

DON BOSCO

edebé

TERESIO BOSCO

DON BOSCO

una biografia nova

PRESENTACIÓ DEL DR. NARCÍS JUBANY I ARNAU
CARDENAL-ARQUEBISBE DE BARCELONA

edebé

Traducció: T.C.B.

Fotografies: Teresio Chiesa i Arxiu salesià.

Hi ha col·laborat, per al capítol 48, Ramón Alberdi, SDB.

© LDC, Torino
Edebé, Barcelona
ISBN 84-236-2097-2
Dipòsit Legal. B. 20162-88
EGS - Barcelona-Sarrià
Printed in Spain

*A Don Bosco,
que vaig elegir com a mestre i pare
quan amb prou feines tenia deu anys,
perquè, malgrat tot,
un trosset de Paradís
me'l prepari també per a mi.*

Presentació

És molt possible que Barcelona hagi estat la primera ciutat espanyola a tenir una biografia de Sant Joan Bosco. El dia 20 de gener de 1880, dos salesians visitaren la nostra ciutat, camí d'Andalusia, per indicació del mateix Sant. El Bisbe Urquinaona els rebé: eren Joan Cagliero i Josep Rossi, els quals, durant la visita, varen oferir al Prelat un exemplar d'un devocionari escrit pel Sant d'una petita biografia sobre les seves obres i la seva figura. Aquest llibre havia estat editat a Marsella.

Abans d'acabar aquell mateix any aquella biografia, resumida i traduïda al castellà, va aparèixer a les pàgines de la famosa «Revista Popular», dirigida per Sardà i Salvany. El títol era molt significatiu: «Don Bosco y los talleres cristianos». Manifestava l'interès per l'apostolat obrer, en uns moments de gran preocupació social.

Més tard, fou el Cardenal Spínola —avui beat i aleshores un jove prelat andalús— qui va escriure un bon assaig sobre el fundador dels Salesians. Precisament fou imprès a Barcelona l'any 1883 a la Tipografia Catòlica del carrer del Pi. Aquest assaig fou conegut per Don Bosco i li agradà tant que ell mateix aconsellà que fos traduït a l'italià. Li va semblar que recollia molt bé l'esperit de la seva obra en favor de la joventut treballadora.

Els salesians varen instal·lar-se a Sarrià l'any 1884, on fundaren uns Tallers per a la formació cristiana i professional dels fills de les famílies treballadores. Don Bosco, exactament el dia 8 d'abril de l'any 1886, vingué a Barcelona carregat d'anys i de xacres per visitar personalment els tallers de Sarrià. Aleshores la ciutat es trobava en plena transformació econòmica i social. Aquell sacerdot italià era conegut arreu del món cristià. La seva visita va commoure tothom. Les diferències de classes socials no mancaven: al costat d'una burgesia catòlica benestant, vivia una classe obrera, a la qual li mancava aquell tracte que exigeix una veritable justícia social.

Aquell sacerdot italià, però, cal confessar que, per damunt de les polèmiques i les discussions, s'havia proposat des de jove «marxar a l'avantguarda del progrés» amb obres i realitzacions.

Don Bosco vingué amb fama de sant. La seva arribada a Barcelona va suscitar moltes polèmiques sobretot a la premsa. Això no vol pas dir que la seva arribada no fos veritablement multitudinària. A l'estació de França, segons va escriure «El Correo Catalán», hi estaven representades «totes les classes socials». La premsa esquerrana va qualificar aquell sacerdot italià de farsant i d'enganyador de la gent senzilla, és a dir, d'aprofitar-se de la ignorància del poble. Per la seva banda, la premsa catòlica enaltí el seu apostolat en favor dels joves treballadors i parlà llargament dels tallers de Sarrià, «destinats a millorar la condició dels orfes pobres i abandonats». En el fons, l'obra de Don Bosco procedia d'un gran sentit social, més que no pas d'uns sentiments de beneficència.

Quan Don Bosco morí a la matinada del dia 31 de gener de 1888, el que llavors era bisbe de Barcelona, Jaume Català i Albosa, digué aquestes paraules en una sessió necrològica: «avui hem honorat la memòria d'un gran home; el dia de demà edificarem una església a un gran sant». Fou un veritable anunci profètic.

Un dels fruits de l'estada de Don Bosco a Barcelona fou l'ampliació dels tallers salesians de Sarrià amb una escola-impremta, al costat de la qual nasqué una editorial, coneguda amb el nom de «Tipografia y Librería Salesianas». Una de les primeres tasques fou editar en castellà els elogis fúnebres pronunciats a Roma i a Torí, amb motiu de la mort del Sant. La tipografia de Sarrià es convertí en la gran difusora a Espanya i a Amèrica Llatina de diverses obres, tant les escrites per Don Bosco mateix com les que tractaven temes salesians. A aquesta editorial amb el temps se n'hi afegiren d'altres: a Madrid, a Sevilla, a Cadis, a Pamplona, etc. L'obra salesiana fou ben coneguda al nostre país: la realitzada per la Congregació salesiana i per les Filles de Maria Auxiliadora.

Però qui era Don Bosco? Coneixem bé la seva figura? No n'hi ha prou amb la fama assolida per les seves obres. Aquestes responen radicalment a una persona excepcional. A Don Bosco durant la seva vida tothom el tenia per un sant i les seves obres socials i educatives s'han estès arreu del món. Els somnis de Don Bosco s'han acomplert: estendre l'obra salesiana per tots els països. I així ha estat. La pedagogia salesiana té unes característiques molt peculiars. Per això vaig escriure, amb motiu del centenari de la vinguda de Don Bosco a Barcelona, que la seva obra «fou fruit de l'amor, com també d'una energia indomable, d'una paciència infinita i d'una immensa alegria. Per això ha estat eficaç, universal i perenne: ha traspassat les fronteres de la geografia i de la història».

Però ¿quina era la seva personalitat? Complexa i molt rica. Pau

VI el va col·locar en l'escola de la santedat de Torí en el segle XIX, que donà homes tan grans i diversos com són Josep Cafasso i Josep Benet Cottolengo, tots ells canonitzats per l'Església. Sant Joan Bosco és venerat com a pare i mestre de la joventut. Visqué certament el seu temps. Però fou un profeta d'allò que Déu vol del futur. Una síntesi ben difícil la seva. Don Bosco va ser pobre, humil, unit íntimament a Crist i realitzador dels grans valors de les benaurances. En la seva vida cal recordar el tremp de la seva mare, una dona del poble, que posseïa una saviesa admirable. Quan el fill li digué que volia ser capellà, ella li respongué que havia nascut pobre i volia morir pobre; «i tu —hi afegí— si ets sacerdot i et fas ric, no et vindré a veure mai».

Don Bosco visqué una veritable «espiritualitat d'apòstol». Va realitzar en la seva vida la síntesi d'aquelles coses, que el nostre gust cartesià ens porta a dissociar i fer gairebé incompatibles: la pregària i el treball; l'acció i la contemplació; l'amor a Déu l'amor al proïsme. Don Bosco, malgrat ser dotat de grans qualitats humanes, no va néixer sant; se'n va fer. Perquè la seva disponibilitat fou absoluta a seguir aquella llum, amb la qual Déu illumina constantment la vida dels homes.

Don Bosco va ser un «testimoni del món futur», com diria Joan Pau II un d'aquells homes que «marquen l'esdevenidor evangèlic de l'Església». Per això fou un profeta, un gran intèrpret dels signes dels temps, sempre a la llum de la fe. I sobretot pel que fa a la joventut treballadora! Va entendre la seva missió, la que Déu li confià en un temps concret i determinat de la història; però enmig d'un món, que tenia també els seus valors. Don Bosco, amb una sensibilitat exquisida i un amor paternal però exigent, mai no va despreciar ningú, cap jove; a tots els acceptava com eren. La seva mirada profètica, ben arrelada en l'Evangelí, feia que arribés al cor dels joves treballadors i els educués en els valors més alts, tant cristians com humans.

L'ànima d'un sant és sempre misteriosa. La seva unió amb Déu, íntima i amagada, la fa inassequible a les mirades superficials. Però la seva donació generosa, fins arribar als sacrificis més heroics, fa descobrir la veritat d'un gran amor al proïsme. La gran humanitat dels sants ens acostava cap a la seva santedat profunda. Això és el que li passava a Don Bosco. D'entrada impressionava l'home; ben aviat s'endevinava la força misteriosa, que brotava inexhaurible de la font indescriptible de la santedat.

L'editorial Edebé ofereix als lectors aquest llibre, que tinc el

goig de presentar. Es tracta d'una biografia moderna de Don Bosco, escrita en italià i que avui és presentada en llengua catalana. És una obra ben feta. Compta ja amb vuit edicions i quinze traduccions a diverses llengües. L'autor s'ha esforçat a col·locar la figura de Don Bosco en el context del seu temps i en el quadre religiós, polític i cultural de la seva època. I ho fa amb un llenguatge planer per tal d'acompanyar el lector fins a descobrir la riquesa de la personalitat de Don Bosco i la seva missió carismàtica en el si de l'Església.

Penso que la iniciativa de publicar aquesta obra en l'any centenari de la mort de Don Bosco és un gran encert. Necessitem conèixer a fons les grans figures de la història de l'Església. Don Bosco n'és una. I necessitem també saber com ho van fer per superar les dificultats del seu temps —que mai no han estat poques— per tal de realitzar l'acció que Déu els inspirà. A Catalunya els salesians hi fan bona feina: són coneguts per les seves obres. Ara ens cal aprofundir la gran personalitat de Don Bosco. Aquest llibre ens hi ajudarà.

*+Narcís Jubany
Cardenal-Arquebisbe de Barcelona
Barcelona, 31 de gener de 1988.*

Per què aquest llibre

A principis del 1978 el pare Joan Raineri del Consell superior dels Salesians i la direcció de l'editorial *Elle Di Ci* em van demanar que escrivís una vida de Don Bosco que tingués aquestes característiques: *popular i agradable* en la forma, i *digna i seriosa* en el fons.

Tots dos partien d'una consideració preocupant. En els últims quinze anys els escrits sobre Don Bosco cada vegada s'anaven dividint més en dos sectors:

—llibres que continuaven explicant els fets més bells de la vida de Don Bosco «per als nois i el poble senzill», sense tenir en compte els estudis històrics generals sobre el temps de Don Bosco ni els específics sobre la seva figura; aquests llibres, molt difosos, tenen certament el mèrit de la divulgació, però acaben per reduir la figura gegantina de Don Bosco a «cosa de nois», a «material d'historietes»;

—llibres que estudiaven aspectes fonamentals de Don Bosco i del seu temps «donant per descomptats i coneguts» els fets, les narracions, els esdeveniments, sobre els quals només es detenien per «desmitificar» alguns particulars episodis que es basaven en testimonis dubtosos o fantasiosos.

Entre «fàbula bonica» i «estudis crítics», Don Bosco corria contemporàniament el risc de ser poc conegut i d'aparèixer com una figura envoltada de llegendes dubtoses.

Aquest llibre intenta un tercer camí.

Explica la vida de Don Bosco, no dóna res per descomptat, i té en compte tot el que és a la base de la peripècia bonica, afortunada, dramàtica, del capellà sant de Valdocco.

Per tant té en compte:

—els *testimonis autògrafs de Don Bosco*, és a dir, les moltes pàgines escrites per la pròpia mà, i conservades a l'Arxiu Salesià (en particular el manuscrit *Memòries de l'oratori de sant Francesc de Sales*: 180 pàgines de quadern escrites per Don Bosco el 1873, i publicades pel pare Ceria el 1946);

—la quantitat immensa de *testimonis d'alumnes seus i col·labo-*

radors, en una bona part *jurats* als processos de beatificació de Don Bosco (molts dels quals han anat a parar als 19 volums de les *Memòries Biogràfiques* recollides pels pares Lemoyne, Amadei i Ceria);

—els *estudis seriosos sobre Don Bosco fets en els últims vint anys* (Stella, Desramaut, Wirth, Valentini, Molineris...) que precisen, enquadren, completen, alguna vegada destrien, però de cap manera *no destrueixen ni priven del seu valor* els testimonis sobre els quals es fonamenta sòlidament la narració de les vicissituds de Don Bosco;

—els *estudis importants* que s'han fet sobre la *història de la societat, de l'estat i de l'Església durant el segle XIX*.

He tingut la sort d'escriure la part central d'aquest llibre al costat dels pares Pere Stella i Eugeni Valentini, que han tingut la bondat de llegir i corregir el mecanoscrit a mesura que l'anava fent. També he pogut discutir amb ells alguns punts fonamentals (com el capítol 26), i n'he rebut suggeriments molt valuosos. Després ha llegit el mecanoscrit el pare Carles Fiore, que m'ha aconsellat l'ordenació definitiva.

Dono cordialment les gràcies a aquests germans, però no vull de cap manera descarregar sobre les seves espatlles possibles inexactituds o opinions discutibles.

Aquest llibre es podrà jutjar de moltes maneres, totes legítimes. Només puc garantir que m'ha costat un gran esforç i una gran dedicació.

Desitjo que sigui *per a tothom* una trobada joiosa i compromesa amb Don Bosco, i *per a molts* el que ha estat per a mi: una ajuda per retornar a la «terra santa» de Valdocco, al clima en què van viure Don Bosco, Rua, Cagliero, Domènec Savio, Josep Buzzetti..., quan sota els ulls de la Mare de Déu germinaven en la senzillesa i en la pobresa les grans intuïcions, les grans orientacions i les grans realitzacions de l'obra salesiana.

T.B.

EMIGRANT ALS DOTZE ANYS

A la cuina, aquell vespre, acompanyant el pa, es van dir paraules amargues. Paraules que ferien. Antoni va veure Joan com sempre, amb el llibre al costat del plat, i va cridar:

—Llençaré aquest llibre al foc...

Margarida, la mare, va intentar posar pau, com de costum:

—Joan treballa com tothom. Si, a més, vol llegir, tu què n'has de fer?

—Molt, n'he de fer; perquè sóc jo qui arrossega el carro. Sóc jo qui es trenca les costelles al camp, jo. I no vull mantenir desvagats. No s'estarà pas ell com un senyor mentre nosaltres les passem magres!

Joan va reaccionar amb violència. No li faltaven paraules, i no havia nascut per posar-hi l'altra galta. Antoni va alçar la mà.

Josep mirava espantat. Margarida va intentar impedir-ho, però Joan va rebre, com moltes altres vegades. Els seus dotze anys eren pocs davant els dinou d'Antoni.

Quan ja era al llit, Joan va plorar de ràbia, més que de dolor. Molt a la vora d'ell, també plorava la seva mare, que aquella nit potser no va dormir.

L'endemà al matí, Margarida havia pres una decisió i va dir a Joan les paraules més tristes de la seva vida:

—És millor que te'n vagis de casa. Antoni no et pot veure. Un dia o altre et farà mal.

—I on vaig?

Joan estava molt trist, i també Margarida, que li va indicar algunes finques per les zones de Moriondo i Moncucco.

—Em coneixen i pot ser que algú et doni feina, almenys per uns dies. Més endavant, ja ho veurem.

Un farcell i la boira

Aquell mateix dia li va preparar un farcell amb unes camises, els seus dos llibres i un pa. Era el mes de febrer. La neu i el gel cobrien el camí i els turons veïns.

Joan va sortir l'endemà al matí. Mama Margarida es va quedar mirant-lo des de la porta. I li va dir adéu amb la mà fins que la boira va embolcallar el jove emigrant.

Va trucar a les cases de pagès que li havia indicat la mare. Li van dir que no tenien feina per a un vailet. Cap al tard s'havien acabat el pa i l'esperança. Ja només li faltaven els Moglia. «Demana-ho al senyor Lluís», li havia dit la mare.

Es va aturar davant la portalada que donava a l'era. Un home vell estava a punt de tancar. El va mirar:

—Què busques, noi?

—Treballar.

—Magnífic. Treballa. Adéu. —I va continuar empenyent la porta per passar-hi la balda. Joan es va armar de valor:

—Però jo vull veure el senyor Lluís.

Va entrar. La família Moglia era sota un porxo, preparant vímets per a la vinya. Lluís Moglia, un pagès de vint-i-vuit anys, el va mirar estranyat.

—Busco el senyor Lluís Moglia.

—Sóc jo.

—M'envia la meva mare. M'ha dit que vingúes a casa seva per treballar de mosso, a l'estable.

—I com és que t'envia fora de casa, així tan petit? Qui és la teva mare?

—Margarida Bosco. El meu germà Antoni em maltracta, i per això ella m'ha dit que vingui a buscar feina de mosso.

—Pobre vailet, encara som a l'hivern, i fins a final de març no agafem ningú per a l'estable. Tingues paciència i torna a casa.

Joan es va sentir acovardit i impotent. Es va posar a plorar desesperadament.

—Deixi'm quedar, si us plau. No em pagui res, però no em faci tornar a casa. Au! —va dir amb tota la força del desesperat—, m'assec aquí a terra i no me n'aniré. Faci el que vulgui amb mi; però jo no me'n vaig. —I plorant, es va posar a recollir els vímets escampats per terra i a pelar-los.

La senyora Dorotea, en la flor dels seus vint-i-cinc anys, es va entendre davant aquell noi:

—Agafa'l, Lluís. Provem-lo uns dies.

També Teresa, una noia de quinze anys, va intervenir a favor seu. Era la germana petita de l'amo, i s'encarregava de les vaques. Va dir:

—Jo ja sóc prou gran i puc venir al camp amb vosaltres. Aquest noi aniria molt bé per a l'estable.

Així va començar Joan Bosco, el febrer de 1827, la vida de mosso de quadra. Els Moglia eren una família pagesa benestant, encara que tots treballaven de sol a sol. Conreaven les terres, vinyes i camps. Tenien cura dels bous i les vaques. Resaven junts. Al vespre, es reunia tota la família al voltant de la llar i passaven el rosari. El diumenge el senyor Lluís els acompanyava a tots a la Missa major que celebrava a Moncucco el rector, don¹ Francesc Cottino.

La feina de Joan, mosso de quadra, no tenia res d'humiliant ni d'excepcional. Per les cases de pagès de la rodalia, a final de març, hi hauria desenes de mossos com ell. Era el camí normal per als nois de famílies pobres. Per la festa de l'Anunciació (25 de març) passaven els patrons per les cases de pagès, o anaven a les fires, per llogar nois-obrers per a la temporada, a preu fet: vuit mesos de feina segura (abril-novembre) a canvi de manutenció, lloc per dormir i quinze lires per a roba.

El mosso Joan Bosco era diferent dels altres. Era massa jove (li faltaven sis mesos per complir els dotze anys) i, a més, tenia un somni. Un somni de veritat, un somni que havia tingut de nit i amb els ulls tancats. Ell mateix el va explicar.

Un somni que marca el futur

«Als nou anys vaig tenir un somni que em va quedar profundament gravat a la ment per tota la vida. En el somni em va semblar que estava al costat de casa, en un paratge força espaiós on hi havia una colla de vailets que jugaven. Uns reien, molts blasfemaven. En sentir les blasfèmies em vaig posar enmig d'ells, per fer-los callar a cops de puny i amb insults.

En aquell moment va aparèixer un Home molt respectable,

¹ Al Piemont es dóna el tractament de «don» a tots els capellans del clergat secular i, per extensió, també als altres sacerdots. Equivaldria al nostre «mossèn». Es reservava el tractament de «pare» per als religiosos. En aquest llibre mantenim la mateixa apel·lació «don» per a designar els sacerdots que surten en el relat, sobretot perquè així l'empraven Don Bosco i els primers salesians, en el llenguatge corrent.
Nota de l'editor.

vestit noblement. La seva cara era tan lluminosa que no s'hi podia fixar la mirada. Em va cridar pel nom i em va dir:

—No amb cops, sinó amb la mansuetud i la caritat hauràs de guanyar-te aquests teus amics. Posa't, doncs, ara mateix, a ensenyar-los la lletjor del pecat i la bellesa de la virtut.

Atordit i espantat, vaig dir-li que jo era un pobre noi ignorant.

En aquell moment, els nois van parar de barallar-se i de blasfemar i van envoltar el que parlava. Sense saber amb prou feines el que em deia, vaig afegir:

—Qui sou vós per ordenar-me aquests impossibles?

—Precisament perquè això et sembla impossible, ho has de convertir en possible amb l'obediència i l'adquisició de la ciència.

—Com podré adquirir-la, la ciència?

—Jo et donaré la Mestra, i amb la seva disciplina podràs arribar a ser savi.

—Però, qui sou vós?

—Sóc el Fill d'Aquella a qui la teva mare et va acostumar a saludar tres vegades cada dia. El meu nom pregunta'l a la meva Mare.

Aleshores vaig veure, al costat d'Ell, una Senyora d'aspecte majestuós, vestida amb un mantell que lluïa com el sol. Veient-me cada vegada més desconcertat, em va indicar que m'hi acostés i em va agafar de la mà bondadosament.

—Mira! —em va dir. Quan vaig mirar em vaig adonar que aquells nois s'havien escapat i al seu lloc hi havia una colla de cabrits, gossos, gats, óssos i uns quants animals més—. —Mira el teu camp, mira on has de treballar. Fes-te humil, fort i robust, i el que vegis que passa ara amb aquests animals, ho hauràs de fer tu amb els meus fills.

Aleshores vaig girar la mirada i, en lloc dels animals ferotges, van aparèixer uns xaiets mansois que, fent festes a l'Home i a la Senyora, continuaven saltant i ballant al seu voltant.

Aleshores, encara en somnis, em vaig posar a plorar. Vaig demanar a la Senyora que em parlés d'una manera que jo ho pogués entendre, perquè no arribava a comprendre què volia dir tot allò.

Ella em va posar la mà al cap i em va dir:

—Quan sigui l'hora ho comprendràs tot.

Després d'això, em va despertar un soroll i la visió va desaparèixer. Vaig quedar molt atordit. Em semblava que tenia les mans desfetes dels cops de puny que havia donat, i em feia mal la cara de les bufetades que havia rebut.

Al matí vaig explicar de seguida el somni: primer als meus

germans, que se'n van riure, i després a la mare i a l'àvia. Cadascú l'interpretava a la seva manera. El meu germà Josep deia: "Tu seràs pastor". Antoni, amb duresa: "Capità de bandolers". La mare: "Qui sap si un dia seràs capellà!" Però l'àvia va donar la sentència definitiva: "No s'ha de fer cas dels somnis".

Jo pensava com l'àvia, però no vaig poder oblidar mai aquell somni.»

Els anys següents van quedar profundament senyalats pel somni. Mama Margarida havia entès (i aviat també ho va entendre Joan) que el somni assenyalava un camí.

Cent vuitanta pàgines per recordar

Als 58 anys, no recorda gairebé ningú què li va passar cinc anys abans. Però gairebé tothom es recorda, com si hagués passat ahir, dels seus nou, onze, quinze anys. Encara se sent a les cames l'aspra escorça dels arbres on ens enfilàvem. Sembla que era ahir que amanyagàvem el pèl suau del gos, que ens saltava a sobre després d'una correguda frenètica.

Als 58 anys, per ordre del Sant Pare, Don Bosco va escriure la història de les seves primeres dècades. Amb la seva memòria, semblant a una càmera (amb poca lògica i gran angular), va omplir tres quaderns molt gruixuts (180 pàgines). Es va confondre en algunes dates¹, però els episodis, els records, els detalls, tenen una frescor plena de vida.

A l'onzena ratlla va anotar: «Que quedi clar que escric únicament per als meus estimadíssims fills salesians, amb la prohibició de publicar aquestes coses, tant abans com després de la meua mort». I va subratllar aquestes paraules.

Els salesians l'han desobeït 73 anys més tard, i han tancat així un problema de consciència molt llarg i discutit. Gràcies a això, avui podem seguir en aquells quaderns de *Memòries* les aventures del noi-camperol Joan Bosco, fins i tot en els detalls més insignificants.

¹ Les dates de la infantesa de Don Bosco continuen sent un problema difícil, fins i tot per als especialistes, ja que els registres municipals del Piemont comencen el 1838 per als naixements, i el 1866 per a matrimonis i defuncions. Per als anys anteriors cal consultar els registres parroquials, que es remunten al 1625.

LA TRAGÈDIA GRAN I LA PETITA

«La meva mare es deia Margarida Occhiena, de Capriglio, i el meu pare, Francesc. Eren pagesos i, amb el treball i l'estalvi, es guanyaven honradament la vida.»

Joan Bosco va néixer el 16 d'agost de 1815. El seu primer record és la mort del pare. Francesc Bosco havia comprat una caseta i algun tros de terra. Però per mantenir els cinc que tenia a casa havia de treballar també de jornalera a casa d'un veí, un propietari benestant.

Una tarda de maig, quan tornava de la feina xop de suor, va fer la imprudència d'entrar al celler del patró. Al cap d'unes hores li va agafar una febre violenta, segurament una pulmonia doble. En quatre dies es va acabar. Tenia 33 anys.

«Encara no tenia dos anys —explica Don Bosco— quan se'm va morir el pare i no em recordo ni de la seva cara. Només recordo les paraules de la mare: "T'has quedat sense pare, Joanet". Tothom sortia de l'habitació del difunt, però jo m'entossudia a quedar-m'hi. "Vine, Joanet", insistia dolçament la meva mare. "Si no ve el pare, jo tampoc no vull venir", responia jo. "Va, vine, fillet, el pare ja no el tindràs mai més". I amb aquestes paraules es va posar a plorar i em va treure d'allà. Jo plorava perquè ella plorava. Què pot entendre un nen d'aquesta edat? Però aquella frase, "T'has quedat sense pare", m'ha quedat sempre al pensament. És la primera cosa que recordo de la meva vida.»

Una mala temporada

El segon record de Joan és el de la fam que hi va haver aquell mateix any.

I Becchi, el poblet on era la casa de la família Bosco, eren deu cases escampades en un turó, enmig d'un paisatge ondulat i vastís-

sim, ple de vinyes i boscos. Pertanyia al raval de Morialdo, a cinc quilòmetres del cap del municipi, Castelnuovo d'Asti.

El 1817 la regió de Montferrat (Castelnuovo és a la zona septentrional d'aquesta comarca) va sofrir, com tot el Piemont, una carestia molt dura. Les glaçades de la primavera i després una sequera llarguíssima van fer perdre les collites.

Als pobles hi va haver fam, autèntica fam, i sovint es trobaven captaires morts, amb la boca plena d'herba.

Un document de l'època descriu Torí, la capital del Piemont, envaïda per una migració bíblica: files de gent demacrada i espellifada abandonaven els camps; de les valls i de les muntanyes anaven cap a la ciutat grups de famílies que acampaven davant les esglésies i els palaus i paraven la mà.

Margarida es va trobar la família a les espatlles justament en aquella temporada tan dolenta. A casa hi tenia la sogra, vella i immobilitzada en una butaca per una paràlisi; Antoni, de 9 anys, fill d'un anterior matrimoni de Francesc; i els seus dos fills, Josep, de 4 anys, i Joan, de 2. Tot i ser una pagesa analfabeta, en aquells mesos va manifestar l'energia del seu caràcter.

«La meva mare va donar aliments a la família mentre en va tenir —explica Don Bosco—. Després va donar uns diners a un veí, Bernat Cavallo, perquè anés a buscar menjar. Va recórrer diversos mercats, però no va aconseguir res, ni tan sols a preus exorbitants. Al cap de dos dies, quan tots l'esperàvem amb candeletes, va arribar, cap al tard. Quan va tornar els diners i va dir que no havia trobat res, ens va envair el terror. Aquell dia ja no havíem menjat res. La mare, sense acovardir-se, va començar a parlar: “En Francesc, abans de morir, em va dir que tinguéssim confiança en Déu. Agenollem-nos i resem”.»

«Després d'una pregària breu, es va aixecar i va dir: “En els casos extrems cal fer servir mitjans extrems”. Amb l'ajuda de Bernat Cavallo, va anar a la quadra, va matar un vedellet, en va coure una part, i ens en va donar, quan ja estàvem decandits. Els dies següents va fer portar de pobles llunyans cereals, a un preu caríssim.»

En les famílies pageses piemonteses, fins no fa gaires anys, matar el vedell era un acte desesperat. El vedell que s'engreixava a la quadra era la inversió que podia permetre superar, venent-lo al mercat, un moment difícil, com una malaltia. Matar-lo volia dir privar-se de l'última reserva de la família.

Un esdeveniment que canviaria el món

Mort, fam, misèria. Els primers records d'un nen que arribarà a ser pare de tants orfes i donarà pa, a les seves cases, a moltíssims nois pobres. La petita tragèdia de la família Bosco, en un racó del món, s'afegia a la gran tragèdia que com un huracà havia sacsejat Europa i Itàlia en els últims decennis.

Vint-i-vuit anys abans (1789) a París havia esclatat la revolució francesa, un esdeveniment que canviaria el món. No ens proposem, evidentment, fer-ne la història, però ens sembla que n'hem de destacar alguns aspectes que van tenir una incidència profunda fins i tot en la vida de Joan Bosco.

A tot Europa, de cop i volta, l'aire s'havia omplert de novetat i d'expectativa. També a Itàlia arribaven els ecos de canvis formidables. Després de segles d'una societat petrificada sota el domini absolut del rei i dels nobles, França explotava. La burgesia i el poble reclamaven els seus drets, i que s'acabessin els privilegis de la noblesa i de l'alta clerecia. Les paraules «llibertat» i «igualtat» ja no es deien en veu baixa, sinó a crits i a plena llum.

Els proclamaven els «drets de l'home» i la «sobirania del poble». «Els homes neixen lliures i tenen els mateixos drets... Aquests drets són la llibertat, la propietat, la seguretat i la resistència a l'opressió. La font de tota sobirania radica essencialment en la nació» (*Preàmbul de la Constitució del 1791*). Per mantenir aquests drets (i no pas els drets dinàstics d'un rei) els exèrcits francesos lluitaven contra les altres nacions d'Europa.

Però com en qualsevol època de canvis radicals, es barrejaven decisions formidables i molt justes amb violències partidistes i injustificades.

Els grans burgesos que dirigien la revolució van fer que només es reconegués el dret de vot als propietaris. «La intervenció en les decisions governatives del poble sense instrucció i sense autocontrol —van declarar— porta fàcilment a excessos».

La revolució, per tant, abolia tots els privilegis, però s'aturava davant dels de la riquesa. Els burgesos obtenien la llibertat, però els pobres continuaven pobres.

Per altra banda, la «revolució paraHela» que en aquella mateixa època feien els grups populars i camperols semblava que els donava la raó.

Els pagesos francesos assaltaven els castells dels nobles i els incendiaven. Al mateix temps (eren anys de molta carestia) impedièren amb violència la circulació dels cereals, i entaulaven autèntiques

batalles contra els grups d'afamats que anaven desesperats a buscar aliment.

El poble de París s'encenia en fogueres revolucionàries violentes i sobtades. El rei Lluís XVI va ser assetjat per gent que el va obligar a posar-se el barret dels revolucionaris i a beure a la salut de la nació. Al cap de vint dies el van empresonar, amb la seva família.

De l'agost del 1792 al juliol del 1794, la «revolució paral·lela» va prendre el poder. Els burgesos van ser substituïts al front de la nació per «representants populars», que volien transformar la «revolució de la llibertat» en «revolució de la igualtat». Desgraciadament, alguns èxits van resultar desastrosos.

Al setembre, grups armats del poble van assaltar les presons plenes d'aristòcrates i de presumptes conspiradors, i van assassinar més de mil persones. Al gener del 1793 el rei va ser reconegut culpable de traïció i el van guillotinar.

Al mateix 1793 va començar el «període del terror». Es va atribuir el crim de traïció a totes les persones «sospitoses» de ser enemigues de la revolució. A l'octubre, els condemnats a la guillotina van ser 177; al juliol de l'any següent, 1.285. Els «enemics de la revolució» eren liquidats expeditivament, sense un judici, ni tan sols aparent.

Al mateix temps es procedia a una «descristianització» generalitzada: prohibició del culte cristià, clausura de les esglésies, destrucció dels símbols cristians, persecució dels sacerdots, i substitució del culte de Déu pel de la «Raó» (amb humiliants mascarades a la mateixa catedral de París).

Europa s'ho mirava espantada. Els fets de París en aquells mesos semblaven manifestacions de bogeria col·lectiva. Fins i tot les persones més progressistes, que al principi havien simpatitzat amb la revolució, estaven desconcertades.

Quan, anys després, es parlarà amb por de «revolució», es pensarà en el període del terror parisenc. Amb el terme despectiu de «revolució democràtica» es voldrà indicar el «populatxo desencadenat en el desordre i en la violència».

Un general de 27 anys: Napoleó

Al juliol del 1794 el terror i la «dictadura popular» van acabar amb la condemna a mort dels seus mateixos caps: els fanàtics «jacobins» Robespierre, Saint Just, Couthon.

La revolució va tenir un fortíssim viratge «burgès». La nova Constitució (publicada el 1795) reconeixia el dret de vot només a

30.000 persones (París tenia 600.000 habitants). La direcció del país s'atribuïa només a la classe restringida dels grans propietaris. I aviat es portaria a terme una «involució»: el règim republicà es transformaria immediatament en un «imperi».

1796. Un exèrcit de la revolució arriba a Itàlia conduït per un general de 27 anys, Napoleó Bonaparte. A la vall del Po venç els austríacs en batalles acarnissades. Els soldats francesos parlen de fraternitat, igualtat, llibertat. Malgrat les ombres del terror, aquestes paraules desperten grans entusiasmes en les joves generacions. El regne de Sardenya (Piemont-Savoia-Sardenya) està trasbalsat. El rei se'n va a l'exili.

Però Napoleó és un geni inquiet. Més que el triomf de la revolució, persegueix enlluernadores i sagnants metes de glòria militar.

La tràgica peripècia de la Itàlia d'aquells anys, avui l'estudien els escolars dels primers cursos. El 1799 Napoleó és a Egipte i els austro-russos tornen a envair la Itàlia del nord: cavalcant els cavallets de l'estepa, els cosacs (barbes llargues i espesses, piques amenaçadores) van tornar a entrar a les ciutats. Napoleó torna i una altra vegada hi ha guerra, que sembla la misèria fins i tot a les riques hortes de la vall del Po.

Després Napoleó requisa diners i soldats de totes les regions d'Itàlia: li serveixen per a la guerrilla d'Espanya i l'expedició a Rússia. Envaïx aquest país llunyà i misteriós al front de l'exèrcit més gran de tots els temps. Però el cru hivern de Moscou porta el gran fracàs i la desastrosa retirada. Napoleó se sent morir al costat de 600.000 homes. Entre ells hi ha 25.000 italians. 20.000 han mort a Espanya.

Del 16 al 19 d'octubre de 1813, a Leipzig, la gran «batalla de les nacions» marca la fi del gran Imperi francès i (en la ment de molts) l'enterrament dels ideals de la Revolució.

Una vegada més, a través dels Alps i del riu Isonzo, baixen cap a la plana del Po austríacs, alemanys i croats. Tots proclamen que vénen a «alliberar Itàlia», però, com tots els «alliberadors», ningú no els ha cridat, i es cobren els seus «serveis» devastant camps i ciutats. Després de l'últim sobresalt dels «cent dies» i de la batalla de Waterloo, Napoleó acaba els seus dies en un illot de l'Atlàntic.

Europa i Itàlia estan esgotades, plenes de ruïna i d'orfes. Els camps han estat espoliats per la guerra, despoblats per les lleves que requisaven per força els joves per portar-los a morir a camps de batalla llunyans.

La gent, que durant anys ha cridat «llibertat», ara només busca

la pau. I enmig d'aquesta gran tragèdia dels pobles, la família Bosco va viure, el 1817, la seva petita però intensa tragèdia.

El rei endarrereix 15 anys el rellotge

Joan Bosco sabrà pels llibres d'història que va néixer al començament d'una nova època anomenada «restauració». Havia començat l'1 de novembre de 1814, amb l'obertura a Viena del Congrés de les nacions vencedores, i a gairebé tot Itàlia duraria fins al 1847, és a dir, fins al principi del *Risorgimento*¹.

La restauració és una època de grans equívocs. Els reis destroats per la revolució i per Napoleó tornen, per voluntat del Congrés, als seus palaus, i pretenen esborrar vint-i-cinc anys d'història amb unes quantes firmes.

Itàlia ha estat dividida, a la festa de Viena, com si fos un pastís, en vuit trossos: el regne de Sardenya (comprèn el Piemont, Sardenya, la Savoia, Niça, i li han afegit de «propina» la república de Gènova), el regne de la Llombardia i Venècia (estretament sotmès a Àustria), el ducat de Mòdena, el de Parma i Piacenza, el gran ducat de Toscana, el principat de Lucca, els Estats Pontificis i el regne de les Dues Sicílies.

Víctor Manuel I torna a Torí. Va en un carruatge de gala, envoltat pels nobles vestits a l'antiga, amb perruca blanca i cueta.

La gent als carrers aclama el rei. Especialment la gent que viu al camp vol la pau més que cap altra cosa. Però els nobles de perruca blanca la volen garantir reconstruint-ho «tot com abans». Ignoren les realitats noves, positives, que, fins i tot entre les sagnants campanyes de Napoleó, han nascut i s'han fet robustes a Itàlia.

La història ha avançat i res no la pot fer tornar enrera. La burgesia s'ha consolidat com a classe nova. El comerç i els homes circulen per la sòlida xarxa de carreteres construïdes pels enginyers de Napoleó.

Durant centenars d'anys la gran massa de la població italiana ha nascut, viscut, mort a la mateixa masia, al mateix poble, encarada en les seves petites autarquies, en els seus costums seculars. Els exèrcits napoleònics han trencat aquesta inèrcia. L'emigració interna, tot i provocada sovint per causes tràgiques, ha esdevingut un fenomen de masses.

Les diligències transporten també diaris i llibres. Poca gent sap

¹ Període de la independència italiana.

llegir, però la curiositat ja és una qualitat estesa. Els pocs lectors comuniquen les notícies, els horitzons s'eixamplen. Francesc IV de Mòdena denunciarà al congrés de Ljubljana (1821): «La llibertat d'impremta, la difusió de les escoles, la llibertat que té tothom per aprendre a llegir i escriure: aquestes són les males llavors d'on neixen les revolucions».

Al Piemont l'agricultura aviat prendrà un desenvolupament nou, ufanós. S'han destruït els últims boscos a les zones planes i dels turons. Noves zones, molt vastes, esdevenen cultivables. Es planten milers de moreres, que permetran un creixement ràpid de la cria de cucs de seda.

Aviat hi haurà a tot arreu fàbriques, tallers, forges. La indústria s'organitzarà, els preus s'estabilitzaran.

Víctor Manuel I, l'endemà del retorn, aboleix les lleis dels últims 15 anys i torna a posar en vigor les pre-napoleòniques. Els nobles i els prelats recuperen tots els seus privilegis. La burgesia perd de cop molts dels drets que s'havia guanyat a pols.

Conseqüències: mentre el rei endarrereix 15 anys el seu rellotge, els intel·lectuals burgesos (com Silvio Pellico) emigren a Milà; la joventut de les millors famílies es fa de les societats secretes i posa les esperances en un jove príncep de la casa de Savoia-Carignano, Carles Albert, que sembla sensible als temps que corren.

Els ecos de totes aquestes vicissituds arriben molt apagats a les muntanyes del Montferrat, on Joan Bosco viu els anys pobres i serens de la infantesa.

ELS ANYS DE LA LLAR

Margarida, quan va morir el seu marit, tenia 29 anys. Massa jove per al pes que havia de dur. Però no va passar gaires dies compadint-se. Es va arremangar les mànigues i va començar a treballar.

A casa hi havia els plats per rentar, la cuina per fer, calia anar a buscar aigua, arreglar les habitacions. I tot això en les estones «lliures», perquè les hores «bones» s'havien de dedicar al camp i a la quadra.

Com altres robustes pageses, tallava l'herba, llaurava, semblava, segava, feia garbes, portava el gra a l'era i el batia. Cavava els ceps i estava per la verema i el vi.

Tenia les mans aspres per la feina, però sabia acaronar dolçament els seus fills. Perquè era una treballadora però, sobretot, era mare.

Els va fer grans amb dolcesa i fermesa. Al cap de cent anys, els psicòlegs escriuran que el nen, per créixer bé, necessita l'amor *exigent* del pare i l'amor *serè i alegre* de la mare. I diran que ser orfe significa córrer el risc de desequilibrar-se afectivament cap un sol vessant: cap a la deixadesa, sense autoritat, els que només tenen mare; cap a la duresa ansiosa, els que només tenen pare.

Mama Margarida va saber trobar un equilibri instintiu, que li feia unir i alternar la fermesa tranquil·la i l'alegria serena. Don Bosco, en el seu estil educatiu, deurà molt a la seva mare.

Una persona gran

«A la base i al vèrtex de la seva pedagogia instintiva —escriu Auffray— Margarida Occhiena hi havia posat el sentit religiós de la vida».

Déu et veu era una de les seves frases més freqüents. Deixava

anar els nens a jugar als prats veïns, i mentre se n'anaven els deia: «Recorda't que Déu et veu». Si els veia barallats, o a punt d'inventar-se una mentida per escapar-se d'un càstig: «Recordeu-vos que Déu també veu els vostres pensaments».

Però no era un Déu-policia el que ella esculpia en la ment dels seus petits. Si la nit era clara i el cel estrellat, mentre prenien la fresca a l'entrada, els deia: «És Déu que ha creat el món i que ha posat tantes estrelles allà dalt». Quan els prats eren plens de flors, murmurava: «Quantes coses boniques ha fet per a nosaltres el Senyor!». Després de la collita, després de la verema, mentre reposaven del cansament de la feina, deia: «Donem gràcies al Senyor. Ha estat bo amb nosaltres. Ens ha donat el pa de cada dia».

Fins i tot després de la tempesta i la pedregada que ho havia fet tot malbé, la mama convidava a reflexionar: «El Senyor ens ho ha donat, el Senyor ens ho ha pres. Ell sap per què. Si ens hem portat malament, recordem-nos que amb Déu no s'hi juga».

Així, al costat de la mare, dels germans, del veïns, Joan va aprendre a veure una altra persona: Déu. Una persona gran. Invisible, però present a tot arreu. Al cel, als camps, a la cara dels pobres, a la veu de la consciència que deia: «Has fet bé, has fet malament». Una persona en la qual la seva mare tenia una confiança il·limitada i indiscutible. Era un bon pare, i provident, donava el pa de cada dia, i a vegades permetia algunes coses (la mort del pare, la pedregada a les vinyes) difícils d'entendre: però «Ell» sabia el perquè, i amb això n'hi havia prou.

El bòlit i la sang

Joan tenia quatre anys quan la seva mare li va donar per primera vegada tres o quatre branques de cànem per esfilagarsar. Una feina fàcil, però una feina. Va començar així a aportar la seva petita contribució a la família, que vivia del treball de tots. Més tard ajudava els germans a fer serveis per a la casa: anar a fer llenya, encendre el foc bufant suaument sobre les brases amagades a la cendra (per estalviar els llumins de sofre), treure aigua del pou, desgranar llegums, escombrar les habitacions, netejar la quadra, portar les vaques a pasturar, vigilar el pa que era al forn...

Però així que acabava aquestes feinetes (controlades per la mare), corria a jugar. No calia buscar espai: tot el que es veia al voltant eren prats. Els amics esperen: vailets forts, eixerits, a vega-

des malparlats. Van a buscar caus de talps, nius d'ocells, a jugar jocs inacabables.

Un dels jocs més animats és el bòlit, un *beisbol* primitiu. Una tarda en Joan arriba a casa abans d'hora, amb la cara plena de sang. El pal de fusta del bòlit li ha donat un cop molt fort a la galta. Margarida, preocupada, el cura.

—Un dia o altre tornaràs sense ull. Per què hi vas, amb aquests nens? Ja ho saps, que algun no és gaire bon minyó.

—Si us he de fer contenta, no hi aniré més. Però, mireu, mama, quan hi sóc jo es porten més bé. Segons quines paraules no les diuen¹.

Margarida el deixa anar. El coratge creix més de pressa que l'estatura.

Joan té cinc anys. Josep, set. Margarida els envia a pasturar uns quants galls dindi. Mentre els animals cacen grills, els germans juguen. De cop, comptant amb els dits, Josep crida que falta un gall dindi.

S'afanyen a buscar-lo. Res. Un gall dindi és una cosa grossa, no pot desaparèixer així. Al darrera d'unes mates, Joan veu un home. De seguida pensa: «L'ha robat ell». Crida en Josep i s'hi acosta decidit:

—Torna el gall dindi.

El foraster se'l mira meravellat.

—Un gall dindi? Qui l'ha vist?

—L'heu robat vós. Traieu-lo. Si no, cridarem «lladres!» i us agafaran a cops de bastó.

Dos vailets es poden fer fugir amb quatre bufetades. Però la decisió d'aquests dos el desconcerta. Hi ha pagesos treballant allà a la vora, i, si es posen a cridar, pot passar de tot. Treu un sac de les mates, i en surt el gall dindi.

—Només us volia gastar una broma.

—Doncs no és una broma de persona educada —repliquen els noiets mentre se'n va.

Al vespre, com sempre, ho expliquen a la mare.

—Heu corregut un bon perill.

—Per què?

—Primer que res, no estàveu segurs que fos ell.

—Però no hi havia ningú més allà a la vora.

—No n'hi ha prou amb això per dir lladre a algú. I, a més, vosaltres sou petits i ell un home. I si us hagués fet mal?

—Així havíem de deixar perdre el gall dindi?

¹ El costum de tractar de vós els pares va durar al Piemont fins cap al 1930.

—Ser valent no està malament. Però és millor perdre un gall dindi que venir amb una cara nova.

—Umm —murmura Joan, pensatiu—. Deu ser com dieu vós, mare. Però era un gall dindi tan gros...

La vara del racó

Margarida era una mare dolcíssima, però enèrgica i forta. Els fills sabien que quan deia que no era que no. No hi havia capricis que la fessin canviar d'opinió.

En un racó de la cuina hi havia «la vara»: un bastó flexible. No la va fer servir mai, però no la treia mai d'aquell racó.

Un dia en Joan la va fer ben bona. Potser amb les presses per anar a jugar, va deixar oberta la gàbia dels conills, i tots es van escapar cap al prat. Van tenir una feïnada per recollir-los tots.

De tornada a la cuina, cansats, Margarida va assenyalar el racó.

—Joan, porta aquell bastó.

El nen va recular cap a la porta.

—Què en voleu fer?

—Porta-me'l i ho veuràs.

El to era decidit. En Joan el va agafar i l'hi va allargar de lluny.

—Voleu fer-lo servir a les meves espatlles...

—I per què no, si me'n fas de tan grosses?

—No ho faré més, mama.

La mare somreia, i ell també.

Un dia de sol ardent, Joan i Josep tornen de la vinya assedegats. Margarida va al pou, en treu una galleda d'aigua fresca i, amb el cullerot d'aram, serveix primer en Josep.

Joan fa cara d'enfadat. S'ha ofès per aquesta preferència. Quan la mare li serveix aigua també a ell, fa un gest de refús. Margarida no diu res. Porta la galleda a la cuina i tanca la porta. Al cap d'un moment entra en Joan.

—Mama...

—Què hi ha?

—Em doneu aigua a mi, també?

—Em pensava que ja no tenies set.

—Perdó, mama.

—Ara està millor, —i li acosta el cullerot regalimant.

Vuit anys. En Joanet és un noiet eixerit, i molt rialler. És baixet però robust, d'ulls negres i cabells arrissats i espesos com la llana

d'un xaiet. Li agrada l'aventura i el risc. Mai no es queixa dels pelats als genolls.

Ja ha après a enfilar-se als arbres per caçar nius d'ocells. Però una vegada li va sortir malament. Hi havia un niu de mallerengues al fons d'una esquerdada del tronc. Hi va ficar el braç fins més enllà del colze, i després no el podia treure. Ho va provar una vegada i una altra però, en aquella mena de mordassa el braç se li anava inflant. Josep, que s'ho mirava des de sota, va haver de córrer a buscar la mare. Margarida va venir amb una escala, però ella tampoc no se'n va sortir, i va anar a avisar un pagès que tingués un eina adequada. Joan, mentrestant, suava d'angúnia i Josep, que tenia més por que ell, li deia: «Aguanta't fort, que de seguida vénen!».

El pagès va embolicar el braç del vailet amb el davantal de Margarida, i va començar a donar cops. Al cap de set o vuit intents, el braç va poder sortir. Margarida no va tenir el coratge de renyar-lo. Estava més escorregut que un gosset sota la pluja. Només li va dir:

—Procura no fer-me'n més, d'aquestes.

El diable a les golfes

Un vespre de tardor, en Joanet i la mare són a casa dels avis, a Capriglio. La nombrosa família sopa al voltant de la taula, enmig de la fosca amb prou feines trencada pel llum d'oli. De cop, un soroll sospitós al pis de dalt. Es repeteix una vegada, dues, tres. Tots miren enlaire, aguantant-se la respiració. Una pausa de silenci i torna el soroll misteriós, seguit d'un arrossegament llarg i sord. Les dones fan el senyal de la creu, els nens s'abracen a les mares.

Una vella comença a explicar amb paraules circumspectes com, fa molts anys, se sentien a les golfes sorolls prolongats, gemecs i xiscles espantosos. «Era el dimoni. I ara ha tornat», murmura mentre se senya.

Joan trenca el silenci dient tranquil·lament:

—Em sembla que és una guineu i no pas el dimoni.

Li diuen que no s'hi fiqui. Però continua el soroll, l'arrossegament llarg i queixós. El sostre de fusta, on tots miren esglaiats, és el terra d'unes golfes que es fan servir de graner.

En Joanet s'enfila a la cadira i torna a trencar el silenci:

—Anem a veure.

—Ets boig! Margarida, atura'! Amb el dimoni no s'hi juga!

Però el noi ja s'ha posat dret, agafa un llum, l'encén, i pren un bastó. Margarida li diu:

—No seria millor esperar a demà?

—Mama, no deveu pas tenir gens de por vós?

—No. Anem-hi a veure-ho tots dos.

Pugen per l'escala de fusta. Els altres també s'hi afegeixen amb llums i bastons. En Joan empeny la porta de les golfes, i aixeca el llum per veure-s'hi més bé. Aleshores una dona deixa anar un crit.

—Allà, en aquell racó, mireu!

Tothom mira: un cove de gra, capgirat, es belluga, avança. Joan fa un pas endavant.

—No, vigila! És un cove embruixat!

En Joan l'agafa amb una mà i el tira enlaire. Una gallina grossa i estarrufada, que devia estar allà presonera qui sap quantes hores feia, surt com una bala, esvalotant.

Al voltant de Joan ara tots riuen com bojos. El dimoni era una gallina. El cove, lleuger, recolzava a la paret en un equilibri inestable. Com que entre els vímets quedaven grans de blat, la gallina havia anat a picar-los i el cove li havia caigut a sobre. Cansada d'estar allà sota i afamada, la pobra bèstia intentava sortir-ne empenyent cap a una banda i l'altra el cove, que anava donant cops contra els altres estris que hi havia a les golfes i per això se sentien sorolls i arrossegaments.

La taca d'oli s'escampava

Cada dijous Margarida va al mercat de Castelnuovo. S'emporta dos farcells amb els formatges, els pollastres i les verdures per vendre. Torna amb roba, espelmes, sal, i algun regalet per als fills, que, cap a la posta del sol, van a rebre-la corrent pel caminet.

Un dijous, durant una renyidíssima partida de bòlit, el pal de fusta va a parar a la teulada.

—A l'armari de la cuina n'hi ha un altre —diu en Joan—. Vaig a buscar-lo.

Surt corrent. Però l'armari és massa alt i s'ha d'enfilars en una cadira. Es posa de puntetes, estira el braç i... catacrac! la gerra de l'oli que hi havia sobre l'armari cau a terra, es trenca i l'oli s'escampa per les rajoles vermelles.

Josep, com que el seu germanet no torna, se n'hi va també. Veu el desastre i es posa les mans al cap.

—Què dirà la mama, aquest vespre...

Volen arreglar-ho. Agafen l'escombra. Els trossos els recullen de pressa, però la taca d'oli no marxa, i s'escampa com la por.

En Joan es queda callat mitja hora. Després es treu un ganivetet de la butxaca, va cap a les mates, en talla una branca flexible i es posa a treballar-la. Mentrestant també treballa amb el pensament: rumia les paraules que dirà a la mare.

Per fi l'escorça de la branca queda tota plena de sanefes i dibuixos.

Cap al tard van a rebre la mare. En Josep, indecís, es queda una mica endarrera. Però en Joan corre.

—Bona nit, mama. Com esteu?

—Bé. I tu, has fet bondat?

—Umm, mama, mireu— i li dóna la branca tota adornada.

—Quina una n'has fet?

—Aquesta vegada sí que em mereixo que em pegueu. He trencat la gerra de l'oli. Li explica tot el que ha passat, i acaba:

—Us he dut una vara perquè m'ho mereixo de debó. Agafeu-la, mama.

I li allarga la branca mentre se la mira amb uns ulls mig penedits, mig murris.

Margarida se'l mira un moment i es posa a riure. En Joan també riu. La mare l'agafa de la mà i se'n van cap a casa.

—Saps que m'estàs resultant un pillet, Joan? No m'agrada això de la gerra de l'oli, però estic contenta que no m'hagis dit cap mentida. Però una altra vegada vigila, que l'oli va molt car.

En Josep, que ha vist que es desfeia la tempesta que li feia por, s'acosta. En Josep té 10 anys i creix quiet i tranquil. No té la vivor i l'esvalotament de Joan. És pacient, tenaç, enginyós. S'estima amb tot el cor la mare i el germanet, i té una mica de por d'Antoni.

«Sóc la teva mare, no la teva madrastra»

Antoni té set anys més que Joan i resulta un adolescent tancat en ell mateix, amb manifestacions de violència i de rudesia.

A vegades pega de mala manera els germanets, i Margarida ha de córrer a treure'ls-hi de les mans. Probablement només és un noi molt sensible, traumatitzat per les morts successives de la mare i el pare.

Experimenta per Margarida un sentiment d'amor-odi que el fa passar de moments de tendresa a cops d'ira impressionants. A vegades, quan el renya pels seus capricis, se li acosta amb els braços

estesos i els punys closos. Amb veu alterada li crida: «Madrastra!».

Margarida podria parar-li els peus amb quatre bufetades (les altres mares, en aquesta època, no tenien gaires escrúpols per fer-ho). Però li fa angúnia pegar. No li ha aixecat mai la mà. Només li repeteix amb fermesa:

—Antoni, sóc la teva mare, no la teva madrastra. Ara tranquil·litza't i raona. Ja veuràs que t'equivoques portant-te així.

Quan es calmava, Antoni anava a demanar-li perdó. Però tornava a sulfurar-se fàcilment i per això Josep i Joan passaven uns grans esglais amb aquestes escenes.

TEMPS DE PRIMAVERA

La vida de la família Bosco és pobra. De les poques cases que hi ha a I Becchi, la dels Bosco és la més pobra de totes. És un edifici de planta baixa i pis, que serveix d'habitatge, pallissa i quadra.

A la cuina hi ha els sacs de blat de moro, i a l'altra banda d'una paret molt prima remuguen dues vaques. Al pis hi ha els dormitoris, petits i foscos, a sota teulat.

Autèntica pobresa, però no pas misèria, perquè tots treballen i el treball del pagès rendeix poc, però rendeix. Les parets estan nues, però blanques, encalades. Els sacs de blat de moro són pocs, però es buiden a poc a poc i sempre n'hi ha prou. Les vaques han d'arrossegar el carro i l'arada, per això donen poca llet, i de no gaire qualitat. Però n'hi ha prou.

Per això els nens Bosco no són tristos ni agressius. Fins i tot en la pobresa es pot ser feliç, amb paciència.

Entre els vuit i nou anys, Joan comença a participar més activament en la feina de la família i a compartir-ne la vida dura i austera.

Es treballa de sol a sol, i el sol d'estiu surt aviat. «El que dorm no fa una bona pesca», deia Margarida als noiets quan els despertava de bon matí. I potser el petit Joanet, encara mig adormit, es preguntava més d'una vegada on devia ser aquella beneïda pesca.

L'esmorzar és aliment pur i senzill: una llesca de pa eixut i aigua fresca. Joan aprèn a cavar, a dallar l'herba, a podar, a munyir les vaques. És tot un pagès. Els viatges es fan a peu: la diligència passa lluny, per la carretera de Castelnuovo, i és cara. Al vespre se'n va a dormir sobre una màrfeга plena de fulles de blat de moro.

Els peus del pobre

Si hi havia un malalt greu a les cases de la vora, venien a despertar Margarida. Sabien que mai no es negava a donar un cop de mà. I ella despertava un dels fills perquè l'acompanyés. Deia:

—Anem. Hem de fer una obra de caritat.

«Fer una obra de caritat». Amb aquesta expressió tan simple, en aquell temps, volien dir molts «valors» que avui anomenem generositat, servei, compromís, amor, altruisme.

A l'hivern —recordava Don Bosco— sovint trucava a la porta un captaire. Tot era ple de neu i demanava per dormir a la pallissa. Margarida, abans de deixar-lo anar a dalt, li donava un plat de brou calent. Després li mirava els peus. La majoria de les vegades estaven en molt mal estat. Els esclots gastats deixaven passar l'aigua i tot. Ella no en tenia pas un altre parell per donar, però li embolicava els peus amb draps i els lligava com podia.

En una de les cases d'I Becchi hi vivia Cecco. Havia estat ric, però ho havia malgastat tot. Els nois se'n burlaven. Sovint li deien «cigala». Les mares, en efecte, l'ensenyaven als nens i els explicaven la història de la formiga i la cigala: «Mentre nosaltres treballàvem com formigues, ell cantava, feia gresca. Era alegre com una cigala. I ara mira com s'ha tornat. Aprèn-ne».

El vell s'averkonyia de demanar caritat i sovint passava gana. Margarida, de nit, deixava a la finestra un plat de sopa calenta. Cecco venia a prendre-se-la enmig de la foscor.

Joan ho aprenia. Primer la caritat que l'estalvi. Hi havia un vailet que treballava de mosso en una casa de no gaire lluny. Es deia Segon Matta. Al matí l'amo li donava una llesca de pa negre i li posava a les mans el morrió de dues vaques. Havia de portar-les a pasturar fins a migdia. Tot baixant es trobava amb en Joan que també portava les vaques a pasturar i tenia a les mans una llesca de pa blanc. En aquell temps un pa com aquell era un refinament. Un dia en Joan li va dir:

—Em fas un favor?

—Amb molt de gust.

—M'agradaria que ens canviéssim el pa. El teu deu ser més bo que el meu.

Segon Matta s'ho va creure, i durant tres mesos —ell mateix ho explica— cada vegada que es trobaven es canviaven el pa. Només quan ja va ser un home, el senyor Matta hi va pensar i va entendre que Joan Bosco era una gran persona.

Els bandolers del bosc

A prop de la casa hi havia un bosc. Més d'una vegada, quan es feia fosc, trucaven a la porta de Margarida grupets de «bandolers» perseguits pels guàrdies. Venien a demanar un plat de sopa i una mica de palla per dormir.

Margarida no s'espantava gens amb aquestes visites. Hi estava acostumada. En temps de Napoleó, els joves que s'escapaven de les «lleves» eren molts. Als últims anys van arribar al 70%, segons els historiadors. Vivien als boscos i a les muntanyes, en grups. Es dedicaven al pillatge, o bé es llogaven a les cases de pagès allunyades dels camins, sota un nom fals. (Entre els desertors de Napoleó, a França, hi va haver Joan Vianney, que feia de pagès amb el nom de Vincent: seria el sant Rector d'Ars).

El que feia por era que darrera els bandolers sovint apareixen els carrabiners (instituits justament aquells anys per Víctor Manuel I). Però a la casa dels Bosco regnava una mena d'armistici tàcit. Els guàrdies, cansats de la pujada, demanaven a Margarida un vas d'aigua i potser una mica de vi. Els bandolers, des de la pallissa, sentien les veus i se n'anaven en silenci. «Encara que moltes vegades sabien qui hi havia en aquell moment amagat a la casa —escriu Joan B. Lemoyne, el principal biògraf de Don Bosco, que va tenir amb ell llarguíssimes converses durant els anys de Torí— dissimulaven i no van intentar mai fer una detenció».

En Joanet ho mira tot, i intenta entendre-ho. La mare li ha explicat que «abans» els soldats del *règim democràtic* perseguien les persones que continuaven *fidels al rei*. Ara els perseguidors són perseguits. Els carrabiners del rei busquen els demòcrates. I aviat tornaran a canviar les coses. Els «penjats de la forca» (com el marquès de Cavour anomena els demòcrates) arribaran a ser ministres, caps de policia, amos de l'administració pública. Els perseguits seran uns altres.

Mama Margarida, acostumada a aquests canvis, ofereix un plat de brou i una llesca de pa a qualsevol que truqui a la porta, sense demanar-li de quina banda és. Potser podem pensar que precisament aquests fets fan néixer en Joan Bosco la convicció de la «relativitat» de la política i dels partits. Sempre pensarà que la política és un component discutible i variable de la vida. Per tant, establirà la seva vida sobre uns pilars molt més sòlids: les ànimes que cal salvar, els joves pobres que cal alimentar i educar. És el que anomenarà la «política del Parenostre».

«La meva mare em va ensenyar a resar»

La caritat, a I Becchi, no es feia per filantropia o per sentiment, sinó per amor de Déu. El Senyor era com de casa, a la família Bosco. Margarida no tenia estudis, però sabia de memòria molts passatges de la *Història Sagrada* i de l'*Evangelí*. I creia en la necessitat de resar, o sia, de parlar amb Déu, per tenir la força que calia per viure i per fer el bé.

«Quan era petitet —escriu Don Bosco— em va ensenyar ella mateixa les pregàries. Em feia agenollar amb els meus germans al matí i al vespre, i tots junts resàvem les oracions».

El capellà s'estava lluny, però ella no va esperar que tingués temps per venir a ensenyar el catecisme als seus fills. Aquestes són algunes de les preguntes i respostes del *Compendi de la doctrina cristiana* que Margarida havia après de petita i que va ensenyar a Joan, Josep i Antoni:

P. Què ha de fer un bon cristià al matí així que es desperta?

R. El senyal de la Santa Creu.

P. Després de llevar-se i vestir-se, què ha de fer també un bon cristià?

R. Si pot, agenollar-se davant alguna imatge devota i, renovant amb el cor l'Acte de fe en presència de Déu, dir devotament: 'Us adoro, Déu meu...'

P. Què s'ha de fer abans de la feina?

R. Oferir el treball a Déu».

Una de les primeres «pràctiques religioses» a què va participar en Joanet va ser el Rosari. En aquell temps era la pregària vespertina de tots els cristians. Repetint cinquanta vegades l'*Ave Maria*, també els pagesos d'I Becchi parlaven amb la Mare de Déu, més mare que reina. Per a ells, dir cinquanta vegades les mateixes paraules no era cap contrasentit: durant el dia havien clavat l'aixada centenars de vegades a la terra, i sabien que només així es té una bona collita. Mentre passaven els grans del rosari pensaven en els fills, els camps, la vida, la mort. Joan va començar així a parlar a la Mare de Déu, i sabia que ella el mirava i l'escoltava.

En les seves *Memòries* Don Bosco recorda també la seva primera confessió: «Em va preparar la meva mare. Em va acompanyar a l'església, es va confessar primer ella i em va presentar al confessor. Després em va ajudar a fer l'acció de gràcies».

Escola en la temporada baixa

En Joanet probablement va començar a anar a l'escola elemental a l'hivern de 1824-25, quan tenia 9 anys. Les classes començaven el 3 de novembre i acabaven el 25 de març. Era la «temporada baixa» de la pagesia. Abans i després, fins i tot els febles bracets dels infants eren necessaris a casa i al camp¹.

Com que l'escola municipal de Castelnuovo era cinc quilòmetres lluny, el seu primer mestre va ser un pagès que sabia llegir. Després la tia Marianna Occhiena, germana de Margarida i serventa del capellà-mestre de Capriglio, va demanar a aquell sacerdot que busqués un lloc a la seva escola per al nebotet.

Don Lacqua hi va accedir i Joan es va estar a casa de la tieta probablement tres mesos. El mateix va passar a l'hivern de 1825-26. Però aquella vegada Antoni (de 17 anys) va començar a posar-hi mala cara.

—Per què ha d'anar encara a escola? Quan se sap llegir i firmar, ja n'hi ha prou. Que agafi l'aixada com l'he agafada jo.

Margarida intentava fer-lo entrar en raó:

—Com més passen els anys, més es fa necessària la instrucció. No veus que fins i tot els sabaters i els sastres van a escola? Tenir a casa algú que sàpiga de comptes no ens farà cap nosa.

Així que va aprendre a llegir, els llibres es van convertir en la seva passió. En demanava algun a don Lacqua i moltes tardes d'estiu les passava a l'ombra d'un arbre devorant pàgines. Quan anava a pasturar les vaques estava disposat a vigilar també les dels seus amics a condició que el deixessin llegir en pau.

Però no es va tornar esquerp. Li agradava llegir, però encara li agradava jugar i enfilar-se als arbres.

Una tarda, amb els amics, va veure en una branca d'una alzina robusta un niu de cadernerres. Va pujar pel tronc i va veure que ja hi havia ocellets, a punt per engabiar-los. El niu era justament a l'extrem d'una branca gruixuda i llarga, gairebé horitzontal.

Joan s'ho va pensar una mica i va dir als amics: «Som-hi!». Poc a poc s'arrossegava per la branca, cada vegada més prima i flexible. Va allargar la mà, va agafar els quatre pollets i se'ls va posar al pit.

Ara havia de tornar enrera, per la branca que s'havia inclinat endavant sota el seu pes. Anava poc a poc, però de sobte li van

¹ La instrucció elemental era obligada per la llei des del 1822. Era obligatòria i gratuïta. S'hi ensenyava a llegir i escriure, religió i comptes. Però no tots els ajuntaments podien aplicar la llei.

relliscar els peus. Es va agafar amb les mans, penjat a una altura que feia por. Amb un cop de ronyons va poder tornar a enganxar la branca amb els peus, però no va poder fer res més. Tots els esforços per tornar-se a posar a cavall de la branca eren inútils. Tenia el front ben suat. A sota, els amics cridaven i saltaven, però no resolien res.

Quan els braços no el van aguantar més es va deixar caure, i es va donar un bon cop. Es va quedar mig estabornit uns minuts. Després es va poder asseure.

-T'has fet mal?

-Esperem que no- va poder murmurar.

-I els ocellets?

-Són aquí, vius-. Va obrir-se la camisa i els va treure. -Però m'han costat cars...

Va intentar tornar cap a casa, però tot ell tremolava i es va haver de tornar a asseure. Quan, finalment, hi va tornar va dir a en Josep:

—M'he fet mal, però no diguis res a la mama.

La nit al llit li va fer bé, però durant molts dies es va sentir d'aquella trompada.

Una merla petita petita

Els ocells eren la seva passió. Havia agafat d'un niu una merla petita petita i l'havia criat. A la gàbia, teixida de branquillons de salze, l'ensenyava a xiular. L'ocell en va aprendre. Quan veia en Joan el saludava amb un refilet ben modulad, saltava alegre entre els barrots i se'l mirava amb els ollets negres i brillants. Era una merla simpàtica.

Però un matí la merla no va fer el seu refilet. Un gat havia destrossat la gàbia i se l'havia menjat. Només quedaven unes plomes plenes de sang. Joan es va posar a plorar. La seva mare volia calmar-lo i li deia que, de merles als nius, en podria trobar més. Però Joan continuava sanglotant. No volia saber-ne res, de les altres merles. Era «aquella», la seva amigueta, i l'havien mort; no la tornaria a veure més.

Va estar uns dies trist i ningú no podia consolar-lo. «Finalment —explica Lemoyne— es va aturar a reflexionar sobre la inutilitat de les coses mundanes, i va prendre una resolució superior a la seva edat: es va proposar no posar més el cor en coses terrenes». Les mateixes paraules les va repetir anys més tard, quan va morir el seu amic més estimat, i moltes altres vegades.

Dóna gust constatar que, aquest propòsit, Joan Bosco no el va poder complir mai. Ell, com nosaltres, amb el cor de carn, necessitava estimar les coses petites i les grans. Plorarà amb el cor destrossat a la mort de don Calosso, de Lluís Comollo, a la vista dels primers nois darrera la reixa d'una presó. Si algú fa mal als seus nois dirà: «Si no fos pecat, el destrossaria amb les meves mans». Els nois diran d'ell, amb una insistència gairebé monòtona: «M'estimava molt». Un d'ells, Lluís Orione, escriurà: «Caminaria sobre braços per veure'l una vegada més, i dir-li gràcies».

L'ascètica de l'època ensenyava que «posar el cor en les coses creades» no era bo. Millor no córrer cap perill i estimar poc. La del Vaticà II, més evangèlica, ens dirà, ben cert, que no cal transformar les coses en ídols, però que Déu ens ha donat el cor perquè estimem sense por. El déu dels filòsofs és impassible. Però el Déu de la Bíblia, no: estima i s'enfada, sofreix i plora, tremola d'alegria i somriu amb tendresa.

La seva terra

Als nou anys, el noiet comença a sortir de la closca calentona de la família i a mirar al voltant. En Joanet també mirava i descobria la seva terra. Bonica, ondulada, tranquil·la. Hi creixien les moreres, els ceps, el blat de moro, el cànem. Hi pasturaven vaques i ovelles. Els boscos grans i espessos eren taques d'un verd intens. Els pagesos que cavaven lentament sota el sol eren homes pacients, tenaços. Gent fidel a la pròpia terra, on havien arrelat com els arbres. No els sabia greu treure's el barret davant del capellà i de Déu, i quan tancaven la porta de casa, se sentien uns reis amb la seva família.

Joan Bosco va ser un gran fill de Déu, però també d'aquesta terra. La vocació la hi va enviar el Cel, però aquest clima, aquest aire, el caràcter d'aquesta gent, la van modelar i alimentar. Sempre portarà a la parla l'accent de la seva comarca, i a l'ànima l'empremta de la seva gent.

PETIT SALTIMBANQUI

Els nou anys d'en Joanet estan marcats pel «gran somni»: la multitud de nens, l'Home que l'amonesta: «No amb cops, sinó amb mansuetud», la Dona que li prediu: «Quan sigui l'hora ho entendràs tot».

Tot i les paraules prudents de l'àvia, aquella nit va il·luminar el seu futur. El somni dels nou anys —escriu Pere Stella— condiciona tota la manera de viure i de pensar de Joan Bosco. I també condiciona la conducta de la mare en els mesos i anys següents. També per a ella és la manifestació d'una voluntat superior, un signe clar de la vocació sacerdotal del fill. Només així es pot explicar la seva tenacitat a conduir Joan pel camí que el faria pujar a l'altar.

En el camí Joan ha vist una colla de nois i se li ha manat que els fes el bé. Per què no començar ara mateix? De nois ja en coneix molts: els companys de joc, els vaillets que viuen a les cases escampades per la muntanya. Alguns són molt bons minyons, però altres són vulgars, blasfems...

A l'hivern moltes famílies passaven els vespres juntes, en una quadra gran on els bous i les vaques donaven una mica d'escalfor. Mentre les dones filaven i els homes fumaven en pipa, Joan va començar a llegir als seus amics els llibres que li deixava don Lacqua: *Guerí, el desgraciat. La història de Berlondo, Els Pars de França*. Va tenir un gran èxit. «Tothom em volia a la quadra —explica—. Amb els meus companys s'hi reunien persones de tota edat i condició. Tots es divertien passant la vetlla escoltant immòbils el pobre lector enfilat en un banc perquè tots el veiessin».

L'èxit d'aquelles vetllades era *Els Pars de França*. Explicava les aventures meravelloses i una mica complicades de Carlemany i dels seus paladins: Roldà, Oliver, el traïdor Ganeló, el bisbe Turpí, les proeses de l'espasa màgica Durandart. Escriu Don Bosco: «Abans i després de les meves narracions tots fèiem el senyal de la Santa Creu i resàvem l'*Ave Maria*».

Les trompetes per la muntanya

Al bon temps les coses canvien. Les aventures ja no atrauen. Per reunir els amics, Joan comprèn que ha de fer alguna cosa «meravellosa». Però què?

Les trompetes dels saltimbanquis ressonen per les muntanyes veïnes. És dia de fira. Joan hi va amb la mare. S'hi compra, s'hi ven, s'hi discuteix, s'hi fan trampes. I és molt divertit. La gent s'apinya al voltant dels prestidigitadors i dels acròbates. Els jocs de mans i els exercicis d'habilitat deixen els pagesos bocabadats. I ell també ho podria fer! S'ha de posar a estudiar els secrets dels equilibristes i els trucs dels prestidigitadors.

Però aquests grans espectacles només es veuen per la festa major. El equilibristes ballen a la corda, els prestidigitadors fan els jocs de mans més vistosos: treure coloms i conills del barret, fer desaparèixer una persona, tallar-la en dos trossos i tornar-la a fer aparèixer sencera. També tenen molts badocs els arrencaqueixals.

Però per veure aquests espectacles s'ha de pagar entrada, deu cèntims. D'on els pot treure? Margarida li diu:

—Apanya't com puguis, però no em demanis diners. No en tinc.

Joan se les apanya. Captura ocells i els ven, fabrica cistells i gàbies i els porta als venedors ambulants, recull herbes medicinals i les ven al farmacèutic de Castelnuovo.

Aconsegueix així arribar a la primera fila dels espectacles. Observant atentament es fixa en l'equilibri del balancí sobre la corda, veu el ràpid moviment dels dits que amaguen el truc, i arriba a descobrir trampes matusseres.

Arrencar un queixal corcat, en aquell temps, és una tortura per a tothom. La primera anestèsia es provarà a Amèrica el 1846. Joan, en una fira del 1825, assisteix a la «extracció d'un queixal sense dolor», gràcies a unes pòlvores màgiques. El pagès que s'hi presta té un queixal que li fa mal de debò. El prestidigitador posa els dits en les pòlvores i enmig del soroll de les trompetes i dels timbals l'hi treu d'una estrebada amb una clau anglesa que portava amagada a la màniga. El pagès s'aixeca cridant, però les trompetes fan soroll i el prestidigitador l'abraça que gairebé l'ofega, i crida: «Gràcies! Gràcies! L'experiment ha estat un èxit!». Joan és un dels pocs que ha vist la clau anglesa, i se'n va tot rient.

A casa prova els primers jocs. «M'hi esforçava dies i dies fins que els aprenia». Fer sortir conills del barret, caminar per la corda fluixa, tot això vol mesos de pràctica, de constància, d'ensopegades. «Potser no em creureu —escriu Don Bosco— però a onze anys

sabia fer jocs de mans, el salt mortal, caminar amb les mans i saltar i ballar a la corda fluixa».

Espectacle al prat

Una tarda de diumenge, a ple estiu, Joan anuncia als amics el seu primer espectacle. Sobre uns sacs estesos a l'herba, fa miracles d'equilibri amb pots i cassoles que s'aguanten a la punta del nas. Fa obrir la boca a un petit espectador i en treu desenes de boletes de colors. Treballa amb la vareta màgica. I, finalment, s'enfila a la corda i hi camina entre els aplaudiments dels amics.

La veu corre de casa en casa. El públic creix: petits i grans, nois i noies, fins i tot els vells. Són els mateixos que a la quadra escoltaven *Els Pars de França*. Ara se'l miren com fa baixar pel nassot d'un pagès ingenu un riu de monedes, com canvia l'aigua per vi, com multiplica els ous, obre la bossa d'una senyora i en fa sortir un colom viu. Tots riuen i piquen de mans.

El seu germà Antoni també anava a veure els jocs —escriu Lemoyne—, però no es posava mai a primera fila. S'amagava darrera un arbre, apareixia i desapareixia. A vegades es burlava del petit saltimbanqui:

—Mireu el pallasso, el gandul! Jo em deixo les costelles a la feina i ell fa de xarlatà!

Joan patia. A vegades suspenia l'espectacle i el reprenia dos-cents metres més enllà, on Antoni acabava per deixar-lo tranquil. Era un xarlatà «especial» aquell noi. Abans del número final, treia de la butxaca el rosari, s'agenollava i convidava a tots a pregar. O bé repetia el sermó que havia sentit al matí a la parròquia. Era el preu que demanava al seu públic, l'entrada que feia pagar a petits i grans. Tota la vida Joan Bosco serà generosíssim per donar el seu esforç, però com a bon piemontès demanarà sempre un preu: no pas en diners, però sí en compromís amb Déu i amb els nois pobres.

Després l'espectacle final. Lligava una corda a dos arbres, hi pujava i caminava aguantant un rudimentari balancí, entre silencis expectants i ovacions frenètiques.

Veure un camperol que, als deu anys escassos, és capaç d'imposar-se als seus companys, fins i tot als més grans, que parla amb desimboltura i s'ho enginya per interessar la gent i fer-la resar, és una cosa del tot nova en les vides dels sants.

«Després d'algunes d'aquestes diversions —escriu—, quan estava ben cansat, acabàvem la gresca, fèiem una breu pregària i tot-hom se n'anava a casa».

Primera Comunió

La Pasqua del 1826 va caure el 26 de març. Aquell dia Joan va fer la primera Comunió a la parròquia de Castelnuovo. La recorda així:

«La meva mare era al meu costat. Durant la quaresma m'havia acompanyat a confessar. —Fill meu, em va dir, Déu et farà un gran do; prepara't bé. Confessa't bé, penedeix-te i promet a Déu que seràs més bo d'ara endavant—. Així ho vaig prometre; si després hi he estat fidel, Déu ho sap.

Aquell matí em va acompanyar a la sagrada taula, i vam fer junts la preparació i l'acció de gràcies. En tot el dia no va voler que m'ocupés de cap feina material, sinó que em dediqués a llegir i a resar. Em va dir moltès vegades:

«Per a tu ha estat un gran dia. Déu ha pres possessió del teu cor. Ara promet-li que faràs tot el que puguis per ser bo fins a la fi de la teva vida. D'ara endavant vés sovint a combregar; confessa't de totes les faltes; sigues sempre obedient; vés de bon grat a catecisme i a escoltar els sermons; però, per amor de Déu, fuig com de la pesta dels que diuen coses dolentes».

«Vaig procurar portar a la pràctica les advertències de la meva mare, i em sembla que des d'aquell dia hi va haver un millorament en la meva vida, especialment en l'obediència i la submissió als altres, que era una cosa que em costava molt».

L'hivern més dur de la vida

L'hivern següent va ser per a en Joanet el més negre de tota la vida.

S'havia mort l'àvia (la mare de Francesc) i Antoni, de 18 anys, cada vegada s'allunyava més de la família. Els seus moments de violència eren més freqüents.

L'últim dia d'octubre Margarida va insinuar la possibilitat d'enviar un altre any en Joan a l'escola de don Lacqua. Podria aprendre les primeres nocions de llatí. Antoni va reaccionar bruscamment:

—Què vol dir llatí? Per què el necessitem a casa, el llatí? Treballar, treballar!

Gairebé segur que Margarida va insinuar la possibilitat d'una carrera eclesiàstica de Joan, però Antoni devia pensar que era una utopia irrealitzable. «Per fer un capellà —sentirà dir moltes vegades Joan— calen deu mil lires». Una suma exagerada, per a una família pagesa d'aquell temps.

Amb l'excusa de portar encàrrecs a la tia Marianna i a l'avi que vivia a Capriglio, Joan va poder anar alguna vegada a veure don Lacqua també durant aquell hivern de 1826-27. Però Antoni hi posava mala cara. I un dia va esclatar la guerra oberta. Ho explica el mateix Don Bosco:

«Primer a la mare i després al meu germà Josep, Antoni va dir en un to imperatiu:

—Ja n'hi ha prou! Vull acabar això de la gramàtica. Jo he crescut alt i gros i mai no he vist aquests llibres.

En aquell moment, dominat per la tristesa i la ràbia, vaig respondre com no ho havia d'haver fet:

—Tampoc el nostre ase no ha anat mai a l'escola, i és més alt i gros que tu.

Va saltar fet una fúria, i corrent em vaig poder escapar d'una pluja de cops i clatellades. La meva mare estava molt trista, i jo plorava».

Les coses van anar endavant uns dies més, entre tensions cada vegada més violentes. Antoni era un tossut, i Joan no volia deixar-se dominar i reaccionava vivament. Després, per un llibre que Joan havia posat a taula, al costat del plat, va esclatar l'escena que hem explicat al principi d'aquestes pàgines. Joan no va poder-se escapar i el germà el va pegar.

L'endemà al matí, Margarida li va dir aquelles paraules tan tristes: «Val més que te'n vagis de casa».

En un dia emboirat de febrer, Joan va arribar a la casa de pagès dels Moglia, i el van acceptar com a mosso, gràcies als seus plors desconsolats.

TRES ANYS A LA CASA DE PAGÈS I UN A LA RECTORIA

Al cap d'uns dies Lluís Moglia va dir a Dorotea:

—No hem fet gens malament de llogar aquest vailet.

Joan Bosco s'havia posat a treballar de valent i semblava ben disposat i obedient. La seva feina era tenir cura de la quadra. El més pesat era refer cada matí el jaç de palla fresca de les vaques, i treure els fems amb la forca i el carretó. També havia de netejar els animals, portar-los a l'abeurador, pujar a la pallissa i omplir les menjadores de fenc per a tot el dia, i munyir les vaques.

Naturalment Joan no havia de fer ell tot sol tota aquesta feina: estava sota les ordres del vaquer, que li confiava els treballs més adequats a un noi.

També en les pregàries, al vespre, Joan va demostrar que era un noi despert, i la senyora Dorotea el va convidar alguna vegada a dirigir el Rosari.

Per dormir els Moglia li havien preparat una habitació molt petita, però clara, i un bon llit. Més del que tenia a I Becchi, on havia de compartir l'habitació amb Josep i a vegades també amb Antoni. Després de les primeres nits, Joan va gosar encendre un tros d'espelma i llegir durant una horeta un dels llibres que li havia deixat don Lacqua. Ningú no li va dir res i va continuar fent-ho.

El dissabte al vespre va demanar permís a l'amo per anar l'endemà al matí, a primera hora, a Moncucco. Va tornar a esmorzar i a les deu va acompanyar el senyor Lluís i tota la família a la missa major.

Com que cada dissabte demanava aquest permís tan estrany, Dorotea va voler veure on anava el vailet: n'era responsable davant de la seva mare. Es va arribar a Moncucco abans de l'alba i des de la casa d'una amiga va veure Joan que arribava i entrava a l'església. El va veure que s'acostava al confessorari del rector, que oïa la missa primera i que combregava.

En aquell temps es combregava molt de tant en tant. A la missa major, a la qual assistia tota la gent del poble, ni tan sols es distribuïa la Comunió. El que volia combregar havia de participar a la missa resada que el rector celebrava molt d'hora.

Dorotea, mentre tornaven cap a casa, li va dir: «Des d'ara, quan vulguis anar a missa primera, fes-ho. No cal que demanis permís».

Confessant-se amb el rector, don Cottino, Joan li va confiar el seu desig de fer-se capellà, i també les seves dificultats. Don Cottino el va animar a confessar-se i combregar cada setmana, a pregar durant tot el dia i a confiar en el Senyor: si Ell volia, les dificultats es resoldrien. També el va encoratjar a no interrompre del tot els estudis: i si fos compatible amb la seva feina, li donaria amb molt de gust algunes lliçons de llatí. Mentrestant podia deixar-li algun llibre.

Dos grans i quatre espigues

El vell Josep, oncle de l'amo, tornava un dia del camp tot suat i amb l'aixada a l'espatlla. Era migdia i tocava la campana a l'església de Moncucco. El vell, cansat, es va asseure a reposar sobre el fenc. No gaire lluny va veure en Joan també sobre el fenc però agenollat: resava l'*Angelus*, com la mama Margarida l'havia acostumat a fer-ho al matí, al migdia i al vespre.

Mig de per riure, mig de debò, Josep va rondinar:

—Molt bé! Nosaltres, els amos, ens busquem la vida del matí al vespre fins que no podem més. I el mosso s'ho pren amb calma i resa en pau.

Joan, també mig en broma, mig seriosament, va respondre:

—Quan és l'hora de treballar, ja sabeu, senyor Josep, que no em quedo enrera. Però la meva mare m'ha ensenyat que, quan es resa, de dos grans en neixen quatre espigues; i, en canvi, si no es resa, de quatre grans només en neixen dues espigues. O sia que és millor que vós també reseu.

—Valga'ns Déu!— va replicar el vell—. Ara ja tenim el rector a casa.

Quan va arribar el bon temps, al noi li tocava portar les vaques a pasturar: havia de vigilar que no entressin als prats veïns, que no mengessin herba massa mullada, que no es trenquessin les banyes.

Assegut sota un arbre, mentre els animals menjaven l'herba allà

a la vora, Joan va trobar una mica de temps per als llibres. Lluís Moglia no se'n queixava pas, però feia anar el cap.

—Per què llegeixes tant?

—Vull ser capellà.

—Que no saps que avui dia, per estudiar, fan falta nou o deu mil lires? On les trobaràs?

—Si Déu vol, algú hi pensarà.

A vegades ve a jugar al prat Anna, la filla gran dels Moglia. Té vuit anys. Quan veu que Joan llegeix un llibre en lloc de mirar com ella juga, s'enfada:

—Plega de llegir, Joan.

—És que vull ser capellà i hauré de predicar i confessar.

—Sí, sí, capellà —se'n burla la menuda—. Tu seràs vaquer.

Joan un dia li repon:

—Tu, Anna, ara te'n rius, però un dia vindràs a confessar-te amb mi.

(Anna es va casar i va viure molt de temps a Moriondo. Va explicar moltes vegades aquest episodi als seus fills. Quatre o cinc vegades l'any anava a Valdocco a confessar-se amb Don Bosco. I ell l'acollia amb alegria, com si fos una germana).

Quan va tornar l'hivern, els amos li van permetre anar alguna vegada a classe amb don Cottino. Però eren tan poques lliçons i tan separades una de l'altra que resultaven inútils.

L'amistat amb el rector, tanmateix, li va facilitar fer-se amic dels vaillets de Moncucco. L'entrada de la rectoria, que els dies feiners feia d'escola, el diumenge es transformava en un petit «oratori». Joan Bosco feia jocs de mans, llegia les pàgines més emocionants de la Història Sagrada i feia resar els seus amiguets.

Quan feia mal temps i no es podia anar fins a Moncucco, alguns de les cases de pagès es reunien amb ell a la casa dels Moglia. Joan els portava a la pallissa, els distreia i els explicava el catecisme.

A casa els Moglia, Joan hi va passar tres anys gairebé sencers: del febrer de 1827 al novembre de 1829. Anys perduts per als seus estudis. També van ser inútils per a la missió que Déu li encomanaria?

Pere Stella recorda un fet aparentment insignificant: «La senyora Dorotea i el seu cunyat Joan un dia el van trobar agenollat amb un llibre a les mans, els ulls tancats, la cara cap al cel, i van haver de sacsejar-lo de tan absort que estava en les reflexions». I argumenta: «Van ser, doncs, anys ben aprofitats, en els quals va arrelar més profundament en Joan el sentit de Déu i de la contemplació. Va

poder exercitar-se en el diàleg amb Déu durant el treball als camps. Són anys que es poden definir com d'espera abstreta i suplicant de Déu i dels homes».

El 1827, a Milà, Manzoni va publicar la primera edició d'*Els promesos*. El 1828, a Recanati, Leopardi va començar els grans *Idil·lis*. El 1829, a París, Rossini estrena la seva obra mestra, *Guillem Tell*. En aquests tres anys, Joan Bosco netejava les vaques en una casa de pagès perduda al Montferrat. Però començava a parlar amb Déu.

L'oncle Miquel

L'estada de Joan a la casa dels Moglia era una espina clavada al cor de mama Margarida. Segurament es va desfogar amb el seu germà Miquel que, cap al venciment dels contractes rurals (l'onze de novembre) va anar a parlar amb el nebot. El va trobar quan feia sortir les vaques de la quadra.

—Així, Joan, estàs content d'estar aquí o no?

—No. Em tracten bé, però jo vull estudiar. Els anys passen, ja n'he fet catorze, i sempre sóc allà mateix.

—Doncs torna a fer entrar els animals a la quadra i torna a I Becchi. Jo parlaré amb els teus amos i després he d'anar al mercat de Chieri. Però aquest vespre passaré per casa teva i ho arreglarem tot.

En Joan va fer altra vegada el farcell, va saludar la senyora Dorotea, el senyor Esteve, el vell Josep, Teresa, Anna. S'havien fet amics i ho serien tota la vida.

Se'n va anar cap a I Becchil. Quan va arribar, mama Margarida el va veure de lluny i el va anar a trobar de pressa.

—A casa hi ha l'Antoni. Tingues paciència i amaga't fins que arribi l'oncle Miquel. Si l'Antoni et veu desconfiarà i qui sap què pot passar.

Joan es va ficar per unes mates i se'n va anar a seure al costat d'un clot. O sia que no s'havia acabat el problema i calia preparar-se encara per lluitar.

L'oncle va arribar que ja era fosc, va recollir el nebot mort de fred i el va portar a casa. Hi va haver tensió, però no guerra. Antoni havia fet 21 anys i es preparava per formar una família. Quan li van assegurar que la manutenció i els estudis de Joan no anirien al seu càrrec, no va posar-hi cap objecció.

Miquel es va posar en contacte amb els rectors de Castelnuovo i de Buttigliera, per mirar de col·locar amb ells el nebot estudiant,

però va trobar grans dificultats. La solució va arribar d'una manera inesperada.

Vint cèntims per un sermó

El setembre d'aquell any 1829 havia vingut a establir-se a Morialdo com a capellà don Joan Melcior Calosso, sacerdot d'uns 70 anys, que per raons de salut havia renunciat feia uns anys a la parròquia de Bruino. Era un sacerdot venerable, carregat d'anys i d'experiència pastoral.

Al novembre es va predicar una missió al poble de Buttigliera. Joan hi va anar i també don Calosso. Tornant cap a casa, el vell sacerdot va veure entre la gent aquell noieta de 14 anys, que caminava tot sol.

—D'on ets, fill meu?

—D'I Becchi. He anat al sermó dels missioners.

—Qui sap què has entès amb totes aquelles cites amb llatí —i va moure el cap tot sonrient—. Segurament la teva mare t'hauria pogut fer un sermó més adequat.

—És veritat; la mare em fa sovint uns bons sermons. Però em sembla que també he entès els missioners.

—A veure, si em dius quatre paraules del sermó d'avui, et donaré vint cèntims.

En Joan va començar tranquil·lament a recitar el sermó sencer, com si llegís un llibre.

Don Calosso va reprimir l'emoció i va preguntar:

—Com et dius?

—Joan Bosco. El meu pare es va morir quan jo encara era un nen.

—Què has après a l'escola?

—He après a llegir i escriure amb don Lacqua, a Capriglio. M'agradaria continuar estudiant, però el meu germà gran no en vol saber res, i els rectors de Castelnuovo i de Buttigliera no tenen temps d'ajudar-me.

—I per què voldries estudiar?

—Per ser capellà.

—Digues a la teva mare que vingui a veure'm a Morialdo. Potser podré donar-te un cop de mà, tot i que ja sóc vell.

Margarida, asseguda davant de la taula de don Calosso, va sentir:

—El vostre fill és un prodigi de memòria. Cal que es posi a

estudiar de seguida, sense perdre el temps. Ja sóc vell, però faré tot el que encara pugui fer.

Van acordar que Joan estudiaria amb el capellà, que no s'estava gaire lluny d'I Becchi. Aniria a casa només a dormir. I en les èpoques de més feina al camp també ajudaria els seus.

Joan va aconseguir de cop el que li havia faltat durant molt de temps: confiança paterna, sentit de la seguretat, esperança.

«Em vaig posar de seguida a les mans de don Calosso —va escriure—. M'hi vaig manifestar tot jo, tal com era, li explicava tots els meus pensaments. Aleshores vaig conèixer què volia dir tenir un guia estable, un amic fidel, que fins a aquell moment no havia tingut. Entres altres coses em va prohibir una penitència que solia fer i que no era adient a la meua edat. Em va encoratjar a freqüentar la confessió i la comunió, i em va ensenyar a fer cada dia una breu meditació, o, encara millor, una mica de lectura espiritual¹.

«Amb ell moria l'esperança»

Cap al setembre de 1830 (potser per acabar qualsevol tensió amb Antoni) es va establir a casa de don Calosso, també a la nit. Només anava a casa una vegada a la setmana, per recollir la roba neta.

Els estudis progressaven ràpidament i molt bé. Don Bosco recordava aquells dies amb paraules d'entusiasme: «Ningú no es pot imaginar la meua alegria. Estimava don Calosso com a un pare, el servia de bon grat en tot. Aquell home de Déu m'estimava tant que moltes vegades em va dir: 'No et preocupis pel futur. Mentre viuré no deixaré que et falti res, i quan em mori també em preocuparé de tu'. Era absolutament feliç quan un desastre va trencar totes les meves esperances».

Un matí del novembre de 1830, mentre Joan és a casa a recollir el farcell de la roba neta, arriba una persona a avisar-lo que don Calosso s'ha posat malalt.

«No vaig córrer, vaig volar», recorda Don Bosco. Havia tingut un infart. Va reconèixer en Joan, però no li va poder parlar. Li va

¹ A Bruino, don Calosso havia trobat i revifat una «Companyia de Maria Auxiliadora». A l'església parroquial hi havia també un altar dedicat a la Mare de Déu sota aquesta advocació. ¿Va ser a ell a qui Joan Bosco va sentir parlar per primera vegada de la Mare de Déu «Auxili dels cristians»?

assenyalar la clau d'un calaix i li va fer entendre que no la donés a ningú.

I això va ser tot. Al noiet no li va quedar res més que plorar desesperadament davant el cadàver del seu segon pare. «Amb ell moria tota la meva esperança».

Però en el fons, d'esperança encara n'hi havia una: la clau. Al calaix hi havia sis mil lires. Dels gestos de don Calosso resultava evident que eren per a ell, per al seu futur. Li ho confirmaven els que havien assistit el moribund. Un altre, però, deia que els gestos d'un moribund no volen dir res: només un testament en tota regla dóna o treu drets.

Els nebots de don Calosso, quan van arribar, es van comportar com a persones honrades. Es van informar de tot i després van dir a Joan:

—Sembla que l'oncle volia deixar-te aquests diners. Agafa tot el que vulguis.

Joan s'hi va pensar una mica i va decidir:

—No vull res.

En les seves *Memòries*, Don Bosco explica aquest fet amb una sola frase: «Van venir els hereus de don Calosso i els vaig donar la clau i totes les altres coses». És un gest explicatiu que talla qualsevol càlcul. Ja capellà, adoptarà com a consigna una frase de la Bíblia igualment explicativa: «*Da mihi animas, coetera tolle*». «Dóna'm les ànimes, la resta no m'interessa».

En Joan ara tornava a estar sol. Tenia 15 anys i es trobava sense mestre, sense diners, sense projectes per al futur. «Plorava sense consol», escriu.

EL CAMÍ CAP A CASTELNUOVO

Però tanmateix calia continuar.

Per evitar qualsevol altra oposició d'Antoni, Margarida decideix dividir el patrimoni. Hi havia un bon pretext que «dissimulava» aquest fet tan poc simpàtic als ulls dels estranys. Antoni estava a punt de casar-se: el 21 de març de 1831 portava a l'altar Anna Rosso, de Castelnuovo.

Es van dividir els camps i es va partir la casa d'I Becchi: Antoni es va quedar la meitat que mira a llevant (amb l'escaleta de fusta que puja al primer pis); a l'altra meitat hi van continuar vivint Margarida, Josep i Joan.

Al desembre, Joan es posa en camí. Va a l'escola pública de Castelnuovo. A més de les classes elementals, l'ajuntament ha obert un curs de llatí dividit en cinc classes. Però els pocs alumnes de cada classe s'agrupen en una sola aula i tenen un sol professor, don Manuel Virano.

El dinar a la carmanyola

Els cinc quilòmetres que hi ha d'I Becchi a Castelnuovo no semblen, d'entrada, un obstacle massa gran per als quinze anys valents de Joan. Com que l'escola es divideix en dos temps, tres hores i mitja al matí, i tres hores a la tarda, el noi se'n va al matí amb un tros de pa a la mà, torna a dinar a casa, reprèn el camí a la tarda i torna al vespre. Gairebé vint quilòmetres cada dia. Un ritme de bojós, que al cap de pocs dies (potser després de la primera nevada) s'ha de modificar per força.

L'oncle Miquel li troba una mitja-pensió a casa d'un bon home, Joan Roberto, sastre i músic. A casa d'ell Joan es menja el dinar que cada dia es porta a la carmanyola.

Cinc quilòmetres al matí i cinc a la tarda no són una broma,

especialment a l'hivern. Joan camina amb voluntat i, quan el camí no és un pantà a causa de la pluja o una pista de gel, com tots els pagesos es treu les sabates i se les tira a l'esquena. Pluja i vent, sol i pols, són els seus companys de molts dies.

Però alguns vespres de gener no es veu amb cor de fer el camí entre la tempesta i demana al senyor Roberto per dormir a sota l'escala, encara que sigui sense sopar.

Mama Margarida comprèn que el seu fill aquell hivern podria deixar-se la salut pel camí, i fa tractes amb el sastre. Per una quantitat raonable (que es pot pagar també en cereals i vi) el senyor Roberto accepta en Joan a pensió completa. Li donarà una sopa calenta a migdia i al vespre i podrà dormir sota l'escala. Del pa se n'encarregarà la mare.

Ella mateixa l'acompanya a Castelnuovo i porta a la bossa les poques coses necessàries per a un vailet de quinze anys. Recomana al senyor Roberto que «li doni una mirada i, si cal, una estirada d'orelles», i diu a en Joan: «Sigues devot de la Mare de Déu perquè et faci ser bo».

A l'escola es troba amb nens de deu i onze anys. La seva preparació cultural, fins ara, ha estat molt modesta. Si hi afegim la jaqueta massa gran i les sabates gastades, és fàcil entendre que es converteixi en el blanc de les bromes dels seus companys. Li diuen «el vaquer d'I Becchi».

Joan, que era l'ídol dels noiets de Morialdo i Moncucco, ara pateix. Però es dedica a estudiar tant com pot, amb l'ajuda i l'afecte del mestre. Don Virano és un home capaç i amable. Veient la seva bona voluntat, el pren a part i en poc temps aconseguix progressos molt ràpids. Quan Joan escriu una redacció realment bona sobre la figura bíblica d'Eleazar, don Virano la llegeix a classe i diu:

—El que fa unes redaccions així també es pot permetre portar sabates de vaquer. Perquè el que compta a la vida no són pas les sabates, sinó el cap.

Castelnuovo d'Asti s'aixeca en un turó a uns vint quilòmetres de Torí. Al cim hi ha les ruïnes d'un castell i al punt més alt hi ha l'«església del Castell», dedicada a la Mare de Déu. Joan hi puja moltes vegades per demanar a la Mare de Déu «que el faci ser bo».

El poble té tres mil habitants, unes sis-centes famílies.

Mama Margarida ve cada setmana d'I Becchi. Porta a en Joan dos pans grossos i rodons, que li hauran de durar tota la setmana. Els hi porta ella per «veure de prop» com van les coses del fill. Fa bé, perquè entre els companys d'escola d'en Joan també hi ha

pillets, i per a un estudiant de la seva edat és fàcil prendre un mal camí.

Don Bosco explica: «Aquell any vaig córrer algun perill a causa d'alguns companys. Volien portar-me a jugar a l'hora de classe. I com que jo deia que no tenia diners, em deien: —Ja és hora que t'espavilis. Has d'aprendre a viure. Roba al teu dispeser, a la teva mare—. Recordo que vaig respondre: —La meva mare m'estima molt. No vull començar a donar-li disgustos—».

L'escola, en aquella època, té una inclinació marcadament religiosa. La primera mitja hora del matí es dedica sempre al catecisme. També es dedica a la instrucció cristiana la lliçó vespertina del dissabte, que acaba amb les Lletanies de la Mare de Déu. Els mestres han de donar als alumnes no tan sols la possibilitat, sinó també la comoditat d'assistir a missa cada dia, i de confessar-se una vegada al mes.

«A I Becchi només hi ha ases»

A l'abril, Joan està a punt de la recuperació escolar quan té lloc un fet que li suposarà conseqüències amargues. Don Virano és nomenat rector de Mondonio, i ha de deixar l'escola en mans de don Nicolau Moglia.

És un sacerdot pietós i caritatiu, però té 75 anys. No pot de cap manera dominar les cinc classes que conviuen a la seva escola. Un dia s'enfada molt i fa anar la vara, i la resta de la setmana permet l'escàndol.

Se les té amb els més grans, com a responsables del continu desordre i demostra una antipatia particular pel més gran de tots, «el vaquer d'I Becchi», tot i que Joan pateix molt amb aquella indisciplina col·lectiva. No perd l'ocasió de mortificar-lo.

—Què vols entendre tu, de llatí? A I Becchi només hi creixen grans ases. Ases magnífics, cal dir-ho, però ases al cap i a la fi. Vés a buscar bolets, vés a buscar nius: és aquesta la teva feina, no estudiar llatí.

Els companys, que per respecte a don Virano havien començat a deixar-lo en pau, tornen a desbordar-se. Joan va passar dies de desànim.

Però un dia va voler prendre's la revenja.

Don Moglia havia posat uns deures de llatí. Joan, que havia de fer la traducció amb els de primer curs, va demanar al mestre que li deixés fer els deures de tercer. El mestre es va ofendre:

—Qui et creus que ets? Torna ràpid a la feina i prova de no ser l'ase de costum.

Pero Joan va insistir i don Moglia va acabar per cedir:

—Fes el que vulguis, però no et pensis pas que després llegiré les teves bestieses.

El noi va prendre paciència i es va posar a fer la traducció. Era un pèl difícil, però es veia amb cor de fer-la. La va acabar dels primers. El mestre va agafar el full i el va deixar de banda.

—Si us plau, llegeixi-la i digui'm quines faltes hi he fet.

—Vés al teu lloc i no em molestis.

Joan, educat però insistent, no va afluixar:

—No li demano pas un sacrifici gaire gran, només que la llegeixi.

Don Moglia va llegir. La traducció era bona, molt bona, tant que li va fer perdre la paciència una altra vegada:

—Ja ho he dit, que no ets bo per a res. Aquesta feina l'has copiada de cap a cap.

—I de qui vol que l'hagi copiat? —. Els seus veïns encara mossegaven el llapis tot rumiant les últimes frases.

—Ets un impertinent! —va cridar el sacerdot—. Corre cap al teu lloc i gràcies que no t'expulsi de l'escola.

L'arterioesclerosi era mortal, ja en aquell temps, i també els prejudicis.

Els últims mesos d'aquell curs van ser per a Joan de desànim. En les seves *Memòries*, Don Bosco no diu el nom de don Moglia. Tenia respecte pels vells. Alludeix només a «un que, incapaç de mantenir la disciplina, gairebé va engegar a rodar tot el que havia après en els mesos anteriors».

El vestit negre que «separa»

Una altra espina feia patir en Joan en aquells mesos. Havia conegut dos sacerdots magnífics, don Calosso i don Virano. No li cabia al cap que els altres fossin diferents: «A vegades —escriu— em trobava pel camí el rector i el vicari. Els saludava de lluny; quan arribava al seu costat els feia una reverència; però ells guardaven les distàncies i es limitaven a tornar-me educadament la salutació sense interrompre el passeig».

Aquell vestit negre semblava «separar-los» dels altres. Als seminaris d'aquell temps s'ensenyava que aquella era l'actitud més adequada a les «persones d'Església». Reserva i gravetat. Distància-ment.

«Jo estava molt disgustat. I deia als amics: —Si mai arribo a

capellà, faré tot el contrari. M'acostaré als noiets i els diré bones paraules, amb bons consells—».

Joan no es pot pas imaginar que aquesta decisió seva portarà, durant els 80 anys següents, una revolució silenciosa entre els capellans. Als seminaris s'adonaran que aquell vailet tenia raó, i educaran les noves promocions de sacerdots ja no en la gravetat que «manté les distàncies», sinó en la bondat somrient que les suprimeix.

A Morialdo, Joan passava les estones lliures en xerrades tranquil·les amb don Calosso. El vell sacerdot recordava el passat, el noi somiava en el futur. Després anava a escombrar l'església, a ordenar la cuina, a regirar curiosament la petita biblioteca.

Però aquí, a Castelnuovo, els sacerdots no volien parlar amb ell. Com havia d'ocupar el temps lliure?

El seu primer «hobby» va ser la música. El senyor Roberto era el mestre de cant de la parròquia i tenia a casa una espineta (clavecí petit). En Joan el va acompanyar moltes vegades al cor, i amb la seva ajuda va aprendre a manejar el teclat de l'espineta i més tard el de l'orgue.

Però Roberto era abans que tot el sastre del poble, i el segon «hobby» de Joan va ser seure al seu costat i aprendre a cosir botons, fer vores, cosir mocadors, tallar armilles. Se'n sortia tan bé que el senyor Roberto li va proposar plantar l'escola i ser el seu ajudant.

A l'abril don Moglia va començar a agafar-li mania, i l'enrenou que hi havia a l'escola va persuadir-lo que perdia el temps. D'acord amb la mare, va anar a treballar algunes hores al dia a casa d'Evasi Savio, artesà ferrer. Així va aprendre a manejar el martell i la llima, i a treballar la forja.

Joan Bosco no pensava, de ben segur, que aquells oficis li servirien un dia per obrir tallers al servei dels nois pobres de la perifèria de Torí. En aquell moment la seva única preocupació era estalviar alguns cèntims. Aviat els necessitaria de debò. Juntament amb mama Margarida, havia decidit intentar, l'any següent, fer un pas perillós però decisiu: anar a les escoles de Chieri.

HE D'ESTUDIAR

Quan fa el farcell i s'acomiada del senyor Roberto, Joan no torna a I Becchi. Va al Sussambrino, una casa de pagès que el seu germà Josep porta a mitges amb Josep Febraro. També Margarida ha marxat d'I Becchi amb el fill.

Joan dedica els mesos d'estiu a estudiar intensament. A Chieri no vol trobar-se endarrerit.

Però tampoc no vol ser un pes excessiu per al seu germà. Per això l'ajuda en les feines del camp, repara les eines agrícoles en una forja rudimentària i porta vaques a pasturar. Aquesta última feina li permet llegir i estudiar.

Rosa Febraro, filla de Josep, recordava que Joan sovint estava tan abstret pels llibres que les vaques se n'anaven per les seves. Sort que ella, una nena de deu anys, les perseguia pels camps, enmig del blat de moro, i les feia tornar allà on era l'estudiant abans que els amos protestessin.

—Les vaques es menjaven el moresc.

—Gràcies, Rosa—. Ella se'l quedava mirant i deia: —Però per què les portes a pasturar si després no te les mires?

—He d'estudiar, Rosa, i de tant en tant me n'oblido.

—És veritat que seràs capellà?

—Sí.

—Doncs, si vols, les vaques te les vigilaré jo. Igualment he de vigilar les meves!

Joan li donava les gràcies i tornava a les seves lectures.

Un somni que torna

A Castelnuovo Joan s'havia fet amic d'un company d'escola, Josep Turco. El pare de Josep era l'amo de la Renenta, una finca

del costat del Sussambrino. Bon home i bon cristià, aquell pagès alguna vegada passava pel seu costat mentre estudiava.

—Ànim, Joan, que aquesta vegada te'n sortiràs!

—Gràcies, senyor Turco. Així ho espero. Només em fa por que la meva mare no pugui pagar la pensió a Chieri.

—Però hi ha Nostre Senyor, oi? Si Ell ho vol, ja veuràs com s'arreglaran les coses.

—Esperem-ho. Però sempre tinc por.

Se li dibuixava en l'expressió un somriure trist. Costava treure-li del cap que li havien passat massa desgràcies.

Però un dia el senyor Turco i el seu fill el van veure córrer excitat i feliç.

—Bones notícies —va dir—. Aquesta nit he tingut un somni. He vist que seré capellà i que em preocuparé de molts noiets.

—Però només és un somni —va observar perplex el senyor Turco.

—Vós no ho podeu entendre. Però jo ja en tinc prou. Aquesta vegada me'n sortiré de debò.

Durant la nit se li havia presentat una altra vegada la vall del somni dels nou anys. Havia tornat a veure el ramat i la Senyora resplendent que l'hi volia confiar. «Fes-te humil, fort i robust —li havia repetit— i quan sigui l'hora ho entendràs tot».

A l'estiu el poble de Montafia calebrava la festa major. No era lluny. Joan va saber que hi havia un arbre de cucanya i que entre els premis hi havien posat una bossa amb vint lires.

—M'anirien molt bé —va pensar. I se'n va anar cap a la festa.

El pal era altíssim, llis i untat amb oli i greix. Els nois del poble miraven l'anella de ferro de dalt de tot, que deixava voleiar paquets, embotits, ampolles de vi, i la bossa. De tant en tant, entre la cridòria de la gent, n'hi havia algun que s'escopia a les mans i provava de pujar-hi. Començaven amb empenta, però a mig camí es desinflaven i relliscaven avall, entre xiulades i crits.

En un moment donat, després de fer-se càrrec de la situació, Joan es va posar al peu del pal. També es va escopir a les mans i s'hi va arrapar. Va començar a pujar poc a poc, amb calma. De tant en tant s'asseia sobre els talons a reposar. La gent cridava impacient i esperava que ell també es rendiria. Però a en Joan li feien massa falta aquells cèntims. A Moncucco treballava un any per quinze lires, i allà, a pocs metres del seu cap, n'hi havia vint. Estava disposat a passar tot el dia en aquell pal, si calia.

Actuant sempre amb calma, va arribar allà on el pal es feia més

prim. Va prendre més alè i va fer les últimes braçades. Ara la gent s'ho mirava en silenci. Joan va allargar la mà, va despenjar de l'anella la bossa amb les vint lires i se la va posar entre les dents. Després encara va despenjar un embotit i un mocador, i es va deixar relliscar cap avall.

La repugnància de parar la mà

Les vint lires de l'arbre de cucanya no eren prou, naturalment, per traslladar-se a Chieri. Calia comprar roba, sabates, llibres. I sobretot calia pagar una mensualitat. Però la masoveria del Sussambrino no era cap mina d'or. A l'octubre Joan va dir a la seva mare:

—Si us sembla bé, agafo dos sacs i vaig a fer una collecta entre les famílies del poble.

Era un sacrifici molt dur per al seu amor propi. Don Bosco serà el «captaire» més gran del segle XIX, però sempre li costarà demanar caritat. Aquell octubre va vèncer per primera vegada la repugnància de parar la mà.

El raval de Morialdo és un conjunt de petits caserius i cases escampades. Joan va anar de casa en casa. Trucava a la porta i deia:

—Sóc el fill de Margarida Bosco. Vaig a Chieri a estudiar per capellà. La meva mare és pobra. Si podeu, ajudeu-me.

Tothom el coneixia. Havien assistit als seus jocs, l'havien sentit recitar el sermó, i l'estimaven. Però n'hi havia pocs de benestants. Li van donar ous, blat de moro, una mica de blat.

Una decidida dona d'I Becchi que per aquells dies va anar a Castelnuovo, se'n va anar de dret a veure el rector, don Dassano. Li va dir que era una vergonya que no s'ajudés un noi tan valent i que se'l deixés anar de casa en casa demanant caritat.

Don Dassano no en sabia res. Es pensava que Joan, al novembre, reprendria els estudis a Castelnuovo. Se'n va informar i després de conèixer la decisió va recollir una petita quantitat i la va enviar a Margarida. També li va fer dir que anés a parlar amb Llúcia Matta, una viuda que estava a punt de traslladar-se a Chieri per atendre el seu fill, estudiant. Va ser un bon consell. Margarida va parlar amb aquesta dona i es van posar d'acord que Joan a Chieri, viuria amb ella i el seu fill. La pensió seria vint-i-una lires al mes. Margarida no la podia pagar tota en diners, però es va comprometre a proporcionar-li farina i vi, i Joan ajudaria a la casa: anar a buscar aigua, preparar la llenya per al foc i l'estufa, estendre la bugada...

Els últims dies d'octubre Joan es va presentar al rector de Cas-

telnuovo per obtenir l'«Admittatur». Per poder-se inscriure a les escoles públiques els joves havien de tenir el certificat de bona conducta que firmava el rector, que també havia de vigilar-los durant les vacances i informar si es portaven malament.

Aquesta disposició l'havia decretat el rei Carles Fèlix, que justament aquell any havia mort a Torí, i que els «lliberals» havien rebatejat amb el motiu de *Carles Ferotge*.

La història havia fet camí

Mentre Joan Bosco vivia la seva difícil infantesa entre les muntanyes de Castelnuovo, la història feia camí. No volem pas (com tampoc en les pàgines precedents) fer una exposició exhaustiva de la història italiana. Però ens sembla indispensable traçar-ne algunes línies essencials, perquè sobre aquest fons transcorre la peripècia personalíssima de Joan Bosco. I també d'aquesta història es nodreixen les seves impressions, idees i sensibilitat.

Contra la restauració rígida i carca dels prínceps, durant els anys 1815-20 s'havien escampat per tot Itàlia les societats secretes que preparaven rebel·lions i revolucions.

Al gener de 1820 havia esclatat una guspira a Espanya. A Cadis, una revolta militar havia obligat Ferran VII a posar fi al seu absolutisme i a concedir una *Constitució*: una llei que garantia a tothom les llibertats principals i el dret de vot. El mateix rei, sota jurament, també s'obligava a observar la Constitució.

Aquella guspira va provocar l'incendi a Itàlia al cap de sis mesos. Una secció de cavalleria, al regne de les Dues Sicílies, es va revoltar al crit de «Visca la llibertat i la Constitució». Al cap de vuit dies, per no perdre el regne, Ferran de Nàpols va concedir la Constitució de Cadis i va jurar, sobre els Evangelis, que la respectaria.

El 10 de març de 1821 (Joan Bosco tenia sis anys) la revolta militar també va començar al Piemont, sota les ordres del comte Santorre de Santarosa. La ciutat d'Alessandria va arriar la bandera blava dels Savoia i va hissar a la ciutatella la bandera tricolor (que recordava la Revolució Francesa i els drets de l'home que havia proclamat). També es van revoltar les guarnicions de Pinerolo i Vercelli. Un coronel, al davant del seu regiment, va marxar sobre Torí des de Fossano.

El rei Víctor Manuel, esverat, es va precipitar des de Moncalieri a Torí, va reunir el Consell de la corona i aquest li va aconsellar que concedís la Constitució si no volia perdre-ho tot. Anava a fer-ho

quan va arribar la notícia que Àustria havia decidit intervenir a Itàlia «per restablir l'ordre».

Aclaparat pels esdeveniments, Víctor Manuel va renunciar al tron en favor del seu germà Carles Fèlix. I com que aquest era aleshores a Mòdena amb el seu sogre, va declarar «regent» el jove príncep Carles Albert, que tenia vint-i-tres anys.

«Digueu al Príncep»

Carles Albert havia estat moltes vegades en contacte amb Santarosa, n'apreciava les idees, però mai no s'havia decidit per l'absolutisme o pels «lliberals». Ja manifestava el caràcter indecís que li faria merèixer el títol de «Rei Vacil·lant». Una cosa volia tant si com no: conservar el dret al tron, i defensar-lo tant dels austríacs com dels liberals.

Davant d'una gran gentada que sota les finestres del palau Carignano reclamava la Constitució (però aneu a saber quants saben què era!), Carles Albert va cedir. El 13 de març al vespre va firmar la Constitució de Cadis i dos dies més tard va jurar respectar-la. Va constituir un nou govern, en el qual Santarosa era ministre de la guerra.

Quan Carles Fèlix va rebre a Mòdena una carta de Carles Albert en què li explicava tot això, es va posar fet una fúria. I va cridar al gentilhome Costa, que li havia portat la carta: «Digueu al Príncep que, si per les seves venes corre encara una gota de la nostra sang reial, se'n vagi de seguida cap a Novara i hi esperi les meves ordres».

Carles Albert, de moment, semblava decidit a resistir, però van arribar de Nàpols notícies catastròfiques: un exèrcit austríac havia desfet les tropes liberals, el Parlament s'havia dissolt, el règim constitucional estava abatut. El jove príncep es va retirar a Novara. Allà va dictar una proclama en què renunciava a la «regència» i invitava a tothom a sotmetre's al Rei. Immediatament va dirigir-se a Florència, exiliat.

El retorn de Carles Fèlix al Piemont va estar precedit per un exèrcit austríac que va dispersar els voluntaris de Santarosa i «va restablir l'ordre». Setanta caps de la revolta van ser condemnats a mort (però seixanta-vuit ja havien fugit cap a Suïssa i França), tres-cents oficials i tres-cents funcionaris civils van ser depurats, i les Universitats de Torí i de Gènova tancades per un any. «Tots els que han estudiat a la Universitat estan corromputs —escrivia Carles Fèlix al seu germà que era a l'exili—. Els dolents són tots persones instruïdes, i els bons són tots uns ignorants».

Els «moviments del 1821», com s'anomenen en els llibres d'història, van ser esdeveniments que només van sacsejar la burgesia i les classes mitjanes. Les masses dels pagesos i dels obrers van restar del tot indiferents, a vegades decididament hostils. Les classes mitjanes (comerciants, petits empresaris, petits industrials, funcionaris civils i militars) amb la «revolució lliberal» només aspiraven a una cosa: transformar-se en un grup de poder, en una casta privilegiada al lloc de la vella aristocràcia. Les reformes invocades (i sancionades per la Constitució de Cadis) no eren ni populars ni democràtiques. El dret de vot només es concedia als que tenien un determinat volum de riquesa: només ells podien enviar els seus representants al Parlament per defensar, evidentment, els seus interessos. Com abans la revolució francesa, la revolució lliberal volia abolir tots els privilegis tret d'un: el diner.

«Rei per la gràcia de Déu i de ningú més»

Carles Fèlix no va tornar a Torí fins l'octubre del 1821. Vista des d'avui, aquesta figura resulta curiosa i singular. No havia desitjat mai ser rei. Li agradava la vida retirada i modesta i era molt religiós. Va acceptar el tron només com un «deure de consciència».

Però des del moment que va acceptar, va ser conseqüent fins a l'extrem amb les seves idees de «rígid absolutisme». Se sentia rei «per la gràcia de Déu i de ningú més» i volia governar el seu poble com un pare sever ha de governar una família de fills dissolts. No hi havia cap idea més lluny del seu pensament que la «sobirania del poble» (principi elaborat pels il·luministes del segle XVIII i proclamat per la revolució francesa): el rei era ell, no pas el poble.

Va confiar el monopoli de l'ensenyament públic a l'Església. A la cúria de Torí i als bisbes els va confiar la censura dels llibres. Va imposar a les escoles un règim sever, l'ensenyament diari del catecisme i la pregària abans i després de les classes. Les escoles que Joan Bosco freqüentarà a Chieri (quatre anys a l'escola pública, sis anys al seminari), els llibres que llegirà, els horaris que se li imposaran, les institucions on haurà de viure, tot portarà la «marca de fàbrica» de Carles Fèlix.

El rei també va tornar a recloure als ghettos els jueus i els va desposseir dels drets que els havia reconegut el Codi Napoleònic. Va aprovar uns reglaments militars que entre altres coses establien: «El soldat autor de crits o discursos sediciosos rebrà de cent a cent vint bastonades, en dues vegades i amb un dia de descans entremig» (*Reglament dels Caçadors Francs*). Va voler que totes les condem-

nes a mort fossin una «saludable admonició» per a tots els caps calents i, en conseqüència, va aprovar «l'aplicació de les tenalles roents» al condemnat que anava al suplici. Per aquest detall li van donar el sobrenom de «Carles Ferotge».

Carles Fèlix no va entendre mai el que un manifest anònim (redactat per Brofferio i Durando) li va cridar des de les parets de Torí: «Majestat, els vostres súbdits no són coses sinó persones». Per ell eren súbdits i prou, és a dir, gent que havia de mantenir en el «camí recte» amb maneres dures. Màxim d'Azeglio va definir els deu anys del seu regnat amb vuit paraules: un despotisme ple de rectes i honrades intencions.

Va morir a l'abril del 1831, deixant la corona a aquell Carles Albert que sempre havia anomenat «rebrot degenerat de la nostra família». Amb prou feines havia tingut temps de sentir les notícies inquietants que arribaven de Mòdena, Parma i Bolonya: els lliberals (com l'any anterior a París) s'havien tornat a rebel·lar contra els prínceps absolutistes. Àustria havia hagut d'enviar els seus exèrcits per esclafar la revolta dirigida per un industrial, Cir Menotti, i per un general, Carles Zucchi. També es temia la invasió de la Savoia per un legió de voluntaris reclutats a Lió, però la policia francesa els havia dispersat.

«Llarg i trist com una quaresma»

Al tron el va succeir Carles Albert de 33 anys. Ha aconseguit un «nom net» davant dels absolutistes i els reaccionaris, lluitant a Espanya contra els lliberals, que l'anomenen en els seus escrits «tridor» i «perjur».

És un home pàl·lid i altíssim (2 metres i 4 centímetres) i el poble piemontès diu que és «llarg i trist com una quaresma». Per demostrar a tothom que ja no és el príncep que va firmar la Constitució, el 1833 farà afusellar set seguidors de Mazzini a Alessandria i dotze a Gènova, i en condemnarà uns setanta a treballs forçats.

Però el Piemont i tot Itàlia, tot i els intents d'aturar la història, han canviat. La burgesia ha esdevingut una classe realment important, i encara que no arribi a comprendre què és la «llibertat democràtica», necessita la «llibertat comercial» per difondre per tota la península un benestar més gran.

Al Piemont s'obren canals, se sanegen pantans, es talen els boscos de Le Langhe, s'estén el conreu de les moreres, el cànem, la vinya. S'escampa també el conreu de la patata, que posarà fi a les caresties endèmiques i terribles dels anys de sequera. S'obren unes

trenta mines de ferro i es desenvolupa la indústria de les ceràmiques. Bra es converteix en el centre de la indústria de les pells i Cuneo és el primer mercat europeu del cuc de seda. Així que Carles Albert abaixa els impostos de la llana, la regió de Biella esdevé la seu d'una florent indústria llanera: es desenvolupen les filatures i arriben a la regió les primeres ovelles merines.

Aviat es fa urgent ampliar la xarxa de carreteres i començar la construcció de línies de ferrocarril.

La mentalitat política tendeix inexorablement a modificar-se.

Als últims mesos de 1831, a Marsella, Mazzini funda la «Jove Itàlia». Es difon la idea d'Itàlia con un «estat nacional», una individualitat històrica dotada de les pròpies tradicions culturals i populars, amb dret a la llibertat i a la independència. Els italians es van adonant que tenen un destí comú, i que han d'arribar a ser els àrbitres d'aquest destí, juntament amb o en lloc dels reis, que fins ara els han considerat una colla de menors d'edat incapaços.

A Torí, el 1832, Silvi Pellico publica *Les meves presons*, un llibret que sacseja Itàlia i la fa raonar de diverses maneres. Àustria, que fins aleshores havia semblat la guardiana de l'ordre i del benestar social, canvia de cara. En les pàgines amables i tristes de l'escriptor de Saluzzo, que ha passat deu anys a les presons imperials, condemnat a treballs forçats, el govern austríac mostra el rostre ferotge de la dictadura que reprimeix i turmenta.

ANYS TENDRES A CHIERI

4 de novembre de 1831. És un dia clar de l'«estiuet de sant Martí» i Joan Bosco, amb un noi de la mateixa edat, Joan Filippello, va a peu fins a Chieri. Durant el trajecte Joan es confia a l'amic: li parla dels pròxims estudis, li explica fets passats, i els intents realitzats. De sobte Filippello, un noi senzill, li diu:

—Comences ara a estudiar a l'escola i ja saps tantes coses? Aviat arribaràs a rector!

Joan es posa seriós:

—Però, saps què vol dir ser rector? Té obligacions molt importants. Quan acaba de dinar o sopar ha de meditar: jo he menjat, però els meus fidels, també ho han pogut fer? Tot el que té ha de repartir-ho amb els pobres. Estimat Filippello, jo no voldré mai ser rector. Vull consagrar la meva vida als joves.

Mentre aquests dos nois caminen parlant de fam i de pobres, a Lió, només a 250 quilòmetres, comença la revolta dels obrers de la seda. A milers es manifesten pels carrers contra la misèria dels salaris i els inhumans horaris laborals, que arriben a 18 hores diàries. La revolta acabarà després de dies de combats pels carrers, sufocada per les tropes enviades pel govern francès. Hi haurà més de mil víctimes.

L'any següent la revolta esclatarà a París, amb un balanç de vuit-cents morts. A la primavera del 1834 els obrers lionesos i parisencs es rebel·laran junts al crit de «Viure treballant o morir lluitant». Els canons dispararan contra ells.

Joan Bosco no pot saber-ne res, de tot això. Ni tan sols una notícia, en els diaris sotmesos a una rígida censura, es filtra fins al regne del Piemont. En aquests primers mesos Joan sentirà de tant en tant notícies de «moviments liberals». S'ha descobert una conjura a Torí. Hi estan implicats «Els Cavallers de la llibertat», capitanejats per Brofferio i Bersani. Carles Albert la talla amb decisió:

Bersani passa set anys empresonat a la ciutadella de Fenestrelle. La «revolució» de la qual de tant en tant sent parlar en veu baixa és la que voldria portar a Itàlia la «Constitució» i la independència d'Àustria. Aviat s'anomenarà «Risorgimento».

En canvi no té la més petita sospita d'una altra revolució, més profunda i radical, que està transformant l'Europa del nord, i que està a punt d'entrar també a Itàlia. És la «revolució industrial», a la qual va lligada la greu «qüestió obrera». Començarà a veure'n els primers efectes dramàtics d'aquí a deu anys, quan anirà a Torí.

Una torre enmig dels petits

«La meva dispesa —escriu Don Bosco— era a casa de Llúcia Matta, viuda amb un sol fill, que vivia en aquella ciutat per atendre'l i vigilar-lo».

Margarida, que va arribar a Chieri una mica més tard que Joan, va anar amb ell a casa la senyora Llúcia. Un amic li havia portat en un carret dos sacs de blat.

—Aquí hi ha el meu fill —va dir—, i aquí hi ha el blat per pagar la pensió. He complert la meva part, el meu fill complirà la seva i espero que no n'estareu descontenta.

«La primera persona que vaig conèixer va ser don Plàcid Valimberti, de santa memòria. Em va donar bons consells, em va acompanyar a veure el prefecte de l'escola i em va presentar als professors. Com que els estudis que havia fet fins aleshores eren una mica de tot, que volia dir gairebé res, em van aconsellar entrar a la classe sisena de primària.

El mestre, don Valerià Pugnetti, se'm va portar molt bé. M'ajudava a l'escola, em convidava a casa seva, i compadit de la meva edat i de la meva bona voluntat, no estalviava res de tot el que em pogués servir.

La meva edat (*16 anys fets*) i la meva corpulència em feia semblar una torre enmig dels companys petits. Impacient per sortir d'aquella situació, al cap de dos mesos d'anar a la sisena classe vaig aprovar l'examen per passar a la cinquena (*hi havia un ordre decreixent*).

Vaig entrar molt de gust a la nova classe perquè el professor era l'estimat don Valimberti. Després de dos mesos més, com que havia estat moltes vegades el primer de la classe, vaig superar un altre examen extraordinari i vaig passar a la quarta classe.

El professor era Vicenç Cima, un home sever per a la disciplina.

Quan va veure que li compareixia a classe, a mig curs, un alumne tan alt i gros com ell mateix, va dir fent broma, en plena classe:

—O aquest és un gran talós, o un gran talent.

Tot esporuguit per aquella figura tan severa vaig respondre:

—Una mica de tot. Sóc un pobre jove que té bona voluntat per fer el seu deure i progressar en els estudis.

Aquelles paraules li van agradar, i va afegir amb una afabilitat insòlita:

—Si teniu bona voluntat, esteu en bones mans. No us deixaré desvagat. Animeu-vos. Si trobeu qualsevol dificultat, digueu-m'ho de seguida i us ajudaré.

Li vaig donar les gràcies de tot cor».

«Quan un petit incident...»

Chieri és una ciutat petita a 10 quilòmetres de Torí. S'estén al peu d'una muntanyeta, al vessant oposat al de la capital del Piemont. Quan Joan hi va arribar tenia 9.000 habitants. Era una ciutat de convents, teixidors i estudiants.

Als convents, molts, hi vivien religiosos i religioses de diversos ordes: dominics, felipons, jesuïtes, franciscans, clarisses...

Els nombrosíssims teixidors treballaven el cotó i la seda en uns trenta establiments.

Els estudiants hi afluien de tot el Montserrat i de la comarca d'Asti, i portaven una vida senzilla. Les classes eren a meitat de preu, però no hi havia beques. Per pagar la pensió molts feien sacrificis heroics. Les feines per a les hores de després de classe anaven molt buscades: mitges jornades als despatxos d'escrivent, fer la neteja a hores a les cases benestants, classes particulars, netejar cavalls i carruatges. Per estalviar, fins i tot a l'hivern apagaven el foc, estudiaven embolicats en mantes i amb els peus calçats amb esclòps de fusta.

Entre els estudiants pobres, aguantant la mateixa pobresa, va viure Joan Bosco. De tant en tant venia Margarida des del Sussambrino, per demanar notícies a Llúcia, que les hi donava molt bones. Joan ajudava en les feines de la casa i era pietós i estudiós. També ajudava el seu fill, que era més gran que ell.

Al vailet no li agradava estudiar. Joan s'hi va fer amic i va aconseguir portar-lo a l'església a demanar perdó a Déu per la seva peresa.

Joan aprofitava qualsevol ocasió per contribuir a pagar la pensió. Va guanyar alguns cèntims anant a treballar al taller d'un fuster

conegut seu. Va aprendre a fer servir el ribot, l'enformador, la raspa.

«Feia a la vora de dos mesos que anava a la quarta classe, quan un petit incident va fer parlar de mi. El professor de llatí explicava la vida d'Agésilau escrita per Corneli Nepos. Aquell dia m'havia descuidat el llibre i perquè el professor no se n'adonés tenia oberta al meu davant la gramàtica. Els companys se'n van adonar. Un va començar a donar cops de colze al del costat, un altre a riure.

—Què passa? —va preguntar el professor Cima. I veient que molts em miraven, em va manar que repetís la seva explicació, llegint el text llatí de Corneli Nepos. Em vaig posar dret amb la gramàtica a les mans, i vaig repetir de memòria el text llatí i les explicacions. Els companys, instintivament, em van aplaudir.

El professor es va enfurismar: cridava, era la primera vegada que no aconseguia mantenir la disciplina. Em va donar una clatellada que vaig poder esquivar i després, amb la mà sobre la gramàtica, va preguntar als del meu costat a què venia «aquell desordre».

—Bosco no té el Corneli Nepos. Només té la gramàtica i així i tot ha llegit i s'ha explicat com si tingués a les mans el Corneli.

Aleshores el professor va mirar el llibre on havia posat la mà, i va voler que «llegís» dos paràgrafs més del Corneli. Després em va dir:

—Us perdono per la vostra feliç memòria. Sou afortunat. Procureu només servir-vos-en bé».

Aquesta memòria prodigiosa ja l'havia demostrat a don Calosso. Però aquí, a Chieri, van començar a passar coses estranyes. Una nit va somniar que feia un deure a classe de llatí. Quan es va despertar, va escriure el fragment, que recordava molt bé, i el va traduir amb l'ajuda d'un sacerdot amic seu. A classe, el professor va dictar de debò «aquell» fragment i li va poder donar la traducció en un temps brevíssim.

Va tornar a passar una altra vegada, però més complicat. Joan va acabar molt aviat, «massa» aviat. El professor ho va llegir, va mirar la traducció, no gaire ben presentada, i va caure dels núvols: en aquell full arrugat hi havia també la part del deure que havia volgut posar però que a última hora havia deixat perquè li semblava massa llarg.

—D'on has tret aquest tros?

—L'he somniat.

Un somni. Un fet de poca importància en la vida de les persones. Però en la vida de Joan Bosco el «somni» hi havia tingut un pes considerable. I com més anys passaran, més importància tindrà aquesta paraula en la seva vida. És una de les coses que deixaven, i

encara deixen, perplex. Quan a la ciutadella de Valdocco algú sentia que Don Bosco murmurava tranquil: «He tingut un somni», parava les orelles. En somnis, aquell sacerdot estrany, llegia els pecats dels seus noiets, preveia la mort dels reis, «endevinava» la carrera esplèndida que faria un mocós que jugava a bitlles.

Societat de l'alegria

«A les primeres quatre classes —escriu Don Bosco— vaig haver d'aprendre a tractar els meus companys».

Malgrat la severa vida cristiana imposada per l'escola (tots havien de presentar el «rebut» de la confessió mensual) n'hi havia de dolents. «Un va ser tan descarat que em va aconsellar que robés a la meva dispesera un objecte de valor».

Joan, al principi, es va desenganxar amb decisió d'aquells pobres nois, per no acabar com la rata a les urpes del gat. Però aviat els seus èxits escolars el van posar en situació de tenir-hi una relació diferent, de prestigi. Per què no ho aprofitava per fer-los un bé?

«Els companys que volien portar-me al desordre eren els més deixats en l'estudi —recorda—, i van començar a recórrer a mi perquè els donés un cop de mà en els deures».

Els va ajudar. Fins i tot en va fer un gra massa, passant per sota el banc traduccions senceres. (En un examen el pescaran durant una d'aquestes maniobres i només en sortirà ben parat gràcies a l'amistat d'un professor que li farà repetir la traducció de llatí).

«Amb això em vaig procurar l'estimació i l'afecte dels companys. Van començar a buscar-me durant els esbarjos perquè els ajudés amb els deures, després per escoltar les meves històries, i després sense cap motiu».

Estaven bé junts, van formar una mena de banda i Joan la va batejar «Societat de l'alegria». El reglament era senzillíssim:

1. Cap acció, cap conversa que pugui fer posar vermell un cristià.
2. Complir els deures escolars i religiosos.
3. Ser alegres.

L'alegria serà una idea fixa de Don Bosco. Domènec Savio, el seu alumne predilecte, arribarà a dir: «Fem consistir la santedat en el fet d'estar molt alegres. Intentem evitar el pecat que ens roba l'alegria del cor». Per Don Bosco l'alegria és la profunda satisfacció que neix de saber que estem en les mans de Déu i, per tant, en bones mans. És la paraula pobra amb què s'indica un valor gran, l'«esperança cristiana».

«Al 1832 havia arribat a ser entre els meus companys com el

capità d'un petit exèrcit». Jugaven a xapes, amb xanques, a córrer, a saltar. Unes partides molt animades i alegres. Quan se'n cansaven, Joan feia jocs de mans sobre una tauleta col·locada a l'herba.

Feia sortir d'una bosseta cent boles de colors, d'un pot buit desenes d'ous. Recollia boletes de la punta del nas dels espectadors, endevinava quants diners duien a la butxaca i només fent petar els dits reduïa a pols monedes de qualsevol metall».

Com ja havia passat a I Becchi, tota aquella alegria acabava amb una pregària.

«Els dies de festa anàvem a l'església de sant Antoni, on els jesuïtes feien un magnífic catecisme, i explicaven molts exemples que encara recordo».

Quatre reptes al saltimbanqui

Però un diumenge, a l'església de sant Antoni, hi havia pocs assistents. Havia arribat un saltimbanqui que el diumenge a la tarda feia espectacles d'alta acrobàcia, i desafiava els joves més àgils de la ciutat amb curses i salts. La gent s'arremolinava.

Joan, empipat perquè l'havien deixat plantat, va anar a veure què passava. El saltimbanqui era una autèntic atleta. Corria i saltava amb la potència d'una màquina, i tenia la intenció de quedar-se molt temps a la ciutat. Joan va reunir els millors dels seus companys:

—Si aquest continua amb el seu espectacle el diumenge a la tarda, la nostra societat corre el perill de desfer-se. Caldria que algun dels que el desafien el guanyés. Així es rendiria.

—Però, qui el guanya?

—Pot haver-hi algú. No és res de l'altre món. En les curses, per exemple, jo mateix no em sento pas gens inferior a ell.

Joan tenia 17 anys i se sentia fort. Però en les *Memòries* afegeix de seguida:

«No havia pensat en les conseqüències d'aquelles paraules meves. Un company massa imprudent ho va explicar al saltimbanqui i ja em teniu ficat en un repte: *un estudiant contra un atleta professional*».

El lloc escollit per a la prova va ser el passeig de la Porta de Torí. Es tractava de travessar corrent tota la ciutat. La juguesca era de vint lires, tot un mes de pensió. Joan no les tenia pas, però entre els amics de la societat les van arreplegar. «Hi assistia una gentada», recorda Don Bosco.

A la sortida, el saltimbanqui va agafar un avantatge de deu metres, Era un *sprinter*, mentre que Joan era més aviat un corredor

de mig fons. «Aviat vaig guanyar terreny, i el vaig deixar tan enrera que a mitja cursa es va aturar i em va donar la victòria».

Tot s'havia d'haver acabat, però el saltimbanqui va demanar la revenja. Per punt d'honor l'havia de concedir. «Et repto a saltar, em va dir. Però m'hi vull jugar vint lires. Vam acceptar». Va triar el lloc: havíem de saltar per sobre d'un corrent d'aigua que tenia un mur de contenció. El saltimbanqui emprèn el vol i aterra amb els peus ben bé al costat del parapet. «No es podia anar més lluny —recorda Don Bosco—. Podia perdre la juguesca, però no guanyar-la. De tota manera vaig pensar una estratagema. Vaig fer el mateix salt però, posant les mans sobre el parapet, vaig anar a parar a l'altra banda». En resum, un rudimentari «salt de perxa». I va guanyar.

El saltimbanqui estava empipat, per les lires i també per la gent que començava a burlar-se'n. «Encara vull fer-te un altre repte. Tria qualsevol joc d'habilitat». Vaig acceptar. Vaig triar el de la vareta màgica, amb una aposta de vuitanta lires. Vaig agafar una vareta i en un extrem hi vaig posar un barret; l'altre extrem el vaig posar al palmell de la mà. Aleshores, la vaig fer saltar a la punta del dit petit, de l'anular, de del mig, de l'índex, del polze; aleshores al dors de la mà, al colze, a l'espatlla, a la barbeta, als llavis, al nas, al front, i, refent el mateix camí, la vareta va tornar al palmell de la mà.

—Aquesta vegada sí que no perdré —em va dir amb aplom. Va agafar la mateixa vareta i amb una traça admirable la va fer arribar fins els llavis. Però tenia el nas massa llarg, la vareta li va topar, i la va haver d'agafar amb la mà perquè no caigués.

Aleshores, Joan, es compadeix d'aquell home que, de fet, ho ha fet molt bé. «Aquell pobre infeliç veia que el seu patrimoni volava i, gairebé furios va exclamar: «Encara tinc cent lires i me les jugo a una escalada. El que posi els peus més a la vora de la punta d'aquell arbre (i va assenyalar un om prop del passeig) guanyarà». Vam acceptar i en el fons estàvem contents que guanyés ell, perquè no volíem arruïnar-lo. Li tocava primer a ell. Va enfilem-se i va posar els peus tan amunt que, si hagués pujat una mica més, l'arbre s'hauria doblegat i ell hauria caigut. Tothom deia que més amunt era impossible. Em va tocar a mi. Vaig pujar gairebé al mateix lloc exacte on ell havia arribat. Aleshores, aguantant-me amb les mans a l'arbre, vaig fer la vertical i vaig fer arribar els peus a més d'un metre d'on ell els havia posat.

A sota van esclatar els aplaudiments. Els meus amics s'abraçaven, saltaven d'alegria. En canvi el pobre home estava trist, a punt

de plorar. Aleshores li vam tornar els diners, amb la condició que ens pagués un dinar a l'hostal del Muretto».

Don Bosco apunta al quadern de les *Memòries* les lires que va costar aquell dinar col·lectiu, 25, i les que el saltimbanqui es va tornar a embutxacar, 215. I recull també les paraules d'aquell atleta (després d'haver acceptat anar-se'n de la ciutat). «Retornant-me aquests diners, impediu la meua ruïna, i us ho agraeixo. Us recordaré amb gust, però no faré mai més juguesques amb estudiants».

Per primera vegada a Torí

La Societat de l'Alegria va sortir forta i gloriosa d'aquell repte. Els dies de lleure els socis anaven cap a les muntanyes de Superga. Bolets, cançons, vistes panoràmiques, i potser una escapada ràpida fins a Torí, a veure el «cavall de marbre» de les escales del Palau Reial. Uns trenta quilòmetres a peu, entre anar i tornar. Arribaven amb una gana ferotge i amb les meravelles de la capital per explicar als seus companys més mandrosos.

En una d'aquelles excursions Joan Bosco va veure Torí per primera vegada. La ciutat està creixent. L'augment de la població és impressionant: ha crescut un terç en deu anys. Puja vertiginosament el preu de les cases i el dels lloguers. Creix dramàticament la necessitat d'hospitals, asils de vells, hospicis i escoles per a nens.

Carles Albert proposa que es plantegi concretament la instrucció popular, però el primer ministre, Solaro della Margarita (catòlic, però d'allò més conservador), no és del mateix parer: o la instrucció es confia als capellans, o pot resultar perillosa.

En aquella mateixa primavera en què Joan Bosco i els seus amics recorren les muntanyes de Torí, s'estableix a la zona perifèrica de la ciutat el canonge Cottolengo, amb trenta-cinc malalts que han estat refusats a tots els hospitals. És el 27 d'abril de 1832. A la zona de Valdocco el canonge ha llogat un casalot que servia d'hostal, i hi ha arribat amb un ase, un carro i dues monges. Penja un cartell a la porta: «Caseta de la Divina Providència». Arribarà a ser el miracle de Torí. S'hi hostatjaran deu mil malalts incurables, refusats per tothom.

Al juny, Joan Bosco sent per primera vegada el nom de Vicenç Gioberti. És un jove sacerdot de Torí, professor de filosofia a la Universitat. L'han detingut perquè pertany a una societat secreta antimonàrquica. El condemnen a l'exili i els guàrdies el porten fins a la frontera francesa. Deu anys més tard publicarà a Brussel·les un

llibre molt famós, *El Primat dels Italians*: divuit anys més tard serà primer ministre de Carles Albert.

Al Palau Reial on els socis de l'Alegria van a tocar el cavall de marbre, el rei deixa anar amb comptagotes les primeres reformes, amb una lentitud extrema i entre pors i escrúpols. La primera reforma la firma aquell any de 1832: la tortura, aquesta inhumana relíquia de les èpoques bàrbares, és abolida.

L'ÈPOCA DE L'AMISTAT

A la tardor del 1832, Joan Bosco va començar el tercer de gramàtica. Els dos anys següents va seguir regularment les classes anomenades «humanitats» (1833-34) i «retòrica»(1834-35).

Continuava presentant-se com un alumne excel·lent, apassionat pels llibres i d'una memòria prodigiosa. «En aquell temps —recordava amb un punt de nostàlgia— no feia distinció entre llegir i estudiar. Amb facilitat podia repetir l'argument d'un llibre. L'atenció a l'escola era suficient per aprendre el que calia. A més, com que la meva mare m'havia acostumat a dormir poc, podia passar-me dues terceres parts de la nit llegint llibres, a la flameta d'una espelma. Hi havia un llibreter jueu, anomenat Elies, que em deixava els clàssics italians: 5 cèntims per cada volum. En llegia gairebé un cada dia».

Joan té 18 anys, l'edat de les amistats profundes. Tot i que encara és el «cap d'un petit exèrcit», es forma un cercle restringit d'amics íntims.

El primer el va conèixer durant una gresca escolar. Ja aleshores no tots els professors eren puntuals i els primers minuts de moltes classes es transformaven en escàndols. Era moda el joc del cavall fort. «Els menys aficionats a l'estudi —anota irònicament Don Bosco— eren els campions més cèlebres». Un noi que havia arribat feia poc i que semblava tenir uns 15 anys, entre tot aquell sarau s'asseia tranquil·lament al banc i obria els llibres.

«Un dia se li acosta un insolent i l'agafa pel braç:

—Vine a jugar, tu també.

—No en sé.

—Ja n'aprendràs. No m'obliguis a empènyer-t'hi a puntades de peu.

—Si em vols pegar, fes-ho. Però no vinc.

El maleducat li va donar un parell de bufetades que es van

sentir a tota l'escola. Allò em va fer bullir la sang a les venes. Esperava que l'ofès es vengés, com era lògic, sobretot perquè era més fort. Però, res. Amb la cara enrogida i gairebé lívida, li va dir:

—Estàs content? Doncs ara deixa'm en pau. Et perdono.»

Joan va quedar de pedra. Allò era un acte «heroic». Va preguntar el nom d'aquell noi: Lluís Comollo. «Des d'aleshores el vaig tenir sempre per amic íntim, i puc dir que d'ell vaig començar a aprendre a viure com un cristià».

Va descobrir, a sota d'una fragilitat aparent, una gran riquesa espiritual. Instintivament es va convertir en el seu protector contra els nois grollers i violents.

La porra humana

Un dia un professor venia amb el retard de costum, i a classe es va organitzar la gresca de costum. «Alguns volien pegar Comollo i un altre noi, Antoni Candelo. Els vaig dir a crits que els deixessin en pau, però no em van fer cas. Van començar els insults i vaig dir:

—El que digui una altra paraulota se les haurà de veure amb mi.

Els més alts i desvergonyits van fer una paret al meu davant, mentre dues bufetades anaven a parar a la cara de Comollo. Em vaig ofuscar i com que no tenia a mà un bastó o una cadira, vaig agafar per l'espatlla un d'aquells ganàpies i, com si fos una porra, vaig començar a donar cops als altres.

En van caure quatre a terra i els altres van fugir cridant.

En aquell moment va entrar el professor i, veient braços i cames que voleiaven enmig d'un aldarull de ca l'ample, es va posar a cridar i a clavar mastegots a dreta i esquerra.

Quan s'havia calmat una mica el temporal, ens va dir que li expliquéssim la causa d'aquell desordre, i, mig incrèdul, va voler que repetís l'escena. Aleshores va esclafir a riure, també van riure els altres, i el professor no ens va castigar.

—Amic meu —em va dir Comollo quan vam poder parlar a soles—, la teva força m'espanta. Déu no te l'ha pas donada per apallissar els teus companys. Ell vol que perdonem i que fem el bé als que ens fan mal».

Joan escolta i va amb Comollo a confessar-se. Però la frase de l'Evangeli: «Quan et peguin en una galta, para també l'altra» no és pas un manament que aprendrà gaire aviat. Se l'imposarà a força de voluntat, però no li serà mai connatural. Haurà de repetir-se moltes vegades les paraules del somni: «No a cops, sinó amb la caritat, et guanyaràs els amics».

Una delació d'espies

Durant els mesos d'estiu de 1833, van arribar a Chieri, inesperadament, esquadrons de soldats. Es va intensificar la vigilància a les portes de la ciutat. Rondes armades recorrien la ciutat de dia i de nit. Es van prohibir les reunions.

Una filtració havia advertit que els mazzinians estaven a punt de desencadenar una revolta a Torí i a d'altres ciutats piemonteses. L'any abans havien arribat les primeres notícies de la «Jove Itàlia» fundada per Mazzini: s'havien trobat uns exemplars del diari de la secta en un bagul de doble fons que havia arribat a Gènova des de Marsella. El pla d'ara era fer esclatar incendis a diversos llocs de Torí, promoure tumults populars, assassinar la família reial i proclamar la república. (De seguida se sabrà que Mazzini en persona havia donat a Gallenga el punyal que havia de matar Carles Albert.)

La filtració i la ràpida mobilització de les forces armades van portar a la detenció dels conjurats. Es van executar dotze condemnes a mort. Un any després, a la Savoia, els mazzinians repetiran l'intent d'insurrecció amb la participació del general Ramorino i de Garibaldi.

La censura en aquells mesos, va arribar a extrems ridículs: una partida de barrets va ser confiscada perquè entre els colors hi havia el vermell i el blau, els colors de la bandera de la revolució francesa...

Quan s'acaba el curs 1832-33, el fill de Llúcia Mátta ha completat els estudis. Joan busca una altra dispesa.

Un amic de la família, Joan Pianta, ha obert un cafè a Chieri i li ofereix una feina. Haurà de netejar el local al matí, abans d'anar a classe, i als vespres atendre el taulell i el saló de billar. A canvi, el senyor Pianta li donarà manutenció i allotjament.

Joan accepta perquè no troba res millor. Són unes jornades dures, on vetlla fins a hores tardanes al costat del billar per apuntar les jugades a la pissarreta.

El 1888 (és a dir, més de 50 anys més tard), el senyor Pianta encara recordava: «Era impossible trobar un jove més bo que Joan Bosco. Cada matí anava a ajudar a missa a l'església de Sant Antoni. A casa hi vivia la meua mare, vella i malalta, i era admirable la caritat amb què Joan sabia tractar-la».

Molt menys admirable era el tracte que aquest senyor tan avar reservava al seu jove ajudant de 18 anys: li feia preparar cafè, xocolata, pastissos i gelats, però només li donava sopa. Mama Margarida havia de portar-li d'I Becchi pa i vianda. L'allotjament que li proporcionava era «un racó estret sobre un petit forn on es coïen

els dolços, i s'hi pujava per una escaleta. Per poc que s'estirés al catre, els peus sortien no tan sols de la incòmoda màrrega, sinó també del mateix racó».

Jacob-Leví, anomenat Jonàs

A l'escola on anava Joan hi havia també alguns vaillets jueus. Segons les lleis de Carles Fèlix, els jueus de la ciutat havien de viure en un barri separat dels barris cristians, el ghetto. Eren només «tolerats», és a dir, considerats ciutadans de segona. Aquells nois cada setmana passaven un mal moment: la seva llei prohibia fer cap treball el dissabte, ni tan sols els deures. Havien d'escollir: o anar contra la seva consciència o exposar-se a males notes i a les burles del companys.

Joan els va ajudar moltes vegades fent el deure del dissabte en lloc seu. Es va fer molt amic d'un, Jacob-Leví, a qui els companys anomenaven «Jonàs». Tenien una cosa en comú: tots dos eren orfes de pare.

Don Bosco recòrdava aquella amistat amb expressions esplèndides, insòlites en ell. «Tenia un aspecte bellíssim i cantava amb una veu sense parió, de les millors. Jugava força bé al billar. L'apreciava molt i ell també sentia una gran amistat per mi. Quan tenia un moment lliure venia a passar-lo amb mi. Ens entreteníem cantant, tocant el piano, llegint, explicant històries.

És una amistat ardent, lluminosa, que manifesta en Joan Bosco un cor gens encongit ni poruc.

Un no precisat «incident amb baralla que podia tenir tristes conseqüències» sumeix en una crisi el jove jueu. Joan, no pas per proselitisme, sinó per afecte, li ofereix el millor bé que posseeix: la fe. Li deixa el seu catecisme. «En pocs mesos va aprendre les veritats principals de la fe. N'estava contentíssim i cada dia millorava en el parlar i el fer».

El drama familiar (inevitable) esclata quan la mare jueva descobreix el catecisme cristià a l'habitació del fill. Té la impressió de perdre'l després d'haver perdut el marit. S'encara amb Joan i li diu amargament: «Vós me l'heu pervertit».

Joan li parla amb les millors paraules que troba, però no aconsegueix res. Amençat pels parents, pel rabí, «Jonàs» s'ha d'allunyar un temps de la família. Més tard, a poc a poc, torna la calma. El 10 d'agost, a la catedral de Chieri, el jove jueu és batejat. L'acta oficial, conservada als arxius, certifica: «Jo, Sebastià Schioppo, teòleg i canonge, per concessió del Revendíssim i il·lustríssim Arque-

bisbe de Torí, he batejat solemnement el jove jueu Jacob-Leví, de 18 anys, i li he posat el nom de Lluís...»

«Jonàs» va ser sempre amic íntim de Don Bosco. El 1880 encara anava a l'oratori de Valdocco a visitar-lo, i a recordar plegats els «bons temps» passats.

Les pomes de Blanchard

La sopa del senyor Pianta, evidentment, no era prou per matar la gana d'un noi de divuit anys com Joan Bosco. Sovint es quedava amb gana. Un xicot amic seu, Josep Blanchard, se n'adonava moltes vegades i anava a la parada de la seva mare, que venia fruita, i s'omplia les butxaques de pomes i castanyes. La bona dona ho veia, però feia veure que no. Més d'una vegada, a taula, Josep buidava la fruitera, per la mateixa raó. El seu germà Leandre un dia va protestar:

—Tu, mama, no veus mai res. En Josep se t'emporta la fruita a quilos, i tu ni tan sols te n'adones.

—Me n'adono molt bé —va respondre la dona—. Pero sé on se l'emporta. En Joan és un bon noi, i la gana és una mala cosa a la seva edat.

A pesar de la gana, els cinc centims per llogar llibres a casa el jueu Elies, Joan sempre els trobava en un lloc o altre, i continuava llegint de nits. Se n'adonava fins i tot el senyor Pianta, que va explicar: «Sovint es passava tota la nit estudiant, i al matí encara el trobava amb el llum encès, llegint i estudiant» (qui sap si l'impresionava més la voluntat d'aquell noi o la quantitat d'oli que gastava el llum!). També Don Bosco recordava aquelles nits: «Moltes vegades arribava l'hora de llevar-me i encara tenia a les mans el llibre que havia començat el vespre abans». Però de seguida afegia: «Això em va arruïnar seriosament la salut. Per tant sempre aconsellaré que es faci el que es pugui, però no més. He descobert a la meua esquena que la nit s'ha fet per descansar».

No era cap fenomen, Joan Bosco. Era un adolescent ple de voluntat i d'impaciència. La paciència i el sentit de la mesura (com sol passar a tothom) els aprendria de la vida.

Març de 1834. Joan Bosco, que està a punt d'acabar l'any de «humanitats», presenta als franciscans la petició per entrar a l'orde.

Un company d'escola, Eugeni Nicco, li porta la resposta:

—T'esperen a Torí per a l'examen, al convent de santa Maria dels Àngels.

Se n'hi va a peu. En el registre d'entrada del convent es pot llegir: «El jove Joan Bosco, de Castelnuovo, és acceptat amb tots els vots i té tots els requisits demanats. 18 d'abril de 1834».

Immediatament Joan prepara els documents per entrar al convent de la Pau, a Chieri.

Per què ha pres aquesta decisió?

Joan té 19 anys, i veu que ja és hora de decidir-se per tota la vida. Ha lluitat i sofert perquè vol ser capellà. Però durant aquests mesos ha hagut de fer front a alguns problemes dramàtics.

La pobresa

Primer de tot la pobresa. Ja no vol ser un pes per a la seva mare. Ho confia per aquells dies a Evasi Savio, un amic de Castelnuovo: «Com podria la meva mare ajudar-me encara a continuar els estudis?». Ha parlat del problema amb alguns pares franciscans i ells, que el coneixen bé, li han proposat immediatament: «Vine amb nosaltres». No hi haurà cap problema per la quantitat que els novicis aporten quan entren. Amb Joan Bosco es farà una excepció.

Però encara hi ha altres problemes. Llegim en les *Memòries*: «Aconsellant-me jo mateix, pensava: si em faig sacerdot secular, la meva vocació corre un gran perill de naufragi». No és un escrúpol, una por, sense fonament. Per aquells anys, escriu Pere Stella, «entre les coses que més es temien, hi havia la professionalització dels clergues, l'adopció de la «carrera» eclesiàstica no pas per un sentit

religió profund, sinó per raons humanes, per assegurar-se un futur. S'intuïa que seria un gran mal per al sacerdoti la buidor interior, la superficialitat del sentit religiós».

Un senyal d'aquest perill podia ser l'abundància excessiva de joves que empraven el camí del sacerdoti: 250 seminaristes el 1834 (Torí, Chieri, Bra), i ni més ni menys que 358 interns i 207 externs el 1840 (Torí, Chieri, Bra i Giaveno). El mateix Don Bosco recorda que, dels seus vint-i-quatre companys del curs de retòrica, vint es van inscriure als cursos del seminari.

Però a una entrada tan abundant hi corresponien abandons nombrosos i dolorosos. La via del seminari ja es considerava d'entrada una «dreuera» per un lloc en l'ensenyament o una col·locació de l'estat.

Per prevenir aquesta plaga, els bisbes intentaven frenar cada vegada més el nombre de seminaristes «externs», que freqüentaven el seminari durant les classes i les funcions litúrgiques, i que portaven inevitablement als interns un aire de mundanitat.

La pagesa del mocador negre

A final d'abril, Joan es presenta al seu rector per demanar-li els documents necessaris per entrar al convent. Don Dassano se'l mira perplex:

—Tu, al convent? Ja t'hi has pensat bé?

—Em sembla que sí.

Al cap d'uns dies, don Dassano s'arriba a la casa del Sussambrino per parlar amb Margarida.

—En Joan es vol fer frare franciscà. No hi tinc res en contra, però em sembla que el vostre fill serveix més per treballar en una parròquia. Sap parlar amb la gent, atreure el jovent, fer-se estimar. Doncs, per què ha d'enterrar-se en un convent? I a més, Margarida, us vull parlar clar. Vós no sou rica i ja comenceu a tenir anys. Un fill rector, quan ja no podreu treballar, us podrà donar un cop de mà, però, un fill frare, serà com si l'haguéssiu perdut. Estic convençut que li ho heu de treure del cap, i em sembla que ho dic pel vostre bé.

Mama Margarida es tira el mocador a les espatlles i se'n va a Chieri.

—El rector ha vingut a dir-me que vols entrar al convent. És veritat?

—Sí, mama. Espero que no hi tindreu res en contra.

—Escolta'm bé, Joan. Vull que t'hi pensis bé i amb calma.

Quant t'hauràs decidit, segueix el teu camí sense preocupar-te del que digui ningú. El que és més important és que facis la voluntat de Déu. El rector volia que et fes canviar d'idea, perquè temps a venir podries ser-me útil. Però ja t'ho dic: en això la teva mare ni s'hi fica. Déu és primer que tot. De tu no en vull res, no n'espero res. He nascut pobra, he viscut pobra, i vull morir pobra. A més, cal que ho sàpigues: si et fessis capellà i per desgràcia arribessis a ser ric, no posaria mai els peus a casa teva. Recorda-ho bé.

Aquella pagesa del mocador negre tenia un to fort en la veu i una energia gran en l'expressió de la cara. Don Bosco no oblidaria mai aquelles paraules.

Joan ja estava a punt de decidir-se, quan va passar un impre- vist. «Pocs dies abans d'entrar al convent, vaig tenir un somni dels més estranys. Em va semblar veure una multitud de frares amb els hàbits destrossats i que corrien en sentit contrari els uns dels altres. Un d'ells se'm va acostar i em va dir: «Tu busques la pau, però aquí no la trobaràs. Déu et prepara un altre lloc, uns altres sembrats».

Un somni, la «bestiesa» de sempre. Però Joan ja ha tingut ocasió d'aprendre que els somnis, per a ell, són coses importants tot i que, a vegades, incòmodes. Va a veure el seu confessor: «Li vaig exposar tot, però no va voler sentir parlar ni de somnis ni de frares. Em va respondre: «En aquestes coses cadascú ha de seguir les seves inclinacions, i no pas els consells dels altres. Per tant has de pensar-t'hi i decidir tu».

Què podia fer? Va ajornar qualsevol decisió i va continuar a l'escola pública. Però no podia ajornar-ho indefinidament. Un dia es va confiar a Lluís Comollo i va rebre un consell clàssic d'un santet com ell, tot espiritualitat fervent i desencarnada: fer una novena, escriure una carta a un oncle seu, rector, i després obeir cegament.

«L'últim dia de la novena —recorda Don Bosco— en companyia de Lluís vaig confessar-me i combregar, després vaig oir una missa, i en vaig ajudar una altra a l'altar de la Mare de Déu de les Gràcies. De retorn a casa vam trobar una carta de don Comollo (l'oncle d'en Lluís) que deïa: «Després de considerar-ho tot, aconsellaria al teu amic que no entrés al convent. Que vesteixi la sotana i que no tingui por de perdre la vocació. Amb el recolliment i les pràctiques de pietat superarà tots els obstacles».

«Per què no consultes don Cafasso?»

Vestir la sotana volia dir fer-se seminarista. Però persistia el principal problema: els diners. Aleshores va entrar en escena don

Cinzano (que havia substituït don Dassano a la parròquia de Castelnuovo). Informat de les dificultats, va a anar a trucar a la porta de dues persones benestants del poble. Junts es van comprometre a pagar la pensió de l'últim any d'escola pública.

Però Joan encara no estava satisfet del tot. El seu amic Evasi Savio li va suggerir:

—Vés a Torí a parlar amb don Cafasso. És jove, però és el millor sacerdot que ha nascut mai a Castelnuovo.

Només tenia 23 anys, don Josep Cafasso, però ja era considerat un dels millors «directors d'ànimes»: s'aconsellaven amb ell moltes persones inquietes o preocupades. Vivia a Torí, a la residència eclesiàstica, i mentre completava els estudis d'especialització teològica assistia malalts i presos.

Joan hi va anar i li va exposar tots els dubtes que tenia. Amb molta calma i sense dubtar gens, don Cafasso li va dir:

—Acabeu el curs de retòrica i després entreu al seminari. La divina Providència us farà saber què vol de vós. I pels diners no us preocupeu: un o altre proveirà.

En aquesta trobada, Joan Bosco va trobar l'element equilibrador de la seva vida. El seu temperament vulcànic el farà viure entre somnis, projectes, dubtes, èxits, desil·lusions. Al seu costat, tranquil i asserenador, don Cafasso serà l'amic discret, el conseller prudent, el benefactor silenciós.

El seminari de Chieri havia estat obert feia poc, el 1829. L'arquebisbe de Torí, Columbà Chiaveroti, havia volgut per als futurs capellans un ambient recollit i gairebé claustral, lluny del món sorollós de Torí. Joan Bosco hi entrarà com a «intern», és a dir, disposat a viure'n tota l'austeritat. Així ho ha aconsellat don Cafasso, que obté del teòleg Guala la pensió gratuïta per al primer curs.

L'examen d'ingrés al seminari l'hauria hagut de fer a Torí. Però la ciutat estava amenaçada pel còlera (que gairebé cada any arriba i pertorba l'estiu). Els viatgers s'han de sotmetre a quarantena. Per tant l'examen es fa per delegació a Chieri, i Joan el passa bé.

Les últimes vacances escolars, abans de vestir-se amb la sotana clerical, les passa al Sussambrino i a Castelnuovo, al costat del rector.

Escriu: «En aquelles vacances vaig parar de fer el xarlatà i em vaig dedicar a les bones lectures. Però vaig continuar ocupant-me dels noiets, i els entretenia amb contes, diversions, cants. Molts, també els que ja eren grans, no coneixien les veritats de la fe. Així que els ensenyava el catecisme i les pregàries de cada dia. Era una

mena d'oratori, una cinquantena de nois que m'estimaven i m'o-beïen com si hagués estat el seu pare».

La marca de fàbrica

16 d'agost de 1835. Joan Bosco fa vint anys. S'ha fet un home tenaç, intelligent, madur. Està a punt d'entrar en els anys decisius de la formació sacerdotal, i porta, com una marca de fàbrica, un sòlid caràcter piemontès.

Henri Bosco, un francès de la Provença, parent llunyà del sant, ha intentat dibuixar, en una pàgina bellíssima, els «trets fortament marcats i originals» del caràcter piemontès. En la seva línia, ho intentem també nosaltres.

No és brillant ni agut. No pensa de pressa. És lent per comprendre, reflexionar, respondre. Per això li falten la valentia, el foc, l'exaltació.

En contrapartida, és sòlid i fort. Sobretot una solidesa feta de resistència. Sap aguantar molt temps i sense queixar-se. També feta de prudència. La vida dura li ha ensenyat que és prudent pensar bé, sense presses.

Ha nascut pràctic. Les idees originals no el sedueixen: sap per instint que tenen un índex molt alt de fracàs precoç. Si té alguna idea brillant, la porta de seguida a la pràctica. Viu tocant de peus a terra, en la realitat. És aquí on hi ha la seva força.

Però la realitat és molt sovint aspra i dura. El piemontès hi planta cara amb paciència. És pacient d'esperit, i també de cor.

Estima i és fidel. La fidelitat és el senyal més gran de la perseverança. N'és l'expressió més noble i el producte més pur. Implica el coratge.

El piemontès és coratjós. No té la temeritat dels caps calents. És més soldat que guerrer. Però sap combatre. Lluita bé, seriosament, sense esperit d'aventura, amb més gust per defensar que per atacar.

Aquesta vocació defensiva li ve de l'amor intens que té per la seva terra, pels seus béns, per la seva família, encara que els béns siguin pobres, la terra sigui exigent, la família sigui pesant per tirar-la endavant.

Si es presenta l'ocasió, emigra. Però no es desarreia mai de la seva terra. Hi ha en ell un fons perenne en què tenen l'origen totes les seves virtuts de paciència, afecte, solidesa, sentit pràctic.

Déu sap fins a quin punt Don Bosco va posseir les virtuts pròpies de la seva raça, la resistència, el sentit pràctic, la genialitat de la realitat, la paciència, fins i tot la tossuderia.

Però Déu, a aquest jove que està a punt d'entrar al seminari, també li ha donat un cor que estima a desdir. Un cor que no es resigna davant els joves humiliats per la ignorància, la gent rosegada per la misèria, les persones insensibles per la manca de Déu. Crec que va ser aquest el «carisma», el do particular que va ser assignat a Don Bosco, i que va haver d'integrar-se, a vegades d'una manera dramàtica i convulsa, a les qualitats de la seva terra.

Un cor total no coneix les mitges mesures, afronta cegament els reptes de la realitat, transforma la paciència humana en impaciència cristiana. Als suggeriments espantats del seny respon amb la valentia. Els sants en tenen de seny, i molt, però sempre ens n'adonem *després*. Sembla bogeria, i és fe gran en Déu i els homes. No una fe passiva, que tot ho espera del cel, sinó la fe de la visió, de l'aventura, la fe que desencadena l'ofensiva.

Don Bosco va estar animat d'aquesta fe radicada en l'amor, les raons del qual són irracionals, perquè raona diferentment de la intel·ligència, del seny que toca de peus a terra.

Per això molts sacerdots nascuts a la mateixa terra, germans sincers de ministeri, educats al seu costat al mateix seminari, no el comprendran.

L'Església resumirà tot això posant al començament de la seva Missa les paraules que la Bíblia diu d'Abraham (un altre gran de la humanitat a qui va faltar clamorosament el «seny»): «Déu li ha donat una saviesa i una prudència vastíssima, i un cor ample com les platges del mar».

EL SEMINARI I ELS PUNTS NEGRES

La «vestició de la sotana», en aquells anys, és un pas important. El jove es treu els vestits que porta la gent normal i es posa una sotana negra (la «talar») que li arriba de l'espatlla als peus. És un senyal per dir a tothom: «Vull ser capellà i viure com ha de viure un capellà». Encara hi ha uns altres accessoris que completen l'uni-forme del clergue: el collet blanc emmidonat, el bonet negre amb una borla, el barret rodó. El color únic, obligat, és el negre.

«Sempre he tingut necessitat de tothom», dirà un dia Don Bosco. Fins i tot per a la «vestició» és així: la sotana, el barret, les sabates, el bonet, també els mitjons negres, eren regals de la gent del meu poble.

25 d'octubre. És diumenge. A l'església de Castelnuovo hi ha més gent que de costum: han vingut d'I Becchi, de Morialdo, dels altres pobles del voltant, perquè el rector, abans de la missa major, «vestirà de capellà» Joan Bosco, aquell noi tan bon noi que tots coneixen.

Joan s'acosta a l'altar amb la sotana negra al braç. Les paraules rituals són solemnes.

«Quan el rector, don Cinzano, em va manar que em tragués els vestits seglars amb les paraules: “Que el Senyor et despulli de l'home vell, dels seus costums i dels seus actes”, vaig dir-me en el meu cor: “Quanta roba vella m'he de treure! Déu meu, destruíu els meus mals costums”. Quan, en donar-me el collet, va afegir: “El Senyor et vesteixi de l'home nou, creat segons el cor de Déu en la justícia, la veritat i la santedat”, vaig afegir dintre meu: “Déu meu, que comenci de debò una vida nova, segons la vostra voluntat. Maria, sigueu la meua salvació”.

S'ha preparat bé per a aquest pas decisiu en la seva vida. Entre els feligresos, els seus joves amics, arribats de tot arreu, inquiets i expectants, comencen a entendre el seu “cap” i el seu destí misteriós.

Set línies que capgiren la vida

Després de la missa, una sorpresa. Don Cinzano el convida a acompanyar-lo al poblet de Bardella, on és festa major.

«Hi vaig anar per no disgustar-lo, però a contracor. No m'hi trobava bé. Semblava un titella disfressat. M'havia preparat des de feia setmanes per a aquell dia, i ara em trobava en un dinar enmig de gent que s'havia reunit per riure, xerrar, menjar, beure i divertir-se. Què podien tenir en comú amb una persona que poques hores abans s'havia vestit amb l'hàbit de santedat, per donar-se tot ell al Senyor?»

De retorn a casa, el rector em va preguntar per què havia estat tan pensatiu. Amb tota franquesa li vaig respondre que la cerimònia del matí i la festa de després s'assemblaven com un ou i una castanya. El fet d'haver vist capellans que feien el pallasso entre els comensals, gairebé embriacs, m'havia disgustat. Si sabés que m'he de convertir en un capellà com aquells —vaig afegir— m'estimaria més treure'm de seguida aquesta sotana».

El rector va comprendre que el jove clergue tenia raó. Se'n va sortir amb dos tòpics molt gastats: «El món és així, cal prendre'l com és» i «Cal veure el mal per poder-lo evitar».

Durant els quatre dies que el separaven de l'ingrés al seminari, Joan es va concentrar en el silenci i la reflexió, i va escriure set propòsits que marcaven un «capgirament» en el seu estil de vida. Són aquests:

1. No aniré a veure balls, teatre, ni espectacles públics.
2. No faré més de prestidigitador ni de saltimbanquí i no aniré a caçar.
3. Seré moderat en el menjar, en el beure i en el descans.
4. Llegiré textos religiosos.
5. Combatré els pensaments, les converses, les paraules i les lectures contra la castedat.
6. Cada dia faré una mica de meditació i de lectura espiritual.
7. Cada dia explicaré algun fet o pensament que faci el bé.

«Vaig anar davant una imatge de la Mare de Déu, i vaig fer la promesa formal de complir aquests propòsits, costés el que costés».

No se'n sortirà sempre, perquè ell també està fet de carn i ossos, com nosaltres. Però el «cop de timó» ja l'ha donat.

El 30 d'octubre Joan havia d'entrar al seminari. El vespre abans, al Sussambrino, col·locava en un petit bagul la roba que mama Margarida li havia preparat. «La meva mare —escriu— no em treia

els ulls de sobre, com si volgués dir-me alguna cosa. En un moment donat em va cridar a part i em va dir:

—Joan, ja portes l'hàbit sacerdotal. Sento tot el consol que pot sentir una mare. Però recorda que no és l'hàbit el que t'honora, sinó la virtut. Si algun dia tens dubtes sobre la teva vocació, per l'amor de Déu, no deshonris aquesta sotana. Deixa-la de seguida. M'estimo més tenir un fill que sigui un pobre pagès, que un capellà que oblida els seus deures. Quan vas néixer, et vaig consagrar a la Mare de Déu. Quan vas començar els estudis, et vaig recomanar que estimessis la nostra Mare. Ara et recomano que siguis tot seu, Joan».

Quan va acabar aquestes paraules, la meua mare estava emocionada. Jo plorava.

«Mare, —li vaig respondre— us agraeixo tot el que heu fet per mi. No oblidaré mai aquestes paraules vostres».

De bon matí me'n vaig anar a Chieri, i el mateix dia al vespre entrava al seminari».

A dalt de tot d'una paret blanca, un rellotge de sol li va fer la primera rebuda: sota el quadrant de les hores es llegia «*Afflictis lentae, celeres gaudentibus horae*», que vol dir «Per al qui sofreix, les hores triguen a passar, però són veloces per al qui té el cor content». Era un bon consell per a un jove que es preparava a passar sis anys seguits entre aquelles parets.

A la capella, amb els clergues perfectament alineats en els bancs, l'orgue va atacar les notes majestuosos del *Veni Creator*. El curs començava amb els tres dies de silenci rigorós dels Exercicis Espirituals.

Un horari de ferro

En les seves *Memòries*⁽¹⁾ Don Bosco escriu: «Els dies del seminari són més o menys sempre iguals». Una manera molt clara de dir que la dificultat més feixuga dels primers mesos va ser la monotonia.

L'horari de cada jornada és precís, minut per minut. Tot està indicat en un cartell penjat en un racó, al costat d'una campaneta. Una tirallonga d'hores, mitges hores i quarts. Quan cal canviar d'activitat, el «campaner» s'acosta a la campaneta i la sacseja. En sentir aquell dring la comunitat surt, entra, parla, se submergeix en

¹ J. Bosco, *Memorie dell'oratorio di S. Francesco di Sales*, edició preparada per Eugeni Ceria, Torí, 1946.

el silenci, estudia, prega. El primer que ensenyen quan es travessa aquella porta és que la campana és la veu de Déu.

Un dia així és estimulant, pot arribar a ser divertit. Però cal repetir aquest dia vuit mesos seguits per entendre què és la monotonia.

Els horaris que dividien la jornada al seminari de Chieri havien estat fixats rígidament per Carles Fèlix per a totes les escoles del regne. Ni tan sols se'n salvaven els prínceps. Podem fer-nos-en una idea repassant l'horari que havia de seguir, al Palau Reial de Torí, el príncep hereu Víctor Manuel, que el 1835 tenia 15 anys.

«Llevar-se a les 5, missa a les 7, classes de les 9 a les 12, dinar, de les 14 a les 19,30 deures escolars, sopar, a les 21 oracions i descans. Diumenge al matí dues misses: la «resada», abans d'esmorzar, a la capella de Palau, i la «major», després d'esmorzar, a la Catedral».

Al seminari, a diferència del Palau Reial, la missa de cada dia anava acompanyada de la meditació i de la tercera part del Rosari. A taula no es parlava, se seguia la lectura de la «Història Eclesiàstica» de Bercastel, llegida per torns des d'una trona.

La cuina era molt senzilla. «Es menja per viure, i no es viu per menjar» era una de les màximes més repetides.

El moment en què aquests joves relaxaven la tensió era l'esbarjo. Don Bosco recorda apassionants partides de cartes. «No era un gran jugador, però guanyava gairebé sempre. Al final de les partides tenia les mans plenes de cèntims, però en veure els meus companys tristos perquè ells havien perdut, em posava més trist que ells. A més, a còpia de pensar sempre en les cartes, mentre estudiava o resava tenia sempre al pensament el rei de copes o la sota d'espases. Per aquest motiu, a meitat del segon curs de filosofia, vaig decidir plegar».

El fet que el va decidir a tallar en sec va ser una gran victòria. El clergue que tossudament li demanava la revenja era també pobre, i al final, desplomat com un pollastre, estava a punt de plorar. Joan va avergonyir-se d'ell mateix, li va tornar tot el que li havia guanyat, i va fer creu i ratlla amb les cartes.

També amb els seus Salesians va ser rígid en relació amb les cartes. «Fa perdre molt de temps, i nosaltres, el temps, l'hem de dedicar als joves —deia—. Quan no tindrè res a fer, aleshores jugaré a cartes».

Els punts negres del seminari

A mesura que passen els dies, Joan descobreix «punts negres» en la vida del seminari.

El primer és el mateix que el molestava a Castelnuovo: els superiors guarden les distàncies. Per salvar el respecte i la dignitat es deixen veure poc sovint. «El rector i els altres superiors s'anaven a saludar quan s'arribava de vacances i quan es tornava a marxar. Ningú no anava a parlar amb ells si no era per rebre una reprimenda. Si algun superior passava entre els seminaristes, hi havia una desbandada general. Quantes vegades hauria volgut parlar amb ells, demanar consell...»

«Joan no demanava una aprovació formal —comenta Pere Stella—, demanava més: la *benvolença*, és a dir, la resposta a l'afecte que ell els tenia. Aquesta voluntat d'establir una atmosfera de «gust» recíproc, de sintonia i simpatia, expressa bé el temperament de Don Bosco». Per establir aquest corrent de sintonia, Don Bosco considerava essencial la «presència física» dels educadors entre els joves. N'està tan convençut que en farà un element essencial del seu sistema educatiu.

El segon «punt negre» el veu en alguns companys. Hi havia «molts clergues d'indiscutible virtut», però n'hi havia «també de perillosos», que tenien «converses molt dolentes», i que introduïen al seminari «llibres impius i obscens».

Una altra amargura l'experimentava amb la prohibició de la comunió freqüent. «La santa comunió només es podia rebre el diumenge o en altres solemnitats especials». Per nodrir-se de l'Eucaristia entre setmana «calia incórrer en desobediència».

Al matí, mentre la llarga filera dels seminaristes silenciosos es dirigia al menjador per esmorzar, algun s'escapava i entrava a l'església de sant Felip a demanar la comunió, «pagant» amb el dejuni fins a l'hora de dinar. «D'aquesta manera vaig poder freqüentar molt més la santa comunió, que puc anomenar amb raó l'aliment més eficaç de la meva vocació».

Alenada d'oxigen el dijous

Hi havia un dia que es trencava per a Joan la monotonia dels horaris: el dijous. Aquell dia a la tarda —recordaven els seus companys— el porter repicava indefectiblement la campaneta de visites i cridava en piemontès:

—Bosch 'd Castelneuv!

Els altres seminaristes, que aprofitaven la mínima ocasió per riure una mica, repetien cridant com si fossin pregoners:

—Bosch 'd Castelneuv: Bosco di Castelnuovo! Bois de Château-neuf!

Joan reia per la broma de costum i també perquè sabia qui l'esperava: els socis de la «Societat de l'Alegria» que volien tornar-lo a veure i explicar-li les novetats, els amics amb qui havia anat a escola, els noiets que havia divertit amb els seus jocs i les seves històries i que volien tornar-lo a escoltar. «Eren moltíssims jovenets —recordava un seu company d'habitació— que l'envoltaven alegres. Els entretenia i parlava amb tots». Però després de la gresca, les bromes i les rialles passaven una estoneta a la capella, als peus de la Mare de Déu.

El dijous era la seva alenada d'oxigen, la continuació gairebé clandestina de la seva «idea fixa», l'oratori.

Joan parlava sovint d'aquest «oratori» amb els amics més íntims: naixeria a la perifèria d'una gran ciutat, tindria patis, edificis, colles de noiets. «No m'invento res —deia tranquil—. Ho somio de tant en tant, a la nit».

«Don Bosio, rector de Levone Canavese, company de Don Bosco al seminari de Chieri, —explica el biògraf don Lemoyne— va arribar per primera vegada a l'Oratori el 1890; quan va ser al mig del pati, envoltat pels membres del Capítol Superior dels Salesians, mirant al seu voltant i observant els diversos edificis, va exclamar: «De tot el que veig aquí, res no em ve de nou. Don Bosco, al seminari, ja m'ho havia descrit tot, com si hagués vist allò que explicava, i com jo ho veig ara amb una exactitud admirable».

Somnis i pobresa, un binomi estrany que acompanyarà totes les èpoques de Don Bosco. Els somnis per obrir de bat a bat l'esperança d'un futur esplèndid, la pobresa per posar bastons a les rodes del present.

Als exàmens del segon trimestre (en aquells «bons temps» hi havia exàmens al final de cada trimestre) hi ha un premi de seixanta lires per al seminarista de cada curs que tingui la millor nota de conducta i d'aplicació. Joan clava els colzes als llibres i aconseguia guanyar el premi. Repetirà l'empresa cada any: així, passi el que passi, s'assegura la meitat de la pensió.

I, a més, es busca feina. «Qui volia fer-se afaitar la barba, arreglar-se el bonet, cosir-se o apedaçar-se una sotana, sempre em trobava a punt de fer-ho».

Entre els joves rics

El còlera es torna a presentar durant l'estiu del 1836. Torí torna a tenir por. Els jesuïtes avancen l'anada dels seus interns del col·legi del Carme cap al castell de Montaldo, imponent lloc d'estiu. Busquen un ajudant de dormitori, de confiança, i que també pugui repassar les lliçons de grec. Don Cafasso hi envia el seminarista Bosco: «Podràs guanyar-te unes quantes lires».

Des del primer de juliol al 17 d'octubre, Joan viu per primera vegada entre joves de famílies distingides, en contacte amb les virtuts i els vicis dels «fills de casa bona». Confessa que es va adonar de «la dificultat d'aconseguir entre ells l'ascendent que un capellà ha de tenir per fer-los un bé». Es convenç que Déu el demana només entre els nois pobres. Serà una de les seves conviccions absolutes: de la mateixa manera que no ha estat cridat a educar les noies, tampoc no ha estat a educar els fills dels rics. Al cap de gairebé trenta anys, el 5 d'abril de 1864, respon gairebé amb asperesa a Don Ruffino, que li parla d'un col·legi per a joves nobles:

—Això no, mai. Seria la nostra ruïna. Ja ho va ser per a altres ordes religiosos: tenien per objectiu inicial l'educació de la joventut pobre, i la van abandonar per servir els nobles.

La fascinació de Lluís Comollo

Octubre de 1836. Mentre Joan Bosco deixa el castell de Montaldo per passar uns dies entre les vinyes del Sussambrino, Lluís Comollo vesteix l'hàbit clerical. A final de mes, també entra amb el seu amic Joan al seminari de Chieri. Es reconstrueix una parella, una amistad solidíssima.

Lluís té dos anys menys que Joan, però torna a ser immediatament el seu estímul espiritual. «Sovint el meu esbarjo resultava interromput per ell. M'agafava de la sotana i, dient-me que l'acompanyés, em portava a la capella».

Allà Comollo s'hi sentia com a casa, i les seves ingènues expansions no s'acabaven mai: visita al Santíssim, pregària pels agonitzants, Rosari, ofici de la Mare de Déu, jaculatòries per les ànimes del Purgatori...

Joan, com molts cristians que treballen i suen pel Regne de Déu, sentia una fascinació profunda, gairebé una nostàlgia, per aquella pietat d'ardor pur, de senzill abandó en Déu. Però intuïa que en la manera de fer de l'amic hi havia exageració. Ho diu amb molta delicadesa: «Ni tan sols vaig intentar imitar-lo en la mortifi-

cació. Dejunava rigorosament tota la quaresma, dejunava el dissabte, a vegades dinava pa i aigua... Alguna vegada deixava la vianda i el vi, i es conformava amb el pa remullat en l'aigua, amb l'excusa que li anava millor per a la salut».

Podem dir-ho clarament i sense embuts: era un cursa voluntària cap a l'esgotament i la mort. Un bon director espiritual no l'hauria deixat córrer així cap al martiri. Quan Domènec Savio (vint anys després) intentarà prendre un camí semblant, Don Bosco el frenarà amb decisió. Però Joan, en aquest moment, encara no pot ser el prudent director de consciències que arribarà a ser. I l'ascètica desencarnada de Comollo, aquell refugiar-se en Déu gairebé menyspreant qualsevol valor terrenal, l'omplen d'admiració.

En ell viurà sempre la fascinació pel santet Lluís Comollo, per aquesta santedat que es crema ràpidament apuntant directament al Cel. Però el seu camí cap a Déu continuarà essent un altre, el d'una santedat més encarnada i sòlida, realitzada en el contacte viu amb la realitat, l'afecte i les necessitats urgents dels joves, els problemes aclaparadors i concrets que clarifiquen i simplifiquen tota teoria ascètica.

Seminarista desemparat

A principi de desembre havia entrat al seminari Joan Francesc Giacomelli, d'Avigliana. Ha deixat un testimoni preciós, en què sembla fotografiar el clergue Bosco del segon any de filosofia. En fem un resum.

«Com que havia entrat al seminari un mes després que els altres, no coneixia ningú, i els primers dies estava desemparat, perdut en la soledat. La primera vegada que vaig seure a la sala d'estudi em vaig trobar davant d'un seminarista que em semblava ja gran. Tenia un bon aspecte, els cabells tots arrissats, però estava pàl·lid i prim i semblava malalt. Era Joan Bosco. Se'm va acostar la primera vegada que em va veure sol després de dinar i em va fer companyia tota l'estona de l'esbarjo. Em va tractar molt amablement. Entre altres coses, recordo que, com que jo portava un bonet desproporcionadament alt, alguns companys es reien de mi. Joan, en un tres i no res, me'l va posar a la mida.

Aquell curs hi havia dos seminaristes que es deien Bosco. En certa manera, per distingir-se, el primer (que després seria el director de les Rosines a Torí) va dir, en piemontès: *Mi sun Bosch 'd pucciu* (jo sóc bosc de nesprers; de fusta duríssima, impossible de

doblegar). Joan, en canvi, va dir: *Mi sun Bosch 'd sales* (jo sóc bosc de salzes; de fusta tendra i flexible). No era un beat, sinó que, al contrari, era molt inclinat a la còlera, i era evident la gran violència que feia contínuament per contenir-se. Estimava intensament els joves i el seu plaer era estar enmig d'ells».

DE PROFESSIÓ, SACERDOT

24 de juny, festa de sant Joan Baptista. Per a Joan Bosco és la festa onomàstica i el començament de les llargues vacances d'estiu: quatre mesos.

Enfila la carretera blanca que va de Chieri a Castelnuovo, i després el camí que puja al Sussambrino. Dotze quilòmetres, una bona caminada. La casa del germà li dóna la benvinguda amb el «quiquiriquí» dels galls i el somriure tímid d'una neboteta preciosa.

Ja fa uns anys que Josep ha format una família. Es va casar el 1833 (amb prou feines tenia 20 anys) amb Maria Calosso, una noia de Castelnuovo.

La primera nena que va néixer, Margarida, només va viure tres mesos. A la primavera del 1835 va néixer Filomena, una nena tranquil·la, que mira encantada l'oncle Joan que treballa amb el ribot, el torn, la forja, que talla i cus vestits, i que li fa unes nines de roba precioses.

Amb la falç de segar el blat

En els ceps comencen a tenir forma els tendres raïms verds, el blat ja rosseja els camps. Joàn, quan plega de treballar al seu taller rudimentari, agafa la falç i entra en la llarga filera dels segadors. La suor li regalima pel front, sota l'ample barret de palla.

Experimenta una gran alegria en aquesta activitat a l'aire lliure, després dels vuit mesos gairebé empresonat entre els bancs de classe.

Un dia, entre les fileres de ceps, veu saltar una llebre. Instintivament corre a casa i despenja l'escopeta de Josep. Li sembla que és qüestió d'un minut, la persecució, però la llebre fuig veloç. Tossut, no la vol deixar escapar.

«De camp en camp i de vinya en vinya, vaig acabar per travessar valls i enfilar-me per les muntanyes. Van passar unes hores.

Finalment, l'animal es va posar a tret i el vaig encertar d'un dispar. La pobra bestiola va caure i em vaig entristir molt en veure-la morir. Alguns amics m'havien seguit i s'alegraven de l'èxit. Però jo em vaig mirar: estava en mànigues de camisa, sense sotana, amb un barret de palla, després d'una cursa de cinc quilòmetres amb una escopeta a la mà. Em vaig sentir molt mortificat».

Quan va tornar a casa va anar a rellegir en el quadernet els propòsits fets el dia de la vestició. Va llegir el segon: «No faré de prestidigitador, de saltimbanqui, no aniré a caçar». Va dir: «Senyor, perdoneu-me».

La seva diversió va tornar a ser estar amb els vailets. «Molts tenien 16 o 17 anys i no sabien res de la fe. M'agradava molt ensenyar-los catecisme. Ensenyava a llegir i escriure nens de totes les edats. Les classes eren gratuïtes, però les condicions que posava eren *assiduitat, atenció i confessió mensual*».

Els «esquemes mentals»

3 de novembre de 1837. Al seminari, Joan comença la *teologia*. És la ciència que estudia Déu, i és l'estudi fonamental per als aspirants al sacerdoti. En aquell temps durava cinc cursos, i comprenia com a matèries principals la *dogmàtica* (l'estudi de les veritats cristianes), la *moral* (la llei que el cristià ha d'observar), la *Sagrada Escripura* (la paraula de Déu), i la *història eclesiàstica* (història de l'Església des dels orígens del cristianisme a l'edat contemporània).

L'estudi de la teologia és d'una gran importància en la vida de tot capellà. Durant aquests anys de joventut i de gran disponibilitat, es posa aquesta estructura d'idees, de valoracions, que formen la «mentalitat». Al llarg de la vida, el sacerdot l'ajustarà, potser la modificarà, sota la pressió de fets nous, però difícilment la canviarà. La seva manera de veure i de jutjar les coses tindrà l'arrel en aquella «plataforma ideològica» que li ha donat la teologia. És allà que esdevé «de professió, sacerdot».

També per a Joan Bosco els anys de teologia van ser extremadament importants. Tot i que l'ajudaven dons extraordinaris, va ser un fill del seu temps, i especialment *de l'Església del seu temps*.

És molt important per entendre Don Bosco, conèixer els «esquemes ideològics» que els estudis, els llibres i també la direcció espiritual i la predicació van posar a la base de la seva mentalitat. Pere Stella, en el volum primer de *Don Bosco en la història de la religiositat catòlica*, dedica vint pàgines a aquest tema. Les dimensions de

la nostra obra només ens permeten citar algunes afirmacions molt aclaridores:

«La *teologia dogmàtica* d'aleshores ho mirava tot sota la llum dels comptes que s'havien de donar al judici diví, en l'espera de la vida o la mort eterna. Solia considerar-ho tot segons el valor que tenia per a l'eternitat, tot com a raó de premi o de condemna».

«La *teologia moral* ho centrava tot en la relació entre llei divina i llibertat, i educava per considerar la pròpia actuació com a adequació responsable a la llei divina».

«L'*oratòria sagrada*, per als seminaristes, contribuïa a alimentar l'estat d'angoixa que podia germinar en ànimes religioses molt sensibles. Argumentava sobre les obligacions, grans i difícils, que imposava el sacerdoti, sobre els perills enormes que provenien del sagrat ministeri (perills del món, de dones, de dissipacions de tota mena), i dels comptes rigorosos que el diví sobirà exigiria als seus ministres».

Notem de passada que, empès per aquest gènere de predicació, Joan Bosco pot haver exagerat en algun moment en l'autocontrol i en formes alienants d'ascesi. Són experiències passatgeres que molts seminaristes dels temps passats (seminaris tancats i asèptics) han experimentat.

Valorar el propi temps

També creiem força important, per comprendre Don Bosco, dibuixar els trets essencials de la «mentalitat històrica» que ell va absorbir en aquells anys: com el van preparar per veure, per valorar «el temps» que estava vivint, aquella època tan important que passarà als llibres d'història amb el nom de «Risorgimento». Només comprenent aquesta «mentalitat històrica» és possible entendre com Don Bosco veia el futur de l'Església i del món.

Es començava per considerar «fallides» les experiències de la revolució francesa i de l'imperi napoleònic. «La més terrible de les revolucions...», «la iniquitat va abundar també entre nosaltres», «la marxa ha estat desfeta i nosaltres alliberats!». La restauració dels trons és «només obra de les mans de Déu». Són frases que abunden en les cartes pastorals i en els sermons de l'època.

La «fallida» es veia en el pas de la proclamació dels grans principis (llibertat, igualtat) al «terror» de la revolució i a la dictadura napoleònica. Això significava que el principi de la Il·lustració (adoptat per la revolució francesa) de la «raó com a únic camí cap a la veritat i al bé» portava a conseqüències desastroses.

Per això es revalorava la «dimensió religiosa», no reduïble als límits de la raó humana. Es revalorava l'autoritat del rei, només moderada per l'observança de les lleis divines: amb la seva il·luminada prudència havia de reprimir les forces revolucionàries sempre a l'aguait, que portaven al desordre i a la violència.

Aquestes revaloracions eren ambigües. Podien portar a un cristianisme autoritari, a una aliança entre tron i altar incapaç d'entendre que «llibertat, igualtat i fraternitat» són valors cristians. Són les ambigüitats del «conservadorisme catòlic» que va dominar fins gairebé el 1848.

D'amagat, fins i tot en els ambients eclasiàstics, circulaven altres idees, les del «lliberalisme catòlic». Es reconeixia la validesa dels grans principis de la revolució. Es refusaven la violència jacobina i la dictadura de Napoleó. Es desitjava un sistema de poders equilibrats: un rei que mantingués a ratlla els revolucionaris, però també una Constitució que garantís llibertat i igualtat. De tota manera la llibertat i la igualtat eren desitjades per a tothom, excepte per al «baix poble».

Tant els lliberals com els conservadors tenien por de la «igualtat democràtica»: com ensenyava el «terror», es transformaria inevitablement en la tirania d'un petit grup que proclamaria governar «en nom del poble» i produiria el caos.

Entre els més il·lustres catòlics lliberals d'aquest temps hi ha Antoni Rosmini i Alexandre Manzoni.

Joan Bosco va absorbir la mentalitat històrica del «conservadorisme catòlic». Va ser d'idees conservadores (tot i que la urgència de les situacions concretes el portarà a superar, i també a capgirar, moltes actituds dels conservadors). No podia ser d'altra manera: el 1832, amb l'encíclica *Mirari vos*, el papa Gregori XVI havia declarat que les «llibertats modernes» no eren acceptables pels catòlics. Reconeixent, per exemple, la llibertat de consciència —afirmava el Papa— es col·locava al mateix nivell la veritat catòlica i l'error. El text de l'encíclica era a les mans dels seminaristes, que havien de fer-ne objecte d'estudi i de reflexió.

On eren Cavour, Mazzini, Garibaldi?

Mentre Joan Bosco, a Chieri, assimila aquestes idees, a Torí Carles Albert és el «campió» del conservadorisme catòlic. L'aliança tron-altar és florent. El clergat té una posició dominant en la Universitat: un representant de l'Arquebisbe assisteix a tots els exàmens de llicenciatura. El 1834, a la ciutatella de Torí, el rei ha inaugurat

el monument a Pere Micos, l'home del poble que es va sacrificar per salvar la seva ciutat. Però en el discurs no han estat exaltades les virtuts «del poble», sinó el súbdit senzill, ignorant, obedient, disposat a sacrificar-se pel seu rei.

En aquell 1837 els protagonistes del Risorgimento (el període que sacsejarà fortament Itàlia i barrejarà totes les cartes, incloent-hi les idees «conservadores» i les «lliberals») encara estan dispersos.

Joan Mastai-Ferretti, que el 1846 pujarà a la càtedra papal amb el nom de Pius IX, és bisbe d'Imola. Només té 45 anys i se'l considera un «bisbe sense prejudicis» perquè deplora els excessos de la policia papal i és amic del comte Pasolini, el lliberal més significat de la seva ciutat.

Camil Cavour, de 27 anys, dirigeix l'explotació agrícola de Leri. Amb botes i barret de palla, camina incansable, del matí al vespre, per camps, pastures i arrossars. El 1831 era un jove subtenent de la guarnició de Gènova. Quan va tenir notícia dels moviments revolucionaris va cridar: «Visca la república». El van desterrar a la Vall d'Aosta i va deixar l'exèrcit. El seu pare, governador de la ciutat de Torí i, per tant, cap de la policia, el va exiliar al camp. Entre una verema i una collita d'arròs, va fer un viatge per Europa, i va admirar els Parlaments de París i de Londres. També es va trobar amb els desterrats italians, i va dir: «Són una colla de bojós imbecils i fanàtics, i en faria gustosament fems per a les meves remolatxes».

Mazzini, 32 anys, fa poc que ha estat expulsat de Suïssa, des d'on dirigia les seves trames revolucionàries. S'ha instal·lat en una casa d'un suburbi de Londres. Escriu en els diaris per guanyar-se la vida. Es deixa la barba i volta sol i vestit de negre pels carrers boirosos de la ciutat.

Garibaldi, que va fugir a Amèrica després de la frustrada revolució mazziniana a Savoia, desembarca al Brasil. Té 30 anys i pirateja pels mars del Sud, al servei del «govern revolucionari» de Rio Grande. D'aquí a poc temps vestirà la seva «legió italiana» amb la llegendària camisa vermella, comprant a baix preu a Montevideo un estoc de davantals destinats als *saladeros*, els carnisers argentins.

Victor Manuel, de 17 anys, viu al Palau Reial de Torí, com en una rígida caserna. Ha d'acompanyar el seu pare a les festes i als balls de l'aristocràcia i estar dret al seu costat durant hores i hores. Els únics moments d'alegria autèntica els viu a les quadres. Parla un dialecte vulgar i groller amb els mossos de quadra, cavalca valent i presumit, i és viu d'accions i distès d'aspecte.

A la vora i lluny, la història dels homes camina. Esdeveniments

▲ Casa de Don Bosco a I Becchi.

▲ Sagristia de l'església de Sant Francesc d'Assís, on s'esdevingué l'encontre amb Bartomeu Garelli.

▲ Sant Pere ad Vincula.

▼ Casa Pinardi.

▲ Capella Pinardi (interior).

El pòrtic de les «Bones Nits». ▶

▼ Església de Sant Francesc de Sales. (interior).

▲ La casa en què va viure Don Bosco. La seva habitació i el seu despatx eren al segon pis.

▲ Habitació de Don Bosco.

▼ Escriptori de Don Bosco.

▲ La Basílica de María Auxiliadora.

petits i grans s'alternen empenyent cap endavant la peripècia humana.

El 1836 Morse ha fet realitat el telègraf elèctric i el sistema de comunicacions amb ratlles i punts. D'aquí a pocs anys es difondrà a tot el món un rectangle de paper molt útil: el telegrama. Primer només a l'abast dels governants i dels grans diaris; després a disposició de tothom.

El 1837, durant una epidèmia de còlera, mor a Torre del Greco Jaume Leopardi. Només tenia 39 anys. A Anglaterra puja al tron la reina Victòria: comença el llarguíssim regnat que veurà com Anglaterra es converteix en la primera nació colonial del món.

El 1838 mor el marquès Tancredi di Barolo, ex-alcalde de Torí. La seva vídua decideix dedicar les seves riqueses a l'assistència de les dones desgraciades. Neix així a la perifèria de Torí, al costat del Cottolengo, l'obra d'ajuda a les preses i a les dones perdudes.

El 1839 el rei Ferran II fa construir la primera línia ferroviària italiana, de Nàpols a Granatello, i Daguerre construeix la primera màquina fotogràfica. A aquest humil inventor fins i tot Don Bosco li deurà alguna cosa: serà un dels primers sants de qui es podrà conservar la imatge exacta, gràcies a desenes de fotografies.

ES CONVERTEIX EN «DON BOSCO»

Vacances de 1838. El «teòleg» Joan Bosco és convidat a fer el seu primer sermó a Alfiano, en la festa de la Mare de Déu del Roser. Recorda: «El rector, don Josep Pelato, era una persona molt piadosa i docta, i li vaig demanar el seu parer sobre el sermó. Em va dir:

—Molt bonic i ordenat. Sereu un bon predicador.

—Però la gent l'haurà entès?

—Poc. L'haurem entès el meu germà sacerdot, jo, i molt pocs més.

—I això que eren coses senzilles.

—Us semblen senzilles a vós, però per a la gent són molt elevades. Reflexionar sobre un teixit de fets de la història eclesiàstica i de la història sagrada és molt bonic, però la gent no ho entén.

—Aleshores què cal fer?

—Cal abandonar l'estil dels clàssics i parlar en piemontés, o fins i tot en italià, si voleu, però d'una manera popular, popular, popular. En lloc de fer raonaments, explicar exemples, fer comparacions senzilles i pràctiques. Recordeu-vos que la gent segueix poc, i que les veritats de la fe cal explicar-les de la manera més fàcil possible».

Don Bosco escriu que aquell consell va ser un dels més preciosos de la seva vida. Li va servir en els sermons, en la catequesi, en la redacció de llibres.

Estrany pacte amb el més enllà

Novembre de 1838. Joan Bosco comença el segon any de teologia. Estarà tot dominat per un fet tràgic i per una impressió pertorbant.

Ja durant l'últim mes de vacances, Lluís Comollo li ha dit unes

paraules estranyes. Mirant les vinyes des de dalt d'un turó, ha murmurat:

—L'any que ve espero tastar un vi millor.

—Què vols dir? —Primer no ha volgut respondre, però després diu:

—Des de fa algun temps sento un desig tan viu d'anar al Paradís, que em sembla impossible viure encara molt temps a la terra.

En els primers mesos del curs escolar, s'hi afegeix un altre detall, també estrany. Joan i Lluís han llegit junts un fragment de la biografia d'un sant, i Joan ha comentat:

—Seria bonic que el primer de nosaltres que morís vingués a portar a l'altre notícies del seu més enllà.

Lluís s'impressiona amb la idea i diu amb èmfasi:

—Aleshores fem un pacte. El primer que es mori, si Déu ho permet, vindrà a dir a l'altre si és al Paradís. D'acord?

Es van estrènyer les mans.

El 25 de març de 1839 al matí, mentre van cap a la capella, Lluís atura Joan al corredor i amb cara seriosa li diu:

—Jo ja he acabat. Em trobo malament i sé que em moriré.

Joan intenta prendre-s'ho en broma:

—Va, va, si estàs molt bé. Ahir vam passejar plegats una hora. No t'encaparris amb aquestes idees.

Però era de debò una cosa greu. Mentre són a l'església, Comollo es desmaia i l'han de portar a la infermeria. La febre li puja molt i d'una manera preocupant.

El 31 de març és Pasqua. Porten el viàtic a Lluís. Està sense forces. En un moment en què només hi ha Joan al seu costat, li agafa la mà i murmura:

—Ja ha arribat el moment en què ens hem de separar, estimat Joan. Pensàvem que seríem tots dos sacerdots, que ens ajudaríem, que ens aconsellaríem. Però Déu no ho vol així. Promet-me que pregaràs per mi.

Va morir a l'alba del 2 d'abril, estrenyent la mà de Joan. Encara no tenia 22 anys.

I aquest és el fet estranyíssim que va passar al cap de 48 hores, tal com l'explica Don Bosco:

«La nit del 3 al 4 d'abril era al llit en un dormitori d'uns vint seminaristes. Cap a dos quarts de dotze, es va sentir un soroll sord al corredor. Semblava com si un gran carro estirat per molts cavalls s'anés acostant a la porta del dormitori. Els seminaristes es despertaven, però ningú no parla. Jo estava paralytitzat pel terror. El soroll encara s'acosta. S'obre violentament la porta. Aleshores es va sentir

la veu clara de Comollo que deia tres vegades: *Bosco, m'he salvat*. Després va cessar el soroll. Els meus companys havien saltat del llit i alguns s'apinyaven al voltant del prefecte del dormitori, don Josep Firitó di Rivoli. És la primera vegada que recordo haver tingut por. Un espant tan gran que en aquell moment hauria preferit morir. Aquell espant em va causar una greu malaltia que em va portar a les portes de la mort».

Don Lemoyne, que va viure a l'Oratori al costat de Don Bosco des del 1833 al 1888, afirma: «Don Josep Fiorito va explicar moltes vegades aquella aparició als superiors de l'Oratori».

Pa de mill i vi

La «greu malaltia» a què es refereix Don Bosco va ser un seriós esgotament depressiu, que es va allargar fins als primers mesos del curs següent. El menjar li feia fàstic i patia d'un persistent insomni. Després d'alguns mesos, el metge va aconsellar repòs absolut al llit. Hi va estar uns trenta dies.

Se'n va sortir d'una manera curiosa, gairebé increïble. La seva mare, sabent que era al llit de feia dies, el va anar a veure i li va portar un gran pa de mill i una ampolla de vi ranci. És commovedora aquesta pobra dona. Li han dit que el seu fill està malalt, i per als pagesos només hi ha una malaltia: la desnutrició. I només hi ha un remei: alimentar-se bé. A les muntanyes no se'n sap res, de malalties de noms difícils i de medecines sofisticades.

I Joan segueix el joc. No vol que la seva mare se senti humiliada si ell refusa els seus presents. Pren un bocí de pa, i un glop de vi ranci. I gairebé sense adonar-se'n continua. A bocins i a glops es menja tot el pa i es beu tot el vi. I entra en un son profund «que va durar dos dies i una nit». Quan es va despertar, es va sentir guarit.

«Tremolava amb la idea de lligar-me per tota la vida»

La recuperació va ser tan bona que en acabar el curs «em va venir la idea d'intentar guanyar un curs durant les vacances. En aquell temps aquest permís era concedit molt rarament. Em vaig presentar a l'arquebisbe Fransoni i li vaig demanar que em deixés estudiar els temes de quart curs durant l'estiu, i així poder acabar el quinquenni teològic el curs 1840-41. La raó que li vaig donar era la meua edat: 24 anys fets».

L'arquebisbe vol examinar primer els requisits dels estudis pre-

cedents i concedeix el permís amb la condició que abans de novembre Joan s'exameni de totes les matèries prescrites i rebi l'orde del subdiaconat. El teòleg Cinzano, rector de Castelnuovo, és designat examinador. En dos mesos d'estudi intens, Joan Bosco prepara i passa els exàmens.

El subdiaconat, en aquell temps, és el pas decisiu en la vida d'un clergue. El que el rep *fa vot solemne de castedat per tota la vida*. L'Església no dispensava ningú d'aquest vot per cap motiu.

El seminarista que es preparava per rebre aquest orde era invitat a tancar-se en silenci durant deu dies d'Exercicis Espirituals. Durant aquests dies feia una confessió general, és a dir, un examen total de tota la vida, i es preguntava a si mateix i al confessor representant de Déu si estava en condicions de comprometre's *per sempre*.

Recordant aquells dies, Don Bosco va escriure: «Desitjava anar endavant, però tremolava amb la idea de lligar-me per tota la vida».

19 de setembre de 1840. El bisbe invita Joan Bosco a pensar una vegada més en la importància de l'orde que està a punt de rebre. Si està decidit a consagrar per sempre la seva vida a Déu, que faci un pas endavant. Joan Bosco fa un senzill pas sobre el paviment de l'església. Amb aquell gest deixa per sempre enrera qualsevol carrera profana.

«El sacerdot no va tot sol al Paradís»

Novembre de 1840. Comença al seminari de Chieri el cinquè i últim curs de teologia.

29 de març de 1841. Rep l'orde del diaconat. És l'últim escaló abans del sacerdocí.

26 de maig. El diaca Joan Bosco entra en els Exercicis Espirituals que l'han de preparar per a l'ordenació sacerdotal. D'acord amb el suggeriment del director espiritual, medita llargament les paraules del salm: «Qui pujarà a la muntanya del Senyor? Qui podrà viure al seu santuari? Aquell que tingui les mans i el cor purs». Mirant enrera de la seva vida, veu que gairebé miraculosament les seves mans estan netes, des que Margarida les hi feia ajuntar, en les primeres oracions.

Anota en un quadern: «El sacerdot no va tot sol al cel, no va tot sol a l'infern. Si fa bé, anirà al cel amb les ànimes que hagi salvat amb el seu bon exemple; si fa mal, si dóna escàndol, anirà a la perdició amb les ànimes condemnades pel seu escàndol. Per tant m'esforçaré al màxim per observar les resolucions següents».

Segueixen nou propòsits fonamentals per a la seva vida. En una

bona part repeteixen i desenvolupen els propòsits de la vestició. Però n'hi ha tres que marquen un aprofundiment característic del que serà l'«estil sacerdotal» de Don Bosco. Són aquests:

—Ocupar rigorosament el temps.

—Patir, actuar, humiliar-se, en tot i sempre quan es tracti de salvar les ànimes.

—La caritat i la dolcesa de san Francesc de Sales em guiaran en tot.

Sacerdot per sempre

5 de juny de 1841. A la capella de l'Arquebisbat, Joan Bosco, vestit amb alba blanca, es postra a terra davant de l'altar. L'orgue desgrana les notes austeres del gregorià. Els sacerdots i els seminaristes presents invoquen un a un els grans sants de l'Església: Pere, Pau, Benet, Bernat, Francesc, Caterina, Ignasi...

Pàlid per l'emoció i pels últims dies esgotadors, Joan s'aixeca i s'agenolla als peus de l'arquebisbe. Lluís Fransoni li posa les mans al cap i invoca l'Esperit Sant perquè vingui i el consagri sacerdot per sempre.

Alguns minuts més tard, afegint-se a la veu de l'arquebisbe, Joan Bosco comença la seva primera concelebració. Ja és *Don Bosco*, el pare Bosco.

«La meva primera Missa —escriurà amb senzillesa— la vaig celebrar a l'església de sant Francesc d'Assís, assistit per don Josep Cafasso, el meu insigne benefactor i director. M'esperaven ansiosament al meu poble (*era la festa de la Santíssima Trinitat*), on feia molts anys que no hi havia hagut una primera Missa. Però vaig preferir celebrar-la a Torí, sense soroll, a l'altar de l'Àngel Custodi. Aquell el puc anomenar el dia més bonic de la meva vida. En el moment en què es recorden els difunts, vaig recordar els meus estimats, els meus benefactors, especialment don Calosso, que sempre vaig considerar un gran i insigne benefactor. És una creença piadosa que el Senyor concedeix la gràcia que el nou sacerdot li demana quan celebra la primera Missa. Jo vaig demanar ardentment *l'eficàcia de la paraula*, per poder fer bé a les ànimes».

La seva segona Missa, Don Bosco la va voler dir a l'altar de la Consolació, al gran santuari de la Mare de Déu, a Torí. Aixecant els ulls la va veure allà dalt, la Senyora resplendent com el sol que disset anys abans li havia parlat en somnis. «Fes-te humil, fort i

robust», havia dit. Don Bosco havia intentat fer-se així. Ara començava el temps en què «ho comprendria tot».

El dijous següent, festa del *Corpus* (aleshores festa de precepte), Don Bosco va celebrar la Missa al seu poble.

Les campanes van tocar i repicar molt temps. Tota la gent s'apilonava a l'església. «M'estimaven —recordarà Don Bosco— i tots estaven contents amb mi.»

Els més petits obrien uns ulls com unes taronges quan sentien dir que aquell capellà era un petit saltimbanqui.

Els grans el recordaven com un company de jocs i d'escola.

Els més vells, de les muntanyes dels voltants, l'havien vist passar moltes vegades pel camí amb els peus descalços i els llibres a la mà.

Aquell vespre mama Margarida troba un moment per parlar-li a soles, i li diu: «Ara ja ets capellà, ja ets més a prop de Jesús. Jo no he estudiat els teus llibres, però recorda't que començar a dir Missa vol dir començar a sofrir. No te n'adonaràs de seguida, però de mica en mica veuràs que la teva mare t'ha dit la veritat. D'ara endavant pensa només en la salvació de les ànimes, i no et preocupis gens de mi».

SACERDOT EN RODATGE

Què farà ara Don Bosco?

És intel·ligent, té ganes de treballar, és pobre.

Se li ofereixen tres feines. Una família noble de Gènova el demana com a instructor dels seus fills. En aquell temps, moltes famílies riques, més que enviar els fills a les escoles públiques, preferien mantenir al propi palau un mestre particular, amb tasques d'instructor i d'educador. Gairebé sempre demanaven un sacerdot, perquè era una garantia de seriositat. Els nobles genovesos fan saber a Don Bosco que els honoraris seran mil lires l'any (un magnífic salari).

Els habitants del seu poble li pregunten que accepti la capellania vacant de Morialdo. Li garanteixen que doblaran l'estipendi acostumat.

El rector de Castelnuovo, don Cinzano, li proposa que sigui el seu vicari. També li assegura una bona paga.

Estranyament tothom parla a Don Bosco de diners, com si haver arribat a capellà fos haver arribat finalment «al bon lloc», al que dóna un bon fruit econòmic. Només mama Margarida, la dona que sempre ha hagut de mirar el cèntim per fer quadrar els comptes, li recorda: «Si arribes a ric, no tornaré a posar mai més els peus a casa teva».

Per decidir d'una vegada, Don Bosco se'n va a Torí a veure don Cafasso.

—Què he de fer?

—No accepteu res de tot això. Veniu aquí, al *Convictori* eclesiàstic i completareu la vostra formació sacerdotal.

Don Cafasso mira lluny. Ha entès que la «càrrega» humana i espiritual de Don Bosco no es pot exhaurir en una família o en un poble. En canvi Torí és una ciutat que pot exhaurir-lo a ell. Barris nous, temps nous, problemes nous. Don Cafasso només haurà d'estar atent a frenar-lo.

Primer descobriment: la misèria dels suburbis

El Convictori és un ex-convent al costat de l'església de sant Francesc d'Assís. En aquest edifici el teòleg Lluís Guala, ajudat per don Cafasso, prepara 45 joves sacerdots a ser «sacerdots del temps i de la societat en què hauran de viure».

La preparació dura dos anys (per a Don Bosco, excepcionalment, seran tres). La jornada dels joves sacerdots està emmarcada per dues conferències, al matí i al vespre, la primera de don Guala i la segona de don Cafasso. Durant la resta del dia, els sacerdots van a exercir el ministeri en l'ambient ciutadà: hospitals, presons, institucions benèfiques, palaus, cases populars, golfes, sermons a les esglésies, catecisme als joves, assistència als malalts i als vells.

Les conferències no es dediquen a presentar teories teològiques, sinó a enquadrar les experiències quotidianes que els joves capellans viuen en el teixit humà de la ciutat. Avui diríem: els enviaven a experimentar en la pròpia pell una anàlisi de la situació social i eclesial, i després els feien reflexionar sobre la pròpia acció pastoral. Don Bosco ho resumeix tot en cinc paraules: «S'aprenia a ser capellà».

Don Cafasso és un sacerdot petit, prim, poca cosa, però d'una activitat incansable: ensenya, predica, confessa, visita les presons.

Des del 1841 és el «director espiritual» de Don Bosco. Això vol dir que Don Bosco es confessa amb ell, li demana consell abans de qualsevol decisió important, li manifesta els projectes vitals i fa cas de les seves paraules.

Fins aleshores Don Bosco només coneix la pobresa del camp. No sap res de la misèria dels suburbis de les ciutats. Don Cafasso li diu: «Aneu i mireu al vostre voltant».

«Ja des dels primers diumenges —testificarà Miquel Rua— va anar per la ciutat, per fer-se una idea de les condicions morals dels joves».

Va quedar-ne commogut. Els suburbis eren ferment de revolta, cinturons de desolació. Els adolescents vagabundejaven pels carrers, desvagats, entristits, disposats al pitjor.

«Va trobar un gran nombre de joves de totes les edats —continua el testimoni del pare Rua— que anaven pels carrers i les places, especialment pels voltants de la ciutat, jugant, barallant-se, blasfemant i fent coses encara pitjors».

El mercat dels braços joves

Al costat del mercat general de la ciutat, va descobrir un autèntic «mercat dels braços joves». «La part pròxima a Porta Palazzo —escriu don Lemoyne— era un formiguer de venedors ambulants, de venedors de llumins, d'enllustradors de botes, d'escura-xemenies, de mossos de quadra, de distribuïdors de fullets, camàlics per als comerciants del mercat, tots ells pobres noiets que intentaven viure al dia».

El mateix Don Bosco, en les *Memòries*, recorda que els primers grups de nois a qui es va poder acostar eren «picapedrers, paletes, guixaires, enrajoladors, i altres coses semblants que venien de pobles llunyans».

Fills de famílies pobres, molt sovint desocupats, anaven a la recerca de qualsevol feina, només per anar tirant.» Eren els primers «productes» de la multitud d'immigrats que vivien als «cinturons negres» que des d'aleshores envoltarien les ciutats.

Els veia enfilant-se a les bastides, buscant una feina de mosso en les botigues, anunciant-se com escura-xemenies. Els veia jugant-se els cèntims pels carrers amb la cara dura i decidida del que està disposat a qualsevol cosa per obrir-se camí en la vida.

Si provava d'acostar-s'hi, s'allunyaven desconfiats i amb menyspreu. No eren els nois d'I Becchi, no buscaven històries o jocs de mans. Eren els «llops», els animals salvatges dels seus somnis, tot i que en el fons d'aquells ulls hi havia més por que ferocitat.

La revolució industrial

Aquells nois dels carrers de Torí són un «efecte pervers» d'un fet que ha començat a sacsejar el món, la «revolució industrial».

El 1879, a Glasgow a la Gran Bretanya, Watt havia patentat la «màquina de vapor». Era un instrument que, aprofitant l'energia desenvolupada per la calor, feia moure lleves i corretges de transmissió. Una sola màquina de Watt (d'una potència de 100 cavalls de vapor) desenvolupava una força com la de 880 homes. Una filatura podia produir tant de fil com el que haurien pogut produir 200.000 homes. Per atendre les màquines que feien tota aquesta feina, n'hi havia prou amb 750 treballadors reunits en alguns barracots.

Així van començar a existir la *fàbrica* i els *obrers* (també anomenats *proletaris*). Abans la gent feia de pagès, de comerciant, d'artesà. Entre els artesans (treballadors que utilitzaven eines de la seva propietat, en tallers propis) hi havia els filadors, que treballaven el cotó i la llana fent servir la força dels seus braços.

La producció facilitada per les fàbriques, abaixa de cop el preu dels teixits i en desenvolupa enormement el mercat. Al mateix temps hi ha un augment molt important de la utilització del ferro (per fer màquines, telers, ferrocarrils) i de l'extracció del carbó (que permet la propulsió de les màquines de vapor i l'elaboració del ferro).

També és de la mateixa època la construcció a gran escala de ferrocarrils, de vaixells de vapor i altres mitjans de transport.

Pels mateixos anys, a causa de la victòria progressiva de la medicina i de la higiene sobre les més mortíferes epidèmies com el còlera i la verola, la població d'Europa fa una crescuda imponent: de 180 milions al 1800 a 260 milions al 1850.

El creixement prepotent de les fàbriques (és a dir, de la *indústria*) fa entrar en crisi els artesans. Una allau de gent que busca feina es trasllada del camp a la ciutat. Les fàbriques adquireixen una fisonomia precisa; centres on un alt nombre de treballadors fan la mateixa feina a les ordres d'un patró.

Sorgeixen així a Anglaterra les ciutats del carbó, les ciutats del ferro, les ciutats de les indústries tèxtils. És la *revolució industrial*. Nascuda a Anglaterra, passa ràpidament a França, Alemanya, Bèlgica, Espanya, Amèrica.

Segons Carles M. Cipolla (*Història de les idees polítiques, econòmiques, socials*, vol. V) és un dels més grans i radicals canvis que hi ha hagut en la història de l'home.

El primer va tenir lloc en la nit dels temps. Els homes eren un «conjunt deslligat de bandes de petits caçadors, brutals i malvats». Amb la «revolució neolítica» es van transformar en cultivadors de plantes i criadors d'animals. «Entre el caçador del paleolític i l'agricultor del neolític hi ha un abisme, la diferència entre l'estat salvatge i la civilització». Aquest primer canvi radical de la història humana es va desenvolupar durant milers d'anys, i els homes van tenir temps d'adaptar-s'hi gradualment.

La segona gran revolució, la industrial, «va envair el globus, va sacsejar l'existència i va trastornar les estructures de totes les societats humanes existents, al cap de set o vuit generacions» (cent cinquanta, dos-cents anys). La ment humana es va trobar davant de problemes nous i enormes «amb una urgència al·lucinant».

L'immens progrés regalat al món

La revolució industrial va obrir les portes d'un món completament nou i d'unes fonts d'energia noves i desconegudes: el carbó, el petroli, la dinamita, l'electricitat, l'àtom. «El descobriment de Watt

va anar seguit per tota una sèrie d'invents anàlegs» que van permetre l'aprofitament de les noves energies per a la producció, i també per a la destrucció.

Els resultats industrials van ser enormes, impensables, tant que es pot afirmar: el 1850 el passat ja no és només passat, és mort.

La humanitat es va desenvolupar explosivament: set-cents cinquanta milions de persones el 1750, mil dos-cents milions el 1850, dos mil cinc-cents milions el 1950.

Mai no s'havia arribat abans al benestar que va difondre la revolució industrial. «En un país pre-industrial, la meitat dels ingressos els absorbia l'alimentació. En les freqüents caresties, tots els ingressos no eren prou per sobreviure. En un país industrialitzat, la fam ha desaparegut, l'alimentació només absorbeix una quarta part de la renda».

Es van produir uns canvis totals i dràstics en els costums, les idees, les creences, la instrucció, la família. Les noves generacions es van trobar amb problemes enormes. Recordem només el creixement incontrolat de la població, les armes cada vegada més terribles, l'ensorrament de l'Estat tradicional, la contaminació, la marginació dels vells.

Malgrat els formidables problemes sorgits, amb la revolució industrial la humanitat «ha vençut en gran mesura la natura, ha superat les distàncies, ha trencat molts dels vincles materials que durant milers d'anys l'havien condicionada» (Jaume Martina).

El paorós cost humà

Però l'immens progrés va tenir, especialment en els primers cent anys, un cost humà paorós. «Una exigua minoria de riquíssims va imposar una veritable esclavitud a una multitud infinita de proletaris» (*Rerum novarum*).

En la nova època de la humanitat hi ha un enorme «forat negre»: la qüestió obrera. En les ciutats industrials es forma una classe nova, la dels proletaris, que no té cap més riquesa que els seus braços i els seus fills. Les condicions dels proletaris són espantoses.

El 1850 (citem investigacions fetes per Dolléans i Villermé) la meitat de la població anglesa ja viu amuntegada als centres de les ciutats. Les «cases» dels obrers són, la majoria, soterranis, on s'apilona tota la família, sense ventilació, sense llum, fèrides a causa de la humitat i les clavegueres. A les fàbriques no hi ha cap mesura higiènica, cap reglament, tret del que imposa el patró.

El salari de fam només permet una nutrició absolutament insu-

ficient. Un plat usual són les ortigues bullides. La disgregació de les famílies, la difusió de l'alcoholisme, de la prostitució, de la criminalitat, la difusió de malalties noves dependents de determinats treballs o de les condicions en què es porten a terme (tuberculosi, silicosi...) esdevenen fenòmens de massa.

A la fàbrica no hi van només els homes i les dones. Hi van també els nens i la seva vida es transforma en un turment. La fatiga (estan drets durant totes les hores de feina, seure està prohibit), la son, el cansament provoquen freqüents desgràcies laborals. D'altra banda, la vida d'aquests petits desgraciats és molt breu.

«Els nens eren recollits a centenars als barris populars de Londres —escriu Margarida Laski—. Els portaven a les estacions, els encabien en els vagons i els enviaven a treballar a les filatures de Lancashire. Molts d'ells amb prou feines caminaven. El treball durava dotze hores al dia, o més. El treball del teixit el feien les màquines i per vigilar una màquina no calia un home, n'hi havia prou amb un nen. Queien de son i de cansament en la solitud de les fàbriques buides. La jornada laboral durava de l'alba a la posta de sol, amb un sol àpat, a migdia. Les malalties estroncaven els petits treballadors.

Al voltant del 1850 el proletariat francès, el belga, l'alemany, es troba en condicions idèntiques que les del proletariat anglès. Una família de proletaris amb prou feines pot sobreviure. Ni tan sols té diners per pagar el metge, les medecines, la roba. Una estadística revela que a Nantes (França) 66 nens de cada cent moren abans de fer 5 anys. La durada mitjana de la vida d'un obrer, entre el 1830 i el 1840, és de 17-19 anys. Aquests són els anys (com ja hem recordat) en què els obrers de Lió i de París s'aixequen al crit de: «Viure treballant o morir combatent», i són dispersats a canonades.

També a Itàlia hi ha mortaldat d'innocents

També a Itàlia la revolució industrial arriba amb retard per falta de capitals i de primeres matèries. Els primers establiments tèxtils s'obren al Llombardo-vèneto austríac (fàbrica de llanes Rossi a Schio el 1817, Marzotto a Valdagno el 1836). La indústria mecànica comença a Milà el 1846. El creixement industrial és lent i penós.

Sobre la vida dels establiments tèxtils de la Llombardia escriu Rudolf Morando: «A les filatures de seda, grans establiments que ocupen de 100 a 200 individus, hi havia la màxima ocupació dels nens. Les feines a què se'ls destinava eren tan maquinals que en poc temps reduïen a la idiotesa aquells pobres éssers. La jornada s'allar-

gava a l'hivern fins a 13 hores, i a l'estiu fins a 15 o 16. A les filatures mogudes per aigua la feina solia ser contínua, i els nens estaven ocupats tota la nit. Els ambients humits i insans, el fet de llevar-se molt de matí, la llarga permanència en postures incòmodes, provocaven molt sovint, com explicava el metge de la zona, enduriments glandulars, escròfula, raquitisme i tumors freds. Més de 15.000 nens, a la Llombardia, consumien així la flor de les seves vides».

A Torí, el 1841, la revolució industrial hi arriba només de rebot. L'impost del blat i de la seda ha disminuït sensiblement, i ha fet que els patrons emprenguin un millor conreu per fer front a la baixa dels preus. El 1839 Carles Albert ha aprovat la construcció del ferrocarril Torí-Gènova, i ha reprès l'examen del projecte del «canal de rescloses» entre Gènova i el Po. El 1841 Medail presenta el seu projecte per al túnel ferroviari de Fréjus. L'any següent es constitueix l'*Associació agrària*, i el rei posa a la seva disposició la seva finca de Pollenzo per experimentar-hi conreus nous i millors.

La ciutat es desenvolupa ràpidament. Des del 1838 al 1848 la població passa de 117.000 habitants a 137.000, amb un augment del 17%. La construcció té un gran desenvolupament. En aquests deu anys es construeixen 700 cases noves en les quals s'amunteguen set mil noves famílies. El moviment d'immigració té un ritme sostingut. Tocarà sotre el 1849-50, quan es parlarà de 50.000 i fins i tot de 100.000 immigrants.

Arriben famílies pobres i joves tots sols des de la vall Sesia, les valls de Lanzo, del Montferrat, de la Llombardia. A les obres en construcció Don Bosco hi veu «nens de 8 a 12 anys, a llunyats de la seva terra, que ajuden els paletes, i que passen tot el dia amunt i avall per bastides poc segures, al sol, al vent, pujant les escales dretíssimes amb cabassos carregats de calç, de maons, sense cap més ajuda educativa que grollers renys i cops».

Les famílies obreres, al vespre, «pugen a les golfes». Són els únics pisos amb lloguers suportables per als sous dels obrers. Don Bosco puja a veure-les i les troba «baixes, estretes, esquifides i brutes. Serveixen de cuina, dormitori i, a vegades, lloc de treball, per a famílies senceres».

Fer els comptes

Hi ha colles de joves que vaguegen, especialment el diumenge, pels carrers i per les vores del Po. Miren les persones «perfumades i alegres» que passegen sense preocupar-se de la seva misèria.

Don Bosco fa ràpidament els comptes. Aquells nois necessiten una escola i una feina que els obrin un futur més segur; necessiten poder ser nois, és a dir, expressar les seves ganes de córrer i saltar en espais verds, sense entristir-se per les voreres; necessiten trobar-se amb Déu per descobrir i realitzar la pròpia dignitat.

No és pas el primer ni l'únic que ha arribat a una conclusió semblant. La urgència d'ajudar les masses populars la sent en aquest moment fins i tot Carles Albert.

El rei està preocupat principalment per l'«altra revolució» que hi ha en l'ambient, la política, que esclatarà sorollosament el 1847-48, i que a Itàlia s'anomenarà «Risorgimento». Es debat entre les idees dels absolutistes (que va jurar a Carles Fèlix que defensaria fins a la mort) i les dels lliberals, que cada vegada fan més pressió per aconseguir la Constitució i la unificació d'Itàlia.

Amb la mirada posada en Àustria (l'enemiga de qualsevol concessió als lliberals), el rei es desplaça cautament des de les posicions absolutistes als corrents més moderats dels lliberals. Estableix relacions amb Màxim d'Azeglio, Cèsar Balbo, Jaume Durando. Aquest llarg camí el portarà a ser el protagonista del primer Risorgimento.

Però el rei també està preocupat per les condicions socials del seu regne, i dóna suport a totes les iniciatives de beneficència i d'instrucció popular.

Fins i tot els sacerdots i els polítics, en aquesta època, estan dividits per les tendències favorables o contràries a les idees lliberals. Però es troben de costat al mateix camp de batalla contra la misèria material i moral de la gent.

Durant aquests anys Torí veurà sorgir un ventall d'escoles populars per a treballadors. El 1845 se n'obriran dues, de mecànica i de química aplicada. El 1846 «a les escoles nocturnes dels Germans de les Escoles Cristianes s'hi presenten 700 obrers», escriu Carles Ignasi Giulio.

En canvi Don Bosco s'està concentrant en els problemes dels joves. Don Cafasso ho veu, i decideix provocar-lo fins al fons.

«EM DIC BARTOMEU GARELLI»

Els torinesos anomenen don Cafasso «el capellà de la forca», perquè va a les presons a consolar els detinguts. I quan algun és condemnat a mort puja al seu costat a la carreta i li dona ànims al lloc del suplici.

En aquest temps, a Torí hi ha quatre presons. Estan situades a les torres de prop de Porta Palazzo, al carrer de sant Domènec, a la vora de l'església dels sants Màrtirs, i als soterranis del Senat.

Un dia, quan se'n va cap a una de les seves visites acostumades, don Cafasso invita Don Bosco a acompanyar-lo.

Els corredors foscos, les parets negres i humides, l'aspecte trist i demacrat dels detinguts, tot això el commou profundament. Sent esgarrifances i també la sensació d'ofec.

Però el que li causa un dolor més viu és la vista dels nois darrera els barrots. Escriu: «Veure un nombre gran de jovenets, de 12 a 18 anys, tots sans, robustos, eixerits, veure'ls allà desvagats, picats pels insectes, sense pa espiritual ni material, va ser una cosa que em va horroritzar».

Hi va tornar altres vegades, amb don Cafasso i també tot sol. Va intentar parlar amb ells no tan sols «fent la lliçó de catecisme» (que era vigilada pels guàrdies), sinó de tu a tu. Al principi les reaccions van ser aspres. Es va haver d'empassar insults greus. Però de mica en mica algun es mostrava menys desconfiat i va poder parlar-li com a un amic.

Així va arribar a conèixer les seves pobres històries, la humiliació, la ràbia que a vegades els feia tornar ferotges. El «delicte» més comú era que havien robat. Per fam, per desig de tenir alguna cosa més que el manteniment escàs, i també per enveja de la gent rica que s'aprofitava del seu treball i els deixava en la misèria.

La societat no havia sabut fer res per a ells, i els tancava allà dins.

S'alimentaven de pa negre i aigua. Havien d'obeir per força els guàrdies que tenien por i per això els pegaven pel mínim pretext.

Vivien tancats en cel·les collectives, on els més bergants esdevien els mestres de la vida.

«El que m'impresionava més —escriu Don Bosco— era que molts, quan sortien, estaven decidits a fer una altra vida, millor». Potser només per la por de tornar a la presó. «Però al cap de poc temps, hi tornaven».

Va intentar entendre'n la causa i va arribar a la conclusió: «Perquè estan abandonats a si mateixos». No tenien família o els pares els expulsaven perquè la presó «els havia deshonrat per sempre».

«Em deia entre mi: aquests nois haurien de trobar a fora un amic que se'n preocupés, que els ajudés, els instruís, els portés a l'església els dies de festa. Aleshores no tornarien més a la presó».

De mica en mica arriba a fer algun amic. Les «l·liçons de catecisme darrera els barrots» s'escolten més de gust. «A mesura que els feia sentir la dignitat humana —escriu— sentien un plaer en el cor, decidien fer-se més bons».

Però sovint, quan torna, tot s'ha destruït. Les cares s'han tornat dures, les veus sarcàstiques deixen anar blasfèmies. Don Bosco no sempre aconsegeix vèncer l'enviliment. Un dia es posa a plorar. És un moment d'incertesa.

—Per què plora aquell capellà?—, pregunta algú.

—Perquè ens estima. També ploraria la meua mare si em veiés aquí dins.

Els rectors esperen

En sortir, Don Bosco ha pres una decisió ferma: «Cal impedir de totes passades que nois tan joves acabin a la presó. Vull ser el salvador d'aquesta joventut».

«Vaig comunicar aquest pensament a don Cafasso —escriu— i amb el seu consell vaig buscar la manera de portar-lo a la realitat».

Altres capellans de Torí busquen solucions per als problemes dels joves i segueixen camins diferents.

Hi ha setze parròquies: catorze a la ciutat i dues als suburbis. Els rectors senten el problema dels joves, però es queden esperant-los a les sagristies i a les esglésies, per al catecisme del vespre, del diumenge i de la quaresma. Enyoren els «bons temps» en què els joves immigrants arribaven acompanyats d'una carta del rector del seu poble al col·lega de la ciutat. No s'adonen que amb l'onada del creixement de la població, aquells esquemes de comportament han desaparegut i que aquells «bons temps» ja no tornaran.

Cal inventar esquemes nous, provar camins diferents. Els vicaris que continuen ocupant-se de funerals i de batejos, haurien d'intentar un apostolat volant entre les botigues, les oficines i els mercats.

A Milà, on la revolució industrial ja fa anys que es fa notar, el problema dels joves abandonats ja ha estat afrontat. Ja es pot veure una xarxa d'institucions adequades als temps: els «oratoris». El 1850 l'anuari diocesà milanès registrarà quinze oratoris, alguns amb dècades d'experiència. A Brescia, don Ludovic Pavoni havia començat el seu oratori per a nois «pobres, rústics, menyspreats» ja el 1809.

A Torí, en canvi, el problema continua sense resoldre's. Els rectors dubten. Encara el 1846, després que sacerdots torinesos han anat a veure les obres juvenils de Milà, diran: «Els rectors de la ciutat de Torí, reunits en conferència, van tractar sobre la conveniència dels oratoris. Sospesats els temors i les esperances, i com que cada rector no pot proporcionar un oratori a la respectiva parròquia, encoratgen el sacerdot Joan Bosco a continuar (*el seu oratori*) fins que no es prengui una altra deliberació».

Mentre els rectors dubten, es mouen els sacerdots joves.

L'experiment de don Cocchi

El primer és don Joan Cocchi, un actiu sacerdot que ve de la província, del poble de Druent. Va ser ordenat sacerdot el 1836, mentre Don Bosco acabava el primer curs de filosofia, al seminari.

Al Moschino, un lloc misèrrim i de mala fama, al raval de Vanchiglia, funda el 1841 el primer oratori de Torí (ja havia fet un intent el 1840) i el posa sota la protecció de l'*Àngel Custodi*. És a la zona de la parròquia de l'Anunciata, cap al Po.

Don Cocchi és un sacerdot genial i sensible, té idees brillants i els cops de cap de l'emprenedor, però no sempre té la constància i la visió de futur del realitzador. I té idees lliberals, adopta actituds de rebel·lió respecte a la línia política del seu arquebisbe i del Papa. Això el fa «sospitós», tot i que té una caritat operativa que sacseja la inèrcia de molts altres eclesiàstics.

El 1849-50 figurarà entre els animadors de la «Societat de caritat en pro dels joves pobres i abandonats», més tard del «Col·legi d'Arts i Oficis», de l'oratori de sant Martí, de la «Colònia agrícola» de Moncucco, sempre a favor dels joves i de les classes desfavorides.

Altres sacerdots, juntament amb don Cocchi, es llancen al treball pastoral entre els joves. Són sacerdots de compromisos parro-

quals. Molts han estat o encara estan en el Convictori eclesiàstic, agermanats per les experiències vives que afronten plegats.

El mateix don Cafasso —recorda Don Bosco— «ja feia anys que durant l'estiu feia cada diumenge catecisme als joves paletes en un local annex a la sagristia de l'església de sant Francesc d'Assís. Però el pes de les seves ocupacions li va fer interrompre un exercici que li agradava molt».

També Don Bosco, com ja hem dit, així que va entrar al Convictori, es va llançar als carrers. Va trobar desconfiances i hostilitat, però també nois que li posaven afecte. «Em vaig trobar amb una colla de jovenets que em seguien pels passejos, les places, la mateixa sagristia de l'església del Convictori».

Don Cafasso vol confiar-li la continuació del seu catecisme als joves paletes, però després de l'experiència traumatitzant de les presons Don Bosco pensa en alguna cosa més consistent.

Vol —com ha dit a don Cafasso— fer realitat un centre en què els nois abandonats per la família trobin un amic, on els joves sortits de la presó sàpiguen que tenen una ajuda i un suport. Un centre no lligat a una parròquia però sí a la seva persona. I que no funcioni només el diumenge per al catecisme, sinó que s'allargui a tota la setmana mitjançant l'amistat, l'assistència, les trobades al lloc de treball.

Una avemaria per començar

El tímid començament d'aquesta realització (que ja conté gairebé tota la originalitat de l'oratori de Don Bosco) va tenir lloc al matí del 8 de desembre de 1841. El mateix any en què don Cocchi va fundar a Torí el primer oratori. Trenta-cinc dies després de l'arribada de Don Bosco al Convictori.

Ell mateix descriu l'escena, amb l'exquisesa i la simplicitat d'una pàgina antiga:

«El dia solemne de la Immaculada Concepció de Maria m'estava revestint els ornaments per celebrar la santa Missa. El sagristà, Josep Comotti, veient un jovenet en un racó, el va convidar a ajudar-me la Missa.

—No en sé —li va respondre avergonyit.

—Vine —va replicar l'altre—, vull que ajudis Missa.

—No en sé —va repetir el jovenet—, no ho he fet mai.

—Que animalot que ets! —va dir el sagristà, furiós—. Si no

saps ajudar Missa, per què véns a la sagristia?—. I dient això agafa el mànec del plomall i comença a donar cops a les espatlles i al cap d'aquell pobrissó.

Mentre el noieta fugia cames ajudeu-me:

—Què feu? —vaig cridar—. Per què el pegueu?

—Perquè ve a la sagristia i no sap ajudar Missa.

—Heu actuat malament.

—I vostè, què n'ha de fer?

—És un amic meu. Crideu-lo de seguida, he de parlar amb ell».

El noi torna avergonyit. Porta els cabells rapats, i la jaqueta bruta de calç. És un jove immigrant. Probablement els seus li han dit: «Quan siguis a Torí véns a Missa». Ha vingut, però no s'ha vist amb cor d'entrar a l'església, enmig de la gent ben vestida. Ha provat d'entrar a la sagristia, com els homes i els joves solen fer-ho a molts pobles del camp.

«Li vaig preguntar amablement:

—Ja has oït Missa?

—No.

—Doncs, vine a oir-la. Després t'he de parlar d'una cosa que t'agradarà.

M'ho va prometre. Després de la Missa i de l'acció de gràcies, el vaig portar en un racó del cor i amb la cara alegre li vaig dir:

—Amic meu, com et dius?

—Bartomeu Garelli.

—D'on ets?

—D'Asti.

—De què fas?

—De paleta.

—Viu el teu pare?

—No, és mort.

—I la teva mare?

—També és morta...

—Quants anys tens?

—Setze.

—Saps llegir i escriure?

—No.

—Saps cantar? —el jovenet, eixugant-se els ulls, em va mirar a la cara mig meravellat i va respondre:

—No.

—Saps xiular? —Bartomeu es va posar a riure. Era el que jo volia. Començàvem a ser amics.

—Has fet la primera Comunió?

—Encara no.

—I ja t'has confessat alguna vegada?

—Sí, quan era petit.

—I vas al catecisme?

—No goso. Els nois més petits es riuen de mi...

—Si et fes catecisme a part, vindries?

—Ja ho crec!

—Aquí mateix?

—Si no em donen cops de bastó!

—Estigues tranquil, ara ets el meu amic i ningú no et farà res.

Quan vols que comencem?

—Quan vostè vulgui.

—De seguida?

—Amb molt de gust».

Don Bosco s'agenolla i resa una avemaria. Quaranta-cinc anys més tard, dirà als seus salesians: «Totes les benediccions que ens han plogut del cel són fruit d'aquella primera avemaria dita amb fervor i recta intenció».

Després de l'avemaria Don Bosco fa el senyal de la creu «per començar», però s'adona que Bartomeu no el fa, o fa més aviat un gest que només vagament recorda el senyal de la creu. Aleshores, dolçament, l'hi ensenya bé. I li explica en el seu dialecte (tots dos són de la comarca d'Asti!) per què anomenem a Déu «Pare». Quan acaba li diu:

—M'agradaria que tornessis diumenge que ve, Bartomeu.

—Sí que vindré!

—Però no vinguis sol. Porta alguns amics teus.

Bartomeu Garelli, aprenent de paleta d'Asti, va ser el primer ambaixador de Don Bosco entre els joves treballadors del seu barri. Va explicar la trobada amb el capellà simpàtic «que sabia xiular» i els va parlar de la seva invitació.

Tres dies més tard era diumenge. A la sagristia hi van entrar nou nois. No venien «a l'església de sant Francesc d'Assís», venien «a veure Don Bosco». L'*oratori* havia nascut.

«De seguida»: una expressió que és una marca

En el diàleg amb Bartomeu Garelli hi surt l'expressió «de seguida». Sembla una expressió com moltes altres. I en canvi és com una llavor que, quan la sembres, et dóna una planta.

En aquest moment (1841), «de seguida» és la consigna de tot un grup de sacerdots torinesos. En la incertesa de la primera revolució industrial, en la impossibilitat de trobar bo i fets plans i programes d'acció, aquests sacerdots posen totes les energies a fer «de seguida» qualsevol cosa per als joves pobres, per a la gent miserable.

En les pàgines següents tornarem a dir alguna cosa de Don Bosco i la qüestió social. Però ens cal fer notar des d'ara com Don Bosco és «arrossegat a l'acció» per la urgència, per la impossibilitat d'esperar.

«Fer alguna cosa DE SEGUIDA», perquè els joves pobres no poden permetre's el luxe d'esperar les reformes, els plans orgànics, les revolucions del sistema. És clar que amb el «de seguida» no n'hi ha prou. «Si trobes algú que es mor de gana, en lloc de donar-li un peix, ensenya'l a pescar», es diu molt justament. Però també és veritat l'altra cara de la frase: «Si trobes algú que es mor de gana, dóna-li un peix, perquè tingui temps d'aprendre a pescar». No n'hi ha prou amb el «de seguida», amb la intervenció immediata, però tampoc no n'hi ha prou de «preparar un futur diferent», perquè mentrestant els pobres es moren de gana.

Don Bosco i els seus primers Salesians es concentraran en el «de seguida», en la intervenció ràpida. Donaran als joves pobres catecisme, pa, instrucció professional, un ofici protegit per un bon contracte laboral. I esperaran que altres catòlics, en competència amb socialistes, comunistes, anarquistes, preparin els plans per atacar i transformar l'Estat lliberal, que hipòcritament «s'absté» dels conflictes laborals, és a dir, deixa que els forts actuïn amb prepotència i que els febles siguin aixafats.

L'ORATORI DELS PETITS PALETES

Des de la trona de l'església de sant Francesc un sacerdot jove predica fervorosament. Al costat d'un altar lateral, asseguts als esglaons, alguns joves paletes dormen, uns sobre les espatlles dels altres.

Don Bosco passa per l'església, i toca l'espatlla del primer. Tots es desperten avergonyits. Ell somriu. En veu baixa pregunta:

—Per què dormiu?

—No entenem res —barboteja el més gran.

És que aquest capellà no parla gens per a nosaltres —afegeix el del seu costat.

—Veni amb mi.

De puntetes els porta a la sagristia. «Eren Carles Buzzetti, Joan Gariboldi, Germà» recordava commogut Don Bosco als seus primers salesians. Petits paletes de la Llombardia que durant trenta o quaranta anys estarien al seu costat, que tothom de Valdocco coneixia. «Aleshores eren simples aprenents, ara són mestres d'obres» (*Memòries*).

També arriba a la sagristia Bartomeu amb els seus amics. Augmenta el nombre. Don Bosco els ajuda a pregar i fa un sermonec tot per a ells, viu, dialogat, efervescent, amb exemples i notícies curioses. Després seuen als bancs de l'església per oir la Missa de Don Bosco.

Però el matí és llarg i després de la Missa i del panet de l'esmorzar els nois tenen ganes de jugar. Comencen a córrer pel pati del Convictori, una mica d'amagat. Quan passa un capellà, s'aturen de seguida.

Però don Guala i don Cafasso ho entenen. Autoritzen formalment que els nois de Don Bosco juguin «al pati annex» cada diumenge. Aquest permís el van mantenir durant tres anys, tot i que quan el van donar hi havia una quinzena de nois, al cap de tres mesos ja eren vint-i-cinc, i a l'estiu, vuitanta.

Significava renunciar cada diumenge a la tranquil·litat i a la migdiada, perquè vuitanta nois sota la finestra són un concert la primera vegada, però la que fa deu fan perdre els nervis a qualsevol.

Medalles, però també panets

Don Bosco comprèn que no ha d'estirar massa la corda i, quan el temps ho permet, porta els nois, a la tarda, a passeig al camp, a la vora dels rius, als santuaris de la Mare de Déu.

Es proposa, en aquell primer hivern, recollir només els joves «que corren més perill, preferentment els que han sortit de la presó». Però en tota la seva vida, Don Bosco no serà mai capaç de refusar un noi que demana per estar amb ell. I en poquíssim temps la seva «tropa» es compon sobretot de «picapedrers, paletes, guixaires, enrajoladors, que provenien de pobles allunyats» i que per diverses raons no havien pogut tornar a casa durant la temporada baixa (desembre-març).

Don Guala i don Cafasso, que empenyen els seus joves sacerdots a fer experiències similars a les de Don Bosco (don Carpano i don Ponte, sis anys més joves que Don Bosco, començaran aviat a reunir els joves escura-xemeneies de la Vall d'Aosta), es presten a confessar els nois, parlen amb ells, els ajuden.

Don Bosco escriu, una mica cohibit: «Em donaven de bon grat imatges, fullets, llibrets, medalles, creuetes per regalar». Però els seus petits paletes i els seus ex-presos tenen necessitats més urgents que llibrets i medalles. Ho exposa i «em van donar mitjans per vestir-ne alguns dels que estaven més necessitats, em van donar pa per a alguns altres, durant moltes setmanes, fins que se'l poguessin guanyar amb la seva feina».

Buscar una feina per al que no en té, obtenir condicions millors per al que ja treballa, són ocupacions fixes de Don Bosco durant la setmana. «Anava a visitar-los a la feina, als tallers, a les obres. Això els agradava molt, als meus jovenets, que veien que un amic es preocupava per ells; també agradava als seus patrons, que donaven feina de bon grat a joves que estaven atesos durant la setmana i els dies de festa».

Els ex-presos eren el problema més delicat. Procurava «col·locar-los amb un patró honrat, un per un», anava «a visitar-los durant la setmana». Els resultats eren bons: «Portaven una vida honrada, oblidaven el passat, eren bons cristians i ciutadans honestos» (*Memòries*).

Cada dissabte Don Bosco anava a les presons a continuar el seu

apostolat més difícil: «Me n'anava a les presons amb les butxaques plenes de tabac, de fruita, de panets. Sempre amb la idea de fer el bé als joves que per desgràcia havien acabat allà dins, de fer-me'n amic, i d'animar-los a venir a l'Oratori quan sortissin d'aquell lloc de càstig».

Dotze compassos musicals

2 de febrer de 1842. És la festa de la Purificació de Maria (aleshores festa de precepte). Don Bosco ha ensenyat a cantar els seus vint-i-cinc nois. «Sense música —escriu— les nostres trobades dels dies de festa haurien estat un cop sense ànima». Canten cridant pels camins de les muntanyes, però també han après a cantar delicadament una senzilla lloança a la Mare de Déu, *Lloeu Maria*.

Durant la festa de la Purificació, a Missa, la gent mira meravellada aquells 25 «pillets» que canten bé, que resulten simpàtics.

Aquella brevíssima lloança mariana (dotze modestos compassos) passarà d'oratori en oratori, d'escola salesiana en escola salesiana, i encara avui es pot escoltar entre els nois Khasi del nord de l'Índia. Jo mateix l'he sentida entre les barraques de la trista perifèria de Brasília.

Fa somriure la idea que aquell primer, modestíssim, èxit musical de Don Bosco, és gairebé contemporani (amb prou feines 33 dies de diferència) d'un altre èxit musical molt més consistent: el 9 de març, a la Scala de Milà, el jove mestre Verdi estrena *Nabucco*, amb el cor *Va'pensiero* que s'escamparà per tot Europa.

El noiet de Caronno

Primavera. Els petits paletes que han tornat als seus pobles durant la temporada baixa, arriben altra vegada a la ciutat. La tropa de Don Bosco augmenta de diumenge en diumenge. Des de Caronno Chiringhello, un poble de la província de Milà, ha arribat també Josep Buzzetti, el germanet petit de Carles. Només té 10 anys. No se separa de Don Bosco, com un cadell. Mai més no se separarà d'ell.

Des de la primavera del 1842 fins a la matinada del 31 de gener de 1888, quan morirà Don Bosco, Josep Buzzetti estarà sempre al seu costat, testimoni calmat i serè de totes les vicissituds humanes i divines del capellà «que se l'estima molt». Molts esdeveniments de la vida de Don Bosco serien considerats «llegendes», en el nostre

temps desconfiat i desmitificador, si no els haguessin vist els ulls senzills del petit paleta de Caronno, que sempre era allà, a dues passes del «seu» Don Bosco.

«Si només tingués un tros de pa»

El que lliga els nois a Don Bosco és la seva bondat cordial, profunda. Els nois «senten» aquesta bondat i la veuen en fets concrets, commovedors. Cada moment de la jornada de Don Bosco és a la seva disposició.

Si necessiten aprendre a llegir i a fer les quatre operacions, Don Bosco troba el temps o les persones adients per fer-los classe.

Si tenen un mal amo, o no tenen feina, s'afanya a posar en dansa els seus amics per trobar una col·locació o un patró honrat i cristià.

Fins i tot si necessiten diners urgentment saben que Don Bosco està disposat a buidar el portamonedes a les seves mans.

Si la seva jornada és grisa, dura, li diuen: «Vingui a veure'm», i ell hi va. Entra al taller, a les obres. Veure'l, parlar-li, és un moment de consol.

Una de les frases que molts li senten dir (i que guardaran a la memòria com un tresor) és: «T'estimo tant que si un dia només tingués un tros de pa, me'l partiria amb tu».

Quan ha de renyar algú, ho fa, però no davant dels altres, per no mortificar-lo. Si promet alguna cosa, està disposat a llançar-se al foc per complir-ho.

En aquests anys molts capellans es comprometen a fer el bé als nois pobres. La seva actitud té una característica comuna que podem anomenar «afecte seriós». Només cal llegir el reglament del sant Lluís Pavoni, els manuals educatius dels Germans de les Escoles Cristianes. S'ha de ser afectuós amb els nois, però no permetre que aixequin massa la veu, que tinguin una alegria sorollosa. Cal imposar silenci, recolliment, perquè, si no, es desferma la «bestiola» de cada noi.

L'afecte de Don Bosco té una característica diferent, és «alegre». Des que va fundar la «Societat de l'alegria», Don Bosco coneix el valor de l'alegria sorollosa, del desencadenament alegre de les energies contingudes en el cartutx explosiu que anomenem joventut. Ell mateix els hi invita: «Jugueu, salteu, feu gresca. El que no vull és que feu pecats».

L'aire lliure, el pati on es pot córrer fins a no poder més, són l'ambient ideal per Don Bosco. Atén els seus joves, és clar, perquè

no facin mal, ni se'n facin. Però no és una atenció mortificant, sinó estimulant. Intueix que l'educador no ha de quedar al marge de l'alegria dels nois, ha de participar-hi, ha d'organitzar-la quan no neix espontàniament, i ha d'impedir tot el que pugui espatllar-la.

I els nois l'estimen, li posen un afecte total. Trobar-se amb ell és un moment de festa.

Al carrer de Milà, prop de l'Ajuntament, troba un noi que torna de comprar. Té les mans ocupades per una ampolla d'oli i un vas de vinagre, però així que veu Don Bosco corre a trobar-lo cridant: «Bon dia, Don Bosco!». L'oli i el vinagre ballen perillosament a cada recipient.

Don Bosco riu de veure'l i bromeja amb ell: «M'hi jugo el que vulguis que no ets capaç de fer el que faig jo». I es posa a picar de mans. El noiet, enmig de l'alegria de la trobada, no entén la broma. Es posa l'ampolla relliscosa sota el braç i pica de mans com pot, tot cridant: «Visca Don Bosco!».

Vas i ampolla rellisquen avall i es trenquen. Es queda desolat:

—Pobre de mí, la mare em pegarà...

—Tranquil, és un mal que té fàcil remei —li diu Don Bosco. Entren en una botiga i Don Bosco compra oli i vinagre.

«La presidència al Papa, l'espasa a Carles Albert»

Abril de 1842. Torí està en festes. Víctor Manuel, el príncep hereu, es casa amb Adelaida, filla de l'arxiduc austríac Rainier, virrei del Llombardo-vèneto. Durant les festes hi ha dos fets excepcionals: s'exposa al balcó del Palau Madama el Sant Sudari, i es concedeix l'amnistia als revolucionaris del 1821 que encara són a l'exili.

És un altre pas caut de Carles Albert cap als liberals moderats. L'any següent (1843) a Brussel·les un altre desterrat del Piemont, Gioberti, publicarà un llibre que farà molt soroll, *El Primat moral i civil dels italians*. En les seves pàgines s'hi contenen les principals idees del reformisme moderat lliberal que s'anomenarà «neogüelfisme». La grandesa d'Itàlia —afirma Gioberti— està unida inseparablement a la grandesa del Papat. Per tant, la independència d'Itàlia s'haurà de fer realitat mitjançant la federació dels Estats italians sota la presidència del Papa. «La presidència al Papa, l'espasa a Carles Albert» serà la consigna dels neo-güelfs.

Carles Albert se'n complau, però mira amb recel cap a Àustria. A Torí, un altre liberal moderat, Cèsar Balbo, acaba un altre llibre que també farà soroll, *Les esperances d'Itàlia*. El rei, discretament,

li fa arribar la seva complaença, però també el consell de fer-lo imprimir a París. Al mateix temps envia una protesta oficial al govern francès de Lluís Felip, perquè el general Perrone «que aquí al nostre país havia estat condemnat a la forca» ha rebut un alt càrrec a Lió. Perrone, liberal, tornarà al Piemont amb tots els honors al 1848. A més, d'octubre a novembre d'aquell any serà primer ministre de Carles Albert. Don Bosco ho observa tot i la seva desconfiança cap a la política es reforça.

«Porteu una sotana massa prima»

30 d'abril de 1842. A Chieri mor el canonge Cottolengo. A la seva «Petita Casa» hi ha halguns centenars de malalts incurables. Uns anys abans el ministre de Finances l'havia enviat a buscar.

—Vostè és el director de la Petita Casa de la Divina Providència?

—No. Jo sóc un simple manobre de la Providència.

—D'acord. Però, d'on treu els mitjans per mantenir tots aquests malalts?

—Ja li ho he dit, de la Providència.

Aquell home, acostumat a tocar sempre de peus a terra, a examinar atentament entrades, sortides i balanços, perd la paciència:

—Però els diners, reverend, els centimets, d'on els fa sortir?

—I tornem-hi! Però si ja li ho he dit dues vegades. La Divina Providència ens ho proporciona tot, no ha deixat mai que ens faltés res. Jo em moriré, vostè també es morirà, senyor ministre, però la Providència continuarà pensant en els pobres de la Petita Casa.

Quan la salut de Cottolengo havia començat a flaquejar, el mateix Carles Albert el va fer cridar a Palau.

—Senyor canonge —li va dir amb el seu posat una mica brusc—, heu de pensar que vós també esteu subjecte a la llei inexorable de la mort. Què passarà aquell dia amb els centenars d'orfes, invàlids, incurables que heu reunit a la vostra Casa?

Mentre el rei parlava Cottolengo mirava de reüll per l'ample finestra que donava a la plaça. Se sentia el pas sec i acompassat d'alguns soldats. Un escamot que acabava d'arribar formava davant d'un altre.

—Majestat, què passa?

—És el canvi de guàrdia. L'escamot que ara ha arribat ocupa el lloc del que se'n va.

Cottolengo va somriure:

—Doncs aquí teniu la resposta a la vostra pregunta. També a la Petita Casa hi haurà un senzill canvi de guàrdia. El canonge Cotto-

lengo se n'anirà, i la Providència enviarà algú més a ocupar-ne el lloc.

Va ser realment així. Quan va morir el va succeir el canonge Anglesio, i la Petita Casa va continuar tranquil·lament la seva vida, entre el mercat general de la ciutat i els edificis de la marquesa Barolo.

Don Bosco, aquells dies, va recordar la seva primera trobada amb Cottolengo. Havia arribat a Torí feia poc i havia anat a visitar la Petita Casa. El canonge li havia preguntat com es deia, d'on venia, i després li havia dit amb la seva manera desmenjada i bromista:

—Teniu cara de bona persona. Veniu a treballar a la Petita Casa i no us faltarà feina.

Don Bosco hi havia anat moltes vegades a confessar els malalts o a passar algunes hores amb els nois invàlids. Un dia Cottolengo el va trobar altra vegada (hi havia el jove Domènec Bosso), li va agafar un tros de la sotana, i, palplant-la, va dir:

—És massa prima. Procureu-vos-en una de més resistent, perquè molts nois s'hi penjaran.

Parlava tranquil·lament de Déu

S'hi penjaven de debò. A mesura que passaven els mesos, augmentaven els nois de l'oratori. Ja passaven de cent. No necessitaven només pa i feina, sinó també fe, que alimenta fins i tot quan el pa és escàs. I Don Bosco, que no era un filàntrop, sinó un sacerdot, es preocupava de fer-los trobar amb Déu.

«Per a mi era una cosa única —escriu— veure, durant la setmana i especialment els dies de festa, el meu confessorari envoltat de quaranta o cinquanta joves que esperaven fins i tot molta estona per confessar-se».

Confessar-se no és fàcil per als nois. Don Bosco els ajudava suggerint normes molt senzilles: «Si no saps com explicar-te, només digues al confessor que t'ajudi. El confessor ja en té prou, et farà algunes preguntes i tot anirà bé».

Al confessorari —escriu Pere Stella— Don Bosco s'hi acostava amb un vivíssim sentit del pecat i de la vida de gràcia. No tan sols com a jutge, sinó especialment com a pare, desitjós de fer créixer en els nois la vida de la gràcia. Durant els anys del Convictori es va consolidar la seva convicció que no pas amb el rigor, sinó amb la bondat, portaria les ànimes a Déu.

La culminació natural de la confessió era la comunió, a la qual molts dels seus nois s'acostaven cada setmana.

També en la conversa ordinària, entre els jocs i les passejades, Don Bosco parlava tranquil·lament de Déu. No feia el mínim esforç, amb els seus nois, per intercanviar bromes alegres, explicar acudits, i parlar del Cel. En un moment de gran alegria, mirava els seus nois i deia

—Què bé quan serem tots al Paradís!

Alguna vegada discutien i potser la conversa es desviava sobre el bé i el mal, sobre la vida i el més enllà. Algun li preguntava:

—I jo, em salvaré?

I ell:

—M'agradaria veure com vas a l'infern! Et penses que Nostre Senyor va fer el Paradís per deixar-lo buit? Sí que és veritat que enfilarse fins allà dalt vol sacrificis, però vull que ens hi retrobem tots. Quina festa que farem!

LA MARQUESA I EL PARE PETIT

Estiu del 1844. Han acabat per a Don Bosco els tres anys de Convictori.

Don Cafasso va al suburbi de Valdocco a veure el teòleg Borel, director espiritual del Refugi fundat per la marquesa Barolo.

—Voldria enviar-vos un sacerdot excellent. Hauríeu de preparar-li una habitació i una paga.

—Però si aquí no hi ha feina ni per a mi! Què voleu que li faci fer?

—Deixeu-lo anar a la seva. Si us preocupa la paga, ja la pagaré jo. Es diu Don Bosco, i al Convictori ha començat una mena d'oratori per a nois pobres. Si no li trobem un lloc a la ciutat, l'Arquebisbe l'enviarà de vicari a qualsevol poble i els nois de l'oratori tornaran a quedar al carrer. Seria una llàstima.

—Doncs, d'acord. En parlaré amb la marquesa.

Don Cafasso torna al Convictori i diu a Don Bosco:

—Prepareu-vos el farcell i aneu-vos-en al Refugi. Treballareu al costat del teòleg Borel i tindreu temps de vigilar els vostres nois.

El cilici sota els vestits refinats

La marquesa Júlia Francesca di Colbert tenia en aquell temps un lloc de primeríssim pla en la societat torinesa. Havia fugit de França durant la revolució i s'havia casat amb el marquès Carles Tancredi Falletti di Barolo, que el 1825 havia estat alcalde de Torí.

El marquès havia mort el 1838 i l'havia deixada sense fills i amb un patrimoni immens. La marquesa, de 53 anys, es va posar sota els vestits refinats el cilici de la penitència, i es va dedicar completament als pobres.

Durant molts mesos va passar tres hores cada dia a les presons de dones. Va suportar insults, humiliacions, alguna vegada li van pegar, per ajudar i instruir aquelles pobres dones. Va poder obtenir de les autoritats que se separessin les presons femenines de les masculines. Va traslladar les preses en un edifici més salubre, que ella mateixa va fer preparar.

Va crear orfenats i «famílies» per a noies obreres.

A Valdocco, al costat de la Petita Casa de Cottolengo, va construir el *Refugi*, per a les dones públiques que volien refer la vida. Al costat hi va obrir la casa de les *Magdalenetes*, per a les noietaes que estaven en perill i que tenien menys de catorze anys.

Aquell 1844 havia fet començar una tercera construcció, l'*Hospitalet de Santa Filomena*, per a les nenes malaltes o esguerrades.

Dedicada absolutament a aquestes obres de caritat, no va deixar de ser elegant, animada. A la seva tertúlia es reunien els intel·lectuals més coneguts de l'època. Silvi Pellico li feia de secretari i al seu palau havia escrit *Les meves presons*. Camil Cavour era el seu amic i confident. Els escriptors Balzac i Lamartine li escrivien i la tenien informada de les coses de França.

El teòleg Borel va anar a veure la marquesa:

—He trobat el director espiritual per al vostre Hospitalet. Es diu Don Bosco i ve del Convictori.

—D'acord, però l'Hospitalet encara s'està construint. D'aquí a sis mesos en tornarem a parlar.

—No, senyora marquesa. Don Bosco, o l'agafem de seguida, o l'enviaran a una altra banda. Don Cafasso me l'ha recomanat vivament. M'ha parlat d'un oratori que ha fundat aquest capellà. Diu que seria una llàstima deixar-lo perdre.

La marquesa va voler altres informacions. Després, convençuda, va assignar a Don Bosco 600 lires cada any i una habitació al costat de la de don Borel, a la vora del Refugi.

També Don Bosco, la primera vegada que es va trobar amb la marquesa, va voler informacions i garanties. Acceptava exercir el seu ministeri al Refugi, però demanava que no l'obliguessin a abandonar els seus nois. També demanava que els nois que volguessin veure'l durant la setmana poguessin fer-ho lliurement.

La marquesa, que ja arribava als 60 anys, però conservava intacte el seu temperament enèrgic i franc, va estar contenta d'aquella sinceritat. Va concedir al jove sacerdot que reunís el seu oratori a la faixa de terreny del costat de l'Hospitalet que es construïa. Així que fos possible també el deixaria disposar, a dintre l'edifici, de dues sales: podria arreglar-les com a capella.

L'organització hi era, però més aviat era aproximada.

Les ovelles es convertien en pastors

12 d'octubre de 1844, dissabte. Don Bosco està pensatiu. L'endemà haurà de comunicar als seus nois que l'oratori es trasllada al barri de Valdocco. «Però la incertesa del lloc, dels mitjans, de les persones, em deixava amb el cor inquiet —escriu—. Aquella nit vaig tenir un altre somni, que em va semblar un apèndix del que havia tingut a I Becchi, als nou anys».

Encara veu l'exèrcit de llops. Vol fugir. Però «una senyora vestida de pastoreta em va fer senyal d'acompanyar aquell ramat estrany, mentre ella anava al davant. Vam fer tres parades. A cada parada molts d'aquells animals es convertien en ovelles. Mort de cansament, volia seure, però la pastoreta em va animar a continuar el camí. I ja em teniu en un pati molt gran, amb porxos tot al voltant, i una església a l'extrem. El nombre d'ovelles és enorme. Van arribar molts pastors per vigilar-les. Però es quedaven poc temps. Aleshores va passar una meravella. Moltes ovelles es transformaven en pastorets, que vigilaven les altres. La pastoreta em va invitar a mirar cap a migdia. Vaig veure-hi un camp... “Mira una altra vegada” em va dir... Vaig veure una església alta i magnífica... A dintre d'aquella església hi havia una faixa blanca on estava escrit: *Hic domus mea, inde gloria mea* (Aquesta és la meva casa, d'aquí sortirà la meva glòria)».

Al cap de deu línies, Don Bosco acaba: «Hi creia poc. Però vaig entendre les coses a mesura que es feien realitat. És més, aquest somni, juntament amb un altre, em va servir de programa en les meves decisions».

L'altre somni el va explicar al pare Barberis i al pare Lemoyne, que el van escriure de seguida (es pot llegir en el segon volum de les *Memòries biogràfiques*). És en una gran part una repetició amb variacions del primer. Per tant només referim els elements característics.

«Una Senyora em va dir: “Mira”. Vaig veure una església petita i baixa, una mica de pati i joves en un gran nombre... Com que l'església s'havia fet estreta, vaig tornar a recórrer a la Senyora i em va fer veure una altra església força més gran, amb una casa al costat... Em vaig veure envoltat per un nombre immens de joves, i vaig veure una església enorme amb molts edificis a tot el voltant i amb un monument molt bonic al centre».

«On és Don Bosco? On és l'oratori?»

13 d'octubre, diumenge. Don Bosco anuncia als seus nois el trasllat de l'oratori al Refugi. Hi ha una mica de desconcert. Ales

hores Don Bosco s'arrisca, dóna per fet el que només ha vist en somnis, i anuncia alegre que «allà ens esperava un lloc tot per a nosaltres, per cantar, córrer, saltar. Els va agradar. Tots esperaven impacientment veure les novetats».

20 d'octubre, diumenge. Grups de nois surten de la ciutat i van cap a la zona baixa de Valdocco. Fins al marge dret del riu Dora hi ha una estesa de prats i de camps, amb cases escampades. La Petita Casa de Cottolengo i el Refugi de la marquesa de Barolo són al costat d'hostals i cases de pagès on la gent viu tranquil·la. Els nois no saben on han d'anar i comencen a trucar a les portes i a cridar:

—Don Bosco! On és Don Bosco? On és l'oratori?

La gent, que sovint veu per aquells indrets colles de pillets, pensa que és una broma pesada i crida:

—Però, quin oratori i quin Don Bosco? Fora d'aquí! Fugiu corrent o us farem marxar a cops de pal!

«Quan vaig sentir els crits, juntament amb el teòleg Borel, vaig sortir de casa. Els xiscles van parar, i tots van córrer cap a nosaltres».

Lloc per jugar i córrer n'hi havia per donar i per vendre. Però un lloc recollit per resar, per confessar, per celebrar la Missa, realment no hi era.

—El gran local que us he promès encara no està acabat. Però el qui ho vulgui pot pujar a la meva habitació i a la del canonge Borel.

El resultat, per a aquell diumenge i per als altres fins al desembre, va ser el de les sardines a la llauna. «Habitació, corredor, escala, tot era ple de noiets. Érem dos a confessar, però els que es volien confessar eren dos-cents». I qui pot tenir quiets, mentre s'esperen, dos-cents nois?

«Un volia encendre el foc, l'altre apagar-lo. Un col·locava la llenya, un altre abocava l'aigua. Una galleda, uns molls, una paleta, un gerro, una palangana, cadires, sabates, llibres, tot estava de qualsevol manera perquè tothom volia posar-hi ordre.»

Hi ha una mica d'alegre exageració en aquestes ratlles de Don Bosco, però qui hagi viscut un temps entre noiets sap que no n'hi ha «gaire», d'exageració.

Passen sis diumenges així, amb dos-cents joves que a mig matí formen darrera de Don Bosco, com un petit exèrcit, per anar a Missa al Mont dels Caputxins, a la Consolació o a Sassi.

Sovint els acompanya el teòleg Borel, sacerdot senzill i popular que la gent anomena, per la seva estatura, «el pare petit». És un treballador incansable. Ha pres sota la seva protecció el jove Don Bosco i l'ajuda amb una amistat afectuosa, i a vegades amb els diners de la seva butxaca.

Els sermons del «pare petit» agraden moltíssim als nois perquè els fa en el dialecte graciós de Porta Palazzo i hi barreja proverbis, acudits i frases agudes. Algú va dir a don Borel que caldria predicar d'una manera més decorosa, i ell va respondre: «El món és fet de qualsevol manera, per tant cal predicar de qualsevol manera».

Els flocs de neu crepitaven al braser

8 de desembre. Les dues habitacions habilitades per fer de capella finalment estan llestes. Ja era hora, perquè des de la nit abans neva d'una manera impressionant.

Al matí hi ha molta neu i fa molt fred. Porten a la capella un braser molt gros. Josep Buzzetti recordava que, quan passaven per fora, els flocs de neu hi queien a dins crepitant.

Els nois vénen igualment. Troben un altaret, un sagrari petit, alguns bancs. «Es va celebrar la Missa —escriu amb senzillesa Don Bosco—, molts joves es van confessar i van combregar, i jo vaig plorar perquè em semblava que l'oratori ja era un fet».

S'equivoca. Encara haurà de plorar una vegada, no pas d'alegria, sinó de tristesa, abans de trobar el lloc estable i definitiu per a l'oratori.

Però, d'aquest 8 de desembre de 1844, l'oratori de Don Bosco n'adquireix una cosa definitiva: el nom. Es dirà «de sant Francesc de Sales». Els motius els recorda el mateix Don Bosco: «Perquè la marquesa havia fet pintar la imatge d'aquest sant a l'entrada del local. I perquè aquell ministeri nostre exigia molta calma i dolcesa: per això ens havíem posat sota la protecció de sant Francesc de Sales, perquè ens obtingué la seva extraordinària mansuetud».

Per alimentar l'alegria dels seus nois, Don Bosco compra jocs i joguines (encara no s'havia inventat la pilota de futbol!), i continua ajudant els més pobres amb aliments, vestits, sabates.

Ara que té un local, pensa donar una mica d'instrucció als més intel·ligents d'aquells nois. Al vespre, traient un parell d'hores de dormir, vénen en petits grups, amb la cara negra de sutge o blanca de calç, amb la capa a les espatlles per defensar-se del fred, però contents de tenir una mica d'escola.

Però per als llibres, roba, joguines, calen cèntims. Don Bosco se sent tímid i avergonyit. Li repugna presentar-se a una família senyorial per demanar almoïna. Don Borel l'empeny:

—Si de debò estimes els teus nois, també has de fer aquest sacrifici.

I Don Bosco el fa. La primera família rica a la qual s'adreça

(que ha estat preparada per don Borel) és la del cavaller Gonella. Don Bosco sent que li cremen les galtes quan para la mà per rebre les primeres tres-centes liras.

Quaranta-dos anys després, quan demanarà a un director salesià que vagi a recollir una almoïna i sentirà com a resposta que «li falta la franquesa de Don Bosco», es posarà seriós i dirà:

—No saps pas com em costava demanar caritat!

No perdrà mai aquesta vergonya, i tampoc no renunciarà mai a la seva dignitat. No era tímida ni groller. Les famílies senyoriales diran d'ell:

—Semblava que entrava un àngel a casa.

Mentre pensava en els seus nois, Don Bosco complia els seus compromisos. L'havien enviat allà, i rebia allotjament i paga, per exercir el ministeri sacerdotal entre les dones desgraciades i les noies del Refugi. Deia clarament que aquella no era la seva missió, però complia el deure amb formalitat.

Ens permetem, de passada, una observació. Don Bosco va afirmar sempre que la seva missió era per als nois i no per a les noies. Però aquesta exclusivitat no va ser mai misogínia. Va acceptar sempre amb senzillesa la presència i la col·laboració de les dones: des de la noïeta que li guardava les vaques al Sussambrino mentre ell estudiava, fins a l'obra preciosa de les «mares» a Valdocco (la seva mare, la del pare Rua, la del canonge Gastaldi, la «gran» Marianna, germana de mama Margarida). La «habitació de les dones», com l'anomenaven, era al costat de la infermeria dels nois. Domènec Savio, a l'hivern de 1857, es llevarà enfebrat i anirà a escalfar-se al foc encès per la «gran» Marianna, també malalta. I la renyarà, amb la seva intransigència adolescent, per queixar-se dels dolors «que li envia Déu». La misogínia, la molèstia que la presència de qualsevol dona provocaria a Don Bosco, ha estat, al nostre parer, creada artificiosament per algun biògraf influït per ascètiques discutibles.

Fracàs a sant Pere ad Vincula

Durant els primers mesos que era al Refugi, probablement Don Bosco va pensar fer canviar d'opinió la marquesa i convèncer-la per destinar l'edifici en construcció no a les noïetes malaltes sinó als joves abandonats. La marquesa tenia una esperança diametralment oposada: que Don Bosco, amb el temps, abandonés els nois i es dediqués absolutament a les seves obres.

Va ser una il·lusió recíproca. A mesura que passava el temps, el nombre i el soroll dels nois augmentaven, algun roser va quedar destruït per l'ímpetu dels jocs, i alguna monja va manifestar aprensíó per la proximitat d'aquells nois amb les «magdalenetes». La marquesa començava a estar impacient per veure marxar l'oratori.

El problema era: on es pot anar? Els somnis estimulaven l'esperança de Don Bosco, però no eren mapes topogràfics precisos.

Per la quaresma del 1845 es va provar una solució parcial. Per al catecisme diari (aleshores obligatori per a tots els nois durant la quaresma i l'advent), les classes més grans dels oratorians es van reunir a sant Pere ad Vincula. S'anomenava així una església dedicada al Sant Crist, amb un cementiri al costat on feia deu anys que no s'hi enterrava ningú. El cementiri (visible encara avui a la zona de Valdocco) tenia un atri, un ampli pati, i l'envoltaven uns porxos.

Com que les reunions de catecisme van anar molt bé, i el capellà del cementiri, don Tesio, era amic seu, al maig Don Bosco li va demanar per repetir l'experiment a l'engròs: transplantar tot l'oratori a l'església i al pati de sant Pere ad Vincula.

El diumenge 25 de maig don Tesio havia de ser fora de Torí, i li va contestar:

—Vine amb els teus nois el 25. Així em substitueixes a la Missa.

El capellà va cometre probablement dos errors. Creia que l'oratori de Don Bosco el formaven només aquells pocs nois que havia vist atents i formals durant el catecisme quaresmal. I també creia que (com passava en altres obres per a nois) després de la Missa i les funcions d'església, els nois tornarien a casa, potser després de menjar-se un panet al pati.

Però les coses van ser molt diferents. La serventa del capellà va veure arribar una gran tropa de nois que van omplir tota l'església. Després de la Missa, tots aquells nois van agafar ràpidament el panet de l'esmorzar i es van escampar sorollosament pel pati i per sota els porxos.

La dona (que criava algunes gallines sota els porxos) es va quedar espantada i de seguida es va enfadar molt. Es va posar a cridar, a córrer, a fer anar el pal de l'escombra, mentre les gallines, En la persecució va arribar al costat de Don Bosco i també el va omplir d'injúries. «Profanador de llocs sagrats» va ser potser la cosa més amable que aquella dona li va dir.

Don Bosco va entendre que el millor era anar-se'n. «Vaig decidir fer acabar l'esbarjo. Ens en vam anar amb l'esperança de retrobar-nos amb més calma el diumenge següent».

Un incident banal, si no hi hagués una circumstància impressionant. El pare Rua, durant el «procés informatiu» sobre Don Bosco, va declarar: «Molts anys després, un tal Melanotte di Lanzo, que era present en aquella escena, m'explicava que Don Bosco, sense immutar-se ni enfadar-se per les injúries, es va tombar als nois i va dir: "Pobreta! ens mana que ens n'anem, i ella mateixa en una altra festa ja serà a la sepultura"».

Quan don Tesio va tornar, la dona li va fer un relat tan catatròfic de les coses, que el capellà (potser perquè no gosava retirar en persona la paraula donada a Don Bosco) va escriure a l'Ajuntament perquè prohibís jugar a dintre el cementiri.

«Sap greu dir-ho —escriu dolgut Don Bosco— però aquella va ser l'última carta de don Tesio». Durant la setmana van morir de sobte ell i la seva serventa.

L'ORATORI EMIGRANT

Després del desgraciat experiment de sant Pere ad Vincula, l'oratori va tornar a reunir-se al Refugi. La marquesa no va dir ni una paraula en contra. Però va recordar a Don Bosco que el 10 d'agost s'inauguraria l'Hospitalet. A partir d'aquell dia, evidentment, els seus nois trobarien les portes tancades.

12 de juliol de 1845. Don Bosco rep una carta de l'Ajuntament. Per recomanació de l'Arquebisbe, se li concedia «poder fer servir la capella dels *Molins de la ciutat* per fer catecisme als nois, des del migdia fins a les tres de la tarda, amb la prohibició d'entrar al segon pati de l'edifici».

Una església per tres hores de la tarda de cada diumenge. No era el Palau Reial, però ja era una cosa per sobreviure. «Vam agafar bancs, reclinatoris, canelobres, algunes cadires, quadres i altres coses —recordava Don Bosco—, i portant cadascú el que podia, com si fos una emigració popular, vam anar a establir el nostre quarter general al lloc indicat».

Els Molins de la ciutat, que la gent anomenava «Molassi», eren a la gran plaça de Manuel Filibert (Porta Palazzo), a la dreta baixant cap al riu Dora. Encara avui aquesta gran plaça és la seu del mercat diari de la ciutat, amb fileres estretes de paradetes.

«Les cols, estimats joves»

Don Bosco no estava content amb aquesta nova situació, i tampoc no ho estaven els nois. Escriu: «No es podia celebrar Missa, ni donar la bendició al vespre. Per tant, no podia haver-hi comunió, que és l'element essencial de la nostra institució. El mateix esbarjo quedava destorbat: els nois havien de jugar al carrer o a la placeta de davant de l'església, per on passaven carros i cavalls». Acaba: «No podent tenir res més bo, esperàvem un lloc millor».

Havia llogat una habitació a la planta baixa de l'edifici, i se les arreglava per fer catecisme i escola allà dins.

El teòleg Borel va intentar aixecar la moral de tothom amb un sermó que es va fer famós. Els nois en deien «el sermó de les cols».

«Les cols, estimats joves, si no es trasplanten, no es fan grosses i maques —va començar el pare «petit» fent riure a tothom—. El mateix passa amb el nostre oratori. Ha estat traslladat d'un lloc a l'altre, i sempre té un notable increment». Després d'explicar la història de l'oratori va acabar: «Ens quedarem aquí gaire temps? No ens en preocupem. Confiem en el Senyor. És ben cert que Ell ens beneeix, ens ajuda i pensa en nosaltres».

Però alguns diumenges després van començar els problemes greus.

La secretaria dels Molins va enviar a l'Ajuntament una carta amb una llista d'acusacions greus: els nois causaven desperfectes importants a l'església, als edificis, eren una «reunió que es podia aprofitar per a una revolució» (acusació força perillosa en aquell temps), i constituïen «un planter d'immoralitat».

Per ordre de l'alcalde una comissió va anar a veure què passava. Va trobar coses normals: els nois feien soroll, i havien ratllat una paret amb la punta d'un clau. Cap revolució i cap immoralitat. L'únic element rellevant (que era l'autèntica causa de la carta) era la irritació dels veïns de les cases del voltant. Els cants, la cridòria, els jocs sorollosos enviaven a passeig la tranquil·litat dominical.

Don Bosco es va doldre molt de les calúmnies (que sempre deixen un senyal), i també, però menys, de les decisions que se li van comunicar. L'Ajuntament no retirava el permís, però el primer de gener no li renovarien la concessió. La carta oficial de desnonament li enviarien al novembre i mentrestant, havia d'intentar «ser raonable».

Don Bosco va intentar-ho. Des d'aleshores, l'església dels Molins només li va servir de lloc de trobada. Portava els nois a jugar als prats del costat del riu Dora. Per resar anaven a la Mare de Déu del Piló, a Sassi, a la Mare de Déu del Camp. «En aquestes esglésies —escriu— celebrava la Missa, explicava l'Evangelí. Al vespre feia una mica de catecisme, explicava algun conte, i cantàvem algunes cançons. I passejàvem fins a l'hora de tornar amb la família. Semblava que aquesta situació tan crítica havia de fer desaparèixer qualsevol idea d'oratori, i, en canvi, va fer augmentar extraordinàriament el nombre de nois».

«Té, Miquelet, té»

Als Molins de la ciutat, al setembrè, Don Bosco va tenir una de les trobades fonamentals de la seva vida. Els nois s'empenyien per rebre una medalla. En un racó hi havia un noièl pàllid, de vuit anys, amb un ample braçal negre al braç esquerre: feia dos mesos se li havia mort el pare. No li agradava ficar-se allà al mig i empènyer per obrir-se pas. Es van acabar les medalles i ell es va quedar sense.

Aleshores Don Bosco se li va acostar i, somrient, li va dir:
—Té, Miquelet, té.

Què li donava? Aquell capellà estrany, que aquell dia veia per primera vegada, no li donava res. Només li allargava la mà esquerra, i amb la dreta feia com si la tallés en dues parts. El noièl va aixecar la vista, interrogant. I el capellà li va dir:

—Nosaltres dos ho farem tot a mitges.

Què va veure Don Bosco en aquell moment? No ho va dir mai, però aquell noi arribarà a ser el seu braç dret, el seu primer successor al front de la Congregació Salesiana.

Es deia Miquel Rua, i no va entendre aquella frase ni aleshores, ni durant molts anys. Però va posar afecte en Don Bosco, aquell sacerdot al costat del qual se sentia alegre i com ple de calor.

Vivia a la *Reial Fàbrica d'Armes*, on el seu pare havia treballat. Quatre dels seus germans havien mort joveníssims, i ell era molt feble. Per això la seva mare moltes vegades no el deixava anar a l'oratori. Però igualment es va trobar amb Don Bosco als Germans de les Escoles Cristianes, on freqüentava la tercera classe de primària. Explicarà:

«Quan Don Bosco venia a dir-nos la Missa i a predicar, així que entrava a la capella semblava que un corrent elèctric passés per tots aquells nens. Ens posàvem drets d'un salt, sortíem dels nostres llocs i ens estrenyíem al seu voltant. Es necessitava molt temps perquè poguéssim arribar a la sagristia. Els bons Germans no podien impedir aquell desordre aparent. Quan venien altres sacerdots no passava res semblant».

Llibres arrencats al son

A l'octubre hi ha un esdeveniment important. Es publica la *Història Eclesiàstica per a ús de les escoles*. És el primer dels llibres escolars que Don Bosco escriurà per als seus nois, arrencant-los al son, a la claror d'un llum de petroli, i escrivint-los de pressa amb

una lletra impossible. La *Història Eclesiàstica* no és una obra «científica»: cap dels llibres de Don Bosco no ho serà. En canvi, és popular, adequada a la ment senzilla i a la cultura modesta dels seus nois. Parla dels Papes, dels fets més lluminosos de l'Església, traça el perfil dels sants, i descriu les obres de caritat que en cada època van florir en el poble de Déu.

Més endavant seguiran la *Història Sagrada* (1847), el *Sistema mètric decimal* (1849), la *Història d'Itàlia* (1855).

A més dels llibres escolars, Don Bosco trobarà temps per escriure moltíssims més llibres i opuscles: vides de sants, llibres de lectura amena, manuals de pregàries i d'instrucció religiosa. Cada un serà no pas una obra mestra, sinó un acte d'amor cap als seus nois, a la gent senzilla, a l'Església. I molts seran per a ell font de disgustos: arribaran a bastonejar-lo per fer-lo desistir d'escriure.

Tres habitacions a casa Moretta

Al novembre va arribar la carta de l'Ajuntament, i també va arribar el mal temps. «El clima —escriu— ja no era propici a les passejades i a les caminades fora ciutat. D'acord amb el teòleg Borel havíem llogat tres habitacions a la casa de don Moretta».

Aquesta casa ja no hi és. L'última de les seves parets va quedar englobada en l'església sucursal de la parròquia de Maria Auxiliadora, a la dreta baixant cap a la gran basílica.

A les tres habitacions de casa Moretta «hi vam passar quatre mesos, estrets, però contents de poder, almenys, acollir els nois, instruir-los, i donar-los la comoditat de confessar-se».

Don Bosco recordava somrient que en aquelles habitacions es va veure obligat a transgredir el segon dels seus llunyans propòsits del seminari: per divertir els nois en un lloc tan estret, va tornar a fer jocs de mans. Ja no va parar, perquè els resultats van ser fabulosos.

També va començar, amb l'ajuda del teòleg Carpano, un curs regular de classes nocturnes, ben diferent de les classes particulars esporàdiques que havia fet fins aleshores.

La instrucció popular, les classes nocturnes, pertanyen a aquelles situacions concretes en què Don Bosco deixa les posicions dels conservadors, i es troba alineat amb els liberals. A l'Arquebisbe, que se'n preocupa, Don Bosco li diu «que no és qüestió de mirar d'on ve la inspiració de la nova iniciativa. Cal estudiar-ne la naturalesa, i, si és bona, donar-li una direcció cristiana i impedir que l'espatlli l'esperit anti-religiós».

Un gran interrogant sobre l'oratori

Desembre. La salut de Don Bosco passa per un moment preocupant. És capellà de l'Hospitalet, on estan acollides noietes malaltes de 3 a 12 anys. Té compromisos amb les presons, el Cottolengo, els instituts educatius de la ciutat. Treballa al seu oratori, fa classe nocturna, va a veure els nois al seu lloc de treball. I l'hivern 1845-46 es presenta molt fred.

L'hivern a Torí potser arriba tard, però deixa als carrers estrets unes nevades espesses i grises que donen a la ciutat uns mesos de fred seguit i depriment.

Els pulmons de Don Bosco, en aquells mesos, demostren una fragilitat preocupant. El teòleg Borel se n'adona i ho adverteix a la marquesa Barolo, que dóna a Don Bosco cent lires per a l'oratori, i li ordena «deixar tota ocupació fins que es restableixi del tot».

Don Bosco obeeix i deixa tots els compromisos excepte el dels seus nois. El benefici que en treu no és gaire consistent i aviat se n'adonà.

Però la preocupació de la salut és poca cosa, per ara, al costat dels núvols negres que comencen a formar-se sobre l'oratori. Escriu amb amargura: «Va ser en aquella època que van córrer rumors força estranys. Alguns deien que Don Bosco era un revolucionari, altres el consideraven boig, o també herètic».

Els primers de posar un gran interrogant sobre la seva obra són els rectors de la zona. En la «conferència» que celebren a principi del 1846, un dels temes de l'ordre del dia és el catecisme dels nois. El rector del Carme aprofita per manifestar la seva perplexitat sobre l'oratori de Don Bosco: els nois es deslliguen de les parròquies, acaben per no conèixer ni tan sols el seu rector. Això, es pregunta, és bo o dolent? Altres rectors, com ell, també estan preocupats.

«No era una ambició miserable o una gelosia —s'afanya a dir Don Bosco—. Volien sincerament la salvació de les ànimes». Per aclarir la situació, envien dos representants.

Don Bosco, en les seves *Memòries*, reconstrueix el diàleg (deu haver-lo repetit moltes vegades aquells anys: era un tema vital per a la seva obra). En reproduïm les parts essencials:

—Aquest oratori seu allunya els joves de les parròquies. Per què, Don Bosco, no els envia allà?

—Perquè la major part de tots ells no coneixen ni rector ni parròquia; gairebé tots són forasters, que han vingut per trobar feina: de la Vall d'Aosta, de Savoia, de Biella, de Novara, de Llombardia...

—I per què no els ajuda a integrar-se a les respectives parròquies?

—No és possible. La diversitat de llenguatge i la inestabilitat del domicili són greus obstacles. Es podria intentar, si cada rector venia a recollir els seus, i se'ls emportés a la seva parròquia. Però així i tot, seria difícil: molts són moguts i entremaliats. Només amb l'esquer dels esbarjos i les passejades, accepten també el catecisme i les pregàries. Cada parròquia hauria de tenir un lloc adequat per reunir-los en un agradable esbarjo.

—Això no pot ser. No tenim locals, i els sacerdots estan ocupats en altres coses, el diumenge.

La conclusió ja l'hem explicat. Alguns dies més tard es va comunicar a Don Bosco: «Com que no hi pot haver un oratori en les respectives parròquies, els rectors encoratgen el sacerdot Joan Bosco a continuar».

El primer interrogant havia tingut resposta. A la primavera arribarien els altres, molt més amenaçadors.

Un oratori diferent

Així s'havien dibuixat les principals característiques de l'oratori de sant Francesc de Sales. Don Bosco havia tingut en compte les experiències dels oratoris milanesos, de Brescia, i dels de sant Felip Neri, a Roma. Havia seguit la línia traçada a Torí per don Cocchi. Però havia marcat l'obra d'una manera especial, amb la seva personalitat. L'oratori havia esdevingut, en les seves mans, una obra original, diferent de totes les altres.

Podem intentar fer una llista (encara que sigui incompleta i inadequada) de les característiques «bosquianes».

Els oratoris tradicionals eren «parroquials». Don Bosco havia creat un oratori que superava la institució de la parròquia, que esdevenia «la parròquia dels joves sense parròquia», com l'anomenarà l'Arquebisbe Fransoni.

La presència del capellà s'inspirava en una «amabilitat seriosa», que moderava l'alegria i desconfiava del soroll. Don Bosco va inaugurar l'«amabilitat alegre», en què era el mateix capellà el que animava els jocs sorollosos i l'expressió natural de l'alegria.

Els oratoris tradicionals eren exclusivament «festius», i sovint reduïen la trobada amb els joves a dues o tres hores de la tarda dominical. Don Bosco estén la trobada amb els nois a tot el dia festiu, això per començar; i després hi engloba tota la setmana amb les classes nocturnes i les trobades al lloc de treball.

Els nois que assisteixen a un oratori normal van a una parrò-

quia, es troben en una església ben determinada. Afavorits paradoxalment per les migracions contínues, els nois de l'oratori de sant Francesc de Sales *van a buscar Don Bosco*, a passar el dia amb ell. El centre de l'oratori no és la institució parròquia-església, sinó la persona de Don Bosco, la seva presència contínua i estimulant. La relació (per dir-ho amb una frase actual) no és institucional, sinó personal.

Els altres oratoris seleccionen els nois millors. Els pares els presenten i en garanteixen la bona conducta. Don Bosco, estem temptats de dir-ho, selecciona al revés. Comença pels joves ex-presos, que no saben on trobar un amic. Continua amb els petits paletes que tenen la família lluny. Els nois «abandonats i en perill» continuen sent el nucli d'aquest oratori amb les portes sempre obertes a tothom. Evidentment, Don Bosco va haver d'exigir als seus nois un mínim de disposició i de col·laboració. No va poder absorbir els delinqüents ni els marginats que no van voler entrar mai en una església. I així i tot, Don Bosco va continuar mirant-se'ls, guanyant-se'ls d'un a un, o, almenys, intentant-ho, amb èxits i fracassos.

Execució a Alessandria

Aquell any de 1846, un jove de 22 anys amb qui Don Bosco havia fet amistat a la presó, va ser condemnat a mort, juntament amb el seu pare. L'execució es faria a Alessandria. Quan Don Bosco, angoixat, va anar a veure'l, el jove es va posar a plorar i li va demanar que l'acompanyés en l'últim viatge. Don Bosco va sentir que li fallava el coratge, i no va tenir forces per prometre-li-ho.

Els condemnats van ser traslladats.

Don Cafasso havia d'anar a reunir-s'hi, amb el tren correu, per assistir-los en les últimes hores. Quan va saber que Don Bosco havia dit que no, el va fer cridar i el va renyar:

—Que no ho entens que és una crueltat? Prepara't, agafem junts el tren cap a Alessandria.

—No podré suportar mai l'espectacle.

—Afanya't, que el correu no ens espera.

Van arribar a Alessandria la vigília de l'execució. El jove, quan va veure que Don Bosco entrava a la cel·la, se li va llançar al coll i va arrencar a plorar. Don Bosco també va plorar. Van passar junts l'última nit, resant i parlant de Déu.

A les dues de la matinada, li va donar l'absolució, va celebrar la Missa a la cel·la, li va donar la comunió i van fer junts l'acció de gràcies.

La campana de la catedral va fer el toc d'agonia. Es va obrir la porta de la cella i van entrar els guàrdies i el botxí, que (com feia sempre) es va agenollar per demanar-li perdó. Després li va lligar les mans i li va posar la corda al coll.

Pocs minuts després el carro amb el condemnat va sortir pel portal de la presó. Al costat d'ell hi anava Don Bosco. Immediatament després venia el carro amb el pare, assistit per don Cafasso. Molta gent omplia en silenci els carrers.

Quan van arribar a la vista del patíbul, amb les forques preparades, Don Bosco va empal·lidir i es va desmaiar. Don Cafasso, que no deixava de mirar-lo, es va afanyar a fer aturar els carros i a fer-lo baixar.

El tràgic seguici va arribar al patíbul i es va complir l'execució. Quan Don Bosco va tornar en si, tot s'havia acabat. Es va quedar porfundament mortificat, i va dir a don Cafasso:

—Em sap greu per aquell jove. Tenia tanta confiança en mi...

—Has fet el que has pogut. La resta deixa que la faci Déu.

Març del 1846. Don Moretta, un sacerdot excel·lent, va a trobar Don Bosco.

—No t'ho prenguis malament, Joan, però no puc renovar-te el lloguer de les tres habitacions.

—I per què?

—Mira.

Tenia a la mà un feix de cartes. «Els llogaters veïns —escriu Don Bosco—, atordits per l'esvalotament, pel continu soroll de les anades i vingudes dels meus nois, van dir que se n'anirien tots si no acabàvem immediatament les nostres reunions.»

Va tenir un impuls de rebel·lió. Era possible que ningú no pogués suportar els joves? Aquells adults no havien estat nois també? Però va posar la mà a l'espatlla de l'amic Moretta:

—No t'amoïnis, ens n'anirem.

No sabia on, però per sort arribava la primavera i ja no era urgent estar a cobert.

AGONIA AL PRAT. RESURRECCIÓ SOTA EL COBERT

Va poder llogar un prat envoltat per una tanca. No era lluny de casa Moretta, només a uns cinquanta passos.

Caminant avui pel carrer de Maria Auxiliadora, a la dreta, abans de travessar el carrer Cigna, es veu un gran grup de cases que ocupen una franja de terreny al costat de l'editorial SEI. Allà hi havia el prat dels germans Filippi.

Al centre hi havia una mena de cabana on guardaven els estris per jugar. Al voltant, cada diumenge s'hi trobaven i es desfogaven tres-cents nois. En un angle, assegut en un banc, Don Bosco confessava.

Cap a les deu redoblava un timbal i els joves es posaven en fila. Després sonava una trompeta i marxaven: cap a la Consolació, o el Mont dels Caputxins. Allà Don Bosco celebrava la missa, donava la comunió, i després esmorzaven.

Un noi que acabava d'arribar del poble, Pau C., peó de paleta, es va afegir un dia a la colla de nois que anaven al Mont dels Caputxins. Aquest és el seu relat:

«Es va celebrar la missa, molts van combregar, i després tothom va anar al pati del convent per esmorzar. Em pensava que jo no hi tenia dret i em vaig retirar tot esperant l'hora de la tornada. Però Don Bosco em va veure i se'm va acostar:

—Com et dius?

—Pauet.

—Has esmorzat?

—No, senyor, perquè no m'he confessat ni he combregat.

—Però no cal pas confessar-se i combregar per poder esmorzar.

—Doncs, què cal?

—Tenir gana—. Em va portar fins a la cistella i em va donar pa i fruita en abundància. Vaig baixar amb ell, i vaig jugar al prat fins al vespre.

Des d'aleshores, i durant molts anys, no vaig abandonar l'oratori ni l'estimat Don Bosco, que em va fer tant bé».

Un dia de festa al vespre, mentre els nois jugaven, Don Bosco va veure a l'altra banda de la tanca un noi d'uns 15 anys. El va cridar:

—Entra. D'on vénis? Com et dius?

El noi no responia. Don Bosco insistia:

—Però, què tens? Et trobes malament?

Encara va dubtar. Després, només va dir:

—Tinc gana.

La cistella era buida. Don Bosco va enviar a buscar pa a casa d'una família veïna, i el va deixar menjar tranquil·lament. Després va ser el mateix noi que va parlar, com per treure's un pes de sobre:

—Treballe de baster, però l'amo m'ha despatxat perquè no sé treballar bé. La meva família s'ha quedat al poble. Aquesta nit he dormit a les escales de la catedral, i aquest matí tenia gana i volia robar. Però tenia por. He provat de demanar caritat, però la gent em deia: «Sa i fort com ets, vés a treballar». Després he sentit uns nois que cridaven, aquí, i m'hi he acostat.

—Mira, aquest vespre i aquesta nit, deixa-ho pel meu compte. Demà anirem a veure un bon amo i ja veuràs com t'agafarà. Si després encara vols venir aquí els dies de festa, m'agradarà molt.

—Vindré de molt bon grat.

Durant els mesos del prat Filippi, els «rumors estranys» que corrien sobre Don Bosco es van condensar en tres perills greus: l'oposició de l'autoritat civil, la convicció que Don Bosco era un boig (amb el consegüent abandó dels principals col·laboradors), i la perspectiva de tancar-ho tot després de l'últim desnonament.

El marquès i els guàrdies

Aquells eren anys de revolucions, i tres-cents joves que entraven per la porta de la ciutat, formats, i al so de trompetes i timbals, preocupaven el cap de la policia. «No es tractava només de nens —escriu el pare Lemoyne— sinó també de jovenets robustos, valents, que no s'estaven de portar l'inseparable ganivet.»

El marquès Miquel de Cavour (pare de Camil i de Gustau), governador de la ciutat i, per tant, cap de la policia, va fer cridar Don Bosco. El col·loqui va començar amb bones maneres, diplomàtiques, i després es va anar enverinant. Don Bosco va sentir que se li imposava bruscament que limités el nombre de joves, que evités

fer-los entrar formats a la ciutat, i que n'exclugués els més grans com a més perillosos. S'hi va negar. Aleshores Cavour es va posar a cridar:

—Però a vostè, què li importen aquests bergants? Deixi'ls que s'estiguin a casa seva. No es carregui amb aquestes responsabilitats, o hi haurà inconvenients per a tothom!

—Ensenyo catecisme als pobres nois —va respondre tossut Don Bosco— i això no pot portar inconvenients a ningú. I d'altra banda, ho faig tot amb el permís de l'arquebisbe.

—L'arquebisbe sap aquestes coses? Molt bé! Aleshores ja parlaré amb Fransoni, i serà ell qui acabarà aquestes bestieses.

Monsenyor Fransoni no va acabar res, sinó que va defensar Don Bosco.

Des d'aquell dia, als voltants del prat on jugaven els nois, van començar a fer la ronda els guàrdies de la prefectura. Don Bosco hi feia broma, però va començar a estar amb ànsia: si haguessin pescat la més mínima irregularitat, s'hauria acabat tot per al seu oratori. Cavour era una autoritat.

Don Bosco és boig?

Sense voler-ho, el mateix Don Bosco va contribuir a fer que s'escampés el rumor que s'havia tornat boig. Per animar els seus nois mentre havien de traslladar-se d'un cementiri a un molí, d'un casalot a un prat, Don Bosco va començar a explicar els seus somnis.

Parlava d'un oratori gran i espaiós, d'esglésies, cases, escoles, tallers, milers de nois, capellans a la seva total disposició. Tot de coses que no tenien res a veure amb la precària realitat de cada dia.

Els nois són les úniques persones capaces de somiar desperts, i creien Don Bosco. Repetien a casa i a la feina els relats de Don Bosco. Era, doncs, natural que la gent normal i corrent digués: «Pobret, deu haver-li agafat una mania. Amb tant rebombori, acabarà al manicomi.»

No era una malignitat que fes córrer ningú concret, sinó un rumor que corria. Recordava Miquel Rua: «Acabava d'ajudar a Missa a la Fàbrica d'Armes i em preparava per sortir, quan el capellà em va preguntar: “On vas? A veure Don Bosco; és diumenge.” “Que no ho saps? Està malalt d'una malaltia que difícilment es guareix.” La notícia em va arribar al cor i em va causar una pena de no dir. Si m'haguessin dit que estava malalt el meu pare, no hauria sentit una pena més gran. Vaig córrer a l'oratori, i amb estranyesa vaig veure Don Bosco somrient com les altres vegades.

“S’ha obsessionat tant amb els joves que se li ha girat el cervell”: aquesta era la malaltia de la qual es parlava aquells dies a Torí.»

don Borel, el col·laborador i amic fratern, va provar d’impedir a Don Bosco que expliqués els seus somnis:

—Tu parles d’una església, d’una casa, d’un recinte per a l’esbarjo. Però, on són aquestes coses?

—No ho sé, però existeixen, perquè les veig —va murmurar Don Bosco.

Un dia, a l’habitació, després d’un intent inútil de fer-lo entrar en raó, don Borel va arrencar a plorar. Va sortir dient: «Pobre Don Bosco, realment està trastocat».

Sembla que fins i tot la Cúria va enviar un observador a comprovar el grau d’equilibri de Don Bosco. Aleshores dos amics seus, don Vicenç Pensati i don Lluís Nasi, es van posar d’acord per treure Don Bosco d’aquella situació tan penosa.

Segurament van preparar una visita mèdica i un examen detingut a l’hospital psiquiàtric, per seguir més tard, si calia, el tractament necessari (que en la situació mèdica d’aleshores era molt semblant al que se segueix encara avui als poblats de l’interior de l’Àfrica).

Un vespre Don Bosco feia catecisme a alguns nois quan va arribar un carruatge tancat. En van baixar Pensati i Nasi, i el van convidar a fer una passejada amb ells.

—Estàs cansat. Una mica d’aire t’anirà bé.

—D’acord. Agafo el barret i vinc amb vosaltres.

Un dels dos amics obre la porteta.

—Puja —però Don Bosco ja s’ha olorat la trampa.

—Primer vosaltres, gràcies.

Després d’insistir una mica, per no espatllar el projecte, tots dos van acceptar de pujar els primers. Però així que van ser a dintre, Don Bosco va tancar la porta ràpidament i va dir al cotxer:

—Al manicomi, ràpid! Hi esperen aquests dos.

El manicomi, o hospital psiquiàtric, no era gaire lluny. Els infermers, avisats, esperaven un capellà. En van veure arribar dos. Va haver d’intervenir-hi el capellà del manicomi per alliberar els malaventurats.

La broma havia estat pesada, ben pensat, més per part de Don Bosco que per part dels seus dos amics. Don Ponzati i don Nasi, de moment, van quedar molt disgustats. Més tard van tornar a ser amics de Don Bosco. Don Nasi, especialment, serà l’animador musical de l’oratori.

Però mentrestant Don Bosco és abandonat per tothom. Escriu

amb amargura: «Tothom s'allunyava de mi. Els meus col·laboradors em van deixar sol enmig de gairebé quatre-cents nois.»

És el moment en què el «seny» s'enfonsa, es rendeix. Don Bosco o és sant o és boig. Costa endevinar-ho. És la repetició amb variants del moment en què Francesc d'Assís va tirar els vestits a la cara del seu pare i se'n va anar despullat i dient: «Ara que puc dir *Pare nostre que esteu en el cel*»; del moment en què Cottolengo va tirar per la finestra els últims cèntims dient tot satisfet: «Ara es veurà si la Petita Casa és obra meva o obra de Déu». Qui pot acusar uns homenets, aferrats a la prudència i al seny, d'haver-los cregut bojos?

La situació era tan estranya que el mateix Don Bosco va arribar a dubtar dels seus somnis. En una conferència que va donar el 10 de maig de 1864, transcrita de seguida pel diaca Bonetti, Don Bosco va explicar que aquells dies havia vist en somnis una casa no gaire lluny del prat, que seria per a ell i per als seus joves. L'endemà al matí, sense més ni més, va dir a don Borel: «Ara la casa hi és». El teòleg el va convidar a anar a veure-la. Hi va anar: era una casa on vivien dones de conducta equívoca. Avergonyit, Don Bosco va exclamar: «Així que són il·lusions diabòliques!» I va envermellir. Però el somni va tornar dues vegades més, i Don Bosco va demanar entre plors: «Senyor, il·lumineu-me i traieu-me d'aquest embolic». El somni encara va tornar una quarta vegada i una veu li va dir: «No tinguis por. A Déu tot li és possible».

Agonia al prat

Un d'aquells dies van arribar al prat els amos (els havia enviat el marquès?). Es van inclinar sobre els terrossos trepitjats sense pietat per vuit-cents esclops i botes, i van cridar Don Bosco:

—Aquí s'hi fa un desert!

—A aquest pas el nostre prat es convertirà en un camí de terra batuda.

—Perdoni, estimat mossèn, però no es pot continuar així. Li perdonem el lloguer, però hem de treure'l d'aquí.

Li van donar quinze dies per anar-se'n.

Per a Don Bosco va ser un cop fulminant. A les vicissituds humiliants d'aquells dies, s'hi afegia la preocupació de trobar de seguida un altre prat. Però aquesta vegada no va trobar res: qui lloga res a un boig?

El 5 d'abril de 1846, últim diumenge al prat dels Filippi, va ser per a Don Bosco un dels dies més tristos de la vida.

Va anar amb els nois a la Mare de Déu del Camp. Durant la Missa va parlar, però no es va veure amb cor de dir coses alegres, no va parlar de cols per trasplantar. Va dir que els mirava com es miren els ocells als quals algú vol destruir el niu. Els va invitar a resar a la Mare de Déu: malgrat tot, estaven a les seves mans.

A migdia va fer un últim intent amb els Filippi. No va aconseguir res. Havia d'acomiarar, doncs, els seus nois?

«Cap al tard d'aquell dia —va escriure— vaig tornar a mirar la multitud de nois que jugaven. Estava sol, sense forces, sense salut. Me'n vaig anar a un lloc apartat, em vaig posar a passejar tot sol i no vaig poder evitar les llàgrimes: “Déu meu, vaig exclamar, digueu-me què he de fer”.»

La fosca soca d'on va néixer tot

En aquell moment va arribar, no un arcàngel, sinó un homenet balbucejant: Pancraç Soave, fabricant de sosa i detergents.

—És veritat que busca un lloc per fer un laboratori?

—Un laboratori no, un oratori.

—No sé quina diferència hi ha, però és igual, el lloc hi és. Vingui a veure'l. És propietat del senyor Francesc Pinardi, una persona honrada.

Don Bosco, sense moure's d'aquella zona anomenada Valdocco, va recórrer en diagonal uns dos-cents metres i es va trobar davant «una caseta d'un sol pis, amb una escala i un balcó de fusta encerclada, envoltada d'horts, prats i camps». No gaire lluny hi havia la «casa equívoca» que havia vist en somnis. «Jo volia pujar per l'escala, però Pinardi i Soave em van dir: “No, el lloc destinat a vostè és, aquí darrera”. Era un cobert.»

Els pelegrins que travessen el pati al costat de la basílica de Maria Auxiliadora, encara el veuen allà al fons, arraconat en un angle d'edificis: és la soca petita i fosca des de la qual s'ha desenvolupat tota l'obra gegantina de Don Bosco. S'hi ha escrit en lletres grosses: «Capella Pinardi», perquè ara és una capelleta, rica en frisos i pintures. Els Salesians la van reconstruir així el 1929.

Però quan Don Bosco hi va arribar aquell 5 d'abril de 1846, només era un pobre cobert, baix, adossat al costat nord de la casa de Pinardi. Una tàpia tot al voltant el transformava en una mena de barraca. L'havien construït feia poc i havia servit de taller d'un barretaire i de magatzem de les bugaderes (allà al costat hi havia un

canal que anava a parar al riu Dora, no gaire lluny). Feia 15 metres per 6, i al costat tenia dues habitacions més petites.

Don Bosco va estar a punt de refusar-lo.

—És massa baix, no em serveix.

—El faré arreglar com vulgui —va dir Pinardi—. El rebaixaré, hi faré escalons, canviaré el paviment. Però voldria que fes aquí el seu laboratori.

—No és un laboratori, sinó un oratori —va tornar a dir Don Bosco—, una esglesieta per reunir-hi els nois.

La confusió de Pinardi és comprensible: en aquell temps, a la vora dels rius, s'hi construïen molts tallers (en italià «laboratoris») i fàbriques. Es va quedar un moment perplex, però de seguida va dir:

—Encara millor. Sóc cantor i vindré a donar-li un cop de mà. Portaré dues cadires, una per a mi i una per a la meva dona.

Don Bosco encara estava indecís. Però després va dir:

—Si em garanteix que rebaixarà el terreny uns 50 centímetres, l'accepto.

No va voler llogar-lo per mesos. Va pagar tres-cents vint lires per un any (més de la meitat del seu sou a l'Hospitalet). Podia disposar del cobert i de la faixa de terra del voltant, per fer jugar els nois.

Va tornar corrent cap als seus nois i va cridar:

—Alegreu-vos, fills meus! Hem trobat l'oratori! Tindrem església, escola i pati per saltar i jugar. Diumenge hi anirem. És allà, a la casa de Pinardi!

Era el diumenge de Rams. L'altre diumenge era Pasqua de Resurrecció.

Quan van repicar les campanes

Francesc Pinardi va ser un home de paraula. De seguida van venir els paletes, que van rebaixar el terra i van reforçar les parets i el sostre. Els fusters van refer el paviment posant-hi un empostissat. Una feina impossible de fer en sis dies, si s'oblida que la jornada laboral era de dotze o catorze hores. El dissabte al vespre l'edifici estava reformat.

A sobre l'altar de la capella Don Bosco hi va col·locar els canelobres, la creu, el llum i un quadret de sant Francesc de Sales.

El 12 d'abril va ser el gran dia. El matí de Pasqua totes les campanes de la ciutat van repicar a festa. Al cobert de Pinardi no

hi havia cap campana, però hi havia l'afecte de Don Bosco que cridava els seus nois al «clot» de Valdocco.

Van arribar a tongades. Van omplir l'església, el terreny del costat, els prats del voltant. En un recolliment silenciós van assistir a la benedicció de la capella i a la Missa que immediatament Don Bosco va celebrar per a ells. Després, agafant al vol el panet, van anar cap als prats, i es va desbordar l'alegria: l'alegria de tenir, finalment, una casa «tota per a ells».

EL MIRACLE DELS PETITS PALETES

En cinc pàgines de les seves *Memòries*, Don Bosco recorda l'«horari model» que durant anys es va seguir en l'oratori de Valdocco. Massa ocupat, podríem dir. Em sembla que poca gent, avui, gosaria proposar als nois d'un oratori festiu un horari com aquell.

«De bon matí s'obria l'església i començaven les confessions, que duraven fins a l'hora de la Missa. L'haviem fixat a les vuit, però per poder atendre a tots els que volien confessar-se, sovint l'endarreríem fins a les nou.» Missa, comunió, explicació de l'Evangeli (que al cap d'uns diumenges es va substituir per l'explicació de capítols de la Història Sagrada). «Després del sermó venia la classe, que durava fins a migdia».

A la una (per tant, Don Bosco es concedia com a màxim una horeta per dinar i reposar) començava l'esbarjo: botxes, xanques, fusells i espases de fusta, i aparells de gimnàstica. A dos quarts de tres començava el catecisme. Seguia el Rosari, fins que els nois van ser capaços de cantar les Vespres. Després d'un sermó curt, el cant de les Lletanies i la benedicció amb el Santíssim.

«Sortint de l'església, començava el temps lliure». Algun continuava a classe de catecisme, o de cant i música. Però la majoria jugava, corrent i saltant fins al vespre.

«Jo aprofitava aquells esbarjos tan moguts per acostar-me als nois. Amb una paraula a l'orella, a un li recomanava més obediència, a l'altre més puntualitat al catecisme, al tercer li suggeria que vingués a confessar-se, i coses per l'estil».

Feia de capellà

Don Bosco jugava, també feia de saltimbanqui (ho diu explícitament), però, sobretot, feia de capellà. Sabia ser amablement enèrgic quan calia. Explica, per demostrar-ho, «un de tants fets».

Un noi, que havia convidat moltes vegades a combregar per Pasqua, prometia que ho faria però no ho complia mai. Una tarda, mentre jugava amb gran afició, Don Bosco el va aturar i li va demanar que l'acompanyés a la sagristia per a un assumpte.

«Volia venir tal com anava, en mànigues de camisa. «No, li vaig dir, posa't la jaqueta i vine». Quan vam ser a la sagristia li vaig dir:

—Agenolla't en aquest reclinatori.

—Per què?

—Per confessar-te.

—No estic preparat.

—Ja ho sé. Prepara't i després et confessaré.

—Ha fet bé d'enganxar-me així; d'una altra manera no m'hauria decidit mai.

Mentre jo resava el breviari, es va preparar una mica. Després es va confessar bé i va fer l'acció de gràcies. Des d'aleshores va ser constant en el compliment dels deures religiosos».

Adéu a la rotonda

Quan es feia fosc encara tornaven a la capella per fer la pregària del vespre, que s'acabava amb un cant. Després, davant del cobert, hi havia l'escena alegre i emotiva del comiat.

«Sortint de l'església —escriu Don Bosco— cadascú deia mil vegades «bona nit», sense separar-se dels altres companys. Jo ja podia anar dient: «Aneu a casa, que es fa de nit i els pares us esperen», que era inútil. Havia de deixar-los reunir, mentre sis dels més forçuts feien amb els braços una mena de cadira on, com si fos un tron, jo m'havia d'asseure de grat per força. Es posaven en formació de moltes files, i portant Don Bosco sobre aquell cadafal de braços, anaven cantant, rient i cridant fins a la rotonda (*l'encreuament de l'avinguda Regina, aleshores de sant Màxim, amb altres carrers*). Allà encara es cantaven algunes cançons. Després es feia un gran silenci i jo podia desitjar a tothom una bona nit i una bona setmana. Tots, tan fort com podien, responien: bona nit! Aleshores em baixaven del tron. Cadascú se n'anava a casa seva, mentre alguns dels més grandets m'acompanyaven a casa, on arribava mig mort de cansament».

Molts d'aquells nois li havien dit en veu baixa: «Don Bosco, no em deixis sol durant la setmana. Vingui a veure'm». I des del dilluns, els paletes de les obres de Torí assistien a un espectacle estrany: un capellà s'arremangava la sotana i pujava a les bastides, entre galledes de calç i piles de maons. Una vegada complert el seu ministeri

a l'Hospitalet, a les presons i a les escoles de la ciutat, Don Bosco pujava allà dalt a veure els seus nois.

Per a ells era una festa. La «família» on tornaven al vespre, en molts casos, no era la del pare i la mare, que s'havien quedat al poble, sinó la d'un oncle, un parent o un del mateix poble. A vegades era fins i tot la de l'amo, a qui els pares els havien confiat. Hi havia poc caliu per a aquells nois. Per tant era una festa trobar un amic «de debò», que els estimava i els ajudava.

Precisament perquè els estimava, Don Bosco s'aturava a fer petar la xerrada amb el patró. Volia saber quina paga tenien, quant temps de descans, si podien santificar les festes. Serà dels primers que exigiran contractes regulars per als seus joves aprenents, i vigilarà que els amos els compleixin.

Trobava els seus amics i en buscava d'altres. «Visitava les fàbriques —explicarà el pare Rua— on hi havia molts aprenents, i els convidava a tots al seu oratori. Es dirigia especialment als joves forasters».

Don Bosco escup sang

Don Bosco, de tota manera, només era un home, i les forces d'un home tenen un límit. Després dels *stress* de la primavera, amb les primeres calors la seva salut va començar a decaure preocupantment.

La marquesa de Barolo, que l'apreciava molt, el va cridar a principi de maig. Hi era present el teòleg Borel. Li va posar al davant l'enorme quantitat de cinquanta mil lires (vuit anys de paga), i li va dir imperiosament:

—Ara vostè agafa aquests diners i se'n va. Allà on vulgui, en absolut repòs.— Don Bosco va respondre:

—Li ho agraeixo. Vostè és molt caritativa. Però jo no em vaig fer capellà per tenir cura de la meua salut.

—Però tampoc per matar-se. He sabut que escup sang. Els seus pulmons es fan a trossos. Quant temps es pensa que podrà continuar així? Deixi d'anar a les presons, al Cottolengo, i sobretot deixi per una bona temporada els seus nois. El teòleg Borel se'n preocuparà

Don Bosco va veure en aquesta invitació una enèsima temptativa d'allunyar-lo dels nois. Va reaccionar bruscament:

—Això no ho acceptaré mai.

La marquesa va perdre la paciència:

—Si no vol fer cas a les bones, haurà de fer-ne a les males.

Necessita la meva paga per tirar endavant. Doncs sap què li dic? O deixa l'oratori i se'n va a reposar, o el despatxo.

—Està bé. Vostè pot trobar molts sacerdots per ocupar el meu lloc. Però els meus nois no en tenen cap. No els puc abandonar.

Don Bosco diu paraules heroïques, però s'equivoca. La marquesa sembla que el torturi, i en canvi té raó. Els mesos següents ho demostraran. Don Bosco és un sacerdot sant, però jove (31 anys) i tossut: encara no ha après el sentit del límit. La marquesa (61 anys) es veu més prudent que ell. És una santa dona, i després d'aquesta enrabiada (segons el testimoni de don Giacomelli) «es va agenollar davant de Don Bosco i li va demanar la benedicció».

En una carta que immediatament després dona al teòleg Borel (amb la intenció evident de fer-la arribar a Don Bosco), la marquesa resumeix així la seva posició:

«1. Aprovo i alabo l'obra de la instrucció dels nois (tot i que no la veig oportuna en les proximitats de les meves obres per a noies en perill).

2. Com que crec, en consciència, que el pit de Don Bosco necessita un repòs absolut, no li mantindré la petita paga si no és a condició que s'allunyi de Torí el temps que calgui per refer la seva salut. Això em sap molt greu, perquè l'aprecio molt».

Si Don Bosco s'hi nega, al cap de tres mesos li trobarà un substitut com a capellà de l'Hospitalet. Menstrestant, per altres mitjans, li fa arribar l'almoïna de 800 lires.

Don Bosco escopia sang de debò; segurament tenia una infiltració tuberculosa als pulmons. I així i tot pensava en el futur. El 5 de juny de 1846 va llogar tres habitacions al pis superior de la casa Pinardi, per un total de quinze lires al mes.

En aquella època, també el marquès de Cavour es tornava a fer sentir. Cada diumenge enviava mitja dotzena de guàrdies a vigilar Don Bosco. El 1877, Don Bosco dirà al pare Barberis: «Em sap molt greu no haver tingut una màquina fotogràfica. Seria bonic poder tornar a veure aquells centenars de joves pendants dels meus llavis, i sis guàrdies municipals uniformats, en grups de dos, drets com un pal a tres llocs de l'església, que, amb els braços plegats, també escoltaven el sermó. M'anaven molt bé per vigilar els nois, encara que eren allà per vigilar-me a mi! Algun s'eixugava les llàgrimes amb la màniga, furtivament. Seria bonic haver-los retratat agenollats entre els nois, al voltant del meu confessionari, esperant el seu torn. Perquè els sermons els feia més per a ells que per als joves: parlava del pecat, de la mort, del judici, de l'infern...

«Senyor, no el deixeu morir»

Primer diumenge de juliol de 1846. Després de l'esgotadora jornada passada a l'oratori, amb una calor tòrrida, mentre torna a la seva habitació del Refugi, Don Bosco es desmaia. El porten al llit. «Tos, inflamació violenta, pèrdues contínues de sang». Paraules que molt probablement equivalen a «pleuritis amb febre alta i hemoptisi». Un quadre de malalties gravíssimes per a aquell temps, i per a aquell malalt que ja ha tingut vòmits de sang.

«Al cap de pocs dies es va considerar que em trobava al final de la meua vida». Se'l va viaticar i extremunciar. A les bastides dels petits paletes i als tallers dels joves mecànics, la notícia corre ràpidament: «Don Bosco s'està morint».

Als vespres, a l'habitació del Refugi on Don Bosco agonitza, hi arriben grups de pobres nois esporuguits. Encara porten la roba bruta de la feina i la cara plena de calç. No han sopat, per córrer cap a Valdocco. Ploren, resen:

—Senyor, no el deixeu morir.

El metge ha prohibit les visites, i l'infermer (posat ràpidament per la marquesa a disposició de Don Bosco) impedeix a tothom entrar a l'habitació del malalt. Els nois es desesperen:

—Deixi-me'l veure, només.

—No el faré parlar.

—Només he de dir-li una paraula, només una.

—Si Don Bosco sabés que sóc aquí, segur que em faria entrar.

Don Bosco va passar vuit dies entre la vida i la mort. Hi va haver nois que en aquells vuit dies, a la feina, sota el sol roent, no van tocar ni un glop d'aigua, per arrencar del Cel el seu guariment. Al santuari de la Consolació, els petits paletes feien torns dia i nit. Sempre n'hi havia algun d'agenollat davant la Mare de Déu. A vegades els ulls se'ls tancaven de son (havien treballat 12 hores), però aguantaven perquè Don Bosco *no s'havia de morir*.

Alguns, amb la generositat inconscient dels nois, van prometre a la Mare de Déu, que reesarien el Rosari tota la vida, altres que dejunarien a pa i aigua durant un any.

El dissabte Don Bosco va tenir la crisi més greu. No li quedaven forces, i l'esforç més petit li provocava vòmits de sang. A la nit molts van témer el final; però no va arribar.

En canvi, va arribar la recuperació, la «gràcia» obtinguda de la Mare de Déu per aquells nois que no podien quedar-se sense pare.

Un diumenge de finals de juliol, a la tarda, amb l'ajuda d'un bastó, Don Bosco va anar cap a l'oratori. Els nois van córrer a

rebre'l. Els més grans el van obligar a seure en una butaca, el van aixecar a pes de braços i el van portar triomfalment fins al pati. Els petits amics de Don Bosco cantaven i ploraven, i ell també plorava.

Van entrar a la capella i junts van donar gràcies a Déu. Enmig del silenci tens que es va fer, Don Bosco va poder dir unes paraules:

—La meva vida, us la dec a vosaltres. Però estigueu segurs que d'ara endavant serà tota per a vosaltres.

Per mi, són les paraules més grans que Don Bosco va dir en tota la vida. Són el «vot solemne» amb què es va consagrar per sempre als joves i *només* a ells. Les altres paraules importantíssimes (una autèntica continuació d'aquestes) les dirà al llit de mort: «Digueu als meus nois que els espero a tots al Paradís».

Les poquíssimes forces de què disposava aquell dia, Don Bosco les va fer servir per parlar un per un amb els nois, «per canviar per coses possibles els vots i les prometes que molts havien fet sense reflexionar-hi prou quan jo em trobava en perill de mort». Era un gest delicadíssim.

Els metges van prescriure una llarga convalescència de repòs absolut, i Don Bosco va anar a I Becchi, a casa del germà i la mare. Però va prometre als nois:

—Quan caiguin les fulles tornaré a ser aquí, amb vosaltres.

«La bossa o la vida»

Va fer el viatge a cavall d'un ase. Es va aturar a Castelnuovo perquè «estava cruixit d'anar dalt del burret», i va arribar a I Becci cap al vespre.

A l'era, per donar-li la benvinguda, hi havia l'alegria cridanera dels nebotets. Antoni, que s'havia fet una caseta davant de la que habitaven de petits, tenia cinc fills: Francesc, de 14 anys; Margarida, de 12; Teresa, de 9; Joan, de 6; i Francesca, una nena molt eixerida, de 3. Josep també s'havia fet una caseta davant de la casa paterna, i hi viva amb mama Margarida i amb quatre fills: Filomena, que ja tenia 11 anys; Rosa Dominica, de 8; Francesc, de 5; i Lluís, que encara era al bressol.

Don Bosco s'està a casa de Josep. L'aire de les seves muntanyes, l'afecte silenciós de la mare, les passejades cada vegada més llargues que fa cap al tard entre les fileres de ceps on el raïm comença a tenyir-se de vermell, li retornen la vida i les forces.

De tant en tant escriu a don Borel per tenir notícies dels seus nois. Agreix «a don Pacciotti, a don Bosio, al teòleg Vola, a don Trivero» que vagin a donar un cop de mà.

A l'agost, en una passejada, arriba fins a Capriglio. De tornada, quan travessa un bosquet, una veu dura li ordena:

—La bossa o la vida.

Don Bosco s'espanta. Respon:

—Sóc Don Bosco, i de diners no en tinc—. Mira aquell home amagat entre la vegetació, armat amb una navalla, i canviant la veu diu:

—Cortese, ets tu que vols treure'm la vida?

Ha descobert en aquella cara barbuda un jove de qui s'havia fet amic a les presons de Torí. El noi també el reconeix i està a punt de desplomar-se.

—Don Bosco, perdoneu-me. Sóc un desgraciat—. Li explica a trossos una història amarga, però freqüent. Sortint de la presó, a casa no el van voler més. «Fins i tot la meva mare em va girar l'esquena. Em va dir que era el deshonor de la família». De feina, ni parlar-ne. Així que sabien que havia estat a la presó, li tancaven la porta als nassos.

Abans d'arribar a I Becchi, Don Bosco l'ha confessat i li ha dit: «Ara vine amb mi». El presenta als seus familiars:

—He trobat aquest bon amic. Aquest vespre soparà amb nosaltres.

Al matí, després de la Missa, li dóna una carta de recomanació per a un rector i alguns bons amos de Torí, i l'abraça.

Octubre. Durant les llargues caminades solitàries, Don Bosco ha construït lentament el seu projecte per al futur immediat. Tornant a Torí, anirà a viure a les habitacions que ha llogat a Pinardi. Allà, de mica en mica, acollirà els nois que no tenen família.

Però aquell lloc no és adequat per a un capellà tot sol. No gaire lluny hi ha la «casa equívoca», és a dir, la Casa Bellezza amb la taverna «Jardinera» on els borratxos canten fins a la matinada. Hauria de viure amb una persona que el mantingués fora de sospites i de rumors malignes, que de seguida s'escampen.

Ha pensat en la seva mare. Però, com li ho podria dir? Margarida té 58 anys, i a I Becchi és una reina. Com pot arrancar-la de casa seva, dels seus néts, dels costums tranquils de cada dia? Potser Don Bosco se sent encoratjat per l'època trista que es prepara per al camp. Les collites del 1846 han estat dolentes, i per al 1847 encara s'hi preveuen més.

—Mare— li diu un vespre, traient forces de flaqueza—, per què no veniu a passar una temporada amb mi? Un dia em vau dir que si em feia ric no vindríeu mai a casa meva. En canvi ara sóc pobre

i carregat de deutes, i viure sol en aquell barri és perillós per a un capellà.

Aquella dona gran es va quedar penserosa. No s'esperava aquella proposta. Don Bosco insisteix dolçament:

—No vindríeu a fer de mare dels meus nois?

—Si creus que aquesta és la voluntat de Déu —murmura—, vindré.

Sense res i forasters

Dimarts, 3 de novembre. Les fulles queien amb el vent de tardor, i Don Bosco va tornar cap a Torí. Portava sota el braç un missal i el breviari. Al seu costat caminava mama Margarida. Duia al braç un cistell amb una mica de roba i de menjar.

Don Bosco havia comunicat per carta a don Borel les seves decisions, i el «pare petit» havia estat tan amable de traslladar les poques coses de Don Bosco des de l'habitació del Refugi a les habitacions de la casa Pinardi.

Els dos pelegrins van fer el llarg camí a peu. Quan van arribar a la rotonda, un sacerdot amic de Don Bosco els va reconèixer i va anar a saludar-los. Els va veure plens de pols i cansats.

—Benvingut, estimat Don Bosco. Com va la salut?

—Ja estic bé, gràcies. M'he portat la mare.

—I per què heu vingut a peu?

—Perquè ens falta d'això— i somrient va fer passar de pressa el polze sobre l'índex.

—I on aneu a viure?

—Aquí, a la casa Pinardi.

—Però, com ho fareu per viure sense recursos?

—No ho sé, però ja hi pensarà la Providència.

—Sempre ets el mateix —va murmurar el bon sacerdot movent el cap.

Es va treure el rellotge de la butxaca (aleshores era un objecte de valor i poc habitual) i l'hi va donar:

—Voldria ser ric per ajudar-te. Només faig el que puc.

Margarida va entrar per primera vegada a la seva nova casa: tres habitacions petites i sense res, amb dos llits, dues cadires i alguna cassola. Va somriure i va dir al seu fill:

—A I Becchi cada dia havia d'afanyar-me a endreçar-ho tot, a

fer la neteja, a rentar els plats. Aquí podré estar molt més descansada.

Van descansar una mica i es van posar tranquil·lament a treballar. Mentre Margarida preparava una mica de sopar, Don Bosco va penjar a la paret un Sant Crist i un quadret de la Mare de Déu, i després va fer els llits. I tots dos, mare i fill, es van posar a cantar una cançó que deia:

Ai del món

si ens veiés

sense res

i forasters...

Un noi, Esteve Castagno, els va sentir i la notícia va córrer de boca en boca entre els nois de Valdocco:

—Don Bosco ha tornat!

UN POLVORÍ A PUNT D'ESCLATAR

El diumenge següent, 8 de novembre, va ser festa grossa. Don Bosco va haver de seure en una butaca al mig del prat, amb els joves al voltant, i escoltar els cants i les felicitacions.

Molts d'aquells nois havien anat a veure'l a I Becchi i l'havien forçat a avançar el retorn, dient-li en broma: «O vostè torna a Valdocco, o nosaltres trasplantem l'oratori aquí».

Don Cafasso s'havia oposat a un retorn tan avançat respecte als consells del metge. Fins i tot li havia fet arribar la paraula de l'Arquebisbe. «Se'm va consentir tornar a l'Oratori —escriu Don Bosco— amb la condició de no predicar durant dos anys». Però de seguida confessa: «He desobeït.»

Les habitacions il·luminades plenes de nois

La primera preocupació de Don Bosco va ser reprendre i ampliar les classes nocturnes: «Vaig llogar una altra habitació. Fèiem classe a la cuina, a la meva habitació, a la sagristia, al cor, a l'església. Entre els alumnes hi havia també autèntics pillets que ho feien malbé tot, o ho deixaven de qualsevol manera. Alguns mesos després vaig poder llogar dues habitacions més».

Testimonis de l'època recorden: «Era un espectacle veure al vespre les habitacions il·luminades, plenes de nois i joves. Drets davant dels cartells, amb un llibre a les mans, asseguts als pupitres escrivint atentament, o a terra intentant gargotejar en els quaderns les lletres grosses».

Els preveres Carpano, Nasi, Trivero i Pacchiotti han tornat a ajudar-lo. L'assumpte de la «mania» ha desaparegut durant la malaltia i la llarga convalescència. S'ha demostrat que, si Don Bosco té una «mania», és capaç d'escopir sang per fer-la realitat.

Entre ell i la marquesa encara hi ha una mica de ressentiment.

És inevitable perquè tots dos poden dir: «Veu com jo tenia raó?». La marquesa ha vist com es complien les seves previsions: Don Bosco ha estat a punt de morir, s'ha hagut de prendre un llarg repòs durant la convalescència, i l'oratori ha continuat endavant sota el guiatge del teòleg Borel. Però també Don Bosco creu que ha tingut raó perquè no ha abandonat l'oratori a cap preu. De tota manera, és impossible que, en aquest estat de salut, Don Bosco pugui reprendre la seva feina a l'Hospitalet. Així que el seu compromís mutu, que havia vençut tàcitament a l'agost, no el renoven. Don Bosco hi anirà només esporàdicament a predicar a les noies malaltes. La marquesa no li fa enviar més la paga, però mitjançant don Borel i don Cafasso li farà arribar donatius molt generosos «per als seus pillets», fins a l'any de la seva mort, el 1864.

Però això són petiteses comparat amb els fets greus que ja hi ha en l'ambient. L'única cosa realment important és que Don Bosco ha donat estabilitat al seu oratori i que ha recuperat la salut abans de l'esclat del gran temporal polític.

El Papa Mastai-Ferretti adopta el nom de «Pius IX»

Els primers mesos de 1846 el cèlebre periodista De Boni escrivia a Torí: «Estic avorrit de passejar per les quadrícules d'aquesta ciutat quadriculada, on tothom parla en veu baixa, i tothom camina a poc a poc. Odio el gel polar que s'acumula aquí a munts, aquests carrers tan estrets com recargolats són els homes, aquest liberalisme prudent que escolta sermons el diumenge i el divendres resa el rosari del progrés catòlic del comte Balbo, que Déu beneeixi».

Com a profeta, De Boni demostra tenir pocs dots. Torí és un polvorí que ja està a punt d'esclatar. El comte Balbo representa aquell liberalisme moderat que al cap d'uns mesos, i no pas d'uns anys, actuarà com un terratrèmol a tot Itàlia.

Al juny d'aquell any és elegit papa el cardenal Mastai-Ferretti, bisbe «sense prejudicis» d'Imola. Adopta el nom de «Pius IX». És un home molt pietós i senzill. No és un polític, ni és favorable a les idees dels lliberals. En canvi té un profund sentit humanitari: per això porta ràpidament a la pràctica algunes reformes esperades des de feia anys a l'Estat Pontifici, que es prenen per «reformes lliberals» amb tots els equívocs consegüents.

Al cap de pocs dies de l'elecció (17 de juliol), malgrat l'opinió contrària de molts cardenals, concedeix una àmplia amnistia política. Molts detinguts, només culpables d'haver participat en «moviments lliberals», són posats en llibertat.

Per «entendre» els detinguts, va sovint d'incògnit a la presó del castell de *Sant'Angelo*, parla amb ells i sembla el pànic entre els dirigents de la presó. Per «sentir» els laments de la gent, visita, també d'incògnit, els hospitals.

Durant els mesos següents posa fre als abusos de la policia, i manifesta la ferma voluntat que la invasora diplomàcia austríaca respecti més la independència de la Santa Seu.

En la primavera del 1847 concedeix una certa llibertat d'impresca i institueix un Consell d'Estat amb participació de laics elegits des de la base (una cosa que fa pensar vagament en un Parlament). També permet la formació d'una Guàrdia Cívica (milícia popular).

En l'atmosfera d'espera fervent creada pel «Primat» de Gioberiti, Pius IX sembla als lliberals el Pontífex «neogüelf» tan esperat. S'exalta el Papa Mastai com el que farà realitat la unitat i la independència italianes en una atmosfera lliberal. S'encenen els entusiasmes. Vagi on vagi, Pius IX no pot escapar-se de desfilades, homeatges, processons amb torxes.

No són els lliberals que «entenen així» Pius IX. També persones tirant a socialistes i exponents de la «esquerra democràtica» aclamen el miracle. Fins i tot Metternich, el poderós canceller austríac que és el carrabiner de l'absolutisme i del conservadorisme, exclama desolat: «M'ho hauria esperat tot, menys un papa lliberal».

Pius IX no és un papa lliberal, però durant gairebé dos anys es veurà forçat pels esdeveniments i les circumstàncies a exercir un paper que es presta a l'equívoc.

Durant l'estiu de 1847, per protegir-se contra el «papa lliberal», Metternich fa ocupar per una guarnició austríaca la ciutat pontifícia de Ferrara. Els lliberals interpreten aquesta acció com la definitiva ruptura entre la Santa Seu i Àustria, la guspira de la imminent guerra de la independència. Carles Albert ofereix el seu exèrcit al Papa, des d'Amèrica Garibaldi posa a disposició de Pius IX la seva legió de voluntaris, des de Londres Massini li escriu una carta de paraules inflamades.

Pius IX esdevé així la bandera de la llibertat nacional. No ha pensat mai provocar una guerra, però els esdeveniments el superen. La guerra d'independència, emparada amb el seu nom, ja és en l'ambient.

La topada de Don Bosco amb els «capellans patriotes»

Després de Roma, Torí és el centre de les manifestacions a favor de Pius IX i dels seus gestos «lliberals».

L'arquebisbe Frasoni, que és un rígid conservador, està perplex pel desenvolupament de la situació. Té grans dubtes sobre la «instrumentalització» del nou Papa per part dels lliberals. En canvi altres bisbes piemontesos (els de Fossano, Pinerolo, Biella) s'allisten amb decisió i entusiasme en el «nou curs lliberal de l'Església». El 1848 gairebé tots els bisbes piemontesos i sards escriuen cartes pastorals patriòtiques.

«També Don Bosco —escriu Pere Stella—, al voltant de 1848 deu haver pres part en les comunes esperances d'Itàlia en la forma neogüelfa, que es mostrava respectuosa amb el Papa i amb les antigues dinasties governants». En la segona edició de la *Història Ecclesiàstica* apareguda a principi del 1848, anomena el teòric del lliberalisme neogüelf «el gran Gioberti».

«Però no devia ser un sentiment de llarga durada», per què aquesta qualificació desapareix en l'edició següent. «Aviat vindria la topada amb els capellans patriotes, i s'obriria inevitablement una distància entre ell, don Cocchi, don Trivero i don Ponte».

Aquesta topada va tenir lloc probablement quan va començar a veure's que molt lliberals només volien «servir-se» del Papa per als seus fins polítics, i especialment després de l'allocució del 29 d'abril de 1840, en què Pius IX va aclarir definitivament l'equívoc.

Baralles a cops de pedra

Mentrestant, al costat de la «història gran», al clot de Valdocco transcorre la història humil de cada dia; el treball obscur pel bé dels nois, la lluita silenciosa amb els deutes.

Don Bosco, que el desembre del 1846 ha rellogat a Pançraç Soave totes les habitacions de la casa Pinardi i el terreny del voltant (710 lires cada any), fa reconstruir la tàpia que envolta el prat dels jocs, i hi fa posar a cada extrem una porta i una reixa. Així la «xusma desvergonyida» que el diumenge envaeix l'hostal de la Jardinera i altres cases de la vora, ja no es podrà ficar al pati i molestar els nois.

Una part del prat (on avui hi ha una botigueta d'objectes religiosos) Don Bosco la transforma en hort. Els nois en diuen «l'hort de mama Margarida». Entre despeses per lloguers i ajudes als joves, els diners per a la cuina sempre escassegen. I aquella dona campeyola mira d'estalviar cultivant enciams i patates.

Als prats dels voltants, el diumenge, s'hi reuneixen colles de nois. Juguen diners, beuen vi comprat per garrafes a la Jardinera, reneguen i insulten els nois que entren a l'oratori. Don Bosco se'ls

acosta, amb paciència. És capaç de seure amb ells per fer una partida de cartes. A poc a poc aconsegueix atreure'n alguns, Però més d'una vegada, mentre explica catecisme a l'aire lliure, els nois han de córrer cap a la capella perquè els envesteixen a cops de pedra.

Don Bosco sabia molt bé que els cinc-cents nois que reunia al seu oratori eren poca cosa comparat amb els joves que vagaven per la ciutat sense fe i sovint sense pa.

El barri de Vanchiglia, no gaire lluny de Valdocco, estava infestat de colles de trinxeraires que donaven molta feina als carrabiners, que vivien robant bosses i farcells a la gent que tornava del mercat, i que sovint es barallaven entre ells a cops de pedra en baralles tràgiques que podien acabar a ganivetades.

Passant per allà, Don Bosco alguna vegada es posa enmig dels combatents i prova de separar-los «a clatellades i a cops de puny». Ha rebut més d'un cop d'esclop. «No a cops», se li ha dit en somnis, però també els somnis tenen excepcions.

Un capellà lladre

Una de les tàctiques que Don Bosco fa servir per portar bons nois a l'oratori és entrar en un taller on treballen nois i dirigir-se al patró:

—Que em faria un favor?

—Sí puc, sí, reverend.

—Sí que pot. Diumenge envii'm aquests nois a l'oratori de Valdocco. Podran aprendre una mica de catecisme i fer-se bons.

—Ja ho necessiten, ja, fer-se bons. N'hi ha algun que és molt gandul i insolent.

—No pot ser! Fan cara de bons nois, no ho veu? Així que entesos: diumenge us espero a l'oratori. Jugarem junts i ens divertirem.

Amb un altre tipus de joves la tàctica era una altra. Mentre el teòleg Borel vigilava l'oratori, ell tombava per les places i els carrers dels suburbis. Molts joves jugaven diners a les voreres. Mentre les cartes circulaven, els diners (a vegades fins a quinze o vint lires) eren al mig, sobre un mocador.

Don Bosco estudiava bé la situació i després amb un gest ràpid agafava el mocador i cames ajudeu-me. Els joves, sorpresos, s'aixecaven d'un salt i li corrien al darrera cridant:

—Els cèntims! Torni'ns els cèntims:

Havien vist de tot, aquells pobres nois, menys un capellà lladre.

Don Bosco continuava corrent cap a l'oratori i mentrestant cridava:

—Us els dono si m'atrapeu. Vinga, correu!

Passava la porta de l'oratori, després la de la capella, i els joves al darrera. A aquella hora, a la trona, hi havia don Carpano o don Borel que predicaven entre una massa atapeïda de nois. I començava l'escena.

Don Bosco feia veure que era un venedor ambulat, aixecava el mocador que encara tenia a les mans, i cridava:

—Torrans! Torrons! Qui em compra torrons?

El predicador feia veure que s'exasperava:

—Fora d'aquí, bergant! No som al mercat!

—Però jo he de vendre els torrons i aquí hi ha molts nois. Ningú no me'n dóna res?

El diàleg era en piemontès, els nois es reventaven de riure, i els que acabaven d'arribar, quan sentien aquell enrenou, quedaven sorpresos: on s'havien ficat?

Mentrestant els dos «dialogants» continuaven amb ocurrències divertides, acudits aguts, i portaven la discussió cap al joc de diners, cap a la blasfèmia, i cap a l'alegria de viure en amistat amb el Senyor. I passava que també els que havien arribat perseguint Don Bosco es posaven a riure i s'interessaven per aquells temes.

Al final s'entonaven les lletanies. Aquells s'acostaven a Don Bosco:

—Així els diners, ens els dóna?

—Espereu un moment, després de la benedicció.

Quan sortien al pati els tornava els diners, hi afegia el berenar, i els feia prometre que «vindrien a jugar aquí, d'ara endavant». I molts hi accedien.

Els cants i els crits dels embriacs

Esteve Castagno, un noi d'aquell temps, explicava: «Don Bosco era sempre el primer en els jocs, l'ànima dels esbarjos. No sé com s'ho feia però era a tots els racons del pati, al mig de tots els grups de joves. Personalment o amb la vista ens seguia a tots. Nosaltres anàvem despentinats, potser bruts, érem pesats i capritxosos. I a ell li agradava estar amb els més miserables. Per als més petits tenia un afecte de mare. Sovint hi havia baralles i cops. Ell els separava. Aixecava la mà com per pegar-nos, però no ho feia mai, ens separava amb força agafant-nos pels braços».

Josep Buzzetti recordava: «Vaig conèixer centenars de nois que venien a l'oratori sense cap instrucció ni sentiments religiosos, i que

van canviar de conducta en molts poc temps. Agafaven tanta afició al nostre oratori que no se'n separaven més, i s'acostaven a confessar i combregar cada diumenge».

El que molestava, sobretot a l'estiu, era la «Jardinera», la taverna concorregudíssima de la casa Bellezza. Des de la capelleta, quan calia tenir portes i finestres obertes, se sentien els cants i els crits dels embriacs. A vegades les baralles furibundes impedien sentir el predicador. Alguna vegada Don Bosco es va veure obligat a baixar de la trona. Es treia el roquet i l'estola, entrava a la taverna, i amenaçava que cridaria els carrabiners.

Cada vegada es feia més urgent el problema dels col·laboradors. Don Borel, don Carpano i els altres capellans el diumenge tenien sovint altres compromisos. On es podien trobar persones per a l'assistència, els catecismes i sobretot per a les classes nocturnes?

Don Bosco va recordar que en el somni «moltes ovelles es convertien en pastors». Va començar a buscar col·laboradors entre els seus mateixos nois, se'ls va fabricar. Va triar entre els més grans els joves millors, i els feia una classe a part. «Aquells mestres —escriu el pare Lemoyne—, vuit o deu al començament, van ser un experiment excel·lent, i no tan sols això, sinó que alguns d'ells van arribar a ser magnífics sacerdots».

També van venir a donar-li un cop de mà alguns bons laics de la ciutat: un orfebre, dos quincallers, un droguer, un corredor de comerç i un fuster.

 «SÓC ORFE, VINC DE LA VALSESIA»

De l'hivern de 1846-47 Don Bosco recorda un episodi dramàtic.

Un noi de 14 anys que feia temps que freqüentava l'oratori va ser amenaçat per seu pare (que s'emborratxava cada vespre) si tornava a anar a veure Don Bosco. El noi no en va fer cas i va continuar anant-hi. L'home, un venedor, es va enfurismar. El va amenaçar que li trencaria el cap si el desobeïa.

Un diumenge al vespre, tard, el noi va tornar de l'oratori i va trobar el seu pare borratxo perdut que l'esperava amb una destral a la mà. La va aixecar cridant:

—Has anat a casa de Don Bosco!

El noi, espantat, va sortir a corre-cuita. L'home li va córrer al darrera, cridant:

—Si t'atrapo et mato!

L'arbre i la boira

També la mare, que havia vist l'escena, es va posar a córrer darrera del marit, per desarmar-lo. El noi, amb la rapidesa dels seus 14 anys, va arribar a a l'oratori amb un bon avantatge sobre el seu pare, però va trobar la porta tancada. Va trucar desesperat, i després, esgotat, com que no va sentir ningú que vingués a obrir, es va enfilar en una morera molt gran que hi havia allà al costat. No hi havia fulles per amagar-lo, però la nit era boirosa.

Esbufegant, va arribar el borratxo amb la destral. Va trucar amb força a la porta. Margarida, que casualment havia vist per la finestra com el noi s'enfilava a la morera, va córrer a obrir després d'avisar Don Bosco. Tot just havia obert la porta, aquell home va córrer de dret cap a l'escala, i va pujar a l'habitació de Don Bosco cridant amenaçador:

—On és el meu fill? —Don Bosco li va fer front, decidit:

—No hi és aquí, el vostre fill.

—Sí que hi és. —Va obrir de bat a bat armaris i portes—. El trobaré i el mataré.

—Senyor —va intervenir amb energia Don Bosco—, us he dit que aquí no hi és. Però, encara que hi fos, aquí és a casa meva, i no teniu cap dret d'entrar-hi. O sortiu o faig venir els carrabiners.

—No es preocupi, reverend, hi vaig de seguida jo, als carrabiners, i m'haurà de tornar el meu fill.

—Molt bé, anem-hi junts. Precisament tinc algunes cosetes per dir a aquells senyors sobre el vostre comportament, i aquesta és justament una bona ocasió.

L'home tenia algunes fetes per amagar, i es va batre en retirada murmurant amenaces. Don Bosco, amb la seva mare, va anar aleshores cap a la morera, i en veu baixa va cridar el noi. No va respondre. Va dir més fort:

—Baixa, noi. Ja no hi ha ningú. —Res. Van témer una desgràcia. Don Bosco hi va pujar amb una escala i el va veure amb els ulls tancats: el va sacsejar. Com si es despertés d'un malson, el noi es va posar a cridar i a agitar-se furiosament. Va faltar poc perquè caiguessin tots dos de l'arbre. Don Bosco va haver d'agafar-lo fort, mentre li deia baixet:

—No hi és, el teu pare. Sóc jo, Don Bosco. No tinguis por.

De mica en mica es va tranquil·litzar i es va posar a plorar en silenci. Don Bosco va aconseguir fer-lo baixar i entrar a la cuina. Mama Margarida li va preparar un plant calent, i Don Bosco va estendre una màrfega perquè dormís davant del foc. L'endemà, per salvar-lo de la ràbia del pare, el va enviar a casa d'un bon amo, en un veïnat de la vora. Fins al cap d'uns mesos no va poder tornar a casa seva.

Segurament que va ser aquell episodi que va fer més viva una ferida que Don Bosco portava al cor. Alguns dels seus nois, al vespre, no sabien on anar a dormir. Acabaven a sota els ponts o als tristos dormitoris públics. Feia temps que pensava recollir a casa seva els més abandonats.

Va fer el primer experiment un vespre de l'abril del 1847. La casa Pinardi, a la dreta de qui la mira, acabava amb una petita pallissa (ara hi ha un pas que dóna al gran pati posterior). Allà Don Bosco va deixar dormir mitja dotzena de joves. Va ser un fracàs. L'endemà al matí, els hostes havien desaparegut i s'havien emportat les mantes que Margarida els havia deixat.

Don Bosco va tornar a intentar l'experiment pocs dies després, i va ser pitjor: se'n van emportar també el fenc i la palla.

Però no es va desanimar.

Un noi xop i tremolós

Un vespre de maig que plou a bots i barrals, Don Bosco i la seva mare acaben tot just de sopar. Algú truca a la porta. (Seguim el fil del relat segons les pàgines escrites per Don Bosco). És un noi xop i tremolós, d'uns 15 anys.

—Sóc orfe. Vinc de la Valsesia. Sóc paleta però encara no he trobat feina. Tinc fred i no sé on anar...

—Entra —li diu Don Bosco—. Posa't a la vora del foc, que xop d'aquesta manera agafaràs una pulmonia.

Mama Margarida li prepara una mica de sopar, i li pregunta:

—I ara, on aniràs?

—No ho sé. Tenia tres lires quan he arribat a Torí, però les he gastades totes. —Silenciosament es posa a plorar—. Si us plau, no em feu fora.

Margarida pensa en les mantes que han volat.

—Podria tenir-te, però qui m'assegura que no te m'emportaràs les cassoles?

—Oh, no, senyora. Sóc pobre, però no he robat mai.

Don Bosco ja ha sortit sota la pluja a buscar alguns maons. Els porta a dintre i fa quatre columnes sobre les quals posa algunes fustes. Després va a treure la màrrega del seu llit i la posa allà sobre.

—Dormiràs aquí, amic. I t'hi quedaràs fins que calgui. Don Bosco no et farà mai fora.

«La meva bona mare el va invitar a resar les oracions.

—No en sé —va respondre.

—Les resaràs amb nosaltres —li va dir. I així va ser. Després li va fer un sermonet sobre la necessitat del treball, de la fidelitat i de la religió.»

Els Salesians han vist afectuosament en aquest sermonet de mama Margarida la primera «bona nit» (unes breus paraules del cap de casa) amb què s'acostuma a tancar la jornada a les cases salesianes, i que Don Bosco considerava «la clau de la moralitat, del bon comportament i de l'èxit».

Mama Margarida, de tota manera, no devia quedar gaire convençuda de l'eficàcia de les seves paraules, ja que Don Bosco afegeix a continuació: «Perquè tot quedés assegurat, va tancar la cuina amb clau, i no la va tornar a obrir fins al matí».

Era el primer orfe que entrava a la casa de Don Bosco. A fi d'any seran set. Arribaran a ser milers.

El segon va ser un noi de dotze anys «de família educada». Don Bosco el va trobar al carrer de sant Màxim (avui avinguda de la Reina Margarida). Plorava amb el cap recolzat en un om. Ja no tenia pare i la mare se li havia mort el dia abans. L'amo de la casa l'havia fet fora i s'havia quedat totes les pertinences per cobrar els lloguers endarrerits. Don Bosco el va portar amb mama Margarida i li va trobar una feina de dependent en una botiga. Va arribar a fer-se una bona posició i sempre més va ser amic del seu benefactor.

El tercer va ser Josep Buzzetti, el petit paleta de Caronno Ghiringhello. El mateix Don Bosco el va convidar. Un diumenge al vespre, mentre saludava els altres, l'agafa de la mà.

—Vindries a estar-te amb mi?

—Ja ho crec!

—Així, en parlaré amb en Carles. —El germà gran, que feia sis anys que freqüentava l'oratori, hi va estar d'acord. Josep, de 15 anys, va continuar fent de paleta a la ciutat, però la casa de mama Margarida es va convertir en casa seva.

El petit barber tremolava com una fulla

Després ve Carles Gastini. Un dia del 1843 Don Bosco havia entrat en una barberia. Se li va acostar l'aprenent per ensabonar-lo.

—Com et dius? Quants anys tens?

—Carles. Tinc onze anys.

—Molt bé, Carlets, fes-me una bona ensabonada. I el teu pare, què fa?

—S'ha mort. Només tinc la meva mare.

—Oh, pobret, quin greu em sap. —El noi havia acabat d'ensabonar-lo—. I ara, va, vinga, agafa la navalla i afaita'm la barba.

L'amo hi va córrer, alarmat:

—Reverend, per l'amor de Déu! El noi no ho sap fer. Només ensabona.

—Però un dia o altre ha de començar a afaitar, oi? Aleshores, tant se val que comenci amb mi. Ànim, Carles.

En Carles va tallar aquella barba tremolant com una fulla. Quan amb la navalla va començar a donar voltes a la barbata, suava. Va fer alguna rascada, algun tallet, però va acabar la feina.

—Molt bé, Carles —va somriure Don Bosco—. I ara que som amics, vull que vinguis a veure'm alguna vegada.

Gastini va començar a freqüentar l'oratori i es va fer molt amic de Don Bosco.

Aquell estiu, Don Bosco el va trobar plorant a la vora de la barberia.

—Què t'ha passat?

—S'ha mort la meva mare i l'amo m'ha despatxat. El meu germà gran fa el soldat. I, ara, on puc anar?

—Vine amb mi. —Mentre baixaven cap a Valdocco, Carles Gastini va sentir la frase que molts nois sentirien i que ell no va oblidar mai: «Mira, jo sóc un pobre capellà. Però fins i tot quan només tingui un tros de pa, me'l partiré amb tu».

Mama Margarida va preparar un altre llit. Carles es va quedar més de cinquanta anys a l'oratori. Alegre, viu, es va convertir en el presentador graciós de totes les festes. Els seus acudits feien riure tothom. Però quan parlava de Don Bosco plorava com un nen. Deia: «M'estimava». Cantava una estrofa que tothom ja se sabia de memòria i que feia:

*«Hauré de viure — fins als setanta anys,
tal com va dir-me — el bon pare Joan».*

Era una de tantes «profecies» que, mig en broma mig de debò, Don Bosco feia als seus nois. Carles Gastini va morir el 20 de gener de 1902. Tenia setanta anys i un dia.

Per a aquells primers nois que vivien amb ell, Don Bosco va transformar dues habitacions en dormitori. Vuit llits, una creu, una imatge de la Mare de Déu, i un rètol amb la frase: «Déu et veu».

De bon matí Don Bosco deia la Missa i els nois l'oïen mentre resaven les oracions del matí i el rosari. Després, amb un panet a la butxaca, se n'anaven a treballar a la ciutat. Tornaven a dinar i a sopar. La sopa era sempre abundant. El segon plat variava segons les verdures de l'hort de la «mama» i els cèntims de la bossa de Don Bosco.

Els cèntims. En aquells primers mesos van començar a ser un problema dramàtic per a Don Bosco. I continuaran sent-ho fins a la fi de la seva vida. La seva primera col·laboradora no va ser una comtessa, sinó la seva mare. Aquella pobra pagesa es va fer enviar d'I Becchi les joies de núvia, l'anell, les arracades, el collaret, que fins aleshores havia guardat religiosament. No se les havia posat mai des de la mort del seu marit. Les va vendre per calmar la gana dels primers nois.

La mitra de l'arquebisbe

Aquell assaig de primera casa salesiana la va anomenar Don Bosco «casa annexa a l'oratori de sant Francesc de Sales». «Títol

significatiu —destaca Morand Wirth—. Això demostra que en el pensament del fundador, l'oratori conservava el seu lloc de privilegi.»

Al maig d'aquell any, entre els oratorians, Don Bosco va fundar la «Companyia de sant Lluís». El que hi entrava es comprometia a tres coses: donar bon exemple, evitar les males converses, i freqüentar els sagraments. La «Companyia» va esdevenir en poc temps un grup de joves compromesos a ajudar-se mutuament a ser millors.

Un mes més tard, el 21 de juny, es va celebrar solemnement la primera festa de san Lluís, un santet que Don Bosco presentarà sempre als seus joves com a model de puresa. Va anar-hi l'arquebisbe, que va administrar la Confirmació als que encara no l'havien rebuda.

«Va ser en aquella ocasió —recorda Don Bosco— que l'arquebisbe, en el moment que li van posar la mitra i sense fixar-se que no era a la catedral, va aixecar el cap de pressa, i amb la mitra va donar un cop al sostre de la capelleta. Vam riure, ell i tots els presents.» Monsenyor Frasoni va murmurar: «Cal tractar amb respecte els nois de Don Bosco, i predicar-los amb el cap descobert».

Un altre detall (molt important per a ell) recorda Don Bosco: «Acabada la funció de la Confirmació, es va fer una mena d'acta on s'anotava qui havia administrat aquell sagrament, nom i cognom del padrí, el lloc i la data: després es van classificar els certificats, segons les respectives parròquies, i es van portar a la cúria eclesiàstica perquè els fessin arribar els rectors corresponents».

Amb aquest gest, l'arquebisbe va aprovar pràcticament l'oratori com a «parròquia dels joves abandonats», i va confirmar el seu suport a Don Bosco davant dels rectors de la ciutat, sempre indecisos en relació amb ell.

Al setembre d'aquell any Don Bosco va comprar la primera imatge de la Mare de Déu. Li va costar 27 lires. Encara hi és, a la capella Pinardi. El qui hi entra la descobreix en la penombra, a la dreta. Els seus nois la duïen en processó pels voltants quan se celebraven les «grans festes» de la Mare de Déu. Els «voltants» eren algunes cases, la taverna de la «Jardinera» amb els borratxos cridaners de costum, dos recs per regar els camps i els horts, i un carreró amb moreres (carrer de la Jardinera) que travessava en diagonal l'actual pati del costat de la basílica de Maria Auxiliadora.

Escarapehles tricolors en el pontifical

Les forces lliberals, en aquests mesos del 1847, insisteixen a Carles Albert que doni via lliure a un programa de reformes. Però el rei no perd de vista Àustria i no vol que ningú se li desboqui. Fa un pas endavant i un endarrera, més indecís que mai.

Al setembre, el mestre Novaro (que treballava al carrer de la Rosa Vermella, 10, avui carrer del 20 de setembre de 1868) posa música a un himne. L'hi ha enviat des de Gènova Godofred Nameli. No resulta pas una obra mestra, però aquells pocs compassos, amb el títol «Germans d'Itàlia», seran l'himne del Risorgimento italià.

1 d'octubre. Al vespre, al jardí dels *Ripari*, es reuneix una gran quantitat de torinesos per aplaudir el papa i el rei. A la tornada, la multitud és dispersada brutalment per la policia. Ordres del rei.

Al mateix mes, Carles Albert destitueix el comte Solaro de la Margarida, que durant 12 anys ha estat ministre d'Afers Estrangers, i que personifica la política conservadora i filoaustríaca.

Les manifestaciones populars al crit de «fora Pius IX», als dies següents, les dispersa la policia. El rei fa saber que «està pensant en les reformes, però vol que el poble estigui quiet».

30 d'octubre. S'anuncia que des d'ara els ajuntaments i les províncies tindran consells elegits per la base. Però no seran electors tots els ciutadans, sinó només els propietaris que paguen impostos, els professors i els que tinguin càrrecs públics. En resum, el 2% de la població. També es fa menys severa la censura de les publicacions.

1 de novembre. Carles Albert se'n va cap a Gènova. L'acompanyen fins a la carretera de Moncalieri 50.000 persones que canten i fan voleiar banderes.

El mateix mes Carles Albert, Leopold de Toscana i Pius IX firmen els preliminars de la «Lliga Itàlica», és a dir, la unió duanera entre tots tres estats. Sembla un camí decidit cap a la «federació dels Estats Italians» profetitzada per Gioberti.

4 de desembre. Carles Albert torna de Gènova. Tota la ciutat de Torí va a rebre'l amb entusiasme. Fins i tot els seminaristes demanen a l'arquebisbe per participar en la manifestació. Monsenyor Fransoní, contrari a qualsevol novetat lliberal, els nega el permís. Però vuitanta seminaristes surten igualment del seminari i es barregen amb la multitud.

El repte a l'arquebisbe arriba fins a la provocació. Durant la seva Missa de Nadal, a la catedral, els seminaristes s'arreglaren al presbiteri amb l'escarapehla tricolor al pit. El resultat serà la clausura del seminari durant els primers mesos del 1848.

Un bon foc a la sagristia

Aquell desembre Don Bosco no es va deixar paraitzar pels grans esdeveniments. Va continuar treballant humilment. Els nois de l'oratori ja eren molts centenars, el pare Lemoyne diu 800. Venien fins de barris molt apartats. Don Bosco, don Borel i don Carpano s'ho van parlar i van estar d'acord. Calia obrir un altre oratori a la part sud de la ciutat.

El passeig que avui es diu «avinguda Víctor» aleshores estava vorejat per senzilles casetes on vivien les bugaderes. La roba estesa al sol i al vent donavan un aire de vivor camperola a aquell suburbi de Torí anomenat «Porta Nova». Els ciutadans «elegants» hi anaven a passejar el diumenge a la tarda, i colles de nois desvagats hi jugaven a guerres.

D'acord amb l'arquebisbe, Don Bosco va llogar a la senyora Vaglianti una caseta, un cobert i un prat «al costat del pont de ferro» per 450 lires anuals. Després ho va anunciar així als seus nois:

«Estimats meus, quan les abelles s'han multiplicat massa en un rusc, una part va a instal·lar-se en un altre lloc. I nosaltres les imitem. Obrirem un altre oratori, farem una segona família. Els que viviu a les parts meridionals de la ciutat ja no haureu de fer un camí massa llarg: a partir del dia de la Puríssima, podreu anar a l'oratori de sant Lluís, a Porta Nova, al costat del pont de ferro».

El teòleg Borel va beneir l'oratori nou el 8 de desembre de 1847. En aquell hivern fredíssim en va ser director don Carpano. Hi anava a peu, amb un feix de llenya sota el manteu, per encendre un bon foc a la sagristia i escalfar-se amb els primers nois.

LA FEBRE DEL 1848

El 1848 les nacions europees van esclatar com dipòsits de municions.

Les flames de la revolució es van estendre sobretot a les ciutats: París (23-24 de febrer), Viena (13 de març), Berlín (15 de març), Budapest (15 de març), Venècia (17 de març), Milà (18 de març).

A les barricades urbanes van seguir guerres i batalles. En un parell de mesos tot Europa es va incendiar.

Hi va haver una explosió tan general, que el 3 d'abril el tsar Nicolau de Rússia es preguntava espantat: «Què hi ha que encara estigui sencer a Europa?» I qualsevol barreja caòtica, des d'aleshores s'anomenarà popularment «un quaranta-vuit».

Com de costum, no intentem un quadre complet de la història italiana i europea, sinó esbossar els esdeveniments essencials que van tenir una profunda influència en la vida de Don Bosco, especialment els esdeveniments de Torí i del Piemont, que van condicionar la seva actitud i les seves decisions.

A les barricades hi ha el lliberal, el patriota, l'obrer

No es pot entendre el moviment tel·lúric de 1848 si no es tenen presents tres elements principals que es van entrellaçar: els corrents lliberals que combatien per instaurar sistemes constitucionals i representatius en comptes de l'absolutisme; l'aspiració de cada nació a la independència, contra l'imperi austríac; i els moviments obrers que lluitaven per una justícia social més gran.

Per dir-ho ras i curt: a les barricades de moltes ciutats europees combatien colze amb colze el lliberal que volia la Constitució, el patriota que exigia la independència de la seva pàtria, i l'obrer que lluitava contra el patró que el feia treballar 12 i 14 hores diàries.

El moviment obrer va lluitar sobretot a París. Les barricades del

24 de febrer als barris de l'est van deixar pas al 48. La victòria va ser fulminant. Derrocada la monarquia de Lluís Felip, es van veure burgesos i obrers confraternitzant al voltant dels arbres de la llibertat beneïts pels sacerdots. Es va proclamar el dret al treball, la jornada laboral es va reduir a 10 hores, i es van obrir les «fàbriques socials».

Però quatre mesos després (a conseqüència de greus errors dels obrers i de la intolerància de la burgesia) hi va haver una repressió també fulminant. París, on s'havien concentrat 140.000 obrers, va ser assaltat pel general Cavaignac en quatre dies de lluita aferrissada (23-26 de juny). La repressió va ser terrible i la jornada laboral va tornar a les 12 hores.

Aquesta repressió induirà els obrers a abandonar els «socialismes humanitaris» i a abraçar el «marxisme», més dur, més radical (Marx ha escrit el *Manifest dels comunistes* el gener d'aquest any).

A Itàlia el moviment obrer només té combatents a les barricades de Milà. En canvi, tot el 48 italià és dominat pels *lliberals*, que exigeixen als reis absolutistes la Constitució, i pels *patriotes*, que prediquen la guerra de la independència contra Àustria. Àustria ocupa territorialment la Llombardia i el Vèneto, i té sota la seva tutela molts altres estats.

Les fases del 1848 són tres: les Constitucions, les insurreccions populars contra Àustria, i la primera guerra d'independència dirigida per Carles Albert.

La Constitució s'anomenarà «Estatut»

A Torí, el 1848 comença amb la idea de la guerra, que es preveu pròxima. Tothom parla de política: es fan crítiques, projectes, proclames. Les grans novetats són els diaris polítics «lliures», que es multipliquen de mes en mes a conseqüència de la llibertat de premsa, i que exerceixen una important funció de guia de l'opinió pública.

El jove director del *Risorgimento*, aparegut el 15 de desembre de 1848, és Camil Benso di Cavour, líder brillant dels lliberals. El primer de gener surt *La Concordia*, de l'esquerra democràtica i populista, dirigit per Valerio. El 26 de gener comença a publicar-se l'*Opinione* de Durando; al juny sortirà la impetuosa i descarada *Gazzetta del Popolo* de Botero; al juliol el *Conciliatore*, dirigit pel canonge Gastaldi, futur arquebisbe de Torí, i l'*Armonia* de Gustau Cavour, germà de Camil, de neta inspiració catòlica.

30 de gener. Arriben notícies que a Nàpols el rei Ferran ha concedit la Constitució, i que a Milà els ciutadans fan el boicot als

austriacs. El «Cos de Decurions» de Torí va a veure Carles Albert i li demana la Constitució.

Després d'uns dies angoixants, Carles Albert vol abdicar. No es veu capaç de trencar el jurament fet 25 anys abans a Carles Fèlix. Però el príncep hereu, Víctor Manuel, hi està totalment en contra: el seu pare, que fins ara no l'ha deixat intervenir ni una mica en els assumptes d'estat, no el pot deixar tot sol en ple temporal.

7 de febrer. Carles Albert reuneix el Consell extraordinari de la Corona, i es declara disposat a examinar un esquema de Constitució (anomenada «Estatut») en què es respecti la religió i l'honor de la monarquia. Però diu als Decurions que mantinguin les places lliures de la multitud: no vol imposicions.

10 de febrer. Pius IX, a Roma, envia una proclama al poble que està en plena efervescència. Invita a tothom a «no demanar reformes que no podria concedir», i acaba: «Beneïu, bon Déu, Itàlia, i conserveu-li el do preciosíssim de la fe». Els caps de l'opinió pública, decidits ja a fer de Pius IX un instrument per a la guerra contra Àustria, obliden «les reformes impossibles» i «el do de la fe», i escampen per tot Itàlia només les paraules «Beneïu, bon Déu, Itàlia».

Aquesta invocació esdevé la bandera lliberal i el crit de guerra. Pius IX, que intenta en va aclarir l'equívoc, queda disgustat. Possiblement és aleshores quan Don Bosco comença a dubtar del moviment neoguèlf i a marcar distàncies amb els lliberals.

Durant els dies següents arriben a Torí les notícies de la Constitució concedida a Florència (17 de febrer) i de l'esclat de la revolució a París (23 de febrer).

Es decideix organitzar per al 27 de febrer una gran «festa d'acció de gràcies per la promesa de l'Estatut». La immensa plaça Vittorio estarà plena de les delegacions que han arribat de tot arreu del Piemont, de la Ligúria, Sardenya, Savoia. Es demana a totes les organitzacions de Torí que hi participin en massa. El mateix marquès Robert d'Azeglio va fins a Valdocco a convidar Don Bosco amb tots els seus nois.

Don Bosco i el marquès davant per davant

En les *Memòries* escrites personalment, Don Bosco reconstrueix el diàleg amb el marquès. Segurament les paraules no són les mateixes (ho va escriure al cap de 25 anys), però creiem que és un diàleg molt important, perquè Don Bosco (que hi reflexiona a tants anys de distància) ens fa veure quina va ser des d'aleshores la seva

actitud enfront de la política. Per això el reproduïm en totes les parts essencials.

«Hi havia un lloc reservat per a nosaltres a la plaça Vittorio, al costat de totes les institucions de qualsevol nom, finalitat i condició. Què podia fer? Refusar era com declarar-me enemic d'Itàlia; acceptar volia dir estar d'acord amb uns principis que jo considerava de funestes conseqüències.

—La ciutat ha de saber (*deia d'Azeglio*) que la vostra obra no és contrària a les institucions modernes. Això us farà bé: augmentaran els donatius; l'Ajuntament, i jo mateix, serem generosos amb vós.

—Senyor marquès, tinc el costum de mantenir-me al marge de qualsevol cosa relacionada amb la política. Mai no faig res ni en *pro*, ni en *contra*.

—Què voleu fer, doncs?

—Fer el poc bé que pugui als jovenets abandonats, i fer servir totes les meves forces perquè siguin bons cristians en l'aspecte religiós i ciutadans honorats en la societat civil.

—Us equivoqueu. Si persistiu en aquesta actitud, tothom us abandonarà.»

Don Bosco està convençut exactament del contrari: l'haurien abandonat si s'hagués ficat en política, especialment si hagués manifestat que compartia les actituds liberals. I continua, gairebé tossudament:

«Convideu-me a alguna cosa en què el sacerdot exerciti la caritat, i em veureu disposat a sacrificar vida i patrimoni. Però vull estar ara i sempre al marge de la política.»

Les bandes anticlericals es desfermen

El seguici cap a la plaça Vittorio va ser imponent: 50.000 persones van desfilar pels carrers, davant del rei que anava a cavall. L'arquebisbe havia refusat celebrar la Missa i cantar el «Te Deum» a l'església de la *Gran Mare* que domina la plaça. Només va permetre que es donés la benedicció eucarística.

Els seminaristes, en contra de l'arquebisbe, van desfilar en el seguici amb l'escarapella tricolor. Immediatament després, com a resposta, es tanca el seminari.

Aquestes decisions són potser la gota que fa vessar el vas de l'anticlericalisme.

El 2 de març al vespre colles de bergants assalten la casa dels

jesuïtes del costat de l'església dels Màrtirs i del Carme. Trenquen vidres i rebenen portes.

L'endemà els mateixos grups envolten amenaçadorament la casa de les religioses anomenades «Dames del Sagrat Cor». D'una manera gairebé ininterrompuda renoven el setge durant set dies, sempre dispersats pels guàrdies.

En els dies immediats els jesuïtes i les «dames» abandonen la ciutat.

Les bandes anticlericals continuen els aldarulls. Sota les finestres del Convictori criden: «Mori don Guala!» Intenten assaltar el palau de la marquesa de Barolo perquè ha corregut la veu que acull quinze jesuïtes.

4 de març. Davant del Consell de la Corona, Carles Albert firma l'Estatut. Acaba el poder absolut del rei. Comença el règim parlamentari.

Paradoxalment, Torí no respon amb manifestacions d'entusiasme. En canvi, continuen i es multipliquen els tumults exaltats contra l'arquebisbe, els capellans i els partidaris de l'absolutisme.

8 de març. Per tornar l'ordre a la ciutat s'organitza la Guàrdia Nacional. S'obren les inscripcions a la plaça de Sant Carles: en poques hores s'hi inscriuen 500 ciutadans.

Milà es revolta i demana ajuda

En els dies següents esclaten notícies molt importants. Viena s'ha revoltat i l'emperador ha destituït Metternich (13 de març). Pius IX ha concedit la Constitució (14 de març). Hi ha revolucions a Berlín i Budapest (15 de març). I després les dues més sonades: Venècia s'ha revoltat contra els austríacs (17 de març) i Milà ha començat a aixecar-se contra les tropes austríaques de Radetzky (18 de març).

Cèsar Balbo (l'autor de les *Esperances d'Itàlia*) és nomenat primer ministre per Carles Albert. El pare Rosmini surt cap a Roma com a representant del Piemont davant del Papa.

El 19 de juny arriba a Milà el comte Arese, que porta notícies i propostes. En el «comitè central» de la revolució hi ha un fort corrent republicà contrari a Carles Albert, però ha predominat el corrent de Gabriel Casati, amic del Piemont. Ell envia a sol·licitar l'ajuda militar de Carles Albert.

El Consell de ministres, amb el rei, examina la situació. Què han de fer? Abans que res es decideix enviar tropes a la frontera per

protegir-la d'eventuals infiltracions austríaques. Una brigada de la Guàrdia del Rei surt cap al riu Ticino.

A Milà, mentrestant, continuen els combats. El dia 20, el general Radetzky, comandant en cap de les tropes imperials, proposa un armistici. És refusat. El dia 22 Porta Tosa és conquerida pels homes de Llucià Manara. Els austríacs abandonen Milà.

També a Venècia expulsen els austríacs. Daniel Manin, alliberat de la presó, és aclamat president de la república de Sant Marc.

La gent crida pels carrers de Torí: «Guerra! Guerra!»

23 de març. Cap al vespre arriben els representants victoriosos de Milà. Demanen una intervenció immediata de l'exèrcit, abans que els austríacs tornin a assaltar la ciutat. Posen dues condicions: l'adopció del «tricolor italià» en lloc de la bandera blava dels Savoia, i l'ajornament de l'entrada de l'exèrcit piemontès a Milà fins a aconseguir la victòria.

Guerra amb Àustria

El Consell de ministres decideix la intervenció. Carles Albert ho accepta. Es declara la guerra a Àustria. El rei surt al balcó del Palau Reial, a la plaça del Castell, i fent volejar la bandera tricolor saluda la gent que crida: «Guerra a Àustria».

Carles Albert, aquella nit, confia a un amic: «Si no es proclamava la guerra, perdia l'Estat, hi hauria la revolució. Ara que s'ha proclamat, si no guanyem, potser perdré el tron. Però ja estic preparat per a això.»

El general Passalacqua rep l'ordre de travessar el riu Ticino alçant la bandera tricolor amb l'escut dels Savoia sobre camp blanc.

24 de març. L'arquebisbe presideix a la catedral una funció solemne a la qual assisteixen el rei i el príncep hereu. A la sortida monsenyor Fransoni és xiulat i insultat.

A la nit, Carles Albert i el seu fill surten cap al front al davant de 60.000 homes. Una gentada immensa omple el carrer del Po i la plaça Vittorio per saludar-los. Sembla una festa bonica, imponent.

Però la guerra és una altra cosa. Durant els dies següents abandonen Torí tots els regiments. Es requisen tots els cavalls per a l'artilleria i els carros de combat. La ciutat, sense carruatges, queda enmig d'un silenci estrany recorregut per un fil de por.

Al vespre, sota les finestres de l'arquebisbe, es reproduïxen els aldarulls. El ministre de l'interior li fa saber que se li agrairia que «s'absentés de la ciutat» per algun temps. El 29 de març monsenyor Fransoni surt cap a Suïssa.

El vicari general, que el substitueix, ordena pregàries públiques per als combatents. Recomana als rectors que ajudin les famílies dels cridats a les armes. Autoritza els pagesos a treballar el diumenge els camps dels germans que han anat a la guerra.

Les autoritats polítiques adopten «disposicions doloroses però necessàries». Els alts funcionaris de l'Estat que són considerats «reaccionaris» (i que fins fa pocs mesos eren els «fidelíssims» del rei!) són allunyats dels càrrecs públics. Fins i tot el governador de Torí, el mariscal La Tour, és destituït.

Batalles de veritat i fingides a Valdocco

Els nois també respiren la guerra. Als prats del voltant de Valdocco s'entaulen autèntiques batalles entre les collés de Vanchiglia, de Borgo Dora, de Porta Susa. No són bromes; bordegassos armats amb bastons, ganivets, pedres, s'esbatussen de valent. Don Bosco surt sovint de casa per cridar els carrabiners i anar amb ells a posar pau entre aquells exaltats.

Un dia, no gaire lluny d'ell, veu un noi d'uns quinze anys que enfonsa un ganivet al ventre d'un altre noi. El porten urgentment a l'hospital. Mor mentre balbujeja: «Me les pagaràs!»

Don Bosco recorda amb amargura: «Aquells reptes no s'acabaven mai». Alguna vegada les dues bandes s'uneixen per apedregar la casa del capellà, i els rocs van a parar a la teulada i a les finestres, fent tremolar de por Josep Buzzetti i els altres joves hostes.

Per atreure els nois a l'oratori, Don Bosco va aprofitar aquest clima de guerra inventant un joc nou. Un amic seu, Josep Brosio, havia estat «bersagliere» (soldat d'un cos de caçadors). Quan anava a Valdocco es posava l'uniforme militar, que en aquells mesos suscitava entusiasme i respecte. Don Bosco li va suggerir que formés entre els nois un regiment en miniatura, i que els ensenyés maniobres i exercicis militars.

Brosio va acceptar-ho. Va aconseguir que el govern li donés dos-cents fusells antics, amb el canó substituït per un bastó. Va portar la trompeta i van començar els exercicis. Marxes, contramarxes, càrregues a la baioneta, retirades, assalts. El «regiment» feia exhibicions molt aplaudides, i fins i tot prestava el servei d'ordre a l'església.

Un diumenge a la tarda, mentre molta gent atreta pels sons de la trompeta assistia entusiasmada a les maniobres, va succeir un desastre durant un contraassalt. L'exèrcit «derrotat», en plena fugi-

da, va anar a parar a l'hort de Margarida, i perseguit pels vencedors envalentits va aixafar els enciams, el julivert i els tomàquets.

La «mama», que assistia al desastre, es va desanimar molt.

—*Varda, varda, Giòanin, lo ca l'an fait*—va murmurar al seu fill que era al costat—, *a l'an guastame tüt* (Mira, mira, Joan, què han fet, m'ho han fet malbé tot).

«Deixa'm tornar a casa»

Va ser probablement el vespre després quan Margarida no es va veure més amb cor de continuar. Els nois eren a dormir i ella, com de costum, tenia al davant un piló de roba per repassar: li deixaven als peus del llit la camisa estripada, els pantalons descosits, els mitjons foradats. I ella s'havia d'afanyar al costat del llum d'oli, perquè no tenien res més per posar-se l'endemà al matí. Don Bosco, allà a la vora, l'ajudava apedaçant els colzes de les jaquetes i arreglant les sabates.

—Joan—va murmurar de sobte—,estic cansada. Deixa'm tornar a I Becchi. Treballo del matí al vespre, sóc una pobra vella, i aquests noiots sempre m'ho fan tot malbé. Realment no puc més.

Don Bosco no va explicar un acudit «per animar-la». Ni tan sols va dir una paraula: no n'hi havia cap capaç de consolar aquella pobra dona. Només va fer un gest: li va indicar el Sant Crist penjat a la paret. I aquella pagesa ho va entendre. Va inclinar el cap sobre els mitjons foradats, sobre les camises estripades, i va continuar cosint.

No va demanar mai més per tornar a casa. Consumirà els seus últims anys entre aquells nois esvalotats, maleducats, però que necessiten una mare. Només aixecarà alguna vegada més la mirada cap al Sant Crist, per agafar forces, pobra vella cansada.

Guerra italiana a la Llombardia

26 de març. Per les notícies que arriben sembla que s'estan fent realitat ràpidament els somnis neogüelfs. Per donar suport a l'exèrcit de Carles Albert «per alliberar Itàlia», surten dels Estats Pontificis 17.000 soldats amb el general Durando; de la Toscana 7.000 voluntaris amb Montanelli; Parma i Mòdena declaren mitjançant plebiscits que volen unir-se al Piemont.

6 d'abril. Arrossegat ell també per l'entusiasme col·lectiu, Ferran de Nàpols declara la guerra a Àustria i confia un cos expedicio-

nari de 16.000 homes al general Guillem Pepe. La guerra que té lloc a la Llombardia és «guerra italiana».

Arriben a Torí notícies alegres. L'exèrcit guanya les primeres batalles a Mozambano i Goito (8-9 d'abril) i Garibaldi ha sortit d'Amèrica amb la seva «Legió italiana» (15 d'abril).

El 27 d'abril es fan al Piemont les primeres eleccions polítiques per elegir 204 diputats. Gioberti és elegit a Torí, Cavour perd.

30 d'abril. Gioberti arriba de l'exili i és acollit triomfalment. Es creu l'home providencial. La Cambra dels diputats s'installa al saló de ball del Palau Carignano, el Senat a la gran sala dels Suïssos del Palau Madama. Gioberti és aclamat com a president de la Cambra.

L'«esquerra democràtica» és dirigida pels demagogs Valerio i Brofferio i per Urbà Rattazzi. Comença per atacar Carles Albert i l'anomena «traïdor». Demana la revisió dels processos del 1821 i 1831. Els diaris de l'esquerra són violents. Adopten actituds inoportunes, almenys en plena guerra.

La Cort està espantada. La reina Adelaida (filla d'un arxiduc austríac) crema la correspondència privada. Carles Albert, al camp de batalla, està irritadíssim.

Però sobre els entusiasmes i les irritacions dels italians està a punt de caure una dutxa gelada.

EL FRACÀS DE LES ESPERANCES

El 27 d'abril ha arribat a Roma el comte Rignon, enviat de Carles Albert. Demana a Pius IX suport material i moral per a la guerra. El Papa li respon que suport material ja l'ha donat, enviant Durando i 17.000 soldats al Po. Pel que fa al suport moral, cal pensar: «Si encara pogués firmar *Mastai*, agafaria la ploma i en pocs minuts estaria llest, perquè jo també sóc italià. Però he de firmar *Pius IX*, i el cap de l'Església ha de ser ministre de pau i no de guerra».

Hi pensa durant dos dies. Dos dies que els historiadors han mirat al microscopi, sense gaires resultats. Sembla que durant aquelles 48 hores informes d'Àustria i d'Alemanya han parlat de masses catòliques revoltades contra la Santa Seu, i del perill d'un cisma.

La fi de l'equívoc

29 d'abril. En un discurs als cardenals, Pius IX declara que les seves reformes han estat provocades no per intencions «lliberals», sinó per sentiments humans i cristians. El propòsit d'una «guerra contra els alemanys» el desconcerta profundament. Demana a Déu no guerra, sinó concòrdia i pau. I també declara que no podrà esdevenir «el president d'una nova república constituïda amb tots els pobles d'Itàlia».

Amb aquestes paraules el Papa aclareix l'equívoc, que havia anat massa enllà a causa dels clamors liberals que l'havien instrumentalitzat i també a causa d'algunes indecisions seves. Encara que refusa només la presidència d'una «república» i no d'una «federació de monarquies», les seves paraules són un cop mortal per al somni neogüelf.

Immediatament després Pius IX envia una carta a l'emperador d'Àustria. Demana que es permeti a les terres italianes reunir-se

pacíficament en una sola nació. És un impuls coherent amb la seva voluntat de pau, però peca d'ingenuïtat. No serveix de res.

Tan fulminant com havia estat la flamarada ho va ser el capgirament de la situació. Hi ha desordres molt greus al front i en diverses ciutats italianes. Leopold de Toscana i Ferran de Nàpols fan tornar les seves tropes. El rei de Nàpols va més lluny: amb un cop d'estat que provoca greus enfrontaments entre els manifestants i la força pública, dissol el Parlament (15 de maig).

Forces napolitanes sota les ordres de Pepe, i papals, sota les de Durando, es queden amb Carles Albert com a tropes voluntàries, auxiliades pels universitaris toscans.

El 30 de maig és l'última jornada resplendent per a Torí. Arriba la bona notícia de la victòria de Goito i de la rendició de Peschiera. Els carrers s'omplen de banderes, les finestres s'il·luminen. La gent crida: «Visca Carles Albert, rei d'Itàlia!».

Immediatament comencen els dies amargs. Radetzky assalta Vicenza, i ocupa Pàdua, Treviso i Mestre.

La guerra comença a pesar sobre la vida de Torí. Els negocis s'aturen, el diner deixa de circular, moltes botigues tanquen, i hi ha molts desocupats. Es fan vagues de sabaters i sastres, i protestes pels salaris massa baixos.

A tot això s'hi afegeix el rumor alarmant que es traslladarà la capitalitat a Milà. Un Torí sense cort, sense oficines de l'administració, vol dir una ciutat mig desocupada. Fins i tot els propietaris de cases, que durant els últims anys han construït al màxim, i que estan gravats per una hipoteca conjunta de 637 milions de lires, tenen por.

Escudella i ranxo a l'oratori

En aquest clima de pobresa general, també a l'oratori de Valdocco s'estrenyen el cinturó. Quan els petits treballadors que viuen amb Don Bosco tornen a migdia, es presenten a la cuina amb l'escudella a retirar «el ranxo». L'olla que bull al foc conté arròs i patates, pasta i mongetes, o una barreja «nutritiva» aconsellada pel temps de guerra: castanyes seques fetes bullir amb farina de blat de moro.

La sopa la distribueix Don Bosco, que l'amaneix amb paraules gracioses: «Fes honor al cuiner», «Menja'n molta que has de créixer», «Voldria donar-te un tros de carn, però no en tinc. Però si algun dia trobem una vaca sense amo, farem festa grossa».

Les postres són sovint una poma. Però no una poma a cadascú,

sinó «una» per a tots. Don Bosco la llança enlaire alegrement, i qui l'arreplega l'arreplega.

El bar, per a tots, és l'aixeta per on «raja aigua abundant, fresquíssima i saludable».

Mentre dinen, s'enfila a la taula, cloquejant, alguna gallina de mama Margarida, per picar la seva part d'engrunes.

El pa «no el posa el convent». Don Bosco dóna a cadascú, cada vespre, 25 cèntims perquè se'l compri. El motiu és que els gustos i la salut són diferents. El que té un bon estómac i gustos senzills es compra un llonguet de soldat: així s'estalvia una quantitat respectable. Altres prefereixen pa normal, de molla eixuta o de molla tendra.

Després de dinar (i després de sopar, que és una còpia calcada del dinar), cadascú es renta el plat i es posa a la butxaca la cullera.

El qui té més gana va, abans de dinar, a collir una mica d'enciam a l'hort de mama Margarida, i amb oli i vinagre comprats amb els seus estalvis, es fa una amanida.

Són temps durs. Tots els nois miren fins al cèntim per estalviar una mica. L'art per apanyar-se-les és molt estès. Un noi arriba a vendre's la màrrega per quaranta cèntims (però Don Bosco ho impedeix a temps). Per estalviar-se fins i tot els diners del barber, mama Margarida talla els cabells als nois. «La tallada feta amb les tisores em va deixar amb moltes escales —recordava el doctor Frederic Cigna—. Me'n vaig queixar, i la santa dona va respondre: "Aquestes escales et faran arribar al Paradís"».

No tenir res per fer passar la gana als nois (encara que es busquin paraules alegres) és una gran pena. I tanmateix per a Don Bosco no va ser la pena més grossa d'aquells mesos.

La fidelitat al Papa i els seus contratemps

Després del discurs de Pius IX «no devien faltar moments de tensió greu entre els sacerdots de primera línia en l'apostolat dels joves: don Cocchi i don Ponte d'una banda, i Don Bosco de l'altra —escriu Pere Stella—. Però en tots hi devia haver un viu sentit del moment delicat que passava l'església torinesa. En aquell moment, sobretot, els sacerdots patriotes van creure imprescindible, per a l'èxit de la religió, seguir el «poble en les seves aspiracions unitàries».

En canvi Don Bosco va jutjar indispensable, abans que res, la fidelitat al Papa. (Als nois que fins aleshores havien cridat «Visca Pius IX!» els va dir que cridessin «Visca el Papa!»). I es van reforçar els dubtes que ja tenia sobre l'acció dels lliberals.

Avui, a més d'un segle de distància, sabem pels historiadors que

la unitat d'Itàlia va ser una gran conquesta, però no es va portar a terme de la millor manera. El *Risorgimento* va ser un fenomen de la burgesia, i de classes mitjanes. El poble només hi va participar en algunes ciutats. La gran massa camperola, que constituïa el setanta per cent de la població, es va quedar al marge, o fins i tot francament hostil.

Don Bosco era un camperol, i sentia una aversió instintiva per aquests «moviments» dirigits per advocats astuts i per polítics intriguants, moviments als quals només es cridava el «poble autèntic» perquè donés la pròpia sang al camp de batalla. La guerra, per ell, era un càstig de Déu i una calamitat per a la pobra gent, res més.

És veritat que mirant així les coses Don Bosco va demostrar tenir uns límits. Però també va demostrar que hi veia lluny. Sobre tot en l'orientació de la seva obra naixent, va triar el camí (fidelitat al Papa, cap lligam amb els partits) que va permetre que el seu modest oratori es convertís en una Congregació mundial. Fer la història preguntant-se «què hauria passat si...?» és com jugar a la loteria, però estem convençuts que si Don Bosco hagués sortit al carrer amb els seus nois, fent voleiar la bandera tricolor, avui en parlàriem com d'un bon vicari de la perifèria de Torí.

El fet d'escudar-se en la fidelitat al Papa, de moment va portar a Don Bosco molts contratemps. Dos capellans que treballaven a l'oratori de sant Lluís, tot i la seva prohibició, van portar els nois amb banderes i escarapelles a les manifestacions polítiques, i van transformar els sermons en fervorosos comicis. Don Bosco va haver de barallar-s'hi.

A Valdocco va ser pitjor. Un ajudant de Don Bosco va fer un sermó en el qual «llibertat, emancipació, independència» van ressonar tota l'estona. «Jo era a la sagristia —escriu Don Bosco—, impacient per poder posar fi al desordre. Però el predicador, així que va donar la benedicció, va invitar els sacerdots i els joves a acompanyar-lo, i entonant a plena veu himnes nacionals, fent voleiar frenèticament les banderes, van anar directament als voltants del Mont dels Caputxins. Allà van fer promesa formal de no assistir a l'oratori si no els rebien amb formes *nacionals*».

L'oratori de Valdocco va estar gairebé desert durant alguns diumenges, escriu el pare Lemoyne. De 500 joves a menys d'un centenar.

«Cap dels capellans va intentar tornar. En canvi els jovenets van demanar perdó i van dir que els havien enganyat i que prometien obeir i mantenir la disciplina. Però jo em vaig quedar sol —escriu Don Bosco amb amargura—. Gairebé cinc-cents joves,

amb l'única ajuda esporàdica del teòleg Borel. No sé com vaig poder resistir amb aquell ritme esgotador de feina». El pare Lemoyne anota que els més grans no van tornar, i que des d'aquell moment l'edat mitjana dels nois va ser força més baixa que abans.

Notícies dramàtiques

La segona meitat del 1848 va ser un seguit de notícies dramàtiques. Al juny van ser reprimides amb canons les insurreccions de Praga i París. Del 23 al 26 de juliol, a les muntanyes de Custoza, hi va haver el xoc decisiu entre austríacs i piemontesos. La derrota de Carles Albert va ser tan greu que ni tan sols es va poder organitzar la defensa de Milà.

La notícia, arribada a Torí el 29 de juliol, va provocar greus tumults. La Guàrdia Nacional va haver d'ocupar la plaça del Castell. El primer d'agost es va ordenar la mobilització de 56 batallons de la Guàrdia Nacional. Una comissió presidida per Robert d'Azeglio va assumir l'encàrrec de conservar l'ordre.

Els tumults van continuar lluny del centre de la ciutat. Els objectius eren sobretot les cases dels nobles i les dels sacerdots.

El 6 d'agost Gioberti corre al quarter general del rei a convèncer-lo que no firmi l'armistici. Però Carles Albert, convençut que l'exèrcit ja no està en condicions de combatre, el 9 d'agost dona ordre de firmar-lo al general Salasco. Era el reconeixement de la derrota, el final de les esperances.

A Torí els polítics van esclatar contra la ineptitud dels caps, els embolics dels capellans. Van demanar secament investigacions parlamentàries i que es castiguessin els culpables. La capital era plena d'agitació. «Va caldre —escriu Francesc Cognasso— prendre mesures dràstiques: canviar el govern i prohibir vendre diaris pels carrers, publicar manifestos polítics i reunir-se a discutir a les places».

Tret a la capella Pinardi

D'aquells mesos, Don Bosco escriu: «Es considerava ben fet qualsevol ultratge contra un capellà o contra la religió. Em van assaltar moltes vegades a casa o pel carrer. Un dia, mentre feia catecisme, va entrar per la finestra una bala d'arcabús (= *antic fusell*), em va foradar la sotana entre el braç i les costelles, i va anar a escrostonar la paret». Eren a la capella Pinardi i els nois es van espantar molt pel cop inesperat. Don Bosco (més aviat impressionat

pel tret que no l'havia tocat d'un pèl) va haver d'encoratjar-los amb paraules gracioses:

—És una broma una mica pesada. Em sap greu per la sotana, que és l'única que tinc. Però la Mare de Déu ens estima.

Un noi va recollir el projectil encastat a la paret: era una grolle-
ra bola de ferro.

«Una altra vegada, quan em trobava enmig d'una multitud de nois, un individu em va atacar amb un ganivet molt gros a la mà. I va ser un miracle que, corrent precipitadament, pogués escapar i amagar-me a l'habitació. El teòleg Borel també es va salvar de miracle d'un tret de pistola».

Molts diaris alimentaven l'odi contra els capellans. Van sortir grans titulars, també contra Don Bosco: «La revolució descoberta a Valdocco», «El capellà de Valdocco i els enemics de la pàtria».

Treballar per fer capellans diferents

Aquest anticlericalisme rabiós no tan sols va entristir Don Bosco, sinó que el va fer pensar. «Un esperit vertiginós —escriu— s'aixecava contra els ordes religiosos i les congregacions eclesiàstiques, i en general contra el clergat i totes les autoritats de l'Església. Aquest crit de furor i de menyspreu per la religió allunyava la joventut de la moralitat, de la pietat i, per tant, de la vocació a l'estat eclesiàstic».

El perill més greu Don Bosco el veu justament aquí: la disminució de les vocacions sacerdotals. En lloc de perdre el temps queixant-se del mal moment, Don Bosco es planteja clarament el problema: «Què puc fer per ajudar les vocacions?».

Li sembla que el poble està en contra dels sacerdots no perquè no participin en la guerra d'independència, sinó perquè una gran part de la clerecia «no és del poble». Les vocacions provenen de famílies nobles i senyorials, o almenys benestants. Els protagonistes de l'època nova que comença (molt més enllà del *Risorgimento*) són, en canvi, els treballadors.

Si la causa és aquesta, la solució del problema és molt diferent que participar en la batalla de Novara (com intentarà fer don Cочи).

«En aquell temps —escriu— Déu va fer conèixer clarament una nova classe de milícia que volia escollir, però ja no entre les famílies benestants. Els que manejaven l'aixada o el martell havien de ser escollits per ocupar un lloc en les files dels que s'encaminaven a l'estat eclesiàstic». Un clergat proletari.

Amb els modestos mitjans de què disposa, Don Bosco es posa de seguida a treballar en aquesta línia.

Entre els centenars de joves que vénen a l'oratori, en tria tretze i els convida a fer un petit curs d'exercicis espirituals. Els nois són hostes de Don Bosco durant tot el dia. Només al vespre, «com que no hi ha llit per a tothom, alguns van a dormir a casa seva».

Durant aquells dies, Don Bosco es dedica a «estudiar, conèixer i triar individus» que ofereixin esperança de vocació. «La tranquil·litat d'aquells dies —anota Lemoyné— contrastava amb l'enorme agitació que regnava a la ciutat».

Entre aquests tretze l'any següent triarà els quatre millors i continuarà l'experiment.

«Així —escriu— s'anava consolidant el nostre humil oratori, mentre succeïen greus esdeveniments que canviarien l'aspecte de la política italiana i potser de tot el món».

Notícies tràgiques de Roma

18 d'agost. Tornen a Torí els primers regiments derrotats. L'ambient no és pas de festa, però la gent rep amb simpatia aquells soldats cansats i plens de pols.

15 de setembre. El rei torna a Torí. Rebudes fredes i tristes. Uns rumors estranys circulen per la ciutat: estan a punt d'arribar tropes franceses per reemprendre la guerra, el rei vol abdicar, la revolució està a punt d'esclatar.

11 d'octubre. Carles Albert nomena primer ministre el general Perrone, l'ex-condemnat a la forca l'any 21. Un altre «condemnat a mort» del 1834, Josep Garibaldi, intenta accions pirates contra els austríacs al llac Major. Els disturbis a la Cambra (on l'esquerra vol la represa de la guerra) i la ciutat continuen. «Els genovesos de la brigada Savoia —escriu Cognasso— abandonaven al vespre les casernes i organitzaven tumults a la plaça del Castell: Visca el rei! Visca la república! Visca la pau! Visca la guerra! Estem mal allotjats! Estem mal alimentats!».

A mig novembre arriben notícies tràgiques de Roma. Pelegrí Rossi, el moderat primer ministre de Pius IX, ha mort assassinat per la multitud. El poble imposa al Papa la convocatòria d'una assemblea constituent i la participació en la guerra contra Àustria.

Una multitud exaltada corre pels carrers de Torí cridant «Fora Pius IX! Fora els ministres retrògrads! Visca l'assassí de Pelegrí Rossi! Guerra!».

Comença a escampar-se la por. Por que comenci la revolució, que es repeteixi el «terror» jacobí.

Mentre novembre acaba, arriba de Roma la notícia que Pius IX ha fugit. Ha fingit cedir a la voluntat del poble i després, disfressat de senzill sacerdot, s'ha refugiat al regne de Nàpols, a Gaeta.

Carles Albert, sota la pressió dels cercles democràtics i de les manifestacions populars, accepta la dimissió de Perrone i nomena primer ministre Gioberti. El 30 de desembre dissol la Cambra i convoca noves eleccions.

El 1848, que havia començat en l'entusiasme de les esperances, acaba a Itàlia en les boires de la incertesa. A les altres nacions s'ha acabat el foc i el ferro de la repressió. Després de París i Praga, també Viena ha estat atacada a l'octubre pels canons d'un general. El Parlament de Berlín ha estat suprimit al desembre.

Dos signes d'esperança a Valdocco

A Valdocco, on la boira es fa espessa quan arriba l'hivern, Don Bosco acull humilment dos signes d'esperança.

Per primera vegada un dels seus nois vesteix la sotana. Es diu Ascani Savio i són de la mateixa terra. Ha freqüentat l'oratori d'ençà que es reunien al Refugi. Ara hauria d'entrar al seminari, però el de Torí està tancat i el de Chieri a punt de tancar. La cúria arquebispal li permet portar a terme la cerimònia de la vestició al Cottolengo i després quedar-se a l'oratori per ajudar Don Bosco.

No s'hi quedarà per sempre. Després de quatre anys entrarà al seminari i serà sacerdot diocesà. Però dirà de Don Bosco: «L'estimava com si fos el meu pare». I Don Bosco escriurà d'ell: «Li vaig confiar de seguida una part de l'assistència, dels catecismes, i la direcció de diverses coses més. Així vaig començar a ser una mica rellevat». El primer anyell que havia arribat a pastor.

El segon fet va ser de caràcter completament diferent.

Se celebrava a l'oratori una festa solemne. Alguns centenars de joves estaven disposats a combregar. Don Bosco va celebrar la missa convençut que al sagrari hi havia l'acostumat copó ple d'hòsties consagrades. Però el copó era pràcticament buit. Josep Buzzetti, encarregat de la sagristia (de què no era l'encarregat, aquell noi?), s'havia oblidat de preparar un altre copó i no es va adonar del descuit fins després de la consagració, és a dir, massa tard.

Don Bosco, quan els nois van començar a acostar-se per rebre l'Eucaristia, es va adonar amb pena que hauria hagut de fer-los

tornar a tots als seus llocs. Sense conformar-s'hi, va començar a distribuir les poquíssimes hòsties que hi havia al fons del copó.

I heus aquí que, amb gran meravella d'ell i del pobre Buzzetti que aguantava la patena, les hòsties no van disminuir. N'hi va haver prou per a tothom.

Josep Buzzetti, admirat, va explicar el fet als seu companys. El 1864 encara el va tornar a explicar als primers Salesians. Don Bosco, que hi era present, amb l'expressió seriosa, ho va confirmar: «Sí, hi havia poques partícules al copó i, no obstant això, vaig poder donar la Comunió a tots els que es van acostar a l'altar, que no eren pocs. Estava emocionat, però tanquil. Pensava: és un miracle més gran el de la consagració que el de la multiplicació. Però el Senyor sigui beneït per tot».

Mentre Itàlia era sacsejada per esdeveniments clamorosos, en un racó perdut de la perifèria de Torí el Senyor multiplicava silenciosament la seva presència entre els nois d'un pobre sacerdot. Un signe misteriós, però també lluminosíssim.

▲ Don Bosco el 1887.

▲ Les despulles de Don Bosco exposades a la veneració dels fidels. La foto es va fer el 31.1.1888.

▲ Don Bosco a la seva taula de treball.

▲ Don Bosco enmig dels músics de l'Oratori.

▼ Don Bosco envoltat pels sacerdots i clergues de l'Oratori (1870).

▲ Don Bosco enmig dels seus joves (1861).

▲ Don Bosco enmig dels seus primers missioners (1875).

Don Bosco a la casa dels Martí-Codolar (1886). ▶

▼ Don Bosco amb els missioners de la 12ª expedició, l'última que es va fer mentre encara era viu (1887).

▲ Alguns dels llibres escrits per Don Bosco.

▼ Les «Lectures Catòliques».

DON BOSCO, LA POLÍTICA, LA QÜESTIÓ SOCIAL

La política del Parenostre

El 1848 Don Bosco ha tingut el primer xoc dramàtic amb la política, i ha triat una línia que deixarà en herència als seus primers Salesians.

La resumirà molts anys després quan dirà a monsenyor Bonomelli, bisbe de Cremona: «Em vaig adonar que, si volia fer una mica de bé, havia de deixar de banda la política. Sempre me n'he apartat, i així he pogut fer alguna cosa, i no he trobat obstacles, sinó que he tingut ajudes fins i tot allà on menys m'ho esperava».

Després d'haver reflexionat molt sobre l'actitud de Don Bosco no tan sols durant els fets del 1848, sinó en molts altres moments plens de política, ens sembla que ho podem esquematitzar així.

Primer. Don Bosco està convençut de la «relativitat» de la política de les parts, dels partits. La considera un component força variable de la vida (Perrone esdevé primer ministre d'aquell rei que volia enviar-lo a la forca; La Tour, fidelíssim a Carles Albert, és despatxat per aquest mateix perquè «ja no és de confiança»...). Afirmar amb decisió: «Cap partit no em tindrà mai». En conseqüència, es referma en principis molt més sòlids que la *dreta* i l'*esquerra*: les ànimes que cal salvar, els joves pobres que cal alimentar i educar. És el que ell anomena «la política del Parenostre».

Segon. Algun estudiós ha fet observar que Don Bosco, encara que es declara fora de la política, de política en fa molta i gairebé sempre de la banda dels conservadors, dels filoaustriacs. Aquesta observació ens sembla, en una bona part, certa, si a la paraula «filoaustriac» no se li dóna un sentit pejoratiu, sinó que només es vol afirmar que Don Bosco moltes vegades va mirar Àustria amb simpatia. Al seminari l'havien format (com ja hem fet notar) en el conservadorisme i havia après a mirar Àustria com a protectora

del Papa, no en llibres de política, sinó en encíclicues i discursos del Papa.

Era doncs natural que tingués aquesta actitud. Probablement ni tan sols ho considerava una actitud política, sinó una qüestió de fe o almenys de fidelitat al Papa. Exactament com al voltant de 1948 molt catòlics van mirar amb simpatia els Estats Units: no perquè en compartissin la política o el racisme contra els negres, sinó perquè veien en els Estats Units l'única defensa de la «civilització cristiana» contra la Unió Soviètica de Stalin.

A més, Don Bosco coneixia molts lliberals i demòcrates torinesos, no mitificats com els presenten avui els llibres d'història, sinó tal com eren en la realitat de la crònica quotidiana, murrís, intrigants, de dubtosa rectitud (només cal pensar en un bergant com Brofferio).

Tercer. A vegades, tot i la voluntat de fer «la política del Pare-nostre», és inevitable que una persona com Don Bosco es pronuncii, s'alineï. En aquets casos Don Bosco s'alinea *amb el Papa*. És a dir, adopta l'opinió del Papa.

En la crònica del pare Bonetti (7 de juliol de 1862) es llegeixen aquestes paraules seves: «Avui m'he trobat en una casa on estava envoltat per una colla de demòcrates. Després d'haver parlat de diverses coses indiferents, la conversa ha recaigut sobre coses polítiques actuals. Aquells lliberalots volien saber què en pensava Don Bosco de l'anada dels piemontesos a Roma (*som a 8 anys de l'episodi de Porta Pia*). He respost decididament: estic amb el Papa, sóc catòlic, obeeixo cegament el Papa. Si el Papa digués als piemontesos «Veniu a Roma», aleshores jo també diria «Aneu». Si el Papa diu que l'anada dels Piemontesos a Roma és un furt, aleshores jo dic el mateix... Si volem ser catòlics, hem de pensar, creure, com pensa i creu el Papa».

Abans encara de reflexionar-hi, abans encara de fer entrar en joc la seva mentalitat, Don Bosco *està amb el Papa*. El 1847-48 Don Bosco simpatitza durant un cert temps amb els neoguèlfes: no perquè pensi que això és el millor, sinó perquè li sembla que aquesta és l'actitud del Papa. Després de l'allocució del 29 d'abril de 1848 torna a ser conservador, no perquè aquella sigui la seva mentalitat, sinó perquè aquest és el pensament del Papa. De manera que si el Papa canvia, ell també canvia, sense pensar-s'ho dues vegades. «Si el Papa digués als Piemontesos «Veniu a Roma», aleshores jo també ho diria.»

Don Bosco i la qüestió social

El 1848 Carles Marx ha publicat el *Manifest dels Comunistes*. És el començament d'una revolució menys clamorosa que les insurreccions del 48, però que anirà molt més enllà i més al fons. La revolució comunista és una presa de posició radical i violenta en la «qüestió social» que ja sacseja des de fa anys les nacions del nord d'Europa. És una denúncia dràstica de les classes explotadores, i la crida a la revolució violenta per «capgirar el sistema» construït sobre la injustícia.

Quina va ser la posició de Don Bosco en relació amb la «qüestió social»? Pere Stella afirma: «No sembla que es plantejés el problema de les classes en transformació... No sembla que s'adoni de l'abast del fenomen pauperista de cara a les revolucions socials» (*o.c.*, pp. 95-96).

Si amb això es vol afirmar que Don Bosco no va tenir una visió «científica» de la situació econòmico-social, i que no la va expressar en termes tècnics (capital, força-treball,...), d'acord. En canvi, no hi estem d'acord si es vol veure en Don Bosco un home que no va entendre el seu temps, que es va deixar portar només pels «bons sentiments».

El pare Lemoyne, que va ser el seu confident durant molts anys, afirma: «Ell va ser dels que van entendre des del principi, i ho va dir mil vegades, que el moviment revolucionari no era una tempesta passatgera, perquè no totes les promeses fetes al poble eren deshonestes, i moltes responien a les aspiracions universals, vives, dels proletaris. Desitjaven obtenir una igualtat comuna a tots, sense distincions de classes, més justícia, i una millora de la pròpia sort. D'altra banda, veia com les riqueses començaven a ser monopoli dels capitalistes despietats, i com els empresaris imposaven a l'obrer sol i sense defensa pactes injustos tant en relació amb el salari com a la jornada laboral» (*M.B.*, IV, 80).

Don Bosco es va trobar a la línia divisòria de dues edats del món, i, per tant, també de l'Església.

Durant els segles que van precedir la revolució industrial, els artesans es reunien per «gremis»: societats rígides, de regust medieval, però que exercien certa defensa dels treballadors. Hi havia molts pobres. Però mai n'hi va haver tants com les masses imponents i miserables de proletaris, abandonades a la seva sort, creades per les fàbriques en el primer segle de la revolució industrial. El model d'intervenció de l'Església a favor de la gent pobra, en aquells segles, era la «beneficiència organitzada» de sant Vicenç de Paül (1581-1660).

En la nova edat industrial les «corporacions» han acabat entre les antigalles (també a causa del triomf dels principis del liberalisme), i les masses dels treballadors proletaris no tenen altra llibertat que deixar-se oprimir per patrons poderosíssims. El liberalisme impedeix diligentment que es formin noves estructures que, en la línia de les antigues corporacions (gremis), defensin els drets dels obrers.

En la impossibilitat de trobar a punt d'aplicar plans i programes d'acció —dèiem en les pàgines anteriors—, en les indecisions que sempre li ha quan comença un període històric, molts homes de l'Església van dedicar totes les energies a fer «de seguida» alguna cosa per la gent miserable, ressuscitant els mètodes de beneficència de sant Vicenç (les «conferències» fundades a París per Ozanam, per ajudar els proletaris, van adoptar precisament aquest nom).

De tota manera aviat es va veure que la beneficència no podia arribar a tot arreu. Fins i tot en la nova forma, socialment avançada, d'escoles professionals, de tallers didàctics, no era suficient. Calia lluitar per la justícia social, per institucions i lleis que garantissin els drets dels treballadors. El camí va ser llarg, per incomprendensions en els ambients de la jerarquia i per les fortíssimes resistències dels Estats liberals.

Don Bosco (eren els primeríssims anys de la revolució industrial italiana) es va llançar a la nova situació portat certament per la urgència del que veia i per la seva gran disposició a treballar per nois pobres. L'estratègia del *de seguida*, de la *intervenció immediata* (perquè, repetim, els pobres no es poden permetre el luxe d'esperar les reformes i els plans orgànics), esdevé el segell de Don Bosco i dels seus primers Salesians. Catecisme, pa, instrucció professional, lloc de treball protegit per un bon contracte, esdevenen el programa «urgent» que els fills de Don Bosco realitzen per als joves proletaris.

Però aquesta tria —ens sembla— no va ser només instintiva. A mesura que passaven els anys, la situació es va anar aclarint cada vegada més, i Don Bosco es va adonar cada vegada més de quin era el temps que li havia tocat viure i de la seva missió: de la grandesa i dels límits d'aquesta missió.

Què vol dir «deixar de banda qualsevol política»?

Tornem un moment a l'afirmació que Don Bosco va fer (molts anys després del 1848) a monsenyor Bonomelli: «Em vaig adonar que, si volia fer una mica de bé, havia de deixar de banda qualsevol política».

Quin sentit té en aquell moment la paraula «política» per a Don Bosco? Només «militar en els partits»? Ens sembla que no.

La paraula «política», en aquell temps, inclou també l'actitud de cara a la «qüestió social»: estar a favor o en contra del lliure mercat, de la intervenció de l'Estat en les qüestions laborals, de la vaga, de les societats obreres socialistes, de les cooperatives inspirades per Owen, dels sindicats, de la legislació social demanada a «Deixar de banda qualsevol política» també vol dir no deixar-se arrossegar cap al debat social (que en aquell moment ja és una part notable del programa dels partits polítics). Quan se li demana a Don Bosco què en pensa, de Mazzini, no pot ignorar que aquest incòmode republicà és el cap de les «societats obreres dels treballadors italians» i que forma part de la primera Internacional fundada (1864) per Carles Marx. «Política» és la de Solaro della Margarita i de Cavour, però també la dels revolucionaris socialistes, la del socialista mazzinià Pisacane, que desembarca al sud (1857) per «aixecar les masses oprimides». L'actitud concreta de Don Bosco és «no deixar-se embolicar en aquests debats». I aquesta actitud la imposa també als seus Salesians.

A nosaltres no ens sembla, doncs, que Don Bosco «no es plantejé el problema de les classes en transformació». No se l'ha plantejat de seguida, ni «científicament», però les paraules dites a Bonomelli i repetides mil vegades als seus Salesians, són una prova que el problema concret l'ha sentit i l'ha resolt. A la seva manera, discutible si es vol, però l'ha sentit i l'ha resolt. Ficar-se en el debat social significava estar «amb» algú, i, per tant, «contra» algú altre. Fer-se veure com a «sacerdot social» significava quedar immediatament fora de qualsevol ajuda dels burgesos i dels benestants. I ell tenia necessitat d'ajuda, de seguida, *de tot arreu*, perquè no volia tornar al mig del carrer els joves pobres.

Amb aquestes ajudes, fa el bé, molt, concret, als pobres.

Un esquema senzill, elemental

Adopta un esquema senzill, elemental, per fer raonar els rics i els benestants que han d'ajudar-lo: «Els pobres corren el perill de ser arrossegats per la revolució, perquè la misèria és intolerable. Aquesta situació és indigna d'un poble cristià. Els rics han de posar els seus béns a disposició dels pobres. Si no ho fan, no són cristians. Els pobres, empesos per la misèria, pretendran compartir la riquesa «posant el ganivet a la gola». És a dir, desencadenaran la «revolució», que portarà desordre i violència com el «terror» jacobí. Tot

això haurà estat provocat per la insensibilitat dels rics, que no han volgut ajudar-los a sortir de la misèria».

Remuntant-nos a la paràbola evangèlica, Don Bosco és el «bon samarità» que, quan troba l'home ferit pels bandits, el treu de la cuneta, el porta a l'hospital, el fa curar a càrrec seu. No és el polític que corre a organitzar un projecte legislatiu per a la repressió del bandolerisme.

A mesura que passen els anys entén que el «de seguida» no és prou, que l'acció de la beneficiència té límits precisos. Però sap que no està sol en l'Església, i declara moltes vegades als seus Salesians: «És clar que al món hi ha d'haver també gent que s'interessi per les coses polítiques, per poder aconsellar i assenyalar els perills, o per a altres coses; però aquesta feina no és per a nosaltres, pobres» (*M.B.*, vol XVI, p. 291); «En l'Església no falten els que saben tractar amb valentia aquestes qüestions tan àrdues i perilloses, i en un exèrcit hi ha els destinats al combat, i els destinats als equipatges, i a altres oficis igualment necessaris per ajudar a la victòria» (*MB*, vol. III, p. 487).

L'elecció de la intervenció urgent, de no deixar-se embolicar en el debat social per poder rebre ajudes de tot arreu, certament es pot discutir. En canvi no es poden discutir els resultats d'aquesta elecció: un autèntic miracle de bé per als joves pobres, reconegut fins i tot per qui té idees diferents, fins i tot per qui (sortit de les seves cases «de beneficiència») combatrà pels pobres amb plantejaments diferents.

(Només dos exemples: Sandro Pertini, ex-alumne de les escoles salesianes de Varazze, socialista no-creient, que serà president de la República Italiana, escrivia al seu professor, pare Borella: «A vui comprenc que l'amor sense límits que sento per tots els oprimits, els miserables, ha començat a sorgir en mi quan vivia al vostre costat. L'admirable vida del vostre Sant m'ha iniciat en aquest amor». L'historiador Jaume Martina afirma que els Salesians de la primera generació, quan arribaven a algunes ciutats de la Romanya habitades per rojos i menjacapellans, semblaven destinats a un fracàs segur. I en canvi començaven amb l'oratori i la banda de música, i al cap de poc eren amics de tothom. «Son sacerdots diferents», deia la gent.)

I si la seva elecció hagués estat una altra?

Una cosa és certa: si l'elecció de Don Bosco hagués estat llançar-se al debat social, d'escoles i tallers n'hauria pogut obrir pocs. I

potser avui la seva tria encara seria més discutible. Ho va afirmar ell mateix el 24 de juny de 1883. «Què en trauríem d'entrar en la política? Amb tots els nostres esforços, què podríem aconseguir? Res més que fer potser impossible la continuació de la nostra obra de caritat» (*MB*, vol XVI, p. 291).

Simplificant al màxim la situació, podríem dir que «en teoria» a Don Bosco se li va anar presentant un dilema:

—o combatre contra *els efectes de les injustícies socials* (ajudar els nois pobres, demanant i acceptant l'ajuda de qui fos per fundar escoles i tallers);

—o combatre contra *la causa de les injustícies socials* (inventar formes de denúncia pública, d'associacions per a joves treballadors, refusar la col·laboració i la beneficiència de les persones compromeses en un sistema polític-econòmic basat en l'explotació), amb la perspectiva evident d'esgotar les fonts de la beneficiència i d'abandonar al propi destí els nois pobres.

En el primer cas, salvava els joves dels perills immediats, però corria el risc de ser «utilitzat» pel sistema, és a dir, de formar treballadors obedients i dòcils que no molestessin els poderosos.

En el segon cas, demanava al sistema que «canviés», però corria el perill de no poder fer front a les necessitats immediates, urgents dels pobres.

La tria (no tan sols per a Don Bosco, sinó per a molts homes de l'Església d'aquell temps) era dramàtica: fos quina fos, no es feia «tot» el que s'havia de fer.

Don Bosco va enfilat, sota la urgència del moment, el primer camí. Quan en va advertir els límits, es va sentir ajudat per l'acció total de l'Església: «Deixem a altres ordes religiosos, més bregats que nosaltres, les denúncies i l'acció política. Nosaltres anem directes als pobres».

En conclusió, ens sembla que podem afirmar que, si en l'Església hi ha molts carismes, és a dir, molts dons concedits als individus per al bé de la comunitat, Don Bosco va tenir el de la intervenció urgent a favor dels nois pobres. Diferent, però no contraposat, als més exquisitament socials de monsenyor Ketteler (1811-1877), de Toniolo (1845-1918), de don Sturzo (1871-1959). Per això, el sacerdot piemontès pot estar perfectament al seu costat. Quatre carismes diferents en l'àmbit de l'Església, viscuts amb honestat i nitidesa, i precisament per això rics de fruits autèntics per al poble de Déu.

1849, UN ANY ESPINÓS I ESTÈRIL

«L'any 1849 va ser espinós, estèril —escriu Don Bosco—, tot i que va costar grans esforços i sacrificis enormes.»

Va començar per a ell amb una trista notícia familiar. El 18 de gener va morir, gairebé de sobte, el seu germà Antoni. Només tenia 41 anys. Últimament anava sovint a l'oratori a veure mama Margarida i el germà. Parlaven de les collites escasses, i dels impostos onerosos amb què el govern espremia els pagesos per finançar la guerra. Portava notícies dels set fills que Déu li havia enviat. El penúltim, Nicolau, havia anat cap al cel al cap de poques hores de néixer, però els altres semblaven créixer bé.

Els anys i la vida havien tornat a acostar els germans. El temps en què entre ells hi havia fredor semblava molt lluny.

El primer de febrer Carles Albert va inagurar la Cambra sortida de les eleccions. La forta majoria d'esquerra el va escoltar en un silenci hostil. Pels carrers es va començar a cridar: «Visca la guerra! Fora els capellans! Visca la república!». Els diaris publicaven caricatures obscenes de Pius IX «traïdor d'Itàlia». El diari *Il Fischietto* va atacar fins i tot Don Bosco amb un humorisme pesat. Li deien «el Sant», «el taumaturg de Valdocco.»

Bandes de delinqüents van tornar a apedregar la casa Pinardi (que Don Bosco havia llogat del tot).

Quan sortia, Don Bosco es feia acompanyar per Brosio «el *bersagliere*», que recordava: «Quan passàvem per l'avinguda que ara es diu de la *Reina Margarida*, una turba de petits barrabàs insultava sempre Don Bosco, cridaven injúries poc decents o cantaven cançonotes fastigoses. Un dia m'hi hauria volgut barallar. Però Don Bosco es va aturar, va aconseguir acostar-se a algun d'ells, va comprar fruita a una venedora que tenia la parada allà a prop, i la va regalar a aquells seus «amics», com els anomenava.»

«L'Amic de la Joventut», un fracàs

Don Bosco estava preocupat pel mal que feien també entre els joves els diaris antireligiosos. Es venien al carrer, s'enganxaven a les parets. Els diaris catòlics eren pocs, i els faltava aquella grapa que atreu la gent.

Don Bosco tenia moltes preocupacions, però al febrer d'aquell any hi va afegir la de fundar, difondre i dirigir un diari. El va anomenar *L'Amic de la Joventut*. Sortia dues vegades per setmana. El preparava amb l'ajuda de don Carpano i de don Chiaves. L'imprimia a la tipografia *Speirani-Ferrero*.

Va ser un petit fracàs. El primer trimestre va tenir 137 abonats; el segon, 116. En total es van publicar 61 números.

Don Bosco va haver de pagar a la tipografia 272 lires de passiu. Però no se'n va penedir mai. Havia intentat fer el bé. Havia topat per primera vegada amb la «tranquil·la inconsciència» dels bons. La premsa catòlica, a Itàlia, l'arrossega com una cadena pesant des de fa més de cent anys.

Encara la guerra

Torí, mentrestant, torna a respirar aires de guerra.

20 de febrer. Gioberti dimiteix. El substitueix al cap del govern el ministre de la guerra, Chiodo. L'esquerra democràtica, mestressa de la situació, empeny cap a la represa de la guerra. El 2 de març la Cambra presenta una petició al rei: «Els diputats del poble us exhorten a no esperar més i a declarar la guerra. Confiem en les vostres armes».

12 de març. Es «denuncia» l'armistici. La guerra esclatarà al cap de vuit dies. 75.000 homes arriben a la frontera. El rei surt cap a Alessandria. Però entre els soldats, aquesta vegada, no hi ha entusiasme. El regiment Savoia es nega a marxar. Hi ha desertors. Alguns són afusellats.

A la Llombardia, Radetzky llança als seus soldats la nova consigna: «A Torí!».

23 de març. En un front de quatre quilòmetres s'encén la «batal·la de Novara». La *Bicocca*, centre de violents combats cos a cos, es perd i es torna a guanyar moltes vegades. Hi ha episodis d'autèntic heroisme. En un contraatac a la baioneta mor el general Passalacqua. El general Perrone, ex-primer ministre, ferit de mort, es fa portar en braços davant del rei per acomiadar-se'n. Però al vespre tot s'ha acabat. L'artilleria de Radetzky, més potent, ha liquidat la

partida. El general Durando explicarà que moltes vegades va haver d'agafar per un braç Carles Albert per treure'l del combat.

La batalla i la guerra s'han perdut. A la nit hi ha el caos. Des de Novara a Oleggio i Momo tot és un munt de carruatges abandonats. Els soldats dispersos van pels camins sense caps, sense armes. Criden: «A casa! Que pagui Pius IX, que paguin els rics, que paguin els que vulguin la guerra; nosaltres ens n'anem a casa!».

A la una de la matinada Carles Albert abdica. Amb un capot de viatge tirat a les espatlles, surt de Novara amb una calessa, i entre aquell caos se'n va cap a l'exili.

Durant quatre hores es busca per tot el campament el nou rei. Radetzky, després de saber-ne l'abdicació, ha concedit sis hores de treva.

El jove i trastornat Víctor Manuel, amb la barba despentinada, amb els ulls mig tancats pel cansament, es troba amb el mariscal austríac al pati d'una casa de pagès. Demana que no li posin condicions impossibles, perquè, si no, ell també se n'haurà d'anar i deixar el Piemont en mans dels revolucionaris. Quan se'n va, el vell soldat austríac (82 anys) murmura al general Hess: «Pobre noi!».

Últim fragment de llibertat

Però el més pobre de tots, en aquell moment, és el País. A Torí la situació és tensa. Quan s'arriba a saber que els austríacs exigeixen 200 milions d'indemnització per danys de guerra i que ocuparan Alessandria, l'oposició «democràtica» es desferma. Es parla obertament de república. Es demana la represa de la guerra a ultrança. Gènova es revolta.

El jove rei arriba per sorpresa a Torí. Té ganes d'«expulsar a puntades de peu» tots els diputats, però s'hi repensa. Gènova és recuperada amb els canons. Es nomena primer ministre Màxim d'Azeglio. La pau no es firma fins al 6 d'agost. Després d'un estira i arronsa molt dramàtic, els austríacs accepten abandonar tots els territoris ocupats, Alessandria inclosa, i reduir la indemnització a 75 milions.

Del gran incendi de 1848 en queden poques brases. Els combatents que havien lluitat costat per costat a les barricades han estat gairebé tots derrotats. Els patriotes que exigien la independència han estat obligats a callar per l'artilleria austríaca. Els obrers han tornat a la dura jornada de 12 hores. Les Constitucions lliberals han estat abolides a gairebé tot arreu. Només al Piemont encara hi ha l'Estatut.

I, tanmateix, aquest fragment de llibertat es revelarà com a extremadament important: al voltant del Piemont es consolidarà Itàlia. Fins i tot les altres llavors de llibertat i d'igualtat, que semblen perdudes en l'alluvió de la repressió, germinaran a mesura que passin lentament els anys.

Naufragi dels «capellans patriotes»

A Novara també ha arribat el naufragi dels «capellans patriotes» piemontesos. Convençut de «seguir el poble», don Cocchi ha comandat un gran grup de nois de l'oratori de Vanchiglia per prendre part en la batalla de Novara. Quan arriben a Vercelli, el cap de la divisió no reconeix com a soldats aquells 200 joves. No saben on trobar aliments i passar la nit. Mentrestant ha tingut lloc la derrota dels piemontesos, i ells tornen a Torí: entren a la ciutat de nit, mig morts de cansament. És una desfeta per a l'obra de l'emprenedor capellà de Druent.

L'oratori de Vanchiglia tanca durant uns mesos. Don Cocchi s'amaga. Tornarà a escena a l'octubre, quan amb dos sacerdots més llançarà el projecte d'un hospici de beneficiència per a petits artesans. D'aquí en sortirà el gran «Institut dels Artesanets». Així es reconeix tàcitament que la línia «no política» de Don Bosco és l'encertada.

33 lires per al Papa

Desenes de milers de pròfugs, en aquests mesos, vénen a augmentar la població de Torí. La vida és difícil. Els preus dels lloguers són altíssims, els salaris força baixos. Un pròfug francès socialista, Coeurderoy, parla de misèria gravíssima als barris populars. Falta una indústria amb vida. El diner en circulació se l'emporten els fortíssims impostos. La mà d'obra continua sent abundant en el mercat, tot i que es construeixen sense parar noves cases, que es lloguen fins i tot abans d'estar acabades.

Pius IX, mentrestant, continua a l'exili a Gaeta. El marquès Gustau Cavour i el canonge Valinotti obren a Torí una collecta amb el nom de «òbol de sant Pere». Els nois de l'oratori també hi participen. Recullen els seus diners, i a final de març lliuren al Comitè 33 lires i una carta de felicitació per al Papa.

El 2 de maig Don Bosco rep una carta del Nunci pontifici: «El Sant Pare ha experimentat una dolça emoció per l'afectuós i senzill

oferiment dels pobres artesanets, i per les paraules de devoció que l'acompanyaven. Per això li prego que els faci saber com ha agraït aquest oferiment, preciosíssim perquè ve dels pobres».

El Papa va correspondre amb 720 rosaris que no van poder arribar a Torí fins al 21 d'abril de 1850.

Dos petits cors «en acció de gràcies»

24 de juny, festa de sant Joan Baptista. És el sant de Don Bosco. Carles Gastini i Fèlix Reviglio, tot i els temps difícils, decideixen fer un regalet a Don Bosco. Fa mesos que s'han posat d'acord secretament. Han estalviat diners del pa i conservat religiosament les propinetes. Però què poden comprar amb els preus tan alts que es llegeixen als aparadors de les botigues? Finalment es decideixen: dos petits cors de plata, dels que la gent compra per portar-los a la Mare de Déu «en acció de gràcies». És una elecció estranya, però simpàtica i commovedora.

La vigília de la festa, quan tothom se n'ha anat a dormir, truquen a la porta de Don Bosco i li ofereixen el regal, vermells de vergonya.

«L'endemà tots els companys van saber aquell regal —escriu el pare Lemoyne— i no sense una mica de gelosia.»

Quatre nois i un mocador blanc

Gastini i Reviglio són dos nois que Don Bosco no perd de vista. El 1848 han fet els exercicis espirituals amb onze més. Aquest any els tornen a fer juntament amb seixanta-nou més, dividits en dos torns.

La idea fixa de Don Bosco encara és «estudiar, conèixer, triar alguns individus» que siguin una esperança de vocació sacerdotal.

Al final dels Exercicis crida Josep Bruzzetti, Jaume Bellia, Carles Gastini i Fèlix Reviglio. Els diu:

—Necessito algú que em doni un cop de mà a l'oratori. Què us en sembla?

—Ajudar-lo, com?

—Per començar, tornant a estudiar. Una escola ràpida, que compregui fins i tot el llatí. Després, si Déu vol, podreu ser capellans.

Tots quatre es miren. Accepten.

Don Bosco només els posa una condició. Treu el mocador blanc i l'arruga entre les mans:

—Us demano que sigueu, a les meves mans, com aquest mocador: obedients en tot.

Dels quatre, només Bellia ha acabat l'ensenyament elemental. Don Bosco, a l'agost, els posa en mans del teòleg Chiaves per a una enèrgica repassada de la llengua italiana. Al setembre se'ls emporta a I Becchi, a casa d'en Josep, i comencen les classes de llatí.

A l'octubre tornen a Torí. Arriben a temps de participar en els grandiosos funerals que la ciutat dedica a Carles Albert, mort a Porto.

El batalló del raval de Vanchiglia

Aquell mateix octubre, d'acord amb don Cocchi i amb l'aprovació per escrit de l'arquebisbe, Don Bosco torna a obrir l'oratori de l'Àngel Custodi al barri de Vanchiglia. Dos coberts, dues habitacions, una sala gran adaptada per fer de capella: 900 lires de lloguer anual. Els dirigirà don Carpano, que deixa l'oratori de sant Lluís a don Ponte.

Al raval de Vanchiglia continuen les batalles a cops de pedra. Don Bosco hi envia, per ajudar don Carpano, el *bersagliere* Brosio, que hi funda, també allà, un bel·licós «batalló», disposat a jugar però també a barallar-se de debò.

«Un dia de festa —explica Brosio— van comparèixer quaranta «barrabàs» armats amb pedres, bastons i ganivets, per entrar a l'oratori. El director va agafar tanta por que tremolava com una fulla. Quan vaig veure que estaven decidits a barallar-se, vaig tancar la porta, vaig reunir els nois més grans i els vaig repartir els fusells de fusta. Els vaig dividir en esquadrilles, amb l'ordre que, si els altres atacaven, a un senyal meu contraataquessin per tot arreu alhora, donant cops de pal sense pietat. Vaig amagar a l'església els més petits, que ploraven de por, i vaig anar a fer guàrdia a la porta principal, que els assaltants volien tirar a terra amb cops molt forts. Algú, mentrestant, havia anat a avisar els soldats de cavalleria, que van arribar amb els sabres desembeïnats.»

«El 18 de novembre va venir a viure amb Don Bosco don Giacomelli, que ja havia estat company seu al seminari de Chieri. Es quedarà a Valdocco dos anys. Amb la seva ajuda i la d'Ascani Savio, Don Bosco va poder augmentar el nombre de nois allotjats, els «interns», que així arriben a 30.

Seran 36 el 1852, 76 el 1853, 115 el 1854. El 1860 seran 470, i 600 el 1861. El màxim seran 800.

La vida d'aquells nois continua sent extremadament pobra. A l'hivern es gelen a l'església i a tot arreu, fora de la cuina i d'una sala on s'encén una estufa de llenya. El matalàs de llana o de clin és un luxe de pocs. La majoria dorm a la màrfega de fulles seques o de palla. Els pocs diners de la comunitat Don Bosco els ha confiat a Josep Buzzetti, que el 1849 té 17 anys i se sorprèn d'aquella confiança tan gran.

El diumenge, aquests nois «interns» participen absolutament de la vida dels cinc-cents nois que envaeixen l'oratori, dels jocs, de les passejades.

20 de novembre. Víctor Manuel, amb la proclama de Moncalieri, torna a dissoldre les cambres i crida els 90.000 electors a unes altres eleccions. Amb paraules dures, retreu a l'«esquerra democràtica» que hagi arruïnat la nació, i invita els electors a enviar al Parlament persones més moderades.

Les eleccions es fan el 9 de desembre, al començament d'un hivern que es presenta fred i desolat. Els nous diputats aproven en silenci el tractat de pau. «No era una pau —escriu Cognasso—, era un armistici de deu anys. Deu anys que calia transcórrer treballant silenciosament».

Vint cèntims de polenta

Al final del 1849, mentre —diuen les cròniques— molta gent del cinturó de Torí pateix fam, la història de Don Bosco registra alguns fets misteriosos. Podríem dir-ne (si l'expressió no fos massa pretensiosa) «els miracles pobres que un sacerdot aconsegueix per a la pobra gent».

El primer l'explica Josep Brosio, el *bersagliere*, en una carta al pare Bonetti.

«Un dia, mentre era a l'habitació de Don Bosco, es presenta un home a demanar caritat. Va explicar que tenia cinc fills que en tot el dia no havien menjat res. Don Bosco es va furgar les butxaques. Només va trobar vint cèntims i els hi va donar amb la benedicció.

Quan ens vam quedar sols, Don Bosco em va dir que li dolia no haver tingut més diners: si hagués tingut cent lires, les hi hauria donades. Li vaig dir:

—I com ho sap, que li ha dit la veritat? I si fos un aprofitat?

—No, és sincer i lleial. Encara et dic més: es treballador i molt dedicat a la família.

—Com ho sap?

Aleshores Don Bosco em va agafar la mà, em va mirar fixament, i en veu baixa em va dir:

—Li ho he llegit al cor.

—Caram! Així vostè també veu els meus pecats?

—Sí, en sento l'olor —va contestar rient. I he de dir que realment llegia en el meu cor. Si m'oblidava alguna cosa durant la confessió, em feia veure què era. I això que jo vivia a un quilòmetre d'ell. Un dia havia fet una obra de caritat que m'havia costat un gran sacrifici, i que era un secret per a tothom. Vaig anar a l'oratori i Don Bosco, així que em va veure, em va agafar de la mà i em va dir: «Quina cosa tan bonica t'has preparat per al Paradís!». «Què he fet?», li vaig preguntar. I em va dir fil per randa tot el que jo havia fet.

Algun temps després, a Torí, vaig trobar l'home a qui Don Bosco havia donat els vint cèntims. Em va reconèixer, em va aturar i em va dir que amb aquells vint cèntims havia anat a comprar farina per fer la polenta, i que ell i tota la família n'havien menjat fins a atipar-se. I em repetia:

—A casa l'anomenem «el capellà del miracle de la polenta» perquè, amb vint cèntims, de farina n'hi havia poca per a dues persones, i en canvi en vam menjar tots set».

«El vaig cridar pel nom: Carles!»

El segon el relata per escrit, en francès, la marquesa Maria Fassati, de soltera De Maistre. Declara: «He sentit aquesta narració de la mateixa boca de Don Bosco, i he provat d'escriure-la amb la màxima fidelitat.

Un dia algú va anar a buscar Don Bosco per a un jove que solia freqüentar l'oratori, i que semblava greument malalt. Don Bosco estava absent, i no va tornar a Torí fins al cap de dos dies. No va poder anar a casa del malalt fins l'endemà, cap a les quatre de la tarda.

Quan va arribar a la casa on vivia, va veure el drap negre a la porta, amb el nom del jove que venia a veure. De tota manera hi va pujar, per veure i consolar els pobres pares. Els va trobar fets un mar de llàgrimes. Li van explicar que el seu fill havia mort de matinada. Don Bosco va demanar aleshores si podia pujar a l'habitació on hi havia el cadàver per tornar-lo a veure per última vegada. Un de la família el va acompanyar.

—Entrant a l'habitació —va afirmar Don Bosco—, em va venir el pensament que no era mort, em vaig acostar al llit i el vaig cridar

pel nom: «Carles!». Aleshores va obrir els ulls i em va saludar amb un somriure de sorpresa. «Oh, Don Bosco —va dir en veu altra—, m'heu despertat d'un malson!».

En aquell moment, algunes persones que eren a l'habitació van fugir espantades, cridant i tombant els canelobres. Don Bosco es va afanyar a estripar el sudari que amortallava el jove, que va continuar parlant així:

«Em semblava que havia estat tirat a una caverna llarga, fosca i tan estreta que amb prou feines podia respirar. Al fons hi veia com un espai més ample i més clar, on moltes ànimes eren jutjades. La meva angoixa i el meu terror creixien cada vegada més perquè veia un gran nombre de condemnats. I justament quan havia arribat el meu torn, i estava a punt de ser jutjat, terroritzat perquè havia fet malament l'última confessió, m'heu despertat!».

Mentrestant el pare i la mare de Carles havien arribat després de saber que el seu fill era viu. El jove els va saludar cordialment, però els va dir que no esperessin la seva recuperació. Després d'abraçar-los, va demanar que el deixessin sol amb Don Bosco.

Li va explicar que havia tingut la desgràcia de caure en un pecat que es pensava que era mortal, i que, trobant-se molt malament, l'havia enviat a buscar amb la ferma intenció de confessar-se. Però no l'havien trobat. Havien cridat un altre capellà que no coneixia i no havia tingut el coratge de confessar-se d'aquell pecat. Déu li havia fet veure que s'havia fet mereixedor de l'infern, amb aquella confessió sacrílega.

Es va confessar amb molt dolor, i, després de rebre la gràcia de l'absolució, va tancar els ulls i va expirar dolçament».

Un cistell de castanyes que no s'acaba mai

El tercer esdeveniment el va explicar Josep Buzzetti i el va confirmar per escrit Carles Tomatis, un dels primers nois hostatjats per Don Bosco.

El dia dels morts Don Bosco havia portat tots els nois de l'oratori a visitar el cementiri i a pregar. Per a la tornada els havia promès castanyes cuites. N'havia fet comprar tres sacs ben grossos.

Però mama Margarida no havia entès les seves intencions, i només n'havia fet coure tres o quatre quilos.

Josep Buzzetti, el joveníssim «ecònom», que havia arribat primer que els altres, va veure la situació i va dir:

—Don Bosco quedarà malament. Cal avisar-lo de seguida.

Però enmig de l'aldarull del retorn de tota la tropa famolenca, Buzzetti no va saber explicar-se. Don Bosco li va prendre de les mans el cistellet i va començar a distribuir castanyes amb el gran colador. Enmig del soroll Buzzetti li cridava:

—Així no! No en tenim per a tothom!

—Però n'hi ha tres sacs a la cuina.

—No, només aquestes, només aquestes! —, intentava dir-li Buzzetti mentre els nois cridaven i empenyien. Don Bosco va quedar sorprès.

—Però jo n'he promès a tots. Continuem així fins que n'hi hagi.

Va continuar repartint-ne un culleró ple a cadascun. Buzzetti mirava nerviós les poques que quedaven al fons del cistell i la fila que cada vegada semblava més llarga. Algun altre va començar a mirar amb ell. De sobte, es va fer gairebé un silenci. Centenars d'ulls miraven desencaixats aquell cistell que no s'acabava de buidar mai...

N'hi va haver prou per a tothom. I potser per primera vegada, aquell vespre, els nois amb les mans plenes d'unes pobres castanyes van cridar: «Don Bosco és un sant!».

UNA CASA I UNA ESGLÉSIA

Durant els últims mesos del 1849 Don Bosco va presentar una petició al ministeri de l'Interior per tenir un subsidi per al seu oratori.

Una tarda de diumenge del gener de 1850, una comissió de tres senadors, Sclopis, Pallavicini i Collegno, va arribar-se a Valdocco per visitar l'obra i fer-ne un informe al Senat i al ministre.

La impressió va ser molt positiva. Van veure cinc-cents nois que jugaven als patis i als prats, els van veure resar comprimits a la capella i voltants, es van informar minuciosament de l'internat on s'allotjaven trenta interns.

El comte Sclopis va interrogar per casualitat un noi, Josep Vanzino. Va saber que era de Varese, que feia de picapedrer, que era orfe de pare. També es va assabentar, entre un esclat de llàgrimes del noi, que la seva mare era a la presó.

—On vas a dormir, al vespre? —va preguntar el comte, una mica incòmode.

—Fins fa poc dormia a casa de l'amo, però ara Don Bosco m'ha acollit a casa seva.

L'informe al Senat el va fer Pallavicini. Figura registrat a les *Actes Oficials* del primer de març. Diu: «La institució del distingit i abnegat sacerdot Joan Bosco es manifesta eminentment religiosa, moral i profitosa. Seria un mal gravíssim per a la ciutat que s'hagués d'interrompre o de perdre per falta d'ajuts. La nostra comissió envia una instància al ministeri de l'Interior perquè actuï eficaçment en ajut d'una obra tan útil i avantatjosa».

Dit en lires, aquelles paraules van significar per a Don Bosco tres bitllets de cent, de part del Senat, i dos bitllets de mil, del ministre, Urbà Rattazzi.

Però no van pas ser les lires (ben acceptades i beneïdes) el fruit més gran. Al Piemont estava a punt d'esclatar el llarg i turmentós litigi entre l'Estat i l'Església. La visita i l'informe dels tres senadors

que Don Bosco havia sol·licitat permetrien a l'oratori superar sense gaires problemes el gran temporal.

L'arquebisbe arrestat

Al desembre de 1849 mil eclesiàstics i deu mil ciutadans torinesos van firmar una petició al primer ministre D'Azeglio en què demanaven el retorn de l'arquebisbe Fransoni, que encara era a l'exili a Ginebra.

Hi va haver un estira i arronsa entre el rei, els ministres, l'arquebisbe de Gènova, però al febrer de 1850 monsenyor Fransoni va poder tornar a Torí.

Eren dies «roents». A la Cambra es discutien els projectes de llei presentats pel ministre de Justícia, Siccardi. Es volia abolir alguns antics privilegis eclesiàstics: el *fur eclesiàstic* (els bisbes i sacerdots acusats de delictes comuns ja no serien jutjats per tribunals eclesiàstics, sinó per tribunals civils), el *dret d'asil* (fins aleshores la policia no podia detenir persones acusades de delictes si es refugiaven en una església o en un convent), i la possibilitat d'augmentar els *béns de l'Església*.

El 8 d'abril la cambra baixa i el Senat van aprovar les lleis Siccardi. El 9 van ser sancionades pel rei. A la ciutat es van desfermar les bandes anticlericals. Es van improvisar colles de gent que cridava «Fora els capellans! Visca Siccardi!». El punt de reunió va ser el palau arquebisbal. Primer només hi va haver crits i insults: «Mort a Fransoni! Fora el delegat pontifici!». Després s'hi van afegir les pedres: van trencar els vidres de les finestres, van provar d'esbotzar la portalada d'entrada. Van haver d'acudir-hi els esquadrons de la cavalleria, amb els sabres desembeïnats.

Les reaccions del clergat van ser immediates. Pius IX, amb una carta del cardenal Antonelli, va protestar vivament. El Nunci pontifici va demanar el passaport i va abandonar el Piemont. El dia 18 l'arquebisbe va enviar a tots els rectors una circular secreta: prohibia a tots els capellans comparèixer davant un tribunal civil sense el seu permís personal.

21 d'abril. La policia irromp a la tipografia Botta (on s'havia imprès la circular), a les oficines postals, al palau arquebisbal. La circular és confiscada i considerada «instigació a la rebel·lió». Citat davant dels tribunals civils, i com que refusa comparèixer, monsenyor Fransoni és condemnat a 500 lires de multa i a un mes de presó. El 4 de maig, a la una del migdia, el detenen i el porten a la ciutadella militar.

Torí viu moments de greu tensió. L'oposició catòlica és molt forta, encara que amb poca representació al Parlament (per al qual encara vota només el 2% de la població). El comandant comte Viallardi, guardià de la ciutadella, rep l'arquebisbe i es posa a plorar; el comandant general Imperor li cedeix el seu allotjament. Moltes delegacions demanen al rei per visitar el presoner. També hi va Don Bosco, i hi envia diverses delegacions dels seus nois.

Al final de juliol, la corda entre el govern i l'arquebisbe es torna a tensar. Pere Derossi di Santarosa, ministre d'Agricultura, es posa greument malalt. Demana els sagraments. El rector, de la congregació dels Servites, rep de l'arquebisbe l'ordre d'exigir al malalt una retractació pública de l'aprovació que va donar a les lleis Siccardi. Santarosa s'hi nega i mor el 5 d'agost sense Viàtic.

Als carrers de Torí torna a haver-hi tumults. Els Servites són expulsats. El ministre de la Guerra, Alfons La Marmora, demana a monsenyor Frasoni que renunciï a l'arquebisbat. Davant de la seva negativa, el fa arrestar pels carrabiners el 7 d'agost i l'interna a la fortalesa de Fenestrelle, a prop de la frontera francesa. Des d'aquí l'arquebisbe serà desterrat per l'Estat el 28 de setembre.

Escamots incontrolats assalten els convents de la ciutat. Oblats, Barnabites, Dominics, s'han d'atrinxerar a les seves cases. El 14 d'agost un tal Volpato es presenta a Valdocco i avisa a Don Bosco que al vespre també assaltaran l'oratori. Millor que se'n vagi de seguida amb els nois.

Don Bosco s'hi pensa i decideix quedar-se. A les 4 de la tarda, la columna de manifestants està anant cap a la perifèria. Però entre aquella gent (testimonia el pare Lemoyne) n'hi ha un a qui Don Bosco ha fet el bé. Atura els primers grups i diu:

—Fem mal fet d'assaltar l'oratori. Només hi trobarem nois pobres i un capellà que els dóna menjar. Don Bosco és un del poble, com nosaltres. Deixem-lo en pau.

Discuteixen, i la columna enfila un altre carrer.

El segon quartet

Sota el gran temporal, Don Bosco continua treballant en silenci. Reviglio, Bellia, Buzzetti i Gastini continuen l'«escola ràpida», i ja estan gairebé a punt per a l'examen per vestir la sotana. Miquelet Rua, a l'estiu del 1850, ha acabat els estudis elementals als Germans de les Escoles Cristianes, i Don Bosco no el perd de vista. Un dia el crida a part:

—Què penses fer el curs que ve?

—La mare ha parlat amb el director de la *Fàbrica d'Armes*. M'accepten per treballar a les oficines, i així podré ajudar la família.

—Jo també he parlat amb algú. Els teus professors m'han dit que el Senyor t'ha donat una bona intel·ligència, i que seria una llàstima que no continuessis els estudis. Hi estaries disposat?

—És clar. Però la meua mare és pobra, el pare ja no el tinc. On vol que vagi a buscar els diners per a l'escola?

—D'això ja me n'ocupo jo. Tu demana només a la mare si et deixa començar les classes de llatí.

La senyora Joana Maria va mirar fixament i molta estona el seu noi alt i pàl·lid. El va sentir parlar amb entusiasme de Don Bosco i va respondre:

—Estic contenta, Miquelet. Però la teua salut resistirà? El Senyor ja s'ha emportat amb Ell quatre dels teus germans, i tu encara ets més delicat que ells. Digues a Don Bosco que no et tingui massa estona sobre els llibres.

Com que Miquelet vivia a poques passes de l'oratori i realment tenia poca salut. Don Bosco el va deixar encara viure a casa seva durant dos anys. Però al novembre va començar a enviar-lo a l'escola privada del professor Josep Bonzanino. Al vespre ell mateix li feia classe d'aritmètica i de sistema mètric decimal. Amb Rua hi havia els joves Àngel Savio, Francesia i Anfossi, el segon quartet que Don Bosco esperava portar fins al sacerdoci.

El diumenge, mentre Buzzetti i els altres donaven un cop de mà a Don Bosco, Miquel Rua i Àngel Savio anaven cap als oratoris de Vanchiglia i Porta Nova, on ajudaven a l'assistència i al catecisme.

2 de febrer de 1851. Després de catorze mesos d'«escola de foc», els seus primers quatre nois han superat brillantment l'examen a la Cúria torinesa. Buzzetti, Gastini, Bellia, Reviglio reben la sotana a l'oratori. Don Bosco està radiant. Li sembla que les primeres ovelles, finalment, s'estan convertint en pastors. S'enganya: d'aquells quatre nois (que l'endemà comencen l'escola de filosofia) només Bellia i Reviglio arribaran a capellans, però no es quedaran a l'oratori. Gastini aviat es desanimarà i deixarà els estudis. Buzzetti es quedarà amb Don Bosco, però sense ser capellà. La primera esperança que es farà plenament realitat és aquell noi alt i pàl·lid que continua vivint amb la seva mare, Miquelet Rua.

30.000 lires i una mica de mareig

Després de la vestició dels quatre primers «capellanets», Don Bosco va pensar en la casa. No podia viure en un lloc que no era

seu, que d'un dia per l'altre podia ser venut a uns estranys. Un diumenge a la tarda, mentre don Borel predicava, es va dirigir a Francesc Pinardi:

—Si em fa un preu raonable, li compro tota la casa.

—Jo el preu raonable ja l'hi faré. Digui'm la seva oferta.

—L'he feta valorar per un home honrat, l'enginyer Spezia. Tal com està ara, em diu que val de 26.000 a 28.000 lires. Jo li'n dono 30.000.

—Pagades al comptat i d'una sola vegada?

—D'acord.

—Estrenyi'm la mà; i d'aquí a quinze dies firmem l'escriptura.

Don Bosco li va estrenyar la mà, i va sentir una mica de mareig: 30.000 lires d'aleshores corresponien a més de 50 milions d'avui. On podia trobar tots aquells diners en quinze dies? Això és el que escriu amb senzillesa Don Bosco:

«Va començar aleshores una bona atenció de la divina Providència. Aquell mateix vespre don Cafasso, cosa insòlita els dies de festa, va venir a veure'm i em va dir que una persona pietosa, la comtessa Casazza-Riccardi, li havia encarregat que em donés deu mil lires perquè les destinés a allò que creguéssiu que seria a major glòria de Déu. L'endemà va arribar un religiós rosminian que em portava 20.000 lires en préstec». El préstec era al 4% i el pare Rosmini no va insistir mai per cobrar ni els interessos ni el capital. «Les tres mil lires de despeses accessòries les va aportar el cavaller Cotta, al banc del qual es va firmar l'escriptura.»

Era el 19 de febrer de 1851. Era difícil no veure-hi la mà de la Providència, i encara més difícil, per a Don Bosco, no caminar endavant pel mateix camí.

La Porciúncula salesiana

Un vespre d'aquell mateix mes, mentre amb mama Margarida repassava els vestits dels nois que dormien, va murmurar gairebé entre dents:

—I ara vull aixecar una església ben bonica en honor de sant Francesc de Sales.

A Margarida li van caure de les mans l'agulla i el fil:

—Una església! Però d'on trauràs els diners? Gairebé no ens en sortim de donar pa i vestits a aquests pobrets, i tu parles d'una església nova. Espero que t'hi pensaràs bé i que t'arreglaràs amb el Senyor abans d'embarcar-te en una aventura d'aquesta mena.

—Mare, si vós tinguéssiu diners, me'n donaríeu?

—És clar que sí, però ja no tinc res.

—I voleu que Déu, que és més bo i més generós que vós, no me'n doni?

Com es podia «raonar» amb un fill així?

Per altra banda, Don Bosco tenia totes les excuses: la capella Pinardi havia estat engrandida, però els nois no hi cabien, encara que hagués tingut tres pisos. A més, «com que per entrar-hi calia baixar dos escalons —escriu Don Bosco—, a l'hivern i en temps de pluja ens inundàvem, mentre que a l'estiu ens sufocava la calor i hi havia massa baf».

El projecte el va encarregar al cavaller Blanchier i el contractista va ser Frederic Bocca.

—Li adverteixo —li va dir rient Don Bosco— que alguna vegada no tindrè diners per pagar-lo.

—Aleshores anirem més a poc a poc a fer la feina.

—No, no. Precisament vull que anem de pressa, i que d'aquí a un any l'església estigui acabada.

Frederic Bocca es va arronsar d'espatlles:

—Aleshores anirem de pressa. Però vostè vagi també de pressa amb les lires.

«Després d'excavar els fonaments —recorda Don Bosco—, es va fer la benedicció de la primera pedra el 20 de juliol de 1851.» La va col·locar el cavaller Josep Cotta, un dels més grans benefactors de Don Bosco. El discursset d'acció de gràcies el va llegir Miquel Rua, de 14 anys. També va parlar el cèlebre orador, pare Barrera. En general sempre s'exagera en aquestes circumstàncies; es busquen imatges que facin efecte. Barrera també va posar la seva imatge bonica, però no va aconseguir exagerar. Va dir: «Aquesta pedra és el gra de mostassa. Creixerà com un arbre sota el qual molts nois vindran a refugiar-se».

Els diners van ser el gran maldecap. Don Bosco va trucar a totes les portes conegudes i a moltes altres més, però només va poder reunir un màxim de 35.000 lires. En faltaven 30.000 més.

El bisbe de Biella, monsenyor Losana, va enviar una circular a tots els seus rectors. Va recordar «tots els nois paletes de Biella» ajudats per l'oratori. Va demanar una col·lecta dominical especial. Don Bosco n'esperava molt, però el fruit va ser magre: mil lires.

Els nois també l'ajudaven com podien. Don Joan Turchi recordava: «Les parets de la nova església eren a l'altura dels finestrals, i jo també amb els companys vaig ajudar a pujar maons fins a les bastides».

Per reunir aquelles beneïdes 30.000 lires que faltaven, Don Bosco es va llançar per primera vegada a l'aventura d'una tómbola

pública. Recordava: «Es van recollir tres mil tres-cents regals. El Papa, el rei, la reina i la reina mare es van destacar amb els seus oferiments». Els premis es van exposar al públic en una gran sala darrera l'església de sant Domènec. La llista de premis es va publicar en un gran catàleg.

Per despatxar les butlletes Don Bosco va passar moltes humiliacions. Però la quantitat recaptada va ser realment notable: 26.000 lires netes. D'ara endavant, quan es trobi sense diners, Don Bosco pensarà en una tómbola. En les últimes cartes de la seva vida, escrites amb una mà ja tremolosa, encara recomanarà que «acceptin un talonari de butlletes per a la meua loteria.»

L'església es va consagrar el 20 de juny de 1852. Encara s'aixeca a un extrem de la casa Pinardi, una mica humiliada per la grandesa de la basílica de Maria Auxiliadora que arriba fins a tres metres de la seva porta. És la «Porciúncula» salesiana. Entre aquestes parets va batejar el cor de l'obra de Don Bosco durant 16 anys (del juny del 1852 al del 1868).

El joveníssim sant Domènec Savio venia aquí a resar. Davant de l'altaret de la Mare de Déu, a la dreta, es va consagrar a ella. En aquesta església van recalcar Miquel Magone, el pillet de Carmagnola, i Francesc Besucco, el noieta de l'Argentera que el 1863 va renovar la bondat heroica de Domènec Savio.

Aquí va dir la seva primera missa el pare Miquel Rua. Durant quatre anys va freqüentar aquesta església, moltes vegades al dia, mama Margarida, cada vegada més vella i cansada. Aquí trobava les forces per recomençar cada dia la feina pels nois pobres.

El diable, potser

«Amb la nova església —anota Don Bosco— es donaven facilitats als jovenets que volien intervenir en les funcions sagrades, i també en les classes vespertines i diürnes (*la capella Pinardi, l'església i la sagristia nova es feien servir durant el dia d'aules de classe*). Però com acollir la multitud de pobres infants que en tot moment demanaven allotjament?» Acaba tanquillament: «En aquell moment de suprema necessitat, es va prendre la decisió de construir una nova ala de l'edifici».

La tardor ja era avançada, però es va anar a tota velocitat i aviat es va arribar a la teulada. Però aleshores va començar el mal temps. «Va diluviar durant dies i nits, i l'aigua s'escorria per la calç fresca fins a deixar les parets amb el maons i les pedres descarnats.

Als volts de la mitjanit del 2 de desembre —escriu encara Don Bosco— es va sentir un soroll violent que es va fer més intens i espantós. Eren les parets, que queien estrepitosament.»

Als nois, terroritzats, Don Bosco els va dir:

—És una broma del diable. Però amb l'ajuda de Déu i de la seva Mare ho refarem tot.

El diable devia haver fet la seva part, però l'administrador pare Giraudi, que va poder examinar les restes d'aquelles parets, afirma que estaven plenes de pedres i de sorra de riu. La calç era de molt mala qualitat. Don Bosco volia estalviar amb els preus i el contractista volia guanyar-hi alguna cosa...

El perjudici de Don Bosco va ser de 10.000 lires. Les obres no es van poder reprendre fins a la primavera, i l'edifici es va acabar a l'octubre de 1853. «Com que teníem una necessitat màxima de locals —va escriure Don Bosco—, de seguida vam volar a ocupar-lo. Es van poder condicionar les aules, el menjador, el dormitori, i el nombre d'alumnes va arribar a 65.»

I DÉU VA ENVIAR UN GOS

El 17 de febrer i el 29 de març de 1848, Carles Albert havia concedit «igualtat de drets civils» als protestants i als jueus, que fins aleshores només havien estat «tolerats».

Els catòlics es pensaven que, amb l'obtenció de la igualtat de drets, els protestants estarien tranquils i quiets. En canvi es van adonar, amb temor, que la secta dels Valdesos estava disposada a emprendre una autèntica campanya de proselitisme.

Va fer sortir tres diaris: *La Bona Nova*, *La Llum Evangèlica* i *El valent piemontès*. Va editar i difondre a preus populars llibres de propaganda. Va organitzar cicles de conferències.

Era el primer cop sec del «pluralisme». Els catòlics piemontesos es van indignar, però no van saber fer gaire res més. «Refiant-se de les lleis civils que fins aleshores els havien protegit i defensat, —escriu Don Bosco— només tenien algun diari, alguna obra cultural. No tenien cap revista ni cap llibre per posar en mans de la gent senzilla».

Els bisbes piemontesos es van reunir el 1849 a Villanovetta (Saluzzo). «Indignar-se no serveix de res —van concloure—. Cal reaccionar, comprometre's en la premsa i en la predicació».

Els fruits concrets de les reunions van ser les publicacions de la *Collecció dels bons llibres* (setembre de 1849), del diari *La Campana* (març del 1850) i de les *Lectures Catòliques* (març del 1853).

Aquestes últimes (una sèrie de llibrets amens) van ser una idea de Don Bosco, que va tenir el suport, sobretot, del bisbe d'Ivrea. El *Programa* explicava la intenció dels editors:

«1. Els llibres seran d'estil senzill, de llenguatge popular, i contindran matèries referents exclusivament a la religió catòlica.

2. Cada mes es publicarà un llibret de 100 a 108 pàgines. La subscripció anual valdrà 1,80 lires».

No diàleg, sinó atac frontal

Els primers sis llibrets els va escriure Don Bosco. Van sortir des del març fins a l'agost del 1853, i tenien el títol general d'*El Catòlic Instruït en la seva Religió*.

Don Bosco recordava somrient que per a aquells primers sis llibrets va tenir dificultats per trobar un bisbe que hi donés la «aprovació eclesiàstica». El Vicari general de Torí li va dir: «No em veig capaç de posar la meua firma aquí sota. Vostè desafia i ataca de front els enemics». Don Bosco els havia escrit amb la mateixa decisió amb què es va a la batalla. Ni tan sols sabia què era el «diàleg». El seu estil era «atac frontal». Calia salvar els joves i l'altra gent per a l'Església, per a Déu, per a la vida eterna, i per tant, calia lluitar, combatre. Oposar-se amb tots els mitjans «al torrent que intenta arrossegar en les seves aigües corruptes la Societat i la Religió».

Recordant el fracàs de l'«*Amic de la Joventut*», Don Bosco tenia certa por. Però les *Lectures Catòliques* van ser acollides amb gran acceptació i el nombre de lectors va ser extraordinari. «I precisament aquí van començar les ires dels protestants».

Els pastors valdesos Bert i Meille i l'evangèlic Pugno van anar a Valdocco. Volien persuadir Don Bosco que interrompés les *Lectures*, o almenys que en moderés el to. Però no en van treure res.

«Un diumenge de gener, al vespre, em van anunciar la visita de dos senyors. Van entrar i van saludar.

—Vós, senyor teòleg, teniu un gran do: el de fer-vos entendre i llegir pel poble. Hauríeu de dedicar-vos a exposar la història, la geografia, la física, i, en canvi, deixar de banda les *Lectures Catòliques*: són uns temes coneguts de sobres.

—És veritat que en obres de cultura aquests temes ja han estat tractats; però ningú no els ha explicat al poble.

—Estem disposats a finançar-vos si comenceu una obra d'història (em van allargar quatre bitllets de mil) i abandoneu aquest treball inútil.

—Si és inútil, per què m'oferiu diners per fer-me'l deixar? Mi-reu, quan em vaig fer capellà em vaig consagrar al bé de l'Església i de la gent pobra, i penso continuar, fins i tot escrivint i imprimint les *Lectures Catòliques*.

Van canviar de to. Les paraules es van fer amenaçadores:

—Feu mal fet. Si sortiu de casa, estareu segur de tornar-hi?

Em vaig posar dret. Vaig obrir la porta de l'habitació:

—Buzzetti, vaig dir, acompanya aquests senyors a la sortida».

Vi i castanyes

Mentre sortien, aquells «senyors» van barbotejar: «Ens tornarem a veure». Don Bosco, en l'últim capítol de les seves *Memòries*, explica com «es van fer tornar a veure», i anota: «Semblava que hi hagués una trama personal en contra de mi». Reproduïm el seu relat, condensant-lo allà on ens sembla necessari.

«Una tarda, mentre feia classe, dos homes van venir a cridar-me de pressa: a l'hostal del *Cor d'Or* (*carrer Cottolengo, 34*) hi havia un moribund. Hi vaig anar, però vaig voler que m'hi acompanyessin alguns dels joves més grans, encara que van intentar dissuadir-me'n.

Arribant al *Cor d'Or* em van portar a una habitació de la planta baixa, on uns quants homes feien tabola i menjaven castanyes. Volien que me'n servís i mengés amb ells. M'hi vaig negar.

—Almenys beurà un vas del nostre vi. Un glop no li farà pas mal.

Van servir vi a tothom, però en arribar a mi un va anar dissimuladament a buscar una altra ampolla. Vaig agafar el vas, vaig dir «Salut» i el vaig tornar a deixar a la taula.

—No ho faci això, és un menyspreu.

—És un insult.

—És que no tinc ganes de beure—. Aleshores van amenaçar:

—Ha de beure de totes passades!—. Un em va agafar per l'espatlla esquerra i un altre per la dreta—. Ha de beure de grat o per força.

—Si tant voleu que begui, almenys deixeu-me lliures els braços—vaig dir traient-me'ls de sobre—. I com que jo no puc beure, ho donaré a un dels meus nois, que beurà en lloc meu—. Mentre deia aquestes paraules, vaig fer un pas cap a la sortida, vaig obrir la porta de bat a bat, i vaig dir als nois que entressin».

Davant d'aquells xicots van canviar de to. Es van excusar, van dir que el malalt ja es confessaria l'endemà. «Una persona amiga va fer indagacions i em va explicar que un individu els havia pagat un sopar a condició que m'obliguessin a beure el vi que havia preparat per a mi».

«M'havien de matar»

«Sembren faules, els atemptats que explico, però tanmateix són autèntics i van tenir molts testimonis.

Un diumenge de setembre, al vespre, em van cridar urgentment a casa Sardi, prop del Refugi, per confessar una malalta a punt de

morir. Vaig invitar-ne alguns dels més grans a acompanyar-me: ja sospitava de tot. En vaig deixar alguns al peu de l'escala; Josep Buzzetti i Jacint Arnaud em van acompanyar fins al replà, al costat de la porta de la malalta.

Vaig entrar i vaig veure una dona que respirava amb dificultat, com si estigués a punt d'expirar. Vaig dir a quatre persones que eren allà que s'allunyessin per poder-la confessar.

—Abans de confessar-me —va xisclar la vella— vull que aquest bergant em demani perdó.

—Jo no t'he fet res!

—Silenci! —va cridar un altre, posant-se dret. Va començar una baralla furibunda, i abans que pogués entendre què passava, algú va apagar els llums, i una pluja de garrotades va caure cap on era jo. Amb prou feines vaig tenir temps d'agafar una cadira, fer-la servir de protecció del cap, i precipitar-me cap a la porta. Les bastonades que m'havien de matar van trencar la cadira. Només una em va tocar el polze de la mà dreta i em va arrencar l'ungla i mitja falange. Vaig tornar a casa amb els meus joves».

«Sembla —anota Don Bosco— que tot estava tramet per fer-me desistir de calumniar els protestants».

El «Gris»

«Les freqüents bromes pesades de què era objecte em van aconsellar no caminar sol quan anava o venia de Torí (aleshores entre la ciutat i l'oratori hi havia un llarg despoblat ple d'arbustos i acàcies).

Un vespre fosc tornava sol a casa, amb una mica de por, quan em vaig veure al costat un gos molt gros que a primera vista em va espantar; però fent-li festes com si fos el seu amo, de seguida vam establir bones relacions i em va acompanyar fins a l'oratori. Això va tornar a passar moltes vegades. Puc dir que el «Gris» (*així el va anomenar Don Bosco*) m'ha prestat importants serveis. N'exposaré alguns.

A final de novembre de 1854, un vespre boirós i plujós venia sol de la ciutat. En un moment donat m'adono que dos homes caminaven a poca distància davant meu. Anaven més de pressa o més a poc a poc segons que jo accelerés o alentís el pas. Vaig voler tornar enrera però era massa tard: amb dos salts, en silenci, em van tirar una manta al cap. Vaig provar de no deixar-me lligar, volia cridar,

però no podia. En aquell moment va aparèixer el Gris. Udolant es va llançar contra la cara d'un i va mossegar l'altre.

—Cridi aquest gos! —es van posar a cridar.

—El cridaré si em deixeu en pau.

—Cridi'l de seguida! —imploraven.

El Gris continuava udolant com un llop rabiós. Se'n va anar de pressa i corrents, i el Gris, sempre al meu costat, em va acompanyar fins a casa.

Tots els vespres que no anava acompanyat, quan entrava on hi havia els arbres, veia sortir el Gris. Els joves de l'oratori el van veure moltes vegades que entrava al pati. Una vegada, espantats, dos nois el van voler apedregar, però Josep Buzzetti hi va intervenir:

—Deixeu-lo estar, és el gos de Don Bosco.

Aleshores es van posar a amanyagar-lo i el van acompanyar al menjador, on sopava amb alguns clergues i la meva mare. El van mirar atònits:

—No en tingueu por, vaig dir, és el meu Gris, deixeu-lo venir.

En efecte, fent una volta a la taula, va venir al meu costat tot content. Li vaig oferir sopa, pa i vianda, però ho va refusar tot. Va posar el cap sobre les tovalles com si volgués dir-me bona nit, i després es va deixar acompanyar pels nois fins a la porta. Em recordo que aquell vespre havia tornat tard a casa i que un amic m'havia portat en el seu carruatge».

Carles Tomatis, que aquells anys freqüentava com a estudiant l'oratori, va testimoniar: «Era un gos d'un aspecte realment formidable. Moltes vegades mama Margarida quan el veia exclamava: —Oh, quina bestiassa tan lletja—. Tenia un aspecte gairebé de llop, el morro allargat, les orelles dretes, el pèl gris, i feia un metre d'alt».

Un vespre —va testimoniar Miquel Rua, que va veure el Gris dues vegades— Don Bosco havia de sortir per assumptes urgents, però va trobar el Gris estirat al pas de la porta. Va provar d'allunyar-lo, de passar-li per sobre, però el gos grinyolava i el feia recular. Mama Margarida, que ja el coneixia, va dir al seu fill:

—*Se t'veuli nen scouteme mi, scouta almen'l can; seurt nen* (Si no em vols escoltar a mi, almenys escolta el gos; no surtis).

L'endemà Don Bosco va saber que un malintencionat armat amb pistola havia estat esperant en un revolt.

La idea de descobrir la procedència d'aquell gos va venir-li moltes vegades, a Don Bosco. Però no va poder saber res. Encara el 1872 la baronessa Azelia Fassati li va preguntar què en pensava, d'aquell gos, i Don Bosco va respondre somrient:

—Dir que és un àngel faria riure, però no es pot pas dir que és un gos ordinari.

Dormir a cal sabater

Durant el dia, Don Bosco treballava per als seus nois, anava a buscar donatius, confessava i predicava a moltes institucions de la ciutat. A la nit passava moltes hores arreglant la roba i les sabates, escrivint els seus llibres. La son s'acumulava i a vegades l'assaltava a traïció.

Després de dinar, recordava Joan Cagliero, alguna vegada s'endormiscava de cop, assegut a la cadira, amb el cap inclinat sobre el pit. Aleshores tots els presents, sense fer soroll, se n'anaven de puntetes per no despertar-lo.

Per a ell aquella era l'hora més feixuga del dia, i aleshores sortia, anava a fer encàrrecs a la ciutat, visitava els benefactors per demanar-los ajuda. «Caminant m'aguanto despert», deia somrient. Però no sempre se'n sortia.

Una tarda es va trobar a la placeta que hi ha davant de la Consolació, tan mort de son que ja no es recordava d'on era ni d'on anava. Allà a la vora hi havia el taller d'un sabater. Don Bosco hi va entrar i va demanar a l'amo que el deixés dormir uns minuts en una cadira.

—Vingui, vingui, reverend. Però em sap greu que el molestaré amb el martell.

—No, no em molestarà.

Es va asseure al costat d'un banc de sabater i va dormir des de dos quarts de tres fins a les cinc. Quan es va despertar, va mirar al seu voltant, va veure l'hora que era i va dir:

—Oh, pobre de mi! Per què no m'ha despertat?

—Amic —va respondre el bon home—, dormia tan bé que despertar-lo hauria estat molt mal fet. A mi, m'agradaria dormir així!

MITJA DOTZENA DE TALLERS

A l'arxiu de la Congregació Salesiana s'hi conserven dos documents estranys: un contracte d'«aprenentatge» en paper normal, datat el novembre de 1851, i un altre contracte, també d'«aprenentatge», en paper timbrat de 40 cèntims, amb data del 8 de febrer de 1852. Tots dos estan firmats per l'empresari, l'aprenent i Don Bosco.

Aquestes són les parts essencials del primer:

«En virtut de la present escriptura privada feta a la Casa de l'oratori de sant Francesc de Sales, s'estableix:

1. El senyor Carles Aimino rep com a aprenent en el seu ofici de vidrier el jove Josep Bordone, natural de Biella, promet i s'obliga a ensenyar-l'hi *en el termini de tres anys*, i donar-li durant el curs de l'aprenentatge les instruccions necessàries i les millors regles referents al seu ofici i al mateix temps els avisos oportuns relatius a la seva bona conducta, i *el corregirà*, en cas d'alguna falta, *amb paraules i no d'una altra manera*; i també s'obliga a ocupar-lo contínuament en feines *relatives a l'ofici i no a altres*, tenint en compte que no siguin superiors a les seves forces.

2. El mateix mestre haurà de deixar *lliures a l'aprenent tots els dies festius de l'any*.

3. El mateix mestre s'obliga a pagar cada dia a l'aprenent una lira el primer any, una amb cinquanta cèntims el segon, i dues lires el tercer; i a concedir-li quinze dies de vacances cada any.

5. El jove Josep Bordone promet prestar els seus serveis al mestre, durant tot el temps de l'aprenentatge, amb llestesa, assiduitat i atenció; i ser dòcil, respectuós i obedient.

7. El Director de l'oratori promet prestar la seva assistència per al bon èxit de la conducta de l'aprenent».

El dit a moltes nafres

En aquesta escriptura Don Bosco posa el dit a moltes nafres. Alguns amos feien servir els joves aprenents de criats i ajudants de cuina. Ell els obliga a ocupar-los només en el seu ofici. Els amos pegaven, i Don Bosco exigeix que les correccions només es facin de paraula. Es preocupava de la salut, del descans els dies de festa i de les vacances anuals. I exigeix una paga «progressiva», ja que el tercer any d'aprenentatge era en la pràctica un any d'autèntic treball.

El segon contracte, al costat del timbre amb l'escut reial, porta el següent encapçalament: «Conveni entre el senyor Josep Bertolino, mestre fuster, resident a Torí, i el jove Josep Odasso, natural de Mondoví, amb intervenció del reverendíssim sacerdot Joan Bosco, i amb l'assistència i garantia del pare de l'esmentat jove, Vicenç Odasso, nascut a Garessio i domiciliat en aquesta capital».

El text és gairebé una còpia calcada del primer. Només hi ha una particularitat rellevant. Don Bosco obliga l'empresari a comportar-se no com un «patró» sinó com un «pare». Es llegeix en l'article 1:

«El senyor Josep Bartolino, mestre fuster,... s'obliga a donar al jove Josep Odasso durant el seu aprenentatge,... pel que fa a la seva conducta moral i ciutadana, els oportuns i saludables advertiments que un bon pare donaria al propi fill; i a corregir-lo amablement en cas d'alguna falta, però sempre amb paraules senzilles d'amonestació i mai amb cap acte de maltractament».

Don Bosco no va ser l'inventor dels contractes d'aprenentatge. L'*Obra de la mendicitat instruïda* (fundada el 1774) estipulava aquests contractes des de feia temps. Però els dos contractes firmats per Don Bosco són dels més antics conservats a Torí. Potser ens és lícit pensar (almenys fins que altres documents ho desmenteixin) que, fora de l'*Obra de la mendicitat* i de Don Bosco, gairebé ningú no es preocupava de la defensa dels aprenents.

No hi pensaven els pares, quasi sempre pobres i ignorants. No hi pensaven les autoritats civils que, en línia amb les doctrines lliberals, deixaven que els joves fossin explotats segons les lleis de la «lliure competència».

Aïllat i indefens en mans de l'amo

Al principi la «casa de l'oratori» (que Don Bosco anomena *hospici*, i que nosaltres per adaptar-nos als termes actuals anomena-

rem *internat*) acull especialment joves obrers. Després del primer noi de la Valsesia, acollit a la cuina de mama Margarida una nit de pluja, després de Buzzetti i Gastini, cada any n'arriben a desenes. N'hi ha que s'hi queden tres anys, n'hi ha que dos mesos, altres tota la vida. Només a partir de 1856, els estudiants seran majoria en l'internat.

La preferència donada als joves treballadors ve motivada per la seva condició miserable. Els edictes reials del 1844, que han abolit les corporacions, han abandonat l'obrer, especialment el *jove* obrer, aïllat i indefens en mans de l'amo. Carles Albert ha concedit de mala gana la formació de «societats d'assistència», i els lliberals són contraris fins i tot a això.

Don Bosco col·loca els seus nois amb un patró, els defensa amb bons contractes, els va a visitar al taller cada setmana com a «responsable davant de la família». Si el patró no respecta al pacte, retira l'aprenent.

El 1853, acabada la construcció de l'edifici nou, decideix començar a casa seva mateix els primers tallers. Hi ha dos motius: «els mals costums i la irreligió» que els nois troben entre els obrers adults dels tallers, i l'ajuda que els tallers propis de sabater, sastre, tipògraf, podran aportar a l'oratori.

Dos bancs de sabater per començar

A la tardor de 1853 Don Bosco va començar els tallers dels sabaters i dels sastres. El dels sabaters es va instal·lar al local estretíssim que ara funciona com a mini-sagristia de la capella Pinardi, al costat del campanar: dos bancs de sabater i quatre tamborets. El primer mestre va ser Don Bosco: es va asseure davant del banc i va clavar una sola davant de quatre noiets. Després els va ensenyar a manejar les eines i la pega. Al cap de pocs dies va cedir el lloc de «mestre» a Domènec Goffi, el porter de l'oratori.

Els sastres es van col·locar a l'habitació que feia de cuina, mentre olles i fogons es traslladaven a l'edifici nou. Els primers mestres dels sastres van ser mama Margarida i també Don Bosco, que va ensenyar a cosir i a tallar, com havia après a Castelnuovo a casa de Joan Roberto.

Els primers mesos de 1854, gairebé bromejant, va obrir el tercer taller: el d'enquadernació de llibres. Cap dels seus nois no coneixia l'ofici. Un dia, envoltat dels nois, va estendre sobre una taula els

fulls impresos del seu últim llibret, *Els Àngels Custodis*. Després va assenyalar amb el dit un noi:

—Tu faràs d'enquadernador!

—Jo? Però si ni tan sols sé què és això!

—És molt fàcil. Vine aquí. Veus? Aquests fulls grans s'anomenen «plecs». Cal plegar-los per la meitat, després encara una altra meitat, encara una altra, i encara una última meitat. Vinga, provem-ho!

Amb l'ajuda dels altres nois que hi havia al voltant de la taula, tots els fulls van quedar plegats. Don Bosco va posar els plecs un sobre l'altre:

—Això mateix; el llibre ja està fet. Ara falta cosir-lo—. Van cridar, perquè els ajudés, mama Margarida, i amb una agulla gruixuda i alguna punxada als dits, van reeixir en l'empresa. Una mica de farina blanca barrejada amb aigua va ser la cola per enganxar les cobertes.

Només faltava l'última operació: guillotinar les vores del llibre. Com podien fer-ho? Al voltant de la taula els nois donaven diversos consells: fer servir les tisores, el ganivet, la raspa. Don Bosco va anar a la cuina, va agafar la mitjalluna d'acer que serveix per trinxar cebes i julivert, i amb uns quants cops secs va tallar els marges. Els nois reien, també reia Don Bosco. Però el taller estava «inaugurat», i es va instal·lar en una habitació de l'edifici nou.

Un any per tenir la impremta

Cap al final del 1856 es va començar el quart taller, la fusteria. De seguida va ser una cosa seriosa: una bona colla de nois van ser retirats dels tallers de la ciutat i col·locats en una extensa sala proveïda de bancs de fuster, eines, magatzem de fustes. El primer mestre va ser el senyor Corio.

El cinquè taller, el més desitjat, va ser la impremta. Don Bosco va haver de batallar gairebé un any per obtenir l'autorització governativa. Es va concedir el 31 de desembre de 1861. Va començar sota el guiatge del director artístic Andreu Giardino i amb l'assistència de Josep Buzzetti.

No sabem exactament quin dia va començar a funcionar la impremta, però els joves treballadors van donar personalment la notícia de l'esdeveniment als seus benefactors, amb una circular impresa.

El primer llibre imprès a la «Tipografia de l'oratori de sant Francesc de Sales» va ser un llibret del canonge C. Schmid: *Teòfil, o el jove ermità, narració amena*. Va aparèixer com un volum més

de les *Lectures Catòliques* el maig del 1862. Des d'aleshores, les *Lectures Catòliques* es van imprimir sempre a la «Tipografia de l'oratori», tret de poques excepcions.

Els començaments van ser modestos: dues «rodes» que els nois feien voltar a força de braços. Però encara en vida de Don Bosco aquella tipografia va esdevenir grandiosa i moderna, fins a poder competir amb les millors de la ciutat: quatre premses, dotze màquines mogudes per energia, estereotípia, fosa de tipus, calcografia.

El 1862 Don Bosco va obrir el sisè i últim taller, la ferreria, avantpassat dels actuals tallers de mecànica.

Quatre camins per trobar l'encertat

Per fer funcionar els tallers, Don Bosco va trobar moltes dificultats, i va experimentar, successivament, fórmules diferents.

Al principi va contractar mestres de l'ofici, amb salari normal. Conseqüència: es preocupaven de la feina però no del progrés dels alumnes ni de la bona marxa del taller.

Segona fórmula. Es confia als professors tota la responsabilitat, amb la preocupació de buscar-se la feina com si fossin els amos. Conseqüència: els nois són tractats com peons i arrancats de l'autoritat del director.

Tercer intent. Don Bosco assumeix tota la responsabilitat moral i administrativa dels tallers, i deixa als mestres només la formació professional dels aprenents. Encara hi ha una conseqüència negativa: amb la por de ser suplantats pels alumnes millors, els mestres ensenyen poc, els deixen gandulejar.

La fórmula exacta la va trobar Don Bosco quan va poder formar caps de taller lligats totalment a ell: els coadjutors salesians, religiosos com els clergues i els sacerdots, però dedicats a les escoles professionals.

«Qui no és pobre del tot està fora de lloc en aquesta Casa»

L'internat de l'oratori no havia de ser una «fàbrica d'obriers», sinó una autèntica casa d'educació. Per això, durant el curs escolar 1854-55, Don Bosco inaugura un primer «reglament», que dibuixa la fisonomia de l'Obra per als joves artesans (dels joves estudiants se'n tracta en un apèndix del reglament).

El jove artesà, per ser acceptat, ha de tenir de 12 a 18 anys, i ser «orfe de pare i mare i totalment pobre i abandonat. Si té ger-

mans o oncles que puguin encarregar-se de la seva educació, és fora de la finalitat d'aquesta Casa».

El reglament presenta als nois «les persones a qui cada fill s'haurà de sotmetre, i que es consideren com a superiors de la Casa». Són el *Rector* (responsable dels deures de cadascú i de la moralitat dels fills de la Casa), el *Prefecte o ecònom*, el *Catequista o director espiritual* (té la missió de preocupar-se de les necessitats espirituals dels joves), i l'*Assistent* (reparteix el pa, ajuda a taula, als tallers, als dormitoris).

Recomana com a virtuts fonamentals la pietat envers Déu, el treball, l'obediència als superiors, l'amor als companys, la modèstia. Dóna normes sobre el comportament a casa i a fora. Cataloga «tres mals dels quals cal fugir especialment»: la blasfèmia, la deshonestedat i el robatori. Declara «coses vigorosament prohibides» tenir diners, jugar a coses perilloses, fumar, sortir a dinar amb parents i amics.

L'horari preveia llevar-se d'hora, la missa amb les pregàries i el rosari, l'esmorzar i la feina. Es trobaven tots per dinar i per al gran esbarjo de la tarda. Després reprenien la feina. Al vespre estaven previstos exercicis escolars. La jornada acabava amb les pregàries del vespre i unes breus paraules de Don Bosco a tota la família: la «bona nit».

Es convidava als joves a participar cada mes en un breu recés espiritual (Exercici de la Bona Mort), i cada any en un curset d'Exercicis Espirituals.

En el camp religiós Don Bosco sempre va ser menys exigent amb els joves treballadors que amb els estudiants. Però en veure entre ells nois d'una espiritualitat esplèndida, el 1859 afavorirà el naixement de la «Companyia de sant Josep»: un grup que havia de reunir els millors, i comprometre'ls en un aprofundiment de la vida cristiana i apostòlica.

ESTUDIANTS AMB CAPOT MILITAR

Primer de novembre de 1851. Don Bosco arriba al seu poble, Castelnuovo d'Asti. Cap al tard ha de fer a l'església el sermó de la commemoració dels difunts.

Entre els escolanets hi ha un vailet que l'acompanya a la trona i que es queda mirant-lo fixament durant tot el sermó. Quan tornen a la sagristia, Don Bosco veu que continua mirant-lo en silenci. El crida:

—Sembla que vulguis dir-me alguna cosa, oi?

—Sí senyor. Vull venir a Torí amb vostè per estudiar i fer-me capellà.

—Està bé. Doncs digues a la teva mare que vingui després de sopar a la rectoria.

Aquell noi es diu Joan Cagliero i és orfe de pare. La mare arriba amb el noi després de sopar:

—Així —bromeja Don Bosco— és veritat, Teresa, que voleu vendre'm el vostre fill?

—Ah, no! —respon rient la dona—. Aquí al nostre poble es venen els vedellets. Els nois es regalen.

—Encara millor. Prepareu-li una mica de roba, i demà me l'emporto.

L'endemà, a l'alba, Joan Cagliero era a l'església. Va ajudar a missa a Don Bosco, va esmorzar amb ell, va fer un petó a la seva mare, i amb el farcellet sota el braç va dir impacient:

—Aleshores, Don Bosco, anem-hi?

«A dormir al cistell del pa»

Van fer el llarg camí a peu. Joan el va fer pràcticament dues vegades, perquè mentre parlava amb Don Bosco corria endavant, perseguia les papallones pels prats, saltava els recs. Cagliero recordava:

«Don Bosco durant aquell viatge em va fer mil preguntes i jo li vaig donar mil respostes. Des d'aquell moment no vaig tenir mai més cap secret per a ell. Escoltant les meves entremaliadures, em deia bromejant que ara hauria de ser més bon minyó. Finalment vam arribar a Torí.

Era el vespre del 2 de novembre i estàvem cansats. Don Bosco em va presentar a mama Margarida dient:

—Mare, t'he portat un noieta de Castelnuovo.

Margarida va respondre:

—Oh sí! Tu no fas res més que buscar nois i jo ja no sé on ficar-los.

—Aquest d'aquí és tan petit —va bromejar Don Bosco— que el posarem a dormir al cistell del pa. Amb una corriola l'estirarem amunt, sota les bigues, com una gàbia de canaris.

Mama Margarida es va posar a riure i em va buscar un lloc. Realment no hi havia cap racó lliure, i per aquella nit vaig haver de dormir als peus del llit d'un company.

L'endemà vaig veure la pobresa que hi havia en aquella casa. Els nostres dormitoris, a la planta baixa, eren estrets, i tenien per paviment un empedrat de llambordes. A la cuina hi havia pocs plats d'estany amb les respectives culleres. Forquilles, ganivets, tovallons, els veurem al cap de molts anys. El menjador era un cobert. Don Bosco ens servia el dinar, ens ajudava a tenir ordenat el dormitori, netejava i apedaçava els nostres vestits, i feia tots els serveis més humils.

Fèiem vida comuna en tot. Més que en un col·legi, ens sentíem en una família, sota la direcció d'un pare que ens estimava i que es preocupava només del nostre bé espiritual i material».

Joan Cagliero va demostrar des dels primers dies un enginy molt viu i un temperament molt alegre. Tenia unes ganes de jugar desbordants.

Miquel Rua continuava vivint amb la seva mare, però al matí es posava al front del grupet d'estudiants i tots junts anaven a casa del professor Bonzanino. Per encàrrec de Don Bosco, Rua havia de fer d'«ajudant», vigilar que ningú faltés a classe. Rarament Miquel va aconseguir «posar el fre» a Cagliero. Així que eren fora de l'oratori, Joan agafava un altre camí, arribava corrent a Porta Palazzo i s'aturava encantat davant dels xarlatans i les parades. Després anava, també corrent, a l'escola. Quan els altres hi arribaven ell ja era a la porta, suat però feliç. Miquel el mirava de reüll:

—Per què no vens amb nosaltres?

—Perquè m'agrada fer un altre camí, quin mal és?

—Has de ser obedient.

—I no ho soc? He de venir a escola, i hi vinc. He de ser puntual, i ho sóc. Què n'has de fer tu si m'agrada veure els xarlatans?

Arribarà a ser el primer bisbe i cardenal salesià. Al costat de don Rua serà una de les columnes més sòlides de la Congregació Salesiana. Però de temperament, Rua i Cagliero seran sempre molt diferents: diligent, constant, reflexiu, Miquel; extrovertit, entusiasta, exuberant, Joan. Tots dos disposats a tirar-se al foc per Don Bosco.

«Travessaràs el Mar Roig i el desert»

22 de setembre de 1852. Miquel Rua entra definitivament com a alumne intern a l'oratori. L'endemà, amb Don Bosco, mama Margarida i vint-i-sis companys, surt a peu cap a I Becchi. Don Bosco predicarà la novena del Roser a Castelnuovo, i els nois seran hostes del seu germà Josep.

Abans de marxar, Don Bosco crida Miquel i li diu:

—El curs que ve necessito que em donis un cop de mà de debò per tirar endavant la barraca. El 3 d'octubre serà la festa de la Mare de Déu del Roser. El rector de Castelnuovo vindrà a I Becchi i a la capelleta et vestirà amb la sotana. Quan tornem a l'oratori seràs assistent i professor dels teus companys. Hi estàs d'acord?

—D'acord.

El vespre d'aquella festa —recordava don Rua— al carruatge que els tornava a Torí, Don Bosco va trencar el silenci i li va dir:

—Estimat Rua, ara comences una nova vida. Però sàpigues que abans d'entrar a la Terra Promesa hauràs de travessar el Mar Roig i el desert. Si m'ajudes, passarem tranquil·lament l'un i l'altre i arribarem a la Terra Promesa.

Miquel s'hi pensa una mica. No ho entén gaire. Aleshores trenca també el silenci i pregunta:

—Se'n recorda, de la nostra primera trobada? Vostè havia distribuït les medalles, però no havia quedat res per a mi. Aleshores em va fer un gest estrany, com si em volgués donar la meitat de la seva mà. Què volia dir?

—Encara no ho has entès? Volia dir que nosaltres dos ho farem tot a mitges. Tot el que serà meu, també serà teu: inclosos els deures, les responsabilitats, els maldecaps. —I Don Bosco somriu—. Però hi haurà també moltes coses boniques, ja ho veuràs. I al final, la cosa més bonica de totes: el paradís.

Garantia de cinquanta anys

Dimarts de Pasqua de 1853. El cel de Torí està ple de núvols negres. Joan Francesia i Miquel Rua, companys de classe i amics íntims, repassen junts les lliçons d'italià. Però Miquel està distret, absent. Sembla que una gran tristesa l'aclapari. Francesia, després de preguntar-li dues vegades el mateix, tanca de cop el llibre i explota:

—Però, què et passa avui?

Mossegant-se els llavis per no plorar, Miquel murmura:

—S'ha mort el meu germà Joan... La pròxima vegada em tocarà a mi...

Era l'últim germà que vivia a casa. Ara la mare es quedarà sola al petit allotjament de la *Fàbrica d'Armes*. Don Bosco sap la notícia i, per distreure Miquel, se l'emporta amb ell per Torí. Ha de fer una gestió a la vora de l'església de la *Gran Mare*, al costat del Po. Caminen lleugers, parlen de l'oratori. En aquells dies Torí ha celebrat els 400 anys del famós «miracle del Santíssim Sagrament», i Don Bosco ha publicat un volumet que s'ha venut molt de pressa. De sobte, Don Bosco s'atura i diu a poc a poc:

—D'aquí a cinquanta anys se celebraran els 450 anys del miracle i jo ja no hi seré. Però tu sí que hi seràs. Recorda't aleshores de tornar a publicar el meu llibret.

Miquel pensa en aquella data fabulosament llunyana: 1903! Mou el cap:

—Va molt de pressa, Don Bosco, a dir que jo encara hi seré. Precisament tinc por que la mort em gastarà aviat una broma pesada.

—Res de bromes, ni pesades ni divertides —talla Don Bosco—. Et garanteixo que d'aquí a cinquanta anys encara hi seràs. Fes reimprimir el llibret, entesos?

(El 1903 el pare Rua hi era encara, efectivament, com a successor de Don Bosco al front de la Congregació Salesiana. Tenia 66 anys, i va fer reimprimir el llibret.)

Senyorets i perdularis

Mentre es dedicava als joves obrers, Don Bosco no oblidava els estudiants. El seu objectiu —ho hem dit moltes vegades— era preparar-se col·laboradors, seminaristes i sacerdots, que l'ajudessin en les seves obres; i preparar també vocacions sacerdotals per a la diòcesi, escollint-les entre els nois «que creixien entre l'aixada i el martell», per suplir la falta de sacerdots.

El primer «quartet» que havia preparat el va decebre una mica, com hem dit. Però Rua, Cagliari i Francesca van respondre plenament a les seves esperances. I al costat d'ells creixien Àngel Savio, Rocchietti, Turchi, Durando, Cerruti...

L'internat per a estudiants va néixer silenciosament, però es va desenvolupar vigorosament: 12 interns el 1850, 35 el 1854, 63 el 1855, 121 el 1857...

Els alumnes dels primers tres anys de llatí anaven a classe amb Bonzanino, després passaven a les classes d'humanitats i de retòrica amb don Mateu Picco, que feia classe a les proximitats de la Consolació.

Aquestes dues escoles privades eren freqüentades pels fills de les «bones famílies» de Torí, que pagaven molt bé. En canvi els nois de Don Bosco hi assistien de franc.

Els «senyorets», al principi, es burlaven dels «perdularis» que arribaven a l'escola abrigats amb uns vells capots militars que «donaven a qui els vestia un aire de contraban o de caricatura». (Aquells capots, juntament amb gorres de soldat, Don Bosco els havia aconseguit, de regal, del Ministeri. Tenien més forma de manta que de vestit, recorda el pare Lemoyne, però protegien de la pluja i la neu.) Però Bonzanino no tolerava bromes: «El que val un noi —va declarar severament— es mesura per les pàgines dels deures, i no pel color del capot». I segons les notes, els «perdularis» eren sovint els fills de casa bona. Els nois de Don Bosco estudiaven. L'amor de Don Bosco sabia ser exigent, no tolerava els ganduls. El 1863 el professor Prieri, de la Universitat de Torí, va declarar: «Amb Don Bosco s'estudia, i s'estudia de debò».

«Entre els nois m'hi trobo bé»

Els anants i vinents per la ciutat no eren l'ideal per a Don Bosco. Aviat, a més, les aules de Bonzanino i de Picco ja no van ser suficients per encabir tots els estudiants de l'oratori.

Així que Joan Baptista Francesca, de 17 anys, va acabar brillantment els estudis de llatí, se li va confiar la tercera classe d'ensenyament mitjà. Era el novembre de 1855.

L'any següent van entrar en funcions també la primera i la segona, dirigides per un laic amic de Don Bosco, el professor Bianchi.

El 1861 els alumnes dels tres cursos d'ensenyament mitjà eren més de dos-cents. Eren professors els joves seminaristes Francesca, Provera, Anfossi, Durando, Cerruti.

En l'apèndix del «reglament» dedicat als joves estudiants, es prescrivia que, per ser acceptat a l'oratori, un estudiant havia de tenir tres qualitats: «una especial disposició per a l'estudi», «eminent pietat» i «voluntat d'abraçar l'estat eclesiàstic, però deixant-li llibertat per seguir la seva vocació després d'acabar el curs de llatí».

No s'insistia dràsticament en la condició d'orfe o de pobresa total. Però la majoria dels nois estudiants venien d'ambients pobres, i l'episodi dels capots militars ho confirma sobradament.

L'horari dels aprenents i dels estudiants coincidia. Amb la diferència evident que les hores que passaven els primers als tallers, les ocupaven els estudiants en les classes i l'estudi.

«Fins al 1858 —recorda Lemoyne— Don Bosco va governar i dirigir l'oratori com un pare porta la pròpia família. Els joves no trobaven gaire diferència entre l'oratori i la casa paterna. No anaven en fila d'un lloc a l'altre, els assistents no eren rigorosos, no hi havia regles minucioses.»

Don Bosco estava entre els nois sempre que li era possible. Deia: «No puc estar sense els meus nois». Només una causa greu podia impedir-li estar entre ells, conversant i jugant. Durant molt temps fins i tot anava amb ells a la sala d'estudi. No perquè faltessin els ajudants, sinó perquè «s'hi trobava bé», i en un pupitre com els dels nois «escrivia o meditava el seu pròxim llibre».

Havent sopat (i això fins al 1870) una tropa de nois irrompia a la sala on Don Bosco acabava de sopar. Es barallaven per acostar-se-li, per veure'l, preguntar-li coses, escoltar-lo, riure de les seves sortides gracioses. Els nois s'asseien al voltant d'ell, a les taules del davant, alguns es quedaven drets, altres agenollats. A Don Bosco li agradava molt aquesta reunió familiar, «el millor plat del seu pobre sopar».

«Don Bosco no va poder entendre»

L'atmosfera religiosa que envoltava els nois estudiants era molt intensa. Eren els tendres brots de les futures vocacions sacerdotals i Don Bosco volia que estiguessin immersits en un clima de religiositat sacramental, mariana i eclesial.

La confessió era un costum setmanal o quinzenal per a tothom. Cada dia Don Bosco confessava durant dues o tres hores. Les vigílies de festa, fins i tot tota la tarda. La fama molt estesa de la seva capacitat per «llegir els pecats» encoratjava a una confiança total. La Comunió, al cap de pocs anys de començar l'internat, ja

era un sagrament quotidià per a molts nois. Eren poquíssims els que no combregaven almenys una vegada per setmana.

La devoció a la Mare de Déu es respirava en l'ambient. Arribarà a una intensitat esplèndida durant els anys de Domènec Savio i, més tard, en el temps de la construcció del gran santuari de Maria Auxiliadora.

L'amor al Papa va ser sempre un punt fix en la mentalitat cristiana de Don Bosco. Li diran «més papista que el Papa», i no s'equivocaran del tot. No era només qüestió de paraules: per obeir la invitació d'un Papa, Don Bosco cremarà els últims anys de la seva vida. I els nois absorbien el seu pensament.

Fins i tot Don Bosco tenia dret a equivocar-se, i segons els moderns psicòlegs i eclesiòlegs es va equivocar de ple en l'aspecte de les vacances en família dels seus estudiants. Les volia escurçades al màxim. Les considerava «un període greu» per a les vocacions.

«Don Bosco, fill del seu temps —diuen avui els experts—, no va poder entendre el valor de la família i de la parròquia com a església local en el germinar d'una vocació.» Potser hi hauria un petit dubte davant d'un judici tan dràstic si es consideressin les xifres: només el 1861 a l'oratori van sorgir 34 vocacions sacerdotals. La seva casa la van definir els anticlericals com «la fàbrica dels capellans». Al final de la seva vida els capellans sortits de Valdocco es comptaven per milers. I no eren pas un exèrcit de reprimits.

Don Bosco estava convençut que, si al capellà se li exigeix la castedat, cal defensar el jove «capellanet» durant el delicat període de la pubertat. És una consideració que, sense oblidar els valors de la família i de l'església local, potser caldrà replantejar-se.

1854: «ENS DIREM SALESIANS»

26 de gener de 1854. A Torí fa un fred polar. Però a la saleta de Don Bosco hi ha un ambient molt agradable. Don Bosco parla i quatre joves galopen amb la fantasia darrera les seves paraules:

—Ja veieu que Don Bosco fa el que pot, però està tot sol. En canvi, si em donéssiu un cop de mà, tots junts fariem miracles. Milers de nens pobres ens esperen. Us prometo que la Mare de Déu ens enviarà oratoris grans i espaiosos, esglésies, cases, escoles, tallers, i molts sacerdots disposats a ajudar-nos. I tot això a Itàlia, a Europa, i també a Amèrica. Entre vosaltres ja hi veig una mitra episcopal...

Els quatre xicots es van mirar estranyats. Sembla un somni. I tanmateix Don Bosco no fa broma, està seriós i sembla que llegeixi en el futur:

—La Mare de Déu vol que comencem una societat. He pensat molt quin nom li donariem. He decidit que ens direm *Salesians*.

Entre aquells quatre nois hi ha les pedres fonamentals de la Congregació Salesiana. Aquell vespre Miquel Rua anota diligentment en el seu quadern: «Ens hem reunit a l'habitació de Don Bosco, Rochietti, Artiglia, Cagliero i Rua. Se'ns ha proposat que féssim, amb l'ajuda del Senyor i de sant Francesc de Sales, una prova d'exercici pràctic de caritat amb el proïsme. Seguidament farem una promesa i després, si és possible, farem un vot al Senyor. Als que fan aquesta prova i als que la faran seguidament se'ls ha donat el nom de Salesians».

La pèrgola i les roses

Les «previsions futures» que Don Bosco comunica als seus joves aquell vespre són les mateixes que uns anys abans van fer que el consideressin boig i que el volguessin portar al manicomí.

Però Don Bosco les repeteix amb tossuda seguretat, perquè (com ha dit el teòleg Borel) «les veu en somnis». El 1847 ha tingut un «somni fonamental» que li serveix de programa —són paraules seves— per ordenar les coses que ha de fer. No l'explicarà fins el 1864, a la seva avantsala, als primers Salesians entre els quals hi ha el pare Rua, el pare Cagliero, el pare Durando, el pare Barberis:

«Un dia de l'any 1847, després de meditar molt sobre la manera de fer el bé a la joventut, se'm va aparèixer la Reina del Cel (*expressió molt rara en Don Bosco. En general diu: he somniat en una senyora bellíssima...*) i em va conduir a un jardí encantador. Hi havia una porxada preciosa, amb plantes enfiladisses carregades de fulles i flors. Aquesta porxada donava a una pèrgola encantadora, flanquejada i coberta de rosers meravellosos en plena florida. També el terra era tot ple de roses. La Verge em va dir:

—Treu-te les sabates, i vés endavant per sota d'aquella pèrgola: és el camí que has de seguir.

Vaig estar content d'haver-me descalçat perquè m'hauria sabut greu trepitjar aquelles roses. Vaig començar a caminar i de seguida vaig sentir que aquelles roses amagaven espines molt punxegudes. Em vaig haver d'aturar.

—Aquí fan falta les sabates —vaig dir a la meva guia.

—Certament —em va respondre—: fan falta bones sabates.

Em vaig calçar i vaig continuar el camí amb un cert nombre de companys que havien aparegut en aquell moment, i que demanaven per caminar amb mi.

Moltes branques penjaven com fistons. Jo només veia roses als costats, roses a sobre, roses al davant dels meus passos. Però les cames se m'enganxaven a les branques esteses a terra i s'omplien d'esgarrinxades; apartava una branca i em punxava, sagnava a les mans i a tot el cos. Totes les roses amagaven una enorme quantitat d'espines.

Tots els que em veien caminar deien: “Don Bosco camina sempre sobre les roses! Tot li va bé!”. No veien que les espines mortificaven els meus pobres membres.

Molts clergues, sacerdots i laics, convidats per mi, s'havien posat a seguir-me contents, atrets per la bellesa d'aquelles flors; però es van adonar que calia caminar sobre les espines i van començar a cridar: “Ens han enganyat!”. Molts van tornar enrera. Em vaig quedar pràcticament sol. Aleshores vaig començar a plorar: “Es possible, deia, que hagi de recórrer tot aquest camí tot sol?”.

Però aviat vaig ser consolat. Vaig veure avançar cap a mi un

estol de sacerdots, seminaristes, laics, que em van dir: “Som tots seus. Estem disposats a seguir-lo”. Posant-me al seu davant vaig continuar el camí. Només alguns van perdre el coratge i es van aturar. Però una gran part va arribar amb mi a la meta.

Després de recórrer tota la pèrgola, em vaig trobar en un jardí bellíssim. Els meus pocs seguidors estaven demacrats, despentinats, plens de sang. Aleshores es va aixecar una brisa suau, i tots es van refer. Va bufar un altre vent i com per encantament em vaig trobar envoltat d'un nombre immens de joves i de clergues, de laics coadjutors i també de sacerdots, que es van posar a treballar amb mi guiant aquella joventut. Molts els coneixia per la fisonomia, altres encara no els coneixia.

Aleshores la Verge Santíssima, que havia estat la meua guia, em va preguntar:

—Saps què significa això que veus ara, i el que has vist abans?

—No.

—Sàpigues que el camí que has recorregut entre roses i espines significa la cura que hauràs de tenir de la joventut. Hauràs de caminar amb les sabates de la mortificació. Les espines signifiquen els obstacles, els patiments, els disgustos que passaràs. Però no et desanimis. Amb la caritat i la mortificació tot ho superaràs i arribaràs a les roses sense espines.

Així que la Mare de Déu va acabar de parlar, em vaig despertar i em vaig trobar a la meua habitació.

Us he explicat això —va acabar— perquè tots nosaltres tinguem la seguretat que és la Mare de Déu qui vol la nostra Congregació, i perquè ens animem cada vegada més a treballar per la major glòria de Déu».

Guiat per aquesta seguretat tranquil·la, Don Bosco cada dia «tirava les xarxes» entre els seus nois per ampliar el nombre dels seus futurs Salesians. Deia com per casualitat: «Estimes Don Bosco? T'agradaria quedar-te amb mi?». O bé: «No m'ajudaries a treballar per als joves? Mira, si tingués cent sacerdots i cent seminaristes, tindria feina per a tots. Podríem anar a tot el món».

Aquestes converses eren familiars entre els nois. Es parlava tranquil·lament dels «futurs oratoris», dels somnis de Don Bosco, del fet de «estar o no estar» amb ell. Una tarda de 1851, des d'una finestra del primer pis, Don Bosco va tirar als nois un grapat de confits. Hi va haver una gran alegria i un noi, veient-lo que somreia, a la finestra, li va cridar: «Don Bosco, si pogués veure totes les parts del món, i a cadascuna tants oratoris!». Don Bosco va

fixar a la llunyania la seva mirada serena i va respondre: «Qui sap si no vindrà el dia en què els fills de l'oratori s'escamparan de debò per tot el món».

«Quina paga em donaràs?»

A Avigliana hi havia un sacerdot tres anys més gran que Don Bosco. Es deia Víctor Alasonatti. Don Bosco l'havia trobat moltes vegades als Exercicis Espirituals de sant Ignasi. S'havien fet amics. Don Alasonatti feia, a Avigliana, de mestre elemental i s'entenia bé amb els noiets. Tenia un pèl de severitat, exigia un comportament seriós, però l'estimaven.

Don Bosco moltes vegades l'havia burxat, en broma:

—Quants nois tens? Trenta? I no et fa vergonya? Jo en tinc sis-cents. Com t'ho fas per treballar només per a trenta noiets? Vinga, vine a Torí a donar-me un cop de mà.

—I quina paga em donaries?

—Pa, feina i Paradís. De lires, no n'arreglaràs gaires, però de son, en podràs arraconar tota la que vulguis.

Fent broma, fent broma, don Alasonatti va començar a pensar-s'hi seriosament. Don Bosco se'n va adonar i els primers mesos de 1854 li va escriure una carta en què només li deia: «Vine a ajudar-me a resar el breviari».

El 14 d'agost, després de resoldre tots els seus assumptes, don Alasonatti va arribar a l'oratori amb una maleteta a la mà i el breviari sota el braç. Va abraçar Don Bosco i li va dir:

—Aquí em tens. On he de posar-me a resar el breviari?

Don Bosco el va conduir a l'habitació destinada a guardar-hi els llibres de la comptabilitat.

—Aquí. Aquest serà el teu regne. Has ensenyat tanta aritmètica que amb les sumes i les restes t'hi entendreàs molt bé.

Don Alasonatti es va posar seriós:

—D'ara endavant, tu mana i jo t'obeiré. I no m'estalviïs res, perquè vull guanyar-me el Paradís.

Des d'aquell dia don Alasonatti va ser l'ombra bondadosa i una mica severa de Don Bosco. El va rellevar de totes les feines que va poder: l'administració general de la casa, l'assistència, els llibres d'ingressos i despeses, els registres, la correspondència més àrida i espinosa.

Quan estava cansat, quan la salut va començar a declinar, llegia en el breviari un cartronet que feia servir de punt: «Víctor, per què

has vingut?». Al costat havia escrit una frase que Don Bosco repetia sovint als seus quan els veia cansats: «Reposarem al Paradís».

L'endemà d'arribar, don Alasonatti va haver de començar la seva missió a Valdocco d'una manera més aviat insòlita: el van cridar per assistir un malalt de còlera. A Torí havia esclatat una epidèmia violentíssima.

La mort pels carrers del barri del Dora

La notícia espantosa va arribar a Torí el juliol. El còlera havia atacat la Ligúria i havia fet tres mil víctimes a Gènova. Els primers casos a Torí es van manifestar el 30 i el 31 de juliol. El rei, la reina i la casa reial van marxar en carruatges tancats. Es van refugiar al castell de Caselette, a l'entrada de les valls de Lanzo i de Susa.

L'epicentre de l'epidèmia va ser el barri del Dora, a pocs passos de Valdocco. Allà, en cases pobres i en barraques, s'apilonaven els emigrats, la gent mal alimentada i sense possibilitat d'higiene. En un mes hi va haver 800 afectats, i 500 morts.

L'alcalde Notta va dirigir una crida a la ciutat: calia gent valenta, que anés a assistir els malalts, a transportar-los als llatzerets perquè el contagi no s'escampés com una taca d'oli.

El 5 d'agost, festa de la Mare de Déu de les Neus, Don Bosco va parlar als nois. Va començar amb una promesa:

—Si us poseu tots en gràcia de Déu i no feu cap pecat mortal, us asseguro que cap serà atacat pel còlera.

Després els va fer una invitació:

—Sabeu que l'alcalde ha fet una crida. Fan falta infermers i ajudants per atendre els malalts. Molts de vosaltres sou massa petits. Però si algun dels més grans es veu amb cor de venir amb mi als hospitals i a les cases particulars, farem junts una bona obra, agradable al Senyor.

Aquell mateix vespre catorze es van apuntar. Al cap de pocs dies, trenta més van aconseguir el permís d'unir-se als primers, tot i que eren molt joves.

Van ser dies de feina dura i absolutament gens agradable. Els metges aconsellaven tractar els malalts amb massatges i friccions a les cames, per provocar una sudoració abundant. Els nois es dividien en tres grups: els més grans feien servei permanent als llatzerets i a les cases dels afectats; un segon grup anava pels carrers a indagar si hi havia més malalts; i els més petits feien guàrdia a l'oratori, disposats a intervenir a qualsevol avís.

Don Bosco exigia totes les precaucions. Cada noi portava una

ampolleta de vinagre, i després de tocar els malalts s'havia de rentar les mans.

«Passava sovint —explica el pare Lemoyne— que els malalts no tenien llençols, mantes, roba interior. Els nois venien a dir-ho a mama Margarida, que anava a l'armari i donava el poc que tenien. En pocs dies ja no va quedar res. Un jove infermer un dia va venir a explicar-li que un malalt s'estava en un jaç miserable, sense llençol. “No teniu res per tapar-lo?”. La dona s'hi va pensar i va anar a treure la tovalla blanca de l'altar i la va donar al noi: “Porta-la al teu malalt. No crec pas que el Senyor se'n queixi”.»

Els gegants de la cara trista

Joan Cagliero, 16 anys, un vespre de final d'agost, quan va tornar del llatzeret es va trobar malament. Probablement, amb la calor asfixiant d'aquells dies, havia menjat fruita passada. El metge, que Don Bosco havia cridat de seguida, va fer un diagnòstic molt lleig: «És el tifus».

La febre el va turmentar tot el setembre. Els últims dies, tot ell pell i ossos, Cagliero se sentia morir. Dos metges, cridats a consulta, van declarar que el cas era desesperat i van aconsellar que se li administressin els últims sagraments.

Don Bosco es va quedar profundament preocupat. S'estimava amb tota l'ànima aquell noi. No va tenir la força de donar-li la tristíssima notícia. Va demanar a Josep Buzzetti que ho fes, amb extrema delicadesa. Mentrestant va anar a l'església a buscar el Viàtic.

Tot just Josep Buzzetti havia acabat de parlar amb Joan, quan Don Bosco va entrar amb l'estoig del Santíssim. Però no va avançar: es va aturar alguns segons mirant fixament al buit, com si veiés alguna cosa que els altres no poguessin veure. Després va avançar cap al llit del malalt però alguna cosa havia canviat profundament. La tristesa, la preocupació d'una estona abans havien desaparegut. Estava alegre, somreia. Joan va murmurar:

—És la meva última confessió? Així, m'he de morir?

Don Bosco va respondre amb veu segura:

—Encara no és el moment d'anar al Paradís. Encara queden moltes coses per fer: et posaràs bé, portaràs la sotana... seràs cape-llà... i després amb el teu breviari sota el braç no en faràs poques de voltes... i hauràs de fer portar el breviari a molts altres... i aniràs lluny, lluny.

Després d'aquestes paraules, Don Bosco va tornar a portar el Viàtic a l'església.

Al cap de pocs dies la febre va desaparèixer de cop, i Joan va poder anar a Castelnuovo a fer una llarga convalescència.

Durant algun temps Buzzetti i Cagliari es van preguntar què havia «vist» Don Bosco quan va entrar a l'habitació. La resposta la va donar el mateix Don Bosco més tard:

«Posava el peu al llindar quan de cop vaig veure una gran llum. Un colom blanquíssim que portava una branca d'olivera baixava sobre el llit del malalt. Es va aturar a pocs centímetres de la cara pàl·lida de Cagliari i li va deixar caure al front la branca d'olivera. Immediatament em va semblar que les parets de l'habitació s'obrien i deixaven veure horitzons llunyans i misteriosos. Al voltant del llit va aparèixer una multitud d'estranyes figures primitives. Semblaven salvatges d'estatura gegantina. Alguns tenien la pell fosca, tatuada amb misteriosos dibuixos rogencs. Aquells gegants de la cara ferotge i trista es van inclinar sobre el malalt i, tremolosos, es van dir en veu baixa:

»—Si es mor, qui vindrà a donar-nos socors?

»La visió va durar pocs moments, però vaig tenir la certesa absoluta que Cagliari es posaria bé».

Vuit minuts per a una pàgina

Amb les primeres pluges d'octubre els afectats pel còlera van disminuir sensiblement. Encara que es va presentar algun cas a començament d'hivern, el 21 de novembre es va declarar acabat l'estat d'«emergència». Des del primer d'agost al 21 de novembre els casos registrats a la ciutat van ser 2.500, amb 1.400 morts.

Els nois de Don Bosco, cap dels quals havia estat afectat, van poder tornar tranquils a l'estudi. Molts van passar uns dies de vacances amb la família.

Don Bosco, com cada any, va anar a I Becchi per a la festa del Roser. Mentre era allà va rebre la visita d'un antic company de seminari, don Cugliero, mestre elemental a Mondonio:

—Escolta —li va dir després de les salutacions—, m'han dit que a més dels petits barrabàs, al teu oratori hi acceptes també nois eixerits que previsiblement puguin arribar a sacerdots. A Mondonio tinc un noi que fa per a tu. Es diu Domènec Savio. No té gaire salut, però m'hi jugo el que vulguis que no n'has conegut mai cap de tan bo. Un autèntic sant Lluís.

—Exagerat! —va somriure Don Bosco—. De tota manera em va

bé. Em quedo aquí alguns dies. Fes-me'l venir amb el seu pare. Parlarem i veurem una mica de quina fusta està fet.

2 d'octubre de 1854. Al pati que hi havia davant la casa de Josep va tenir lloc la trobada. Don Bosco en va quedar tan impressionat que ho va explicar amb els mínims detalls, com si ho hagués gravat. El llenguatge és de l'època, però l'escena és viva, sembla que l'estem veient:

«Era el primer dilluns d'octubre, de bon matí, quan veig un noi amb el seu pare, que s'acosta per parlar-me. La cara riallera, l'aspecte alegre però respectuós, van atreure la meua mirada.

—Qui ets? —li vaig dir—, d'on vens?

—Sóc —va respondre— Domènec Savio, de qui li ha parlat don Cugliero, i venim de Mondonio.

Aleshores el vaig cridar a part, i després d'enraonar dels estudis fets i de la vida que havia portat, aviat vam entrar en plena confiança, ell amb mi i jo amb ell.

Vaig reconèixer en aquell jove un ànim absolutament d'acord amb l'esperit del Senyor, i vaig quedar sorprès veient la feina que la gràcia divina havia fet en una persona tan jove.

Després d'una conversa força llarga, abans que jo cridés el pare, em va dir aquestes paraules exactes:

—I, doncs, què li'n sembla? Em portarà a Torí per estudiar?

—Doncs, em sembla que hi ha bon gènere.

—I de què pot servir aquest gènere?

—Per fer un vestit ben bonic per regalar al Senyor.

—Doncs si jo sóc el gènere, vostè sigui el sastre; prengui'm amb vostè i farà un vestit molt bonic per al Senyor.

—Però quan hakis acabat d'estudiar llatí, què vols fer?

—Si el Senyor em concedeix la gràcia desitjo ardentment arribar a ser capellà.

—Bé; ara vull provar si tens prou capacitat per estudiar. Agafa aquest llibret (era un volum de les *Lectures Catòliques*), avui t'estudies aquesta pàgina i demà tornes a recitar-me-la.

Després d'això el vaig deixar anar a jugar i em vaig posar a parlar amb el pare. Van passar no més de vuit minuts, quan rient s'acosta Domènec i em diu:

—Si vol li recito ara la pàgina.

Vaig agafar el llibre i amb sorpresa vaig veure que, no tan sols havia estudiat literalment la pàgina indicada, sinó que comprenia molt bé el sentit de les coses que tractava.

—Molt bé, li vaig dir, tu has anticipat l'estudi de la lliçó i jo anticipo la resposta. Sí, et portaré a Torí, i des d'ara estàs inclòs

entre els meus estimats fillets; comença tu també des d'ara a pregar a Déu que ens ajudi a mi i a tu a fer la seva santa voluntat.

No sabent com expressar millor la seva alegria i la seva gratitud, em va agafar la mà, la va estrènyer, la va besar moltes vegades, i finalment em va dir:

—Espero comportar-me de manera que no s'hagi de lamentar mai de la meua conducta».

Reflexionant sobre les paraules de don Cugliero, Don Bosco va arribar a la conclusió que no havia exagerat. Si sant Lluís hagués nascut a les muntanyes del Montserrat i hagués estat fill de camperols, no hauria pogut ser diferent d'aquell noi somrient, que volia ser «un vestit molt bonic per regalar al Senyor».

Un cartell misteriós

Durant aquells dies, mentre passava la convalescència a Castelnovo, Joan Cagliero va cometre una imprudència: va menjar raïm en abundància (era el temps de la verema), i la febre li va tornar amb violència. Don Bosco ho va saber i va anar a veure'l.

Va trobar la mare desesperada:

—El meu Joan està perdut! Desvarieja, parla de posar-se la sotana mentre la febre se l'està emportant...

—No, estimada Teresa, el vostre fill no desvarieja. Prepareu-li la sotana, que al novembre, a l'oratori, la hi faré posar. La febre no se l'emportarà: encara ha de fer moltes coses en aquest món.

Va ser realment així. El 22 de novembre, festa de santa Cecília, Joan Cagliero, perfectament restablert, vestia la sotana. El Rector del seminari metropolità, canonge Vogliotti, concedia al seminarista Cagliero que assistís a les classes del seminari i continués vivint amb Don Bosco.

Mentrestant, el 29 d'octubre, havia entrat a l'oratori Domènec Savio. Havia pujat amb el seu pare al despatx de Don Bosco i de seguida s'havia fixat en un gran cartell de la paret amb unes paraules misterioses: *Da mihi animas, coetera tolle*.

Quan el seu pare va ser fora, superada la primera vacil·lació, va preguntar a Don Bosco què significaven aquelles paraules penjades a la paret. Don Bosco el va ajudar a traduir: «Senyor, dona'm les ànimes i emporta't tota la resta». Era el lema que Don Bosco havia triat per al seu apostolat. Quan ho va haver entès, Domènec —és Don Bosco qui ho explica— es va quedar un instant pensarós i va dir: «Ja ho he entès: aquí no hi ha comerç de diners, sinó d'ànimes. Espero que la meua ànima formarà part d'aquest comerç».

Va començar així per a Domènec la vida de cada dia. Potser es va posar també un capot militar i cada matí va anar amb la colla guiada per Rua a l'escola de Bonzanino. La seva jornada era la jornada una mica grisa de qualsevol petit estudiant: deures, lliçons, classes, llibres, companys. Don Bosco, que el seguia dia a dia, en va escriure: «Des del dia que va entrar va tenir un compliment tan exacte dels seus deures que difícilment es pot superar».

Fanalets de colors a les vores del Po

A final de novembre l'oratori va entrar en un «clima» especial. Començava la novena de la Puríssima, i era l'any 1854. Pius IX, des de Roma, havia anunciat que el 8 de desembre proclamaria solemnement el dogma de la Immaculada Concepció de Maria. A tot el món catòlic es revifava l'amor a la Mare de Déu, i es preparaven festes grandioses.

Don Bosco, que se sentia «guiat per la mà» de Maria Santíssima, en parlava cada vespre amb els seus joves i la novena es vivia amb fran fervor. Conversant al pati o al seu despatx, preguntava als nois què volien «regalar a la Mare de Déu» per la seva festa. Domènec Savio li havia respost: «Vull fer una guerra despietada contra el pecat mortal, i vull resar molt al Senyor i a la Mare de Déu perquè em facin morir abans que deixar-me caure en pecat».

Era la repetició d'un propòsit fet a la primera Comunió: «La mort, però no pecats». No era una frase original inventada per ell, sinó les últimes paraules de l'*Acte de contricció* que en aquell temps es recitava després de la confessió. Molts noiets les fixaven com a compromís de la seva primera trobada amb Jesús-Eucaristia. És certament curiós trobar-les fins i tot entre els «propòsits» suggerits per la reina al príncep hereu Humbert de Savoia (després el rei Humbert I), gairebé coetani de Domènec Savio (nascut el 1842, Humbert el 1844). El que causa una gran commoció és que milers d'altres nois van oblidar aquell compromís entre les joguines de la infància, i en canvi Domènec hi va ser heroicament fidel fins a la mort.

8 de desembre. Pius IX, davant d'una multitud imponent de cardenals i bisbes, proclama com a dogma de fe que Maria, des del primer instant de la seva existència, mai no va estar tacada pel «pecat original».

Domènec Savio, en una pausa de la jornada festiva de l'oratori, entra a l'església de sant Francesc, s'agenolla davant l'altar de la Mare de Déu, i es treu de la butxaca un fullet on ha escrit algunes

línies. És la seva consagració a la Mare de Déu, una breu pregària que serà famosa a tot el món salesià:

«Maria, us dono el meu cor. Feu que sigui sempre vostre. Jesús i Maria, sigueu sempre amics meus. Però, per pietat, feu-me morir abans que em vingui la desgràcia de cometre un sol pecat».

Aquell vespre tot Torí resplendia amb una fantàstica il·luminació. Milers de fanalets de colors brillaven a les finestres, a les terrasses, a les vores del Po. La gent va sortir als carrers i una processó grandiosa es va encaminar cap al santuari de la Mare de Déu de la Consolació. També els joves de Valdocco, al voltant de Don Bosco, van passar cantant pels carrers de la ciutat.

L'orfenet de sant Domènec

Aquell 1854, un any intens en la vida de Don Bosco, es va tancar amb un fet trist. A la vora de l'església de sant Domènec el municipi havia hagut d'obrir urgentment un orfenat provisional, per acollir un centenar de noiets que el còlera havia deixat sense pare ni mare. Quan van arribar els primers freds, l'alcalde Notta es va adreçar als instituts catòlics perquè n'acollissin alguns. Don Bosco en va acceptar vint. Un d'aquells petits es deia Pere Enria, i recordava així aquells moments:

«Un dia va arribar Don Bosco. Jo no l'havia vist mai. Em va preguntar el nom i el cognom i després em va dir:

—Vols venir amb mi? Serem sempre bons amics—. Vaig respondre:

—Sí, senyor.

—I aquest del teu costat és el teu germà?

—Sí, senyor.

—Digues-li que també vingui.

Al cap de pocs dies ens van portar a l'oratori amb molts altres. La meva mare havia mort del còlera, el meu pare en aquell moment estava malalt de la mateixa malaltia. Recordo que la mare de Don Bosco li va cridar:

—Tu acceptes encara nois nous, però com ho farem per mantenir-los i vestir-los?

De fet, així que vaig entrar, em va tocar dormir moltes nits sobre un piló de fulles, amb una petita manta per tot abrigo. Al vespre Don Bosco i la seva mare ens repassaven els pantalons i la jaqueta estripada, perquè només en teníem una».

Per als orfes, Don Bosco va disposar un departament a part al

nou edifici. Durant més d'un any els va fer classe, primer tot sol, després amb l'ajuda dels clergues i d'amics. Els altres de l'oratori els anomenaven «la classe baixeta», perquè els orfes eren petits.

Pere Enria va quedar-se amb Don Bosco tota la vida. Va ser ell qui el va assistir com un fill en l'última malaltia, i qui li va tancar els ulls.

El còlera, entre tants mals escampats per la ciutat, havia portat un bé a l'oratori, almenys de rebot: l'assistència que els joves van donar generosament als malalts els va fer conèixer i estimar pels ciutadans. Una lloança pública de l'alcalde els va acreditar davant les autoritats. El fet, gairebé increïble després, que cap d'aquells nois (pràcticament immersos en el contagi) no resultés afectat per l'epidèmia, va persuadir moltes persones a considerar amb més seriositat les paraules «boges» de Don Bosco.

1855: ELS PETITS «DELINQUENTS» DE LA GENERALA

El 1855 va veure un altre enfrontament duríssim entre Estat i Església.

A l'octubre de 1852 Camil Cavour havia arribat a primer ministre, succeint Màxim d'Azeglio. Cavour, inquiet i riquíssim descendent de família aristocràtica, estava donant una bona fuetada a l'endormiscat Piemont. Els advocadets provincians, habituats a recitar als escons del parlament versos del Dant i de Mameli, eren obligats a discutir sobre el dèficit, els balanços, els aranzels i els capitals d'inversió. Els ferrocarrils van arribar a tenir 850 quilòmetres de línies, semblant a la suma de les línies de tota la resta d'Itàlia. Van néixer a la Ligúria el complex industrial Ansaldo (el més gran d'Itàlia) i les drassanes Odero i Orlando. Es va donar impuls a la canalització a la comarca de Vercelli. L'agricultura es va reactivar amb l'abolició de l'impost sobre el blat.

Cap al final de 1854, camuflat com a maniobra econòmica, es va presentar a la Cambra un projecte de llei del ministre Urbà Rattazzi, «un projecte precís —escriu l'historiador Francesc Traniello— encaminat a reduir la influència de l'Església». Proposava la dissolució dels ordes religiosos *contemplatius*, és a dir, que no es dedicaven a l'ensenyament, a la predicació o a l'assistència dels malalts, i la confiscació per l'Estat de tots els seus béns «que així podria proveir les parròquies més pobres».

Era una intromissió de l'Estat en la vida de l'Església —escriu Traniello—, especialment greu perquè l'Estat es reservava el dret de decidir quins ordes religiosos encara podien ser útils a la societat, segons un criteri de productivitat. A més, Cavour va arribar a afirmar que els ordes dissolts ni tan sols eren útils a l'Església. Les forces catòliques, encapçalades pels bisbes, van poder així sostenir que l'anomenada *llei dels frares* violava justament els principis de

separació entre Església i Estat que Cavour havia dit moltes vegades que eren la base de la seva política.

Es preveia que, tot i la forta oposició catòlica, la llei seria aprovada a la Cambra, i per un marge més estret, també al Senat. Només el rei l'hauria pogut bloquejar.

«Grans funerals a la Cort!»

Una tarda glaçada del desembre de 1854 (els testimonis recordaven que Don Bosco portava uns guants vells i descosits, i que tenia a les mans un feix de cartes) Don Bosco va explicar a don Alasonatti, Rua, Cagliari, Francesia, Buzzetti i Anfossi que havia tingut un somni estrany: era al mig del pati i de sobte havia vist avançar un lacai de la Cort, vestit de vermell, que va cridar: «Gran funeral a la Cort! Gran funeral a la Cort!». Va dir als seus clergues que, tot just despertar-se, havia agafat la ploma i havia escrit al rei explicant-li el somni.

Cinc dies després el somni es va repetir. El lacai vermell va entrar a cavall al pati i va cridar: «Anuncia-ho: no gran funeral a la Cort, sinó *grans funerals* a la Cort!». A l'alba Don Bosco va escriure una segona carta al rei, suggerint-li «que pensés a comportar-se de manera que pogués eludir els càstigs amb què l'amenaçaven, i li pregava que impedís fos com fos aquella llei».

5 de gener de 1855. La reina mare, Maria Teresa, es posa greument malalta. Després d'un ràpid empitjorament mor el 12 de gener. Té 54 anys. Les seves restes es traslladen a la cripta dels Savoia a Superga el dia 16, en un dia fredíssim.

20 de gener. S'administren els últims sagraments a la reina Maria Adelaida, esposa del rei. Fa dotze dies que ha donat a llum un nen, i no s'ha recuperat. Mor el mateix dia. Només té 33 anys.

11 de febrer. Després de 20 dies d'una greu malaltia, mor el príncep Ferran de Savoia, duc de Gènova, germà del rei. Té 33 anys.

Els clergues de l'oratori (els únics que coneixien els somnis i les cartes de Don Bosco al rei) «estaven atònits en veure que es complien d'una manera tan fulminant les profecies de Don Bosco —escriu el pare Lemoyne—. Ni tan sols en època d'epidèmia s'havien obert tres tombes reials en l'espai d'un mes».

El pare Francesia afirmava que el rei Víctor Manuel havia anat dues vegades a Valdocco per parlar amb Don Bosco, i que estava furiós amb ell.

De tota manera, la llei de supressió va ser aprovada a la Cambra (94 vots contra 23) i al Senat (53 vots contra 42). El rei la va

firmar el 29 de maig. Es van suprimir així —segons les xifres que dona Lemoyne— 334 cases religioses que acollien 5.456 membres. Des de Roma es va promulgar l'«excomunió major» (que només pot aixecar el Papa) contra «autors, inspiradors i executors de la llei».

Mentrestant, el 17 de maig havia mort el fill petit del rei, Víctor Manuel Leopold, de tot just quatre mesos.

Sant o vident (segons com es mirés), Don Bosco ho havia previst exactament.

El primer salesià

Cada setmana Don Bosco ha continuat reunint sense soroll els seus clergues. Ha parlat de la *pobresa*, de la *castedat* i de l'*obediència*, les tres virtuts que l'Església sempre ha considerat com el «camí per arribar a Déu». Els ha explicat que tot el qui es fa religiós «fa vot» d'aquestes virtuts, és a dir, promet solemnement a Déu practicar-les tota la vida.

Al final del primer curs de conferències li sembla que el més ben preparat és Miquel Rua. Li diu: «Et veuries capaç de fer els vots de pobresa, castedat i obediència per tres anys?». Miquel —ho dirà després— creu que només es tracta de «lligar-se més a Don Bosco» i accepta.

25 de març de 1855, festa de l'Anunciació. A la pobra habitació de Don Bosco se celebra una cerimònia sense solemnitat. Don Bosco, dret, escolta. Miquel Rua, agenollat davant del Sant Crist, murmura una fórmula: «Faig vot a Déu de ser pobre, cast, obedient, i em poso a les seves mans, Don Bosco...». No hi ha cap testimoni. I tanmateix en aquell moment neix una Congregació religiosa. Don Bosco és el fundador. Miquel Rua és el primer salesià.

Des d'aquell temps, tant per a ell com per a Cagliero i Francesca, la cosa més difícil va ser dormir. No és que no en tinguessin ganes: a vegades s'endormiscaven fins i tot a peu dret. Però no trobaven el moment de fer-ho.

Havien de continuar els seus estudis i passar tots els exàmens que aleshores eren freqüents i duríssims. Al mateix temps Don Bosco els confiava les classes de religió, l'assistència al menjador i als tallers, l'escola dels orfes.

El diumenge els enviava als oratoris. El de l'Àngel Custodi, el 1855, es va trobar de sobte sense director. Don Bosco va nomenar Miquel Rua, de 17 anys. El freqüentaven especialment petits escura-xemeneies. Nois que baixaven a la tardor de la Vall d'Aosta, amb les eines a l'espatlla. Voltaven pels carrers fent un crit característic

i esperaven que alguna família els convidés a netejar per dintre les xemeneies abans de començar l'hivern, quan les llars de foc havien de «tirar bé» per escalfar les cases.

Eren nois molt petits, perquè els tubs de les xemeneies per on s'havien d'enfilars eren estrets. Tenien la cara i les mans negres de sutge.

El diumenge al matí, molt d'hora, Miquel arribava a l'oratori, escombrava les habitacions, ordenava l'església. Quan arribaven els primers nois els ajudava a preparar la confessió amb el sacerdot que venia a dir la missa. A les 9 ja hi havia un centenar de joves i Miquel «feia de Don Bosco» durant tot el dia. Començava els jocs, parlava amb els nois, s'informava de les seves penes, feia classe de catecisme.

Al vespre, mentre als carrers s'encenien els fanals de gas, els nois se n'anaven. Alguns l'acompanyaven cap a Valdocco. «Fins diumenge, Miquel!»

Rua tornava rendit. Prenia el sopar que li havien deixat a la vora del foc Cagliariero, Francesia, Anfossi, que tornaven dels altres oratoris, rendits com ell. Després s'enfilaven a les golfes, on tenien el llit. Miquel, recordava, s'adormia de cop, com fulminat. Cagliariero es va despertar un dilluns al matí assegut a la cadira, amb els mitjons a la mà. No havia arribat al llit, s'havia adormit allà mateix.

El despertador al matí sonava aviat, espantosament aviat: a les quatre. Joan Cagliariero recordava: «L'hivern a Torí no és de broma. A les nostres golfes, que donaven a la teulada, no hi havia ni calefacció ni aigua corrent. Per rentar-nos, al vespre omplíem d'aigua les palanganes. Però al matí el fred havia transformat l'aigua en glaç. Per rentar-nos havíem d'obrir la claraboia, recollir la neu de la teulada, i fer-nos enèrgiques friccions a les mans, la cara, el coll. Al cap de pocs minuts la pell treia fum! Aleshores ens embolicàvem amb una manta i començava el temps d'estudi: Rua estudiava hebreu, Francesia componia versos llatins, jo feia exercicis de música».

El novembre de 1855 va començar l'ensenyament mitjà intern. Francesia, a totes les altres ocupacions, hi va afegir la de professor de literatura, Rua de matemàtiques, Cagliariero de música.

A vegades se'ns acut pensar: però, estava boig Don Bosco per deixar que els seus joves ajudants es matessin així a treballar i estudiar? Després es pensa com van acabar: Joan Cagliariero, cardenal, va morir als 88 anys; Miquel Rua, cap de la Congregació Salesiana, va viure fins als 73; Joan Francesia, llatínia famós a tot

Europa, va arribar als 92 anys. Don Bosco «sabia» que el treball, encara que fos duríssim, no els hauria matat gaire aviat.

Cara a cara amb el ministre

Els caricaturistes polítics d'aquells anys, quan representaven el govern, dibuixaven Camil Cavour amb el cos de gat i els bigotis llargs, i Urbà Rattazzi (ministre de l'Interior) com una gran rata. «Gatàs i Ratàs» eren els sobrenoms que tenien a Torí.

Amb Rattazzi (malgrat la posició netament contrària sobre gairebé totes les idees polítiques) Don Bosco tenia entrada lliure. El ministre de l'Interior l'apreciava perquè «treballava pel bé de la gent», i recollint els nois pobres treia de sobre el govern un sac de problemes.

El 1845, a la carretera de Stupinigi, s'havia obert una nova presó de Torí: la Generala. Era el «reformatori dels nois» i en podia acollir tres-cents. Don Bosco el freqüentava regularment i intentava fer-se amic d'aquells nois condemnats normalment per furt, o portats allà pels mateixos pares per indocilitat.

Els joves eren dividits en tres categories: els «vigilats especials», que de nit eren tancats a la cella; els «vigilats simples», que estaven subjectes als mitjans normals d'una presó; i els «que corrien perill», que es trobaven allà només perquè algú, cansat d'ells, se n'havia desfet lliurant-los a la policia. Ocupaven el temps en feines agrícoles i en tallers interns, organitzats per un germà de les Escoles Cristianes.

Durant la Quaresma del 1855 Don Bosco va fer per a tots un acurat curs de catecisme, i després fins i tot tres dies d'Exercicis Espirituals, que van acabar amb una confessió realment general.

Don Bosco va quedar tan impressionat de la seva bona voluntat, que els va prometre «alguna cosa excepcional». Va anar a veure el director, i li va proposar organitzar per als nois (entristits per la reclusió) una bona passejada fins a Stupinigi.

—Però vostè ho diu de debò, reverend? —va dir aquell home sorprès.

—Amb la més gran seriositat del món.

—I ja ho sap que seré el responsable de tots els que fugiran?

—No en fugirà cap. Li dono la meva paraula.

—Miri, és inútil que insisteixi. Si vol un permís així, adreçis al ministre.

Don Bosco va anar a veure Rattazzi i li va exposar tranquil·lament el seu projecte.

—Està bé —va dir el ministre—. Una passejada els farà molt de

bé als joves presoners. Donaré ordres perquè al llarg de la carretera hi hagi carrabiners de paisà en un nombre suficient.

—Ah no! —va intervenir Don Bosco—. L'única condició que poso és que no ens «protegeixi» cap guàrdia. I vostè me n'ha de donar paraula d'honor. El risc el prenc jo: si algun s'escapa, posi'm a la presó.

Van riure tots dos. Després Rattazzi es va posar seriós:

—Don Bosco, sigui raonable. Sense carrabiners vostè no en tornarà a casa ni un.

—I jo en canvi dic que els hi tornaré tots. Què s'hi juga?

Rattazzi s'hi va pensar uns segons. Després va dir:

—Està bé, accepto. Em refio de vostè i també em refio dels guàrdies que, en cas de fuga, no trigaran gaire a tornar a enxampar quatre marrecs.

Una jornada de llibertat

Don Bosco va tornar a la Generala i va anunciar la passejada. Van xisclar d'alegria els petits presoners. Quan va aconseguir un moment de silenci, Don Bosco va continuar:

—He donat la meva paraula que, des del primer a l'últim, us comportareu bé i que no provareu d'escapar-vos. El ministre m'ha donat la seva paraula que no enviarà cap guàrdia, ni d'uniforme ni de paisà. Però ara vosaltres m'heu de donar la vostra paraula: si un de sol fuig, jo quedaré malament. Segur que no em permetran tornar a posar els peus aquí. Puc refiar-me de vosaltres?

Van parlar una mica entre ells i després els més grans li van dir:

—Li donem la nostra paraula. Tornarem tots, i ens portarem bé.

L'endemà va ser un dia de sol tebi, primaveral. Van sortir cap a Stupinigi pels camins de camp. Saltaven, corrien, cridaven. Don Bosco estava enmig de la petita tropa, feia bromes, explicava històries. Davant de tot hi anava el ruc carregat amb les provisions.

A Stupinigi Don Bosco va dir la missa, després van dinar a l'herba, i es van llançar a fer partits i jocs al costat del riu Sangone. Van visitar el parc i el castell reial. Berenar, i a la posta de sol el retorn. El ruc anava descarregat i Don Bosco estava una mica cansat. Els nois el van fer muntar a la gropa i tot estirant les regnes i cantant van arribar. El director es va afanyar a comptar-los: hi eren tots.

Va ser un adéu trist davant la porta de la presó. Don Bosco els va saludar un per un. Va tornar a casa amb el cor encongit per haver-los pogut alliberar només per un dia.

El ministre, en canvi, quan el van informar, estava content com d'un triomf.

—Per què vostè pot fer aquestes coses i nosaltres no? —va preguntar un dia a Don Bosco.

—Perquè l'Estat ordena i castiga. No pot fer res més. Jo, en canvi, estimo aquests nois. I com a sacerdot tinc una força moral que vostè no pot entendre.

Nou pàgines per explicar el seu «sistema»

Moltes vegades algú va demanar a Don Bosco que expliqués en un dels seus llibres el seu «sistema d'educació». La falta de temps, la impossibilitat d'aturar-se per reflexionar ordenadament sobre les línies mestres de la seva actitud educativa, van impedir a Don Bosco donar-nos una obra «científica».

El 1876 va treure forces de flaqueza i va fer un «esbós» del sistema educatiu «en ús a les cases salesianes». Són nou pàgines que els Salesians troben a l'apèndix de les seves «Regles» i que estan convidats a repassar sovint.

Les condensem repetint que no es tracta d'una obra «científica», sinó d'apunts condicionats per la pressa, la urgència, els grans problemes d'aquell any. D'aquestes pàgines se'n transparenta alguna cosa viva, la «càrrega» que Don Bosco portava a dins, i que probablement cap pàgina no hauria pogut explicar mai d'una manera adequada.

Don Bosco comença esquematitzant (més aviat rudament, crec que es pot dir) les maneres d'educar en dos sectors:

—*el sistema repressiu* (usat en l'Estat, en l'exèrcit...). «Consisteix a fer conèixer la llei als súbdits, i després vigilar per conèixer els transgressors i castigar-los. En aquest sistema les paraules han de ser severes; el superior ha d'evitar qualsevol familiaritat amb els subordinats, i trobar-se rarament entre els seus súbdits»;

—*el sistema preventiu* (que ell vol que s'usi en les seves obres).

En aquest punt Don Bosco explica el «sistema preventiu» com ell l'entén, com l'ha aplicat sempre a l'oratori.

«Aquest sistema es basa tot en la *raó*, la *religió* i l'*amor*. Exclou tot càstig violent i intenta mantenir llunyans els mateixos càstigs lleugers.

El director i els assistents són com pares amorosos: parlen, serveixen de guia, donen consells i corregeixen amablement.

L'alumne no queda humiliat, és un amic, veu en l'assistent un

benefactor que vol fer-lo bo, alliberar-lo dels disgustos, dels càstigs, del deshonor.

L'educador, quan s'hagi guanyat el cor del seu protegit, podrà seguir-lo fins i tot d'adult, aconsellar-lo i també corregir-lo.

La pràctica d'aquest sistema està tota inspirada en les paraules de sant Pau: "La caritat és benigna i pacient; ho sofreix tot, però ho espera tot i aguanta qualsevol molèstia". Per això només el cristià pot aplicar amb èxit el sistema preventiu. Raó i religió són els instruments que ha de fer servir constantment l'educador.

El Director, per tant, ha d'estar totalment consagrat als seus educands, i trobar-se sempre amb els seus alumnes quan tenen el temps lliure».

D'aquí en endavant Don Bosco té present especialment els col·legis, que monopolitzaven la major part de les forces salesianes el 1876. No sempre es trasllueix el «Don Bosco dels oratoris».

«Els mestres, els caps de taller, els assistents, han de ser de moralitat reconeguda. Han d'evitar com la pesta qualsevol classe d'afecte o amistats particulars amb els alumnes. Sempre que sigui possible els assistents precediran els alumnes al lloc on s'han de reunir i no els deixaran mai desocupats.

S'ha de donar àmplia llibertat de saltar, córrer, cridar a gust. La gimnàstica, la música, la declamació, el teatre, les passejades són mitjans molt eficaços per obtenir la disciplina i ajudar a la moralitat i a la salut. "Feu el que vulgueu, deia sant Felip Neri, en tinc prou que no feu pecats".

La confessió freqüent, la comunió freqüent i la missa diària són les columnes que han de sostenir un edifici educatiu. No s'ha d'obligar mai als jovenets a la freqüentació dels sants sagraments, sinó tan sols encoratjar-los i donar-los oportunitat d'aprofitar-se'n.

L'educador és un individu consagrat al bé dels seus alumnes, per això ha d'estar disposat a afrontar qualsevol destorb, qualsevol molèstia, per aconseguir el seu fi, que és l'educació civil, moral i científica dels seus alumnes.

L'educador ha de procurar fer-se estimar si vol fer-se témer (*altres vegades Don Bosco ha escrit: "més aviat que fer-se témer", "abans que fer-se témer"*). La falta de benevolència és un càstig, però un càstig que suscita l'emulació, dóna ànims i no humilia mai. La lloança quan una cosa s'ha fet bé, el retret quan hi ha hagut un descuit, ja són un premi o un càstig.

Exceptuant raríssims casos, les correccions no s'han de fer mai en públic, sinó privadament, lluny dels companys, i cal fer servir la

màxima prudència i paciència perquè l'alumne compregui el seu error amb la raó i la religió.

S'han d'evitar absolutament qualsevol mena de cops perquè irriten molt els joves i envileixen l'educador».

El somni de l'antic oratori

Si Don Bosco escriu tractats amb dificultat, és un mag en la comunicació de la vida viscuda, en la narració. Per això molts experts han afirmat que, mentre el *Tractadet sobre el sistema preventiu* és més aviat deficient, el «somni» que Don Bosco va explicar en una carta del 1884 és l'expressió més viva i fascinant de la seva sensibilitat educativa.

Don Bosco era a Roma el maig d'aquell any per tractar assumptes importants per a la seva Congregació. De nit «somia» l'antic oratori (aquell on vivien Domènec Savio, Miquelet Rua, Joan Cagliero) i el pot comparar amb el que en aquell moment viu a Valdocco. Aleshores dicta una carta amb la data del 10 de maig de 1884. «Es pot considerar un dels més eficaços i més rics documents pedagògics de Don Bosco», afirma Pere Stella.

La condensem.

«Em semblava ser a l'antic oratori a l'hora de l'esbarjo. Era una escena tota vida, tota moviment, tota alegria. Uns corrien, altres saltaven, altres feien saltar. Aquí jugaven a la granota, allà a la pilota. En un lloc s'havia reunit una colla de joves, pendants dels llavis d'un sacerdot que explicava una historieta. En un altre lloc un clergue estava enmig d'altres jovenets que jugaven a l'*ase vola* i als *oficis*. Es cantava, es reia a tot arreu, per tot hi havia clergues i sacerdots, i al seu voltant els joves que esvalotaven alegrement. Es veia que entre els joves i els superiors regnaven les més grans cordialitat i confiança. Jo estava encantat en aquell espectacle i el meu acompanyant em va dir:

—Mira, la familiaritat porta afecte i l'afecte porta confiança. És això que obre els cors, i els joves ho manifesten tot sense temor als mestres, als assistents i als superiors. Són sincers en la confessió i fora de la confessió, i es presten dòcils a tot el que els vol manar aquell que estan segurs que se'ls estima.

En aquell instant se'm va acostar un antic alumne, Josep Buzetti, i em va dir:

—Vol veure els joves que hi ha actualment a l'oratori?

Us vaig veure a tots vosaltres que feieu esbarjo. Però ja no sentia crits d'alegria ni cants, ni aquell moviment, aquella vida de

la primera escena. A la cara s'hi llegia avorriment, cansament, desconfiança. Molts jugaven amb despreocupació, però altres s'estaven sols, recolzats a les columnes, per les escales, altres feien mirades sospitoses al voltant: sant Lluís s'hauria trobat incòmode en la seva companyia.

—Que diferents que són de com érem nosaltres! —va exclamar Buzzetti.

—Per desgràcia! Però com es poden animar aquests estimats joves meus?

—Amb la caritat.

—Però els meus joves, no són prou estimats? Tu saps els treballs i les humiliacions que he sofert i sofreixo per donar-los pa, casa, mestres, i especialment la salvació de l'ànima. I els directors, prefectes, mestres, assistents, consumeixen els anys de la joventut per ells.

—Els falta el millor —va insistir Buzzetti—. Que els joves no tan sols siguin estimats, sinó que coneguin, que vegin que són estimats.

—Però, no ho veuen que tot el que fem és pel seu amor?

—No.

—Doncs, què hi falta?

—Que sentint-se estimats en aquelles coses que els agraden, veient-vos participar en els seus gustos infantils, aprenguin a veure l'amor també en les coses que naturalment els agraden poc: la disciplina, l'estudi, la mortificació. M'explicaré millor: miri els nois a l'esbarjo. On són els nostres salesians?

Vaig observar i vaig veure que pocs capellans i clergues es barrejaven entre els joves, i encara més pocs jugaven amb ells. Els superiors ja no eren l'ànima de les recreacions. La majoria passejaven parlant entre ells, sense vigilar els alumnes; altres vigilaven de lluny; algun avisava, però amb aire amenaçador. Algun salesià hauria volgut entrar en algun grup, però els nois intentaven allunyar-se'n.

Aleshores Buzzetti va continuar:

—En els temps antics, vostè sempre estava enmig de nosaltres, sobretot a l'hora de l'esbarjo. Se'n recorda d'aquells bons anys? Era un tros de paradís, una època que recordem sempre amb amor, perquè l'afecte era una cosa normal i nosaltres no teníem secrets per a vostè.

—És veritat. I tot era alegria per a mi. Però ara veig com la multiplicació dels assumptes i la meua salut m'impedeixen comportar-me com abans.

—Però si vostè no pot, per què els seus salesians no ocupen el

seu lloc? Han d'estimar el que agrada als joves, i els joves estimaran el que agrada als superiors. Ara els superiors són considerats superiors i no pares, germans, amics; per això són temuts i poc estimats. Per això, si es vol fer un sol cor i una sola ànima, cal, per amor de Jesús, que es trenqui la barrera de desconfiança i sigui substituïda per la confiança cordial. L'obediència ha de guiar l'alumne com la mare guia el menudet. Aleshores regnarà a l'oratori la pau i l'alegria antiga.

—I com s'ha de fer per trencar aquesta barrera?

—Tenint familiaritat amb els joves, especialment en l'esbarjo. Sense familiaritat no es demostra l'afecte, i sense aquesta demostració no hi pot haver confiança. Qui vol ser estimat cal que mostri que estima. Jesucrist es va fer petit amb els petits i va portar les nostres malalties. Aquest és el mestre de la familiaritat! El mestre vist només a la classe és mestre i res més, però si va a l'esbarjo amb els joves, esdevé com un germà. Qui sap què és estimar, estima. I qui és estimat ho obté tot, especialment dels joves. Aquesta confiança crea un corrent elèctric entre els joves i els superiors. Aquest amor fa suportar als superiors les penes, els problemes, les ingrattituds, els destorbs, les faltes, les negligències dels jovenets. Jesucrist no va trencar la canya que estava a punt de trencar-se, no va apagar el llum que vacil·lava. Aquest és el vostre model. Aleshores no es veurà més el que treballi per vanaglòria, el que castigui només per venjar l'amor propi ferit, el que es deixi robar el cor per una criatura i per tenir-la contenta obliidi tots els altres nois, el que per respecte humà té por de reprendre a qui s'hagi de reprendre. Per què es vol substituir la caritat per la fredor d'un reglament?».

Don Bosco concloïa aquella llarga carta amb aquestes paraules que va dictar plorant (segons el testimoni del secretari):

«N'hi ha prou que un jove entri en una casa salesiana perquè la Verge Santíssima el prengui de seguida sota la seva protecció especial. Estimats fillets meus, s'acosta el dia que hauré de separar-me de vosaltres i anar cap a la meua eternitat. Sabeu què vol de vosaltres aquest pobre vell que ha consumit tota la vida pels seus estimats joves? Res més sinó que tornin els temps feliços a l'oratori: els dies de l'afecte i la confiança entre els joves i els superiors; l'esperit de condescendència i de tolerància, per amor de Jesucrist, d'uns envers els altres; els dies dels cors oberts amb tota senzillesa i candor; els dies de la caritat i de l'autèntica alegria per a tots».

ADÉU A UNA MARE I A UN NOI

El primer diumenge d'abril de 1855 Don Bosco va fer un sermó als seus nois parlant de la santedat. Algun va arrufar el nas. Domènec Savio, en canvi, va escoltar atentament. A mesura que Don Bosco predicava amb la seva veu càlida i persuasiva, li semblava que el sermó només era per a ell. Arribar a la santedat com el príncep sant Lluís, com el gran missioner Francesc Xavier, com els màrtirs de l'Església...

Des d'aquell moment Domènec va començar a somiar i el seu somni era la *santedat*.

El 24 de juny era el sant de Don Bosco. Es va fer festa grossa a l'oratori, com cada any. Don Bosco, per correspondre a l'afecte i a la bona voluntat, va dir:

—Que cadascú escrigui en un paperet el regal que vol que li faci. Us asseguro que faré tots els possibles per acontentar-vos.

Un paperet amb sis paraules

Quan va llegir els paperets, Don Bosco hi va trobar peticions serioses i sensates, però també d'extravagants que el van fer somriure: algun noi li va demanar cent quilos de torrons «per tenir-ne per a tot l'any». En el paperet de Domènec Savio hi va trobar sis paraules: «Ajudi'm a fer-me sant».

Don Bosco es va prendre seriosament aquelles paraules. Va cridar Domènec i li va dir: «Vull regalar-te la fórmula de la santedat. És aquesta: *Primer: alegria*. El que et torba i et treu la pau no ve de Déu. *Segon: els teus deures d'estudi i de pietat*. Atenció a l'escola, dedicació a l'estudi, dedicació a la pregària. I tot això no fer-ho pas per ambició, sinó per amor del Senyor. *Tercer: fer el bé als altres*. Ajuda sempre els teus companys, encara que et costi sacrificis. La santedat és tota aquí».

Domènec es va comprometre seriosament. En la *Vida de Domènec Savio* que Don Bosco va escriure immediatament després de la mort del noi, s'expliquen molts episodis, senzills i commovedors. En recordem només un.

Un dia un noi havia portat a l'oratori un diari il·lustrat amb figures poc decents. De seguida es van reunir al seu voltant cinc o sis companys. Miraven, reien. Domènec també s'hi va acostar. Va agafar de les mans del propietari el diari i el va fer trossos. El noi es va posar a protestar, però Domènec també va protestar, amb veu encara més alta:

—Si que portes bones coses a l'oratori! Don Bosco treballa tot el dia per fer-nos bons ciutadans i bons cristians, i tu li portes a casa aquesta mena de coses! Aquestes figures ofenen al Senyor, i aquí dintre no hi han d'entrar!

Van arribar, i van passar ràpidament, les vacances escolars del 1855. Quan a l'octubre els nois van tornar a l'oratori, Don Bosco va tornar a veure Domènec Savio i es va preocupar:

—Que no has descansat durant les vacances?

—Sí, Don Bosco, per què?

—Estàs més pàl·lid que de costum. Com és això?

—Potser és el cansament del viatge... —i va somriure tranquil.

Però no era un cansament passatger. Els ulls enfonsats i lluents, la cara pàl·lida i demacrada, deien clarament que la salut de Domènec no era bona. Don Bosco va decidir prendre algunes precaucions.

—Aquest any no aniràs a escola a la ciutat. Sortir sota la pluja i la neu podria fer-te mal. Aniràs a la classe de don Francesia aquí a casa. Així al matí podràs descansar més. I sigues moderat en l'estudi: la salut és un do de Déu i no l'hem de malgastar.

Domènec va obeir. Però alguns dies després, com si pressentís alguna cosa greu que li hagués de passar, va dir a Don Bosco:

—Ajudi'm a fer-me sant *de pressa*.

La «Companyia de la Immaculada»

Domènec s'havia fet molt amic de Miquel Rua i Joan Cagliero, tot i que tenien respectivament cinc i quatre anys més que ell. Els altres amics seus eren nois magnífics que havien arribat a l'oratori aquells anys: Bongiovanni, Durando, Cerruti, Gavio, Massaglia.

Al començament del 1856 els interns de l'oratori eren 153: 63 estudiants i 90 artesans.

A la primavera Domènec va tenir una idea. Per què no s'unien

els joves més volenterosos en una «societat secreta» per establir un grup compacte de petits apòstols enmig dels altres? En va parlar amb alguns. La idea va agradar. Es va decidir anomenar la societat «Companyia de la Immaculada».

Don Bosco va donar el permís, però va suggerir no precipitar les coses, que primer ho provessin, que redactessin un breu reglament, i que després en parlarien.

Ho van provar. En la primera «reunió» es va decidir qui convidarien a inscriure's. Pocs, de confiança i capaços de guardar el secret. Es va discutir el nom de Francesia, el jove professor de literatura, un xicot ingenu, amic de tothom. El van descartar perquè era un gran xerraire, i amb ell el secret no hauria durat gaire.

L'assemblea va encarregar a tres dels inscrits que esbossessin el reglament: Miquel Rua, de 19 anys; Josep Bongiovanni, de 18; i Domènec Savio, de 14. Però Don Bosco afirma que qui va escriure el text va ser Domènec; els altres el van retocar.

El petit reglament tenia 21 articles. Els socis es comprometien a ser millors sota la protecció de la Mare de Déu i amb l'ajuda de Jesús Eucaristia; a ajudar Don Bosco i a ser, amb prudència i delicadesa, petits apòstols entre els companys; i a difondre alegria i serenitat al seu voltant.

L'article 21, el concloent, condensava l'esperit de la Companyia: «Una sincera, filial i il·limitada confiança en Maria, una tendresa singular amb Ella, i una devoció constant ens faran *superiors a tots els obstacles, tenaços en les resolucions, severs amb nosaltres mateixos, amables amb el proïsme i exactes en tot*».

La Companyia es va inaugurar el 8 de juny de 1856, davant l'altar de la Mare de Déu a l'església de sant Francesc. Tots van prometre ser fidels al compromís.

Aquell dia Domènec havia fet realitat la seva obra mestra. Només li quedaven 9 mesos de vida, però la seva «Companyia de la Immaculada» duraria més de 100 anys (exactament fins el 1967). A totes les cases i oratoris salesians seria un maniple de nois compromesos i de futures vocacions sacerdotals.

Els socis de la Companyia van escollir tenir «cura» d'una categoria de nois que en el seu llenguatge secret van anomenar «clients»: els indisciplinats, els que eren propensos a dir paraulotes i a pegarse. Cada soci s'encarragava d'un, i li feia d'«àngel custodi» tot el temps que calgués per fer-lo anar pel bon camí. Una segona categoria de «clients» eren els nous. Els ajudaven a passar amb alegria els primers dies, quan no coneixien ningú, no sabien jugar, només parlaven el seu dialecte i s'enyoraven.

Durant la quaresma d'aquell 1856, Domènec Savio (que a Don Bosco li recordava tant la figura pàl·lida i fina de Lluís Comollo) va caure en alguna exageració. Com que sentia les lectures litúrgiques del temps, invitacions contínues a la penitència, ell també va voler fer-ne alguna. Un assistent del menjador va advertir a Don Bosco que Domènec Savio dejunava.

Se li va acostar immediatament. En una conversa franca va saber pel mateix Domènec que no tan sols havia començat a «dejunar a pa i aigua, almenys el dissabte», sinó que havia anat més enllà: havia tret del llit la manta (quan el temps encara era fred), i havia posat trossos de maó sota els llençols per fer el son menys còmode. Don Bosco el va frenar amb decisió:

—Et prohibeixo *absolutament* qualsevol penitència. O més ben dit, te'n concedeixo una de sola: l'obediència. És una petita penitència que costa, plau al Senyor, i no arruïna la salut. Obeeix, i ja en tens prou.

Mama Margarida se'n va

15 de novembre de 1856. Mama Margarida cau malalta. Una pulmonia molt violenta que de seguida es manifesta mortal per als seus 68 anys desgastats per l'excés de treball. Per un moment la vida de l'oratori sembla que s'atura. Com es fa per tirar endavant sense ella? Al voltant del llit s'alternen els clergues de Don Bosco, els nois més grans. Quantes vegades han entrat a la seva cuina dient:

—Mama, em doneu una poma?

—Mama, ja està llesta la sopa?

—Mama, no trobo el mocador?

—Mama, se m'han estripat els pantalons.

L'heroisme d'aquesta gran dona que s'està apagant ha estat tot fet a base de parracs per apedaçar, fenc i blat per segar, bugades i cassoles. I tanmateix en aquelles feines tan humils hi havia la fortalesa de no cansar-se mai, la confiança en la Providència. Entre les patates per pelar i la polenta per remenar sortien els ensenyaments de la fe, el seny pràctic i la bondat dolça de la mare.

Don Bosco ha après d'ella el seu sistema educatiu. És el primer que ha estat educat amb *raó, religió i amor*. La Congregació Salesiana ha estat bressolada sobre els genolls de mama Margarida, que ara es va apagant com una candela.

Ve d'I Becchi Josep amb els néts més grans. El teòleg Borel, el seu confessor des que va arribar a Torí, ve a portar-li el Viàtic.

Troba les últimes forces per parlar al seu Joan:

—Estigues atent, perquè molts en lloc de la glòria de Déu, busquen el profit propi... A prop teu n'hi ha que estimen la pobresa en els altres, però no en ells mateixos. Allò que es demana als altres cal que comencem a fer-ho nosaltres.

No vol que Joan la vegi patir, pensa en els altres fins a l'últim moment.

—Vés-te'n, Joan... Pateixes massa veient-me així. *Recorda't que aquesta vida consisteix a patir. Els autèntics plaers seran a la vida eterna...* Ara vés-te'n, t'ho demano per favor... Prega per mi. Adéu.

Margarida Bosco ha expressat en aquestes paraules tan senzilles la genuïna «concepció cristiana de la vida» de la gent camperola. La convicció que ha ajudat els homes i les dones del camp a tirar endavant la vida, a pesar de la carestia, la mort dels infants, la fatiga que esgotava. I això durant segles i segles.

Al costat de la vella mare que es mor s'hi queden Josep i don Alasonatti. S'apaga a les tres del matí del 25 de novembre. Josep va a l'habitació de Don Bosco i es llancen els braços al coll plorant.

Dues hores després Don Bosco crida Josep Buzzetti. És l'amic dels moments més amargs, l'únic de qui no té vergonya si el veu plorar. Va a celebrar la Missa per la seva mare a la cripta del santuari de la Consolació. Després s'agenollen davant la imatge de la Mare de Déu i Don Bosco murmura: «Ara jo i els meus fills estem sense mare a la terra. Estigueu al nostre costat, feu-nos de mare vós».

Alguns dies més tard, Miquel Rua va a veure la seva mare, la senyora Joana Maria:

—Des que s'ha mort mama Margarida —diu— ja no sabem con fer-ho. No hi ha ningú que faci la sopa, que repassi els mitjons. Mare, vols venir-hi tu?

Als 56 anys la senyora Joana Maria segueix el fill i es converteix en la segona mare de l'oratori. Ho serà durant 20 anys.

Un noi que parla amb Déu

Desembre. Els carrers de Torí ja estan esquitxats amb les primeres nevades. És de nit i als camins els fanals estan encesos. Don Bosco, com cada vespre, està inclinat sobre la taula del despatx davant un piló de cartes que esperen resposta. L'entretindran fins passada la mitjanit. De cop truquen suaument a la porta:

—Endavant. Qui hi ha?

—Sóc jo —diu Domènec Savio entrant ràpidament—. De seguida, vingui amb mi, s'ha de fer una obra de caritat.

—Ara, de nit? On vols portar-me?

—Afanyi's, Don Bosco, afanyi's.

Don Bosco dubta. Però mirant Domènec veu que la seva cara, generalment serena, està molt seriosa. Fins i tot les seves paraules són decidides com una ordre. Don Bosco s'aixeca, agafa el barret i el segueix.

Domènec baixa veloçment les escales, surt del pati, enfila decidit el camí de la ciutat, tomba per un carrer, per un altre. No parla ni s'atura. Pel laberint de carrers i carrerons avança segur. Puja l'escala. Don Bosco el segueix: primer pis, segon, tercer. Domènec s'atura, truca. Abans que ningú vingui a obrir diu a Don Bosco:

—És aquí que ha d'entrar. —I se'n torna a casa.

La porta s'obre. Surt una dona despentinada. Veu Don Bosco i exclama:

—El Senyor l'envia. De pressa, de pressa, si no, no arribarà a temps. El meu marit ha tingut la desgràcia d'abandonar la fe fa molts anys. Ara s'està morint i demana per pietat poder-se confessar.

Don Bosco s'acosta al llit del malalt i troba un pobre home espantat i a punt de desesperar-se. El confessa, li dóna l'absolució. Al cap de pocs minuts aquell home es mor.

Passen alguns dies. Don Bosco encara està impressionat pel que ha passat. Com ho ha pogut saber Domènec que hi havia aquell malalt? Se li acosta un moment que no els escolta ningú:

—Domènec, el vespre que vas venir a buscar-me al meu despatx, qui te n'havia parlat d'aquell malalt? Com ho vas fer per saber-ho?

Aleshores va passar una cosa que Don Bosco no s'esperava: el noi el mira amb aire trist i es posa a plorar. Don Bosco no gosa fer-li més preguntes, però comprèn que al seu oratori hi ha un noi que parla amb Déu.

«Des del Paradís podré veure els meus companys?»

El febrer de 1857 l'hivern de Torí va esdevenir rigorosíssim. Domènec Savio va empal·lidir més. El sacsejava una tos profunda i les seves forces disminuïen ràpidament. Don Bosco, preocupat, va cridar bons metges perquè el visitessin. El professor Vallauri, després d'una visita detinguda, va dir:

—La complexió delicada i la contínua tensió espiritual són com llimes que li desgasten la vida.

—Què puc fer per ell? —va insistir Don Bosco.

Vallauri, desolat, va arronsar les espatlles. La medicina, aquells anys, pràcticament no existia.

—Envii'l al seu poble i faci-li deixar els estudis per un quant temps.

Quan Domènec va saber la decisió s'hi va resignar. Però li sabia molt greu deixar els estudis, els amics, i especialment Don Bosco.

—Però, per què no vols anar a estar en companyia dels teus pares?

—Perquè voldria acabar la meva vida aquí, a l'oratori.

—No diguis això. Tu ara vas a casa, et refàs, i després tornes.

—Això no —va somriure Domènec movent el cap—. Me'n vaig i no tornaré més. Don Bosco és l'última vegada que podem parlar. Digui'm: què puc fer encara pel Senyor?

—Oferir-li sovint els teus sofriments.

—I què més?

—Oferir-li també la teva vida.

—Des del Paradís podré veure els meus companys de l'oratori, els meus pares?

—Sí —va murmurar Don Bosco intentant vèncer l'emoció.

—I... podré venir a veure'ls?

—Si el Senyor ho vol, podràs venir.

Era el primer de març, diumenge. El comiat més commovedor va ser per als amics de la «Companyia». Després va arribar el carro del seu pare que l'havia de portar a Mondonio. Al revolt del camí encara va dir adéu amb la mà, per saludar l'oratori, els amics, el «seu» Don Bosco, que es va quedar profundament adolorit mirant el carruatge que s'allunyava. Se n'havia anat el seu millor alumne, el santet que la Mare de Déu havia regalat per tres anys al seu oratori.

Es va apagar gairebé impensadament el 9 de març de 1857. El seu pare era al costat. Amb prou feines va tenir força de murmurar:

—Adéu, pare... el rector em deia... però no me'n recordo.. quina cosa tan bonica que veig...

Pius XII el declararà sant el 12 de juny de 1954. El primer sant de 15 anys.

La faixa de color de sang

Don Bosco encara el veuria una vegada en el gran somni que va tenir a Lanzo la nit del 6 de desembre de 1876. La seva narració ocupa deu espesses pàgines del dotzè volum de les *Memòries Biogràfiques*. Ens veiem obligats a donar-ne només un ràpid resum.

«Em va semblar trobar-me a la vora d'una plana immensa,

blava com el mar. Però no era aigua: semblava un vidre llis i lluent. A l'aire hi havia una música dolcíssima.

I vaig veure aparèixer una quantitat immensa de joves; en coneixia molts que havien estat a l'oratori i als altres col·legis nostres; però la majoria m'eren desconeguts del tot. Aquella multitud interminable venia cap a mi. Al davant de tots avançava Domènec Savio, i immediatament després venien molts i molts més clergues i sacerdots, cadascun al davant d'una colla de joves.

Domènec Savio es va avançar sol i es va aturar tan a prop meu que, si hagués estès la mà, segur que l'hauria tocat. Que bonic era! Una túnica blanquíssima li arribava fins als peus. Una ampla faixa vermella li cenyia la cintura. Portava una corona de roses al cap. Semblava un àngel.

Domènec Savio va obrir la boca:

—Per què estàs mut? No ets tu aquell home que abans no s'espantava de res, que afrontava intrèpid les calúmnies, les persecucions, els enemics, les angoixes i els perills de qualsevol mena? Per què no parles?

Vaig respondre balbucejant:

—Així, doncs, ets Domènec Savio?

—Sí, sóc jo. Ja no em reconeixes? He vingut a parlar-te. Hem parlat moltes vegades a la terra. Moltes vegades m'has donat senyals d'amistat. I aquest teu amor sincer, no era correspost per mi? Era gran la meva confiança en tu!

—Però, on som?

—Ets al lloc de la felicitat.

—Per què portes aquesta túnica resplendent? I per què aquesta faixa vermella a la cintura?

Una veu va cantar les paraules de la Bíblia: «Són verges i segueixen l'Anyell a tot arreu on va». Aleshores vaig entendre que aquella faixa vermella, de color de sang, era el senyal dels grans sacrificis que havia fet, gairebé del martiri que havia sofert per conservar la virtut de la puresa. L'esplendor de la túnica era signe de la innocència baptismal conservada.

—Per què vas al davant dels altres? —li vaig preguntar encara.

—Sóc ambaixador de Déu. Pel que fa al passat, et dic que la teva Congregació ha fet molt de bé. Veus aquesta quantitat inacabable de joves? Van ser salvats per tu, o pels teus sacerdots, o clergues, o altres que tu has posat en el camí de la vocació. Però

serien molt més nombrosos si haguessis tingut més fe i confiança en el Senyor.

—I el present?

Domènec em va donar un ramet de flors: roses, violetes, lliris, gencianes, espigues de blat... I va dir:

—Presenta'l als teus fills. La rosa és el senyal de la caritat; la violeta, de la humilitat; la genciana, de la penitència; el lliri, de la castedat; i les espigues, de l'amor a l'Eucaristia.

—I per al futur?

—Sàpigues que Déu prepara grans coses per a la teva Congregació. Se li ha preparat una gran glòria. Però tu procura que els teus Salesians no surtin del camí recte que has indicat. Si els teus es fan dignes de la seva alta missió, el futur serà molt esplèndid i portarà la salvació a una infinitat de persones. A condició que els teus fills seguin devots de la Verge Santíssima i sàpiguen conservar la virtut de la castedat, que tant agrada als ulls de Déu.

—I en relació amb mi?

—Oh, si sabessis quantes vicissituds has de passar encara!

Aleshores vaig estendre les mans per agafar aquell sant fillet, però les seves mans van fugir com si fossin d'aire, i no vaig poder estrènyer-les...»

**«FRARE O NO,
EM QUEDO AMB DON BOSCO»**

Un dia de l'estiu de 1857 Don Bosco va ser rebut pel ministre Rattazzi. La conversa va anar a parar a l'«obra dels oratoris», que el ministre apreciava, sobretot després de la dedicació dels joves als afectats pel còlera i del cas de la Generala. Segons la relació de Lemoyne, la conversa va anar així:

—Desitjo que vostè, Don Bosco, visqui molts anys. Però també vostè pot morir. Què serà aleshores dels seus nois?

—Li torno la pregunta, senyor ministre. Què podria fer per garantir la supervivència de la meua obra?

—Al meu parer, vostè hauria de triar alguns laics i eclesiàstics de la seva confiança, i formar una Societat, impregnar-los del seu esperit, preparar-los segons el seu sistema. Per ara ells seran els seus ajudants i demà seran els seus continuadors.

Don Bosco va somriure.

—Però vostè fa dos anys ha fet aprovar una llei per suprimir moltes comunitats religioses. Ara això que proposa és justament una nova comunitat religiosa. La deixarà sobreviure el govern?

—La llei de la supressió la conec bé —va somriure també Rattazzi—. Vostè pot fundar una societat que cap llei no podrà mai enfonsar.

—Com és això?

—Un Estat laic no podrà reconèixer mai una «Societat religiosa» dependent de l'Església, és a dir, d'una autoritat diferent de la seva. Però si neix una societat en la qual cada membre conserva els drets civils, se subjecta a les lleis de l'estat, paga els impostos, l'Estat no pot tenir res a dir-hi. En aquest sentit, aquesta societat no és res més que una associació de ciutadans lliures, que s'uneixen per a una finalitat benèfica, com altres s'uneixen per a una finalitat comercial, industrial, d'ajuda mútua. Si després, *al seu interior*,

aquests socis accepten també l'autoritat dels bisbes o del Papa, l'Estat se'n renta les mans: qualsevol associació de ciutadans lliures està permesa, mentre respecti les lleis i l'autoritat de l'Estat.

Don Bosco va donar les gràcies al ministre i li va assegurar que hi reflexionaria. Rattazzi no havia fet res més que donar una forma nítida a les idees que Don Bosco portava a dintre feia anys. Precisament estava estudiant com podia fundar una Congregació que «de cara a l'Església» fos de religiosos, i «de cara a l'Estat» fos de ciutadans lliures. La dificultat principal era: la Santa Seu acceptaria aquest nou plantejament que reconeixia en la pràctica la divisió entre Estat i Església (principi liberal) i revolucionava els esquemes clàssics de la vida religiosa? Fins aleshores els religiosos havien estat iguals «davant l'Església i davant de l'Estat».

Un esbós escrit per a la Congregació que naixia

Mentre pensava en la «fórmula», Don Bosco es preocupava de les *persones* que formarien aquesta seva Congregació. Els col·laboradors adults, un darrera l'altre, l'havien abandonat. El camí que calia seguir l'hi havia indicat la Mare de Déu en els somnis: fer sortir els pastors del ramat.

Miquel Rua, el març de 1855, havia estat el primer de fer els vots. Alguns mesos després els va fer don Alasonatti.

El 1856 va tocar el torn a Joan B. Francesia, que va compondre per a aquella ocasió un solemne poema llatí.

Però cap d'aquests tres creia que formés part d'una «Congregació». Només pensaven que estaven més units a Don Bosco «per donar-li un cop de mà».

I Don Bosco continuava sent molt prudent: les congregacions i els frares no eren moda en aquella època. Va evitar acuradament qualsevol «aparença de costums religiosos: res de meditacions regulars, ni pregàries llargues, ni pràctiques austeres» (*E. Ceria*).

Per altra banda, fins al 1859 res no autoritzava Don Bosco a declarar-se «cap d'una congregació religiosa». Estava envoltat d'un bon nombre de clergues que havien rebut d'ell l'hàbit clerical. Tanmateix això havia estat possible només perquè l'arquebisbe en veia la necessitat «per a l'obra dels oratoris». I per altra banda aquests clergues havien hagut de passar un examen preliminar a la cúria de la ciutat, seguien les lliçons del seminari, fora dels pocs que n'estaven dispensats perquè la seva feina era indispensable a l'oratori. Don Bosco governava els oratoris, l'internat de Valdocco, els clergues, sota l'autoritat de l'arquebisbe de Torí, monsenyor Fransoni.

No hi havia l'aparença, però la substància s'anava condensant. Calia fer un esbós escrit de la Congregació que naixia, una «regla» que fixés els punts essencials de l'esperit i del mètode.

Don Bosco va començar en silenci aquesta feina el 1855: es va atènyer a la seva experiència, als «reglaments» que havia esbossat per a l'oratori, va demanar consell, es va documentar amb tota cura sobre les regles dels ordes antics i de les congregacions més recents, com l'*Institut de Caritat* de Rosmini i els *Oblats* del pare Lanteri.

El diàleg amb Rattazzi (en el qual el ministre li havia repetit només el que havia exposat públicament a la Cambra dels Diputats) va ser un «feix de llum» que li va fer entendre com podia adaptar l'essència de la vida religiosa a les noves condicions imposades per les condicions polítiques. Don Bosco defensarà amb decisió els «drets civils» dels seus religiosos.

A final de 1857 el primer text de la «regla» salesiana (que s'anomenarà indiferentment *Regles* o *Constitucions*) estava a punt. Començava l'ardu treball per obtenir l'aprovació de les autoritats religioses.

Posat al corrent de la iniciativa de Don Bosco, monsenyor Franson, des del seu exili lionès, es va mostrar molt encoratjador. Per a més seguretat, li va aconsellar que anés a parlar del seu projecte al Papa Pius IX.

Trobada amb el Papa

Durant els primers dies del febrer de 1858, Miquel Rua passa moltes hores nocturnes copiant en una elegant cal·ligrafia el manuscrit de les Regles. Don Bosco li ha recomanat:

—Copia'l bé. El portarem tots dos al Papa.

El 18 de febrer surten tots dos cap a Roma. És un viatge llarg i difícil per a aquell temps: el fan en part per terra i en part per mar, proveïts de passaport en regla. Don Bosco, abans de marxar, ha cregut oportú fer testament. L'oratori és confiat a don Alasonatti.

El 9 de març Don Bosco té la primera audiència amb Pius IX. El Papa li demostra una benevolència que es mantindrà sempre més. No amaga la pròpia admiració davant l'activitat exuberant del sacerdot torinès. Aprova la intenció de fundar una Congregació adaptada als temps, però hi afegeix algunes recomanacions: la més important és la de lligar entre si els socis no tan sols amb «promeses» (com havia suggerit Rattazzi), sinó amb autèntics «vots religiosos». Diu a Don Bosco que també el Papa necessita pensar-s'hi.

«Aneu, pregueu, i d'aquí a uns dies tornareu i us diré el meu pensament.

Feliç per l'acollida, Don Bosco repassa el text de les Regles i el fa copiar encara una vegada a Rua.

21 de març. Segona audiència amb Pius IX. El Papa hi ha pensat i precisa la seva idea:

«M'he convençut que el vostre projecte podrà procurar molt de bé a la joventut. Cal posar-lo en pràctica. Les Regles que siguin suaus i fàcils d'observar. La manera de vestir, les pràctiques de pietat, que no us facin destacar enmig del món. Potser, amb aquesta finalitat, seria millor anomenar-la *Societat* que *Congregació*. En resum, feu de manera que cada membre sigui un religiós de cara a l'Església i, de cara a la societat civil, sigui un ciutadà».

Don Bosco va pensar ràpidament que Pius IX i Rattazzi estaven bastant d'acord. Va presentar al Papa el breu text de les Regles:

«En aquest reglament, retocat segons les vostres recomanacions, s'hi contenen la disciplina i l'esperit que ens guien des de fa vint anys».

Aquelles regles no tenien res de monàstic. Es tractava d'una societat d'eclesiàstics i de laics units pels vots i desitjosos de consagrar-se al bé de la joventut pobra. De cara a l'Estat eren ciutadans: «Cadascú, quan entri, no perdrà el dret civil ni tan sols després d'haver fet els vots, perquè conserva la propietat de les seves coses». De cara a l'Església eren religiosos: «Els fruits dels seus béns, durant tot el temps que estigui en la Congregació, han de cedir-se a favor de la Congregació».

«En una tercera i última audiència, el 6 d'abril —explica el pare Ceria en els *Annals de la Societat Salesiana*— Pius IX li va tornar el manuscrit i li va dir que el passés al cardenal Gaude».

Aquest cardenal piemontès estava en òptimes relacions amb Don Bosco. Va llegir, va retocar encara alguna cosa. Després va aconsellar a Don Bosco que provés d'experimentar les Regles retocades, i més tard les tornarien a presentar al Papa.

Don Bosco va deixar Roma el 14 d'abril.

Una setmana per decidir la vida

9 de desembre de 1959. Don Bosco pensa que ha arribat el moment de parlar obertament de Congregació religiosa. Als «Salesians» reunits a la seva habitació (dinou), els parla més o menys en aquests termes:

«Feia molt temps que pensava fundar una Congregació. Ha

arribat el moment de concretar-ho. El sant pare Pius IX ha encoratjat i lloat el meu propòsit. Realment aquesta Congregació no neix ara: ja existia en aquell conjunt de Regles que heu observat sempre per tradició... Es tracta ara d'anar endavant, de constituir *formalment* la Congregació i d'acceptar-ne les Regles. Sapigueu, però, que només hi seran inscrits aquells que, després d'haver-hi reflexionat seriosament, voldran fer quan sigui l'hora els vots de pobresa, castedat i obediència... Us deixo una setmana de temps per pensar-vos-hi».

A la sortida de la reunió hi va haver un silenci insòlit. Ben aviat, quan les boques es van obrir, es va poder constatar que Don Bosco havia tingut raó de procedir amb lentitud i prudència. Alguns barbotejaven entre dents que Don Bosco volia fer d'ells uns *freres*. Cagliero mesurava a grans passes el pati, enmig de sentiments contradictoris.

Però el desig de «quedar-se amb Don Bosco» va predominar en la majoria. Cagliero va sortir amb la frase que esdevindria històrica: «Frare o no, em quedo amb Don Bosco».

A la «conferència d'adhesió», que es va fer el vespre del 18 de desembre, n'hi van faltar només dos dels dinou que havien participat en la conferència precedent. Aquest és el resum de l'acta redactada per don Alasonatti:

«A l'habitació del sacerdot Joan Bosco, a les nou del vespre, es reunien: Don Bosco; el sacerdot Víctor Alasonatti; els clergues Àngel Savio, diaca; Miquel Rua, sotsdiaca; Joan Cagliero, Joan Baptista Francesia, Francesc Provera, Carles Ghivarello, Josep Lazzerro, Joan Bonetti, Joan Anfossi, Lluís Marcellino, Francesc Cerruti, Celestí Durando, Segon Pettiva, Antoni Rovetto, Cèsar Josep Bongiovanni, i el jove Lluís Chianale.

Va semblar bé als mateixos congregats erigir-se en Societat o Congregació...

Van pregar unànimement a Don Bosco, iniciador i promotor, que acceptés el càrrec de Superior Major, i el va acceptar amb la reserva de nomenar el Prefecte: li semblava que no s'havia de moure d'aquell ofici l'escrivent...

Per unanimitat va ser escollit director espiritual el sotsdiaca Miquel Rua. El diaca Àngel Savio va ser reconegut com a ecònom. Els tres consellers, després de fer les votacions, van ser els clergues Joan Cagliero, Joan Bonetti i Carles Ghivarello. Així va quedar definitivament constituït el cos administratiu (*després anomenat Capítol Superior*) de la nostra Societat».

«Què hi fas a l'oratori?»

La Congregació havia nascut. Don Bosco va tenir-ne una gran alegria. Però crec que aquell dia li va quedar una engruna de recança al fons del cor: entre els disset que havien acceptat, no hi havia el seu estimadíssim Josep Buzzetti.

Manejant una pistola (per defensar els objectes exposats a la primera tómbola) havia sofert un accident greu: li havien hagut d'amputar el dit índex de la mà esquerra. Això, en aquella època, es considerava un impediment seriós per ser sacerdot. L'accident, «unit a la humilitat», observa el pare Lemoyne, havia persuadit Buzzetti de renunciar a la sotana.

Però dedicava totes les hores del dia al «seu» Don Bosco i a l'oratori. Portava la manutenció de la casa —enumera Lemoyne—, ajudava al menjador, parava les taules, es preocupava de la neteja, feia classe de catecisme, portava l'administració i es preocupava d'enviar les *Lectures Catòliques*. També va dirigir l'escola de cant fins al 1860, quan la va cedir a Joan Cagliero. «Amb la seva ment perspicaç i l'activitat ràpida, era l'ànima de totes les tómboles, anava a buscar feina per als tallers, encarregava el pa i es preocupava de les compres».

Sentia l'oratori com si fos carn de la seva carn. Quan s'havia ensorrat l'edifici gairebé acabat, havia examinat detingudament les factures. Havia trobat encàrrecs de material ordinari, i havia atacat l'empresari amb paraules serioses. El mateix Don Bosco l'havia hagut de calmar:

—Hem de tenir paciència. Ja veuràs com el Senyor ens ajudarà.

—Sí, sí, ens ajudarà! Però mentrestant vostè no dorm, treballa dia i nit per tenir alguns centenar de lires, i aquests li'n roben milers en un moment. Caldria donar-los una lliçó ferma.

—Deixem-ho córrer. Si se la mereixen, ja els la donarà el Senyor.

Buzzetti (continua Lemoyne, del qual hem tret el diàleg) feia de guardià de Don Bosco, acompanyant-lo quan tenia por de qualsevol perill, i l'anava a trobar quan tornava al vespre. La seva figura vigorosa, l'espessa barba rogenca, van treure a més d'un malintencionat les ganes d'atacar el capellà de Valdocco.

Els seus germans paletes (Carles havia arribat a ser un excellent mestre d'obres) moltes vegades li van dir:

—Si no vols fer-te capellà, què hi fas a l'oratori? Si morís Don Bosco, com t'ho faries, sense tenir ni ofici ni benefici?

I ell deia:

—Don Bosco m'ha garantit que fins i tot després de la seva mort, sempre hi haurà un tros de pa per a mi. I ja em va bé així.

I tanmateix aquest home jove (el 1859 tenia 27 anys) que hauria donat la vida per Don Bosco, no es veia amb cor de fer els vots, de ser salesià.

El primer «laic» admès a la Societat Salesiana va ser Josep Rossi. El «capítol de la Societat Salesiana» es va reunir per decidir-ne l'admissió el 2 de febrer de 1860. Amb Rossi, la paraula «coadjutor» va fer la seva aparició en el vocabulari de la Congregació, amb el significat de «salesià laic».

La crisi de Josep Buzzetti

El 14 de maig de 1862 va marcar una nova etapa en el consolidament de la Societat Salesiana. Reunits com de costum a l'habitació de Don Bosco, els «confreres», responent a la invitació de Don Bosco, «van prometre a Déu observar les Regles i van fer vot de pobresa, castedat i obediència, per tres anys». Eren vint-i-dos, sense comptar el fundador.

Don Bosco, en acabar, va dir: «Mentre vosaltres em fèieu aquests vots, jo també els feia a aquest Sant Crist per a tota la vida, oferint-me en sacrifici al Senyor».

Entre els vint-i-dos hi havia dos laics més, molt diferents un de l'altre. El primer, Josep Gaia, seria durant molts anys cuiner de l'oratori. El segon, Frederic Oreglia di Santo Stefano, pertanyia a l'aristocràcia torinesa. Don Bosco l'havia conquistat durant una tanda d'exercicis espirituals, i li havia fet posar fi a un període de «vida aventurera i galant». Durant nou anys prestaria molts serveis a l'oratori i després entraria als Jesuïtes.

Una temptació fàcil, en els anys que van seguir, en què altres laics es van adherir a la Congregació, era la de considerar els no sacerdots ni clergues com si fossin «servents» de la casa, o almenys com a «categoria de segon ordre».

Segurament va néixer en aquest context la «crisi» de Josep Buzzetti. L'explica el pare Lemoine en el volum cinquè de les *Memòries Biogràfiques*, d'on resumim.

Intuïa que l'antiga vida patriarcal de família quedaria modificada pels reglaments; veia que, a poc a poc, passaven a mans dels clergues la direcció de la casa i les competències que abans se li confiaven. Melangia i desencoratjament el van decidir a marxar. Va trobar una feina a Torí i va anar a dir adéu a Don Bosco. Amb la claredat acostumada li va dir que ara era l'última roda del carro, que havia d'obeir a aquells que havia vist arribar de nens, als quals havia ensenyat a mocar-se. Va manifestar la seva tristesa per haver

de marxar d'aquella casa que havia vist créixer des dels dies del cobert.

Don Bosco no li va dir: «Em deixes sol. Com m'ho faré sense tu?». No es va compadir *d'ell mateix*. Va pensar *en ell*, en el seu amic més estimat: «Has trobat una feina? Et pagaran bé? No tens diners, i en necessitaràs per a les primeres despeses». Va obrir els calaixets de l'escriptori: «Tu els coneixes millor que jo, aquests calaixets. Pren tot el que necessitis i, si no en tens prou, digues què et cal i t'ho procuraré. No vull, Josep, que hakis de patir cap privació per mi». Després el va mirar amb aquell amor que només ell sentia pels seus nois: «Sempre ens hem estimat. I espero que no m'oblidaràs mai».

Aleshores Buzzetti va arrencar a plorar. Va plorar molta estona, i va dir: «No, no vull deixar Don Bosco. Sempre em quedaré amb vostè».

El «coadjutor» que Don Bosco portava al cor

Potser va ser aquest esdeveniment que va estimular Don Bosco a definir millor la figura del salesià laic, del «coadjutor» en la Congregació Salesiana.

31 de març de 1876. En una «bona nit» reservada als artesans, va indicar en què consistia la vocació del salesià laic: «Noteu que entre els socis de la Congregació no hi ha cap distinció; són tractats tots igual, artesans, clergues i sacerdots; ens considerem tots com a germans».

El 1877 Josep Buzzetti es va decidir a fer la petició per entrar a la Societat Salesiana. La seva petició la va voler presentar el mateix Don Bosco al «Capítol Superior», constituït gairebé íntegrament per aquells noiets als quals Josep «havia ensenyat a mocar-se». Va ser acceptat per unanimitat, i crec que aquell va ser un dels dies més íntimament bonics per a Don Bosco.

Molts altres coadjutors ja formaven part de la Societat Salesiana, amb missions molt variades: Pelazza, Cenci i Gambino eren directors de tallers; Marcel Rossi era porter; Nasi, infermer; Josep Rossi, administrador; Enria, factòtum; Falco i Ruffato, cuiners. Però tots «coadjuvaven el sacerdot» amb responsabilitats apostòliques: ensenyaven catecisme i eren assistents i educadors.

La «temptació» de què parlàvem una mica més amunt, va tornar en els últims anys de la vida de Don Bosco. En el tercer «Capítol General» de la Congregació, celebrat el 1883, algú va dir: «Cal tenir sotmesos els coadjutors, formar per a ells una categoria dife-

rent». Don Bosco va reaccionar vivament: «No, no, no. Els germans coadjutors són com tots els altres». I parlant, el mateix any, als Salesians laics afirmava amb força: «Vosaltres no heu de ser els que treballen directament i es cansen, sinó els que dirigeixen. Heu de ser com patrons amb els obrers, no com servents... Aquesta és la idea del coadjutor salesià. Tinc tanta necessitat de tenir-ne molts que vinguin a ajudar-me així! Per això estic content que tingueu vestits adequats i nets; que tingueu llits i cel·les convenients, perquè no heu de ser servents sinó amos, no súbdits sinó superiors».

Pere Braido, estudiós del problema, afirma: «La figura del coadjutor (*en la ment de Don Bosco*) no va sorgir de cop com una creació tota nova i original, sinó que va emergir gradualment, entre oscil·lacions i indecisions».

Gosem afirmar que potser la «figura ideal» del coadjutor que Don Bosco va portar al cor durant tants anys va ser la de Josep Buzzetti: de tota confiança, humil, sempre present en moments difícils i delicats, que sentia l'oratori com la seva família, carn viva de la seva vida, que se sentia realitzat perquè la «seva família» es realitzava, que no entenia gaire de coses jurídiques però que, de totes passades, «volia estar amb Don Bosco».

SET POLICIES PER A UN NOI

Durant els anys posteriors al 1850, Don Bosco està dedicadíssim a fer néixer la seva «Congregació Salesiana». Però seria un error realment greu pensar que els pensaments, els viatges, les reunions per fundar la Societat, l'apartaven dels nois. Don Bosco no va ser mai «cap d'una empresa», sinó «pare d'una família». I en la seva família, la presència dels nois la considerava essencial.

Així que tornava de viatges, reunions, assumptes, es tornava a posar al confessorari dels nois. Pensava sempre en els joves, tant a les antesales de Roma com sota el cobert d'una estació mentre esperava el tren.

Sota el cobert de l'estació de Carmagnola, un vespre boirós de la tardor de 1857, esperava precisament el tren per anar a Torí. Qualsevol altre viatger, amb aquell fred humit, hauria buscat una mica de recer a la sala d'espera. Don Bosco, en canvi, havia sentit uns nois que jugaven i, mirant enmig de la boira, els buscava.

«Entre aquells crits —va escriure— se sentia clarament una veu que dominava totes les altres. Era com la veu d'un capità, que tots seguien com si fos una ordre. Vaig tenir el viu desig de conèixer el que sabia dirigir un esvalotament tan notable».

S'hi acosta. Així que la sotana surt de la boira, els vailets corren comes ajudeu-me. «Només un s'atura, avança, i amb les mans a la cintura, amb aire arrogant, comença a parlar-me així: “Qui sou? Què voleu de nosaltres?”».

Perdre el tren o perdre un noi

Don Bosco mira fixament aquell noi dels cabells embullats, i al fons dels ulls plens d'orgull hi veu una vida impetuosa, que desgraciadament va a la deriva. Amb un diàleg de pocs minuts venç la desconfiança i sap que es diu «Miquel Magone», que té «tretze anys», que «no tinc pare» i que «he après l'ofici de gandul».

El tren xiula, hi ha perill de perdre'l. Però perdre aquell noi seria una desgràcia molt més grossa. Li posa a les mans una medalla de la Mare de Déu, i li diu ràpidament:

—Vés a veure don Ariccio, el teu vicari. Digues-li que el capellà que t'ha donat aquesta medalla vol tenir informes teus.

Pocs dies després, Don Bosco va rebre una carta del vicari de Carmagnola. Deia: «El jove Miquel Magone és un pobre noi orfe de pare; la mare, que ha de pensar a alimentar la família, no pot estar per ell; la seva inconstància i falta d'atenció l'han fet expulsar moltes vegades de l'escola; de tota manera, ha fet força bé el tercer curs elemental.

Pel que fa a la moralitat, el crec de bon cor, i de costums senzills; però difícil de dominar. Tant a l'escola com al catecisme és el destorbador universal; quan ell no hi és tot és pau; i quan se'n va fa un benefici a tothom.

L'edat, la pobresa, la manera de ser i l'enginy el fan digne de qualsevol atenció caritativa».

Don Bosco va respondre que, si el noi i la seva mare ho acceptaven, estava disposat a acollir-lo al seu oratori.

Don Ariccio va cridar Miquel, li va parlar d'aquell capellà que a Torí tenia una casa gran amb centenars de nois que corrien, es divertien i estudiaven o aprenien un ofici. I va acabar: «Està disposat a acceptar-te també a tu a casa seva. Hi vols anar?». La resposta va ser: «I tant que hi vaig!».

La mare el va acompanyar al tren, amb un farcellet de roba i el cor encogit de l'emoció. I Miquel Magone va arribar a Valdocco. Don Bosco recordava així el primer diàleg:

«—Ja sóc aquí —va dir corrent cap a mi—. Sóc en Miquel Magone, el que vau trobar a l'estació de tren de Carmagnola.

—Ho sé tot, estimat; has vingut de bon grat?

—Sí, sí, la bona voluntat no em falta.

—Aleshores et recomano que no em cappingis tota la casa.

—Oh, estigueu tranquil, que no us donaré cap disgust. En el passat m'he portat malament; en el futur no vull que sigui així. Dos companys meus ja són a la presó, i jo...

—Tranquil, tranquil. Digues només si t'estimes més estudiar o aprendre un ofici.

—Estic disposat a fer el que vulgueu. Però si em deixeu triar, m'estimaria més estudiar.

—I quan acabis els estudis, què voldràs ser?

—Si un trinxeraire... —va dir, i després va inclinar el cap rient.

—Continua: si un trinxeraire...

—Si un trinxeraire pogués arribar a ser prou bo per fer-se capellà, amb molt de gust em faria capellà.

—Aleshores veurem què sap fer un trinxeraire. Et posaré a estudiar».

Des d'aquell moment cantar, cridar, córrer, saltar, fer soroll, va ser la seva vida. No va ser, és clar, un santet. La «Companyia de la Immaculada» li va posar al costat un jove que l'ajudés i el corregís bondadosament. Va tenir una feinada! Paraules desvergonyides, converses vulgars, mitges blasfèmies... Però cada vegada que el company el corregia, Miquel, de seguida, li donava les gràcies i s'esmenava.

Hi havia una cosa que a Miquel li resultava francament antipàtica: la campana que assenyalava el final de l'esbarjo i cridava a l'estudi i a les classes. Amb els llibres sota el braç, semblava un petit condemnat a treballs forçats.

La tristesa d'un noi

Molt més simpàtic li era el senyal que indicava el final de les classes. Don Bosco, que el seguia amb afectuosa atenció, va escriure: «Semblava que sortís de la boca d'un canó: volava per tots els racons, ho posava tot en dansa». En el joc era capità d'un equip. Des de la seva arribada, va ser gairebé invencible.

Així va passar un mes.

Un dia Miquel va començar a entristir-se. Des d'un racó solitari mirava els companys com jugaven, defugia la companyia dels amics esvalotadors, i, a vegades, quan no el veien, plorava. Semblava que un vel de melangia li hagués caigut sobre la cara. Cedim la paraula a Don Bosco:

«Jo estava atent a tot el que li passava, i per això un dia el vaig enviar a buscar i li vaig parlar així:

—Estimat Magone, necessitaria que em fessis un favor; però no voldria que em diguessis que no.

—Doncs digueu —va respondre atrevidament—, estic disposat a fer qualsevol cosa per vós.

—Necessitaria que per un moment em deixessis ser l'amo del teu cor, i em diguessis per què fa alguns dies que estàs tan trist.

—Sí, és veritat... Però estic desesperat i no sé què fer.

I va arrencar a plorar. El vaig deixar desfogar; després, com per broma, li vaig dir:

—I tu havies de ser aquell general Miquel Magone, cap de tota

la banda de Carmagnola? Quina mena de general ets? No ets capaç de dir què et fa estar trist?

—Voldria fer-ho, però no sé com dir-ho.

—Digues una sola paraula.

—Tinc la consciència feta un garbuix.

—Amb això en tinc prou. Ho he entès tot. Pots posar-ho tot al seu lloc amb la màxima facilitat. Només digues al confessor que tens alguna cosa de la vida passada que vols repassar; ell seguirà el fil de les teves coses i tu no hauràs de fer res més que dir algun sí o algun no».

Hi havia alguns sacerdots que venien a confessar a l'oratori, però gairebé tots els nois es confessaven amb Don Bosco. Aquell mateix vespre, Miquel va anar a trucar al seu despatx:

—Don Bosco, potser molesto... Però el Senyor m'ha esperat molt, i no vull fer-lo esperar encara fins demà.

Amb l'ajuda de Don Bosco, Magone va deixar als peus del Sant Crist les seves petites misèries, que a ell li semblaven enormes, i li va demanar perdó. Don Bosco, testimoni d'aquella jove resurrecció, va anotar: «Miquel havia perdut l'alegria quan havia començat a entendre que l'autèntica satisfacció no neix de fer salts, sinó de l'amistat del Senyor i de la pau de la consciència. Veia els seus companys acostar-se a combregar i ser cada vegada més bons, i ell, que no tenia la consciència tranquil·la, es debatia en una gran inquietud... Quan va acabar de confessar-se va dir emocionat: "Que feliç que sóc!"».

L'endemà, al pati de l'oratori, Miquel va tornar al capdavant del seu equip, i el va portar a una memorable victòria. Havia tornat el rei de l'alegria.

Els punys a la plaça del Castell

Don Bosco, explicant el cas de Miquel Magone, ens ha revelat la trama segons la qual es van desenvolupar centenars i centenars de trobades amb nois «en què el mal havia començat a treballar». Ell sabia, amb mitjans senzillíssims, reconciliar-los amb Déu i posar-los en el camí de la santedat.

«Ara —continua Don Bosco— la campana que cridava a l'església ja no era antipàtica a Miquel: el cridava a trobar-se amb Jesús, que havia esdevingut el seu amic».

Amb l'ajuda de Don Bosco va traçar un «pla de batalla» per conservar i desenvolupar aquesta amistat: compromís per conservar

una puresa perfecta en la seva vida; compromís a fons per difondre bondat i alegria entre els seus companys.

Magone va escriure en el seu quadern personal set propòsits que va anomenar els «set policies» per defensar l'amistat amb el Senyor. Són aquests:

1. Trobar-se sovint amb Jesús en la Comunió i en la Confessió.
2. Estimar tendrament la Verge Santíssima.
3. Resar molt.
4. Invocar freqüentment Jesús i la Mare de Déu.
5. No gaire delicadesa amb el meu cos.
6. Tenir sempre alguna cosa a fer.
7. Evitar els mals companys.

(És fàcil veure en aquests set punts el camí que Don Bosco suggeria a molts nois per conservar-se bons).

En el front de la bondat i l'alegria, Miquel va conduir la batalla amb el seu estil impetuós i despreocupat, molt diferent del de Domènec Savio. En un grupet apartat, sota el porxo, un noi explicava acudits poc nets. Al voltant, algun reia, algun altre hauria volgut anar-se'n, però no tenia prou coratge per fer-ho. Miquel ho va entendre tot, es va acostar per darrera a aquell noi, es va ficar a la boca quatre dits tal com fan els pastors, i li va engegar a les orelles un xiulet fortíssim. Aquell va fer un salt d'espant i es va girar rabiós:

—Però, que ets boig?

—Boig jo, o boig tu, que expliques aquestes porqueries?

Un dia Don Bosco se l'havia emportat a fer alguns encàrrecs. Passaven per la plaça del Castell. Un parell de nois jugaven diners, i un d'ells va començar a renegar i a cobrir d'insults el nom del Senyor. Miquel se n'hi va anar de dret i li va ventar dos mastegots. El jove blasfem no s'ho esperava, va encaixar els cops una mica atordit, però de seguida va contraatacar. Van començar a pegar-se de valent entre la gent que s'aturava a mirar. Don Bosco va haver de posar-se entre tots dos i separar-los. Miquel va dir:

—Dóna les gràcies a aquest capellà, si no, t'hauria ben arreglat!

Don Bosco va haver de persuadir-lo que no era qüestió de començar a clavar cops de puny a tots els que blasfemaven.

Però Miquel no tan sols era capaç de fer anar les mans. De dia en dia era més servicial, més generós. Ajudava els més petits a fer-se el llit, a netejar-se les sabates, i repassava les lliçons escolars amb els menys espavilats.

La mà sobre el cap de Miquel

Don Bosco va quedar tan content de la seva conducta, que a la tardor el va portar amb els millors nois a passar alguns dies de vacances a I Becchi.

A l'octubre de 1858, Miquel va començar el segon curs escolar a Valdocco.

31 de desembre. A l'hora de la «bona nit» Don Bosco va recomanar a tots que comencessin i continuessin bé l'any nou, en la gràcia de Déu, perquè potser «per a algun de vosaltres —va dir— serà l'últim any de vida». La mà de Don Bosco, mentre deia aquestes paraules, reposava sobre el cap de Miquel. I ell va pensar: «Potser és per a mi aquest avís?». No es va espantar. Només es va dir: «Estaré preparat».

Tres dies després va tenir uns mals de ventre: era un mal que ja havia tingut en anys anteriors, i que de tant en tant li tornava. Potser era una apendicitis crònica. Va anar a la infermeria i la cosa no va semblar preocupant. Don Bosco, que el va veure des de la finestra, li va preguntar què tenia. Li va respondre: «Res. Els dolors de costum».

Però el vespre del 19 de gener el mal es va agreujar de sobte. Van cridar urgentment la seva mare. El metge que hi havia anat, sentint la respiració lenta, fatigosa, va allargar els braços en la desconsolada impotència de la medicina d'aquells anys. Només va dir: «Anem malament». (Les primeres operacions d'apendicitis no s'intentarien fins a final de segle.)

El 21 de gener Miquel estava a punt de morir. Els amics, desolats, pregaven per ell. Li van portar el Viàtic.

S'acostava la mitjanit. La mare havia hagut de tornar al poble per atendre els fills més petits, però Don Bosco era allà, al costat del llit de Miquel.

—Ja hi som —va dir de sobte—. Ajudi'm, Don Bosco... Digui a la meva mare que em perdoni tots els disgustos... Digui-li que l'estimo, que sigui valenta... Jo l'espero al Paradís...

Ja era mitjanit. Miquel va tenir un instant d'ensopiment. Després, com si es despertés d'un son profund, amb l'expressió serena va dir a Don Bosco:

—Digui als meus companys que els espero al Paradís... Jesús, Josep, Maria...

La cara li va quedar immòbil, amb la serenitat de la mort.

La «gran política»

El 1859 ha començat a l'oratori amb aquesta petita però doloríssima tragèdia. Es tancarà (com ja hem explicat al capítol 35) amb la fundació oficial de la Societat Salesiana.

A Itàlia el 1859 porta esdeveniments i convulsions.

L'aventura italiana i europea, en els anys de després del 1848, ha continuat endavant, primer silenciosament i després amb clamors cada vegada més grans.

Al desembre de 1852 Lluís Napoleó, nebot de Bonaparte, amb un cop d'estat s'ha proclamat Emperador de França, amb el nom de Napoleó III. S'ha presentat davant d'Europa com el continuador de la glòria napoleònica: disposat a donar suport a les nacions que reclamen la independència de l'Imperi austríac.

A l'octubre del 1852 Gioberti ha mort a París. El 1853, a Torí, també han desaparegut Silvi Pellico i Cèsar Balbo. Amb ells acaba una època: el *Risorgimento* romàntic i neogüelf. La nova fase del *Risorgimento* la domina Cavour, astut i cínicament concret. El 1855 ha enviat un cos expedicionari piemontès a la guerra de Crimea, al costat de les tropes franceses i angleses que fan la guerra contra Rússia. Contra aquest «projecte boig» han tronat al Parlament Solaro della Margarita i Brofferio, és a dir, la dreta i l'esquerra. Mazzini des de Londres llança greus invectives. Com es poden enviar soldats a morir a una guerra llunyana, mentre al Piemont hi ha misèria (el pa costa 80 cèntims el quilo i la paga d'un obrer és de tres o quatre lires diàries) i les aspiracions italianes encara s'han de fer realitat?

Però Cavour mira molt lluny. En la primavera del 1856, a la conferència de pau de París, es pot asseure entre els «grans d'Europa». Els morts de Crimea li han servit de bitllet per entrar-hi, i li permeten «replantejar la discussió sobre el problema d'Itàlia».

El 14 de gener de 1858 el mazzinià Orsini, a París, fa explotar algunes bombes mentre Napoleó III es dirigeix a l'òpera. Un centenar de persones resulten ferides; Napoleó, il·lès. Orsini és executat el 13 de març, però des de la presó ha escrit dues cartes a Napoleó: condemna el seu propi «fatal error mental» i l'invita a alliberar Itàlia.

Cavour aprofita el moment. Reclama l'atenció de l'emperador francès sobre la perillosa inquietud de la península italiana. O es resol, o pot esclatar una revolució extremista (els «Orsini» són molts).

El juliol de 1858 hi ha el conveni secret (un secret que tothom

coneixia) de Plombières. Napoleó III i Cavour es posen d'acord sobre la guerra a Àustria i sobre la futura disposició d'Itàlia: al nord, el regne Piemont-Llombardia-Vèneto sota els Savoia; al centre, un regne que s'assignaria a un príncep francès; al sud, un tercer regne per a un descendent del general napoleònic Joaquim Murat. L'Estat pontifici, reduït al Laci, quedarà per al Papa, que esdevindrà el president de la Confederació dels tres regnes. França rebrà com a recompensa Niça i la Savoia.

«Si cal, barricades a Torí»

10 de gener de 1859. El rei Víctor Manuel pronuncia a les Cambres el famós discurs del «crit de dolor»: «... No som insensibles al crit de dolor que des de moltes parts d'Itàlia s'aixeca contra nosaltres». La frase ha estat convinguda amb Napoleó III, i és una declaració de guerra a Àustria.

23 d'abril. Davant de la concentració de voluntaris al Piemont, Àustria envia un *ultimatum*. És refusat el dia 26. És el començament de la guerra. L'exèrcit piemontès, de 60.000 homes, arriba a la frontera. Des de França arriba el dia 30 la divisió Bataille, l'avantguarda d'un exèrcit de 120.000 homes capitanejats per l'emperador en persona.

Quan arriben els francesos Torí és un deliri. «Els he vist desfilar a la plaça del Castell —escriu Constança d'Azeglio— entre les aclamacions de la multitud. Jo era al balcó del ministeri amb Farina i Ricasoli. El comte de Cavour, reconegut per la gent, ha estat saludat amb entusiasme. La tranquil·líssima i monòtona ciutat de Torí està desconeguda. Hi ha llums a les finestres, cants, crits, aplaudiments.»

Els austríacs, 160.000 homes, intenten batre els piemontesos abans que arribin les tropes de Napoleó. A marxes forçades arriben a Novara, Vercelli, Trino; amenacen Ivrea, arriben amb les avantguardes a Chivasso (a 25 km de Torí). La inundació de la plana baixa els ha retardat, però no els ha aturat. Torí és presa del pànic. El general de Sonnaz rep l'encàrrec de formar una línia de defensa sobre el riu Dora Baltea. Cavour telegrafia al rei: si cal, es combatrà al riu Stura, es faran barricades als carrers de Torí.

Però arriba Napoleó. Transporta ràpidament les tropes en tren. La primera gran batalla entre francesos i austríacs té lloc a Magenta (4 de juny). Després d'un dia d'incertesa, la victòria és dels francesos.

Quatre dies després arriba a Torí la gran notícia: «El 8 de juny l'emperador i el rei han entrat a Milà».

Després una altra notícia: l'emperador austríac Francesc Josep ha deixat Viena per assumir personalment el comandament de l'exèrcit. Es prepara una batalla terrible.

Pere Enria, que durant aquells mesos tenia 18 anys, recordava: «El 1859, com ja havia passat els anys 1848-49, s'havia encès en els joves de les classes populars de Torí un viu ferment de guerra. A centenars es dirigien als camps que s'estenien fora de la ciutat, es dividien en dos bàndols i jugaven a la guerra. Les batalles havien de ser fingides, però els ànims acabaven per escalfar-se i es desencadenaven autèntiques tempestes de pedres. Es pot dir que això passava tots els dies de festa.

Recordo que un diumenge Don Bosco va entrar a l'església per fer el sermó als oratorians, i, amb sorpresa, només va trobar els alumnes interns. "On són els altres?", va preguntar. No ho sabia ningú. Aleshores va sortir i es va dirigir als prats: va trobar-hi els nois de l'oratori que es pegaven aferrissadament. Eren més de trescents, i els rocs que volaven per l'aire eren dels grossos. Don Bosco va entrar en la batussa. Jo el mirava de lluny i tenia por que alguna pedra el toqués. Però va fer una cinquantena de passos fins al centre de la batalla. Quan tothom el va veure, es van aturar. "Ara que ja heu fet la guerra" va dir somrient, "anem a fer el catecisme." No va intentar fugir ningú. Tots van entrar amb ell a l'església».

A les deu, l'infern

La batalla terrible entre austríacs i franco-piemontesos es desencadena el 24 de juny, al sud del llac de Garda. A l'alba, la primera divisió piemontesa guiada pel general Durando ha atacat els austríacs a la «Mare de Déu de la Scoperta», i la tercera i la cinquena, comandades per Molland i Cucchiari, han llançat els primers vigorosos atacs contra l'altura de Sant Martí, coberta de baionetes austríaques. Napoleó III al peu de les altures de Solferino, està a punt d'enviar les divisions contra el centre de l'exèrcit austríac, decidit a enfonsar-lo a qualsevol preu.

Cap a les deu es desferma l'infern: el soroll dels canons, el troteig dels fusells, els xiscles cruels de desenes de milers de combatents. Els combats són terribles: els crits dels ferits es barregen amb els dels regiments que renoven l'assalt, amb el piafar dels esquadrons de cavalleria que carreguen amb els sabres llampeguejants, amb els sorolls sords i els resplendors enlluernadors de les granades que esclaten en les línies dels combatents. Els contraatacs dels uniformes

blancs austríacs són terribles. És una selva de baionetes que avança amb la força de la desesperació. Les masses dels soldats francesos que reculen es tornen a trobar combatent enmig dels sabres de la cavalleria. Els soldats ataquen per desena, per quinzena vegada. Molts, estrenyent el pesant fusell i corrent, ploren. Altres criden per donar-se ànims.

Immediatament després de migdia, l'atac francès es transforma en una sèrie de salvatges lluites cos a cos, per apoderar-se del cementiri, de la muntanyeta dels xiprers i de la torre de Solferino. Els zuaus, les tropes africanes de Napoleó III, són com borratxos: cauen sobre els austríacs i fan estralls.

A les 3 de la tarda la bandera francesa oneja sobre la roca de Solferino. Però per l'ala esquerra els piemontesos no aconsegueixen avançar. Es decideix un atac en massa per a les 5. Durant l'assalt el cel s'omple de núvols baixos de color de plom. Els primers llamps parteixen l'aire. Mentre les brigades piemonteses ataquen a la desesperada les files del mariscal de camp Benedek, la pluja i la calamar-sa inunden el camp de batalla. Acaba el temporal, entre els núvols estripats pel vent hi ha les primeres estrelles, i al voltant del cim de Sant Martí es torna a l'atac. A les 9 del vespre Víctor Manuel envia al combat la cavalleria lleugera del Montferrat. És el terrible xoc final. Els austríacs són vençuts després de catorze hores de combat.

Ara, als camps de Solferino i Sant Martí, jeuen 30.000 homes. Els crits dels ferits i dels moribunds ressonen alhora, com un cor pavorós. Enric Dunant, el jove senyor suís que fundarà la Creu Roja, vaga amb una llanterna pel camp de batalla: «Era com donar un cop d'ull a l'infern —escriurà—, al més profund de l'infern. Cadàvers destrossats; mutilats que ploren, pregunuen, reneguen; ferits que s'arrosseguen d'un costat a l'altre per buscar un alleujament impossible». Quan surti el sol de juny, l'ambient resultarà espantós: fortor de cadàvers, núvols de mosques, ferides que es corrompen, crits salvatges.

És això la guerra, la guerra *veritable*, no la que els diaris de Torí exalten aquell mateix dia com una gran festa. En un volumet que publicarà a final de 1859, Don Bosco anirà contra totes les exaltacions del moment i escriurà: «Després de la batalla de Solferino, he dit sempre que la guerra és una cosa horrorosa, i jo la crec realment contrària a la caritat».

Éxit de la «real-politik»

Napoleó III també s'adona de les dimensions de la matança. I arriben altres notícies que el desconcerten: la Toscana, Parma, Mò-

dena, i les Legacions pontifícies s'han revoltat i declaren la seva adhesió al Piemont. Es desfà el projecte acordat a Plombières del «regne central» italià que s'havia de confiar a un príncep francès. Les desfetes austríaques, per altra banda, provoquen, com a reacció, una concentració de tropes prussianes a la frontera del Rin.

Sense avisar els aliats piemontesos, Napoleó firma un armistici a Villafranca l'onze de juliol. Només la Llombardia passarà a Víctor Manuel.

La notícia cau sobre Torí com una dutxa d'aigua freda. Cavour, en un moment de depressió, pensa en el suïcidi. Napoleó III torna a França passant per Torí. L'acollida és glacial. El rei acompanya l'emperador fins a Susa i li dóna les gràcies per tot el que ha fet per Itàlia. Però, així que el tren se'n va, murmura: «Per fi se n'ha anat!».

Però en els mesos tumultuosos que segueixen la Toscana i l'Emília-Romanya s'uneixen al Piemont, a la Ligúria, a Sardenya i a la Llombardia. L'any següent, 1860, Garibaldi amb l'expedició dels Mil conquerirà Sicília i la Itàlia meridional. Al febrer del 1861 el nou Parlament proclamarà Víctor Manuel «rei d'Itàlia».

La «real-politik» de Cavour havia tingut èxit. Gràcia Manzini, que el va veure en els primers mesos de 1861 mentre passejava per la plaça de Sant Carles, va escriure: «La seva cara bondadosa, expressiva, satisfeta, deia clarament: tot va bé. Els seus ulls inquietos brillaven darrera les ulleres; caminava a poc a poc, balancejant el cos massís sobre unes cames molt primes, fregant-se les mans, petites i aristocràtiques, sense guants».

El 7 de juny una notícia gairebé increïble va volar per Torí: el comte de Cavour ha mort. És un cop duríssim per al jove regne d'Itàlia.

PASSEJADES PEL MONTFERRAT I VIDA A L'ORATORI

Cada any, per la festa de la Mare de Déu del Roser, Don Bosco portava a I Becchi els nois millors. Els primers anys eren una vintena. Després el nombre va créixer. A partir del 1858 ratllava el centenar.

«Els primer dies d'octubre —escriu Lemoyne— sortia de l'oratori la patuleia dels cantors, dels músics i d'altres alumnes. Cadascú portava un farcellet amb roba per canviar-se durant les vacances, algun panet, una mica de formatge i fruita».

Allà els hostatjava Josep, sempre cordial, sempre disposat a tancar els ulls quan els nois s'escapaven a la vinya per estalviar-li la feina de la verema.

El primer diumenge d'octubre se celebrava la festa, i l'endemà començaven les passejades, que s'allargaven durant deu, vint o més dies.

Fins al 1858 el quarter general era I Becchi: sortien al matí cap a algun poble no gaire llunyà, i tornaven al vespre. El 1859 les passejades es van transformar en autèntics «itineraris» per les muntanyes del Montferrat.

Don Bosco havia preparat per endavant el recorregut: rectors i benefactors estaven disposats a acollir la turba famolenta i cansada. El trajecte es feia per caminets de bosc, entre muntanyetes i vinyes. Anaven en grups, cantant, repicant els tambors, empenyent els burrets que portaven els escenaris i els decorats necessaris per al teatre. Al darrera de tots hi anava Don Bosco, envoltat sempre d'un bon grup de joves que no es cansaven mai de sentir-li explicar històries dels pobles per on passaven.

Quan eren a les envistes d'un poble, la colla es posava en ordre, i, amb la banda obrint la marxa, hi entraven solemnement.

Escrivia don Anfossi: «Recordo encara aquells viatges tan fe-

liços. M'omplien de meravella i de satisfacció. Vaig acompanyar Don Bosco per les muntanyes del Montferrat des del 1854 al 1860. Èrem un centenar de nois, i vèiem la gran fama de santedat que ja tenia Don Bosco. Les seves arribades a aquells pobles eren un triomf. Els rectors del voltants sortien a rebre'l i generalment també les autoritats civils. Els veïns sortien a la finestra, o a la porta de casa seva, els camperols abandonaven la feina per veure el Sant, les mares se li acostaven i li presentaven els seus fills, i fins i tot s'agenollaven per demanar-li la benedicció. Com que teníem el costum de dirigir-nos directament a l'església parroquial per adorar-hi Jesús sacramentat, de seguida s'omplia de gent i Don Bosco, pujant a la trona, els adreçava un sermó. Després es cantava el *Tantum ergo* i es donava la benedicció eucarística».

Es portaven el menjar preparat, però abundant, a l'estil camperol. La gent portava de bon grat a aquells nois cistelles de fruita, pa fet a casa, formatge i vi.

Dormien en coberts o grans sales, sobre màrfegues o sobre la palla.

Un homenet de cinc anys: Felip Rinaldi

Els anys 1859 i 1860 es va passar pels pobles de Villa San Secondo, Montiglio, Marmorito, Piea, Moncucco, Albugnano, Montafia, Primeglio, Cortazzone, Pino d'Asti...

El 1861 l'alegre brigada va arribar fins a Casale Monferrato, Mirabello, Lu, San Salvatore, i Valenza. Van continuar amb tren fins a Alessandria, i d'Alessandria a Torí.

El 1862 van fer l'itinerari Calliano, Grana, Montemagno, Vignale, Casorzo, Camagna i Mirabello. Els ferrocarrils de l'Estat aquell any també van posar a disposició de Don Bosco dos vagons per tornar d'Alessandria a Torí.

El 1863 i 1864 aquesta facilitat es va estendre al viatge d'anada. El 1863 es va poder arribar a Tortona, es va visitar Asti i es va anar a Broni, Torre Garofoli, Villavernia i Mirabello. El 1864 es va anar fins a Gènova, i es va fer a peu el trajecte Gènova-Acqui; per Serravalle, Gavi, Mornese, Ovada i tots els pobles intermedis.

Després d'aquell any una sèrie de dificultats van fer suspendre les excursions. Només es va continuar fent l'anada a I Becchi i a Mondonio, el poble de Domènec Savio.

Aquelles passejades van ser aventures inoblidables per als seus nois, i per a Don Bosco van ser la «targeta de presentació» als

pobles del Montferrat dels quals va treure per a l'oratori esplèndides vocacions salesianes.

Quan va arribar a Lu, el 1861, davant la casa dels Rinaldi va veure nou nois, que formaven una escala com els tubs d'un orgue. El vuitè, un homenet de 5 anys, es deia Felip. Mirava encantat aquell capellà que amb un senyal feia tocar la banda, i al final de la peça ell també va picar de mans content. Don Bosco va tornar a veure aquell homenet mitja hora més tard, a l'era de casa Rinaldi, on el senyor Cristòfol (el pare de Felip) li va deixar el cabriolé per anar fins a San Salvatore. Abans de marxar va acaronar tots aquells nois tímids que el miraven encantats, i va mirar llarga estona als ulls el petit Felip. Seria el seu tercer successor al capdavant de la Congregació Salesiana, el pare Felip Rinaldi.

Un noi de cabells vermells i la pluja

El 1862 la patuleia va arribar a Montemagno. Un noi de 12 anys jugava als afores, va sentir el soroll de la banda, va deixar els companys i les sabates, i va córrer cap a la plaça del poble. Es va posar entre la gent a cops de colze i va arribar a primera fila. Don Bosco va veure aquella mirada curiosa, aquella mata de cabells vermells, i abans de deixar-lo marxar li va preguntar:

—Qui ets?

—Lluís Lasagna.

—Vols venir amb mi a Torí?

—A fer què?

—A estudiar, com tots aquests nois.

—I per què no?

—Aleshores digues a la teva mare que demà vingui a veure'm a Vignale, a la rectoria.

Lluís Lasagna tenia 12 anys. Va entrar a l'oratori a final de mes. Despert, però d'una sensibilitat profunda, es va enyorar i al cap de pocs dies es va escapar a casa. Algun superior era del parer de no tornar-lo a acceptar, però Don Bosco va sortir en la seva defensa: «Hi ha bona fusta en aquest noi, ja ho veureu».

Lluís va tornar, va posar afecte en Don Bosco. Va ser el segon bisbe salesià i un missioner molt gran.

Dos anys després Don Bosco tornarà a Montemagno al mes d'agost, i serà protagonista d'un esdeveniment extraordinari.

Feia tres mesos que no plovia. Els ceps s'assecaven als camps.

Don Bosco va arribar per predicar el trídium de preparació de la festa de l'Assumpció, i ja en el primer sermó va anunciar:

—Si en aquests tres dies us reconcilieu amb Déu amb una bona confessió, i el dia de la festa combregueu tots, us prometo en nom de la Mare de Déu que hi haurà una pluja abundant.

Quan va baixar de la trona va veure el rector, don Clivio, amb el front arrugat:

—És valent vostè —li va dir—. Es necessita ser molt valent!

—Per fer què?

—Per prometre en públic la pluja per al dia de la festa.

—He dit això?

—Tots ho hem sentit. I a mi aquestes coses no m'agraden gaire.

La gent va respondre amb fe. Don Rua i don Cagliero, que acompanyaven Don Bosco, encara recordaven al cap dels anys el cansament de les llargues hores al confessionari.

La «profecia» va arribar també als pobles veïns. Molts esperaven curiosos; molts altres, escèptics.

El dia de l'Assumpció (era dijous) va despuntar amb una claredat enlluernadora. A la tarda no hi havia ni tan sols l'ombra d'un núvol.

Don Lluís Porta va testimoniar: «Mentre anava cap a l'església per a les vespres, amb el marquès Fassati, parlàvem de la pluja promesa. La suor regalimava dels nostres fronts i això que des del palau del marquès fins a l'església només hi havia deu minuts de camí. Quan vam arribar a la sagristia, el marquès va dir a Don Bosco:

—Aquesta vegada, senyor Don Bosco, fracassa. Ha promès la pluja, i hi ha tot el contrari.

Acabades les vespres, Don Bosco es va posar el roquet i l'estola i va pujar a la trona. Però ja mentre resava l'*Avemaria* abans del sermó, la llum del sol va començar a enfosquir-se. Feia pocs minuts que parlava quan van començar els llamps i els trons. Don Bosco va parar de parlar un moment, tocat per la commoció més viva. Una pluja espessíssima i contínua va començar a petar contra els vitralls de l'església.

Penseu —continua encara don Porta, de qui condensem el testimoni— en la paraula eloqüent que sortia del cor de Don Bosco mentre la pluja augmentava. Va ser un himne d'acció de gràcies a Maria.

Després de la benedicció la gent es va quedar encara a l'església i a sota del gran atri, perquè el diluvi continuava».

Els grans temporals d'estiu, al Montserrat, sovint van acompa-

nyats de pedregades. També n'hi va haver una mica aquell dia. Els «diligents» van anar de seguida a indagar, i van explicar que «havia pedregat a les vinyes dels de Grana», un poble veí que aquell dia celebrava la festa patronal, amb un ball públic a la plaça (que feia posar furiosos els rectors).

Una noia de Mornese: Maria Mazzarello

En la passejada de cada tardor d'aquell mateix any 1864 Don Bosco arriba amb els seus nois a Mornese. Ja és de nit. La gent surt a rebre'ls precedida pel rector, don Valle, i pel sacerdot don Pestarino. La banda sona, molts s'agenollen quan passa Don Bosco i li demanen que els beneeixi. Els joves i la gent entren a l'església, es dóna la benedicció amb el Santíssim, i després tothom va a sopar.

Després, encoratjats pels aplaudiments, els nois de Don Bosco donen un concert breu de marxes i música alegre. A primera fila hi ha una noia de 27 anys, Maria Mazzarello. En acabar Don Bosco diu poques paraules: «Estem tots cansats, i els meus nois tenen ganes de fer una bona dormida. Però demà parlarem més estona».

L'endemà al matí don Pestarino presenta a Don Bosco les «Filles de la Immaculada», entre les quals hi ha Maria Mazzarello. Don Bosco queda impressionat per la bondat i la laboriositat d'aquelles noies. Els parla breument, encoratjant-les a ser constants en la vida que han triat i en la pràctica de la virtut. Maria Mazzarello serà la primera Superiora de la Congregació de les Filles de Maria Auxiliadora.

Un seu successor, Felip Rinaldi; un bisbe, Lluís Lasagna; la cofundadora de les Filles de Maria Auxiliadora: una collita més que discreta d'aquelles passejades d'octubre.

Parlant de les excursions al Montferrat hem hagut de fer alguns passos endavant en la història. Ens n'excusem i reprenem el fil dels fets.

La primera Missa de don Rua

El 29 de juliol de 1860 don Rua havia de ser ordenat sacerdot.

Don Bosco el va enviar a preparar-se amb una tanda d'exercicis espirituals amb els Pares de la Missió. Quan era a punt d'acabar-los, Miquel va escriure a Don Bosco una carta en francès (era la llengua que feien servir els Pares de la Missió) en què li demanava un *record* per al dia més important de la seva vida.

Don Bosco era a San Ignazio, a prop de Torí, i també feia els exercicis espirituals. Li va contestar en llatí:

«M'has escrit en francès i has fet bé. Però sigues francès només en la llengua: d'ànim, de cor, d'accions, sigues romà intrèpid i generós».

Don Joan Baptista Francesia escriu:

«El mateix 29 de juliol Don Bosco tornava de San Ignazio. Jo anava amb ell. Com que a Don Bosco no li agradava viatjar a dintre la diligència, anàvem tots dos a fora, al costat del cotxer. I quina no va ser la nostra sorpresa quan vam veure aparèixer lluny tres sotanes que finalment vam veure que eren don Rua, el clergue Durando i el clergue Anfossi. Don Bosco va demanar al cotxer que parés i va preguntar:

—On aneu?

—A Caselle, on hi ha el bisbe monsenyor Balma, encarregat de donar-me l'ordenació sacerdotal —va dir don Rua.

—Oh, que content que estic! He pregat per tu, estimat Rua, i espero que el Senyor t'escoltarà. Saluda en nom meu monsenyor Balma.

Miràvem complaguts els tres companys que a peu, com els pobres, anaven a l'ordenació sacerdotal».

La gran festa de la primera Missa de don Rua es va celebrar a l'oratori el diumenge següent. Al costat de l'altar hi havia un gran ram de flors blanques. L'havien portat els petits escura-xemeneies de l'oratori de sant Lluís.

Quan va pujar a la seva petita habitació, després del dia festiu, don Rua va trobar sobre la tauleta una carta de Don Bosco. Va llegir: «Tu veuràs millor que jo com l'obra salesiana traspasa les fronteres d'Itàlia i s'estableix a moltes parts del món. Hauràs de treballar i de sofrir molt; però ja saps que només a través del mar Roig i del desert s'arriba a la Terra Promesa. Sofreix amb coratge; i, fins i tot en aquest món, no et faltaran els consols i les ajudes del Senyor».

Després de la primera Missa del pare Rua, Don Bosco adquireix una tranquil·litat més evident, un sentit de seguretat impressionant. L'oratori ja és una casa immensa. Els joves interns ja arriben gairebé a 500. En els quatre tallers a ple rendiment, aprenen un ofici tres-cents «petits artesans». Don Bosco ha d'absentar-se sovint: omplir tantes boques no és problema fàcil. Però se'n va tranquil a fer els seus recorreguts de beneficiència: don Rua ja és el «segon Don Bosco» de l'oratori.

El 23 de juny d'aquell 1860 havia portat a Don Bosco un dolor

molt viu: la mort de don Cafasso. El van avisar tard de les gravíssimes condicions del seu gran amic. Hi va anar de pressa acompanyat del jove Francesc Cerruti. Va arribar quan acabava de morir. Es va agenollar als peus del llit i va resar molta estona. A poques persones devia el que devia a don Cafasso. Havia cregut en ell, en la seva missió, fins i tot quan ell mateix en dubtava. L'havia ajudat sempre, encoratjat sempre. Havia estat el seu «pare espiritual» en el sentit més autèntic de la paraula.

400 panets en un cistell buit

22 d'octubre de 1860. Francesc Dalmazzo, de 15 anys, entra a l'oratori. Ha nascut a Cavour, ha fet els primers cursos d'estudi a Pinerolo, però aquí «havent llegit els llibrets de les *Lectures Catòliques*, vaig preguntar qui era Don Bosco. Quan vaig saber que tenia a Torí un internat per a jovenets, vaig decidir afegir-me als seus fills». És acceptat a assistir a l'últim curs d'ensenyament mitjà.

Però al cap de vint dies Francesc està desanimat. «Acostumat a casa meva a una vida acomodada, no podia adaptar-me al menjar massa modest de la taula comuna i als costums de la Institució. Per tant, vaig escriure a la meva mare que vingués a buscar-me perquè volia de totes passades tornar a casa».

11 de novembre. La mare ha vingut a buscar-lo. «Però abans d'anar-me'n volia confessar-me una vegada més amb Don Bosco. Vaig esperar el meu torn durant la missa. Després, a la sortida, es donava a cada jove un panet per esmorzar.

Mentre esperava per confessar-me van arribar els dos nois que havien de repartir el pa i van dir a Don Bosco:

—No hi ha més pa per esmorzar.

—I què voleu que hi faci? —va respondre Don Bosco—. Aneu a veure Magra, el nostre forner, i que us en doni.

—Magra ha dit que no ens en donarà més perquè no li hem pagat.

—Així ja hi pensarem. Deixeu-me confessar.

Jo vaig escoltar aquell diàleg en veu baixa. Mentrestant havia arribat el meu torn i vaig començar la confessió. La missa ja era a la consagració, i els dos nois van tornar:

—Don Bosco, no hi ha res de res per esmorzar.

—Però deixeu-me confessar, i després ja ho veurem. Aneu a buscar al rebost, als menjadors, alguna cosa hi deu haver!

Mentre aquells se n'anaven, vaig continuar la meva confessió.

Tot just havia acabat quan un dels nois va venir per tercera vegada:

—Ho hem recollit tot, i hi ha poquíssims panets.

—Poseu-los al cove. Jo mateix vindré a repartir-los. I deixeu-me confessar en pau.

Va continuar confessant el noi que tenia davant. Mentrestant, al costat de la porta que s'obria després de l'altar de la Mare de Déu, ja hi havia el cove del pa. Jo, recordant els fets miraculosos que havia sentit sobre Don Bosco, i mogut per la curiositat, vaig anar a col·locar-me en un lloc convenient per veure què passaria.

A la porta hi havia la meva mare que m'esperava:

—Vine, Francesc —em va dir. Però li vaig fer senyal que m'esperés encara un moment. Quan va arribar Don Bosco vaig ser el primer d'agafar un panet, vaig mirar al cistell i vaig veure que hi havia quinze o vint panets. Després em vaig posar dissimuladament darrera mateix de Don Bosco, sobre l'escaló, amb els ulls ben oberts. Don Bosco va començar la distribució. Els joves desfilaven al seu davant, contents de rebre d'ell el panet, i li besaven la mà, mentre ell deia a cadascun una paraula, o somreia.

Tots els alumnes, uns quatre-cents, van rebre el corresponent panet. Després d'aquella distribució, vaig voler tornar a examinar el cistell del pa, i amb gran admiració vaig constatar que al cove hi havia la mateixa quantitat de pa que hi havia abans. Em vaig quedar atònit. Vaig córrer dret cap a la meva mare i li vaig dir:

—Ja no vinc, ja no me'n vull anar, em quedo aquí. Perdoneu-me per haver-vos fet venir fins a Torí—. Després li vaig explicar el que havia vist jo mateix, i li vaig dir: —No vull abandonar un sant com Don Bosco.

Aquesta va ser l'única causa que em va decidir de quedar-me a l'oratori i després a incorporar-me als fills de Don Bosco».

Francesc Dalmazzo es va fer salesià, durant vuit anys va ser director del col·legi de Valsalice, i durant set, Procurador general de la Congregació Salesiana davant la Santa Seu.

La caritat als pobres i només als pobres

Quan s'acostava el curs escolar 1860-61, Don Bosco es va adonar que les peticions per ingressar com a estudiants a l'oratori eren molt nombroses. Va tenir por de «donar els fruits de la caritat» a qui no n'era digne. Per això va fer reimprimir el programa de l'internat amb una nova clàusula: els estudiants, durant els primers dos mesos, pagarien una quota fixa. Només quan haguessin demostrat, amb la bona conducta, que eren dignes de caritat, se'ls dismi-

nuiria, i fins i tot anul·laria, la quota. El pare Lemoyne, referint aquesta notícia, anota: «Però Don Bosco sabia fer moltes excepcions en la seva caritat».

Aquestes són les condicions impreses i distribuïdes per al curs 1860-61:

Per als artesans

—Ser orfes de pare i mare.

—Tenir 12 anys fets i no passar dels 18.

—Ser pobres i abandonats.

Per als estudiants

—Haver acabat els cursos elementals i voler seguir els estudis mitjans.

—Ser recomanables en intel·ligència i moralitat.

—Estar dos mesos a prova, a 24 lires mensuals, i després es faran els tractes segons el mèrit.

Entre les «disposicions generals» que seguien, destaca la següent: «Totes les peces de vestir van a càrrec dels alumnes, fora que facin constar la seva pobresa».

La «Comissió secreta» del 1861

El 1861 a l'oratori passa un fet insòlit, gairebé únic i d'importància excepcional. Els pares Alasonatti i Rua, els clergues Cagliari i Francesia i deu salesians més es reuneixen en una «Comissió secreta». Tots estan convençuts que el que passa al voltant de Don Bosco sovint té un caràcter excepcional, i fins i tot sobrenatural. Perdre el record d'aquests esdeveniments seria llençar un tresor. Per això es comprometen a «conservar-ne memòria» fidelment. Cadascun pen- drà apunts. En reunions regulars de la comissió els apunts es llegiran a tothom, i es corregiran segons el testimoni de cadascú, perquè només es transmetin coses exactes.

El pare Lemoyne, referint la notícia en el sisè volum de les *Memòries Biogràfiques*, anota: «Podem, doncs, estar segurs de la veritat de tot el que ens van transmetre aquests testimonis. Amb el passar dels anys, altres van entrar per continuar el seu treball amb el mateix afecte a Don Bosco i a la veritat».

Estem molt agraïts a aquells primers salesians ja carregats de feina, que van robar hores al son per a aquesta empresa incomparable, preciosíssima, sense la qual moltíssimes notícies sobre Don Bosco s'haurien perdut o haurien quedat embolicades amb la boira de la llegenda.

Això no vol dir que no puguem fer —i no haguem de fer—

alguna observació a aquells que van escriure la vida de Don Bosco segons els seus testimonis. No pas per acusar-los (només seria una bestiesa) sinó per entendre millor les vicissituds de Don Bosco.

Primer. Don Bosco moltes vegades parlava improvisant, familiarment, i hi tenia tot el dret. Qui parla als nois, als seus joves alumnes, no està gairebé mai en les condicions d'esperit de qui «dicta per a la història». I cal anotar les seves paraules com a «familiars», no com a rigorosos documents històrics. Això havia passat amb Napoleó, en les narracions fetes a l'illa de Santa Elena, a Luter, durant les converses en convits, i a molts altres. Les narracions de Napoleó són plenes d'emoció, d'inspiració, de records, però no s'han de prendre com a rigoroses i detallades exposicions per a la història. En canvi caldrà filtrar-les a través de la documentació, dels mapes de les batalles, les cartes i els tractats. Amb Don Bosco, al contrari, va passar que moltes de les seves converses «informals» es van prendre com a absolutament i rigorosament exactes en tots els detalls.

Segon. Aquests diligents «recollidors» de records i de paraules de Don Bosco, a causa de la feinada que tenien a l'oratori, i del poc coneixement que tenien de la ciutat, van registrar *tot el que feia Don Bosco*, però gairebé *res del que al mateix temps passava a la ciutat i als voltants*. Així, tot el que diuen de Don Bosco és absolutament cert, però en els seus escrits sembla que *només Don Bosco fes aquestes coses*, quan a Torí eren segurament molts els que intentaven les mateixes empreses apostòliques i tiraven endavant les mateixes activitats socials. Ara bé, qui està sol sempre és el primer de la classe, i així, Don Bosco, segons aquells records, sembla que sempre té la primera intuïció, que és l'únic que té la iniciativa. Mentre que després, comprovant els fets detingudament, ens adonem que ell va ser molt gran, però que al seu costat, al seu davant i al seu darrera, n'hi va haver molts altres que s'esforçaven a treballar com ell.

Per exemple, el santuari de Maria Auxiliadora (del qual parlarem en el capítol següent) sembla un miracle de realització: tantes despeses, tants donatius, la velocitat en la construcció, l'enorme gentada que va anar a la inauguració. Després, examinant la història de Torí, es veu que en el mateix període es van realitzar quatre esglésies més d'un cost considerable i de realització veloç (Parròquia de santa Júlia, 1863, 650.000 lires; parròquia de sant Pere i sant Pau, 1865, 540.000 lires; parròquia de la Immaculada Concepció, 1867, 220.000 lires; santuari de Maria Auxiliadora, 1868, 890.000 lires; parròquia de santa Bàrbara, 1869, 336.000 lires. El 1853 s'ha-

via acabat la parròquia de sant Màxim, que havia costat 1.500.000 lires).

Amb això, el santuari de Maria Auxiliadora no perd res de la seva grandesa. Continua allà, miracle de voluntat, de fe, de beneficiència. Però posat entre les altres quatre esglésies adquireix una perspectiva diferent. Una cosa és un pi enmig del desert i una altra, un pi enmig d'una pineda. Sempre és el mateix arbre esplèndid, però no és l'únic que pot monopolitzar l'adjectiu de «portentós».

El mateix es pot dir de les escoles nocturnes, dels tallers, de l'expedició de missioners. Totes són coses formidables, però que existeixen en un context de realitzacions catòliques igualment formidables. Don Bosco no apareix com un «monstre», sinó com un sant que, en un ambient de catolicisme compromès, empeny la seva fe a fer autèntics miracles. Al costat d'altres sacerdots que (encara que no sempre siguin sants com ell) treballen amb tanta fe i tant compromís.

Tercer. Don Bosco rebia de Déu dons misteriosos. Tenia somnis que li revelaven el futur, pronunciava profecies que es feien realitat puntualment. Però també era un home, un pobre sacerdot que moltíssimes vegades només intentava veure-hi més enllà del nas, com tots nosaltres. I tenia dret també a donar opinions, a alimentar esperances, a fer pronòstics, que a vegades resultaven exactes, i en canvi a vegades eren equivocats (com va passar en el cas de don Guanella, que Don Bosco intentava retenir a l'oratori quan la seva missió era una altra). Registrar «tots» aquests pronòstics, aquestes esperances, i tenir una mica la pretensió de veure'ls tots realitzats infaliblement, és falsejar la figura de Don Bosco. És negar-li el dret de ser un home, subjecte com tots a les vicissituds de la vida. Aquest va ser potser un límit en l'«esperit» amb què es van recollir els records i les paraules de Don Bosco. Avui especialment, tindriem més reconeixement cap aquells testimonis que ens haguessin transmès no tan sols els èxits sublims, sinó també els dubtes, les vacil·lacions i els errors d'aquella grandíssima i «humaníssima» persona que va ser Don Bosco.

Però tot això no vol ni pot ser una censura al treball d'aquells primers salesians que, fins i tot amb limitacions precises, va ser d'un valor incalculable.

EL GRAN SANTUARI SOMIAT

A l'octubre de 1844 Don Bosco va tenir dos somnis. N'hem parlat en el capítol 18, però ara els hem de reprendre, i allargar-ne les cites. La primera la traiem de les *Memòries* autògrafes de Don Bosco, la segona de la relació escrita feta pel pare Barberis i pel pare Lemoyne.

«La pastoreta em va invitar a mirar cap a migdia. Mirant, vaig veure un camp on havien sembrat blat de moro, patates, cols, remolatxes, enciams, i moltes altres hortalisses. —Mira una altra vegada—, em va dir; i vaig tornar a mirar. Aleshores vaig veure una església alta i magnífica. Una orquestra, una música instrumental i vocal m'invitaven a cantar la missa. A l'interior d'aquella església hi havia una franja blanca, on es llegia: *Hic domus mea, inde gloria mea* (*Aquesta és la meva casa, d'on sortirà la meva glòria*)» (*Memòries*, ed. Ceria, p.136).

El somni de les tres esglésies

«Em va semblar trobar-me en una gran plana plena d'una interminable quantitat de joves. Alguns es barallaven, altres blasfemaven. Un núvol de pedres volava per l'aire, llançades pels que feien la batalla. Anava a allunyar-me'n quan vaig veure al meu costat una Senyora que em va dir:

—Avança entre aquests nois i treballa.

Vaig avançar, però què podia fer? No hi havia cap lloc per recollir ningú. Em vaig tombar cap a aquella Senyora, que em va dir:

—Aquí tens el lloc! —I em va ensenyar un prat.

—Però aquí només hi ha un prat—, vaig dir. Ella va respondre:

—El meu Fill i els Apòstols no tenien ni un pam de terra per reposar el cap.

Vaig començar a treballar en aquell prat, advertint, predicant,

confessant. Però era inútil qualsevol esforç si no trobava un recinte amb alguna construcció on pogués recollir-los. Aleshores aquella Senyora em va dir:

—Observa.

Vaig veure una església petita i baixa, una mica de pati i un gran nombre de joves. Vaig reprendre la feina. Però com que l'església resultava petita, vaig recórrer encara a la Senyora i em va fer veure una altra església força més gran, amb una casa al costat. Després, portant-me encara una mica més enllà, en un tros de terreny cultivat, gairebé davant de la façana de la segona església, va afegir:

—En aquest lloc on els gloriosos màrtirs de Torí, Adventor i Octavi, van sofrir el martiri, sobre aquesta terra banyada i santificada per la seva sang, vull que Déu sigui honorat d'una manera especialíssima.

Dient això, va avançar un peu i el va posar sobre el lloc on va succeir el martiri, i me'l va indicar amb precisió. Jo volia posar-hi un senyal per marcar-lo, però no vaig trobar res al meu voltant. De tota manera el vaig retenir a la memòria amb precisió ¹.

Mentrestant em vaig trobar envoltat per un nombre immens i creixent de joves; però mirant la Senyora també creixien els mitjans i els locals; i després vaig veure una església molt gran, precisament al lloc on m'havia ensenyat que va succeir el martiri dels sants de la legió tebaida, amb molts edificis a tot el voltant i amb un monument molt bonic al mig» (MB, vol.II, p.298).

Don Bosco no havia perdut mai de vista el «camp sembrat de blat de moro, patates, cols, remolatxes, enciams i altres hortalisses», que havia reconegut precisament a l'altra banda de la paret que envoltava el seu oratori. L'havia rebatejat «el camp dels somnis». Així que va poder, el 20 de juny de 1850, el va comprar. Però el 1854 (l'any del còlera, dels vint orfes acollits tots alhora) l'havia hagut de tornar a vendre per pagar alguns deutes urgentíssims. Però va tornar a ser seu l'11 de febrer de 1863. Però en aquells últims mesos ja havia passat una altra cosa.

¹ Aquell lloc, indicat amb precisió per Don Bosco, es troba a l'actual «Capella de les relíquies» de la basílica de Maria Auxiliadora. Està indicat al paviment amb una creu daurada.

«Serà l'església mare de la nostra Congregació».

Un vespre de desembre de 1862, Pauet Albera (un noi de 17 anys que precisament aquell any havia estat acceptat en la Societat Salesiana) va rebre una confidència de Don Bosco. Era dissabte, Don Bosco havia confessat fins a les 11, i només aleshores va poder anar, amb Pauet, a prendre alguna cosa per sopar. Estava distret, i en un moment donat va començar a dir: «He confessat molt, i la veritat és que gairebé no sé què he dit o fet, de tant que em preocupava una idea. Em distreia i gairebé em treia fora de mi. Pensava: la nostra església és massa petita; no hi caben tots els joves. Doncs en construirem una altra més bonica, més gran, que sigui magnífica. L'anomenarem església de Maria Santíssima Auxiliadora. No tinc ni un cèntim, no sé d'on trauré els diners, però no hi fa res. Si Déu la vol, es farà».

Al cap de poc va parlar també d'aquest projecte a Joan Cagliero. Aquest és el seu testimoni: «El 1862 Don Bosco em va dir que pensava a construir una església grandiosa i digna de la Verge Santíssima.

—Fins ara, va dir, hem celebrat solemnement la festa de la Puríssima. Però la Mare de Déu vol que la honorem amb el nom de Maria Auxiliadora: els temps que corren són tan tristos que necessitem que la Verge Santíssima ens ajudi a conservar i defensar la fe cristiana. I saps per què, a més?

—Em sembla —vaig respondre— que serà l'«església mare» de la nostra futura Congregació, i el centre d'on sortiran totes les altres nostres obres a favor de la joventut.

—Ho has endevinat, em va dir: Maria Santíssima és la fundadora i serà la mantenidora de les nostres obres» (MB, Vol. VII, p.334).

Una església més gran que pogués encabir tots els joves, l'«església mare» de la Congregació. Aquests són els motius-base pels quals Don Bosco projecta el santuari de Maria Auxiliadora. Però indica també un tercer motiu: *els temps que corren són tan tristos...* Ens sembla convenient comentar aquestes paraules, per no fer-les classificar com un d'aquells «planys genèrics» que sempre floreixen als llavis dels professionals del lament.

Els fets de Spoleto i l'Auxiliadora

La història de l'Església a mitjan segle XIX —escriu l'historiador Jaume Martina— «es caracteritza per un xoc violent entre vell

i nou, entre estructures d'una societat oficialment cristiana i l'afirmació cada vegada més decidida de la ciutat secular. Neix el quadre d'un període crucial de la història de l'Església, que replanteja els termes de la relació entre el cristianisme i les cultures de les diferents èpoques històriques amb les quals s'ha trobat».

Un dels moments més aguts d'aquest «xoc violent» és la qüestió de Roma i de l'Estat Pontifici. Després de la segona guerra d'independència —citem Pere Stella— l'Estat Pontifici, que els catòlics consideraven indispensable per a la independència del Papa, semblava irremissiblement destinat a ser conquerit pel «Regne d'Itàlia». Els bisbes de la Umbria, el 2 de febrer de 1860, invitaven els fidels a pregar a Déu «per intercessió del Cor Immaculat de Maria, Mare de Déu, Auxiliadora dels Cristians».

Precisament en una petita ciutat de la Umbria, Spoleto, va passar segons la veu popular un gran miracle. El març de 1862, des d'una antiga imatge conservada en una església derruïda, la Mare de Déu va parlar a un nen de cinc anys i va guarir un jove camperol. A l'església derruïda van començar a arribar-hi pelegrins.

L'arquebisbe de Spoleto, monsenyor Arnaldi, va enviar una relació entusiasta dels fets al diari catòlic de Torí, l'*Armonia*. Parlava dels imponents pelegrinatges que arribaven de Todi, Perugia, Foligno, Nocera, Narni, Norcia.

El mateix arquebisbe, el setembre de 1862, va llançar la idea d'un gran temple al lloc dels miracles, i va donar a la imatge de la Mare de Déu (fins aleshores anomenada «Mare de Déu de l'Estrella») el nom oficial d'*Ajuda dels Cristians, Auxilium Christianorum*.

Don Bosco va llegir la relació de monsenyor Arnaldi als seus joves, «amb gran alegria». I precisament per aquell temps va tenir el grandios somni de les «dues columnes», que va explicar als joves el 30 de maig: la nau de l'Església, guiada pel Papa, viatja segura entre l'ímpetu de les onades i els projectils llançats per moltíssimes naus enemigues. I finalment troba refugi al costat de dues columnes entre les quals el Papa tira l'àncora: la primera columna està coronada per l'Eucaristia; la segona, per una estàtua de la Immaculada que porta la inscripció *Auxilium Christianorum*.

Aquesta barreja de «temps tristos» i de grans esperances constitueix el tercer motiu que empeny Don Bosco a començar l'empresa del santuari de Maria Auxiliadora.

Un nom que fa arrufar el nas

L'encàrrec de preparar el projecte Don Bosco el va confiar a l'enginyer Antoni Spezia, que va desenvolupar una idea en forma de

creu llatina sobre una superfície de 1.200 metres quadrats. La longitud màxima de l'església era de 48 metres.

Amb els plànols sota el braç, Don Bosco es va presentar a l'ajuntament perquè els aprovessin. No es va fer cap observació sobre el projecte, i fins i tot hi va haver la promesa (només «de paraula») d'estendre també a aquesta església la subvenció extraordinària de 30.000 lires que el municipi concedia per a la construcció de les parròquies.

Però el que els va fer arrufar el nas va ser el nom: *Església de Maria Auxiliadora*. Els fets de Spoleto, la carta dels bisbes de la Umbria, les polèmiques al diari *Armonia*, posaven en guàrdia les autoritats municipals. Aquell nom feia olor de contestatari.

—No podria canviar aquest nom tan estrany? Anomeni-la església del Roser, de la Pau, del Carmel... La Mare de Déu en té tants, de noms!

Don Bosco es va posar a riure:

—Vosaltres proveu-me el projecte. Amb el nom ja ens posarem d'acord.

No es van posar gens d'acord: el va deixar tal qual.

Quaranta cèntims per començar

Quan va tenir el permís de construcció Don Bosco va confiar l'empresa al mestre d'obres Carles Buzzetti. Va cridar l'ecònom, don Savio, i li va ordenar que fes començar les feines d'excavació.

—Però, Don Bosco, com ho farem? No es tracta d'una capella, sinó d'una església molt gran i molt costosa. Aquest matí no teníem a casa ni els cèntims necessaris per als segells de les cartes que havíem d'enviar.

—Comença les excavacions —li va respondre Don Bosco—. Quan, mai, hem començat una obra tenint ja els diners a punt? Bé cal deixar fer alguna cosa a la divina Providència.

Les excavacions estaven mig acabades a la tardor de 1863, i es van reprendre el març de 1864.

A final d'abril, convidat pel mestre d'obres, Don Bosco, acompanyat dels seus sacerdots i de molts alumnes, va anar a les excavacions a posar la primera pedra. Acabat l'acte, es va dirigir a Buzzetti i li va dir:

—Et vull donar ara mateix un acompte per aquests grans treballs.

Es va treure el portamonedes, el va obrir i va abocar a les mans del mestre d'obres tot el que hi havia: quaranta cèntims, ni mitja lira. Veient Buzzetti mortificat va afegir de seguida:

—Estigues tranquil. La Mare de Déu es preocuparà de fer arribar els diners que calguin.

La Mare de Déu hi va pensar de veritat, però per fer-los arribar es va servir de tot l'esforç i tota la suor de Don Bosco.

Qui estudia les figures dels dos grans sants torinesos gairebé contemporanis, Cottolengo i Don Bosco, veu de seguida aquesta diferència. Tots dos van ser ajudats dia a dia per la Providència, *van viure* de Providència. Però mentre que Cottolengo deia: «La Providència ja té preparat el diner que ens fa falta. Esperem que arribi», Don Bosco deia: «La Providència ja té preparat el diner que ens fa falta. Anem a buscar-lo».

Pau Albera, segon successor de Don Bosco, que va viure al seu costat aquells temps, deia: «Només qui en va ser testimoni es pot fer una idea justa de la feina i dels sacrificis que el nostre Pare es va imposar durant aquells anys per portar a terme l'església de Maria Auxiliadora, que molts consideraven una empresa temerària, massa superior a les forces de l'humil sacerdot que s'hi havia dedicat».

Don Bosco va esbrimar la seva imaginació per forçar la caritat pública. Va inundar Torí i tot el Piemont de cartes i circulars; va obrir subscripcions; va sol·licitar l'ajuda dels «grans» del món de Torí, Florència, Roma; va organitzar una tómbola impressionant. Els donatius arribaven, però no sempre en quantitat suficient. El maig de 1866 Don Bosco escrivia al cavaller Oreglia: «Els quaranta paletes que havien de treballar a l'església van ser reduïts a vuit, per falta de mitjans. És un moment molt calamitoso per a nosaltres».

La Mare de Déu fa la col·lecta per Don Bosco

Si el «pobre Don Bosco» va poder superar totes les dificultats, ho va deure a l'ajuda de l'Auxiliadora, que es va posar «a fer col·lectes més fructuoses». El rumor de «gràcies» petites i grans que la Mare de Déu concedia a qui ajudava a la construcció de l'església va córrer ràpidament per Torí i per moltes parts d'Itàlia.

La gràcia més «clamorosa», potser, va ser la del banquer i senador Josep Cotta, que ja era benefactor de Don Bosco, i molt conegut en els ambients polítics i financers de Torí.

Mentre el senador, de 83 anys, jeia malalt sense que els metges li donessin ja cap esperança —explica el pare Lemoyne— Don Bosco va anar a veure'l. El malalt va poder dir-li amb un filet de veu:

—Encara em queden uns minuts, després cal anar cap a l'eternitat.

—No, senador —va rebatre alegre Don Bosco—. La Mare de

Déu encara el necessita en aquest món. Vostè ha de viure per ajudar-me a construir la seva església.

—Ja no hi ha esperança... —va sospirar el vell.

La fe de Don Bosco es va unir a una audàcia tranquil·la, gairebé humorística.

—I què faria si Maria Auxiliadora li obtingués la gràcia de guarir-se?

El senador va somriure, va agafar forces i va dirigir dos dits cap a Don Bosco:

—Dues mil lires. Si em poso bé, pagaré dues mil lires durant sis mesos a l'església de Valdocco.

—Molt bé, me'n vaig a fer resar els meus nois, i l'espero guarit.

Tres dies més tard el senador va arribar de veritat, guarit.

—Soc aquí —va dir a Don Bosco—. La Mare de Déu m'ha guarit i he vingut per pagar el primer venciment.

Expliquem només dues «gràcies» més, tot i que Don Bosco, l'11 de febrer de 1868, escrivia al cavaller Oreglia: «Cada dia passa una cosa més estrepitosa que l'anterior, de Maria Auxiliadora per a l'església. Necessitaríem volums». I en el procés per a la beatificació de Don Bosco monsenyor Bertagna va testimoniar sota jurament: «Durant una tanda d'exercicis espirituals a San Ignazio, Don Bosco em va demanar consell sobre si havia de continuar beneint els malalts amb les imatges de Maria Auxiliadora i del Salvador, perquè, deia, s'aixecava molt soroll per les moltes guaricions que hi havia i que tenien l'aire de prodigioses. Bé o malament, vaig creure que havia d'aconsellar a Don Bosco que prosseguís les benediccions».

Una mare, un nen i unes senzilles joies

Un dia Don Bosco havia anat a la ciutat. Quan tornava a l'oratori, va veure al costat de la porteria una pobra mare que tenia als braços un nen de prop d'un any, demacrat, ple de crostes, immòbil i sense veu. Semblava un cadàver. Es va aturar i va preguntar a la mare:

—Quant temps fa que està malalt?

—Sempre ha estat així, de naixement.

—L'heu portat al metge?

—Sí, però em diu que no hi ha res a fer.

—I us agradaria que es posés bé?

—Imagini's, el meu pobre fillet!—. I li feia petons.

—Creieu que la Mare de Déu pot guarir el vostre fill?

—Sí, però no em mereixo una gràcia tan gran. Si me'l guarís, li donaria tot el que tinc de més estimat.

—Aleshores procureu, quan pugueu, anar-vos a confessar i a combregar. Durant nou dies digueu el *Parenostre* i l'*Avemaria*, i digueu al vostre marit que també els resi. La Mare de Déu us escoltarà—. I va beneir el menut amb la benedicció de Maria Auxiliadora.

Quinze dies després, un diumenge, a la sagristia del santuari, entre la gent que volia parlar amb Don Bosco, hi havia una dona que portava als braços un nen d'ulls clars i vivíssims. Quan va arribar a la presència de Don Bosco, tota radiant va exclamar:

—Miri el meu fillet.

—Què voleu, senyora?

Don Bosco ja no es recordava de la benedicció que havia donat a aquell nen. La dona la hi va recordar i li va dir que el tercer o quart dia de la novena el nen estava guarit.

—Ara, va continuar, he vingut a complir la meva promesa—. Dient això va treure una capsa on hi havia les seves senzilles joies: una cadena d'or, un anell, dues arracades. Don Bosco es va emocionar, potser va pensar en les joies, gairebé iguals, de la seva mare. La dona mentrestant deia:

—He promès a la Mare de Déu que li donaria les coses més estimades, i li prego que vulgui acceptar-les—. Don Bosco movia el cap:

—Però, bona dona, teniu alguna fortuna per fer front a la vida?

—No. Vivim al dia amb la paga del meu marit que treballa a la foneria.

—Teniu alguns estalvis?

—Què vol que estalviem amb tres lires diàries?

—I el vostre marit ho sap, que voleu donar aquests objectes a la Mare de Déu?

—Sí, ho sap i n'està content.

—Però si us despreneu de tot, com ho fareu si us passa alguna desgràcia, alguna malaltia?

—El Senyor veu que som pobres i hi pensarà. Jo he de donar el que he promès.

Don Bosco estava profundament commogut:

—Mireu, farem això: la Mare de Déu no vol que feu un sacrifici tan gran. Si voleu, de tota manera, donar-li un senyal de la vostra

gratitud, doneu-me només l'anell. La cadeneta i les arracades les torneu a casa.

—Això no. Ho he promès tot, i ho he de donar tot.

—Feu el que us dic. La Mare de Déu està contenta així.

—De debò? No vull faltar a la meua paraula.

—No hi falteu. Us ho asseguro en el seu nom.

La dona encara semblava indecisa. Després va dir:

—Molt bé, vostè mateix. Però si vol tot el meu or, agafi'l.

Don Bosco li va repetir que estigués tranquil·la, i va acaronar el nen (MB, vol.X, pp.94-95).

El jornalero d'Alba

Un pobre home havia vingut a peu des d'Alba, viatjant de dia i de nit. Es va confessar, va combregar, i després es va presentar a Don Bosco per complir una promesa. Li va explicar que havia caigut malalt. Els metges li havien dit que no hi havia res a fer, i aleshores havia promès portar a la Mare de Déu tots els diners que tenia si es guaria. De seguida s'havia posat bé. Don Bosco mirava aquell home pobríssimament vestit, que ara s'havia tret de la butxaca un tros de paper i el descargolava amb tota cura. Entre el paper van aparèixer els diners: una lira. La va donar solemnement a Don Bosco tot dient:

—Això és tot el que tinc, totes les meves riqueses.

—De què treballeu?

—Soc jornalero. Visc al dia.

—I com ho fareu per tornar a casa?

—Igual que per venir: a peu.

—I no esteu cansat?

—Una mica, perquè el viatge és força llarg.

—Encara esteu en dejú?

—Es clar, perquè volia combregar. Però abans de mitjanit he menjat un tros de pa que portava a la butxaca.

—I ara, per esmorzar, què teniu?

—Res.

—Doncs farem això: avui us quedareu amb mi. Us donaré dinar i sopar. Demà, si us sembla bé, tornareu a casa vostra.

—Aquesta sí que seria bona! Us porto una lira, i vós em doneu menjar per dues o tres lires!

—Mireu: vós heu fet el vostre donatiu a la Mare de Déu. I ara Don Bosco us fa el seu donatiu: una mica de sopa i un vas de vi.

—Li dic que no. Ja sé que Don Bosco i la Mare de Déu tenen

la mateixa bossa. O sia que me'n torno a peu. Si tinc gana, demanaré caritat. Si em canso, m'asseuré sota un arbre. Si tinc son, algú em deixarà dormir en una pallissa. Vull complir de debò la meua promesa. Passi-ho bé i resi per mi.

I sense dir res més se'n va anar (MB, vol. X, pp. 97-98).

Els somnis de Don Bosco - nota

En aquest capítol hem parlat de tres somnis de Don Bosco: el d'«una gran església al camp de blat de moro», el «de les tres esglésies» i el «de les dues columnes».

Voldria fer una observació personal.

Sobre els «somnis de Don Bosco» s'han escrit moltíssimes pàgines. La majoria de les vegades serioses i importants. Però algunes vegades tan estranyes que fan pensar que qui les ha escrites ha somniat més que Don Bosco.

Per «explicar» aquests somnis i per «eliminar» tot indici d'«extraordinari» de la vida de Don Bosco, algun estudiós ha fet servir totes les hipòtesis de treball: des de la parapsicologia (que avui és seriosament posada en discussió i negada pels millors científics) fins a la «mitificació» per part de qui explicava els fets i les dites de Don Bosco (i és indubtable que algun testimoni «va mitificar» algunes coses) passant per l'acusació explícita de fals testimoni.

Creiem que és lícit fer «hipòtesis de treball» i mirar de comprovar-les. Menys lícit ens sembla prendre en consideració totes les hipòtesis de treball menys una: la intervenció extraordinària de Déu en la vida de Don Bosco. Si s'és honest, també s'ha de prendre en consideració aquesta, i comprovar-la seriosament. Ara bé, una comprovació seriosa, per part d'un historiador, ha de basar-se primer de tot en la selecció dels testimonis, que en el cas de Don Bosco moltes vegades es van fer «sota jurament» en els processos de beatificació. Negar *a priori* testimonis jurats per embrancar-se en teories dubtoses, significa que el treball històric no es fa amb rigor sinó amb prejudicis. Es caure en els dogmes del positivisme («el que és sobrenatural no és admissible, per tant és inútil prendre-ho en consideració»).

No som especialistes en aquest camp. Però creiem que per fer-nos una idea exacta dels somnis de Don Bosco és sobretot important conèixer el parer de Don Bosco mateix, i després dels que vivien al seu costat. (Evidentment amb això l'historiador no en té prou, però és el punt de partida per a qualsevol investigació seriosa).

Per tant, ens permetem reproduir algunes cites de Don Bosco i dels que van viure al seu costat durant tants anys. No retoquem el text, encara que pugui resultar fosc per a qui no estigui familiaritzat amb l'estil del segle XIX.

Somni dels nou anys. Testimoni autògraf de Don Bosco

«L'àvia que sabia força teologia, era absolutament analfabeta, va donar la sentència definitiva dient: —No cal fer cas dels somnis—. Jo era del parer de la meua àvia; de tota manera no em va ser possible treure'm aquell somni del cap. Les coses que exposaré després donaran a tot això algun significat» (*Memòries*, per E. Ceria, p. 25).

Somni de la gran església al camp de blat de moro. Testimoni autògraf de Don Bosco

«Aquest (somni) em va durar gairebé tota la nit; el van acompanyar moltes particularitats. Aleshores vaig comprendre'n poc el significat, perquè li donava poc crèdit; però vaig entendre les coses a mesura que anaven tenint lloc. I més tard,

conjuntament amb un altre somni, em va servir de programa en les meves deliberacions» (*Memòries*, per E. Ceria, p. 136).

Testimoni de Don Bosco referit pel pare Lemoyne

«Els primers anys jo anava a poc a poc a donar a aquests somnis tot el crèdit que mereixien. Moltes vegades els atribuïa a bromes de la fantasia. Explicant aquells somnis, anunciant morts imminents, predient el futur, moltes vegades em vaig quedar en la incertesa, i no em refiava d'haver-ho entès bé i tenia por de dir mentides. Algunes vegades em vaig confessar amb don Cafasso d'aquesta manera de parlar que jo creia arriscada. Em va escoltar, va pensar una mica i després va dir: —Des del moment que tot el que dieu es fa realitat, podeu estar tranquil i continuar—. Però només anys després, quan va morir el jove Casalegno i el vaig veure a la caixa sobre dues cadires, al porxo, precisament com en el somni, aleshores ja no vaig dubtar a creure fermament que aquells somnis eren avisos del Senyor» (*MB*, vol. V, p. 376).

Testimoni del pare Lemoyne

«Fins cap al 1880, Don Bosco, explicant els somnis, no havia dit mai la paraula visions. Però amb mi, en els últims anys, encara que no la pronunciava mai ell el primer, assentia a l'expressió que jo usava en aquests diàlegs confidencials» (*MB*, Introducció vol. XVII).

Testimoni del pare Berto, secretari de Don Bosco durant més de 20 anys

«Va predir força abans que passessin la mort de gairebé tots els nois de l'oratori, i assenyalava el temps i les circumstàncies del seu traspàs. Una vegada o dues va advertir clarament el jove. Sovint el va fer custodiar per algun bon company; alguna vegada va dir en públic les inicials del nom. Aquestes prediccions, pel que recordo, puc assegurar que van tenir totes el seu ple acompliment. Hi va haver alguna raríssima excepció, que va servir de confirmació de l'esperit profètic de Don Bosco. Jo, pare Berto, testimoni ocular i d'oïdes, escric aquestes coses» (*MB*, vol. V, p. 387).

Opinió del pare Ceria

Aquest biògraf de Don Bosco que va compilar els últims nou volums de les *Memòries Biogràfiques* i que va entrar a la Congregació tres anys abans de morir Don Bosco, en la introducció del vol. XVII classifica els somnis de Don Bosco en tres grups:

—Somnis que no són res més que somnis (com els que tenim nosaltres en les nits de males digestions): en rigor no haurien de figurar en la vida de Don Bosco. Algun va ser referit en les *Memòries Biogràfiques* per conèixer més elements possibles de la vida de Don Bosco.

—Somnis que no van ser somnis, sinó autèntiques visions: els tenia en ple dia, com la revelació sobre el futur de Joan Cagliero.

—Somnis tinguts de nit, que revelen coses fosques o futures.

Però és difícil distingir —observa Ceria— entre les tres categories. Una vegada, no sabem quan, Don Bosco va somiar que es trobava a Sant Pere del Vaticà, dintre la gran fornícula que s'obre sota la gran cornisa a la dreta de la nau central, perpendicularment a l'estàtua de bronze de sant Pere i al medalló de mosaic de Pius IX. No sap entendre com ha anat a parar allà dalt. Vol baixar. Crida, però no respon ningú. Finalment, vençut per l'angoixa, es desperta. Podríem dir que era un somni de mala digestió. Però el que mira aquella fornícula de sant Pere el 1936 —continua Ceria— hi veu la grandiosa estàtua de Don Bosco de l'escultor Canonica. I aleshores s'entén que la mala digestió no hi tenia res a veure.

DON RUA: DES DE MIRABELLO A LA INAUGURACIÓ DEL SANTUARI

A Mirabello, a la diòcesi de Casale Monferrato, el rector volia tenir un col·legi en l'àmbit de la parròquia. Va convidar Don Bosco. Després d'assegurar-se que «seria amo en una casa pròpia», i de deixar establert que la institució acolliria principalment joves aspirants al sacerdoci, Don Bosco va acceptar.

Aleshores ja estava endeutat fins al coll en l'empresa tot just començada de l'església de Maria Auxiliadora, però va prendre totes les precaucions perquè la iniciativa de Mirabello tingués èxit. Monsenyor Calabiana, bisbe de Casale, que tenia poquíssimes vocacions sacerdotals, va donar la seva plena aprovació. La casa s'anomenaria «Petit Seminari».

Durant la tardor del 1863 Don Bosco va cridar don Rua i li va dir:

—T'he de demanar un sacrifici molt gran. Ens criden per obrir un «Petit Seminari» a Mirabello, al Montferrat. Penso enviar-t'hi a dirigir-lo. És la primera casa que els salesians obren fora de Torí. Tindrem mil ulls a sobre per veure «com ens en sortim». Confio plenament en tu. Et donaré tots els germans que calguin perquè aquella casa comenci bé.

Rua tenia 26 anys. Don Bosco va estudiar amb ell la llista dels salesians que l'acompanyarien. Es van escollir els clergues Provera, Bonetti, Cerruti, Albera, Dalmazzo i Cuffia. Començava l'expansió, per obra dels "fills de l'Oratori". Als que se n'anaven, els semblava impossible viure sense Don Bosco. Eren tots joves, molt joves... Però portaven molt endins l'esperit de Jesucrist, que havien vist fet vida en el Fundador.

També de cara als nois van estudiar una fórmula que permetria tenir de seguida bons resultats: alguns dels millors joves de l'oratori de Torí es traslladarien al col·legi de Mirabello per «fer de bon llevat» entre els noranta nois acceptats per al primer curs.

Quatre pàgines que tenen valor de testament

Don Rua va marxar cap a Mirabello després de la festa del Roser. Portava quatre pàgines de consells preciosos que Don Bosco li havia escrit.

Pere Stella diu d'aquelles quatre paginets: «Tenen un valor gairebé de codi i de testament. Don Bosco hi reflecteix totes les seves principals preocupacions de pare, d'educador, de sacerdot que mira per la salvació de les ànimes».

Don Bosco també s'adona que ha aconseguit traçar en aquelles línies una de les millors síntesis del seu «sistema educatiu», fins al punt que seguidament transcriurà aquelles pàgines (amb algunes variants i alguns afegits) per a tots els directors salesians, amb el títol *Records confidencials per als directors*.

En donem una breu síntesi.

«Et parlo amb la veu d'un pare afectuós que obre el cor a un dels seus fills més estimats».

Amb tu mateix

—Que res no et destorbi.

—Evita les mortificacions en el menjar. No reposis menys de sis hores cada nit.

—Celebra la santa missa i resa el breviari amb pietat, devoció i atenció.

—Cada matí fes una mica de meditació, i al llarg del dia una visita al Santíssim.

—Intenta fer-te estimar abans que fer-te témer; quan manis i corregeixis demostra sempre que desitges el bé i mai el teu caprici. Tolera-ho tot quan es tracti d'impedir el pecat.

—Aturat't a pensar abans de decidir coses importants.

—Quan t'expliquin alguna cosa d'algú, procura aclarir bé el fet abans de jutjar.

Amb els mestres

—Procura parlar sovint amb ells. Quan tinguin alguna necessitat fes el que puguis per resoldre-la.

—Que rebutgin l'amistat particular i la parcialitat entre els seus alumnes.

Amb els assistents

—Procura relacionar-te amb ells per escoltar el seu parer sobre la conducta dels joves. Que siguin puntuals en les seves obligacions. Que facin els seus esbarjos amb els joves.

Amb els joves estudiants

—Per cap motiu no acceptis mai un jove expulsat d'altres col·legis o de qui et consti que és de mals costums.

—Fes tot el que puguis per passar entre els joves tot el temps d'esbarjo; i procura dir a l'orella alguna paraula afectuosa, que tu saps, cada vegada que es presenti l'ocasió i que en vegis la necessitat. Aquest és el gran secret per fer-te amo del cor dels joves.

—Procura començar la Companyia de la Immaculada Concepció.

Amb els externs

—Que la caritat i la cortesia siguin les característiques d'un director, tant amb els interns com amb els externs.

—En qüestions materials, sigues condescendent en tot el que sigui possible, fins i tot si hi ha algun perjudici, mentre es conservi la caritat.

—En les coses espirituals, o simplement morals, tot s'ha de resoldre a major glòria de Déu i per al bé de les ànimes. Compromisos, amor propi, raó, pretensions, i també l'honor, tot s'ha de sacrificar en aquest cas».

I aquests són els principals «afegits» que farà quan torni a escriure aquestes línies com a *Records confidencials per als directors*:

«—Procura no manar mai coses superiors a les forces, o perjudicials per a la salut.

—Fes sempre una breu elevació del cor a Déu abans de decidir.

—Procura fer-te conèixer pels alumnes i conèixer-los a ells passant-hi tot el temps disponible.

—Les parts odioses i de disciplina que siguin confiades a altres.

—Tingues la màxima cura per secundar les inclinacions de cadascú, confiant a cada persona aquelles ocupacions que saps que li agraden més.

—Que es facin estalvis en tot, però que de cap manera no falti res als malalts.

—L'estudi, el temps i l'experiència m'han fet veure de prop que la gula, l'interès i la vanaglòria van ser la ruïna de Congregacions molt florents i de respectables Ordes religiosos. Els anys et faran conèixer veritats que potser ara et semblen increïbles».

Les «parauletes a l'orella» de Don Bosco

Don Bosco suggereix a don Rua: «Procura dir a l'orella alguna paraula afectuosa, que tu saps». La «parauleta a l'orella» de Don Bosco, segons el testimoni dels seus alumnes, era un dels secrets educatius.

Lemoyne va provar de recollir aquestes «parauletes», interro-

gant els que havien estat nois de Don Bosco. Aquestes són algunes, tretes de la seva llista:

«—Com estàs? I de l'ànima com estàs?

—M'hauries d'ajudar en una gran empresa. Saps quina? La de fer-te bo.

—Quan vols començar a ser el meu consol?

—Quan vols que trenquem les banyes del dimoni amb una bona confessió?

—Vols que siguem amics en les coses de l'ànima?

—Tens por que el Senyor estigui enfadat amb tu? Recorre a la Mare de Déu.

—El paradís no està fet per als ganduls.

—Resa, resa bé, i segur que et salvaràs.

—Et trobes en una tempesta? Invoca la Mare de Déu, és l'estrella del mar.

—Pensa en el judici de Déu.

—No confiïs massa en les teves forces.

—Pensa en Déu, seràs més bo i estaràs més content.

—Si tu m'ajudes, vull fer-te feliç en aquesta vida i en l'altra.

—Si m'ajudes, vull fer de tu un sant Lluís.

—Qui persevera fins al final se salvarà.

—Treballem, treballem, ja reposarem al paradís.

—Ànim! Un trosset de paradís tot ho arregla!».

Una mare i molta feina

Don Bosco va voler que la mare de don Rua l'acompanyés a Mirabello. Era un pensament delicat. Es va ocupar de la roba dels nois, però sobretot va ser un element equilibrador molt valuós en els inevitables moments de depressió del seu jove fill.

Hi va haver algunes dificultats inicials per als títols d'ensenyament, però aviat els salesians de Mirabello van obtenir excel·lents resultats, sobretot suscitant «vocacions» sacerdotals. El director era el principal artífex de l'èxit. Una crònica refereix en to elogiós que «don Rua a Mirabello es comporta com Don Bosco a Torí». Va ser així durant dos anys.

A començaments del 1865 la Societat Salesiana té 80 membres, onze dels quals són sacerdots. Dels clergues enviats a Mirabello amb don Rua han estat ordenats sacerdots Bonetti i Provera. A Torí, al costat de Don Bosco i de don Alasonatti, han arribat a sacerdots Cagliero, Savio, Francesia, Ruffino, Ghivarello i Durando.

Però aquest any posarà en una prova molt dura la jove Societat.

En pocs mesos cinc dels primers salesians quedaran fora de combat, els nois interns passaran de 700, el santuari de Maria Auxiliadora engolirà enormes sumes i portarà el cansament de don Rua gairebé al límit.

El quadre de l'Auxiliadora

Durant els primers mesos, el pensament de Don Bosco està pendent del gran quadre de Maria Auxiliadora que haurà de presidir el santuari. En confia l'execució al pintor Lorenzone i intenta comunicar-li tot el que «vol veure» en aquell quadre:

—A dalt de tot Maria Santíssima entre els Àngels, al seu voltant els apòstols, els profetes, les verges, els confessors. A la part inferior els pobles de les diverses parts del món que allarguen les mans cap a ella i demanen ajuda.

Lorenzone el deixa acabar i diu:

—I on el posarà aquest quadre?

—A l'església nova.

—I es pensa que hi cabrà? I on trobaré l'estudi per pintar-lo? Per trobar un espai adequat a les dimensions que vostè s'imagina necessitariem la plaça del Castell!

Don Bosco va haver de reconèixer que el pintor tenia raó. Per tant es va decidir que al voltant de la Mare de Déu només s'hi pintarien els apòstols i els evangelistes. Als peus del quadre s'hi representaria l'oratori.

Lorenzone va llogar un altíssim saló del Palau Madama i va començar la feina. Duraria a la vora de tres anys.

Va aconseguir donar a la cara de Maria Auxiliadora una expressió maternal i dolcíssima. Un sacerdot de l'oratori explicava:

«Un dia vaig entrar al seu estudi per veure el quadre. Lorenzone era a dalt de l'escala i donava les últimes pinzellades a la cara de Maria. No es va tombar amb el soroll que vaig fer en entrar i va continuar la seva feina. Al cap de poc va baixar i es va posar a observar. En un moment donat es va adonar de la meva presència, em va agafar per un braç i em va portar a un lloc a plena llum:

—Observi que bonica que és! —em va dir—. Però no és obra meva, no. No sóc jo qui pinta. Hi ha una altra mà que guia la meva. Digui a Don Bosco que el quadre serà molt bonic—. Estava entusiasmat una cosa de no dir. Després va tornar-se a posar a la feina».

Quan van portar el quadre al santuari —recordava Lemoyne—

i el van penjar al seu lloc, Lorenzone va caure de genolls i es va posar a plorar com un nen.

L'adéu de don Alasonatti i l'arribada de don Rua

El 8 d'octubre al matí el clergue Cibrario arriba a Valdocco des de Lanzo. Porta a Don Bosco la notícia que don Alasonatti (que havia anat allà per refer una mica la seva salut) ha mort aquella nit. Li dóna una carta seva. Havia consumit els últims onze anys de la seva vida en un treball silenciós i sacrificat. El volum de les gestions, de les factures, dels registres, ja era tan gran que en els últims temps fins i tot havia passat nits en blanc. El Paradís —com havia demanat en arribar— se l'havia guanyat de veritat. Al setembre una úlcera a la gola l'havia fet sofrir atroçment.

Don Bosco el va recordar als nois, amb l'emoció d'un germà. Per a l'oratori va ser una pèrdua enorme.

A Mirabello don Rua programava les coses per a l'imminent curs escolar. Però arribà de Torí don Provera:

—Don Bosco t'espera a l'oratori. Don Bonetti agafarà la direcció del col·legi. Tu vine al més aviat possible.

Don Provera recordava: «Rua estava escrivint a la tauleta. No va dubtar ni un instant: sense fer cap pregunta ni demanar explicacions, es va aixecar, va agafar el breviarí i va dir: —Estic a punt—. Va deixar a Mirabello la seva mare fins que no es trobés una ajuda per a la roba dels nois.

A Torí Don Bosco li va dir senzillament:

—Has fet de Don Bosco a Mirabello. Ara ho has de fer a Valdocco.

Li ho va confiar tot: els tallers dels 350 petits artesans, les obres del santuari, la publicació de les *Lectures Catòliques* (12.000 subscriptors), fins i tot la missió de llegir i respondre la majoria de les cartes adreçades a Don Bosco.

El matí ocupat per les audiències

El matí de Don Bosco ja estava ocupat per les audiències.

Recorda Lemoyne: «Van començar des del principi, és a dir, el 1846, i van créixer a poc a poc. El 1858 Don Bosco encara podia sortir de casa cap a quarts d'onze o les 11 del matí. Però el 1860 ja eren tan nombroses que es va veure obligat a quedar-se al despatx tot el matí, des de les 9 fins gairebé la una del migdia, i així va

continuar fins a la seva última malaltia. Quan va morir don Cafasso, ell va ser a la pràctica l'hereu del seu esperit. Tot el que hi havia a Torí de bo, d'escollit, de destacable en les diverses classes socials, tot anava a parar a Don Bosco».

Don Cagliero afegeix: «He vist sempre moltíssimes persones que pujaven a visitar-lo. Venien a demanar-li una pregària, a rebre la seva benedicció, a demanar-li consell sobre obres bones que calia fer, a portar-li donatius per als seus nois, i també només a veure'l i parlar-li. Era gent del poble, però també autoritats i ministres, rectors de seminari i bisbes».

Un advocat, que va ser rebut moltíssimes vegades per Don Bosco, recordava: «Segur que tenia coses urgents per fer, i tanmateix no manifestava mai impaciència per acabar la conversa. Era respectuós, bondadós, afectuós. He sentit dir a molts: Que bé que tracta Don Bosco!».

Joaquim Berto, el seu secretari, sovint el va sentir consolar els malalts que ajudava a entrar al seu despatx. Don Bosco repetia: «El Senyor és un bon pare, i no permetrà mai que estiguem afligits per sobre de les nostres forces». Si els pacients li recordaven les bones obres que havien fet, Don Bosco exclamava: «Déu no oblida res. Ho pagarà tot abundantment al Paradís. És el millor pagador que hi ha».

«Una vegada havia vingut a veure'l un negociant riquíssim, sense fe —va explicar don Dalmazzo—. Només havia vingut per curiositat. El vaig veure sortir tot confós, exclamant tres o quatre vegades: —Quin home, quin home és aquest!—. Li vaig preguntar què li havia dit Don Bosco. I em va respondre: —M'ha dit coses que els altres capellans no diuen. Mentre m'acomiadava m'ha dit: Procurem que un dia vostè amb els seus diners i jo amb la meua pobresa ens puguem trobar al paradís—».

De Amicis va veure la gran estàtua sobre la cúpula

El 1866 les obres del Santuari van arribar a la cúpula i es van aturar. No hi havia més diners. Don Bosco, després d'alguns dies de dubtes, va donar l'ordre de substituir la cúpula per una senzilla volta, i d'acabar així les obres. El mestre d'obres Buzzetti i l'ecònom don Savio van quedar dolorosament sorpresos: l'església, així, perdia molt de la seva bellesa. Van decidir deixar passar un mes, tirant endavant altres feines, per si Don Bosco canviava de parer. I es va presentar el senador Cotta:

—És veritat que voleu suprimir la cúpula?

—Ningú no vol suprimir res: però falten els mitjans i cal tancar el teulat abans de l'hivern.

—Executeu el projecte de l'església tot sencer. De mitjans no en faltaran.

I encara va dir a Don Bosco:

—Estic comprovant amb fets que el Senyor em dóna ja ara cent vegades més del que jo dono per amor seu.

Es va aixecar la cúpula. El 23 de desembre, diumenge, Don Bosco va pujar amb un noi a les bastides. Van col·locar junts la pedra que tancava l'últim cercle de maons.

El 1867 es va col·locar al vèrtex de la cúpula una gran estàtua de la Mare de Déu. «Fa gairebé quatre metres d'alt —va escriure Don Bosco— i està coronada per dotze estrelles. És de coure daurat. Resplendeix lluminosa si se la mira de lluny quan li toquen els raigs del sol. Sembla que parli i vulgui dir: —Soc aquí per acollir les pregàries dels meus fills, per omplir de gràcies i benediccions els qui m'estimen—».

Valdocco, juntament amb el barri del Dora, continuava sent un suburbi pobre, a vegades trist. Camps sense cultivar, cases i barraques de la gent pobra, la gran casa del sofriment anomenada «*Cottolengo*», i les obres de la marquesa Barolo i de Don Bosco.

Conduint el carruatge cap als afores, les famílies aristocràtiques i benestants de la ciutat anaven sovint cap a aquella banda.

També hi va anar Edmond De Amicis, l'escriptor cèlebre i de moda. En el seu llibre *La Ciutat* anotava: «A la tristesa d'aquell barri singular correspon el camp dels voltants, pla i silenciós, especialment a l'hivern, a l'hora de la posta, quan per sobre de les cases i dels camps coberts de neu, immersits en l'ombra blavenca del vespre, brilla encara, sota l'últim raig de sol, l'alta estàtua daurada de Maria Auxiliadora, dreta sobre la cúpula de la seva església solitària, amb els braços estesos cap als Alps».

El moment en què es fan realitat les «profecies boges»

El santuari de Maria Auxiliadora va ser consagrat el 9 de juny de 1868.

A dos quarts d'onze va pujar a l'altar, per celebrar-hi la primera Missa, l'arquebisbe de Torí, monsenyor Riccardi. Immediatament després va celebrar la Missa Don Bosco, assistit pels pares Francesia i Lemoyne. A l'església hi havia 1.200 joves.

Va ser un moment d'intensa commoció per a tothom. Les «profecies boges» de Don Bosco eren una realitat concreta davant dels

ulls de tots. L'«estupenda i alta església» havia crescut com un miracle al «camp sembrat de blat de moro i patates». Al voltant de la cúpula hi havia la franja blanca «on hi havia escrit *Hic domus mea, inde gloria mea*». L'altar estava envoltat per un nombre immens de joves».

Algú ho va dir en veu alta, aquell dia, gairebé per rescabalar Don Bosco de totes les amargors que havia hagut d'empassar-se durant aquells anys. I ell va respondre amb senzillesa: «Jo no sóc l'autor d'aquestes coses tan grans. Són el Senyor i Maria Santíssima, que es van dignar servir-se d'un pobre sacerdot per portar-les a terme. Cada pedra d'aquesta església és una gràcia de la Mare de Déu».

Dos dies després la *Unitat Catòlica* de Torí feia la crònica de la consagració, i escrivia una frase que va agradar molt a Don Bosco: «L'església l'han construïda els pobres i per als pobres».

Aquell dia de gran festa certament no va fer «perdre el cap» a Don Bosco. Si n'hagués tingut la temptació, les dificultats punyents que van tornar a sortir l'endemà mateix la hi haurien tret de seguida. Aquells dies va escriure: «La carestia del pa ens sumeix en la desolació. Entre Torí, Mirabello i Lanzo (*el tercer col·legi que havia fundat en aquell temps*) cada mes hem de pagar 12.000 lires només de pa».

L'ensorrament de don Rua

La persona que es va sacrificar més en aquell temps (i sempre en silenci) va ser don Rua. Durant més d'un mes no va dormir més de tres o quatre hores cada nit. L'excés de feina va acabar per esgotar les energies del seu organisme.

El 29 de juliol es va enfonsar. Va caure literalment als braços d'un amic a la porta de l'oratori. El van portar a l'habitació, va venir el metge, i de seguida es va alarmar: es tractava de peritonitis en estat avançat.

Don Bosco no hi era, i de seguida el van enviar a buscar. Va arribar cap al vespre. Però quan va arribar molts nois omplien la sagristia i esperaven per confessar-se amb ell. Don Bosco estava estranyament alegre.

—Vingui de seguida a veure don Rua —li va dir don Savio—. Es pot acabar d'un moment a l'altre.

—De cap manera; don Rua no se n'anirà sense el meu permís. Vaig a confessar els nois.

Va confessar fins molt tard. Després, en comptes de pujar a la

infermeria, va anar a sopar. Al seu voltant es va fer un silenci tens. No arribaven a entendre per què, ell que sempre era tan sol·lícit amb els malalts, aquesta vegada era tan desconsiderat amb el seu principal col·laborador, que demanava insistentment poder-lo veure.

Després de sopar, Don Bosco va pujar a la seva habitació a deixar la bossa, i només aleshores es va decidir a anar a veure don Rua. El malalt tenia el front amarat d'una suor freda. Estava molt malament. Va veure Don Bosco i va murmurar:

—Si és la meva hora, digui-m'ho... No em sap greu morir...

—Morir? —va exclamar Don Bosco—. Estimat Rua, jo no ho vull, ho entens? No vull que et moris. Estaria fresc sense tu! Encara hem de treballar i treballar, només faltaria morir!—. Va veure sobre la taula el vaset de la Unció dels malalts i va preguntar: —Qui és el bon home que vol donar els sants Olis a don Rua?

—Jo —va respondre don Savio.

—Ja sou ben bé gent de poca fe! Ànim, Rua. Mira, encara que et tiressis ara per la finestra, no et moriries. I ara emporteu-vos els sants Olis i deixeu-lo tranquil.

Tres setmanes després don Rua estava guarit. Un mes i mig de convalescència i va tornar a l'enorme pati a jugar com un noi. Encara no es veia amb cor de córrer, però jugava a bitlles amb els més petits. Ajupit a terra, tirava les boletes de fang cuit amb el polze nerviós.

L'agost de 1876, havent sopat, un salesià va preguntar de sobte a Don Bosco:

—És veritat que molts salesians s'han mort per excés de feina?

—Si fos veritat —va respondre— la nostra Congregació no n'hauria rebut cap mal, al contrari. Però no és veritat. Només un podria merèixer el títol de víctima de la feina, i és don Rua. Però per sort, el Senyor ens el conserva fort i vigorós.

UNA «NOVA FASE» PER ALS SALESIANS

Des que Don Bosco comença a dedicar-se a la construcció del santuari de Maria Auxiliadora, es té la impressió que està tancat, gairebé empresonat per la seva obra. La història, que passa pel seu costat, sembla que ja no tingui res a veure amb la seva aventura.

Sembla que ha començat la «història salesiana» que corre paral·lela però independent de l'«altra» història. Amb les seves etapes, els seus èxits, les seves batalles privades: la fundació de les Filles de Maria Auxiliadora, la partença dels missioners, el començament dels Cooperadors, les lluites correctes però aspres amb la jerarquia torinesa per a la independència de la Congregació, les esgotadores maniobres romanes per a l'aprovació de les Regles salesianes.

La història de fora de la porta

És una impressió equivocada. La història d'Itàlia que continua la marxa fatigosa cap a la unificació, els xocs violents de les autoritats polítiques amb l'Església, la història «no oficial» amb les lluites obreres, l'emigració en massa, la reivindicació de les masses populars d'una millor instrucció i de la cultura, tot això s'enllaça íntimament amb l'acció de Don Bosco, l'orienta, li aporta sensibilitats noves.

Per això ens semblaria perillós (i superficial) ignorar els grans esdeveniments que passen a la part de fora de la porta de l'oratori.

Després de la mort de Cavour (6 de juny de 1861) se succeeixen al vèrtex del govern un grup de persones que s'anomenaran «la dreta històrica». Han crescut al costat de Cavour, però, encara que n'hagin absorbit l'«ofici» polític, no tenen la guspira de la seva genialitat. Son els piemontesos Sella, Lanza i Rattazzi, els llombards Jacini i Visconti Venosta, els emilians Minghetti i Farini, els toscans Ricasoli i Peruzzi, i els meridionals Spaventa i Massari. Tenen la

mentalitat (i els interessos) de la rica burgesia i de l'aristocràcia agrària.

En relació amb l'Església mantenen fermament la línia cavou-riana de la separació entre Estat i Església, però no renuncien a ferir durament els clergues i els bisbes sospitosos de reivindicar els drets pontificis.

En front de la «dreta històrica» al Parlament hi ha l'esquerra. Ben diferent del que avui entenem per «esquerra». Els seus components també procedeixen de l'aristocràcia i de la burgesia (de 22 milions d'italians, s'ha reconegut el dret de vot a 400.000, i només l'exerceixen 200.000).

Crispi, Depretis, Bertani, els principals exponents de l'esquerra, tenen com a programa reformes democràtiques moderades (ampliació del dret de vot) i una acció anticlerical més decidida.

Itàlia, fins i tot abans d'ocupar el Laci i les tres Venècies, està arribant als 22 milions d'habitants. El 80% no sap llegir ni escriure, i els estudiants universitaris només són 6.500. El 70% dels italians viu al camp i treballa la terra. Només el 18% estan col·locats en la indústria. El complex industrial més gran és l'Ansaldo, a la Ligúria, que ocupa 1.000 obrers. Els ferrocarrils han arribat als 2.000 quilòmetres de línies, la flota mercant italiana és la tercera del món, després de les d'Anglaterra i França.

La lluita contra els bandolers i la gran emigració

El 1861, a la Itàlia del sud, va començar la guerra contra el bandolerisme, la pàgina potser més tràgica i dolorosa de la història nacional italiana. Els «briganti» eren bandes armades que continuaven, en algun cas, fidels als Borbons; però la majoria de les vegades només eren nuclis de proscrius que es dedicaven a viure dels segrestos i saquejant. «L'explosió del bandolerisme —escriu Francesc Traniello— va posar cruament a la llum els límits de la política que seguia la dreta liberal. La unificació nacional era sentida com una imposició feta des de dalt, com una autèntica «conquesta», a moltes parts del Migdia».

Els polítics de la dreta sentien un profund menyspreu pel sud: «Més que Itàlia —escrivia Farini el 1861—, això és Àfrica: els beduïns, comparats amb aquests bàrbars, són un exemple de virtuts cíviqes». Per tant van combatre el bandolerisme sense preocupar-se d'afrontar-ne les causes de fons: l'analfabetisme, que arribava al 90% de la població, la misèria secular, la rebel·lió desesperada de les poblacions camperoles contra un Estat que havia imposat taxes

rigorosíssimes i que s'emportava els joves amb les lleves militars obligatòries.

La lluita contra el bandolerisme va ser una veritable guerra, portada per un exèrcit de 120.000 homes, amb batalles, estats de setge, tribunals militars, afusellaments.

Els «briganti» morts entre 1860 i 1865 van ser més de 5.000. Es va guanyar la guerra, però els problemes del sud van persistir. I els meridionals, trepitjats i humiliats, van començar aquell trist fenomen de fuga que es va anomenar «emigració». «Durant els anys immediatament posteriors al 1861 —escriu Miquel Marotta— l'emigració italiana va adquirir un caràcter de massa, amb una mitjana anual de 123.000 emigrants. Després del 1876 arribarà a mig milió anual».

Don Bosco, quan enviï els primers missioners a l'Argentina, els dirà: «Aneu, busqueu aquests germans nostres que la misèria i la desgràcia han portat a terra estrangera».

Guerrilla a Torí

El 1862 es va reprendre asprament la lluita entre l'Estat italià i la Santa Seu per la possessió de Roma. Garibaldi, amb el consentiment tàcit del primer ministre Rattazzi, va abandonar Caprera, va desembarcar a Palerm i va preparar una expedició per conquerir el Laci i la ciutat de Roma. Només davant de les violentes reaccions de Napoleó III i dels catòlics italians, el govern va decidir fer intervenir les tropes regulars per aturar Garibaldi, que ja havia desembarcat a Calàbria.

El 29 d'agost hi va haver el xoc al peu de l'Aspromonte. Els «bersaglieri» del coronel Pallavicini van ferir i capturar Garibaldi.

El 15 de setembre de 1864 Itàlia firma una convenció amb Napoleó. L'emperador accepta retirar les tropes franceses enviades en defensa del Papa, i el govern italià es compromet a respectar la sobirania papal sobre Roma. Com a prova de bona voluntat es compromet a traslladar la capital del regne de Torí a Florència.

Així que aquest compromís es va conèixer a Torí, la ciutat s'encengué. Sis mil persones, el 20 de setembre, es concentren a la plaça del Castell a cridar: «Fora el rei, visca la república!».

L'endemà la multitud es reuneix amenaçadora a la plaça de Sant Carles, a manifestar-se contra la *Gasetta del Poble*. En un moment donat, des dels carrers laterals, cauen sobre la gentada escamots de guàrdies de la seguretat pública, amb els sabres desembainats. Hi ha morts i ferits. La multitud es dispersa, però es torna

a reunir al cap de poques hores i assalta la Prefectura de policia. Mentrestant, a la plaça del Castell se celebra una manifestació pacífica. Però els nervis ja són a flor de pell. Un esquadró de policies rep l'ordre de disparar a la gent: deu morts queden estesos a l'empedrat. En aquest moment la fúria popular es desferma: les oficines de la *Gaset*a són destruïdes per una violenta pluja de pedres, els tallers dels fabricants d'armes són assaltats. La gent s'arma. El ministre de l'Interior, tement una guerra civil, fa venir a la ciutat 28.000 soldats i cent canons. L'artilleria se situa al Mont dels Caputxins, encarada cap al centre de la ciutat.

El vespre d'aquell 21 de setembre Don Bosco reuneix tots els joves sota els porxos, i junts resen per Torí i pels seus habitants.

El dia 22 els tumults es reprenen a dos quarts de 10. Una filera de policies que defensa la Prefectura és atacada per una pluja de pedres. Dos queden greument ferits. Exasperats, els seus companys comencen a disparar indiscriminadament: el resultat és de 26 morts.

El rei, indignat, demana la dimissió del govern. És nomenat primer ministre el general La Marmora. Els tumults cessen, però la capital és traslladada ràpidament a Florència.

Torí se sent traïda.

Crisi religiosa: Bíblia i cotitzacions de borsa

Però també el Papa es va sentir traït. Pius IX, veient-se abandonat per la protecció militar de Napoleó III, es va endurir en les seves posicions antiliberals. Amb el document anomenat *Syllabus* va condemnar en bloc les «doctrines modernes». En les últimes línies del document, el Papa negava que l'Església «pugui i hagi de reconciliar-se i pactar amb el progés, el liberalisme i la civilització moderna».

El Papa, juntament amb molts ambients catòlics, estava espantat per la greu crisi religiosa que semblava canviar la cara del món.

«Les noves classes dirigents i empresarials —citem de Tranie-llo— preferien la lectura de les cotitzacions de borsa a la de la Bíblia. Les noves masses proletàries, desarelades i explotades, es convertien a la lluita de classes més fàcilment que a les benaurances evangèliques. Les migracions del camp a les ciutats, els obligats canvis d'ofici i de feina, les noves condicions de vida i en general la dissolució del vell teixit social, provocaven profunds canvis en les maneres de pensar, i treien moltes persones de la influència dels rectors i pastors. Tot això semblava un refús dels tradicionals principis catòlics, un abandó o un relaxament de la pràctica cristiana, i

sobretot una rebel·lió contra les autoritats eclesiàstiques, massa sovint lligades a un món ja acabat».

Aquesta situació de crisi, que arribarà al seu moment culminant amb la conquesta de Roma per les tropes italianes el 1870, porta els catòlics a defensar-se, a organitzar-se com «un Estat dintre de l'Estat». Per salvar els valors propis i formar les noves generacions en un clima cristià. Els catòlics creen (al costat dels organismes estatals anticlericals) entitats de socors mutus «catòliques», banques populars «catòliques», societats d'assegurances «catòliques», escoles i col·legis «catòlics» per a l'educació dels seus fills.

Don Bosco viu plenament aquest moment de la història italiana. Destina una bona part de les seves energies a obrir «col·legis i escoles catòlics», fins al punt de fer viure a la seva Congregació una «nova fase»: la dels col·legis. En parlarem àmpliament en la segona part d'aquest capítol.

La història no oficial dels treballadors

Al costat de la història de la Itàlia oficial, es desenvolupen altres esdeveniments sovint oblidats en els llibres que expliquen la «gran» història.

Aquests són els anys de la «gran misèria» de la pobra gent. Els obrers del Piemont treballen a les fàbriques 12 hores diàries amb salaris de fam, sense mútues, sense cap assegurança. Els pagesos, que són la immensa majoria com ja hem explicat, encara porten al març els seus fills de 10 i 12 anys a les places del mercat perquè els «lloquin» els propietaris de terres. Passava igual al temps de Joanet Bosco. Passarà encara durant molts anys (en certs poblets de la Puglia encara passava el 1979). Les nenes tenen cura de la «llarga trena» dels seus cabells. Se la tallaran i la vendran quan facin divuit anys: serà l'ingrés més gros per començar a preparar el nuviatge.

També del Piemont, sense lleis que reglamentin el treball i les assegurances, surten multituds d'emigrants: de temporada, cap a França i Suïssa; definitius, cap a Amèrica.

El 1864 a Londres neix la «Primera Internacional dels Treballadors». Al principi la componen tres corrents principals: *el sindicalisme anglès*, que apunta a reformes graduals per millorar la condició dels obrers, per fer-los participar més directament en l'activitat política; *els partidaris del socialista francès Proudhon*, que refusen la lluita de classes i el comunisme marxista, i intenten organitzar «cooperatives obreres» per suprimir lentament el capitalisme; i *els*

mazzinians, que han constituït a Itàlia 450 «societats obreres» amb 120.000 inscrits.

Però a poc a poc la Internacional serà dominada per Marx que, amb successives «depuracions» farà fora els qui no pensin com ell i imposarà les seves idees comunistes.

El mateix 1864 monsenyor Ketteler, bisbe de Magúncia, publica *La qüestió obrera i el cristianisme*. És el programa del fort *catolicisme social alemany*. Reclama la intervenció de l'Estat per a una legislació laboral i de previsió social. Les lleis han de garantir un salari mínim, limitar les hores de feina, garantir el descans setmanal, prohibir el treball de les dones i els nens, preocupar-se de les assegurances socials, tornar a donar importància a les «societats intermèdies» entre l'individu i l'Estat: la família, el municipi, els organismes locals, les associacions lliures.

Sota l'impuls d'aquests moviments i de les lluites dels treballadors, aquests anys veuen conquestes lentes i fatigoses. El 1864 el govern francès de Napoleó III reconeix als obrers el dret de vaga. El 1866 el govern alemany de Bismarck concedeix a tothom el dret de vot. Els treballadors poden, per primera vegada, enviar els seus representants al Parlament. El 1866 el govern belga reconeix els primers sindicats dels treballadors (per les fortes pressions de les associacions catòliques). Seguiran reconeixements iguals a Àustria (1870), Anglaterra (1876), França (1884).

Des del pimer de maig de 1866 també comença la «campanya internacional» per aconseguir la jornada laboral de 8 hores. Es fan 5.000 vagues i moltíssimes manifestacions. A tot arreu la policia i l'exèrcit reprimeixen durament. A Chicago, on hi ha molts morts, els responsables de la manifestació obrera són penjats.

En els últims decennis del segle, gairebé tots els Estats europeus redueixen per llei la jornada laboral a 10 hores, prohibeixen el treball a les fàbriques dels nois de menys de 13 anys, aproven normes sobre la prevenció d'accidents, sobre la higiene laboral, sobre el descans setmanal. Entre el 1883 i el 1889, a sollicitud dels catòlics del «Centre» i dels socialistes de Lasalle, el govern alemany introdueix les assegurances obligatòries d'accidents, malalties i veïlla. Aviat l'imitaran Àustria, Suïssa, Dinamarca, Bèlgica i Itàlia.

L'«impost de la fam»

El 1868 la població camperola italiana, ja molt pobra, va rebre el cop fortíssim d'un impost injust, el «de la molla». S'establia un impost molt oneros sobre la molla del blat i dels altres cereals, i

això requeia sobre els que s'alimentaven especialment de pa i polenta, és a dir, els més pobres. Hi va haver una onada de veritables insurreccions a tot Itàlia. «Contra els revoltats, aixecats a vegades al crit de 'Visca el Papa i visquen els austríacs' —escriu Francesc Traniello— es va utilitzar una vegada més l'exèrcit, amb el resultat de centenars de morts i ferits. El govern va mantenir l'«impost de la gana'».

També a l'oratori i a les altres cases de Don Bosco, on els seus nois «devoren muntanyes de panets», l'impost de la mòlta marca un augment notable de les despeses: «La carestia del pa ens porta a la desolació» escriu en aquells mesos.

Neix el «collegi salesià»

A començament del 1863, amb l'obertura del «petit seminari» de Mirabello, Don Bosco és cridat a molts llocs d'Itàlia per fundar no oratoris, sinó col·legis. Don Bosco accepta (però obrint un oratori al costat de cada col·legi).

La Congregació salesiana es troba així compromesa, en un termini de pocs anys, en moltes escoles que imparteixen ensenyament elemental, mitjà i professional.

Com és que els salesians de Don Bosco, nascuts en un oratori, es converteixen en pocs anys en «especialistes del col·legi per a nois del poble»?

Hem insinuat el motiu en les pàgines precedents. Ara en donem una resposta més completa citant Pere Stella: «La florida dels col·legis catòlics, la seva multiplicació, és pròpia de la segona meitat del segle XIX, quan la política i la legislació italianes es van encarrilant sobre bases liberals... La disensió profunda entre *Itàlia legal*, constituïda per la classe dirigent política liberal, i *Itàlia real*, constituïda per amplis estrats d'oposició catòlica i d'altres forces que aleshores es desenvolupen (socialisme...), va tenir com a efecte en les escoles públiques italianes l'orientació aconfessional i fins i tot anticlerical (amb aspres lluites sobre l'ensenyament de la religió a l'escola). De rebot va provocar en els catòlics la tendència a organitzar-se en tot: crear associacions religioses, entitats de socors mutus, banques populars, societats asseguradores, *col·legis per a l'educació dels fills*, amb la mirada posada especialment en les classes de la baixa burgesia i del poble obrer i agricultor, i creant gairebé una societat dintre de la societat estatal.

Així s'explica com, des del 1863, s'assisteix a una multiplicació de col·legis, hospicis, escoles d'arts i oficis, escoles agrícoles, semi-

naris oberts o regits pels salesians, i la seva preferència pels internats... El col·legi salesià va contribuir a alimentar, amb una sòlida aportació de joves lleves, les forces catòliques a Itàlia i al món».

«Eduqueu els joves pobres»

Es van anomenar *hospicis* les cases per als joves artesans. Només s'acceptaven «nois orfes i abandonats». En canvi es van anomenar *collegis* les cases per a estudiants, també decididament orientades als nois pobres. Aquesta va ser sempre la voluntat explícita de Don Bosco.

El vespre del 7 de març de 1869, de retorn de Roma, explicava als seus salesians algunes recomanacions de Pius IX: «Ateniu-vos sempre als pobres fills del poble. Eduqueu els joves pobres, no tinguei mai col·legis per a rics i nobles. Cobreu pensions modestes. No les augmenteu mai. No us dediqueu a administrar cases riques. Si eduqueu els pobres, si sou pobres, us deixaran tranquils i fareu el bé» (*MB*, vol. IX, p. 566).

La realitat va correspondre a aquestes directrius, i no tan sols als primers anys. El 1875 Don Bosco podia escriure: «A Alassio, Varazze, Sampierdarena, les finances estan a zero». El 1898, deu anys després de la mort de Don Bosco, a l'Institut de Bolonya, dirigit pel seu ex-secretari, hi havia hostatjats 181 nois. Els orfes que hi vivien de franc eren 49. Només 33 nois pagaven tota la quota de 25 lires mensuals. Tots els altres, 99 contribuïen amb una quantitat que amb prou feines arribava a la meitat de la mensualitat. Les entrades anuals eren de 23.000 lires; les sortides, de 46.000. Un «sa» passiu del cent per cent.

Els cinc primers col·legis

El 1864 es va obrir el col·legi de Lanzo. Don Bosco hi va enviar com a director don Ruffino (24 anys), i set clergues. La pobresa i la desolació van ser companyes dels primers mesos. «Un local nu, algunes parets mig enrunades —va escriure el clergue Sala que seria ecònom general de la Congregació—. No hi havia ni cadires ni taules. Givone va preparar el ranxo i vam menjar sobre una porta trencada posada sobre dos cavallets. Les finestres sense vidres les vam tapar amb tovalloles i mantes. Vam dormir sobre palla...».

El primer any els alumnes interns només van ser 37, juntament amb una colla indisciplinada d'externs. Al març el clergue Provera

va quedar reduït a la inactivitat completa a causa d'una malaltia (agregujada per l'esgotament). Al juny, afectat per la tuberculosi, va morir el joveníssim director. El col·legi va quedar confiat als sis clergues supervivents. «Com treballàvem! —recordava don Sala—. No volíem que es digués que el col·legi anava malament perquè només hi érem els clergues».

L'any següent va anar-hi a dirigir-lo don Lemoyne, i les coses van començar a millorar.

El 1870 s'obre el col·legi d'Alassio. El director és don Cerruti, de 26 anys.

El 1871 s'obre un hospici a Marassi, que al cap de tres anys es traslladarà a Sampierdarena. El director és don Albera, de 26 anys. Es comença per tres tallers per a «nois orfes i abandonats». Al costat de les escoles professionals, Don Bosco hi vol una secció per a nois «que pensen en la vocació sacerdotal».

1871. Vint salesians entren al *Col·legi Cívic* de Varazze. Els dirigeix don Francesia, un dels primeríssims alumnes de Don Bosco. Aquests vint salesians han tingut obert durant tres anys un col·legi a Cherasco, però han hagut de deixar-lo.

Don Bosco va anar a visitar el col·legi i va parlar a una multitud que l'aplaudia: «Per mantenir els nois —va dir rient— no necessito gent que pica de mans en l'aire, sinó gent que piqui de mans... a la butxaca! Si quan arriba l'hora de dinar em posés només a picar de mans, els nois estarien frescos...».

El 1872 Don Bosco accepta el col·legi de Valsalice, per a joves de famílies aristocràtiques.

És un moment greu per a la Congregació. Una societat de set sacerdots de Torí ha obert als afores de la ciutat un col·legi per a joves nobles, però les finances se n'han anat a rodar. El nou arquebisbe de Torí, monsenyor Gastaldi, que havia estat en relacions tenses amb els salesians, crida Don Bosco i li imposa que s'encarregui del col·legi. Don Bosco no en vol saber res. Anys abans havia afirmat: «Això no! No mentre jo visqui! Seria la nostra ruïna». Però l'arquebisbe està disposat a imposar-li-ho per obediència.

Don Bosco sotmet la qüestió al jove Capítol de la Societat, i tothom dóna una opinió negativa. Va a Lanzo a demanar consell a don Lemoyne, i la resposta és: «Negui-s'hi. No ens ha dit i repetit que acceptar col·legis de nobles seria la decadència de la nostra Congregació, i que sempre hem de dedicar-nos als pobres fills del poble?».

Al final, per evitar el xoc amb l'autoritat eclesiàstica, Don Bosco accepta a contracor. Durant cinc anys aquest col·legi és un pes

per a la Congregació. Hi ha poquíssims alumnes i enormes despeses. L'oratori de Valdocco hi ha de contribuir amb fortes sumes. Don Bosco exclama amargament:

—Els pobres han de proveir els rics!

Finalment, el 1887, convertit en propietari de la casa després d'haver pagat una quantitat enorme (130.000 lires), Don Bosco substitueix els nobles per clergues salesians estudiants. Un cartell molt gros, sobre l'entrada, anuncia la nova destinació: *Seminari de les Missions Estrangeres*. El problema de consciència de Valsalice s'ha resolt al cap de 15 anys.

El canvi que marca un principi fonamental

Aturem aquí la relació de noves fundacions. A la mort de Don Bosco, les cases de la Congregació, escampades per sis nacions, seran 64. Els salesians, 768.

Ens permetem una consideració final.

Des del 1864, al costat dels oratoris, dels *hospicis*, sorgeixen els *collegis* salesians.

L'*oratori festiu* (i diari allà on és possible) continua sent «la primera obra de la Congregació». Ho afirmen les Regles dels salesians i ho diu la realitat de les seves accions. A les gran obres que s'obren a Itàlia, i que aviat s'obriran als barris populars de l'Argentina, d'Espanya, del Brasil, reviu l'esplèndid rebombori de l'oratori de Valdocco. Els successors de Don Bosco hi insistiran: a cada obra salesiana, un oratori.

Però Don Bosco, en començar el 1864, ha advertit una nova exigència dels fills del poble: escoles serioses i qualificades que donin una instrucció sòlida i cristiana. És un canvi per a la seva Societat: del rebombori oratorià, un nombre cada vegada més gran de salesians passa a les files ordenades dels *collegis*.

Com que no va dubtar gens a fer aquest canvi, ens sembla que Don Bosco va fixar un principi fonamental per a la seva Congregació:

L'element-base, immutable, de la missió salesiana és la joventut pobra, els fills del poble: a ells els salesians hauran d'adaptar la seva obra amb una lectura ràpida i valenta dels signes i de les exigències dels temps. En una paraula: la joventut pobra no s'ha d'adaptar als salesians i a les seves obres, sinó que els salesians i les seves obres han d'adaptar-se a les exigències de la joventut popular.

MORNESE IGUAL QUE VALDOCCO

24 de juny de 1866. A l'oratori s'ha celebrat la festa onomàstica de Don Bosco. També han vingut els directors de les dues primeres cases salesianes, Mirabello i Lanzo.

«S'havia post el sol i una lluna molt bonica lluïa al cel —explica el pare Lemoyne, director de Lanzo—. Vaig pujar a l'habitació de Don Bosco i vaig quedar-me sol amb ell unes dues hores. Des del pati arribava el soroll dels joves que celebraven la festa. A les finestres i a les baranes dels balcons hi havia centenars de flametes enceses dintre de vasos de colors. La banda de música, al mig del pati, va començar el concert. Don Bosco i jo ens vam acostar a la finestra. L'espectacle era encantador. Don Bosco somreia. De cop vaig exclamar:

—Don Bosco, recorda els somnis antics? Aquí té els joves, els sacerdots i els clergues que la Mare de Déu li va prometre. Han passat cap a vint anys i el pa no ha faltat mai a ningú.

—Que bo que és el Senyor! —va contestar Don Bosco. I vam continuar en el silenci ple de mil emocions. Després vaig començar a parlar una altra vegada:

—No li sembla, Don Bosco, que falta alguna cosa per completar la seva obra?

—Quina cosa?

—De veritat que no vol fer res per les nenes? No li sembla que si també tinguéssim una institució de religioses, fundada per vostè, seria el coronament de l'obra? Quanta feina que podrien fer les germanes en profit dels nostres pobres alumnes! I podrien fer per les nenes el que nosaltres fem pels jovenets.

S'hi va pensar una mica i va respondre:

—Sí, també farem això. Tindrem les germanes. Però no pas de seguida; una mica més tard.»

Pere Stella pensa que Don Bosco va tenir durant algun temps

l'esperança d'unir a la Congregació Salesiana les obres de Maria Lluïsa Angèlica Clarac, una monja de la caritat que va treballar a poca distància de l'oratori de sant Lluís.

Aquell projecte, si és que Don Bosco el va elaborar, no va durar gaire.

En canvi van ser decisives per a Don Bosco les trobades amb dues persones: don Pestarino i Maria Dominica Mazzarello.

Tifus, bruixes i mal d'ull

1860. A ple estiu, a les muntanyes de Mornese, esclata el tifus. La segona guerra d'independència, l'any abans, ja s'havia endut alguns pares de família. Ara el tifus, procedent d'un d'aquells pous on a l'estiu l'aigua s'estanca i es corromp, porta el terror a aquella zona.

Com cada vegada que s'escampa una malaltia infecciosa, es torna a parlar de bruixes i de mal d'ull. Microbis, higiene i desinfecció encara són paraules desconegudes.

Les famílies on entra el tifus són abandonades per tothom. Les cases on no hi ha malalts es tanquen i barren.

Una família que porta el cognom dels Mazzarello és de les primeres de patir el mal. Primer l'home, després la dona i tots els nens. Al cap d'uns dies el pare i el nen més gran estan a punt de morir.

Don Pestarino va a veure'ls i s'adona que necessiten urgentment una persona que els ajudi. Se'n va de dret a casa d'uns parents, també Mazzarello, i demana per Maria. És una noia forta, de 23 anys. Treballa com un home i resa com un àngel.

—A casa del teu oncle n'hi ha dos que s'estan morint. Et veus amb cor d'anar a donar-los un cop de mà?

Una llarga pausa. Maria té por, com tothom. El sacerdot la mira tranquil i espera. Maria murmura:

—Si el meu pare ho accepta, hi aniré.

El seu pare és un cristià de dalt a baix. Maria entra a la casa afectada. L'ordre i la neteja tornen ràpidament. Medicines i aliments calents estan a punt a les hores fixades.

Però mentre els malalts es lleven del llit guarits, el tifus s'abat sobre Maria Dominica. La seva cara bonica i ovalada es redueix en pocs dies a un triangle de pell pàl·lida i tensa. El metge hi va, remena el cap. La mort ja és allà. Recepta altres medicines. Maria, esgotada, li diu:

—Gràcies, però si us plau no em faci empassar més pastilles. Ja no necessito res. Només que Déu vingui a buscar-me.

Però encara no ha arribat la seva hora. Haurà de treballar molt en aquesta terra abans que Déu vingui a buscar-la.

Confidències a Petronilla

Així, sense pastilles, Maria es troba impensadament sense febre. Li tornen a la cara els colors de la salut. Però encara es troba molt dèbil. La febre altíssima ha destruït alguna cosa d'aquell organisme robust.

I ara què farà? Més d'un jove voldria parlar-li de matrimoni. No li falta res per ser una bona esposa i una excellent mare. Però ella no en vol sentir parlar. I es pregunta: «Què faré a la vida?».

Maria Mazzarello està inscrita en la *Pia Unió de les Filles de Maria Santíssima Immaculada*. La idea del grup ha sortit de la jove mestra del poble, Àngela Maccagno. A suggeriment de don Pestarino ha fet un esquema de reglament i l'ha enviat a un cèlebre rector de Gènova, don Frassinetti. El 1855, sobre aquell esquema, Frassinetti compon el «Reglament de la Pia Unió de les Filles de Maria Immaculada», que es difon ràpidament i amb un èxit inesperat per tot Itàlia.

Don Pestarino ha fundat la primera «Pia Unió» a Mornese, el 9 de desembre de 1855. L'han començada cinc noies. La més jove és Maria Mazzarello, de 17 anys.

Maria té una amiga per qui no té secrets. Es diu Petronilla, és Filla de la Immaculada, com ella, i porta el mateix cognom, Mazzarello. Un dia del 1861, Maria li diu:

—He decidit que aprendré a fer de modista. Quan sabré ben bé l'ofici, obriré un talleret i ensenyaré a cosir a les noies pobres. T'agradaria a tu també, fer de modista? Estarem juntes i viurem com en família.

Passa un any. Maria i Petronilla han instal·lat un talleret de modista als afores del poble. Una desena de nenes hi van a aprendre de cosir. Però hi ha una novetat que ho trasbalsa tot.

Quatre ulls esporuguits

És l'hivern de 1863. Les noietes acaban d'anar cap a casa, protegint-se de la neu amb esclops i paraigües, quan Maria i Petronilla senten trucar a la porta. Es troben davant d'un venedor ambu-

lant que s'ha quedat viudo i amb dues nenes. Demana que les tinguin elles, no tan sols de dia, sinó també de nit, perquè ell a casa no s'hi pot estar i no se'n pot ocupar. Les nenes són allà, amb quatre ulls esporuguits. La gran té vuit anys, la petita sis. Petronilla agafa de la mà la gran, Maria porta a coll la menuda. Encenen un gran foc a la xemeneia.

Així, sense cap «pla establert», el talleret de modista es transforma des d'aquell vespre en una caseta per a nenes pobres. Maria i Petronilla van a trucar a les cases dels veïns i aconsegueixen que els deixin dos llitets i una mica de farina per fer la polenta.

Tot just a Mornese s'escampa la veu que els Mazzarello «recullen a casa nenes orfes», molts venen a portar un feix de llenya, un parell de mantes, mig sac de farina. Però també porten altres nenes, que necessiten una casa. En poc temps són set.

Abans de començar la feina al taller, les nenes resen una Ave-maria. Quan toquen les hores al campanar, Maria comenta: «Una hora menys en aquest món, una hora més a prop del paradís». I vol que les seves modistetes treballin per al Senyor: «Cada punt és un acte d'amor de Déu».

També el diumenge Maria vol «fer el bé a totes les noies del poble». Neix així una mena d'oratori. Els dies de festa les dues amigues recullen les noies, les acompanyen a l'església, i les fan estar alegres amb jocs i passejades.

Un sacerdot que busca feina

Domènec Pestarino havia nascut a Mornese, i als 22 anys havia estat ordenat sacerdot al seminari de Gènova. Durant alguns anys s'havia quedat a treballar al seminari, però als 30 anys havia tornat al seu poble, on el van cridar per ajudar el vell rector. Es va presentar des de la trona als seus conciutadans amb aquestes paraules: «Busco feina. No en les vostre vinyes, sinó aquí a l'església, a la vinya del Senyor. M'han ofert diverses feines, però em quedaré aquí entre vosaltres, si em doneu la feina que busco».

La primera vegada que va veure Don Bosco va ser a Gènova, a casa de Frassinetti. Però la trobada decisiva va ser al tren, quan tots dos viatjaven des d'Acqui a Alessandria. Don Bosco el va convidar a fer-li una visita a l'oratori de Valdocco. Alguns mesos després el pare Pestarino hi va anar.

La vista de tants nois que creixien alegrement en una escola de feina i de fe, va entusiasmar el sacerdot. Va dir a Don Bosco: «Accepti'm amb vostè». Don Bosco va estar d'acord que es fes

salesià (i de fet l'any següent don Pestarino farà la professió religiosa), però va voler que es quedés a Mornese, on hi havia massa coses importants que el necessitaven. Les relacions amb Don Bosco, de tota manera, van esdevenir de col·laboració i de dependència, i don Pestarino, a partir d'aleshores, va assistir a les reunions dels directors salesians.

Mentrestant a Mornese hi ha una altra novetat. Dues *Filles de la Immaculada* més demanen a Maria i Petronilla «fer com elles». Es consulta don Pestarino, que respon: «Per què no? Teniu tantes coses a fer entre totes dues que no us en sortiu». Es forma així una mena de comunitat: les quatre *Filles*, com les anomenen al poble, ensenyen de cosir a les nenes i fan de mares de les set petites que viuen dia i nit amb elles.

El 1864, com ja hem explicat al capítol 37, Don Bosco arriba a Mornese amb els seus nois durant les passejades de la tardor. S'hi queda cinc dies. Maria Mazzarello escolta la conferència que dóna a les *Filles de la Immaculada*, i cada vespre aconsegueix escoltar la «bona nit» que dóna als seus joves. Algú li retreu això com si fos un gest inconvenient. I ella respon: «Don Bosco és un sant, jo ho sento».

L'any següent les *Filles de Maria Santíssima Immaculada* es divideixen en dos grups. Les que han decidit fer vida comuna amb Maria i Petronilla són hostatjades per don Pestarino en una casa millor, a la vora de la parròquia. S'anomenen *Filles de la Immaculada*. Les altres que, com Angelina Maccagno, prefereixen quedar-se amb la família, s'anomenen *Noves Ursulines*.

Un quadernet que s'ha perdut

Els de Mornese, al lloc anomenat Borgo Alto, construeixen un edifici per al col·legi. Don Bosco els ha promès que quan l'acabin els enviarà els seus Salesians. Tot el poble col·labora a les obres, amb donatius i amb prestacions gratuïtes de mà d'obra.

1867. S'acaba la construcció de la capella del col·legi. Al desembre Don Bosco hi celebra la primera Missa. Invoca «sobre el col·legi que neix i sobre el poble de Mornese les benediccions de Déu». Es queda quatre dies al poble, i dóna una conferència privada al grupet de les *Filles de la Immaculada*.

1869. Don Bosco, s'afanya a fundar la seva «segona família». Ja s'ha fixat en les senzilles «Filles» de Mornese, i sense fer soroll envia a Maria i Petronilla un quadernet «escrit per ell mateix, que

conté un horari i un breu reglament, perquè juntament amb les seves noies comencin una vida més regular» (*MB*, vol.X, p.591).

Aquell quadernet s'ha perdut, però sor Petronilla recordava que «s'hi donaven aquests consells: procurar viure habitualment en presència de Déu; dir jaculatòries sovint; actuar amb dolcesa, paciència i amabilitat; vetllar atentament per les noies, tenir-les sempre ocupades, i inclinar-les a una vida pietosa, senzilla, franca i espontània» (*MB*, vol.X, p.592).

1870. Don Bosco va a passar tres dies a Mornese: una mica per prendre alè, però també per observar de prop la vida de les «Filles». Vol veure quin efecte ha fet en la seva vida el «quadernet». En queda plenament satisfet.

1871. El 30 de gener, a l'oratori, hi ha la reunió dels directors salesians. També hi participa don Pestarino, que explica com van les coses a Mornese.

24 d'abril de 1871. Don Bosco celebra una reunió amb el Capítol de la Congregació. Hi són presents els pares Rua, Cagliero, Savio, Ghivarello, Durando i Albera. Els anuncia que els ha convocat per «un assumpte molt important». Aquestes són les seves paraules, tretes de l'acta de la reunió:

«Moltes persones m'han animat repetidament a fer també per les jovenetes la mica de bé que per la gràcia de Déu anem fent pels joves. Si hagués de seguir la meua inclinació, no em sotmetria a aquesta mena d'apostatat. Però em sembla que vaig contra un disseny de la Providència. Per tant us invito a reflexionar davant del Senyor, per poder prendre la decisió que sigui per a major glòria de Déu i per a major bé de les ànimes. Durant aquests mesos les nostres pregàries han d'adreçar-se a obtenir del Senyor la llum necessària en aquest assumpte tan important».

Quan faltava la farina per fer la polenta

Felisa Mazzarello, germana de Maria, recordava així la vida d'aquells primers temps: «Moltes vegades faltava a la petita comunitat el manteniment necessari, fins i tot la farina per fer la polenta, i quan hi havia farina faltava la llenya per coure-la.

Maria, aleshores, sortia al camp amb alguna de les Filles, i anava a algun bosc a fer un feix de llenya seca, se'l posaven a l'espatlla, i tornaven a casa a preparar el menjar. Quan la polenta estava a punt, la portava al pati, la posava en un plat a terra, i convidava les companyes al gran àpat. Faltaven els plats i els coberts, però no pas la gana i l'alegria».

A final de maig de 1871, Don Bosco va reunir una altra vegada el Capítol, i va demanar a cadascú el seu parer. Tothom va considerar molt oportuna la iniciativa a favor de la joventut femenina. Don Bosco va concloure:

«Molt bé, ara podem tenir la certesa que la voluntat de Déu és que ens ocupem també de les nenes. I, per quedar en alguna cosa concreta, proposo que es destini a aquesta obra la casa que don Pestarino està acabant a Mornese».

Cap a mig juny Don Bosco convoca urgentment don Pestarino, que ens ha deixat d'aquella trobada una relació molt serena, gairebé burocràtica. El diàleg devia ser molt diferent, encès i contrastat, perquè sor Petronilla recordava que «mentre que les altres vegades, quan tornava de parlar amb Don Bosco, estava com extasiat, aquesta vegada se'l veia pensarós, torbat i afligit».

«Don Bosco va exposar el desig de pensar en l'educació cristiana de les nenes del poble —diu la relació de don Pestarino—, i va declarar que Mornese era el lloc més adequat que coneixia, perquè com que hi havia les *Filles de la Immaculada* es podien escollir les que tenien vocació de fer vida comuna i retirada del món i començar l'*Institut de les Filles de Maria Auxiliadora* per al bé de moltes nenes del poble. Don Pestarino, sense dubtar gens —és encara la relació, la que ho afirma—, va respondre: Si Don Bosco n'accepta la direcció i protecció,estic en les seves mans».

En aquell moment al costat de Maria i Petronilla ja hi havia Teresa Pampuro, Caterina Mazzarello, Felisa Mazzarello, Joaneta Ferrettino i les jovenetes Rosina Mazzarello Baroni, Maria Grosso i Corina Arrigotti.

Les dificultats que feien que don Pestarino estigués «pensarós i torbat» eren sobretot dues: aquelles noies eren excel·lents cristianes, però a cap no li havia passat pel cap fer-se religiosa; i Don Bosco volia destinar el col·legi de Borgo Alto a seu de les incipients *Filles de Maria Auxiliadora*. Però el poble hi havia col·laborat amb la idea de fer-ne un col·legi per als nois. El canvi suscitaria mitja revolució.

El parer del Papa i el malhumor del poble

Don Bosco, aquell mateix juny de 1871, va anar a Roma i va exposar el seu nou projecte a Pius IX. Després d'haver demanat alguns dies «per pensar-s'hi», el Papa li va dir: «El vostre pla em sembla segons Déu. Penso que aquestes religioses han de tenir com a objectiu principal la instrucció i l'educació de les nenes, com els salesians fan pels jovenets. Pel que fa a la dependència, que depen-

guin de vós i dels vostres successors. En aquest sentit penseu en les seves Constitucions i comenceu la prova. La resta ja vindrà després».

29 de gener de 1872. Per ordre de Don Bosco, don Pestarino reuneix les 27 Filles de Maria Auxiliadora perquè elegeixin la primera superiora. 21 vots cauen sobre Maria Mazzarello que, terroritzada, demana de seguida a les companyes que la dispensin. Les altres insisteixen i don Pestarino decideix sotmetre-ho tot a la voluntat de Don Bosco. Maria es tranquil·litza: Don Bosco sap que ella és incapaç i naturalment la dispensarà. Però Don Bosco sap com n'és, de capaç, i la confirma en la càrrega, amb gran desolació de Maria.

Ara cal donar a les Filles una residència estable. Però, com es pot fer sense aixecar el disgust del poble? Hi ajuda un incident. La casa del rector amenaça ruïna. El Consell municipal decideix tirar-la a terra i reconstruir-la. Mentrestant demana a don Pestarino que posi a disposició del rector la casa que té al costat de l'església.

—I les Filles que fan classe de costura i hostatgen nenes pobres, on les envio? —objecta el sacerdot.

A l'Ajuntament s'hi pensen i suggereixen:

—Envïi-les a Borgo Alto. La planta baixa està acabada, i encara no hi viu ningú.

Don Pestarino va respirar: li manaven que fes el que ell no gosava demanar. Les Filles es van traslladar en alguns carros, i es van emportar fins i tot els cucs de seda, un dels seus pobríssims ingressos.

De moment, el trasllat no va ser cap sorpresa. Però així que va córrer pel poble la notícia que les Filles (el nombre de les quals augmentava ràpidament) ocuparien establement el col·legi i donarien vida a una nova Institució religiosa, «hi va haver soroll i una queixa general» (*MB*, vol.X, p.613). Wirth escriu més explícitament: «Els habitants de Mornese van cridar contra la traïció. Les Filles de Maria Auxiliadora van fer els primers passos en un clima d'incomprensió, gairebé d'hostilitat. I això s'afegia a la pobresa i a les privacions, que ja eren molt grans».

«Pel poble es va escampar el rumor que no duraria gaire —escrivia sor Felisa Mazzarello—. I, humanament parlant, com que faltaven tantes coses, hauria hagut de ser així. Però Maria Dominica no es va espantar. Va continuar la seva vida d'esforç i de sacrifici. Com que l'edifici encara no estava acabat, tot el dia estava ocupada apilonant pedres. I la bugada? El riu Roverno és una mica lluny del poble. El dia que tocava rentar, ella agafava una mica de pa, o fins i tot només alguns trossos de polenta, i se n'anava amb algunes més al riu. Allà feien la seva feina. Tornava a casa cansada

i mullada, i es preocupava de fer canviar de roba les altres, i de preparar algun plat calent. Era com una mare amorosa».

El perfum de quatre castanyes

5 d'agost de 1872. Les quinze primeres Filles de Maria Auxiliadora reben l'hàbit religiós. Onze fan, a més, els vots triennals. Entre aquestes hi ha Maria Mazzarello.

Monsenyor Sciandra, bisbe d'Acqui, dóna el crucifix a les quinze religioses: «Preneu, filles meves, el retrat del vostre estimat Jesús. Us serà un consol en les adversitats que trobareu».

Don Bosco assisteix a la vestició i a la professió. Després, amb afectuosa senzillesa, diu:

—Esteu tristes, i ho veig jo mateix, perquè tothom us molesta i es burla de vosaltres, i els mateixos parents us giren l'esquena. No us ha de sorprendre. En l'ofici de la Mare de Déu heu llegit: «El meu nard ha enviat un perfum suau». Però, sabeu quan envia perfum, el nard? Quan l'han ben trepitjat. No us sàpiga greu, estimades filles, ser maltractades així, ara, al món. Sigueu valentes i consoleu-vos, perquè només d'aquesta manera sereu capaces de portar a terme la vostra missió. Si viviu dignament la vostra condició, podreu fer un gran bé a les vostres ànimes i a les del vostre país.

La pobresa va continuar estant als límits de la misèria. El «plat fort» de la comunitat és polenta i castanyes seques bullides. «El perfum d'aquelles quatre castanyes —recordava una germana d'aquells primers temps— començàvem a sentir-lo un parell d'hores abans, i ens marejava».

Moltes germanes feien servir de coixí un tros de fusta embolicat com millor sabien amb draps. Tots els coixins de la casa eren per a les nenes. Maria Mazzarello no volia que les més joves fessin aquesta mortificació, però no podia dir res perquè havia estat la primera de triar aquest sistema.

La mort truca a la porta

29 de gener de 1874. La mort entra per primera vegada al col·legi. Se'n va Maria Poggio, una germana jove del primer grup. Era alegre, sempre disposada a ajudar, a servir, a vetllar els malalts. Aquell hivern havia passat molta gana i molt fred. Se'n va anar en silenci, sense destorbar ningú.

Els funerals d'aquella jove germana de Mornese van reunir tot el poble. «Molts del poble ploraven», recordava don Pestarino. Va ser el moment de les paus entre la gent i aquelles noies pàl·lides, que desfilaven vestides de monja resant el Rosari. Des d'aquell dia, la farina de blat de moro per fer la polenta, i la de blat per fer el pa, no van faltar mai més al rebost.

Però la mort encara va venir a trucar en aquella casa.

El 15 de maig don Pestarino llegia a les Filles de Maria Auxiliadora una pàgina sobre la brevetat de la vida. Deia: «Pot ser que la mort em sorprengui d'aquí a un any, d'aquí a un mes, a una setmana, a un dia, a una hora, i potser així que acabi aquesta lectura...». En aquest moment es va posar a plorar. Les germanes es van quedar molt desconcertades.

A les onze, mentre treballava, va caure a terra. Va morir al cap de poques hores. Tenia 57 anys.

Se'n van tres germanes sota la neu

9 de febrer de 1876. Entre una neu menuda, se'n van les tres primeres Filles de Maria Auxiliadora. Van a Vallecrosia, a la Ligúria, a obrir un oratori i una escola per a noies.

29 de març. Set més se'n van cap a Torí. A cinquanta metres de l'oratori de Valdocco comencen un oratori i una escola femenina. Aquesta casa serà durant més de quaranta anys la seu central de les *Filles de Maria Auxiliadora*.

Durant l'any 1876 vint-i-set germanes més surten de Mornese: van a obrir escoles i oratoris a Biella, Alassio, Lu Monferrato, Lanzo Torinese. Set marxen cap a Sestri Levante: van a fundar la primera colònia marina per a cent nens i nenes escrofulosos. Entre aquelles cares repugnants treballa amb serena alegria sor Enriqueta Sorbone, una noia òrfena que va arribar a Mornese amb quatre germanetes.

1878. Les *Filles de Maria Auxiliadora* ja són una família nombrosa, escampada a tot el món. El centre de la Congregació, per ordre de Don Bosco, es trasllada de Mornese a Nizza Monferrato. És un cop dolorós per a Maria Mazzarello. Diu adéu al pare i a la mare, molt vellets, al cementiri on reposen don Pestarino i algunes de les primeres companyes, a la caseta on va ensenyar de cosir a les primeres noietes.

El fet de ser superiora general no va fer perdre mai a Maria Mazzarello el sentit de les proporcions. Va continuar ajudant les nenes més petites a l'habitació, amb mirada amorosa i atenta. Una

mena a qui els penellons havien fet que se li enganxessin els mitjons i les sabates als peus va mirar si algú la veia i es va posar al llit amb sabates i tot. La mare Mazzarello es va adonar de la maniobra. No va dir res. Va anar a la cuina a buscar una palangana d'aigua tèbia, gases i cotó. Ho va portar tot al costat del llit de la nena i li va dir:

—I ara deixa'm veure els peuetes. No tinguis por, no et farà mal.

La mort arriba amb les flors de maig

Gener de 1881. Les germanes comencen a notar que la salut de la mare Mazzarello declina. Algú li diu que ha de vigilar més la salut, però ella, somrient, respon:

—És millor per a totes que me'n vagi. Així faran superiora una de més apta que jo.

L'ensorrament arriba mentre acompanya un grup de missioneres que se'n van cap a Amèrica. A causa d'un contratemps ha de passar una nit arraulida en un racó, vestida i tremolant de febre. Al matí no pot aixecar-se. Només més tard fa un esforç i acompanya al port les seves filles. Però al cap d'un parell d'hores ja no pot més.

«Pleuritis greu», sentència el metge. Quaranta dies de febre, lluny de casa seva, martiritzada pels vesicants que són l'única cura coneguda en aquell temps, i que li escorxen l'esquena.

La febre desapareix, però el metge és brutalment clar: li queden pocs mesos de vida.

Quan torna a Nizza va a veure Don Bosco. Li diu:

—El metge ha parlat molt clar. Don Bosco, jo li pregunto: puc tenir esperances de guarir?

Don Bosco no va respondre directament. En canvi li va explicar una paràbola: «Un dia la mort va anar a trucar a la porta d'un monestir. A totes les monges que trobava els deia: "Vine amb mi", però totes s'excusaven: tenien moltes coses a fer. Aleshores es va presentar a la superiora i va dir: "Et toca donar bon exemple. Vine". La superiora va haver d'abaixar el cap i obeir».

La mare Mazzarello ho va entendre, va abaixar el cap i va intentar somriure.

Pàl·lida i esgotada arriba a Nizza. L'acull una gran festa que la commou. L'agraeix amb poques paraules:

—En aquest món, passi el que passi, no hem d'alegrar-nos ni entristir-nos massa. Estem en les mans de Déu, que és el nostre pare, i hem d'estar sempre disposades a fer la seva voluntat.

La caiguda va arribar a la primavera. Des de la finestra es veien

el verd i les flors. Li agradava sentir el soroll de les nenes que corrien i jugaven despreocupades. Encara va voler parlar amb les seves filles. Va dir:

—Estimeu-vos. Estigueu sempre unides. Heu abandonat el món. No us en fabriqueu un altre aquí dins. Penseu en la raó per què heu entrat en la Congregació.

Estava malament però no va voler entristir ningú fins al final. Fins i tot es va esforçar a cantar. Déu va venir a trobar-la a l'alba del 14 de maig. Va poder murmurar: «Fins al cel». Tenia 44 anys.

Per succeir-la al capdavant de les Filles de Maria Auxiliadora (FMA) es va cridar una germana joveníssima, Caterina Daghero, de 25 anys. Havia entrat als 18 anys. La mare Mazzarello l'havia ajudat a superar l'enyorament i la duresa dels primers dies. El 1879 havia arribat a directora de l'obra de Torí. La proximitat de Don Bosco havia despertat la seva empenta per tirar endavant l'oratori i l'escola, i havia exaltat qualitats profundes: solidesa, equilibri, bondat.

Sota el seu impuls les Filles de Maria Auxiliadora van estendre la seva obra per Itàlia, Espanya, França i Amèrica del Sud. A la mort de Don Bosco havien fet molt camí: portaven 50 cases, hi havia 390 germanes i un centenar de novícies.

LA CONQUESTA DE ROMA I L'ESGARRIFANÇA DE LA FI

El 1870 van passar dos fets d'extraordinària importància per a la història de l'Església i d'Itàlia: el Concili Vaticà I i l'ocupació de Roma per part de l'exèrcit italià.

Concili a Roma i anticoncili a Nàpols

El Concili es va inaugurar oficialment el 8 de desembre de 1869. Els objectius principals assenyalats per Pius IX eren dos: l'exposició clara de la doctrina catòlica en relació amb els errors moderns, i la definició de la infalibilitat del Papa.

Havien passat tres-cents anys des de l'últim Concili, el de Trento. Pius IX va dirigir una càlida crida als bisbes de les esglésies cismàtiques orientals perquè hi participessin. Les respostes van ser negatives i poc educades.

Els protestants també se'ls va convidar, però la frase de la convocatòria parlava de la «bona ocasió per tornar a l'únic ramat de Crist», i va sonar molt malament a les seves orelles.

La maçoneria italiana, en una fase d'anticlericalisme virulent, va proclamar un «anticoncili» a Nàpols, i va rebre les primeres adhesions de Josep Garibaldi i de l'escriptor francès Víctor Hugo. En diverses províncies es van arribar a organitzar manifestacions populars per demanar «una guerra implacable contra el Papa».

Els bisbes presents a l'obertura del Concili eren 200 italians, 70 francesos, 40 austro-hongaresos, 36 espanyols, 19 irlandesos, 18 alemanys, 12 anglesos, 50 orientals, 40 nord-americans, 9 canadencs i 100 d'altres nacions i de terres de missió. Amb els bisbes també hi assistien els superiors dels ordes religiosos i de les congregacions. En total, cap a 700 «pares conciliars».

El 20 de gener de 1870 Don Bosco va sortir cap a Roma, on va

arribar el 24. El 8 de febrer va tenir dues llargues converses privades amb el Papa. Pius IX li va demanar que difongués entre el poble un llibret d'història eclesiàstica que posés a la llum la infal·libilitat del Papa. Don Bosco compliria aquest desig cap a final d'any: va enviar a tots els subscriptors de les *Lectures Catòliques* una nova edició de la seva *Història Eclesiàstica* amb una part final dedicada al Vaticà I i a la infal·libilitat pontificia.

«La veu del Cel al Pastor dels Pastors».

En una audiència posterior (12 de febrer) Don Bosco va lliurar al Papa algunes pàgines de «previsions sobre el futur». En les primeres línies hi havia escrit: «La vigília de l'Epifania d'aquest any 1870 van desaparèixer els objectes materials de l'habitació i em vaig trobar davant de coses sobrenaturals. Va ser cosa d'instant, però es va veure molt». L'exposició (que es conserva en autògraf de Don Bosco) té un estil imaginatiu, profètic, que barreja invectives, previsions, crides, sovint misterioses i confuses. La part que més va impressionar el Papa (i que resulta força clara també per a nosaltres) és aquesta:

«Ara la veu del Cel és per al Pastor dels Pastors. Tu ets a la Gran Conferència amb els teus Assessors; però l'enemic del bé no descansa ni un moment. Estudia i practica totes les arts contra tu. Sembrarà discòrdia entre els teus Assessors i suscitarà enemics entre els meus fills. Les Potències del món vomitaran foc i voldrien que les paraules s'apaguessin a la gola dels Custodis de la meva llei. Això no passarà. Faran mal, mal a si mateixos. Tu vés de pressa: si no es resolen les dificultats, talla-les. Si t'angoixes, no t'aturis: continua fins que sigui tallat el Cap de l'Hidra de l'error. Aquest cop farà tremolar la terra i l'infern; però el món estarà segur i tots els bons exultaran. Reuneix, doncs, al teu voltant encara que només siguin dos Assessors, però allà on vagis continua i acaba l'obra que se't va confiar.

Els dies corren veloços, els teus anys avancen cap al nombre establert. Però la Gran Reina serà sempre la teva ajuda, i com en els temps passats, en el futur serà sempre *magnum et singulare in Ecclesia praesidium (gran i poderós ajut a l'Església)*».

Vint ratlles més endavant Don Bosco parla del futur del Papa: «Ara és vell, decrepit, inerme; espoliat, de tota manera amb la paraula esclava fa tremolar tot el món» (*l'ocupació de l'Estat Pontifici no arribaria fins al 20 de setembre*)».

Negres amenaces sobre França

La pàgina que en aquell moment va semblar més incomprendible es referia a França. En aquells mesos Napoleó III era encara el sobirà més poderós d'Europa. La desastrosa guerra amb Prússia (que va començar el 19 de juliol de 1870) i els estralls de la «Comuna» de París (març-maig de 1871) eren impensables. Aquestes són les paraules escrites per Don Bosco:

«Les lleis de França ja no reconeixen el Creador, i el Creador es farà conèixer i la visitarà tres vegades amb el fuet del seu furor.

Abatrà la seva supèrbia amb les derrotes, el saqueig i la destrucció de les collites, dels animals i dels homes... Els teus enemics et portaran a l'angoixa, a la fam, a l'horror i a l'abominació de les nacions. Però, ai de tu, si no reconeixes la mà que et colpeja!... Cauràs en mans estrangeres, els teus enemics llunyans veuran els teus palaus encesos. Les teves cases esdevindran un munt de runes banyades amb la sang dels teus valents que ja no hi són».

Els dies següents, Don Bosco es va acostar a molts bisbes, i es va aprofitar del prestigi que tenia per encoratjar-los a accelerar la definició de la infal·libilitat. Sembla que la intervenció més insistent la va fer amb monsenyor Gastaldi, aleshores bisbe de Saluzzo i gran amic seu.

Lemoigne afirma que Pius IX va quedar «tan satisfet del zel de Don Bosco que un dia li va dir:

—No podríeu abandonar Torí i venir a establir-vos a Roma? Hi perdria, la vostra Societat?

—Santedat, seria la seva ruïna!» (*Vida de S. Joan Bosco*, vol.II, p.44).

Don Bosco va tornar a marxar de Roma el 22 de febrer.

El 24 d'abril el Concili va aprovar per unanimitat el document *Dei Filius*. És una exposició densa i clara de la doctrina catòlica sobre Déu, la Revelació i la fe. Subratlla especialment la idea que ciència i fe, si s'entenen rectament, no poden estar en contradicció perquè totes dues vénen de Déu.

És infal·lible el Papa?

El 15 de maig va començar a l'aula conciliar el debat sobre la infal·libilitat del Papa. La discussió general va continuar fins al 4 de juny. El cardenal Bonnechose, aquell dia, escrivia en el seu diari: «Es podria dir que estem embarcats en una navegació difícil a bord d'una nau sacsejada per les onades, i en la qual tothom està marejat».

Els pares estaven dividits en dos corrents que es van enfrontar en un debat aspre a dintre i a fora del Concili. La majoria estava per la infal·libilitat. La minoria (una seixantena, entre bisbes alemanys, francesos, italians i americans) veia en aquesta definició un greu obstacle per a l'aproximació a les esglésies protestants. Pius IX va fer sentir moltes vegades el pes de la seva autoritat en favor de la definició.

El 18 de juliol el Concili va aprovar el text referent a la infal·libilitat. «Va ser un dia de molta pluja a Roma i de temporals violentíssims —recordava un testimoni—. Mentre monsenyor Valenziani llegia el text, les finestres eren sacsejades pels trons, i quan no hi havia la llum dels llamps regnava una foscor aclaparadora».

La decisió del Concili, signada pel Papa, va definir com a dogma de fe aquesta veritat:

«El Romà Pontífex, quan parla *ex cathedra*, és a dir, quan, exercint l'ofici de pastor i doctor de tots els cristians en virtut de la seva autoritat apostòlica, defineix una doctrina *referent a la fe o als costums* com a vinculant per a tota l'Església, gràcies a l'autoritat divina que se li va prometre en la persona de Pere, té la infal·libilitat de la qual el diví Redemptor vol que estigui dotada la seva Església. Per això aquestes definicions del Romà Pontífex són immutables per elles mateixes, no en virtut del consentiment de l'Església».

Acabades les jornades sobre la infal·libilitat, es va establir una pausa de quatre setmanes. S'hauria de reprendre el Concili amb la discussió sobre els Bisbes. Però uns greus esdeveniments s'estaven precipitant sobre Europa.

Els «bersaglieri» a Porta Pia

El 19 de juliol Napoleó III va declarar la guerra a Prússia. Va ser un desastre. Les desfetes franceses es van succeir l'una darrera l'altra, fins a la de Sedan (2 de setembre) en la qual va caure presoner el mateix Napoleó.

França no es va rendir. Va proclamar la república i va portar el govern a Tours, però al final va haver de cedir. La pau, humiliant, es firmà a Frankfurt el maig de 1871, després que París haurà intentat transformar-se en una república de tipus jacobí (la «Comuna») i haurà estat ferotgement aixafada per les mateixes tropes franceses (14.000 morts).

Una vegada derrotat Napoleó a Sedan, el govern italià es va sentir «amb les mans lliures» en els relacions amb Roma. Havia obtingut el Vèneto amb una desgraciada «tercera guerra d'independència».

dència» (1866). Ara 60.000 homes, guiats pel general Rafael Cadorna, van rebre l'ordre de reunir-se a les fronteres del Laci per conquerir Roma. L'exèrcit pontifici, a les ordres del general Kanzler, tenia 14.600 homes.

Molts, en aquells mals moments, van aconsellar a Pius IX que abandonés la ciutat. Una nau anglesa estava aparellada per transportar-lo a Malta. Altres suggerien Espanya o Amèrica. El Papa, que considerava un error la seva fugida a Gaeta el 1848, estava ben decidit a quedar-se. De tota manera va fer consultar algunes persones de la seva confiança. També Don Bosco, la inspiració del qual apreciava al màxim, quan se'l va interpellar sobre què convenia fer, va respondre: «Que el sentinella, l'Àngel d'Israel, es quedi al seu lloc i faci guàrdia a la roca de Déu i a l'Arca Santa». La carta enviada urgentment a Roma, va ser copiada amb bona lletra per don Cagliero.

Civitavecchia, atacada per terra i aïllada per mar per la flota que havia arribat per sorpresa, es va rendir a Nino Bixio la nit del 15 de setembre. Mentrestant les tropes de Cadorna havien entrat al Laci i havien envoltat Roma.

A dos quarts de sis del 20 de setembre una bateria de la divisió Angioletti va obrir foc contra la Porta San Giovanni. Era un engany. L'objectiu «autèntic» era la Porta Pia. Els *bersaglieri* van obrir el camí i van penetrar al parc de Villa Patrizi fent fora els fusellers que impedièn l'avançada de l'artilleria. Una vegada a la Via Nomentana, l'artilleria italiana va obrir foc sobre Porta Pia. Abans de les nou s'havia obert a la muralla una bretxa de trenta metres, per on es van llançar el 12è i el 34è batallons de *bersaglieri*.

Dos o tres minuts abans de les deu, va arribar a la taula del Papa la comunicació de la caiguda de les muralles. Segons el pla ja preparat, el Papa va ordenar que s'hissés la bandera blanca al castell Sant'Angelo, i va fer arribar al general Kanzler l'ordre de rendició.

El balanç de pèrdues humanes va donar xifres mínimes, però sempre tristíssimes: per part italiana 56 morts i 141 ferits; per part pontificia 20 morts i 49 ferits.

Contra els responsables de la conquesta de Roma, «encara que estiguin investits de la dignitat més sobirana», el Papa va pronunciar l'excomunió major.

Don Bosco, escriu Lemoyne, «va tenir notícia de la presa de Roma mentre era a Lanzo, i amb admiració dels presents la va rebre amb tranquil·litat, com si sentís una cosa que ja coneixia des de feia temps».

El Papa va enviar als pares conciliars encara presents a Roma una comunicació: «En aquesta luctuosa condició de les coses, i coneixent que els Pares del Concili no podrien tenir la llibertat, seguretat i tranquil·litat necessàries per tractar amb Nós dignament sobre les coses de l'Església..., suspenem la celebració del Concili ecumènic Vaticà».

L'estremiment del final a Varazze

L'ocupació de Roma, la fi de l'Estat Pontifici, va tenir un ressò enorme, inimaginable per a nosaltres. Acabava una època que havia durat 1.500 anys. A molts els va semblar que era la fi de l'Església.

Al cap d'un any, també la jove i delicada Congregació salesiana va experimentar per un moment l'estremiment de la fi.

6 de desembre de 1871. Mentre es troba a l'estació de Varazze Don Bosco cau a terra desmaiat. Els presents temen que és un atac de feridura. El porten a pes de braços a la casa salesiana, on han de posar-lo al llit com si fos un nen.

La malaltia, després d'uns dies d'incertesa, sembla que és molt greu. En poc temps el cos de Don Bosco s'omple de butllofes petites i dures. Té uns dolors molt punyents i la febre puja pavorosament. Don Bosco té un peu a la tomba, li administren el Viàtic.

A Torí tot és consternació. Si Don Bosco es mor, què se salvarà de la seva obra? El pare Rua, el seu braç dret, només té 34 anys. Molts salesians ofereixen aquells dies la seva vida per Don Bosco. I sembla que ell després va dir: «M'havia de morir a Varazze. Els anys que han vingut després són un regal que Déu ha fet a algun dels meus fills».

La malaltia dura dos mesos. Al començament les notícies són tan alarmants que, per no trasbalsar la vida de l'oratori, només es donen per telegrama i amb frases més aviat genèriques.

Però precisament aquest detall crea l'ocasió d'un dels testimoniatges més bonics de l'amor que envolta Don Bosco.

Entre Varazze (on ha anat per vetllar Don Bosco Pere Enria, l'orfenet del còlera de 1854) i Josep Buzzetti (que a Torí està impacient perquè no té notícies precises sobre la salut del «seu» Don Bosco) entra en funcionament una mena de «correu clandestí». Les cartes d'aquests dos «ex-nois» de Don Bosco són pobres, plenes de tòpics, però contenen un afecte dolcíssim, absolutament genuí.

Les cartes dolcíssimes

En reproduïm alguns fragments.

23 de setembre. Enria a Buzzetti:

«Amb grandíssim dolor he de donar notícies no gaire bones del nostre pobre pare. Avui la febre no l'ha abandonat ni un instant. Tot el dia ha estat xop, de tant que suava. Moltes vegades m'ha espantat, perquè somiant gemegava. Jo m'acostava de seguida al llit i ell em deia que no era res.

Ah! estimat Buzzetti, no tinc forces per escriure, de tan gran que és el meu dolor. Per caritat, digues que resin, però amb tot el cor, i el Nen Jesús es compadirà de nosaltres. Són les 2 de la matinada, ara sembla que s'ha endormiscat. Us desitjo a tots bones festes. Jo les passaré amb el cor adolorit al costat del llit del meu i vostre estimadíssim pare».

Buzzetti li respon:

«No he pogut acabar la lectura de la teva del 23 pel gran dolor, disgust, i per les llàgrimes que no podia contenir en saber que l'estimat Don Bosco sofreix cada dia més.

He pregat i recomanat a tothom que pregui; fins i tot he demanat al Nen Jesús que em faci sofrir tots els mals que pateix Don Bosco, i també la mort, perquè ell es restableixi aviat i visqui molts anys.

Continua escrivint, no tinguis por de disgustar-me sinó que el disgust me'l donaries si deixessis un sol dia de tenir-me al corrent de la preciosa salut de l'estimat pare nostre. Besa-li la sagrada mà de part meva i digues-li que em beneeixi».

«3 de gener. Estimat Buzzetti, la salut de l'amorós pare nostre va millorant, però lentament. Encara li surten petits furóncols que el turmenten una mica i li donen una mica de febre.»

Buzzetti respon: «Estimat Pere, estem esperant bones notícies. Ahir va acabar la novena, per això avui, si Maria Auxiliadora ens considera dignes del seu amor, es posarà bo el nostre estimat Don Bosco; en cas contrari continuarem molestant-la fins que calgui.

Has de saber que fa un fred que pela, cada dia hi ha uns quants gerros esquerdats pel gel, i el que tenies a la teva mansarda ha fet la mateixa fi».

Quan Don Bosco va començar a millorar de debò, Enria va enviar un telegrama a Buzzetti: «Ahir festa. Papà llevat. La teva

visita agradaria. Avui bé». Les paraules «Papà llevat» es van escampar en un moment per l'oratori, i van despertar una gran alegria.

Com que la millora continua, Enria està dos o tres dies sense enviar notícies, i Buzzetti li escriu: «Estimat Pere, encara ets viu? I si ho ets, com espero, per què no compleixes la promesa de no deixar passar ni un dia sense donar-me notícies de l'estimat Don Bosco? Així que, no et burlis de mi!».

Enria respon immediatament: «La salut de Don Bosco millora cada dia. Algunes vegades exclama: “Ah, el dia que entrarem a l'oratori!...”». I després es queda commogut i abstret en el pensament del que experimentarà quan torni a la nostra beneïda casa».

El 15 de febrer Don Bosco va poder tornar a Torí. Va entrar al santuari de Maria Auxiliadora per la porta gran. A l'església l'esperaven els nois de Valdocco i molts amics. Així que va arribar al presbiteri, Buzzetti va entonar el psalm *Laudate, pueri, Dominum (Lloeu, infants, el Senyor)*. Agenollat als peus del sagrari i de Maria Auxiliadora, Don Bosco va pregar molta estona. Després va donar les gràcies als nois, i els va invitar a donar les gràcies a la Mare de Déu.

«Enria s'havia quedat agenollat al presbiteri —recorda Amadei—, i Buzzetti, agafant-lo pel braç, el va acompanyar fora». Es van abraçar i van plorar.

COOPERADORS: SALESIANS EN EL MÓN

Durant els anys 70 es va anar concretant el projecte dels Cooperadors salesians. Com totes les idees de Don Bosco, no va néixer de cop: tenia arrels llunyanes.

«Tot just començada l'obra dels oratoris el 1841 —va escriure Don Bosco— alguns pietosos i zelosos sacerdots i laics van venir a ajudar a cultivar els sembrats, que des d'aleshores es presentaven abundants en la classe dels jovenets en perill. Aquests *col·laboradors*, o *cooperadors*, van ser sempre el suport de les obres que la divina Providència ens posava a les mans.»

Adéu a don Borel

Don Bosco recorda els sacerdots, abans que ningú. També els hem trobat nosaltres, seguint el fil de les seves vicissituds. Primer a l'oratori itinerant, després a Valdocco. Hi va haver discrepància per les seves idees «boges», i després per la seva actitud «política». Però l'amor concret a la joventut va fer superar obstacles i barreres. Pere Merla, Lluís Nasi, Leonard Murialdo, Ignasi i Josep Vola, Jacint Carpano, i sobretot don Cafasso i el «pare petit», don Borel, estaran sempre més lligats a l'obra salesiana, com a cooperadors fidels i sacrificats de Don Bosco.

El «pare petit» va tancar els ulls a aquesta vida el 9 de setembre de 1873. Don Bosco va plorar al seu costat, quan agonitzava. Va dir: «Semblava un capellà de no res, i en canvi deu bons capellans no haurien fet tot el bé que va fer aquest gran obrer de Déu».

A la seva mort no va deixar ni tan sols el necessari per enterrar-lo. Però Don Bosco sabia quantes vegades havia buidat la bossa a les seves mans, sense preocupar-se de si eren monedes de poc valor o peces d'or. Els directores salesians, cridats per Don Bosco per als funerals, van portar a l'espatlla el fèretre. Els clergues, els joves, la

banda de l'oratori, el van acompanyar al cementiri. Eren els clergues, els sacerdots i els joves de qui Don Bosco li parlava el 1844: «I tanmateix hi són, perquè jo els veig».

Homes i dones de bona voluntat

Al costat dels sacerdots hi ha els laics. Alguns pertanyien a famílies aristocràtiques: el comte Cays (que es farà salesià i sacerdot en edat avançada), el marquès Fassati de Montemagno, el comte Callori de Vignale, el comte Scarampi de Pruney. Altres eren senzills treballadors i comerciants. Don Bosco recordava amb molt agraïment un quincallaire, Josep Gagliardi, que consagrava als joves de l'oratori el seu temps lliure i els seus estalvis.

La *cooperació* d'aquests laics era variada. Don Bosco sollicitava especialment la seva disponibilitat per «fer catecisme» el diumenge i durant la quaresma. Alguns l'ajudaven també en les classes nocturnes, i en l'assistència als joves. Altres buscaven una bona feina per als nois, especialment per als que havien sortit de la presó.

No es tractava només d'homes. Ja hem parlat de les «mares» que treballaven a l'oratori: mama Margarida, la mare de don Rua, la de Miquel Magone, la germana de mama Margarida, la mare del canonge Gastaldi.

Aquesta última s'encarregava de fer rentar la roba dels nois i de repartir-la cada dissabte. «Bona falta feia —recordava Don Bosco—. Entre aquells pobres nois n'hi havia que no podien canviar-se mai el parrac de camisa que portaven, i anaven tan bruts que cap amo no els volia al seu taller».

El diumenge, la senyora Gastaldi reunia els nois i, «com un general», inspeccionava minuciosament els vestits i la neteja de cadascun, fins i tot els llits, que sovint eren petits i olorosos caus.

Molts cooperaven no amb l'acció sinó amb diners. Un capellà donava per als nois més pobres tots els diners que rebia dels pares benestants. Un banquer passava una pensió regular, com si fos un «asilat» de Don Bosco. Un artesà portava regularment els seus estalvis.

Salesians externs: refusats

Don Bosco es va anar convencent de mica en mica que seria oportú reunir aquests col·laboradors en una associació.

El primer intent el va fer el 1850, reunint set homes de confiança «tots catòlics i laics». Va ser un fracàs.

El 1864, segon intent. Quan va presentar les Regles de la seva Societat a Roma, hi havia afegit un «capítol» que va fer arrufar el nas a molts monsenyors. Parlava de «salesians externs». Qualsevol persona, fins i tot vivint en família, hauria pogut ser salesià. No faria els vots, però col·laboraria en la feina dels salesians per als nois pobres. En l'article 5 preveia fins i tot que qualsevol salesià que sortís de la Congregació «per un motiu raonable» n'esdevindria «membre extern».

El capítol va ser refusat. Don Bosco, amb la tenacitat pròpia dels piemontesos, el va tornar a presentar, primer modificat i després com un apèndix. No hi va haver manera. Per aconseguir l'aprovació de les Regles (l'aconseguirà el 1874) es va haver de resignar a treure'l. Avui potser seria considerat «una intuïció genial».

Refusat el projecte dels «salesians externs», Don Bosco es va posar a treballar de seguida en una cosa semblant. El 1874 va traçar les grans línies d'una *Unió de sant Francesc de Sales*. Els directors, consultats, van demostrar poc entusiasme. Allò els semblava una confraria més. Don Bosco va moure el cap:

—No m'enteneu. Però ja veureu com aquesta Unió serà el suport de la nostra Societat. Penseu-vos-hi.

Els objectius principals que Don Bosco fixava a la *Unió* eren tres:

—fer-se el bé a si mateix amb l'exercici de la caritat amb el proïsme, especialment amb els nens pobres i abandonats;

—participar en les obres de pietat i de religió que porten a terme els Salesians;

—recollir nens pobres, instruir-los en la pròpia casa i defensar-los dels perills.

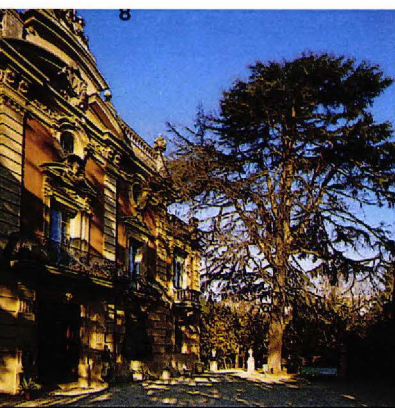
Els Cooperadors Salesians

El 1876 va arribar la forma definitiva. Va anomenar la pia Unió dels seus col·laboradors «*Cooperadors Salesians*». Va escriure i imprimir ràpidament el reglament i el va enviar al Papa perquè l'aproves. Va arribar un «breu» de Pius IX el 9 de maig de 1876.

El objectius eren els mateixos exposats feia fos anys: fer-se el bé un mateix amb una vida cristiana compromesa, ajudar els salesians en les seves empreses, «allunyar» els mals que amenacen la joventut.

Els mitjans suggerits són semblants als que fan servir els salesians: catecismes, exercicis espirituals, suport a les vocacions sacerdotals, difusió de la bona premsa, pregària i almoïna.

Aquesta última paraula va causar molts equívocs. Molts salesians van reduir de fet l'activitat dels cooperadors a l'ajuda en

1. Primera casa salesiana a Barcelona-Sarrià. Don Bosco s'hi va allotjar a l'abril i al maig de 1886. 2. Capella de sant Joan Bosco a les mateixes habitacions que va ocupar. S'hi conserven relíquies del sant i les pintures murals de Ramon Borrell que figuren en les il·lustracions següents. 3. Somni dels nou anys. 4. Trobada amb Bartomeu Garelli. 5. Somni de les missions tingut a Sarrià. 6. Guarició de la paralítica. 7. Mort de Don Bosco. 8, 9, 10, 11, 12 i 13. Llocs que Don Bosco va visitar a Barcelona: Martí-Codolar, col·legi del Sagrat Cor, Can Serra, casa de D.ª Dorotea Chopitea, palau Moja, basílica de la Mercè i església de Betlem, respectivament.

diners per a les seves obres. Don Bosco va intervenir enèrgicament contra aquest enviliment del Cooperador.

«Cal comprendre bé la finalitat de la pia Unió —va dir a Toló el 1882—. Els Cooperadors Salesians no tan sols han de recollir almoines per a les nostres obres, sinó també procurar per tots els mitjans possibles cooperar a la salvació dels seus germans, en particular de la joventut».

En els viatges per Itàlia i l'estranger, Don Bosco es va preocupar molt per fer créixer l'exèrcit dels seus Cooperadors. «Gènova i la Ligúria li van proporcionar grans contingents —escriu Morant Wirth—. A França, Niça va ser un centre important, a causa del caràcter cosmopolita de la ciutat. A Marsella els Cooperadors eren tan fervents que, amb ells, Don Bosco tenia la impressió d'estar en família».

A Espanya (Barcelona) va viure una de les figures més característiques dels Cooperadors: donya Dorotea de Chopitea. Va esdevenir la «mare de les obres salesianes», i se n'ha introduït la causa de beatificació.

El «Butlletí Salesià» arriba també a Sotto il Monte

Don Bosco va voler donar als Cooperadors un instrument que servís per mantenir-los units entre ells i amb el centre de les obres salesianes. Va ser el *Butlletí Salesià*, revista mensual. El primer número va sortir per l'agost de 1877.

Don Bosco confiava tant en el *Butlletí*, que en va preparar personalment els primers números. Quan no el va poder continuar més, va privar els seus col·legis d'un director molt vàlid, el pare Joan Bonetti (que va formar part del Capítol Superior), i li va confiar el *Butlletí*. Quan li preguntaven «a qui l'havien d'enviar», Don Bosco responia: «A qui el vol i a qui no el vol».

En el *Butlletí* es van publicar les primeres cartes dels missioners salesians, que llegien àvidament els joves i els adults. Es va publicar per capítols la primera «Història de l'oratori de Don Bosco», també esperada amb vivíssima curiositat. Hi apareixien regularment les notícies de les obres salesianes escampades pel món, i les gràcies més notables de Maria Auxiliadora Aquell modest fascicle mensual va penetrar a tot arreu i va guanyar moltíssims amics per a Don Bosco i les seves obres. El Papa Joan XXIII recordava: «Els meus primers anys van ser alegrats i protegits per l'estimada imatge de l'Auxiliadora. Era una reproducció molt senzilla: el retall del *Butlletí Salesià*

que l'oncle-avi Xavier rebia i ens llegia a tots nosaltres amb gran entusiasme. La pietosa imatge era el capçal del llit. Quantes pregàries i quantes confidències davant aquella humil efigie! I Maria Auxiliadora sempre em va ajudar».

El 1884, parlant amb el pare Lemoyne, Don Bosco va manifestar un pensament que a poc a poc se li havia anat il·luminant: «L'objectiu principal dels Cooperadors no és ajudar els salesians, sinó ajudar l'Església, els bisbes, els rectors, sota l'alta direcció dels salesians».

«A la mort de Don Bosco el 1888 —escriu Wirth— una cosa era evident: la força apostòlica de la modesta Congregació salesiana s'havia multiplicat per deu gràcies a l'ajuda fraterna dels seus cooperadors. Molts d'ells mereixen ser considerats de fet, si no jurídicament, autèntics *salesians en el món*».

**FRANCESC, EUSEBI, FELIP, MIQUEL
I MOLTS AMICS**

El 1870 Don Bosco va fer 55 anys. La seva vida, que en les primeres dècades era vivaç i nerviosa com un torrent de muntanya, s'eixampla, es converteix en un riu majestuós. Els últims 18 anys de la seva existència, registrats minuciosament en pilons de documents i de testimoniatges, s'han condensat en 9 volums de *Memòries Biogràfiques*, dos dels quals superen les 1.000 pàgines.

És ben clar que cada biògraf de Don Bosco ha d'usar decididament el verb «descartar». Els fets, les trobades, les narracions als joves, els somnis, tot és commovedor, humaníssim. Sap greu deixar-ne de banda desenes i desenes. I tanmateix, calculant les pàgines, també nosaltres ens hem de resignar a tallar i podar vigorosament.

Però en aquest capítol ens prenem una petita revenja. Explicuem desordenadament alguns dels fets i de les trobades d'aquests anys que ens han impressionat més, i demanem perdó si no aconseguim lligar-los amb un fil «lògic». La vida, d'altra banda, no sempre fa servir la «lògica» com a camí principal.

«He robat dos pans»

Agost de 1872. Va tocar la campana i una turba immensa de nois es va precipitar fora de les aules i dels tallers cridant: «El berenar! El berenar!».

Dos forners havien col·locat al fons del pati quatre enormes cistells de vímet, plens de panets frescos i olorosos. «Només un per a cadascú!», cridaven.

Francesc Piccollo, un noi d'11 anys que havia arribat feia poc de Pecetto Torinese, mirava tota aquella cua i esperava el seu torn. Havia menjat molta sopa a migdia però després, amb les hores, la gana s'havia tornat a despertar. I pensava que un sol panet era poc

comparat amb la gana. Hauria volgut almenys el doble de ració. Però l'oratori era pobre, i ni el pa no era abundant en aquell 1872.

Mentre pensava això, va veure que alguns companys seus, després d'haver-se posat a la butxaca un panet, es tornaven a posar tranquil·lament a la fila i n'agafaven un altre, i un altre, sense que ningú s'adonés.

«Jo també —va explicar després Francesc— em vaig deixar vèncer per la gana, vaig robar dos panets i vaig córrer a darrera el porxo, a menjar-me'ls amb avidesa. Però després vaig tenir remordiments.

—He robat —pensava—. I demà, com gosaré combregar? M'he de confessar!

Però el meu confessor era Don Bosco i jo sabia que s'entristiria molt quan sabés que havia robat. Què podia fer? No tant per vergonya, com per no disgustar Don Bosco, em vaig escapar per la porta de l'església i vaig córrer de dret al santuari de la Consolació, no gaire lluny.

Vaig entrar a l'església mig fosca, vaig triar el confessorari més amagat, i vaig començar la confessió:

—He vingut a confessar-me aquí perquè em fa vergonya confessar-me amb Don Bosco. (Hauria pogut no dir-ho, però estava tan acostumat a la sinceritat que em va semblar important.) Una veu em va respondre:

—Digues. Don Bosco no sabrà mai res.

Era la veu de Don Bosco! Misericòrdia! Em va venir una suor freda. Però si Don Bosco era a l'oratori, com podia ser? Un miracle? No, res de miracles. Don Bosco havia estat invitat, com de costum, a confessar a la Consolació, i jo m'havia ensopegat, precisament, amb aquell de qui volia fugir.

—Parla, fillet. Què t'ha passat?

Tremolava com una fulla.

—He robat dos pans!

—I t'han fet mal?

—No.

—Aleshores no et preocupis. Tenies gana?

—Sí.

—Gana de pa i set d'aigua, bona gana i bona set. Mira: quan necessitis alguna cosa, demana-la a Don Bosco. Et donarà tot el pa que vulguis. Però recorda-te'n bé: Don Bosco s'estima més la confiança que creure't innocent. Amb la teva confiança et podrà ajudar, en canvi amb la teva innocència podries relliscar i caure, i

ningú no et donaria la mà. La riquesa de Don Bosco és la confiança dels seus fills. No ho oblidis mai, Francesc.

L'any següent jo feia el segon curs, i un dia, a l'hora de dinar, em diuen que la meva mare m'espera al parlador. La trobo que plora:

—Mare, què ha passat?

—Res, Cesc, res. Però mira, som pobres, i l'ecònom m'ha dit que si no paguem els mesos que devem hauràs de marxar...

Plorava per aquella amenaça, i jo, que havia de tornar a classe, la vaig deixar plorant. Però a l'hora d'esbarjo de la tarda vaig tornar a veure la mare que encara m'esperava a la porteria, aquesta vegada contenta i somrient. Em va dir:

—Escolta, Cesc, ja no ploro. He anat a trobar Don Bosco i m'ha dit: bona dona, digueu al vostre noi que si l'ecònom el fa fora per la porta torni entrar per l'església i que vingui a veure'm. Don Bosco no el farà mai fora.

Després la mare em va fer un petó i se'n va anar. Aquell mateix vespre l'ecònom em va fer cridar i jo, espantat, abans de presentar-m'hi, vaig córrer a veure Don Bosco. Vaig trucar a la porta:

—Qui hi ha?

—Sóc jo, Francesc Piccollo.

—Entra, entra. Així, Francesc —i va agafar un full de paper—, quants mesos deu la teva mare?

Els hi vaig dir, i Don Bosco, amb delicadesa, va escriure el rebut per tot l'any, i el va firmar. Ningú no es va adonar de la seva generositat, ni tan sols l'ecònom a qui vaig portar el rebut. Em vaig emocionar més de la manera delicada com m'havia ajudat que de la mateixa obra de caritat.

Van passar tres anys més. Ja feia cinquè. Un dia els més grans envoltàvem Don Bosco mentre passejàvem sota els porxos. Hauria volgut parlar a soles amb ell, però no m'atrevia. Però com sempre ell se'n va adonar i sense més ni més em va fer anar a part i em va dir:

—Tu vols dir-me alguna cosa, oi?

—Ho ha endevinat. Però no voldria que els altres ho sentissin.

—I li vaig dir a cau d'orella:

—Vull fer-li un regal. Em sembla que li agradarà.

—I quin regal vols fer-me?

—Prengui'm!

Don Bosco va somriure:

—I què vols que en faci d'un tipus com tu?. —Però de seguida es va posar seriós i em va dir:

—Gràcies, Francesc. No podries fer-me un regal que m'agradés

més. L'accepto no pas per a mi, sinó per oferir-te i consagrat-te tot al Senyor i a Maria Auxiliadora.»

Francesc Piccollo va ser salesià i sacerdot, i va treballar durant 30 anys a Sicília com a professor, director i després inspector de les obres salesianes. Va viure fins al 1930.

Eusebi Calvi, de Palestro

El mateix 1972, un altre noi magnífic, Eusebi Calvi, de Palestro, estava preocupat perquè els seus no podien pagar més la pensió. Don Bosco el va veure trist i li va preguntar:

—Què tens, Eusebi?

—Ah, Don Bosco. Els meus no poden pagar més la pensió i em veig obligat a deixar els estudis.

—Però tu no ets amic de Don Bosco?

—Ja ho crec!

—Així la cosa s'arregla fàcilment. Escribeu al teu pare que del passat no se'n preocupi més, i que en el futur pagui el que pugui.

—Però el meu pare voldria saber la quantitat exacta perquè vol comprometre's a donar tot el que pugui.

—Quant era la pensió fins ara?

—Dotze lires al mes.

—Escribeu-li que la posem a cinc. I que les pagui si pot. Vine al meu despatx que et faré una nota per a l'econom.

També Eusebi Calvi es va fer salesià i sacerdot, va treballar a Calàbria i Sicília, i va viure fins al 1923. «Quants milers de nois —va escriure el pare Amadei— van rebre aquests signes d'afecte per part de Don Bosco!»

Don Bosco es va disgustar

Quan Don Bosco va arribar a Lu en les excursions de tardor (ho hem explicat en el capítol 37), al pati de la casa dels Rinaldi va acaronar un nen de 5 anys, Felip.

Quan aquell noi va fer 10 anys, el nom de Don Bosco va tornar a sortir en la seva vida. Al poble de Mirabello, a un tret de fusell de Lu, Don Bosco havia obert el «petit seminari». El senyor Cristòfol Rinaldi va pensar enviar-hi Felip.

El noiet, robust i afable, va agafar sota el braç el farcellet, va fer un petó a la mare, i va anar cap al col·legi amb el carruatge del pare. Tenia el cor una mica encongít com tots els nois que surten de

casa per primera vegada. Però era seriós i reflexiu i comprenia que aquell sacrifici podria obrir a la seva vida uns horitzons que no fossin els camps i les vinyes del papà.

El seu professor va ser el clergue Pauet Albera. «Don Albera —escriurà— va ser per a mi un àngel custodi. Va ser l'encarregat de vigilar-me i ho va fer amb tanta caritat que em sorprèn cada vegada que hi penso». Però desgraciadament no hi havia només don Albera. Un altre assistent tenia unes maneres grolleres que ofenien.

Don Bosco va venir dues vegades des de Torí per visitar el «petit seminari», i va parlar llargament amb Felip. Es van fer amics.

A la primavera, per desgràcia, va passar un fet reprovable. Felip estava cansat pels estudis intensos dels mesos d'hivern i a més l'ull esquerre havia començat a molestar-lo seriosament. Un dia que estava particularment tens, l'assistent de l'actitud grollera va xocar amb ell violentament. Felip no va perdre els estreps. Va anar de dret a veure el Director per dir-li que volia tornar a casa. Semblava el caprici d'un moment, però no va ser així. Felip estava decidit i no hi va haver ningú capaç de fer-lo canviar de parer.

Quan Don Bosco aquell curs va arribar per tercera vegada a Mirabello, se'l va informar que Felip Rinaldi havia tornat amb la família. Es va disgustar. Li va escriure una carteta a Lu, en què li demanava que es repensés de la seva decisió.

De cartes de Don Bosco, Felip en va rebre moltes durant els anys següents. En cadascuna hi ha la invitació a repensar-se, a tornar: «Les cases de Don Bosco, recorda-ho, Felip, sempre estan obertes per a tu».

Rarament Don Bosco ha insistit tant amb un noi. Gairebé sembla que veia alguna cosa precisa en el seu futur. Però el noi, tot i continuant sent amic de Don Bosco, no hi està disposat.

1874. Felip té 18 anys, i Don Bosco va a veure'l a Lu. Precisament quan és a casa seva es presenta una pobra dona. Camina amb crosses i té un braç malalt. Ha vingut per suplicar a Don Bosco que la curi. El Sant li dóna la benedicció de Maria Auxiliadora i aquella dona, sota la mirada de Felip, llença les crosses i torna a casa guarida. El jove està molt emocionat, però a una enèsima invitació de Don Bosco perquè el segueixi a Torí contesta que no. Aquest «no» li pesarà tota la vida: «Que el Senyor i la Mare de Déu facin que, després d'haver-me resistit tant a la gràcia en el passat —dirà un dia humilment—, no n'abusi més en el futur».

Aquell «no» dit a Don Bosco és per a Felip el primer d'una sèrie. Comença a dir no a les pregàries, a la mare que el renya per freqüentar amistats perilloses, al rector que el convida a anar més

sovint a l'església. Una veritable «crisi religiosa» que superarà gràcies a les pregàries de la seva mare.

Quan Don Bosco va presentar batalla

1876. Felip Rinaldi fa vint anys. Els pares d'una bona noia han vingut a veure el senyor Cristòfol per avançar una proposta de matrimoni. Però de Torí també arriba Don Bosco, decidit a presentar batalla per emportar-se Felip.

És una conversa llarga, decisiva. Amb la tenacitat senzilla dels camperols, Felip exposa totes les seves dificultats. Però Don Bosco també és un camperol, i les rebutja amb calma una per una. Ha descobert en aquell noi la fusta d'un gran salesià, i no vol deixar-se'l escapar. «Em va guanyar a poc a poc —escriurà Felip—. Els pares em deixaven lliure, i la meua elecció queia sobre Don Bosco».

Novembre de 1877. Felip Rinaldi arriba a Sampierdarena, on Don Bosco ha obert una casa per a les «vocacions adultes». Als 21 anys el camperol de Lu torna a obrir la gramàtica italiana i la llatina. Els primers temps són duríssims. En el primer deure de classe, al costat d'un cementiri de creus vermelles i blaves, hi ha una nota mortificant. I tanmateix, amb la mateixa tossuderia amb què ha resistit tants anys la veu de Don Bosco, Felip s'enfila dia a dia per la dura via dels estudis.

El director de Sampierdarena és aquell Pauet Albera que l'havia encantat a Mirabello. En els moments difícils troba consol en ell. «Un dia li vaig dir que tenia por de fer-ne una de les meves i fugir. Ell em va respondre: I jo vindré a agafar-te».

13 d'agost de 1880. Agenollat als peus de Don Bosco, Felip pronuncia els vots de pobresa, castedat i obediència. És salesià. Té 24 anys.

A la tardor comença la seva pujada cap al sacerdoci. Rep els ordes menors, el sotsdiaconat, el diaconat. Hi ha un detall que sorprèn: Felip va endavant no perquè ho vulgui, sinó perquè li ho mana Don Bosco, en qui té la màxima confiança. Explicarà: «Don Bosco em deia: Tal dia faràs tal examen, rebràs tal orde. Jo obeïa cada vegada». Don Bosco no s'havia comportat mai així amb una altra persona: exhortava, invitava, però deixava que decidís l'individu. Amb Felip, Don Bosco mana. Devia llegir molt clarament en el futur d'aquell noi.

La vigília de Nadal de 1882 Felip Rinaldi celebra la primera Missa. Hi assisteix Don Bosco que, abraçant-lo, li pregunta: «Estàs

content ara?». La resposta és per fer caure l'ànima als peus: «Si em té amb vostè, sí; si no, no sabré què fer».

Però al cap d'uns mesos torna de les missions d'Amèrica el pare Costamagna, i Felip, trasbalsat per primera vegada per l'entusiasme, demana a Don Bosco per anar a les missions. Aquesta vegada és Don Bosco qui diu que no:

—Tu et quedaràs aquí. A les missions hi enviaràs els altres.

El primer successor de Don Bosco al cap de la Congregació Salesiana serà el pare Rua. El segon, el pare Pau Albera. El tercer serà el pare Felip. El vell don Francesia en dirà: «De Don Bosco només li falta la veu. Totes les altres coses, les té».

El canonge que descansava

El 1872 Don Bosco va anar a Gènova per fer-hi una breu visita. Explica el pare Amadei:

«Entre altres va anar a visitar-lo el canonge Ampugnani, que vivia a Marassi i l'havia ajudat a comprar el col·legi d'Alassio. Don Bosco li va preguntar:

—I ara, què fa?

—Jo? Res, descanso.

—Com, que descansa? Vostè està sa, i encara és jove.

—He treballat molts anys a Amèrica i ara descanso.

Don Bosco es va posar molt seriós:

—I no sap que el descans del sacerdot és el paradís? I que Déu ens demanarà uns comptes molt estrictes del temps perdut?

El canonge va quedar tan afectat per aquelles paraules que no sabia per on girar-se per sortir. L'endemà va tornar a la casa salesiana i va dir al director que el fes tocar, fer classe de música, predicar:

—Don Bosco —va exclamar— m'ha dit unes paraules terribles!

També es va trobar amb el Superior General dels *Mínims de sant Francesc de Paula*, home doctíssim, que feia de rector. Després de saludar-lo respectuosament, Don Bosco li va dir:

—Qui sap quanta feina deu tenir com a General de l'Orde!

—Realment poca, o cap. Som pocs, sap?

—Quants novicis hi ha?

—Cap.

—I quants estudiants?

—Cap.

—Com? —la cara de Don Bosco es va tornar seriosa i greu, la

veu enèrgica—. I vostè no es belluga per impedir que desaparegui un orde tan benemèrit de l'Església, que encara no ha complert el fi per al qual el va crear el seu fundador, i que encara té tantes profecies glorioses que s'han de fer realitat?

—Però no es troben vocacions!

—Doncs, si no troba vocacions a Itàlia, vagi a França, a Espanya, a Amèrica, a Oceania. Vostè té una gravíssima responsabilitat i un compte molt gran per passar amb Déu. Quants esforços, quants dolors ha hagut de suportar sant Francesc de Paula per fundar el seu orde. I vostè permetrà que es perdin tantes pregàries, tants esforços, tantes esperances?

El bon Pare General estava com avergonyit. Va prometre que faria tot el que pogués per trobar noves vocacions».

Petits paletes a l'oratori festiu

Qui segueix la vida de Don Bosco en aquests anys pot tenir la impressió que l'oratori festiu de Valdocco, que amb ell ha viscut tantes jornades glorioses, ha desaparegut de l'horitzó. No és pas així. Don Bosco, és veritat, està absorbit al 90% per la gran casa per a estudiants i artesans que acull 800 nois, per les altres obres salesianes que es van multiplicant. Però no oblida el «seu» oratori. No hi ha gaires testimonis, però suficients per retratar-lo també en aquest sector.

«Vaig venir a Torí durant la quaresma del 1871 —explica Enric Àngel Bena—. Venia de Magnano Biellese i em matava treballant amb els paletes. A la primera festa, com ens havia recomanat a mi i als altres nois el rector, vaig anar a l'oratori de Don Bosco. Em va agradar. Cada any, quan tornava a Torí de març a novembre, vaig continuar freqüentant-lo, fins que vaig anar a fer el soldat.

L'entrada a l'oratori en aquells anys era a l'esquerra del santuari de Maria Auxiliadora. Hi havia una porta rude, de taulons. Hi havia amb nosaltres tres o quatre sacerdots i molts clergues. Don Bosco venia ordinàriament al matí per a la Missa i a la tarda per al catecisme.

El segon any que vaig venir a Torí vaig fer la primera Comunió a l'oratori. Tots tenien un vestit net. El que no el podia tenir de la família, el rebia de Don Bosco. Ell mateixa va celebrar la Missa a l'església de sant Francesc i ens va donar la Comunió. Després, sortint de l'església, hi havia una taula preparada per a nosaltres: pa, formatge, llonganissa. Don Bosco va passar a donar una miqueta de vi, que abocava al vas de cadascú. També va repartir galetes.

Quan un jove tenia la jaqueta, els pantalons o les sabates trencades, Don Bosco donava vestits, o sabates, potser apedaçats, però bons. A l'oratori ens hi atreïen els jocs, els regals que rebíem. També la música de la banda era una bona atracció.»

El mateix 1871 va començar a freqüentar l'oratori festiu de Valdocco Francesc Alemanno, un jove obrer de Villa Miroglio. S'havia traslladat a Torí amb la família. El primer dia que hi va anar va trobar Don Bosco. Després de les funcions hi va haver una petita rifa i Alemanno va guanyar una corbata. Don Bosco la hi va posar al coll i li va preguntar:

—Com et dius?

—Francesc Alemanno.

—Fa molt que véns a l'oratori?

—És la primera vegada.

—I coneixes Don Bosco?

El noi es va quedar tallat, després va aixecar tímidament la mirada:

—Don Bosco és vostè.

—Però tu coneixeràs bé Don Bosco si et deixes fer el bé a l'ànima.

—És precisament el que busco, un amic que es preocupi de mi.

—Que bonic! Aquesta tarda has guanyat una corbata, i jo t'hi lligaré a l'oratori de manera que no te n'allunyis mai més!

Francesc es va fer amic de debò de Don Bosco. De l'oratori va passar a la Congregació Salesiana.

Petits paletes, distribució de vestits als més pobres, diàlegs de tu a tu amb els nois: encara és l'oratori de Don Bosco, que continua vivint i prosperant a l'ombra del santuari.

Don Bosco en va confiar la direcció durant alguns anys a don Barberis. Després, durant moltíssims anys, a don Pavia ajudat pel llegendari coadjutor Joan Garbellone. Aquest home, amb un temperament una mica excèntric i estrany, va ser una prova vivent de l'extraordinària potència formativa de Don Bosco, que va saber exaltar els dots naturals fins i tot dels temperaments més pobres.

Durant cinquanta anys Garbellone va ser l'ànima de l'oratori festiu. En un quadernet tenia sis mil noms de noiets que ell havia preparat per a la primera Comunió. Des del 1884 va ser el director de la banda, i la va dirigir digníssimament fins al 1928, quan va morir.

Don Bosco es va guanyar la seva amistat amb un gest de gran

confiança. Li va posar a les mans trenta mil lires per anar a pagar un deute. Era una quantitat equivalent a cinquanta milions de lires d'avui. Garbellone tenia 28 anys i era un pobre pelat. Aquell gest el va commoure tant que des d'aleshores s'hauria llançat al foc per Don Bosco.

Miquel Unia, camperol

El 19 de març de 1877 va arribar a l'oratori un camperol de 27 anys. Es deia Miquel Unia. Va dir a Don Bosco que voldria estudiar per capellà, però no salesià.

—Voldria tornar a Roccaforte de Mondoví, el meu poble.

—Però si el Senyor et volgués per a una missió més gran?

—Si el Senyor em fa comprendre que és la seva voluntat...

—Si Déu em revelés el teu interior, i jo te'l digués, et semblaria un senyal suficient que Ell et vol sacerdot salesià?

Miquel Unia no sabia si prendre-s'ho en broma o de debò. S'hi va pensar i va dir:

—Molt bé, digui'm què veu en la meva consciència.

Don Bosco li ho va dir tot. Li va enumerar bones obres i pecats, fins i tot en els mínims detalls. Unia es pensava que somiava:

—Però, com s'ho fa per saber totes aquestes coses?

—I encara en sé més. Tu tenies onze anys i un diumenge eres al cor de la teva església, a vespres. Un company del teu costat dormia amb el cap endarrere i la boca oberta. Tu tenies unes prunes a la butxaca. Vas buscar la més grossa i la vas deixar caure a la boca oberta d'aquell pobret. Com que s'ofegava es va posar dret d'una revolada i va començar a córrer d'un costat a l'altre com un boig. Es van haver de suspendre les vespres. Tu reies a més no poder, però el capellà et va clavar mitja dotzena de clatellades.

Miquel Unia es va quedar amb Don Bosco. Va ser el primer missioner salesià que va anar amb els leprosos de Colòmbia, en una població perduda que es diu Agua de Dios. Va viure entre 730 afectats per la terrible malaltia i, amb un treball extenuant que al final el va consumir, va tornar a donar un rostre a la seva dignitat d'homes i de fills de Déu.

ANAR LLUNY

Entre el 1871 i el 1872 Don Bosco va tenir un somni dramàtic. Sembla que primer el va explicar a Pius IX i després a alguns dels seus salesians, dos dels quals, els pares Barberis i Lemoyne, en van prendre nota acuradament.

«Em semblava torbar-me en una regió salvatge i totalment desconeguda. Era una immensa plana sense cultivar, en la qual no es veien ni turons ni muntanyes. Però a l'extrem llunyaníssim es retallaven unes muntanyes escarpades. Vaig veure turbes d'homes que la recorrien. Anaven gairebé despulats, i eren d'estatura extraordinària i d'aspecte ferotge. Tenien els cabells eriçats i llargs, de color negrós. Només es tapaven amb uns llargs mantells de pells d'animal, que els penjaven de les espatlles. Com a armes feien servir una llança llarga i la fona.

Aquelles tribus d'homes dispersos oferien a la mirada escenes diverses: alguns corrien caçant feres; altrs caminaven, portant clavats a les puntes de les llances trossos de carn sagnant. Uns combatien entre ells; uns altres arribaven a les mans amb soldats vestits a l'europea, i el terra era ple de cadàvers. Jo m'estremia amb aquell espectacle.

I, de cop, van aparèixer a l'extrem de la plana moltes persones: pel vestit i per la manera de fer vaig conèixer que eren missioners de diversos ordes. S'acostaven per predicar a aquells bàrbars la religió de Jesucrist. Els vaig mirar molt bé, però no en vaig conèixer cap. Van anar fins al mig d'aquells salvatges: els bàrbars així que els van vaure els escometien amb furor i els mataven. Clavaven els macabres trofeus a la punta de les seves llargues piques».

Nova gent disposada a arriscar-se

«Després d'haver vist aquella escena tan terrible, em vaig dir: —Com es pot fer per convertir aquesta gent tan brutal?—.

Mentrestant vaig veure lluny una colla de més missioners que s'acostaven als salvatges amb cara alegre i precedits per una filera de jovenets. Jo tremolava pensant: —Vénen a fer-se matar—. I m'hi vaig acostar. Eren clergues i sacerdots. Els vaig mirar amb atenció i els vaig reconèixer com als nostres salesians. Els primers em resultaven coneguts, i tot i que no podia conèixer personalment molts dels altres que els seguien, em vaig adonar que també eren missioners salesians, precisament dels nostres.

—Com pot ser?—, em vaig dir. No hauria volgut deixar-los avançar, i era allà per aturar-los. Esperava que d'un moment a l'altre els toqués la mateixa sort que als primers missioners, quan vaig veure que la seva aparició portava l'alegria a totes aquelles tribus de bàrbars. Van abaixar les armes, van depositar el seu furor, i van acollir els nostres amb tot de senyals de cortesia. Meravellat em deia: —A veure com s'acabarà!—. I vaig veure que els nostres missioners s'avançaven cap als salvatges, els instruïen i ells escoltaven de bon grat les seves paraules. Els ensenyaven i ells aprenien de pressa; els repreïen, i ells acceptaven i posaven en pràctica les advertències.

Vaig estar observant: els missioners resaven el Rosari, i els salvatges responien a aquella pregària. Al cap d'una mica els salesians van anar a posar-se al centre d'aquella multitud que els va envoltar. Es van agenollar. Els salvatges, després de depositar les armes, també van doblegar els genolls. I aleshores un dels salesians va entonar: *Lloeu Maria, oh llengües fidels*, i aquelles turbes, com una sola veu, van continuar el cant amb tanta força que, gairebé espantat, em vaig despertar».

Aquell somni va tenir un pes notable en la vida de Don Bosco. Ell mateix va afirmar: «Després d'aquest somni vaig sentir renéixer en el meu cor l'antic anhel de l'apostolat missioner».

Don Bosco havia començat a pensar en les missions quan era un jove estudiant, a Chieri. «Aleshores al Piemont —explica el pare Leomyne— sobresortia l'*Obra de la Propagació de la Fe*. Els escrits que descrivien els esforços i els martiris dels missioners eren llegits amb avidesa. I Joan Bosco alimentava el desig de consagrar-se a les missions estrangeres».

El Concili Vaticà I (1869-1870) va contribuir notablement al desenvolupament de les missions. Bisbes de les Amèriques, de l'Àfrica i d'Àsia, aprofitant la vinguda a Itàlia (on els capellans eren abundantíssims comparat amb les seves regions) van intentar enrollar capellans i monges per als seus territoris.

També a Valdocco van arribar-hi peticions concretes. Monse-

nyor Barbero va demanar a Don Bosco germanes per a Hyderabad, a l'Índia. Monsenyor Alemany, bisbe de San Francisco de Califòrnia, li va demanar que obrís allà una escola professional. Don Bosco no va entendre les ofertes. Encara no pensava «concretament» en les missions.

Un any després, Don Bosco va tenir el somni «de la immensa plana i dels homes d'aspecte ferotge» i va sentir renéixer «l'antic anhel». Des d'aquest moment vol saber quina és la regió missionera destinada per la Providència als seus salesians. Les peticions de fundacions a ultramar continuen arribant a la seva taula, i les examina amb una atenció ben diferent.

Buscava un detall: dos rius i un desert

Explica: «Els homes negrosos del somni, primer em vaig pensar que eren africans d'Etiòpia. Però després d'haver interrogat persones que coneixien aquells llocs i de llegir llibres de geografia, vaig deixar aquest pensament. Després em vaig detenir en Hong-Kong, illa de la Xina. Després em vaig informar sobre Austràlia. Per monsenyor Quinn em vaig informar de l'estat d'aquells indígenes, però la seva descripció no encaixava amb el que jo havia vist. Més tard vaig dirigir el pensament a Mangalore, a Malabar...

Finalment, el 1874, el cònsol argentí a Savona, Gazzolo, va parlar dels salesians a l'arquebisbe de Buenos Aires, que va expressar el desig que un grup de salesians anessin a establir-se a l'Argentina. Aleshores em vaig procurar llibres de geografia sobre l'Amèrica del Sud i els vaig llegir atentament. Va passar una cosa estupefent: pels llibres i per les imatges que tenien vaig veure descrits perfectament els salvatges i la regió que havia vist en somnis, la Patagònia, immensa zona del sud de l'Argentina».

Hi havia un detall que Don Bosco buscava tossudament en els mapes, per descobrir el «lloc assenyalat per Déu». Ho recorda Amadei, un dels biògrafs més atents del Sant: «Al camp d'apostolat vist en somnis havia observat *dos rius a l'entrada d'un desert vastíssim*, que no aconseguia trobar en els mapes que examinava pacientment. Va arribar a saber que eren el riu Colorado i el riu Negro, a la Patagònia, només quan va tenir la primera conversa, a Torí, amb el *comendatore* Gazzolo, cònsol de l'Argentina a Savona. Recordo haver vist jo mateix un dels vells atlas examinats per Don Bosco, en el qual es llegien, a l'extrem de l'Amèrica meridional, les paraules *Regió dels Patagons, on els habitants són gegants*» (MB, vol.X, p.1273).

Reflexionant sobre aquests fets comenta Pere Stella: «Resulta clara l'orientació de Don Bosco en recerca d'una via per a l'expansió de la seva obra fora d'Europa. Pensa i somia en les missions en el sentit més estricte, *in partibus infidelium* (als països dels infidels, i en el sentit més romàntic d'aleshores: entre pobles cruels i salvatges... A l'Argentina hi tenia els salvatges, és més, els «seus» salvatges... Salvatges era una paraula màgica que despertava l'interès i la curiositat... Un clima de llegenda envoltava els salvatges de la Patagònia, descrits com a gegants pels exploradors més antics; i que la fantasia dels dibuixants dels llibres de viatges del segle XVIII encara reproduïa com a colossos als quals els europeus amb els seus tricorns arribaven amb prou feines per sobre de la cintura, gairebé a l'alçada dels nadons indígenes. Salvatges que encara el 1864 eren presentats en el *Diccionari de coneixements útils* editat a Torí com “d'amplis espatlles, cap enorme, cabells negres i aspres, poca barba, cara inexpressiva, i d'una alçada més o menys sis peus (*uns dos metres*), de manera que potser són els més alts de la terra”. La seva ferotgia era adequadament ambientada en un terreny sense cultivar, sense arbres, inhòspit, on bufaven vents fortíssims i on es movien ràpidament a cavall, armats amb el llaç i amb llances que manejava ven destrament».

Una circular per allistar voluntaris

La petició concreta arriba de l'arquebisbe de Buenos Aires a final de 1874. «Les primeres cartes —declara Don Bosco— les vaig llegir al Capítol de la Congregació el vespre del 22 de desembre».

La proposta era doble: assumir a Buenos Aires una parròquia poblada per immigrants italians, dedicada a la Mare de Déu de la Misericòrdia; i fer funcionar a San Nicolás un col·legi per a nois, acabat de poc. San Nicolás era un centre molt important de l'arxidiòcesi de Buenos Aires.

Don Bosco va respondre a l'Argentina amb un programa de tres punts:

—enviaria alguns sacerdots a Buenos Aires per construir-hi el punt-base dels salesians a Amèrica. Es dedicarien «especialment a la joventut pobra i abandonada, catecismes, escoles, predicacions i oratoris festius»;

—en un segon moment, els salesians també assumirien l'obra de San Nicolás;

—des d'aquestes dues primeres bases els salesians podrien «ser enviats a altres llocs».

En aquest tercer punt Don Bosco hi incloïa i gairebé encobria el seu projecte de «arribar al més aviat millor als pobles salvatges».

Així quedava dibuixat en termes pràctics i concrets un mètode particular d'evangelització missionera: els religiosos de Don Bosco no es llançarien de seguida entre les tribus llunyanes de la civilització, sinó que crearien bases en territori segur, i treballarien entre els emigrats italians, molt nombrosos a l'Argentina i realment necessitats d'assistència religiosa i moral. Des d'allà anirien a emprendre els seus intents apostòlics «de primera línia».

El 27 de gener de 1875 Don Bosco va rebre del cònsol la comunicació oficial que s'havien acceptat les seves condicions.

«Aleshores el Sant, sense deixar traslluir res a casa, va preparar un bon cop de teatre —explica el pare Ceria—. El vespre del 29 de gener, festa de sant Francesc de Sales, va reunir els artesans, els estudiants i els confreres a la sala d'estudi, on s'havia muntat una tarima. Hi van pujar Don Bosco, el cònsol Gazzolo amb un uniforme molt pintoresc, els membres del Capítol Superior i els directors de les cases salesianes».

Don Bosco va anunciar a aquella assemblea atentíssima que, amb l'aprovació del Papa, els primers salesians marxarien aviat cap a les missions de l'Argentina meridional. Aquelles paraules no van suscitar temor pels perills i per una empresa que semblava temerària, sinó entusiasme incontenible entre els joves i els salesians.

«S'havia llançat un ferment nou entre alumnes i joves salesians. Es van multiplicar les vocacions a l'estat eclesiàstic. Van créixer sensiblement les peticions per inscriure's en la Congregació. L'ardor missioner es va apoderar de tothom». Eugeni Ceria, que escriu aquestes paraules en els *Annals* de la Congregació, comenta: «Per jutjar la impressió que es va produir, hem de traslladar-nos a aquells temps, quan la Congregació encara tenia l'aire d'una família estretament unida al voltant del seu Cap. L'impuls que aquell dia va donar a la fantasia va portar de sobte a imaginar horitzons sense fi, i va engrandir en un moment el concepte ja gran que es tenia de Don Bosco i de la seva obra. Començava realment per a l'oratori i per a la Societat Salesiana una nova història».

El 5 de febrer Don Bosco anunciava la primera expedició missionera a tots els salesians que vivien fora de Valdocco. La circular demanava que els voluntaris presentessin una sol·licitud per escrit. El termini es fixava per al mes d'octubre.

L'entusiasme es va multiplicar a tot arreu. Gairebé tothom es va oferir com a candidat per a les missions. «Començava una nova història» no semblen paraules exagerades.

Cap d'expedició: el noi dels gegants

Durant la seva vida Don Bosco organitzarà onze expedicions missioneres. Però cap no superarà l'entusiasme i la febre de la primera.

Es va preparar en els mínims detalls. Perquè els seus fills fossin acollits «com a amics entre amics», Don Bosco es va posar en contacte amb personalitats de Buenos Aires. Per proveir-los de tot el que calia es va adreçar als cooperadors: ell mateix es va sorprendre de la generositat.

Els missioners que se n'anaven havien d'expressar el millor de la jove i petita Congregació. Entre els que havien respost a la invitació (eren una colla) Don Bosco va triar sis sacerdots i quatre coadjutors. Algun després va acabar malament: no sempre Don Bosco l'encertava, ni sempre l'il·luminaven des de dalt.

El cap de l'expedició seria Joan Cagliero, el noi sobre el qual havia vist un dia llunyà com s'inclinaven dos indis gegantins de color de coure. Als 37 anys, convertit en un sacerdot robust, jovial, intel·ligent i d'una activitat desbordant, don Cagliero es preparava per ser l'home de la situació a Amèrica. Era difícil imaginar l'oratori sense ell: doctor en teologia, era el professor dels clergues, era l'insuperable mestre i compositor de música, tenia en la seva mà assumptes molt delicats, i dirigia espiritualment molts Instituts religiosos de la ciutat. La seva partença seria una pèrdua molt gran.

És curiós el «mètode» amb què Don Bosco el va enrolar per a l'expedició. Explica el pare Ceria:

«Després d'haver-se quedat pensarós i en silenci, un dia de març Don Bosco va dir a Cagliero, que era al seu costat:

—Voldria enviar algun dels nostres sacerdots més antics per acompanyar els missioners a Amèrica, que s'hi quedés uns tres mesos, fins que no estiguessin ben instal·lats. Abandonar-los de seguida, tots sols, sense un suport, un conseller amb qui tinguin confiança, em sembla una cosa una mica dura.

Cagliero va respondre:

—Si Don Bosco no trobés ningú més, i pensés en mi per a aquesta missió, hi estic disposat.

—Està bé —va conclure Don Bosco.

Els mesos passaven sense que es fés cap més referència a aquell fet. Però quan s'acostava el dia de la marxa, Don Bosco li va dir de sobte:

—Pel que fa a anar a Amèrica, encara penses el mateix? Potser ho vas dir de broma?

—Vostè sap molt bé que jo no faig mai broma amb Don Bosco.

—Molt bé. Aleshores prepara't, ja és hora.

El pare Cagliero va córrer a començar els preparatius. En pocs dies, treballant febrilment, ho va tenir tot a punt».

Així, amb la bondadosa senzillesa de costum, va començar la seva missió el primer i més gran missioner salesià. Els tres mesos projectats van durar en total trenta anys.

Un altre sacerdot valuós que marxava era el pare Fagnano, amb ànima de pioner, ex-soldat de Garibaldi. Els altres quatre sacerdots eren Cassinis, Tomatis, Baccino i Allavena. Els quatre coadjutors eren Scalvini, mestre fuster; Gioia, cuiner i mestre sabater; Molinari, mestre de música; i Belmonte, administrador.

Vint records escrits amb llapis

Els expedicionaris van dedicar l'estiu a estudiar el castellà.

A l'octubre el pare Cagliero els va acompanyar a Roma a rebre la benedicció del Papa Pius IX «així que va entrar a la sala va dir: —Aquí teniu un pobre vell. On són els meus missionerets? Vosaltres sou els fills de Don Bosco i aneu a predicar l'Evangelí a l'Argentina. Tindreu un gran camp per fer el bé. Escampeu la vostra virtut enmig d'aquells pobles. Desitjo que us hi multipliqueu, perquè la necessitat és molt gran i els sembrats abundantíssims entre les tribus salvatges».

Van tornar a Torí, Eugeni Ceria recorda: «Una expedició de missioners al mig d'Amèrica, en aquell any 1875, tenia força d'èpic als ulls dels que vivien en aquell allunyat racó de Torí anomenat Valdocco. Els que marxaven eren mirats com a campions generosos, que se n'anaven valents a trobar el misteri. Veient-los moure's per casa amb el seu hàbit exòtic, tothom intentava acostar-s'hi i intercanviar-hi una paraula».

L'11 de novembre, al santuari de Maria Auxiliadora, Don Bosco els va dir adéu. A les 4 de la tarda l'església era plena de gom a gom. Després de les vespres, Don Bosco va pujar a la trona i va donar als expedicionaris el programa de la seva acció. En primer lloc s'ocuparien dels italians emigrats a l'Argentina:

«Us encomano amb particular insistència la posició dolorosa de moltes famílies italianes. Trobareu un gran nombre de nens, i també d'adults, que viuen en la més deplorable ignorància del llegir, l'escriure i de tot principi religiós. Aneu i busqueu aquests nostres germans que la misèria i la desgràcia han portat a terres estrangeres...».

Després començarien l'evangelització de la Patagònia:

«D'aquesta manera comencem una gran obra, no perquè creguem que convertirem tot l'univers en pocs dies, no. Però qui sap si aquesta expedició no és com una llavor de la qual sortirà una gran planta? Qui sap si no és com un granet de mill o de mostassa, que a poc a poc s'anirà estenent i ens reportarà un gran bé».

En acabar Don Bosco va donar la seva abraçada paternal als que se n'anaven. Hi va haver una gran commoció quan els deu missioners van travessar l'església passant entre els joves i els amics. S'estrenyien al seu voltant. Don Bosco va ser l'últim d'arribar a la porta. Era un espectacle grandios: la plaça plena de gent, una llarga filera de cotxes que esperaven els missioners, claror de llanternes que il·luminaven la nit. El pare Lemoyne era al costat de Don Bosco i li va dir:

—Don Bosco, comença així a fer-se realitat *l'Inde exhibit gloria mea* (*D'aquí sortirà la meva glòria*)?

—És veritat —va respondre Don Bosco profundament commogut.

Són els moments en què es pot perdre el sentit de la mesura. Però Don Bosco tocava sòlidament de peus a terra. Només pocs mesos abans havia dit: «Què és en el món el nostre oratori de Valdocco? Un àtom. I tanmateix ens dóna tanta feina, i des d'aquest raconet pensem enviar gent cap aquí i cap allà. Oh, bon Déu!».

Cadascun dels missioners portava un fullet amb «20 records especials» escrits per Don Bosco. Els havia escrit amb llapis en el seu quadern durant un recent viatge amb tren, i els havia fet copiar per a tots. Són una autèntica «essència» del que Don Bosco volia dels missioners salesians. En transcrivim els 5 més significatius:

1. Busqueu ànimes, però no diners, ni honors, ni dignitats.

5. Preocupeu-vos especialment dels malalts, els nens, els vells i els pobres, i guanyareu la benedicció de Déu i la benevolència dels homes.

12. Feu que el món vegi que sou pobres en els vestits, el menjar, les cases, i sereu rics al davant de Déu i us convertireu en els amos del cor dels homes.

13. Entre vosaltres estimeu-vos, aconselleu-vos, corregiu-vos, però no us tingueu enveja ni rencor, al contrari, que el bé d'un sigui el bé de tots; les penes i els sofriments d'un que siguin considerades penes i sofriments de tots, i que cadascú intenti allunyar-los o almenys suavitzar-los.

20. En les angoixes i en els patiments, no oblideu que tenim un gran premi preparat al cel. Amen.

El mateix 11 de novembre Don Bosco va acompanyar els missioners fins a Gènova, on van embarcar el dia 14 al vapor francès *Savoie*. Un testimoni recorda que Don Bosco estava tot vermell per l'esforç de contenir l'emoció.

El futur no es presentava fàcil. Però don Cagliero portava un paper en què Don Bosco li havia escrit: «Feu el que pugueu; Déu farà el que no puguem fer nosaltres. Confieu-ho tot a Jesús Sagramentat i a Maria Auxiliadora, i veureu què són els miracles».

PATAGÒNIA, TERRA PROMESA

Van arribar a Buenos Aires el 14 de desembre de 1875 i es van trobar envoltats d'amics. Amb l'arquebisbe de la ciutat i els sacerdots, hi havia dos-cents immigrants italians, que els donaven sorollosament la benvinguda. I fins i tot van trobar un grup d'ex-alumnes de l'oratori de Valdocco.

Però es van quedar esverats «amb l'espectacle d'una població de bona inclinació i de bones tradicions, respectuosa amb els sacerdots, generosa amb ells, però extremament ignorant i necessitada com la que més d'assistència religiosa. Si fem cas de les seves primeres cartes, prop de 30.000 italians a Buenos Aires, i gairebé 300.000 a tot Argentina, donada la penúria de sacerdots nacionals, estaven pràcticament abandonats a si mateixos. Don Cagliero i els seus confreres es van sentir com la pluja àvidament absorbida per la terra resseca» (P. Stella).

Després d'alguns dies, els salesians es van dividir en dos grups, com s'havia establert en sortir de Torí: don Cagliero amb dos més es van instal·lar a prop de l'església dedicada a la Mare de la Misericòrdia, per fer funcionar la parròquia poblada d'immigrants italians; don Fagnano va acompanyar els altres sis a San Nicolás, per donar vida al col·legi per a nois.

A Buenos Aires, el que va resultar realment providencial va ser l'oratori festiu, obert immediatament. A la gran ciutat faltava totalment l'assistència als nois. «Don Cagliero i els seus col·laboradors es van estranyar molt de trobar-se envoltats agradablement per joves, la majoria italians, que, invitats a fer el senyal de la creu, miraven meravellats, sense entendre què se'ls demanava, i, interrogats sobre si anaven a Missa els dies de festa, responien que no se'n recordaven mai perquè no sabien quan era diumenge i quan no» (P. Stella).

A tot arreu faltaven escoles, i en l'espai de poques setmanes don Cagliero va ser assetjat per peticions, no tan sols de l'Argentina,

sinó també del veï Uruguai. El delegat apostòlic de Montevideo, animant-lo a portar-hi els salesians, li confiava xifres doloroses: a tot l'Urugai, gran com mig Itàlia, no hi havia cap seminari, ni gran ni petit. Ni un seminarista. A la capital no hi havia ni una sola escola catòlica.

Però, i els salvatges?

La idea dels salvatges, que tanmateix havia impulsat molts d'ells a creuar el mar, de moment es va deixar de racó. La «missió» veritable era allà, en aquella ciutat on l'evangelització era urgentíssima.

Cagliero va posar la seva atenció en tres obres que li va semblar necessari obrir al més aviat millor. Abans que res una escola professional, «una casa d'*artes y oficios*¹ faria època, seria un esdeveniment notable en la història nacional, ompliria d'admiració tota la República, faria un bé immens» (carta a Don Bosco, 5 de febrer de 1876). Després un col·legi a Montevideo: el primer col·legi cristià a la capital de l'Urugai. Finalment, una obra per als nois al barri més pobre de Buenos Aires, «La Boca», poblat per italians i dominat per la maçoneria.

Cap capellà no gosava passar pels carrers d'aquell barri. Don Cagliero hi va anar de seguida, va reunir un grup de nois i els va repartir medalles de la Mare de Déu, i va aconseguir parlar amb alguna família. L'arquebisbe ho va saber i li va dir:

—Ha comès una gran imprudència. Jo no hi he anat mai i no permeto a cap dels meus capellans que hi vagi. S'hi exposa a perills molt greus.

—Doncs justament tinc la temptació de tornar-hi.

Dos o tres dies més tard hi va tornar, efectivament. Els nois corrien a trobar-lo cridant en genovès: «El capellà de les medalles!». Aleshores es van reproduir les antigues escenes de Don Bosco a la perifèria de Torí: «La dono a qui sigui el més bo... A qui sigui el més dolent... Sabeu senyar-vos? I l'Avemaria?...».

Homes i dones sortien a la porta a veure aquell capellà que gosava estar entre els seus pillets, i que prometia un pati amb jocs, cants, música i alegria.

Però des de Valdocco es demanaven amb insistència notícies dels salvatges. «Patagònia —escrivia Eugeni Ceria, testimoni direc-

¹ En castellà en l'original.

te— era una paraula que inflamava les imaginacions juvenils. Quants somiaven aventures entre els indis, corrent per aquelles terres lliures!». Don Bosco havia d'alimentar aquelles fantasies juvenils i no deixar caure l'entusiasme.

Els missioners enviaven en les cartes notícies que recollien al vol. Força inexactes al principi, després cada vegada més precises. Una carta del 10 de març de 1876 deia:

«Les condicions materials i espirituals dels indis, és a dir, de les tribus dels *pampas* i dels *patagons*, ens omple l'ànima de profunda amargor. Els cacics d'aquestes tribus estan en lluita contra el govern. Es lamenten de les vexacions i violències, eludeixen les tropes acantonades per reprimir-los, corren pel camp, roben, i armats amb carrabines *Remington* fan presoners homes, dones i nens, cavalls i ovelles. Els soldats del govern, per la seva banda, els fan una guerra a mort, de manera que els ànims, en lloc d'acostar-se, cada vegada s'enverinen més i s'enfronten mútuament. Potser seria una cosa ben diferent si, en lloc de soldats, s'hi enviés una columna de caputxins o d'altres missioners: se salvarien moltes ànimes, i la prosperitat i el benestar social arrelarien entre aquells salvatges. En l'estat de lluita i d'exasperació en què es troben els indis contra el govern, els missioners poca cosa, o res, poden fer...».

Des de Torí arriben nois

Don Bosco, des de Valdocco, entén la situació: Buenos Aires, saturada d'immigrants, li recorda el Torí dels nois que baixaven de les valls quan ell era un capellà jove.

Prepara una segona expedició. Perquè allà lluny el pare Cagliero pugui fundar les obres que semblen més urgents, el 7 de novembre de 1876 envia a Amèrica 23 salesians. Entre ells hi ha els pares Bodrato i Lluís Lasagna (el «noi dels cabells vermells»), que donaran un impuls molt notable a l'obra salesiana. És un esforç que costa sang a la jove i encara feble Congregació. Escriu a Cagliero: «Aquesta expedició ens ha endeutat fins al coll, però Déu ens ajuda i ens en sortirem».

Però Don Bosco no vol que s'arraconi massa aviat el projecte inicial: l'evangelització dels indis.

Proposa un pla que, des de lluny, sembla que hagi de funcionar: obrir col·legis a les ciutats pròximes a les terres dels indis, acollir-hi fills de salvatges, acostar-se per mitjà d'ells als adults, «mentre es cultiven les vocacions eclesiàstiques que es puguin haver manifestat entre els alumnes. D'aquesta manera s'espera preparar missioners

per als *pampas* i per als patagons. Els salvatges serien així evangelitzadors dels mateixos salvatges».

Però a la pràctica aquest pla no funciona. Els pares Costamagna, Fagnano, Lasagna, fan recorreguts missioners a molts quilòmetres lluny dels centres de la vida nacional, entre colònies perdudes en la immensa plana, però no veuen mai un salvatge. Les «ciutats pròximes a les terres dels indis» no existeixen. Per arribar a les terres dels indis cal afegir-se als aventurers i als mercaders, que viatgen cap al sud en caravanes o en velers recorrent un miler de quilòmetres. Allà baix hi ha grups de poques cases i moltes barraques que seran les ciutats del demà.

Al novembre de 1877 Don Bosco envia a l'Argentina un tercer grup de salesians: 18. Algú l'ha definit com «la croada dels nens» perquè comprèn vuit clergues joveníssims. Però els resultats li donaran la raó.

Amb els salesians, per primera vegada se'n van les Filles de Maria Auxiliadora: un grup reduït, una de les acostumades «coses de res», amb què Don Bosco sempre ha començat empreses gegantines. Darrera d'aquelles primeres Filles de Maria Auxiliadora (que la mare Mazzarello ha acompanyat al vapor) passaran el mar milers de missioneres.

L'arquebisbe de Buenos Aires s'adona que Don Bosco fa pel seu bisbat «coses fora del límit possible», i vol demostrar agraïment. Per portar a terme els seus desigs envia el seu vicari, monsenyor Espinosa, i dos salesians, a una excursió fins a la Patagònia, a les terres dels indis. Així Don Bosco podrà tenir per fi les desitjades notícies «dels salvatges».

El 7 de març de 1878, a la vora del Paraná, els pares Costamagna i Rabagliati i el vicari s'embarquen en un vapor que va al sud. Desembarcaran a Bahía Blanca (mil quilòmetres per mar). Des d'allà seguiran «com sigui» durant 250 quilòmetres més, fins a Patagones, al costat del riu Negro (que separa la Pampa de la Patagònia).

L'intent no tan sols va fracassar, sinó que va córrer el perill de transformar-se en tragèdia. Es va desfermar una tempesta. El vent *pampero* va sacsejar durant tres dies i dues nits el vapor que, finalment, molt malparat, va haver de tornar al port de Buenos Aires.

La carta, acoloridíssima, en què don Costamagna va descriure la tempesta a Don Bosco va tenir un èxit fabulós entre els nois de Valdocco i els lectors del *Butlletí Salesià*.

«La creu va darrera l'espasa. Paciència!»

La segona expedició cap a la terra dels indis va començar el 16 d'abril de 1879. Julio Roca, general i ministre de la guerra, sortia cap al sud amb 8.000 soldats. Era una vasta expedició de «rastreig» contra les tribus indígenes que provocaven contínues revoltes i guerri- lles.

En expedicions precedents molts indis havien estat aniquilats, altres conduïts a Buenos Aires i distribuïts com a esclaus entre les famílies. En les tribus supervivents regnava un odi profund contra els blancs. Era fàcil preveure que, abans que rendir-se, s'estimarien més deixar-se exterminar. I també era fàcil preveure que els soldats es deixarien arrossegar a les matances acostumades.

El ministre de la guerra va voler, doncs, intentar l'ús dels «mit- jans morals». Va demanar a l'arquebisbe sacerdots que fessin de capellans militars entre les tropes, i de missioners entre les tribus indígenes. L'arquebisbe li va enviar el seu vicari i els salesians pares Costamagna i Botta.

«A don Costamagna aquesta solució no li va agradar gaire —escriu en aquells dies el pare Bodrato a Don Bosco—. Té por que el capellà barrejat amb els soldats allunyi aquella gent de l'Evangeli. De tota manera, ara més que mai és necessari resar per ells».

Buenos Aires, Azul, Carhué, Choele-Choel, Patagones. Uns 1.300 quilòmetres recorreguts a cavall o en carros trontollants com els del Far West. És el primer «viatge missioner» fet per dos sale- sians, explicat amb una vivor popular en les cartes que don Costa- magna envia durant el trajecte a Don Bosco. Es llegeixen amb gran emoció a Valdocco, es publiquen en el *Butlletí* i en els diaris catò- lics, i desperten entusiasmes sense límits.

En reproduïm algun fragment.

«Amb el ministre de la guerra i molts militars hem sortit d'A- zul, l'últim poble de l'Argentina, després del qual comença el gran desert de la Pampa.

La creu va darrera l'espasa. Paciència! L'arquebisbe ho ha ac- ceptat i nosaltres hem inclinat el cap. Se'ns va assignar un cavall i un carro per a tots: hi van l'altar, l'harmòni i les nostres maletes.

El primer dia vam veure de tant en tant *toldos*¹ o cabanes fetes amb pells d'animals. Són indis *pampas*, ja gairebé civilitzats. Són de color molt morè, cara ampla i plana. Passant al seu costat els vam

¹ En castellà en l'original.

saludar amb alguna paraula en la seva llengua, i vam continuar endavant a través del desert...

Carhué és un punt del cor del desert de la Pampa, a la frontera entre l'Argentina i les tribus dels indis. Componen el poblat un fort fet de fang, unes quaranta cases i *toldos* de dues tribus índies, els *Eripaylá* i els *Manuel Grande*. Em van donar un cavall i vaig arribar a aquelles tribus.

Mentre m'aproximava als *toldos* no deixava de bategar-me el cor: què faria?... Veig que em ve a trobar el fill del cacic *Eripaylá*, que per sort meva sap parlar castellà. Em va rebre cordialment i em va conduir fins al seu pare fent-me d'interpret. El cacic em va rebre bondadosament i em va dir que tenia el viu desig que tothom s'instruís en la religió catòlica i rebés el baptisme. Sense preàmbuls vaig reunir els nois i vaig començar el catecisme. Amb una mica d'esforç els vaig ensenyar el senyal de la santa creu...

A Carhué vam administrar el baptisme a una cinquantena de nois indis i a una vintena de fills de cristians, i tant de bo Déu hagués volgut que ens hi haguéssim pogut quedar almenys un mes! Però el ministre ens va demanar que el seguíssim. De mala gana vam anar-nos-en, amb el desig vivíssim de tornar així que poguéssim...

Vam seguir el camí del desert no tan sols en companyia de l'exèrcit, sinó també de grups de tribus índies que per ordre del ministre havien de transportar els seus *toldos* a Choele-Choel, per formar en aquells nous confins un poble nou. Desert i més desert durant un mes seguit...

L'11 de maig, després de passar per valls i muntanyes, llacunes i torrents, vam arribar finalment al riu Colorado, un riu més o menys com el nostre Po a Torí. A la riba vam celebrar la santa Missa.

Vaig demanar i aconseguir anar amb l'avantguarda que, deixant el comboi dels carros, avançaria l'arribada al riu Negro. Vaig caminar durant tres dies a cavall entre boscos d'esbarzers, fent de tot perquè no se m'estripés l'hàbit. Al matí del 24 de maig, quan em vaig aixecar a punta de dia, i després de treure el gebre que havia caigut sobre el que podríem anomenar el meu llit, em vaig escalfar amb un bon foc i després vaig marxar a cavall, ara al trot, ara al galop, fins a Choele-Choel. A les 4 i 34 minuts, en el moment en què el sol es ponia darrera la serralada, posava el peu a terra a la riba del riu Negro, és a dir, a la riba de la Patagònia, que aquell riu separa de la Pampa. I vaig entonar des del fons del cor un himne de gràcies a la nostra estimada mare Maria Auxiliadora, en el dia de la seva festa...».

A la cacera de l'home

«L'endemà vaig buscar de seguida a Choele-Choel els indis presoners de guerra, per catequitzar-los. La misèria en què els vaig trobar era una cosa penosa. Alguns anaven mig despullats, no tenien *toldos*, dormien a l'aire lliure sense cap recer. Pobrets! En veure'm arribar em van envoltar, homes i dones, nois i noies...».

Els missioners van arribar a Patagones, un centre de 4.000 habitants, al costat del riu Negro, i des d'aquí van tornar a Buenos Aires a final de juliol.

Però la campanya militar al riu Negro va continuar gairebé dos anys, fins a l'abril de 1881. Víctimes de la por o de la desesperació, els indis van fugir a través de la serralada dels Andes cap a Xile, o es van rendir. El violent cacic Manuel Namuncurá, amb petites unitats d'indis guerrers, va fugir cap als Andes i es va refugiar en una vall molt alta.

Des d'aquell moment els indis van deixar de ser unitats militars. Els grups supervivents, reduïts a la por i a la pobresa, seran durant els anys següents objecte d'una cacera silenciosa i despietada, que intentarà fer-ne esclaus per a les factories, o simplement eliminar-los.

El 5 d'agost de 1879 l'arquebisbe de Buenos Aires va oferir a Don Bosco la missió de Patagones. Don Bosco va encarregar al pare Costamagna que tractés seriosament amb l'arquebisbe sobre «l'obertura d'una casa central de monges i de salesians. Jo m'ocuparé del personal, i tots plegats dels mitjans materials».

En la carta de Cap d'Any als Cooperadors, datada el primer de gener de 1880, anunciava el començament de la missió a Patagones. «He acceptat ple de confiança en Déu i en la vostra caritat».

A la desembocadura del riu Negro, a les dues ribes oposades, havien crescut dos grups de cases: Patagones i Viedma. El 15 de desembre de 1879 van sortir de Buenos Aires dos grupets de salesians. Els havien estat confiades les missions de Patagones i de Viedma. Don Fagnano, rector de Patagones, juntament amb dos sacerdots, dos coadjutors i quatre monges, s'hauria de preocupar de totes les colònies i les tribus entre el riu Negro i el riu Colorado: un territori anomenat «La Pampa» gran com el nord d'Itàlia des del Piemont al Vèneto. Don Milanesio, rector de Viedma, s'hauria de preocupar de tots els habitants del sud del riu Negro, la zona anomenada Patagònia: un territori gran com Itàlia des del Po a Calàbria.

Don Fagnano va adoptar la tàctica de «*fer venir tota la gent possible a casa nostra*». En l'espai de 10 mesos va aixecar dues escoles per a nens i nenes. La primera fornada va ser de 88 joves, entre els quals hi havia alguns fills d'indis.

Don Milanesio va adoptar una tàctica completament diferent: «*anar a buscar la gent a casa seva*». Va muntar a cavall i va anar a la recerca dels indis. En poc temps va aprendre'n la llengua, va arribar a moltes tribus i se'n va fer amic, va salvar grups i famílies aïllades de les violències dels blancs. Amb la seva barba al vent va esdevenir la figura típica del missioner pioner. Els indis li tenien confiança i el reverenciaven. Van arribar a invocar el seu nom com una paraula màgica quan els blancs anomenats «civilitzats» els maltractaven.

Les tàctiques dels dos grans missioners es van integrar perfectament. Viedma i Patagones es van convertir en seus d'escoles i col·legis eficients on es preparava una nova generació de ciutadans: honestos, cristians, i respectuosos amb els indis. I van esdevenir punts estratègics des d'on els missioners itinerants, seguint el curs dels rius, s'internaven per valls, turons i muntanyes, a visitar els *toldos* dels indis i les *haciendas* dels colons blancs.

Manuel Namuncurá, l'últim gran cacic araucà, quan es va decidir a tractar la rendició amb el govern argentí, va escollir com a mediador de pau el pare Milanesio. Sota la seva protecció el cacic va depositar les armes al fort Roca el 15 de maig de 1883. A canvi va rebre el grau, l'uniforme i la paga de coronel de l'exèrcit.

«Jo hi veia en les entranyes de les muntanyes»

Aquell mateix 1883, a milers de quilòmetres lluny, Don Bosco va veure en un altre somni el futur de l'Amèrica del Sud i dels seus missioners.

«...Mirava per les finestretes del vagó i veia passar ràpidament pel meu davant regions molt variades i estupendes. Boscos, muntanyes, planes, rius llarguíssims i majestuosos... Durant més de mil milles havíem vorejat una selva verge, avui dia encara inexplorada...

Jo veia l'interior de les entranyes de les muntanyes i de les profunditats de les planes. Tenia a la vista les riqueses incomparables d'aquests pobles que un dia es descobriran. Veia moltes mines de metalls preciosos, explotacions inexhauribles de carbó mineral, dipòsits de petroli tan abundants com mai fins ara no s'han trobat en altres llocs...

El tren va continuar el viatge a través de la Pampa i la Patagònia... Vam arribar a l'estret de Magallanes. Vam baixar. Teníem al davant Punta Arenas. El terra, en moltes milles, era ple de carbó mineral, de taulons, de bigues, de llenya, de pilons immensos de metall, en part en brut i en part polit. El meu amic va assenyalar

aquelles coses i va dir: —Això que ara és un projecte, un dia serà realitat—.

Vaig dir: —Ja he vist prou. Ara porta'm a veure els meus salesians a la Patagònia—.

Vam tornar a l'estació i vam pujar al tren. Després de recórrer un trajecte llarguíssim, la màquina es va aturar davant d'un poblat considerable. Vaig baixar i de seguida vaig trobar els salesians...

Vaig anar entre ells. Eren molts, però jo no els coneixia i entre ells no n'hi havia cap dels antics fills meus. Tots em miraven estranyats, com si fos una persona desconeguda, i jo els deia:

—No em coneixeu? No coneixeu Don Bosco?

—Oh, Don Bosco, el coneixem d'oïdes, però només l'hem vist en retrats. En persona, no, mai.

—I els pares Fagnano, Costamagna, Lasagna, Milanesio, on són?

—No els hem conegut. Són els que van venir aquí una vegada, fa temps; els primers salesians que van arribar a aquests pobles, des d'Europa. Però ja fa molts anys que són morts.

Davant d'aquesta resposta jo pensava admirat:

—Però això és un somni o una realitat?

Vam tornar al tren, la màquina va xiular, i cap al nord... Durant llarguíssimes hores avançàvem per la riba d'un riu llarguíssim. Tan aviat el tren corria per la dreta del riu com per l'esquerra. Mentrestant apareixien als marges del riu moltes tribus de salvatges. I el meu acompanyant repetia:

—Aquestes són les collites dels salesians! Aquestes són les collites dels salesians!».

Durant aquell llarg i fantàstic somni, el misteriós acompanyant de Don Bosco li va predir el temps de la completa «redempció» dels pobles salvatges d'Amèrica del Sud:

—Es complirà abans que passi la segona generació. Cada generació comprèn 60 anys.

També va indicar el mètode amb què els missioners l'obtindrien:

—Amb la suor i la sang.

L'últim somni missioner de Don Bosco

Durant la nit del 9 al 10 d'abril de 1886, a Barcelona, Don Bosco tindria l'últim somni missioner. El va explicar amb la veu ja trencada pel cansament i l'emoció a don Rua i al seu secretari, don Viglietti. Es una visió grandiosa i serena del futur.

Dels apunts presos pels oients en transcrivim amb prou feines els fragments que ens semblen essencials:

«...Des d'un cim va mirar cap al fons de l'horitzó. Va veure una quantitat immensa de jovenets que, corrent al seu voltant, li anaven dient:

—T'hem esperat; t'hem esperat molt, però finalment hi ets. Ets amb nosaltres i no t'escaparàs!...

Una pastoreta que menava un immens ramat de xais li va dir:

—Mira ben lluny. Mireu-hi tots. Què veieu?

—Veig muntanyes, mars, turons, i altra vegada muntanyes i mars.

—Llegeixo —deia un nen— Valparaíso.

—Jo llegeixo —deia un altre— Santiago.

—Molt bé —va continuar ella—, surt des d'aquell punt i veuràs tot el que hauran de fer els salesians en el futur. Traça una línia i mira.

Els joves, afinant la mirada, van exclamar a cor:

—Llegim Pequín.

—Ara —va dir la pastoreta— fes una sola línia d'un extrem a l'altre, de Pequín a Santiago, fes-hi un centre al mig de l'Àfrica i tindràs una idea exacta de tot el que han de fer els salesians.

—Però com es pot fer tot això? —va exclamar Don Bosco—. Les distàncies són immenses, els llocs difícils, i els salesians pocs.

—No t'amoïnis. Això ho faran els teus fills, els fills dels teus fills, i els fills d'aquests... Fes una línia de Santiago al centre de l'Àfrica. Què veus?

—Deu centres d'estacions.

—Molt bé, aquests centres que veus formaran estudis i noviciat, i donaran una multitud de missioners per atendre aquestes terres. I ara mira cap a aquesta altra part. Aquí hi veus deu centres més al mig de l'Àfrica i fins a Pequín. I també aquests centres proporcionaran els missioners a totes aquestes terres. Allà hi ha Hong-Kong, allà Calcuta, més enllà Madagascar. Aquests llocs i molts altres tindran cases, estudis i noviciats».

Quan Don Bosco va arribar al final de la seva vida, a l'Amèrica Llatina hi treballaven 150 salesians i 50 Filles de Maria Auxiliadora. S'havien establert a cinc nacions: Argentina, Urugai, Brasil, Xile i Equador. En 13 anys s'havia complert una feina molt gran.

DON BOSCO I L'ARQUEBISBE GASTALDI

El 1882, parlant amb el canonge Colomiatti, Don Bosco va dir de l'arquebisbe de Torí, Llorenç Gastaldi:

—Ja només falta que em clavi un ganivet al cor.

Era una afirmació gravíssima, capaç de bloquejar la «causa de beatificació» de qualsevol que l'hagués pronunciada. I tanmateix els experts de la Santa Seu, després d'haver-la examinat minuciosament durant molt temps, van declarar igualment que les virtuts de Don Bosco eren heroïques: *totes* les virtuts, fins i tot la paciència. En aquelles paraules no hi van veure un insult al seu arquebisbe, ni tampoc un acte de ràbia o d'impaciència. Només l'esbravament humaníssim d'un pobre capellà que ha arribat al límit (no «més enllà del límit») de l'aguant.

En aquest capítol expliquem esdeveniments que en el passat es van considerar «escabrosos», i que per això van ser callats o tractats com de passada pels biògrafs de Don Bosco.

Creiem que avui els cristians han crescut i s'han fet adults. Creiem que no serà un escàndol, sinó que, en canvi, serà constructiu saber que també els més grans «homes de Déu» s'han equivocat. Que en nom de Déu han pogut no tan sols sofrir sinó fer sofrir. Perquè a la terra tots som pobres homes, sigui quin sigui l'uniforme que portem o els galons brodats a les mànigues.

La fredor de monsenyor Riccardi

El conflicte amb el seu arquebisbe va ser llarg, humiliant, torturant com una corona d'espines, i Don Bosco el va viure durant els anys de les seves realitzacions més esplèndides.

Monsenyor Fransoni va morir a l'exili, a Lió, el 1862. Havia ordenat sacerdot Don Bosco, havia vist néixer i créixer la seva obra, sempre li havia donat suport. Havia anomenat l'oratori «la parròquia dels nois que no tenen parròquia».

Per diferències polítiques, Torí no va tornar a tenir arquebisbe fins al 1867: va ser monsenyor Riccardi, de la família dels comtes de Netro. Tenia set anys més que Don Bosco i eren molt amics. Quan el van nomenar arquebisbe de Torí era bisbe de Savona. Don Bosco va anar a visitar-lo i ell li va llançar els braços al coll. Li va dir que coneixia la seva notable capacitat de treballar entre els joves, i el bé que feia amb els seus capellans al «petit seminari» de Mirabello. Venia a Torí amb un pla precís: confiar-li la regeneració dels seminaris menors de Giaveno i de Bra, i la reestructuració del seminari de Chieri.

Però en la primera trobada que van tenir a Torí alguna cosa es va trencar. Don Bosco li va manifestar que havia fundat una Congregació religiosa des del 1859, i que la Santa Seu li havia donat una primera aprovació amb el «decret d'alabança» el 1864. Monsenyor Riccardi va caure dels núvols i va dir una mica alterat:

—Em pensava que la vostra institució era diocesana i, per tant, només dependent de mi. Em pensava que vós treballàrieu totalment a la meva diòcesi...

L'estupor i l'amargura de monsenyor Riccardi són molt comprensibles: en un moment en què, després de tantes peripècies, s'intentava reunir les forces de la diòcesi i fer pinya al voltant de l'arquebisbe, Don Bosco semblava fugir-ne. Apuntava a una missió més gran i ja mirava més cap a l'Església que cap a la diòcesi de Torí.

La fredor de monsenyor Riccardi amb Don Bosco i la seva obra va augmentar en els tres anys següents.

Quan es va tancar el seminari metropolità molts clergues es van refugiar a Valdocco, altres al Cottolengo. Això havia reportat moltes simpaties a Don Bosco i feia aparèixer l'oratori com una ciutadella providencial, refugi de les jvoes esperances del clergat torinès.

Ara la situació canviava radicalment. L'11 de setembre de 1867 l'arquebisbe va escriure a Don Bosco:

«Respecte als meus seminaristes diocesans, no permeto més que facin classe o repàs, o que vigilin els dormitoris i facin de prefectes. Això per afavorir-los en els seus estudis. També he disposat que no es donaran els ordes sagrats als que no visquin al seminari».

Per a Don Bosco van començar temps foscos: molts clergues que no tenien la intenció de quedar-se sempre amb Don Bosco van deixar l'oratori i es van traslladar al seminari. Els que ja hi estaven lligats amb vots pensaven amb inquietud si mai podrien arribar a ser capellans.

Don Bosco va anar a parlar amb monsenyor Riccardi i es va expressar amb certa energia:

—Segons les seves ordres, els capellans joves han d'anar al convictori eclesiàstic i els seminaristes al seminari. I Don Bosco s'ha de quedar sol enmig de tots els seus nois?

L'arquebisbe es va mantenir ferm en la seva posició. Afortunadament la corda no va estar tensa gaire temps. El primer de març de 1869 un decret de la Sant Seu (solicitat vivament per Don Bosco) va aprovar oficialment la Societat Salesiana. Un altre decret concedia durant deu anys a Don Bosco la facultat de donar les «cartes dimissòries» als clergues que haguessin entrat a l'oratori abans dels 14 anys. Això volia dir que els que haguessin crescut a l'oratori des de nens podien ser presentats per Don Bosco a rebre els Ordes amb un certificat de garantia (*cartes dimissòries*), encara que no haguessin freqüentat el seminari.

Monsenyor Riccardi va morir a l'octubre de 1870.

«Vós el voleu i jo us el dono»

Pius IX apreciava molt Don Bosco i el va consultar per la tria del nou arquebisbe de Torí. Don Bosco va proposar monsenyor Llorenç Gastaldi, bisbe de Saluzzo. Eren molt amics i la seva Congregació n'havia rebut moltes ajudes. Pius IX, que coneixia el caràcter molt viu de Gastaldi, no era del mateix parer. Però Don Bosco va insistir i el Papa (segons el testimoni del pare Amadei) va acollir la proposta dient:

—Vós el voleu i jo us el dono. Us deixo l'encàrrec de fer saber a monsenyor Gastaldi que ara el faig arquebisbe de Torí, i que d'aquí a un parell d'anys el faré alguna cosa més. (*Era una al·lusió força explícita a la púrpura cardenalícia*).

Don Bosco va telegrafiar immediatament a monsenyor Gastaldi:

«Excel·lència, tinc l'honor de ser el primer a participar-li que serà nomenat arquebisbe de Torí».

Així que Don Bosco va tornar de Roma, monsenyor Gastaldi va volar a Torí. «Va trobar el pare Lemoyne, el va abraçar i va pujar amb ell. No podia estar quiet, era presa d'una vivíssima impaciència. I aleshores va aparèixer Don Bosco. El bisbe el va agafar de la mà, el va acompanyar i es va estar molta estona amb ell en íntima conversa» (*MB*, vol.X, p.446). Amb una ombra d'imprudència, cap al final de la conversa, Don Bosco li va deixar entendre que al nomenament també hi havia contribuït ell. Li va comunicar les paraules precises del Papa: «Ara arquebisbe, i d'aquí a dos anys alguna cosa més». Monsenyor el va tallar: «Deixem fer a la divina

Providència». Era un acte d'humilitat, però ja hi havia un vel de susceptibilitat.

L'amistat de Don Bosco amb Gastaldi es podia dir realment que era a prova de bomba. La mare del bisbe havia treballat molts anys a l'oratori, i considerava Don Bosco com un fill (Don Bosco i monsenyor Gastaldi tenien la mateixa edat).

Quan Don Bosco va intentar tenir una carta de recomanació d'algun bisbe perquè Roma aprovés la Congregació, monsenyor Gastaldi en va escriure una de bellíssima:

«Dono testimoni que l'arquebisbe Fransoni, mentre era al trist exili de Lió, va afirmar que considerava aquesta Congregació com una benedicció especial del Cel perquè, mentre els seminaris diocesans eren tancats, s'hi podien preparar per al sacerdoci molts joves» (11 de juliol 1867).

Deu mesos després tornava a escriure:

«Aquí Déu misericordiós reparteix en mesura abundantíssima les seves benediccions, aquí s'hi veu una missió particular per a la joventut... El sotasignat ha vist sorgir com per miracle en el si de la Congregació una església colossal (*el santuari de Maria Auxiliadora*), que és la meravella de qui la contempla i que, per la despesa de més de mig milió de lires feta per uns pobres sacerdots que no tenen res, és com un portent que prova que Déu beneix aquesta Societat».

En el seu volum *Memòries històriques* havia escrit sobre el barri de Valdocco: «Aquest territori es mostra evidentment beneït per Déu per les diverses institucions de caritat i pietat que hi han sorgit. N'hi ha prou de dir que aquí s'hi admiren la Petita Casa de la Providència i l'oratori de sant Francesc de Sales».

Don Bosco es va dirigir a ell sempre com un amic fratern. Va arribar a enviar-li el projecte del santuari de Maria Auxiliadora perquè el revisés, i va acceptar algunes modificacions que li va suggerir.

Va ser un gran arquebisbe

A Torí monsenyor Gastaldi va ser un gran arquebisbe.

Monsenyor Duc, bisbe d'Aosta, en va traçar aquest perfil: «Ha via nascut per ser bisbe. L'ascendència del caràcter, el vigor dels projectes i de la voluntat, l'extensió de la ciència, la facilitat de paraula, el fervor de la pietat, l'adhesió a la doctrina de Roma, l'amor apassionat per les ànimes i per la santa Església, tot preannunciava en ell el cap d'un poble».

Per tenir-ne una idea més global cal integrar aquestes paraules

amb les de monsenyor Re, bisbe d'Alba, que va declarar sota jurament: «L'arquebisbe, al costat de moltes qualitats bones, tenia també una idea una mica exagerada de la pròpia autoritat i de la pròpia ciència, a més d'un caràcter impulsiu, a causa del qual a vegades es precipitava en les decisions i després difícilment es retractava, per por de disminuir el prestigi de la seva autoritat».

Els temps dels caòtics entusiasmes del *Risorgimento* havien passat. El concili Vaticà I havia donat un fort cop de timó cap al «centralisme» de l'Església. Cada diòcesi s'organitzava d'una manera ferma al voltant del bisbe, que depenia directament del Papa.

Monsenyor Gastaldi va ser un gran reorganitzador de l'arxidiòcesi de Torí. Va tornar la vida i la disciplina al seminari. Va aplegar en les seves mans totes les forces eclesiàstiques de la ciutat. En les cartes pastorals va fer sentir als fidels els problemes vius de l'Església, i va fer una crida a una robustesa més gran de la vida de la fe. Donem només dos exemples.

De la pastoral de 1873: «L'últim any van passar a l'altra vida més de 40 sacerdots diocesans, i vam ordenar-ne només 14! Què en dieu, estimadíssims germans i fidels? Què en quedarà del clergat d'aquí a pocs anys, si vosaltres no ens ajudeu i no ens aporteu tots els mitjans per proveir aquesta arxidiòcesi, en què hi ha mig milió d'ànimes, de tots els sacerdots (i s'entén sacerdots dignes d'aquest nom) que li calen?»

De la pastoral de 1877 sobre l'educació de les nenes: «L'educació que es limita a cultivar la sensibilitat religiosa de les noies, a fer que els resulti amable tot el que hi ha de *sentimental* en les pràctiques de la fe, que s'acontenta amb imatges que representen Maria Verge ben pentinada, lluminàries, ornaments de l'altar, esplendor de les funcions, melodies, fragàncies d'encens i sermons que desperden les simpaties del cor; però que no arriba mai a l'acte del sacrifici, de l'abnegació, de la humilitat, del perdó per amor a Jesús, no podrà dir-se mai cristiana si no és en un sentit imperfectíssim, no farà mai nenes realment cristianes, realment imitadores de Jesucrist».

Va tenir una forta i viril devoció a la Mare de Déu. La vigília de la seva mort va voler anar al santuari de la Consolació dient: «Anem a veure la nostra estimada Mare, anem a posar-nos sota el seu mantell. Sota el mantell de Maria és consolador viure i morir».

Quan la notícia de la seva mort (25 de març de 1883) va arribar al Vaticà, el cardenal Nina, protector oficial de la Congregació Salesiana, es va entristir molt. «Vaig pensar —va escriure més tard— que els últims actes de la seva activitat pastoral, comesos amb

afront dels meus pobres salesians, obstaculitzarien la seva canonització». I no es pensa normalment en la cañonització d'una figura mediocre.

L'error fonamental de Don Bosco

Aleshores, per què entre Don Bosco i Gastaldi es va desencadenar una tempesta tan amarga? Per què la tensió va arribar a ser tan greu que es va haver de fer un procés al Vaticà, i el mateix Papa va haver d'intervenir-hi?

Don Bosco va cometre un error fonamental i el va pagar caríssim. En una llarguíssima carta enviada des de Borgo San Martino a l'arquebisbe, el 14 de maig de 1873, va tocar totes les cordes per persuadir-lo que tornés a ser l'estimat amic que havia estat. Però entre altres coses va escriure aquestes desgraciades línies: «Desitjo que estigui informat que certes notes, escrites als despatxos del Govern per obra d'algú, es fan córrer per Torí. En aquestes notes hi consta que si el canonge Gastaldi va ser bisbe de Saluzzo, ho va ser a proposta de Don Bosco. Si el bisbe va arribar a arquebisbe de Torí, també va ser a proposta de Don Bosco».

L'error fonamental de Don Bosco va ser creure que paraules i actituds com aquestes suscitarien reconeixement, quan en monsenyor Gastaldi només podien provocar una extrema susceptibilitat.

En l'època de la carta esmentada, les intervencions de l'arquebisbe ja havien arribat a extrems dolorosos. Però Don Bosco es va equivocar de tota manera en escriure aquelles paraules: per aquell camí irritaria cada vegada més monsenyor Gastaldi. Ho hauria hagut d'entendre ja en els primeríssims dies, quan havia comès el mateix error, encara que d'una manera força continguda. Immediatament després del nomenament li havia suggerit, no pas demanat, el nom d'un provicari, el tèolog Bertagna. Era al seu costat en el moment de l'entrada a la ciutat i havia assegurat que aconseguiria de les autoritats anticlericals de Torí una entrada solemne (que en canvi no es va fer realitat). Són actituds pròpies d'un amic, per a una persona no susceptible, però actituds de «padrinatge» per a qui té una susceptibilitat desmesurada (com testimoniaria monsenyor Re).

Tot just arribat a la catedral i des de la trona, monsenyor Gastaldi va afirmar amb força que «la seva elecció era un fet inesperat de la divina Providència, al qual *no hi havia contribuït cap favor humà*. Era l'Esperit Sant, i només Ell, qui l'havia posat al capdavant de l'arxidiòcesi torinesa». Va repetir aquestes paraules

més vegades en el mateix discurs, i amb un vigor insòlit. Era un senyal clar que volia prescindir de «qualsevol protecció». I també era un senyal que no li agradava el rumor que havia estat Don Bosco qui li havia obtingut el nomenament (rumor que corria per la ciutat). El canonge Sorasio, present al discurs, va murmurar:

—Això va malament per a Don Bosco! Això va malament!
(*MB*, vol. X, p.230).

Amadei escriu que aquell va ser «el primer llampec de la terrible i imprevisata tempesta».

Però la carta del 14 de maig de 1873 va desfermar la tempesta sencera. Monsenyor Gastaldi no va pair mai aquelles cinc línies. Fins i tot a un amic qualsevol li és difícil fer-li acceptar aquesta frase: «Te l'he fet guanyar *jo* la creu de cavaller». A un arquebisbe com Gastaldi «que tenia una idea una mica exagerada de la seva autoritat», aquelles paraules li devien resultar com la fel. Encara quatre anys més tard va dir amargament al teòleg Tresso, ex-alumne molt addicte a Don Bosco, que intentava posar pau:

—Presumeix d'haver-me fet nomenar bisbe; és més, em va escriure una carta tirant-m'ho en cara; però jo l'he enviada a Roma, perquè vegin el bon sant en qui tenen tanta confiança.

Les responsabilitats dels diaris

Els diaris anticlericals van ensumar la possibilitat de posar monsenyor Gastaldi contra Don Bosco, i en tota ocasió ho van intentar. El *Fanfulla* del 16 d'octubre de 1871 escrivia: «per al nomenament dels bisbes de les diòcesis italianes s'ha recorregut a les propostes de Don Bosco de Torí, cridat expressament a Roma». A Milà, algun diari va definir Don Bosco: «El petit Papa del Piemont» (i un arquebisbe, ja se sap, ha de dependre del Papa). La *Gazzetta di Torino*, el 8 de gener de 1874, va escriure: «És a Roma el cèlebre Don Bosco. Té gran entrada al Vaticà, i el Papa el veu de força bon ull. També amb el Govern té facilitat d'entrada». En el número del 6-7 de maig de 1876, la *Lanterna del Ficcanaso* arriba a escriure que l'arquebisbe havia prohibit a Don Bosco dir missa perquè «tenia massa connexions amb Roma», eludia la seva autoritat i arrencava herències als moribunds. I acabava: «Veurem qui serà més poderós, si Don Bosco o monsenyor Gastaldi».

Aquestes insinuacions de la premsa (i moltíssimes més que no és possible ressenyar) van tirar molt de vinagre a les ferides.

Però posada només en aquests termes, la discòrdia entre Don Bosco i Gastaldi quedaria desfigurada. Hi van tenir força paper la

gran popularitat de Don Bosco i l'excessiva susceptibilitat de Gastaldi «que no volia fer a Torí de vicari de Don Bosco» (paraules dites al teòleg Belasio el 1876). Però també van tenir-hi un paper important alguns elements més que intentarem (amb la màxima brevetat) destriar de la madeixa que en tretze anys es va anar embolicant cada vegada més.

El temps del poder i de l'ultrapoder

L'arquebisbe va fer grans coses per reorganitzar la diòcesi. Però el preu humà amb què va fer pagar aquestes realitzacions va ser força alt: suspensions, dureses, decisions discutibles, maneres odioses.

Amb els anys el seu «temperament fort» encara es va accentuar més. El canonge Sorasio, secretari de Cúria, que en aquell temps va haver d'avaluar certes intervencions enutjoses, escriurà el 1917 al cardenal prefecte de la Congregació de Ritus: «Déu em perdoni. Aquell era el temps del poder i de l'ultrapoder, per no dir una altra cosa».

Suspenia amb certa facilitat els seus capellans de les facultats de dir missa i de confessar (penes gravíssimes en el camp eclesiàstic). Molts van incoar processos a Roma contra ell. Al febrer del 1878 hi havia a la Santa Seu una trentena de causes entre monsenyor Gastaldi i sacerdots de la diòcesi de Torí.

En els primeríssims temps (quan la corda encara no era gaire tibant) Don Bosco va intercedir per un canonge de Chieri, una mica tossut però bellíssima persona. L'arquebisbe el va suspendre igualment de missa i confessió. A Chieri hi va haver escàndol, i el pobre home se'n va haver d'anar, avergonyit, de la ciutat.

El cas més sorollós potser va ser el del teòleg Bertagna (el mateix que Don Bosco havia suggerit com a provicari). Després de 22 anys d'ensenyar teologia moral al convictori eclesiàstic en va ser rellevat de sobte el setembre de 1876. Va aguantar en silenci i es va refugiar al seu poble de Castelnuovo, mentre el convictori era tancat per l'autoritat. També per la humiliació, el pare Bertagna va caure greument malalt. A continuació, el 1879, el bisbe d'Asti, monsenyor Savio, el va cridar i el va fer el seu Vicari general. Se'l considerava justament un dels teòlegs moralistes més autoritzats del seu temps. El 1884 el cardenal Alimonda (successor de Gastaldi) el va consagrar bisbe auxiliar i el va fer rector del seminari arxidiocesà.

El pare Lluís Testa, jesuïta molt escoltat a Roma, escrivia per aquells dies: «He arreglat moltes divergències entre monsenyor Gas-

taldi i diverses persones poderoses... A Roma estan cansats i tips de totes aquestes coses de l'arxidiòcesi».

De tota manera seria superficial pensar en monsenyor Gastaldi com en un ogre. Personalment era humil, generós, amable. Tenia, com se sol dir, «un cor d'or». Però així que, en els assumptes que començava a tractar, se sentia investit de la seva autoritat d'arquebisbe, li passava el que en la història de l'Església (em sembla que és lícit dir-ho) s'ha donat en moltes persones: es tornava autoritari, inflexible. Aquestes persones arriben a ser «despietades en nom de Déu». S'hi veu més el representant de l'Omnipotent que del fuster-Fill de Déu que es va fer servent dels servents, disposat a rentar els peus als altres servents, i que es va deixar clavar a la creu.

Primer element: la indisciplina

La mateixa inflexibilitat, fins i tot més dura per por d'aparèixer davant de la diòcesi com «una criatura de Don Bosco», la va fer servir amb la jove Congregació Salesiana.

El primer element amb què es va encarar va ser la «indisciplina» de l'oratori. Estava «disgustat pel fervor volcànic de l'oratori i de la Societat Salesiana —escriu Pere Stella—, que era contingut amb fermesa per Don Bosco, però que als estranys els podia semblar un complex clamorós i caòtic de forces desorganitzades que en un futur potser imminent podrien necessitar intervencions doloroses de la legítima autoritat».

També altres, a Torí, havien tingut una impressió negativa d'aquell clima de serena familiaritat que, en canvi, constituïa l'alegria de Don Bosco. Monsenyor Gaietà Tortone, encarregat dels afers de la Santa Seu davant el Govern de Torí, en una llarga relació havia escrit el 1868: «Vaig tenir una impressió ben penosa quan vaig veure en les hores d'esbarjo aquells clergues barrejats amb els altres joves que aprenien la professió de sastre, fuster, sabater, etc., córrer, jugar, saltar, amb poc decòrum... El bon Don Bosco, content que els clergues estiguin en recolliment a l'església, es preocupa poc d'infondre'ls els sentiments de dignitat de l'estat que volen abraçar». Segons monsenyor Tortone, Don Bosco hauria hagut d'ensenyar als clergues de «guardar les distàncies» amb els vulgars sastres i sabaters. No hi havia res més llunyà de la sensibilitat de Don Bosco.

Un altre motiu de tensió

Sembla que monsenyor Gastaldi va pensar resoldre personalment aquesta «indisciplina». I aquí referim dos episodis una mica miste-

riosos, que no hem aconseguit explicar-nos del töt, i que potser revelen un altre motiu de «tensió».

Immediatament després de l'entrada del nou arquebisbe a Torí, Don Bosco va caure malalt a Varazze (com ja hem explicat). Monsenyor Gastaldi va demanar notícies i quan va saber la gravetat de la malaltia va preguntar al pare Cagliero:

—Quants esteu ferms i decidits en la vocació?

—Més de cent cinquanta.

—I si el papà Don Bosco es morís?

—Buscaríem un oncle que el succeís.

—Molt bé, molt bé. Però esperem que Déu ens el conservi.

«A don Cagliero li va semblar —comenta Amadei— que, si Don Bosco es morís, monsenyor pensava que els salesians s'adreçarien a ell per a la direcció». També va ser aquesta la impressió del canonge Marengo, a qui Cagliero va explicar la trobada, i que va comentar: «Sort que vostè no ha dit res més. Una proposició hauria estat perjudicial per a la Congregació».

Quan Don Bosco va tornar guarit de Varazze, l'arquebisbe va anar a saludar-lo. El canonge Anfossi, present a Valdocco, explica que mentre els nois intentaven improvisar una breu rebuda en honor de monsenyor Gastaldi, «vaig veure l'arquebisbe baixar per l'escala amb pas ràpid, tant que amb prou feines Don Bosco podia seguir-lo. No es va fixar en els visques dels nois. Va pujar al carruatge sense saludar ningú i se'n va anar. Vaig dir a Don Bosco: —La festa no s'ha acabat bé. Ha passat res?—. I ell va respondre: —Què vols que passi? L'arquebisbe voldria ser el cap de la Congregació, i això no pot ser, de tota manera ja ho veurem...—» (MB, vol.X, p.311).

Què va proposar en concret monsenyor Gastaldi? Que Don Bosco es fes endarrera, s'accontentés de fer dels salesians una Congregació diocesana sota la seva alta direcció? És la versió més probable. Però potser no seria desencaminat pensar que alimentava el projecte d'esdevenir el cap efectiu de la Congregació Salesiana. El 1874 escriurà al cardenal Bizzarri: «Don Bosco té un talent especial per educar els joves seglars, però no sembla que posseeixi del tot aquest talent per educar joves eclesiàstics». Ell creia posseir-lo, aquest talent, i que podria subjectar fermament les regnes de les Congregació i «posar les coses a lloc». Don Bosco, ja cansat, continuaria sent el bon «papà» de l'oratori.

Descartades aquestes possibilitats, es va posar a exigir als salesians una disciplina fèrria, que aviat va ser persecutòria. Qualsevol imperfecció, qualsevol retard, els qualificava de «desobediència», «rebellió», «indisciplina».

Exposar molts detalls seria de mal gust: les discussions no són mai res més que discussions.

L'aprovació definitiva de les Regles

El 30 de desembre de 1873 Don Bosco va sortir cap a Roma.

Es debatia a la Santa Seu, després d'esgotadors ajornaments i reflexions, una qüestió vital per a la Congregació Salesiana: l'aprovació definitiva de les Regles.

El Papa va nomenar una comissió de quatre cardenals.

Les discussions i les successives correccions del text es van allargar fins a abril. Monsenyor Gastaldi va intervenir en contra de l'aprovació, escrivint al cardenal Bizzarri la seva opinió que ja hem referit: Don Bosco era capaç d'educar joves, no de dirigir clergues i capellans.

A començament d'abril es va fer la votació final de la comissió cardenalícia: tres vots a favor i un en contra. Pius IX, informat que faltava un vot per resoldre el debat, va dir:

—Aquest vot l'hi poso jo.

Era el 3 d'abril. Deu dies després es va publicar el decret de l'aprovació definitiva de les Regles salesianes. La Congregació ara depenia fermament del Papa, que concedia durant deu anys a Don Bosco la facultat de presentar qualsevol salesià als Ordes («cartes dimissòries»).

Però a Torí les coses no van canviar.

Les llistes de les «disposicions punitives»

El 16 de desembre de 1876 Don Bosco va haver d'exposar en una carta al cardenal Ferrieri els principals «punts de fricció». Són aquests:

—el setembre de 1875 Don Bosco va ser suspès de la facultat de confessar (el vicari, canonge Zappata, va comentar en un rampell d'ira: «Però això són coses que es fan amb els borratxos!»). Don Bosco va haver d'abandonar Torí perquè els joves estaven acostumats a confessar-se amb ell; l'arquebisbe no va explicar mai els motius d'aquesta disposició;

—prohibició del permís de predicació a alguns sacerdots salesians;

—negativa de participació a les celebracions més solemnes de l'oratori, i prohibició d'invitar altres prelats (fins i tot l'expedició

dels primers missioners es va celebrar sense la presència de cap bisbe);
—negativa a administrar la Confirmació als nois de l'oratori i prohibició que l'administrin altres bisbes.

«Aquestes mesures suposen greus motius —comentava Don Bosco en la carta— que nosaltres no coneixem. I porten l'escàndol a la ciutat».

El 25 de març de 1878 Don Bosco va fer saber una altra llista de «disposicions punitives» al cardenal Oreglia:

—Don Bosco és amenaçat de suspensió immediata de confessar si escriu alguna cosa desfavorable per a l'arquebisbe, excepte en les cartes al Papa, al cardenal Secretari d'Estat i al cardenal que porta els afers dels religiosos;

—molts sacerdots salesians han estat «suspesos» i encara ho estan després de vuit mesos;

—es nega l'ordenació als clergues salesians que se li presenten, amb greu perjudici per a les cases i les missions salesianes.

Però també monsenyor Gastaldi enviava a Roma les seves «llistes». «El fet d'enviar denúncies sense parar per qualsevol cosa que monsenyor considerés poc honorable per a Don Bosco i la seva Congregació —escriu Ceria— n'insinuava el descrèdit davant dels cardenals que no tenien coneixement dels fets».

El cardenal Ferrieri, per exemple, tota la vida va estar en contra dels salesians, convençut que eren «una reunió postissa i provisional de persones».

Però el que va fer sofrir més Don Bosco va ser el fet que fins i tot Pius IX, de sempre amic i gran protector, es va anar refredant en les seves relacions. «El fet de presentar contínuament Don Bosco com un home tossut i gairebé facinerós també va influir en l'ànim del Papa», comenta Ceria.

Pius IX va morir el 7 de febrer de 1878. Don Bosco, que era a Roma i trucava a dreta i esquerra per poder tenir una audiència, no va poder veure'l mai més.

El nou Papa posa a prova Don Bosco

El nou Papa, elegit el 20 de febrer, va ser Lleó XIII. Don Bosco va tenir-hi la primera audiència el 16 de març. La relació que va escriure immediatament després és triomfal: el Papa accepta ser inscrit entre els Cooperadors, reconeix que en les obres salesianes hi ha el «dit de Déu», i envia caloroses benediccions als missioners. Només en un punt la relació és expeditiva: sobre les «nostres con-

trovèrsies amb l'arquebisbe de Torí, va dir que esperava un comunicat oficial de la Congregació dels Religiosos».

En l'informe privat que va fer a alguns salesians, Don Bosco es va expressar menys triomfalment: «Va deixar entendre clarament tot el que havia sofert: audiències impedides, cartes interceptades, oposicions secretes i evidents de moltes bandes, paraules dures i mortificants».

El Papa Lleó, evidentment, estava al corrent de les greus controvèrsies que gravitaven sobre aquell capellà de Torí i, si oficialment el tractava amb delicadesa, anava amb cautela per veure-hi clar. Al voltant d'ell els adversaris de Don Bosco eren molts i aguerrits.

Un dels seus amics més lleials, en aquell moment, era el cardenal Alimonda, que va buscar un mitjà de «provar» a Lleó XIII la santedat de Don Bosco. Una prova difícil, en la qual brillés tot el valor d'aquell pobre capellà.

A Roma es pretenia construir un santuari al Sagrat Cor de Jesús. A pesar de l'interès personal del Papa, de la crida als bisbes de tot el món i de les collectes fetes a moltes nacions, les obres s'havien aturat a flor de terra.

El Papa Lleó estava desanimat. Va ser aleshores que hi va intervenir el cardenal Alimonda:

—Sant Pare, jo proposaria una manera segura de reeixir en l'empresa.

—Quina?

—Confiar-la a Don Bosco.

—Però, Don Bosco ho acceptarà?

—Santedat, conec Don Bosco i la seva absoluta devoció al Papa. Quan la Vostra Santedat li ho proposi,estic seguríssim que ho acceptarà.

Don Bosco en aquell moment estava carregat de deutes. Construïa dues esglésies: a Torí, la de sant Joan Evangelista, i a Vallecrosia, la de Maria Auxiliadora, i estava ficat en la construcció de tres cases: Marsella, Niça i La Spezia. Tenia 65 anys.

El 5 d'abril de 1880 el Papa Lleó el va fer cridar. Li va avançar la proposta i li va dir que si acceptava faria una cosa «santa i gratíssima» al Papa. Don Bosco va respondre:

—El desig del Papa és una ordre per a mi. Accetto l'encàrrec que la Vostra Santedat té la bondat de confiar-me.

—Però no us podré donar diners.

—Ni jo us els demano. Només demano la vostra benedicció. I si el Papa ho permet, al costat de l'església edificarem un oratori

festiu amb un gran internat, on puguin ser encaminats cap a les escoles i cap als arts i oficis molts joves pobres, especialment d'aquell barri abandonat.

—Molt bé. Us beneixo a vós i amb vós tots els que participin en aquesta obra santa.

Procés al Vaticà

Els assumptes amb l'arquebisbe, en aquells mesos, encara es van deteriorar. Don Bosco, per defensar la seva Congregació, va haver de portar la causa al Vaticà, on es va seguir un procés regular.

La neboda de l'arquebisbe, Llorença Mazé de la Roche, quan es va tractar de la beatificació de Don Bosco va declarar sota jurament:

«En començar l'any 1873 hi va haver discrepàncies doloroses entre Don Bosco i monsenyor Gastaldi, el meu venerat oncle... Vaig saber d'aquestes discòrdies per la veu pública i per les confidències que Don Bosco feia a la meva mare i a mi, per exhortar-nos a trobar la manera d'informar directament monsenyor arquebisbe sobre els rumors que es propagaven sobretot entre el clergat, i també per la premsa, amb dany per a totes dues parts. Aquestes discrepàncies van ser una espina constant en el cor de la meva mare i en el meu...

En totes les converses que va tenir amb la meva mare i amb mi sobre aquest tema, es veia com Don Bosco patia intensament per totes aquestes proves... Però sempre ens parlava de l'arquebisbe amb tant respecte i tanta caritat que en quedàvem edificades.

En el meu diari d'aquells anys hi trobo registrades aquestes paraules meves: —Per què va canviar així l'oncle monsenyor? Ah! el que hagi fet el trist ofici de suscitar aquesta discòrdia deu tenir-ne certament un gran remordiment—.

Em costa que un dels principals instigadors d'aquestes discrepàncies era el secretari del meu oncle arquebisbe, és a dir, el teòleg Tomàs Chiuso, mort ja fa uns anys, i a ell aludeixo en les paraules abans referides. Convidada molt sovint a missa pel meu oncle arquebisbe, sentia el seu secretari fer sovint burles i sarcasmes directes als de Valdocco, o també: són aquells d'allà baix...

Vaig registrar en el meu diari aquestes paraules de Don Bosco: —Certament es té tota la voluntat de ser forts, de ser valents en les adversitats, però a còpia d'acumular disgustos i més disgustos el pobre estómac se'n ressent i es trenca—. Mai de la vida vaig veure que Don Bosco canviés d'expressió, però aquella vegada, mentre anava parlant, s'anava tornant alternativament pàl·lid i sufocat...

D'altra banda, puc testimoniar, i he de fer-ho, que també el meu oncle veneradíssim, parlant amb mi es manifestava dolgut més que amb les paraules amb l'expressió de pena, perquè les seves relacions d'aleshores amb Don Bosco no eren semblants a les del principi de l'oratori».

La causa entre Don Bosco i l'arquebisbe es va discutir al Vaticà el 17 de desembre de 1881. Hi participaven 8 cardenals. Dos van votar per l'arquebisbe, quatre per Don Bosco. El Papa, després d'escoltar l'informe, va tancar el debat. «Cal salvar l'autoritat —va dir al cardenal Nina, protector oficial dels Salesians—. Don Bosco és tan virtuós que s'adapta a tot». Era una segona carta que el Papa intentava jugar per posa a la llum la santedat de Don Bosco.

Calze amarg per a Don Bosco

Ell mateix va fixar les condicions per a la «Concòrdia» amb unes paraules tan mesurades que només es troben en documents de fina diplomàcia. La substància, però, era claríssima, més enllà de qualsevol subtilesa: Don Bosco havia d'escriure que era feliç d'enterrar el passat.

Don Bosco es va empassar l'amargura. Va reunir el Capítol de la Congregació i els va llegir el text de la «Concòrdia». Van quedar tots consternats. Algun va proposar demanar un temps per pensar-s'hi. Va ser el pare Cagliero que va desfer qualsevol nus, amb la seva franquesa:

—El Papa ha parlat i cal obeir. El Papa ha decidit això perquè coneix Don Bosco i sap que se'n pot refiar. No cal esperar res: obeir i prou.

Don Bosco va escriure la carta. Va rebre la resposta: «De tot cor concedeixo el perdó implorat».

Però immediatament després Don Bosco va escriure al cardenal Nina una carta de la qual es pot deduir el contratemps que havia hagut d'encaixar i les conseqüències amargues que estaven en ple desenvolupament:

«Des de la Cúria se celebren les humiliacions que han fet passar a Don Bosco. Aquests rumors, ampliat i mal interpretats, abaten els pobres salesians. Ja dos mestres directors de cases demanen retirar-se d'una Congregació que els sembla que s'ha convertit en la riota de les autoritats. Altres capellans i clergues nostres fan la mateixa petició. Tanmateix vull guardar un silenci rigorós, segons ja he escrit a la vostra Eminència».

Serè i destruït

Lleó XIII, un gran papa de la història de l'Església, va tenir des d'aquest moment gestos d'exquisida gentilesa amb Don Bosco. Seria ell que nomenaria Joan Cagliero primer bisbe salesià, i que concediria els «privilegis» que van fer la Congregació «exempta» no per deu anys sinó per sempre de l'autoritat dels bisbes en la delicada qüestió de les ordenacions.

Però quan l'havien elegit Papa havia trobat al Vaticà un ambient hostil a Don Bosco, i amb dos gestos en va mesurar la santedat.

Per provar si una pedra conté or se la tira al gresol a temperatura de fusió. Si surt or, és una pedra de valor; si no, és escòria. Don Bosco va ser provat així. En va sortir or, or de moltíssim valor. Però la seva humanitat va ser cremada reduïda a cendra. «A partir de 1884 —reproduïm Morand Wirth— Don Bosco no era res més que l'ombra de si mateix».

Demandar perdó a l'arquebisbe que l'havia flagellat li va costar moltíssim. No havia nascut, ho repetim, per parar l'altra galta. S'ho imposava, però amb un esforç violent. La construcció de l'església del Sagrat Cor, que es menjaria un milió i mig de lires, el va obligar durant els anys de la decadència física a esforços inhumans.

Don Bosco va acceptar per fe en el Vicari de Crist, i per amor a la seva Congregació que tenia necessitat absoluta de l'estima del Papa.

De les dues proves Don Bosco en va sotir serè i destruït. Per això la seva Congregació va florir tant: va néixer d'un capellà crucificat.

ELS GRANS VIATGES: FRANÇA I ESPANYA

Va començar per a Don Bosco la «creu del Sagrat Cor».

El primer que va fer va ser enviar a Roma els pares Dalmazzo i Àngel Savio, per fer-se càrrec de com era la feina i per «controlar les despeses». Era un costum desgraciadament difós a Roma dir que «a les obres del Papa hi ha menjar per a tothom». Don Bosco farà arribar moltes vegades a don Dalmazzo peticions urgents en aquest sentit: «Falta un inspector de les provisions que entren o no», «Vigileu els preus», «Qui vigila els materials que cal traslladar a un altre lloc?», «Es treballa poc. Es roba a casa i a fora. Es malgasten materials, especialment taulons», «Cal posar un expert com a ajudant»...

Immediatament després va tornar a engegar tot l'engranatge que ja havia experimentat moltes vegades per recollir fons: circulars en moltes llengües, rifes, subscripcions, cartes personals. Aquest engranatge no era una vareta màgica. Comportava esforços, humiliacions, revisions, feina extra per a molts germans. La feinada més gran se la va carregar a l'espatlla Don Bosco.

«Porto l'església del Sagrat Cor a les espatlles»

Don Rua, en les declaracions jurades per a la beatificació de Don Bosco, va testimoniar: «Feia pena veure'l pujar i baixar escales per demanar almoines, sotmetre's fins i tot a humiliacions molt dures. Va patir tant que alguna vegada, en privat, a algun dels seus que veient-lo encorbat li preguntava com era que s'inclinava tant, li responia: —Porto l'església del Sagrat Cor a les espatlles—. Alguna altra vegada, bromejant amablement, deia: —Diuen que l'Església és perseguida. En canvi jo puc dir que l'Església em persegueix a

mi!—. Ja d'edat avançada, amb la salut delicada, es pot ben dir que aquella obra va consumir una gran part de les seves forces».

L'esforç més gran a què es va sotmetre va ser el gran «viatge a França» que va fer captant de ciutat en ciutat durant quatre mesos: del 31 de gener al 31 de maig de 1883.

Ens permetem una observació de passada. Don Bosco té 68 anys, només li queden 5 anys de vida. La seva Congregació ha tingut una crescuda enorme, i el món travessa un dels períodes de reestructuració més profunds en les idees i en les estructures. Don Bosco necessitaria poder disposar de tot el seu temps per provar de fer una síntesi del seu pensament, de les seves intuïcions, que quedi com a base estable de les seves obres. Hauria d'ocupar el poc temps que li queda per replantejar els seus esquemes d'acció en un context social que canvia ràpidament, per donar una organització sòlida a la Congregació.

En canvi, en aquests últims anys vàlids de la seva vida, es va veure obligat a «fer diners» per construir una església. Ni tan sols per a les necessitats urgents dels joves pobres, sinó per a les parets d'una església de Roma. Aparentment és un assumpte desconcertant.

Però precisament aquests anys «cremats» obliguen Don Bosco a dos grans viatges (França i Espanya) que encenen un triomf al seu voltant com a «home de Déu». Li donen ocasió de fer tornar a créixer en masses populars enormes el «sentit de Déu».

Marx havia definit la religió com a «opi dels pobles», l'anarquista Bakunin exigia als seus adeptes una oberta professió d'ateisme, la «Comuna» de París havia manifestat recentment signes inequívocs d'ateisme militant. «Les Esglésies cristianes havien de passar comptes ja no amb fenòmens d'incredibilitat limitats a sectors relativament restringits de les classes dirigents, sinó amb un allunyament preocupant de grans estrats socials de la pràctica religiosa i de l'obediència eclesiàstica» (Francesc Traniello).

La societat sencera estava perdent el sentit de Déu i del respecte diví per la vida humana. Durant els dies de la «Comuna» la crueltat dels comuns ateu no havia estat superior, és veritat, a la dels burgesos que l'havien sufocada amb les canonades, fent estralls en 14.000 treballadors (i treballadors, aleshores, eren homes, dones i nois).

No va ser, per tant, al servei d'una església, ni dels joves pobres, aquest últim esforç de Don Bosco, sinó de tota una generació que corria el perill de perdre el sentit de Déu i els més grans valors de la vida. Aquesta generació, a França i a Espanya, va redescobrir en ell el «sentit de Déu» i del «donar-se als altres».

Incandescència a París

Seguim el fil del viatge francès segons la relació acurada d'Henri Bosco, que la va comprovar no tan sols en els documents salesians sinó també en els diaris francesos de l'època.

Quan va marxar gairebé ja no s'hi veia, les cames amb prou feines l'aguantaven, tenia varices. El seu cos estava consumidíssim. Va entrar a França per Niça, que només feia 18 anys que no era italiana. Va pujar cap a París per Toló, Marsella, Avinyó, Lió, Moulins. Una pujada lenta, que va durar dos mesos i 19 dies. Ningú, i ell encara menys, preveia l'emoció extraordinària, l'entusiasme, l'aglomeració de gent, la incandescència de la fe que la presència d'un «pobre capellà rural» havia de provocar.

Algú, amb prudència, li havia aconsellat: «No aneu a França. A París estan construint la "seva" església del Sagrat Cor a Montmartre. Ja ha costat milions i encara no s'ha acabat. Qui vol que li doni ni un cèntim?».

Don Bosco, una vegada més, desmentiria els «prudents». A Avinyó la multitud es va amuntegar des de l'estació, i al centre de la ciutat la gent corria darrera el seu carruatge. A cops de tisores li van destrossar la sotana: van haver d'anar de pressa a buscar-ne una altra.

A Lió les esglésies es van omplir. L'envoltaven, el feien anar a poc a poc, aturaven el carruatge dels seus amfitrions. «Seria millor portar el diable que un capellà com aquest», va dir un cotxer, irritat per la violència de la gent.

Es temia que a París seria un fracàs. La Itàlia oficial acabava de passar de l'aliança amb França a l'aliança amb Alemanya i Àustria, amb el tractat de la «Triple Aliança». I Don Bosco era italià. El govern, a més, era radicalment anticlerical.

La ciutat de París, tan primmirada, va acollir l'apòstol dels pobres amb un fervor incandescent. Hi va arribar el 19 d'abril i s'hi va quedar cinc setmanes (tret d'una anada breu a Amiens i a Lilla). Es va allotjar amb una família parisenca amiga, a l'avinguda de Messina, núm. 34. Però per rebre les visites anava cada tarda al carrer de Ville-l'Évêque, a la residència dels oblats del Sagrat Cor. Això ho feia per estalviar als seus amfitrions la pressió de la multitud que de seguida es va desencadenar.

«És un sant» deien. Una afirmació perillosa. Hi ha un munt de gent que de seguida intenta dubtar-ne, i n'hi ha prou amb una cosa de no res perquè es dispari el ridícul. Es deixava retratar fàcilment, sol o en grup. Li ho retreien: era una vanitat. Però ell responia: «És

un bon mitjà, no pas per fer-me conèixer, sinó per interessar la gent en la meua obra». De la mateixa manera va ajudar els seus biògrafs, com el doctor D'Espiney, que va ser el primer d'escriure en francès la vida de Don Bosco. El llibre tenia errors notables, però se'n van tirar cinquanta mil exemplars en pocs mesos.

Una fotografia a París

Hi ha una fotografia de Don Bosco, la més famosa de les fetes a París. La cara de Don Bosco en aquell retrat és vella, cansada, consumida. D'una vellesa increïble, arrugat com si fos de pasta de paper. Uns solcs travessen aquell front devastat. La boca cau cap a cada costat, una boca bona, però deformada per un cansament inguarible. Els mateixos ulls, enfonsats sota unes celles espesses, només deixen passar un fil de llum, és una mirada gairebé cega. L'home que hi ha al darrera d'aquella cara sap què és el sofriment, el seu i el de tots els altres que ell ha fet seus, que ha salvat perquè tinguessin en aquesta terra menys feina per viure i una visió del Cel a l'hora de la mort. A cop d'ull, aquella cara havia d'inspirar pietat més que entusiasme.

Però en aquell retrat també hi ha les mans de Don Bosco. Mans de treballador, treballador honest, poderós treballador de la vida. Aquelles mans es van estendre per beneir els malalts, per acaronar els nens, i van tornar la salut com l'aigua de Lourdes. Veient treballar aquelles mans, els parisencs no van sentir pietat per Don Bosco, sinó que li van demanar que tingués pietat. Van veure en ell l'enviat de l'esperança, l'home de Déu, el dispensador providencial de les guaricions i de les gràcies.

A la capital es van repetir les mateixes escenes de les províncies. L'afluència de gent era més gran i més compacta, i Don Bosco va sofrir assalts més rudes, més extenuants. Tota la diferència era aquesta.

Escriu *Le Figaro* d'aquells dies: «Davant de la casa del carrer de Ville-l'Évêque, on s'ha instal·lat Don Bosco, fa una setmana que tot el dia hi ha files de carruatges estacionats. Les dames més importants li supliquen que faci per a elles o per als seus parents els miracles que, segons diuen, fa amb tanta facilitat».

I *Le Pélerin*: «S'explicaven, fins i tot s'inventaven, eis miracles... Les dames del gran món corrien seguint les petjades del sant, que no es preocupa dels aplaudiments del món, que no prepara els sermons que pronuncia a la Madeleine més del que prepara el que

diu a un captaire; que concedeix tant de temps a un obrer com a un príncep».

La jornada d'un pobre capellà

Es lleva molt d'hora, a les 5. Va a dormir a mitjanit, rendit. A les 6 comencen les visites. Després se'n va a dir missa en aquesta o en aquella parròquia, sempre vigilat a la sortida, assaltat amb preguntes, perseguit per peticions, envoltat de súpliques, de pregàries. Volen parlar-li, tocar-lo, almenys veure'l. L'aturen a tot arreu, a dalt d'una escala, en un rebedor, a la porta d'una sagristia, pel carrer. Li sap greu, però sempre arriba a les cites amb retard. El seu francès és dolent, l'accent estranger, l'eloqüència modesta.

A l'*Arxiconfraria per a la conversió dels pecadors* s'està preparant per dir missa. Hi ha una gentada. Algú vol entrar, no pot, se n'estranya: «Què passa?». Aleshores una dona del poble li diu: «Hem vingut a oir missa. La missa dels pecadors. El celebrant és un sant».

Quan li demanen un miracle «seu», respon: «Sóc un pecador, pregueu per mi. Però adreçarem plegats la nostra pregària a la Mare de Déu Auxiliadora. Ella sí que guareix, escolta, comprèn, té compassió. Ella respon des del Cel. Jo no puc fer res més que resar-li». Però quan aquest «pobre pecador» la crida, la Mare de Déu respon sempre. Sembla que és allà, al seu costat, a la seva disposició.

Les autoritats religioses més eminents el van acollir amb cordialitat. El cardenal Lavigerie el va rebre a l'església de sant Pere, i va parlar a la gent per encomanar-lo calorosament a la seva generositat. El va anomenar «el sant Vicenç de Paul d'Itàlia».

Les crides a la generositat no van ser ateses només per les famílies riques, sinó també per la gent pobra. Tothom donava. Don Bosco rebia bitllets de banc, moneda petita, monedes d'or, fins i tot joies. Hi va haver un moment en què ja no sabia on posar-ho.

Es va absentar una setmana de París per anar a Lilla i Amiens. El mateix entusiasme. Al davant de les terribles tisores que li destrossaven les sotanes, exclamava: «No tots els bojós són al manicomi!».

Va arribar l'hora d'anar-se'n. Al tren que el portava a Torí els seus dos companys, els pares Rua i De Barruel, callaven. Recordaven aquelles jornades com un somni que no podrien oblidar mai. De sobte Don Bosco va trencar el silenci:

—Recordes, Rua, el camí que va de Buttigiera a Murialdo? Allà a la dreta hi ha un turó, i a dalt del turó una caseta. Aquella

pobra casa era l'habitatge meu i de la meva mare. En aquells prats, quan jo era nen hi portava dues vaques a pasturar. Si tots aquests senyors sabessin que així han portat al triomf un pobre pagès d'I Becchi...

Un cardenal que porta la pau

El 18 de novembre d'aquell 1883, d'una manera privadíssima, va arribar a Torí el nou arquebisbe: el cardenal Gaietà Alimonda. En una audiència que Don Bosco tindrà amb el Papa Lleó el 1884, aquest li dirà: «Quan l'he enviat he pensat en vós. El cardenal Alimonda us estima, us estima molt».

«La bondat del cardenal —escrivia Ceria— va ser per Don Bosco un consol providencial en els últims quatre anys de la seva vida».

Poc després de l'arribada, Don Bosco va fer preguntar si l'arquebisbe era a casa i si podia rebre'l. El cardenal va agafar el carruatge i es va presentar immediatament a Valdocco:

—Per anar més de pressa, he vingut jo mateix.

Eren dos quarts d'onze —recorda el biògraf que hi era present—. La conversa, al despatxet de Don Bosco, va durar més d'una hora. Mentrestant es va avisar els joves als tallers i a les classes, els músics van córrer a buscar els instruments, alguns van posar ràpidament banderoles als balcons. Quan el cardenal va sortir a la galeria on donava el despatx de Don Bosco, la banda va tocar i els nois van aplaudir. L'arquebisbe va dir rient: «Us volia donar una sorpresa, i me l'heu feta vosaltres a mi». Va saludar amb les mans els nois i només va dir:

—Estimadíssims fills, us dono les gràcies, us beneixo i m'encomano a les vostres pregàries.

Va visitar els tallers i va pregar molta estona davant el quadre de l'Auxiliadora.

«Si no torno més»

Els diners recollits a França havien estat abundants, però l'església del Sagrat Cor era un pou sense fons. En començar l'any 1884 hi havia molts deutes per pagar i les caixes eren buides. El 28 de febrer, tot i la salut desastrosa, Don Bosco va dir als seus:

—Torno a França.

Rua i Cagliero van intentar dissuadir-lo. Van fer venir el metge

Albertotti perquè el visités. El doctor, després d'una detinguda visita, va dir explícitament:

—Per mi, si vostè arriba viu a Niça, serà un miracle.

—Si em moro, paciència —va murmurar Don Bosco—. Vol dir que abans de marxar deixaré ordenades les coses principals. Però *me n'he* d'anar.

Així que va sortir de l'habitació, Albertotti va dir a don Rua:

—Vigileu molt. No m'estranyaria que es morís de sobte, sense que us n'adoneu. No us heu de fer il·lusions.

Don Bosco va fer venir el notari i uns testimonis, i va dictar el seu testament. Després va cridar els pares Rua i Cagliero, i assenyalant l'acta notarial a sobre la taula, va dir:

—Aquí hi ha el meu testament. Us he deixat a vosaltres dos hereus universals. Si no torno més, ja sabeu com estan les coses.

Rua va sortir de l'habitació amb el cor encogit. Cagliero es va quedar, i estava tan deprimat que plorava.

—Però així vol marxar encara que sigui en aquest estat?

—Què vols que fem, si no? No veus que ja no tenim mitjans per tirar endavant? Si no me n'anés, on podria trobar els mitjans per pagar els deutes que vencen? Hem de deixar els nois sense pa? Només a França puc esperar socors.

Cagliero s'havia posat a plorar. Contenint-se una mica, va dir:

—Sempre hem anat endavant a còpia de miracles. Ja veurà com la Mare de Déu també farà aquest. Vostè vagi-se'n, i nosaltres pregarem.

—Sí, me'n vaig. El meu testament és aquí. Te'l dono en aquesta capseta. Conserva-la com el meu últim record.

No va ser un viatge llarg. Només va visitar el sud de França, però Don Bosco va poder reunir quantitats notables. Els comtes Colle, de Toló, li van lliurar 150.000 lires de cop.

A Marsella, el pare Albera, preocupat per les seves condicions, va voler que el visités el doctor Combal, una celebritat mèdica. Després d'una visita acurada, Combal va expressar el seu parer amb una imatge:

—Vostè és un vestit molt gastat. Ha servit per als dies feiners i per als festius. L'únic remei per continuar conservant-lo és posar-lo a l'armari. Deu haver entès que li aconsello el repòs absolut.

—Li ho agraeixo, doctor, però és l'única medicina que no puc prendre.

Barcelona: «Com un príncep»

L'any següent 1886 ja estava projectant un viatge a Espanya. Pensava concretament en Barcelona, tot i que, des del començament de l'estiu, la capital catalana era víctima d'una epidèmia de còlera. «Si ho permeten les circumstàncies de la vida pública —escrivia al superior dels salesians, el pare Joan Baptista Branda, a mitjan agost de 1885—, ens veurem i tractarem dels nostres problemes, que no són pas pocs. Mentrestant, comença a enviar a don Rua una llista del que necessitis per al curs que ve».

Aquí apareix un altre dels motius dels viatges de Don Bosco, que, amb la seva presència física, volia assegurar la vida de les cases acabades de fundar.

La de Barcelona funcionava des de feia un any i mig. No era pròpiament al terme municipal de la Ciutat Comtal, sinó a l'entrada del poble de Sarrià, un dels que envolten la ciutat, a la qual avui està annexat. La institució s'anomenava *Tallers Salesians del Nen Jesús* i acollia una vintena de nois, orfes o de famílies necessitades, que aprenien els rudiments del que avui coneixem per Formació Professional.

Aquest establiment benèfic-docent l'havia fundat la senyora Dorotea Chopitea, viuda de Serra (vegeu capítol 43), que aleshores residia habitualment on ara hi ha l'hotel Gran Via (Gran Via de les Corts Catalanes, 642) i tenia la torre d'estiueig a l'actual residència de les religioses dels Sagrats Cors (passeig de la Reina Elisenda de Montcada, 18 bis).

De la mateixa manera que la senyora Chopitea, altres Cooperadors, benefactors i amics dels salesians vivien també habitualment a Barcelona, i durant l'estiu solien traslladar-se a Sarrià, Sant Gervasi, Les Corts o Horta.

Aquesta circumstància va fer que, durant els seus *dies barcelonins*, Don Bosco, que s'allotjava a la casa salesiana de Sarrià (plaça d'Artós, 3), hagués de desplaçar-se sovint, amb cotxe de cavalls o amb tren, a la veïna Barcelona o a altres poblacions de la rodalia. Perquè —i aquesta és una altra motivació del viatge— el Fundador desitjava conèixer i tractar personalment els Cooperadors, i molt concretament la senyora viuda Serra. Quan, procedent de Marsella, va arribar a Barcelona i es va trobar amb ella a l'estació de França, li va dir unes paraules que els presents recordaven bé: «Oh, senyora Dorotea, cada dia demanava al Senyor que em concedís la gràcia de conèixer-la abans de mori» (Crònica de Carles Maria Viglietti).

Per la seva banda, els Cooperadors Salesians i els seus amics

—que formaven, en general, un grup influent a la ciutat— s'havien proposat honorar públicament Don Bosco. «Nosaltres —declarava un temps després el president de l'*Associació de Catòlics*— vam anar a rebre'l com un príncep quan va arribar a Barcelona; a pesar de no veure en ell cap signe de grandesa exterior, el visitàvem i obsequiàvem a tothora; ens disputàvem la seva companyia com si fos l'honor de més preu».

En aquest ambient de festa i de simpatia mútua entre Don Bosco i els barcelonins, van transcórrer aquells dies del 8 d'abril al 6 de maig de 1886.

«Tenim aquí, entre nosaltres, un sant»

Qui va donar a la presència de Don Bosco a Barcelona el seu segell característic va ser la gent, el poble. Tothom volia veure'l, parlar-li, escoltar-lo, rebre almenys una mirada seva. I ell, per la seva part, encara que era vell i estava sense forces, no es negava a concedir audiències, repartir medalles i benediccions, acollir malalts i nens, presidir actes públics, ser el centre de la festa...

No va tenir descans. Només el Dijous i el Divendres Sants (22 i 23 d'abril) va poder resposar una mica. Les fonts històriques coincideixen, sense excepció, a presentar Don Bosco envoltat constantment de la multitud.

I és que el tenien per un sant que fins i tot feia miracles i a qui la Mare de Déu concedia tot el que li demanava.

El veien també com un home bo, que havia instituït moltes obres de beneficència; com a fundador i promotor de noves forces d'apostolat, tant entre els religiosos com entre els seglars catòlics; com a escriptor popular que defensava sempre la causa de la religió; com un sacerdot amic del Sant Pare; com un missioner que, mitjançant els Salesians, les Filles de Maria Auxiliadora i els Cooperadors, tractava d'evangelitzar les terres llunyanes d'Amèrica del Sud.

Tota aquesta *visió* sobre Don Bosco la va condensar en una frase gràfica el rector de l'església de la Mare de Déu de Betlem quan, des del presbiteri, va exclamar emocionat davant la multitud que omplia el temple: «Tenim aquí, entre nosaltres, un sant» (Crònica de Viglietti). En aquell moment —dia 1 de maig—, el doctor Joan Masferrer es feia ressò d'un convenciment que era general entre els barcelonins.

«Sou els instruments de la divina Providència»

El fundador del Salesians va tenir un gran apreci per la ciutat de Barcelona, de la qual ponderava, per exemple, les possibilitats que oferia per a una acció social i missionera. Així, a la burgesia integrada en l'Associació Catòlica (amb seu al carrer de Lledó, 4) li va recordar clarament les seves obligacions de solidaritat amb els més necessitats i, en diverses trobades amb el prelat de la diòcesi, el doctor Català i Albosa, van parlar sobre el projecte d'un seminari missioner que podrien organitzar conjuntament el bisbat i els salesians.

Aquestes dues instàncies —la social i l'evangelitzadora— constitueixen dues coordenades importants en les qual s'han de col·locar altres presències de Don Bosco a Barcelona, com quan va visitar la marquesa de Comillas, Lluïsa Bru i de Lassus, que aleshores era propietària del palau Moja (carrer de la Portaferissa, 1), o va anar a passar unes hores amb el senyor Ponsich a la seva finca de Sarrià (carrer de Domínguez i Miralles, 4), o amb el senyor Martí i Codolar a la seva torre d'Horta (carrer de Torelló, 8). (La fotografia que se li va fer en aquest lloc, el 3 de maig, és sense cap dubte una de les millors que han passat a la posteritat).

Don Bosco apreciava, sobretot, la profunditat religiosa del poble barceloní, que va poder comprovar en la *conferència salesiana* que es va celebrar el 30 d'abril a l'esmentada parròquia de la Mare de Déu de Betlem, a la Rambla, i també en el solemne acte marià que es va fer, cinc dies més tard, a la basílica de la Mare de Déu de la Mercè.

Aquí, segons recorda encara la làpida commemorativa, li van regalar uns terrenys situats al cim de la muntanya del Tibidabo, perquè hi construís un santuari dedicat al Sagrat Cor de Jesús, que ajudés a mantenir «ferma i indestructible» la fe cristiana.

Don Bosco només va poder dir als donants unes paraules d'agraïment; però encara va tenir prou energia per formular una promesa: «Senyors —els va dir—, sou els instruments de la Divina Providència. Amb la vostra ajuda, molt aviat s'aixecarà en aquella muntanya un santuari majestuós, consagrat al Cor de Jesús. Els fidels hi pujaran, tindran facilitat per freqüentar els sagraments, i serà un record perpetu de la vostra caritat i de la vostra adhesió a la religió catòlica, de la qual m'heu donat tantes proves i tan boniques» (Crònica de Viglietti).

El temple que avui s'aixeca al cim del Tibidabo, la imatge del qual ja ha entrat a formar part del conjunt simbòlic de Barcelona,

és alhora memòria i profecia: a la seva manera vol evocar i actualitzar la presència viva d'un home davant del qual molts barcelonins —com aquell nen que es deia Joaquim Maria de Nadal, futur cronista oficial de la ciutat— van sentir «el xoc inexplicable del que és providencial i del que és meravellós».

«Tot ho ha fet Ella»

Va tornar pel sud de França: Montpeller, Tarascó, Valença, Grenoble. Una tornada lenta cap a la seva Itàlia, l'última tornada. Deia al que l'acompanyava:

—Tot és obra de la Mare de Déu. Tot ve d'aquella *Avemaria* recitada amb un noi, fa quaranta-cinc anys, a l'església de sant Francesc d'Assís.

Mentre el cos de Don Bosco cada vegada s'encorbava més, la seva ànima es transparentava amb una llum cada vegada més viva. El pare Belmonte, director de Sampierdarena, un dia va anar a desfogar-se amb ell:

—Estic tan cansat que ja no puc més. Com puc continuar una vida així?

Don Bosco es va inclinar una mica més cap endavant, es va aixecar la sotana i li va ensenyar les cames totes inflades, que sobresortien com coixins tous de les sabates. Només li va dir:

—Estimat meu, tingueu coratge. Ja reposarem al Paradís.

El vespre del 25 de juny els ex-alumnes li van fer un calorós homenatge amb motiu del seu sant. Don Bosco va donar les gràcies commogut, i després, cansadíssim, només va poder dir:

—No sóc més que una cigala que canta i després es mor.

Si algú el veia caminar encorbat, tot sol, i anant a ajudar-lo li preguntava: «On anem, Don Bosco?», ell el mirava fixament amb aquell somriure dolç i responia: «Anem al Paradís».

JOAN CAGLIERO, BISBE

El pare Joan Cagliero, en els plans de Don Bosco, s'havia de quedar a Amèrica tres mesos, reforçar la primera missió i després tornar. En canvi, s'hi va quedar dos anys.

El 1877 Don Bosco havia enviat a l'altra banda de l'oceà dos grups més de salesians, dirigits per dos homes que podien fer-se càrrec de la situació: Lluís Lasagna i Jaume Costamagna.

Aleshores Cagliero va tornar. El 1877 se celebrava a Lanzo el primer Capítol General de la Congregació, i era convenient que ell també hi fos, perquè era el Director espiritual de la Societat i l'únic expert en els problemes missioners.

Durant els anys següents Don Bosco li va confiar dues missions delicades: començar l'obra salesiana a Espanya i dirigir la Congregació de les Filles de Maria Auxiliadora, que feia els primers passos.

«Qui podria ocupar el meu lloc?»

El 1879 Don Bosco només tenia 64 anys, però ja se sentia acabat i en una decadència ràpida. Volia triar, entre els primeríssims que l'havien seguit, algú que a poc a poc es fes càrrec de tots els assumptes de la Congregació, i que en qualsevol moment pogués substituir-lo. Un «vicari», ras i curt. Els noms possibles eres dos: Rua i Cagliero. Tots dos d'absoluta confiança i de gran capacitat. A tots dos Don Bosco els estimava amb tot el cor, i ells corresponien en la mateixa mesura. Però si en triava un, això no podria fer ombra a l'altre?

I Don Bosco va procedir d'aquesta manera tan delicada. Un matí de la tardor de 1879, que havia d'anar a Foglizzo, va demanar a Cagliero que l'acompanyés. Durant el viatge li va preguntar de sobte:

—Si em morís, qui creus que podria ocupar el meu lloc?

Cagliero va posar els ulls en blanc:

—Estimat Don Bosco, no li sembla una mica massa d'hora per parlar d'aquestes coses?

—Admetem que sigui així, però fem la hipòtesi: quins noms indicaries?

—De nom, només en diria un. Només n'hi ha un en condicions d'ocupar el seu lloc.

—Jo en canvi en diria dos, o potser tres.

—Més endavant n'hi haurà potser dos o tres. Ara no ho crec. Però, digui'm, quins són els seus tres?

—Primer digues el teu candidat.

—Rua, només hi ha Rua.

—Tens raó. Sempre ha estat la meva mà dreta.

—La mà, el cap i el cor, estimat Don Bosco. És l'únic capaç d'ocupar el seu lloc, quan Déu vulgui cridar-lo al Paradís.

Don Bosco havia estat delicadíssim, i Cagliero, amb la mateixa delicadesa, s'havia col·locat a part. Ni tan sols una ombra hauria enfosquit la tria del «segon Don Bosco».

No li ho va dir mai, però Don Bosco va quedar molt agraït a Cagliero per aquelles paraules dites amb tota humilitat en un carruatge que anava cap a Foglizzo.

L'abraçada vigorosa del primer bisbe

El 16 i el 20 de novembre de 1883 la Santa Seu va publicar dos documents molt importants. La Patagònia septentrional i central (territori del riu Negro, Chubut i Santa Cruz) era declarada «Vicariat Apostòlic», sota la dependència del pare Joan Cagliero, nomenat Provicari Apostòlic. La Terra del Foc (a l'extrem meridional de la Patagònia) era declarada «Prefectura Apostòlica», i el pare Fagnano nomenat Prefecte Apostòlic.

Cagliero hauria d'haver tornat a Amèrica com a Provicari, no com a Bisbe: només més tard hauria estat elevat a la dignitat episcopal. Però Don Bosco no hi estava d'acord. Va parlar amb el cardenal Alimonda, va escriure al protector del Salesians, cardenal Nina, va pregar vivament al Papa. Hi havia el cardenal Ferrieri que no volia sentir-ne a parlar, però aquesta vegada Lleó XIII va acceptar la súplica de Don Bosco. El 9 d'octubre de 1884 va sortir de Roma una carta per a Valdocco: «El Sant Pare, en l'audiència de diumenge passat, va escoltar la pregària de Don Bosco i va consentir de donar el caràcter episcopal al pare Cagliero, nou Provicari Apostòlic a la Patagònia».

Va ser un dia feliç per a Don Bosco. L'antic somni del colom i

la branca d'olivera es feia realitat. Les paraules dites a un noi moribund: «I el breviari l'has de fer portar a molts altres... I aniràs lluny, lluny...», no havien estat la il·lusió d'un moment: s'estaven fent realitat.

La consagració es va fer al santuari de Maria Auxiliadora el 7 de desembre de 1884. Per a Valdocco va ser un esdeveniment memorable. Un dels primers noiets de Don Bosco, que havia entrat a l'oratori als 13 anys, orfe de pare, als 46 anys era consagrat bisbe d'una immensa regió missionera.

Dos detalls. En acabar la impressionant funció, el jove bisbe es va separar de la comitiva i es va dirigir cap a la seva mare. La velleta, de 80 anys, se li va acostar sostinguda per un fill i un nét. Monsenyor Cagliero va estrényer sobre el pit aquell cap blanc, i entre l'emoió dels presents la va acompanyar amb delicadesa a seure. Vora la sagristia, barrejat amb la gent, l'esperava Don Bosco amb el bonet a la mà. El bisbe hi va córrer i el va estrényer en una abraçada vigorosa. Havia mantingut amagada la mà amb l'anell episcopal entre els plecs dels ornaments. El primer que l'havia de besar era per dret propi el «seu» Don Bosco.

El pare Rua vicari de Don Bosco

Només després del nomenament de Joan Cagliero com a bisbe de la Patagònia, Don Bosco va anunciar l'elecció d'un seu «vicari». Durant la reunió del Capítol superior de la Congregació, el 24 d'octubre de 1884, va dir: «Necessito que hi hagi algú a qui pugui confiar la Congregació i posar-la sobre les seves espatlles, deixant-li tota la responsabilitat. El Papa estaria content si Don Bosco es retirés del tot. El meu pobre cap ja no pot més...».

Va escriure al Papa proposant el nom del pare Miquel Rua.

La resposta afirmativa va arribar a primers de desembre.

Don Bosco el va agafar de la mà

Monsenyor Cagliero havia de marxar de Torí cap a Amèrica del Sud el primer de febrer de 1885. S'emportava 18 salesians i 6 Filles de Maria Auxiliadora. Però el vespre del primer de febrer, després d'acompanyar els missioners al tren, es va sentir cansat i va tornar a passar la nit a Valdocco. Va pujar a l'habitació de Don Bosco, va

seure al seu costat i es van quedar en silenci. Després d'una llarga pausa Don Bosco va preguntar:

—Han marxat els teus companys?

—Sí.

—I tu quan marxaràs?

—He de ser a Sampierdarena demà.

—Si pots, vés-te'n una mica tard; descansa bé.

—Deixi'm fer a mi. Ara doni'm la seva benedicció.

—Per què aquest vespre? Vine demà al matí, parlarem una altra vegada, amb tranquil·litat.

—No, Don Bosco, demà he d'anar-me'n molt d'hora.

—Però estàs cansat... De tota manera fes el que et semblí millor.

—Aleshores beneeixi'm i beneeixi els meus companys.

El bisbe es va agenollar. Don Bosco el va agafar de la mà:

—Que tinguis un bon viatge. Si no ens tornem a veure més en aquesta terra, ens reveurem al Paradís.

—No digui aquestes coses, encara ens tornarem a veure.

—Serà el que el Senyor vulgui. Ell és l'amo. A l'Argentina i a la Patagònia tindreu molta feina; treballareu molt, i la Mare de Déu us ajudarà.

Va començar la fórmula de la benedicció. La veu amb prou feines li sortia, a vegades no es recordava de les paraules. Monseñor Cagliero les hi recordava en veu baixa, i Don Bosco les repetia dòcilment, mentre li estrenyia la mà. En acabar el bisbe es va posar dret:

—Ara, bona nit, estimat Don Bosco. Que descansi.

—Saluda de part meva els teus companys de viatge, els germans que treballaran a Amèrica, els cooperadors... Tindria encara tantes coses per dir-te!... Que Déu et beneeixi.

«La casa del bisbe era una cabana de troncs»

Don Bosco va seguir amb afectuosa emoció en aquells últims anys les peripècies missioneres d'aquell noi seu vigorós i entusiasta. Llegia les seves cartes i les passava immediatament al *Butlletí Salesià* perquè les publicuessin.

El juliol de 1886 monsenyor Cagliero va comunicar que la part de la Patagònia septentrional més important i poblada ja era totalment coneguda, visitada i catequitzada pels missioners salesians.

Aquell mateix juliol es va presentar a la residència de Patagones el fill del cacic Sayuhueque, que va demanar al bisbe que pugés a la vall del Chichinal per evangelitzar els adults de la tribu. «A la

immensa vall del Chichinal —va explicar monsenyor Cagliero— vam batejar 1.700 indígenes. Cada dia fèiem tres hores de catecisme al matí i tres a la tarda. La casa del bisbe era una cabana de troncs i fang, amb la teulada de branques que em protegia del sol i de la pluja... quan no plovia. Ni rastre de llits. Dormíem sobre les pells que amb gran afecte ens havien donat aquells bons indígenes, de molt bon caràcter i capaços d'entusiasme».

El 1887 monsenyor Cagliero va emprendre una nova missió llarga, juntament amb el pare Milanésio i dos salesians més. El viatge d'evangelització s'havia d'allargar fins a 1.500 quilòmetres: vall del riu Negro, valls dels Andes, pas de la Serralada i descens fins a Concepción, a Xile.

Durant 1.300 quilòmetres recorreguts a cavall tot va anar bé. El bisbe va poder administrar 997 baptismes, gairebé tots a indis adults, beneir 101 matrimonis, distribuir un miler de comunions i administrar 1.513 confirmacions. Van ser incalculables les hores passades fent catecisme als petits i evangelitzant els adults.

El 3 de març al matí, quan tot just havien deixat Malbarco, al costat del riu Neuquén, va passar un accident gravíssim. El va explicar el mateix bisbe en una carta:

«Després de travessar la Serralada a 2.000 metres d'altura, encara n'havíem de pujar ben bé mil més. El caminet seguia una cornisa en l'aspra paret de granit i queia a plom sobre el precipici. De sobte el meu cavall es va encabritar i va començar a saltar com embogit. Vaig invocar Maria Auxiliadora i vaig saltar de la sella. Una punta rocosa em va penetrar a la carn, em va trencar dues costelles i em va foradar el pulmó. Em vaig quedar com mort, respirava fatigosament i no podia parlar. Els meus companys es van acostar i jo, com que vaig poder balucejar alguna paraula, per animar-los intentava prendre-m'ho en broma i deia que, com que tenim 24 costelles, bé se'n podia sacrificar alguna. Vam haver de tornar enrera i travessar dos rius i dues serralades per trobar un lloc per aturar-me i curar-me. Però quina cura! Hi havia un pobre home que curava les malalties amb sistemes primitius. Li vaig preguntar si també feia de ferrer per reparar les meves dues costelles. M'hi vaig estar un mes, i, com que Déu ho va voler, vaig guarir-me. Encara convalescent vaig tornar a pujar a cavall i en un viatge de quatre dies amb els meus missioners vaig tornar a passar les Serralades a més de 3.000 metres, i vaig baixar a la dolça plana xilena a la vora del Pacífic. Allà vaig establir les bases per a les noves Cases salesianes de Concepción, Talca, Santiago i Valparaíso. Així aquell

any, sempre a cavall, amb tres companys meus, dormint en clots i sota els arbres, havia travessat Amèrica d'un oceà a l'altre».

Entrevista amb Don Bosco

A l'abril de 1884 Don Bosco havia hagut d'anar a Roma. Alguns benefactors havien promès ingents sumes per a l'església del Sagrat Cor, però no s'havien tingut més notícies. «Cal anar a tocar les campanes», va dir Don Bosco amb un somriure trist.

En aquella ocasió, per primera vegada a la seva vida, Don Bosco es va sotmetre a una entrevista (aquesta tècnica periodística l'havia inventada el 1859 l'americà Horace Greely). Creiem que és més que una curiositat llegir com Don Bosco va respondre a les «preguntes directes» d'un *repòrter* del *Journal de Rome*. L'entrevista es va publicar el 25 d'abril de 1884.

Pregunta. Per quin miracle vostè ha pogut fundar tantes cases en països del món tan diferents?

Resposta. He pogut fer més del que m'esperava, però el com no el sé ni jo. La Santa Verge, que coneix les necessitats dels nostres temps, ens ajuda.

P. Però, de quina manera us ajuda?

R. Miri. Una vegada, per a la nostra església que es construeix a Roma, em van escriure a Torí que es necessitaven al cap de vuit dies 20.000 lires. En aquell moment estava sense diners. Vaig posar la carta al costat de la pica de l'aigua beneïta, vaig fer una fervent pregària a la Mare de Déu i me'n vaig anar a dormir, deixant l'assumpte en les seves mans. L'endemà al matí rebo una carta d'un desconegut que en resum deia: —Havia fet una promesa a la Mare de Déu que, si em concedia certa gràcia, donaria 20.000 lires per a una obra de caritat. He rebut la gràcia i poso a la seva disposició aquesta quantitat—. Una altra vegada, quan jo era a França, rebo la mala notícia que una de les meves cases ha de disposar de seguida de 70.000 lires per no córrer un greu perill. Com que no veia de moment com posar-hi remei, recorro una altra vegada a la pregària. Cap a les deu estava a punt d'anar-me'n al llit, quan sento trucar a la porta de la meva habitació. Vaig a obrir. Entra un amic meu amb un gran plec de papers a les mans i em diu: —Estimat Don Bosco, havia disposat en el testament una quantitat per a les seves obres; però avui he pensat que per fer el bé és millor no esperar a la mort. Li he portat de seguida aquella quantitat. Tingui: 70.000 lires—.

P. Això són miracles. Permeti'm una indiscreció: n'ha fet més, de miracles?

R. Jo no he pensat en res més que a fer el meu deure. He resat i he confiat en la Mare de Déu.

P. Voldria dir-nos quin és el seu sistema educatiu?

R. Senzillíssim: deixar als joves la plena llibertat de fer les coses que els resulten més simpàtiques. La qüestió és descobrir quins són els gèrmens de les seves bones qualitats, i després procurar desenvolupar-les. Tothom fa de bon grat només allò que sap que pot fer. Em regeixo per aquest principi, i els meus alumnes treballen tots no tan sols amb activitat, sinó també amb amor. En 46 anys no he posat mai ni un sol càstig. I goso afirmar que els meus alumnes m'estimen molt.

P. Com s'ho ha fet per estendre les seves obres fins a la Patagònia i la Terra del Foc?

R. A poc a poc.

P. Què en pensa de les condicions actuals de l'Església a Europa, a Itàlia, i del seu futur?

R. No sóc un profeta. En canvi ho sou una mica vosaltres, tots els periodistes. Per tant és a vosaltres que s'hauria de preguntar què passarà. Ningú, tret de Déu, no coneix el futur. De tota manera, humanament parlant, es pot creure que el futur serà greu. Les meves previsions són molt tristes, però no tinc por de res. Déu salvarà sempre la seva Església, i la Mare de Déu, que visiblement protegeix el món contemporani, sabrà fer sortir redemptors.

EL GRAN PLOR

L'espiritualitat de Don Bosco, en els últims anys, s'afinava cada vegada més. El sofriment pot empènyer al cinisme desesperat o fer germinar la santedat. En Don Bosco aquest germinar es veia gairebé dia per dia. Fins i tot la seva humanitat estava com transfigurada.

«En l'últim decenni de vida —escriu Pere Stella—, especialment després del 1882, Don Bosco apareix com l'home que ja ha assimilat l'ensenyament que li ha ofert una llarga experiència. Ja no sembla que tingui aquelles discrepàncies que va haver de sostenir amb Antoni, amb els primers col·laboradors, amb monsenyor Gastaldi. Més que mai fuig de la polèmica; no li agraden les baralles, vol que fins i tot durant les hostilitats i les vexacions no s'aixequi la veu, no es porti la contrària, no se segueixi l'exemple dels diaris catòlics que fan una polèmica aspra i corrosiva. Vol que es procuri —passar entre gota i gota sota el temporal sense mullar-se—. Els seus últims anys encara són de gran discòrdies i d'escassos suports oficials, sovint de vexacions fiscals per part d'autoritats administratives i polítiques, però ell sembla penetrat com mai d'un ideal d'amabilitat, de benevolència».

Un capellà seriós i pensarós

El 1883 va venir a visitar-lo, des de la Llombardia, un capellà seriós i pensarós. Es deia Aquil·les Ratti. Don Bosco va parlar amb ell mitja hora ben bona, i li va donar totes les informacions que desitjava. Després li va dir:

—Ara vostè consideri's l'amo de la casa. No puc acompanyar-lo perquè tinc molta feina, però vostè vagi, vingui, miri tot el que vulgui.

En aquell moment hi havia a Valdocco els directores de les cases salesianes que havien vingut per celebrar algunes reunions. Després

de dinar, mentre Don Bosco estava dret recolzat a la taula, s'acostaven a exposar-li les seves dificultats. El pare Ratti es volia retirar, però Don Bosco sorprenentment li va dir:

—No, no, quedí's també.

Aquell capellànet arribarà a ser el papa Pius XI. Quaranta-nou anys després, parlant de Don Bosco als seminaristes romans, explicarà aquell fet i dirà: «Hi havia gent que venia de tot arreu, un amb una dificultat, l'altre amb una altra. I ell, dret, com si fos qüestió d'un moment, ho escoltava tot, es feia càrrec de tot, responia a tot. Era un home que estava atent a tot el que passava al seu voltant, i al mateix temps s'hauria dit que no es fixava en res, que el seu pensament era en un altre lloc. I era realment així: era en un altre lloc, era amb Déu. I tenia la paraula exacta per a tot, tant que admirava. Aquesta era la vida de santedat, de constant pregària que Don Bosco portava entre les ocupacions contínues i implacables».

Una flor per pensar en l'eternitat

Un dia d'abril de 1885 feia alguns passos pel jardí d'una senyora que l'havia convidat a dinar juntament amb el seu jove secretari, el pare Viglietti. Caminant lentament es va aturar davant d'unes flors. Va collir una violeta i la va donar a la senyora:

—Ha estat molt amable de convidar-nos a dinar, senyora. I vull correspondre-li amb una flor, que és un pensament.

—Quin pensament, Don Bosco?

—El pensament de l'eternitat. És un pensament que ens ha d'acompanyar sempre. Tot passa, en aquest món: només l'eternitat serà per sempre. Treballem perquè la nostra eternitat sigui feliç.

Don Bosco pensava en la mort, en la trobada amb Déu. Alguna vegada aquell pensament el feia posar seriós, pensarós. Un dia de 1885, tot saludant un senyor a San Benigno, li va dir:

—Pregui per a mi.

—Però Don Bosco! Vostè no en té necessitat.

El pare Piscetta, que hi era present, va testimoniar: «Aleshores es va posar molt seriós, als seus ulls van aparèixer unes llàgrimes, i va dir amb accent de profunda sinceritat: —En tinc molta necessitat—».

«La Mare de Déu és aquí»

A l'agost d'aquell mateix any Don Bosco va anar a Nizza-Monferrato per a la vestició i la professió de les Filles de Maria Auxilia-

dora. Estava tan acabat que només va poder donar la Comunió a algunes germanes. A la vestició i a la professió hi va assistir assegut en una butaca. Però va voler dir algunes paraules. Tenia la veu molt feble, i el pare Bonetti, al seu costat «feia d'altaveu», repetint en veu alta les frases que no s'entien.

—Així que voleu que us digui alguna cosa. Si poguéis parlar, quantes coses que voldria dir-vos! Però sóc vell, vell caduc, com veieu. Només vull dir-vos que la Mare de Déu us estima molt, molt. I, sabeu?, ella és aquí, entre vosaltres...

I don Bonetti va dir en veu alta:

—Don Bosco vol dir que la Mare de Déu és la vostra mare, i que us mira i us protegeix.

—No, no —va continuar Don Bosco—. Vull dir que la Mare de Déu és precisament aquí, en aquesta casa, i que està contenta de vosaltres...

Bonetti insisteix:

—Don Bosco us diu que, si sou bones, la Mare de Déu estarà contenta de vosaltres.

Aleshores Don Bosco va provar de dominar les seves forces, va allargar els braços i va dir:

—Que no, que no. Vull dir que la Mare de Déu és realment aquí, aquí, entre vosaltres! La Mare de Déu es passeja per aquesta casa, i la cobreix amb el seu mantell.

Don Bosco i els rics

Durant els últims 25 anys van passar per les mans de Don Bosco sumes immenses, colossals. Milions de veritat (milions del segle XIX!). Don Bosco va ser sempre pobríssim, d'acord, a les seves mans no s'hi va enganxar mai ni un cèntim. Però algú s'ha preguntat: «Els rics, els que li donaven gran sumes, no els va adular Don Bosco d'una manera excessiva? No va acabar per adormir les seves consciències en relació amb la responsabilitat social que els corresponia?». Una pregunta ben legítima.

Després d'haver explorat la vida de Don Bosco, ens sembla que es va comportar amb molta delicadesa amb tots els que li van fer el bé: el camperol i l'obrer que li oferien deu cèntims, i el comte Colle que li donava, un damunt de l'altre, cent cinquanta bitllets de mil.

Algunes persones van tenir amb ell una generositat extraordinària; amb aquests Don Bosco va tenir una gentilesa extraordinària. La comtessa Callori, per exemple, última reserva a qui Don Bosco

recorria en els casos «impossibles» sense resultar mai decebut, va ser anomenada per ell «mare». Ens sembla una actitud justa.

Però més que paraules, (especialment en relació amb la «narcotització de les consciències») voldríem portar fets.

A Sampierdarena, el 1882, va anar a visitar-lo un pare caputxí confessor d'un noble genovès multimilionari, ja vell i sense fills. Don Bosco, en plena conversa, li va preguntar:

—Com és que aquest senyor no fa beneficència en proporció a les seves riqueses?

—S'equivoca, Don Bosco. Cada any dóna als pobres vint mil lires (*més de vint milions d'avui*).

—Només vint mil? Si vol obeir Jesucrist, és a dir, donar en relació amb el que té, no n'hi ha prou ni amb cent mil cada any.

—Ja ho entenc. Però no sé com persuadir-lo. Què faria vostè al meu lloc?

—Li diria que no vull anar a l'infern per culpa seva, i que si ell hi vol anar, hi vagi tot sol. Per tant l'obligaria a fer beneficència proporcionada al seu estat. En cas que no volgués, li diria que no em veig capaç de continuar sent el responsable de la seva ànima.

—Doncs bé, li ho diré —va prometre el pare. Va fer el que havia promès. Però al noble no li van agradar les seves paraules, i el va despatxar. (*MB*, vol.XV, p.520).

El mestre d'obres Borgo, també de Sampierdarena, havia fet molts favors a la casa salesiana per a nois pobríssims. Havia avançat quantitats notables sense exigir interessos, havia fet de franc els projectes, durant dos anys no havia exigut cap paga per la seva assistència a les obres.

La seva dona havia mort feia vint anys, i ell conservava a casa les seves joies i els seus vestits. Un dia, gairebé per casualitat, va dir a Don Bosco que voldria fer alguna cosa en record de la seva esposa, i també com a sufragi per la seva ànima. Don Bosco, gairebé bruscament, li va dir:

—Si vol actuar cristianament, per què té a casa tantes coses precioses i inútils?

—Què m'aconsellaria que fes?

—Portar-les aquí, a aquests nois que ni tan sols tenen el necessari.

El mestre d'obres es va allunyar gairebé ofès. Aquell sacrifici li costava massa. Va caminar molta estona, s'hi va repensar. Al cap d'alguns dies va tornar. Don Bosco encara era a Sampierdarena. Li

va lliurar personalment tots els preciosos records de la seva companya.

A molts salesians els semblava massa dur el llenguatge amb què Don Bosco es dirigia als rics, i ell el 4 de juny de 1887 va dir: «Fa unes nits vaig somiar en la Mare de Déu. Em va renyar perquè alguna vegada callo sobre l'obligació de fer almoina. S'ha queixat que els sacerdots, des de la trona, tenen por d'explicar el deure de donar les coses supèrflues als pobres, i així, per culpa seva, els rics acumulen l'or a les caixes fortes».

El 22 d'abril de 1887, amb els pares Belmonte i Viglietti va anar des de Sampierdarena a Sestri Ponente per visitar la senyora Lluïsa Cataldi, una gran benefactora seva. En acabar la visita, mentre l'acompanyava a la porta, la senyora va preguntar:

—Don Bosco, què he de fer per salvar-me?

—Per salvar-se haurà de fer-se pobra com Job.

La senyora es va quedar desconcertada, i també don Belmonte, que havia sentit aquelles paraules. Però Don Bosco no va afegir res més. Al carruatge que els tornava a casa, amb la franquesa acostumada entre els primers salesians, Belmonte va dir:

—Però Don Bosco, per què ha parlat amb tant atreviment a aquella pobra dona? D'almoines ja en fa moltes.

—Mira —va respondre Don Bosco—, no hi ha mai ningú que gosi dir la veritat als senyors.

Durant el seu últim viatge a França, Don Bosco va aturar-se a Hyères. El president de la *Societat marselesa per al Comerç*, senyor Abeille, va passar personalment per tota l'església parroquial per fer la collecta per a Don Bosco. Al final es va alegrar amb ell, perquè molts senyors havien abocat a la safata tota la cartera. Don Bosco li va dir:

—Ho trobo natural. Si són cristians, han de donar el que els sobra als pobres. Miri, senyor Abeille, quan vostè ha estalviat cent francs al mes, i cent francs al mes són molts, la resta l'ha de donar a Déu.

Va quedar sempre dolorosament impresa en la ment de Don Bosco la mort d'una marquesa de 84 anys, benefactora seva. L'havia enviat a buscar, s'havia confesst, i després, mirant-lo amb la vista perduda li havia dit:

—Aleshores, m'he de morir?

Don Bosco intentava parlar-li de Déu, però ella mirava al voltant amb angoixa i continuava murmurant:

—El meu bell palau, les meves habitacions, el meu salonet tan íntim, els hauré de deixar?—. Havia volgut que els criats li possessin al costat del llit un preciós tapís persa, hi passava la mà i, com fora de si, continuava dient: —És tan bonic! Per què l'he de deixar?

Al pare Antoni Sala, que dubtava d'anar a buscar beneficència, Don Bosco li va dir amb força:

—Vés-hi amb valentia. Els rics ens fan el bé, però també nosaltres els el fem a ells, donant-los l'ocasió d'ajudar els pobres.

El 1876, passant per Chieri, Don Bosco va veure Josep Blanchard, el jovenet que tantes vegades havia buidat la fruitera de casa seva per alimentar-lo. Ell també ja era un vellet. Passava pel carrer amb un plat a la mà i una ampolla de vi. Don Bosco, deixant els capellans amb qui estava parlant, el va anar a trobar tot content:

—Estimat Blanchard! Que content que estic de reveure't! Com estàs?

—Bé, bé, senyor—, va respondre tímidament.

La cara de Don Bosco es va posar trista:

—Per què em dius senyor? Per què no em dius de tu? Sóc el pobre Don Bosco, encara pobre com quan saciaves la meva gana.

Es va dirigir als capellans que se li havien acostat:

—Senyors, aquest és un dels primers benefactors del pobre Don Bosco. Saps? Vull que tots ho sàpiguen. Perquè vas fer tot el que podies per mi. Cada vegada que vinguis a Torí has de venir sens falta a dinar a casa meva.

Deu anys deprés, el 1886, Blanchard va saber que la salut de Don Bosco no era gaire bona, i va anar a Torí a veure'l. A l'avant-cambra el secretari li va dir:

—Don Bosco està malament i descansa. No pot rebre ningú.

—Digueu-li que hi ha en Blanchard. Ja veureu com em rebrà.

Don Bosco, de l'altra banda de la porta, va reconèixer la veu. Es va aixecar amb dificultat i el va anar a trobar. El va agafar de la mà, el va fer entrar i seure al seu costat:

—Bon Blanchard, t'has recordat del pobre Don Bosco. Com va la teva salut? I la teva família?

Van parlar molta estona. Gairebé era l'hora de dinar:

—Mira, sóc vell i estic malament. No puc baixar a dinar amb tu: les meves cames ja no aguanten les escales. Però vull que baixis a dinar amb els meus salesians—. Va cridar el secretari: —Fes seure

aquest amic meu al menjador del Capítol, al meu lloc. Resaré per tu, Blanchard, i tu no t'oblidis del teu pobre Don Bosco.

Confós, el vellet de Chieri va dinar aquell dia al centre del Capítol Superior de la Congregació, i va explicar la seva amistat amb Joan, a Chieri, i la seva trobada de deu anys abans.

Deu dies per anar a Roma

Al maig de 1887 es consagraria l'església del Sagrat Cor a Roma, pràcticament acabada. En aquelles parets hi havia set anys de feina, de penes, de salut cremada.

Don Bosco no hauria pogut suportar un viatge fins a Roma. Es va pensar que el fes a petites etapes, amb moltes parades. Va sortir el 20 d'abril al matí. «Va sortir de casa —va escriure el pare Lazzerro— que semblava que no podria resistir ni tan sols fins a Moncalieri». L'acompanyaven els pares Rua i Viglietti. Per primera vegada en la seva vida, Don Bosco es va deixar col·locar en un vagó de primera. Va fer parades llargues a les cases salesianes que es trobaven en el recorregut, i en cases de benefactors avisats amb temps.

A Florència va trobar la vella comtessa Uguccioni. Ell va arribar sostingut pel pare Viglietti, ella en una cadira de rodes. Don Bosco va bromejar:

—Bentrobada, senyora comtessa! Li sembla que ballem?

—Oh, Don Bosco! Miri en quin estat em troba...

—Molt bé, molt bé, no s'espanti. Ja ballarem al Paradís!

A l'estació d'Arezzo hi va haver una trobada inesperada. El cap d'estació, així que el va veure, va córrer cap a ell, el va abraçar, i plorant d'alegria va dir:

—Don Bosco, no es recorda de mí? Jo era un vailet a Torí, sense pare ni mare. Vostè em va recollir, em va instruir, em va estimar. Ara, si tinc una família i aquesta feina, ho dec a vostè.

Va arribar a Roma el 30 d'abril a la tarda.

El van portar a visitar el Seminari Llombar. Van voler que adreçés unes paraules als clergues. Només va poder dir una sola frase:

—Penseu sempre en el que de vosaltres podrà dir el Senyor, no en el que, en bé o en mal, diran els homes.

El va rebre el Papa, que el va fer seure al seu costat i li va posar sobre els genolls una ampla pell d'ermíni.

—Sóc vell, Pare Sant —va murmurar Don Bosco—, i aquest és el meu últim viatge i el final de tot per a mi... Hi ha molta feina a fer, però no cal que recomani als meus fills que treballin. Més aviat —i feia l'ullet al pare Rua, que era al seu costat — els he de recomanar la moderació. N'hi ha molts que es fan malbé la salut, perquè no treballen només de dia, sinó també de nit.

—Pare Sant —va dir aleshores don Rua—, qui ens ha donat escàndol en això ha estat Don Bosco.

El Papa va somriure. Després va donar un consell molt savi:

—A vós i al vostre vicari us he de recomanar que no estigueu gaire pendents del nombre de salesians, sinó de la seva santedat. No és pas el nombre que augmenta la glòria de Déu, sinó la virtut, la santedat. Per això heu de ser cauts i rigorosos en les admissions.

Mentre baixava l'escalinata, els guàrdies suïssos es van quadrar. Don Bosco rient els va dir:

—Estigueu tranquils. No sóc un rei. Sóc un pobre capellà tot geperut.

El gran plor

La solemne consagració es va fer el 14 de maig.

El dia 15 Don Bosco va voler anar a l'església i celebrar la missa a l'altar de Maria Auxiliadora. Amb prou feines havia començat, quan el secretari Viglietti, que l'assistia, el va veure que es posava a plorar. Un plor llarg, imparable, que va durar gairebé tota la missa. Al final, gairebé van haver de portar-lo a la sagristia. Viglietti li va dir preocupat:

—Què té, Don Bosco? Es troba malament?

Don Bosco va moure el cap:

—Tenia davant dels ulls, viva, l'escena del meu primer somni, a nou anys. Precisament veia i escoltava la meva mare i els meus germans discutir sobre el que havia somiat...

En aquell somni tan llunyà la Mare de Déu li havia dit: «Al seu temps tot ho entendràs». Ara, mirant enrera en la vida, li semblava que justament ho comprenia tot. Valia la pena fer tants sacrificis, tanta feina, pels seus nois, per la salvació de tantes ànimes.

El 18 de maig Don Bosco va sortir de Roma per última vegada.

Lluís Orione: tres quaderns de pecats

Ni tan sols en aquells últims anys, consumits amb viatges i deutes, Don Bosco es va separar dels seus nois. Veure'ls, sentir-los,

fer deu passes amb ells, li tornava la vida encara que fos després de jornades esgotadores.

A l'octubre de 1886 havia estat admès un noi de 14 anys, de Pontecurone. Es deia Lluís Orione. Era fill d'un pobre peó caminer. Ell també s'havia agenollat al costat del pare, hores i hores amb els genolls sobre la terra humida, per posar les pedres una després de l'altra, i enfonsar-les després a la terra amb cops de martell. Havia intentat fer-se frare a Voghera, però s'havia posat malalt i havia hagut de tornar a casa. L'havien acceptat els salesians de Valdocco.

Lluïset es va quedar fascinat, encantat amb Don Bosco. Quan baixa al pati («Ja cada vegada menys», recorda) els joves s'estrenyen al seu voltant a desenes, a centenars, es disputen els llocs més pròxims, feliços de rebre d'ell una sola paraula.

Lluís es fica tan endavant com pot. Don Bosco el mira fixament, li somriu, li pregunta si la lluna al seu poble és tan gran com a Torí, i quan el veu riure li diu fent broma: «*T'ses prope'n fa fiôché*» (Ets ben bé un passerell). Té un gran desig, en Lluïset Orione: voldria confessar-se amb Don Bosco. Però, com ho pot fer?

Don Bosco ja no té forces. Només confessa alguns salesians i els alumnes de cinquè de secundària, que es preparen per entrar al noviciat. D'una manera gairebé inexplicable, Lluïset obté aquest privilegi tan singular. Cal que es prepari seriosament.

Ho va explicar el mateix pare Orione: «En l'examen de consciència que vaig fer, vaig omplir tres quadernets». Per no deixar-se res, havia consultat alguns formularis. Ho va copiar tot, es va acusar de tot. Només a una pregunta havia respost negativament: a la pregunta «Has matat?». «Això no!» va escriure. Després, amb els quadernets a la butxaca, una mà al pit, els ulls baixos, es va col·locar entre els altres, esperant el seu torn. Tremolava de l'emoció.

—Què dirà Don Bosco quan llegirà tots aquests pectas?— i amb la mà tocava els quadernets. Li va arribar el torn. Es va agenollar. Don Bosco el va mirar somrient.

—Dóna'm els teus pecats—. El noi va treure el primer quadernet. Don Bosco el va agafar, va semblar que el sospesava un moment, i després el va estripar.

—Dóna'm els altres.

Els altres dos van fer la mateixa fi. El noi s'ho mirava desorientat.

—I ara la confessió ja està feta —va dir Don Bosco—. No pensis mai més en tot el que havies escrit.

I li va somriure. En Lluïset no oblidarà mai més aquell somriu-

re. Va aconseguir que a aquella confessió en seguissin d'altres. Un dia Don Bosco el va mirar als ulls fixament:

—Recorda't que nosaltres dos serem sempre amics.

Lluís Orione no va oblidar aquella promesa. Quan sabrà que Don Bosco està a punt de morir, oferirà la seva vida a Déu. Quan esdevindrà pare d'una Congregació amb oratoris i cases per als nois pobríssims, dirà pensant en Don Bosco:

—Caminaria sobre brases per veure'l encara una vegada i dir-li gràcies.

Anomenarà els tres anys passats a Valdocco «l'estació feliç de la meua vida».

ADÉU A LA TERRA

Cap a final d'agost de 1887, es feien a Valsalice, a les muntanyes de la vora de Torí, uns Exercicis Espirituals per a joves que havien demanat per entrar a la Congregació Salesiana. Don Bosco hi va anar, i es va disposar a confessar. Des del 25 de maig no havia presidit més les reunions del Capítol Superior de la Congregació, i deixava aquesta missió al seu vicari, el pare Rua. Va participar en la del 12 dg setembre, que es va fer a Valsalice.

A la segona meitat de setembre es va trobar malament. L'atacaven la febre i uns mals de cap molt forts. Alguns dies no podia ni dir missa. El pare Viglietti, el seu secretari, anota en el diari d'aquells dies: «I tanmateix sempre està alegre, treballa, escriu, rep audiències. Necessitaria consol, i en canvi és ell qui sempre consola els altres».

Un vespre, a final de setembre, mentre provava de sopar a l'habitació, li feia companyia don Veronesi, director de la colònia agrícola de Mogliano Veneto. De sobte li va dir:

—Tinc poc temps de vida. Els Superiors de la Congregació no se'n convencen i es pensen que Don Bosco encara ha de viure molt temps... No em sap greu morir. El que em fa pena són els deutes de l'església del Sagrat Cor. Pensar que s'han recollit tants diners! Però l'estimat pare Dalmazzo és bo, però no és un administrador.. Què diran els meus fills quan es trobin aquells pesos a les espatlles?... Prega per la meva ànima. L'any vinent, als Exercicis, ja no hi seré...

Sentia com la soledat l'envoltava a poc a poc

El pare Pau Albera, inspector de les Cases salesianes de França, havia de marxar. Va anar a saludar-lo. Don Bosco va mirar amb afecte el seu «Pauet» i va murmurar amb llàgrimes als ulls:

—Tu també te'n vas. M'abandoneu tots. Sé que don Bonetti se n'anirà aquest vespre. Don Rua també se n'anirà. Em deixen aquí tot sol.

Es va posar a plorar en silenci. Era un pobre home cansat, que després de treballar tant, sentia com la soledad l'envoltava a poc a poc. També Albera es va deixar vèncer per l'emoció. Aleshores Don Bosco es va sobreposar:

—No et renyo pas gens, saps? Tu fas el teu deure. Però jo sóc un pobre vell... Pregaré per tu, que Déu t'acompanyi.

Abans de tornar a Valdocco, Don Bosco va passar alguns minuts amb el pare Barberis, director de Valsalice. Tenia els ulls fits en l'escalinata, i va dir en veu baixa:

—D'ara endavant, hi estaré jo, aquí, guardant aquesta casa... —. Després, al cap d'uns instants, va dir: —Fes preparar el projecte.

Don Barberis es va pensar que es referia a l'última part de l'edifici en construcció.

—El faré preparar i aquest hivern l'hi presentaré.

—No pas aquest hivern, sinó la pròxima primavera. El projecte el presentaràs a don Rua. —I continuava mirant fixament l'escalinata.

Al replà d'aquella escalinata, quatre mesos després, es va preparar la tomba de Don Bosco. El projecte del petit monument que l'adornaria el va presentar realment don Barberis a don Rua durant la primavera de 1888. I aleshores va recordar aquelles paraules misterioses.

Com una candela que s'apaga

Va tornar a Valdocco el 2 d'octubre. Els nois el van acollir amb entusiasme. El van acompanyar cridant contents per tot el pati, fins a l'escala que portava a la seva habitació. Els més grans el van ajudar a pujar, escaló per escaló. Quan va arribar a dalt, Don Bosco va saludar amb la mà des de la barana, i els nois li van respondre movent les mans i cridant «Visca Don Bosco».

Era una candela que s'anava apagant.

Celebrava la missa a la capelleta privada, però sempre assistit per algun sacerdot.

Li costava parlar i respirar. Als visitants els deia, bromejant:

—Busco dues manxes de recanvi. Les meves ja no funcionen.

4 de desembre. El pare Cerruti, encarregat de la marxa general de l'oratori, puja a parlar amb ell. Després d'un examen acurat de les coses, Don Bosco li diu:

—Et veig pàl·lid. Com estàs de salut? Vés amb compte. Fes per tu el que faries per Don Bosco.

Cerruti es commou, i Don Bosco diu:

—Ànim, estimat Cerruti, ja veuràs que contents estarem al Paradís.

Els secretaris li donen obertes les moltes cartes que arriben. Ell hi anota alguna paraula, a tall de resposta. Ja no pot respondre personalment. L'última carta a la qual afegeix en persona dues línies va adreçada a la senyora Broquier: «Donem molt, si volem obtenir molt. Que Déu la beneixi i la guiï.»

Durant la missa li falla la respiració. La celebra els dies 4 i 6. El diumenge 11 ho voldrà tornar a provar. Arribarà al final prostrat. Serà la seva última missa.

Arriba monsenyor Cagliero

El 7 de desembre al vespre arriba d'Amèrica monsenyor Cagliero. El pare Rua li havia telegrafiat: «Papà en estat alarmant.» Havia sortit de seguida.

Mentre el bisbe passa pel pati, els nois li fan manifestacions d'alegria. Però ell aixeca els ulls cap amunt, a les finestres tancades darrera de les quals Don Bosco s'està apagant. Entra a l'habitació. Don Bosco està assegut en un modest sofà. Monsenyor Cagliero s'agenolla al seu davant, i ell l'abraça, l'estreny contra el cor, recolza el front a la seva espatlla. La força i el coratge d'aquest antic noi seu li tornen la vida. Li toca el pit, allà on en la violenta caiguda als Andes s'havia trencat dues costelles, i li pregunta:

—Estàs bé ara?

—Sí, Don Bosco. Estic molt bé—. Els seus ulls mentrestant es claven en Don Bosco: com s'ha envellit, com s'ha consumit en tres anys!

Van passar el vespre junts, asseguts en aquell sofà. El bisbe li explica moltes coses de les missions, dels salesians que treballen allà baix, dels indígenes que han salvat i batejat a milers. I de sobte, com quan era un noi, li demana:

—Don Bosco, confessi'm.

Els consells que Don Bosco li dóna durant aquella vetllada, el bisbe els escriu en un full que s'emportarà a Amèrica. Don Bosco, entre altres coses, li ha dit:

«Desitjo que et quedis fins que s'arreglin totes les coses després de la meva mort.

Digues a tots els salesians que treballin amb zel i ardor: treball, treball.

Estimeu-vos tots com a germans: estimeu-vos, ajudeu-vos, suporteu-vos.»

Els dies següents Don Bosco li parla encara llargament. De sobte, com angoixat, li diu:

—Estic al final de la vida. Ara us toca a vosaltres treballar, salvar la joventut. Però t'he de manifestar un temor. Tinc por que algun dels nostres interpreti malament l'afecte que Don Bosco ha tingut pels joves, que s'hagi deixat portar per massa sensibilitat cap a ells. I prengui això com una justificació per afeccionar-se d'una manera desconsiderada a qualsevol criatura.

—Estigui tranquil, Don Bosco. Cap de nosaltres no ha interpretat mai malament la seva manera de tractar els nois. I sobre el temor que algú pogués prendre-ho com a pretext, deixi-m'ho a mi: aquesta recomanació la repetirem a tothom.

16 de desembre. El metge ordena una passejada en carruatge: l'aire lliure li anirà bé. Rua i Viglietti l'ajuden per l'escala i l'acompanyen. A la tornada, mentre el carruatge puja lentament per l'avinguda de Víctor Manuel, Viglietti veu sota els porxos el cardenal Alimonda. Don Bosco li diu:

—Vés a demanar-li que vingui un moment. Desitjo parlar-li, però no puc caminar fins allà.

El cardenal, així que sent Viglietti, accelera el pas cap al carruatge, allarga els braços i exclama:

—Oh, Don Bosco, Don Bosco!

Puja al cotxe, l'abraça, el besa amb efusió. Don Rua ha baixat. El cardenal i Don Bosco parlen durant mitja hora mentre el carruatge continua a poc a poc fins al carrer Cernaia. L'arquebisbe torna a abraçar Don Bosco i baixa.

Pensaments que tenen gust d'eternitat

17 de desembre. Les forces comencen a abandonar-lo del tot. És dissabte. Fora de l'habitació esperen una trentena de nois per confessar-se amb ell. Diu a Viglietti:

—No m'hi veig gens amb cor...

Després, al cap d'alguns moments:

—Però és l'última vegada que podré confessar-los. És l'última vegada... Digues que vinguin.

18 de desembre. Ve a veure'l el pare Josep Reffo, dels Josefins. Li diu dolçament:

—Estimat meu, t'he estimat sempre, i sempre t'estimaré. Sóc al final dels meus dies. Prega per mi, i jo pregaré per tu.

19 de desembre. Viglietti el troba tan millorat que li demana que escrigui algunes paraules en algunes estampes que enviarà als Cooperadors. Don Bosco li respon: «Amb molt de gust.»

Mig estirat al sofà, amb una tauleta de fusta al davant, escriu al darrera de dues estampes:

«Oh Maria, obteniu-nos de Jesús la salut del cos, si és un bé per a l'ànima, però assegureu-nos la salvació eterna.»

«Feu aviat bones obres, perquè pot faltar-vos temps.»

En aquest punt s'atura:

—Però saps —diu admirat a Viglietti— que ja no sé escriure gens? Estic massa cansat.

Viglietti li proposa plegar, però ell diu:

—No, he de continuar. Aquesta és l'última vegada que escric—. I continua lentament escrivint pensaments en les estampetes. Pensaments que tenen tots gust d'eternitat:

«Benaaurats els que es donen a Déu per sempre en la joventut.»

«El qui retarda donar-se a Déu, corre un gran perill de perdre l'ànima.»

«Fillets meus, conserveu el temps, i el temps us conservarà a vosaltres eternament.»

«Si fem el bé, trobarem el bé en aquesta vida i en l'altra.»

«Qui sembla bones obres, recull bons fruits.»

«Al final de la vida es recull el fruit de les bones obres.»

Viglietti, que és al seu costat, quan llegeix aquesta última frase no pot aguantar-se les llàgrimes, i diu:

—Però Don Bosco, escrigui alguna cosa més alegre—. I ell respon, bromejant:

—Però que petit ets, Carlets... No ploris. Ja t'he dit que són les últimes paraules que escric. De tota manera, miraré d'obeir-te.

I torna a escriure:

«Déu ens beneixi i ens guardi de tot mal.»

«Doneu molt als pobres, si voleu ser rics.»

«Doneu i us serà donat.»

«Que Déu ens beneixi, i la Verge Santa sigui la nostra guia en tots els perills de la vida.»

«Els jovenets són la delícia de Jesús i de Maria.»

«Que Déu beneeixi i compensi àmpliament tots els nostres benefactors.»

«Oh, Maria, sigueu la meva salvació.»

En aquest punt, i sense adonar-se'n, Don Bosco torna a escriure pensaments amb gust d'eternitat:

«Qui salva l'ànima ho salva tot. Qui perd l'ànima ho perd tot.»

«Qui protegeix els pobres serà àmpliament recompensat en el Tribunal diví.»

«Quina recompensa més gran que tindrem de tot el bé que fem en vida!»

«Qui fa bé en vida troba el bé en la mort.»

«Al Paradís es tenen tots els béns, eternament.»

Va ser l'última frase que va escriure, amb una lletra ja gairebé incompreensible.

El silenci al gran pati

Aquell mateix matí va rebre les últimes visites. Des de feia gairebé quaranta anys consagrava tots els matins a aconsellar, beneir, consolar, socórrer, alegrar els que volien parlar amb ell. Va ser un esforç gran en la seva vida. La llarga sèrie d'aquelles visites es va cloure amb la comtessa Mocenigo. Eren dos quarts d'una del migdia del dia 20 de desembre.

Al vespre el metge li va ordenar una altra passejada amb cotxe. Tenia una absoluta necessitat d'aire lliure. Malgrat les seves protestes, el van baixar per les escales a pes de braços, en una butaca. Mentre el carruatge recorre lentament l'avinguda de la Reina Margarida, un desconegut l'atura. És un senyor de Pinerolo, alumne de l'oratori dels primers temps. Don Bosco el reconeix i l'abraça:

—Estimat meu, com et van les coses?

—Així, així. Resi per mi. M'han dit a la porteria que vostè passaria per aquí, i he volgut saludar-lo.

—Molt bé. I de l'ànima com estàs?

—Procuro ser sempre un digne alumne de Don Bosco.

—Molt bé, molt bé. Déu et recompensarà. Prega per mi. Viu sempre com un bon cristià.

Semblava que l'aire lliure li havia anat bé, i en canvi el metge Albertotti, així que va arribar, el va trobar molt empitjorat. El va fer ficar al llit. Hi havia allà el clergue Festa, que va preguntar a Don Bosco:

—Com es troba?

—Ara no em queda res més que fer una bona fi.

Des del 20 al 31 de desembre la fi semblava imminent.

El coadjutor Pere Enria, que el vetllava cada nit, va resumir aquells dies penosos en tres paraules: «Patia i callava.»

La febre és alta, la respiració fatigosa. El metge diu:

—És absolutament necessari que s'alimenti.

El pare Viglietti, al costat del llit, intenta fer-li prendre una sopeta. Don Bosco allarga la mà per agafar el plat, però Viglietti vol aguantar-lo ell. I Don Bosco li fa broma:

—Així que te la vols menjar tu, eh?

Al gran pati ple de nois hi ha un silenci insòlit. Fins i tot els més petits miren cap a aquella finestra, on el seu gran amic s'està morint.

«Ara necessito que m'ho diguin a mi»

23 de desembre. A mitjanit sembla el final. Don Bosco murmura:

—Que algú estigui preparat per donar-me la Unció dels malalts.

Hi ha el pare Bonetti al costat del seu llit. De sobte li estreny la mà amb força:

—Sigues sempre el suport fort de don Rua.

Quan arriba monsenyor Cagliero fa un esforç i li diu:

—Digues al Papa que la Congregació i els salesians tenen per objectiu especial sostenir l'autoritat de la Santa Seu, allà on es trobin, allà on treballin... Anireu, protegits pel Papa, a l'Àfrica... La travessareu... Anireu a l'Àsia i a altres llocs... tingueu fe.

Hi ha Josep Buzzetti allà al costat, amb la seva imponent barba vermella. Don Bosco no pot parlar, però intenta fer broma igualment, fent la salutació militar. Després aconsegueix murmurar:

—Oh, el meu estimat! Sigues sempre el meu estimat.

Cap al vespre, assegut al seu costat, hi ha el missioner pare Cassini, que ha tornat d'Amèrica amb monsenyor Cagliero. Don Bosco li diu a l'orella:

—Sé que la teva mare és pobra. Parla'm amb tota llibertat, només a mi, sense que hagi d'explicar a ningú els teus secrets. Et donaré tot el que creguis necessari.

Pere Enria li fa els serveis més humils. Don Bosco el mira amb agraïment i li diu amb un fil de veu:

—Pobre Pere. Tingues paciència.

—Oh, Don Bosco. Jo donaria la vida perquè es posés bé. I no sóc l'únic, sap? Sinó molts que l'estimen.

—L'únic allunyament que experimentaré quan em mori —arriba a respondre-li Don Bosco— serà el d'haver-me de separar de vosaltres.

Ja és força tard quan arriba el cardenal Alimonda. L'han avisat que aquesta pot ser l'última nit de Don Bosco. Arriba, l'abraça, el besa. Don Bosco s'esforça per dir-li alguna paraula:

—Eminència, pregui perquè pugui salvar la meua ànima.

—Però vostè, Don Bosco, no ha de tenir por de morir. Ha recomanat tantes vegades als altres que estiguin preparats!

—Sí... i ara necessito que m'ho diguin a mi.

El 24 al matí li porten el Viàtic i monsenyor Cagliero li administra la Unció dels malalts

Es produeix una lleu millora.

26 de desembre. Ve a veure'l Carles Tomatis, alumne de l'oratori en temps de Domènec Savio. Porta el seu fill a Don Bosco perquè el beneixi. Però no pensava pas trobar-lo tan acabat per la malaltia. S'agenolla als peus del llit i només pot dir: «Oh, Don Bosco! oh, Don Bosco!». Quan surt de l'habitació, Don Bosco fa un senyal a don Rua perquè s'inclini cap a ell:

—Ja saps que es troba en dificultats —li murmura—. Paga-li el viatge en nom meu.

El metge ha prescrit al malalt silenci absolut i cap visita. Don Bosco passa els dies ensopit, en un continu endormiscament.

29 de desembre. Al vespre fa cridar el pare Rua i monsenyor Cagliero. Els agafa de la mà i els diu baixet:

—Estimeu-vos com a germans. Estimeu-vos, ajudeu-vos i suporteu-vos mútuament com a germans. L'ajuda de Déu i de Maria Auxiliadora no us faltará... Prometeu-me que us estimareu com a germans.

A la nit demana a Enria un glop d'aigua. Després li diu:

—Cal aprendre a viure i a morir.

L' hora en què tornen els «monstres»

Semblava la fi. I, en canvi, dels dies 1 al 20 de gener hi va haver una millora increïble. Semblava que la salut tornés, que la vella soca

tornés a florir. Va ser un temps regalat per Déu, però també una esperança que es va apagar ràpidament.

21 de gener. Monsenyor Cagliero entra a l'habitació:

—Estimat Don Bosco, sembla que el perill que temíem s'ha conjurat. Em criden a Lu, per a la festa patronal. És un poble que ens ha donat molts bons missions i moltes germanes. Després aniré a fer una visita breu als nostres nois de Borgo San Martino.

—Vés, estic content. Però fes via.

El 22 al matí es van trencar totes les esperances. Don Bosco va tornar a empitjorar ràpidament.

24 de gener a la tarda. Les condicions s'han tornat pèssimes. Els metges diuen que es pot acabar d'un moment a l'altre. Ha tornat l'ensopiment feixuc, l'endormiscament en què comença el deliri.

Pere Enria, que sempre hi és present, veu que de sobte pica de mans, i sent que intenta cridar:

—Correu, correu aviat a salvar aquells joves!... Maria Santíssima, ajuda'ls... Mare, Mare!

Algú ha dit que en aquestes frases pronunciades en el deliri, Don Bosco manifestava *temor* en relació amb els nois, i no *sentit de confiança*. La millor psicologia afirma avui el contrari: els sentiments, les pors que s'han «apartat» amb gran esforç de voluntat durant tota la vida, en aquest moment semblen tornar a viure. Són els «fantasmes», els «monstres» que es tornen a presentar, sortint de les gàbies de l'inconscient quan la voluntat (que els havia encadenat) està paralitzada, anul·lada pel son de la malaltia.

Des dels anys llunyans del seminari, Don Bosco portava (sedimentat ja en l'inconscient) un esquema d'educació condensat en el binomi *temor-desconfiança*. Però durant tota la vida, guiat pel seu amor pels nois, l'havia transformat en un altre binomi: *amistat-confiança*. Encara ho havia demostrat feia poc temps la seva singular manera de confessar un noi poruc, Lluís Orione.

Paradoxalment, el que en aquest moment sembla *vèncer* en ell és el que *ha estat vençut* per ell tota la vida.

«Digueu als meus nois»

26 de gener. Ha tornat monsenyor Cagliero. Va immediatament al costat del llit del malalt. Comprèn que la cosa és molt greu, però

intenta «saber» per Don Bosco si encara hi ha una esperança. Li diu:

—Em criden de Roma. Puc anar-hi?

—Hi aniràs, però després—. La seva veu, tan bonica, ja és una ombra.

Els dolors són a vegades intolerables. El pare Lemoyne li suggereix:

—Pensi en Jesús a la creu. També ell sofria sense poder-se moure.

—Sí, és el que faig sempre.

El 27 i el matí del 28 passen en un desvari continu.

El 28 a la tarda murmura al pare Bonetti, que és al seu costat:

—Digueu als meus nois que els espero a tots al Paradís.

El dia 29 els metges el troben gravíssim. El doctor Fissore li diu:

—Ànim, demà les coses podrien anar millor—. I ell, amb la mirada ja perduda, respon:

—Demà?... Demà?... Faré un viatge llarg...

A primeres hores de la nit diu en veu alta:

—Pauet, Pauet, on ets? Per què no véns?—. El pare Pau Albera, inspector de França, encara no havia arribat.

30 de gener. En un moment de lucidesa diu a don Rua:

—Fes-te estimar.

Cap a la una del migdia, al costat del seu llit hi ha Josep Buzzetti i el secretari Viglietti. Don Bosco obre els ulls i prova de somriure. Aixeca la mà esquerra i els saluda. Buzzetti es posa a plorar.

31 de gener. Cap a les dues de la matinada don Rua s'adona que les coses es precipiten. Es posa l'estola i comença les pregàries pels agonitzants. Es criden urgentment els altres superiors de la Congregació.

Quan arriba monsenyor Cagliero, Rua li cedeix l'estola, es posa a la dreta de Don Bosco, s'inclina fins a la seva orel·la i li diu:

—Don Bosco, som aquí, nosaltres, els seus fills. Li demanem perdó per tots els disgustos que ha hagut de sofrir per culpa nostra. Com a senyal de perdó i de bondat paternal, doni'ns una altra vegada la seva benedicció. Jo li acompanyaré la mà i pronunciaré la fórmula de la benedicció.

El pare Rua aixeca la mà dreta ja insensible i diu paraules de benedicció per als salesians presents i per als que són lluny.

A l'habitació ressona la ranera del moribund.

A dos quarts de cinc para de cop. La respiració es fa curta per poca estona, i després s'apaga. El pare Belmonte exclama:

—Don Bosco es mor!

Tres respiracions fatigoses, en breus intervals. Monsenyor Cagliero diu en veu alta la pregària que va aprendre d'ell quan era un noi:

*«Jesús, Josep i Maria, us dono el cor i l'ànima mia,
Jesús, Josep i Maria, assistiu-me en l'última agonia,
Jesús, Josep i Maria, que expiri en pau amb vosaltres l'ànima mia.*

Després es treu l'estola del coll i la posa sobre les espatlles de Don Bosco, que ha entrat en la Llum.

ÍNDIX

<i>Presentació</i>	pàg.	5
<i>Per què aquest llibre</i>	»	9
1. Emigrant als dotze anys	»	11
Un farcell i la boira	»	12
Un somni que marca el futur	»	13
Cent vuitanta pàgines per recordar	»	15
2. La tragèdia gran i la petita	»	16
Una mala temporada	»	16
Un esdeveniment que canviaria el món	»	18
Un general de 27 anys: Napoleó	»	19
El rei endarreereix 15 anys el rellotge	»	21
3. Els anys de la llar	»	23
Una persona gran	»	23
El bòlit i la sang	»	24
La vara del racó	»	26
El diable a les golfes	»	27
La taca d'oli s'escampava	»	28
«Sóc la teva mare, no la teva madrastra»	»	29
4. Temps de primavera	»	31
Els peus del pobre	»	32
Els bandolers del bosc	»	33
«La meva mare em va ensenyar a resar»	»	34
Escola en la temporada baixa	»	35
Una merla petita petita	»	36
La seva terra	»	37
5. Petit saltimbanqui	»	38
Les trompetes per la muntanya	»	39
Espectacle al prat	»	40
Primera Comunió	»	41
L'hivern més dur de la vida	»	41

6. Tres anys a la casa de pagès i un a la rectoria	»	43
Dos grans i quatre espigues	»	44
L'oncle Miquel	»	46
Vint cèntims per un sermó	»	47
«Amb ell moria tota esperança»	»	48
7. El camí cap a Castelnuovo	»	50
El dinar a la carmanyola	»	50
«A I Becchi només hi ha ases»	»	52
El vestit negre que «separa»	»	53
8. He d'estudiar	»	55
Un somni que torna	»	55
La repugnància de parar la mà	»	57
La història havia fet camí	»	58
«Digueu al Príncep...»	»	59
«Rei per la gràcia de Déu i de ningú més»	»	60
«Llarg i trist com una quaresma»	»	61
9. Anys tendres a Chieri	»	63
Una torre enmig dels petits	»	64
«Quan un petit incident...»	»	65
Societat de l'alegria	»	67
Quatre reptes al saltimbanqui	»	68
Per primera vegada a Torí	»	70
10. L'època de l'amistat	»	72
La porra humana	»	73
Una delació d'espies	»	74
Jacob-Leví, anomenat Jonàs	»	75
Les pomes de Blanchard	»	76
11. Vint anys	»	77
La probresa	»	77
La pagesa del mocador negre	»	78
«Per què no consultes don Cafasso?»	»	79
La marca de fàbrica	»	81
12. El seminari i els punts negres	»	83
Set línies que capgiren la vida	»	84
Un horari de ferro	»	85
Els punts negres del seminari	»	87
Alenada d'oxigen el dijous	»	87
Entre els joves rics	»	89
La fascinació de Lluís Comollo	»	89
Seminarista desemparat	»	90
13. De professió, sacerdot	»	92
Amb la falç de segar el blat	»	92
Els «esquemem mentals»	»	93

Valorar el propi temps . . . . . »	94
On eren Cavour, Mazzini, Garibaldi? . . . . . »	95
14. Es converteix en «Don Bosco» . . . . . »	98
Estrany pacte amb el més enllà . . . . . »	98
Pa de mill i vi . . . . . »	100
«Tremolava amb la idea de lligar-me per tota la vida» . . . . . »	100
«El sacerdot no va tot sol al Paradís» . . . . . »	101
Sacerdot per sempre . . . . . »	102
15. Sacerdot en rodatge . . . . . »	104
Primer descobriment: la misèria dels suburbis . . . . . »	105
El mercat dels braços joves . . . . . »	106
La revolució industrial . . . . . »	106
L'immens progrés regalat al món . . . . . »	107
El paorós cost humà . . . . . »	108
També a Itàlia hi ha mortaldat d'innocents . . . . . »	109
Fer els comptes . . . . . »	110
16. «Em dic Bartomeu Garelli» . . . . . »	112
Els rectors esperen . . . . . »	113
L'experiment de don Cocchi . . . . . »	114
Una avemaria per començar . . . . . »	115
«De seguida»: una expressió que és una marca . . . . . »	117
17. L'oratori dels petits paletes . . . . . »	119
Medalles, però també panets . . . . . »	120
Dotze compassos musicals . . . . . »	121
El noieta de Caronno . . . . . »	121
«Si només tingués un tros de pa» . . . . . »	122
«La presidència al Papa, l'espasa a Carles Albert» . . . . . »	123
«Porteu una sotana massa prima» . . . . . »	124
Parlava tranquil·lament de Déu . . . . . »	125
18. La marquesa i el pare petit . . . . . »	127
El cilici sota els vestits refinats . . . . . »	127
Les ovelles es convertien en pastors . . . . . »	129
«On és Don Bosco? On és l'oratori?» . . . . . »	129
Els flocs de neu crepitaven al braser . . . . . »	131
Fracàs a sant Pere ad Vincula . . . . . »	132
19. L'oratori emigrant . . . . . »	135
«Les cols, estimats joves» . . . . . »	135
«Té, Miquelet, té» . . . . . »	137
Llibres arrencats al son . . . . . »	137
Tres habitacions a casa Moretta . . . . . »	138
Un gran interrogant sobre l'oratori . . . . . »	139
Un oratori diferent . . . . . »	140
Execució a Alessandria . . . . . »	141

20. Agonia al prat. Resurrecció sota el cobert	»	143
El marquès i els guàrdies	»	144
Don Bosco és boig?	»	145
Agonia al prat	»	147
La fosca soca d'on va néixer tot	»	148
Quan van repicar les campanes	»	149
21. El miracle dels petits paletes	»	151
Feia de capellà	»	151
Adéu a la rotonda	»	152
Don Bosco escup sang	»	153
«Senyor, no el deixeu morir»	»	155
«La bossa o la vida»	»	156
Sense res i forasters	»	158
22. Un polvorí a punt d'esclatar	»	160
Les habitacions il·luminades plenes de nois	»	160
El Papa Mastai-Ferretti adopta el nom de «Pius IX»	»	161
La topada de Don Bosco amb els «capellans patriotes»	»	162
Baralles a cops de pedra	»	163
Un capellà lladre	»	164
Els cants i els crits dels embriacs	»	165
23. «Soc orfe, vinc de la Valsesia»	»	167
L'arbre i la boira	»	167
Un noi xop i tremolós	»	169
El petit barber tremolava com una fulla	»	170
La mitra de l'arquebisbe	»	171
Escarapelles tricolors en el pontifical	»	173
Un bon foc a la sagristia	»	174
24. La febre del 1848	»	175
A les barricades hi ha el lliberal, el patriota, l'obrer	»	175
La Constitució s'anomenarà «Estatut»	»	176
Don Bosco i el marquès davant per davant	»	177
Les bandes anticlericals es desfermen	»	178
Milà es revolta i demana ajuda	»	179
Guerra amb Àustria	»	180
Batalles de veritat i fingides a Valdocco	»	181
«Deixa'm tornar a casa»	»	182
Guerra italiana a la Llombardia	»	182
25. El fracàs de les esperances	»	184
La fi de l'equívoc	»	184
Escudella i ranxo a l'oratori	»	185
La fidelitat al Papa i els seus contratemps	»	186
Notícies dramàtiques	»	188
Tret a la capella Pinardi	»	188
Treballar per fer capellans diferents	»	189

Notícies tràgiques de Roma . . . . . »	190
Dos signes d'esperança a Valdocco . . . . . »	191
26. Don Bosco, la política, la qüestió social . . . . . »	193
La política del Parenostre . . . . . »	193
Don Bosco i la qüestió social . . . . . »	195
Què vol dir «deixar de banda qualsevol política?» . . . »	196
Un esquema senzill, elemental . . . . . »	197
I si la seva elecció hagués estat una altra? . . . . . »	198
27. 1849, un any espinós i estèril . . . . . »	200
«L'Amic de la Joventut», un fracàs . . . . . »	201
Encara la guerra . . . . . »	201
Últim fragment de llibertat . . . . . »	202
Naufragi dels «capellans patriotes» . . . . . »	203
33 lires per al Papa . . . . . »	203
Dos petits cors «en acció de gràcies» . . . . . »	204
Quatre nois i un mocador blanc . . . . . »	204
El batalló del raval de Vanchiglia . . . . . »	205
Vint cèntims de polenta . . . . . »	206
«El vaig cridar pel nom: Carles!» . . . . . »	207
Un cistell de castanyes que no s'acaba mai . . . . . »	208
28. Una casa i una església . . . . . »	210
L'arquebisbe arrestat . . . . . »	211
El segon quartet . . . . . »	212
30.000 lires i una mica de mareig . . . . . »	213
La Porciúncula salesiana . . . . . »	214
El diable, potser . . . . . »	216
29. I Déu va enviar un gos . . . . . »	218
No diàleg, sinó atac frontal . . . . . »	219
Vi i castanyes . . . . . »	220
«M'havien de matar» . . . . . »	220
El «Gris» . . . . . »	221
Dormir a cal sabater . . . . . »	223
30. Mitja dotzena de tallers . . . . . »	224
El dit a moltes nafres . . . . . »	225
Aïllat i indefens en mans de l'amo . . . . . »	225
Dos bancs de sabater per començar . . . . . »	226
Un any per tenir la impremta . . . . . »	227
Quatre camins per trobar l'encertat . . . . . »	228
«Qui no és pobre del tot està fora de lloc en aquesta Casa» »	228
31. Estudiants amb capot militar . . . . . »	230
«A dormir al cistell del pa» . . . . . »	230
«Travessaràs el Mar Roig i el desert» . . . . . »	232
Garantia de cinquanta anys . . . . . »	233
Senyorets i perdularis . . . . . »	233

«Entre els nois m'hi trobo bé» . . . . . »	234
«Don Bosco no va poder entendre» . . . . . »	235
32. 1854: «Ens direm Salesians» . . . . . »	237
La pèrgola i les roses . . . . . »	237
«Quina paga em donaràs?» . . . . . »	240
La mort pels carrers del barri del Dora . . . . . »	241
Els gegants de la cara trista . . . . . »	242
Vuit minuts per a una pàgina . . . . . »	243
Un cartell misteriós . . . . . »	245
Fanalets de colors a les vores del Po . . . . . »	246
L'orfenet de sant Domènec . . . . . »	247
33. 1855: Els petits «delinqüents» de la Generala . . . . . »	249
«Grans funerals a la Cort!» . . . . . »	250
El primer salesià . . . . . »	251
Cara a cara amb el ministre . . . . . »	253
Una jornada de llibertat . . . . . »	254
Nou pàgines per explicar el seu «sistema» . . . . . »	255
El somni de l'antic oratori . . . . . »	257
34. Adéu a una mare i a un noi . . . . . »	260
Un paperet amb sis paraules . . . . . »	260
La «Companyia de la Immaculada» . . . . . »	261
Mama Margarida se'n va . . . . . »	263
Un noi que parla amb Déu . . . . . »	264
«Des del Paradís podré veure els meus companys?» . . . . . »	265
La faixa de color de sang . . . . . »	266
35. «Frare o no, em quedo amb Don Bosco» . . . . . »	269
Un esbós escrit per a la Congregació que naixia . . . . . »	270
Trobada amb el Papa . . . . . »	271
Una setmana per decidir la vida . . . . . »	272
«Què hi fas a l'oratori?» . . . . . »	274
La crisi de Josep Buzzetti . . . . . »	275
El «coadjutor» que Don Bosco portava al cor . . . . . »	276
36. Set policies per a un noi . . . . . »	278
Perdre el tren o perdre un noi . . . . . »	278
La tristesa d'un noi . . . . . »	280
Els punys a la plaça del Castell . . . . . »	281
La mà sobre el cap de Miquel . . . . . »	283
La «gran política» . . . . . »	284
«Si cal, barricades a Torí» . . . . . »	285
A les deu, l'infern . . . . . »	286
Èxit de la «real-politik» . . . . . »	287
37. Passejades pel Montserrat i vida a l'oratori . . . . . »	289
Un homenet de cinc anys: Felip Rinaldi . . . . . »	290
Un noi de cabells vermells i la pluja . . . . . »	291

Una noia de Mornese: Maria Mazzarello . . . . . »	293
La primera Missa de don Rua . . . . . »	293
400 panets en un cistell buit . . . . . »	295
La caritat als pobres i només als pobres . . . . . »	296
La «Comissió secreta» del 1861 . . . . . »	297
38. El gran Santuari somiat . . . . . »	300
El somni de les tres esglésies . . . . . »	300
«Serà l'església mare de la nostra Congregació» . . . . . »	302
Els fets de Spoleto i l'Auxiliadora . . . . . »	302
Un nom que fa arrufar el nas . . . . . »	303
Quaranta cèntims per començar . . . . . »	304
La Mare de Déu fa la col·lecta per Don Bosco . . . . . »	305
Una mare, un nen i unes senzilles joies . . . . . »	306
El jornalier d'Alba . . . . . »	308
Els somnis de Don Bosco — nota . . . . . »	309
39. Don Rua: des de Mirabello a la inauguració del Santuari . . . . . »	311
Quatre pàgines que tenen valor de testament . . . . . »	312
Les «parauletes a l'orella» de Don Bosco . . . . . »	313
Una mare i molta feina . . . . . »	314
El quadre de l'Auxiliadora . . . . . »	315
L'adéu de don Alasonatti i l'arribada de don Rua . . . . . »	316
El matí ocupat per les audiències . . . . . »	316
De Amicis va veure la gran estàtua sobre la cúpula . . . . . »	317
El moment en què es fan realitat les «profecies boges» . . . . . »	318
L'ensorrament de don Rua . . . . . »	319
40. Una «nova fase» per als Salesians . . . . . »	321
La història de fora de la porta . . . . . »	321
La lluita contra els bandolers i la gran emigració . . . . . »	322
Guerrilla a Torí . . . . . »	323
Crisi religiosa: Bíblia i cotitzacions de borsa . . . . . »	324
La història no oficial dels treballadors . . . . . »	325
L'«impost de la fam» . . . . . »	326
Neix el «collegi salesià» . . . . . »	327
«Eduqueu els joves pobres» . . . . . »	328
Els cinc primers col·legis . . . . . »	328
El canvi que marca un principi fonamental . . . . . »	330
41. Mornese igual que Valdocco . . . . . »	331
Tifus, bruixes i mal d'ull . . . . . »	332
Confidències a Petronilla . . . . . »	333
Quatre ulls esporuguits . . . . . »	333
Un sacerdot que busca feina . . . . . »	334
Un quadernet que s'ha perdut . . . . . »	335
Quan faltava la farina per fer la polenta . . . . . »	336
El paper del Papa i el malhumor del poble . . . . . »	337

El perfum de quatre castanyes . . . . . »	339
La mort truca a la porta . . . . . »	339
Se'n van tres germanes sota la neu . . . . . »	340
La mort arriba amb les flors de maig . . . . . »	341
42. La conquesta de Roma i l'esgarripança de la fi . . . . . »	343
Concili a Roma i anticoncili a Nàpols . . . . . »	343
«La veu del Cel al Pastor dels Pastors» . . . . . »	344
Negres amenaces sobre França . . . . . »	345
És infal·lible el Papa? . . . . . »	345
Els «bersaglieri» a Porta Pia . . . . . »	346
L'estremiment del final a Varazze . . . . . »	348
Les cartes dolçíssimes . . . . . »	349
43. Cooperadors: Salesians en el món . . . . . »	351
Adéu a don Borel . . . . . »	351
Homes i dones de bona voluntat . . . . . »	352
Salesians externs: refusats . . . . . »	352
Els Cooperadors Salesians . . . . . »	353
El «Butlletí Salesià» arriba també a Sotto il Monte . . . . . »	354
44. Francesc, Eusebi, Felip, Miquel i molts amics . . . . . »	356
«He robat dos pans» . . . . . »	356
Eusebi Calvi, de Palestro . . . . . »	359
Don Bosco es va disgustar . . . . . »	359
Quan Don Bosco va presentar batalla . . . . . »	361
El canonge que descansava . . . . . »	362
Petits paletes a l'oratori festiu . . . . . »	363
Miquel Unia, camperol . . . . . »	365
45. Anar lluny . . . . . »	366
Nova gent disposada a arriscar-se . . . . . »	366
Buscava un detall: dos rius i un desert . . . . . »	368
Una circular per allistar voluntaris . . . . . »	369
Cap d'expedició: el noi dels gegants . . . . . »	371
Vint records escrits amb llapis . . . . . »	372
46. Patagònia, terra promesa . . . . . »	375
Però, i els salvatges? . . . . . »	376
Des de Torí arriben nois . . . . . »	377
«La creu va darrera l'espasa. Paciència!» . . . . . »	379
A la cacera de l'home . . . . . »	381
«Jo hi veia en les entranyes de les muntanyes» . . . . . »	382
L'últim somni missioner de Don Bosco . . . . . »	383
47. Don Bosco i l'arquebisbe Gastaldi . . . . . »	385
La fredor de monsenyor Riccardi . . . . . »	385
«Vós el voleu i jo us el dono» . . . . . »	387
Va ser un gran arquebisbe . . . . . »	388
L'error fonamental de Don Bosco . . . . . »	390

Les responsabilitats dels diaris . . . . . »	391
El temps del poder i de l'ultrapoder . . . . . »	392
Primer element: la indisciplina . . . . . »	393
Un altre motiu de tensió . . . . . »	393
L'aprovació definitiva de les Regles . . . . . »	395
Les llistes de les «disposicions punitives» . . . . . »	395
El nou Papa posa a prova Don Bosco . . . . . »	396
Procés al Vaticà . . . . . »	398
Calze amarg per a Don Bosco . . . . . »	399
Serè i destruït . . . . . »	400
48. Els grans viatges: França i Espanya . . . . . »	401
«Porto l'església del Sagrat Cor a les espatlles» . . . . . »	401
Incandescència a París . . . . . »	403
Una fotografia a París . . . . . »	404
La jornada d'un pobre capellà . . . . . »	405
Un cardenal que porta la pau . . . . . »	406
«Si no torno més» . . . . . »	406
Barcelona: «Com un príncep» . . . . . »	408
«Tenim aquí, entre nosaltres, un sant» . . . . . »	409
«Sou els instruments de la Divina Providència» . . . . . »	410
«Tot ho ha fet Ella» . . . . . »	411
49. Joan Cagliero, Bisbe . . . . . »	412
«Qui podria ocupar el meu lloc?» . . . . . »	412
L'abraçada vigorosa del primer bisbe . . . . . »	413
El pare Rua, vicari de Don Bosco . . . . . »	414
Don Bosco el va agafar de la mà . . . . . »	414
«La casa del bisbe era una cabana de troncs» . . . . . »	415
Entrevista amb Don Bosco . . . . . »	417
50. El gran plor . . . . . »	419
Un capellà seriós i pensarós . . . . . »	419
Una flor per pensar en l'eternitat . . . . . »	420
«La Mare de Déu és aquí» . . . . . »	420
Don Bosco i els rics . . . . . »	421
Deu dies per anar a Roma . . . . . »	425
El gran plor . . . . . »	426
Lluís Orione: tres quaderns de pecats . . . . . »	426
51. Adéu a la terra . . . . . »	429
Sentia com la soledat l'envoltava a poc a poc . . . . . »	429
Com una candela que s'apaga . . . . . »	430
Arriba monsenyor Cagliero . . . . . »	431
Pensaments que tenen gust d'eternitat . . . . . »	432
El silenci al gran pati . . . . . »	434
«Ara necessito que m'ho diguin a mi» . . . . . »	435
L'hora en què tornen els «monstres» . . . . . »	436
«Digueu als meus nois» . . . . . »	437

BIBLIOTECA PONTIFICIA SALERNA
BIBLIOTECA CENTRALE

>001 00 44 37 6<